CONGRESUL DELA BERLIN
ȘI
REPERCUSIUNILE LUI ÎN ISTORIA ROMÂNILOR

I

Când și-a inaugurat întemeietorul actualei dinastii române, Principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, domnia binecuvântată, plină de fericite consecințe pentru Statul pornit pe calea progresului, — sub presiunea împrejurărilor politice de atunci a trebuit să recunoască suzeranitatea otomană pe care el, ca om înzestrat cu priviri pătrunzătoare în taina probabilei desfășurări a evenimentelor, o considera însă o simplă formă fără cuprins prea supărător, fiind hotărît a cuceri cu sabia neatârnarea Țării la cea dintâi ocaziune ce i se va oferi. Ocaziunea aceasta nu era să întârzie prea mult.

Rusia neputându-se împăca nicidecum cu dispozițiunea tratatului dela Paris (1856) care, stipulând neutralitatea Mării Negre, îi impunea grave restricțiuni în desvoltarea puterii navale, a profitat de războiul franco-german spre a se declara, încă din Noemvrie 1870, deslegată de aceste restricțiuni. Pasul ei unilateral nu a întârziat a se învrednici de o recunoaștere formală prin protocolul semnat la Londra în ziua de 1 Martie 1871. Fiind în perspectivă o nouă etapă în desfășurarea crizei orientale, cancelarul Bismarck sfătuise pe Principele Carol, chiar în preajma deciziunii sale de a primi tronul României, să promită Țarului o credincioasă colaborare la deslegarea acestei crize.

După repetatele tulburări ale populațiunii creștine din Bosnia și Herțegovina, la 1876 izbucnise și în Serbia un puternic curent de răsvrătire contra Turcilor. Voluntari ruși alergau să lupte în oastea sârbească, sub comanda generalului rus Cernaiew. Răposatul istoric sârb Slobodan Iovanovici dă în volumul VIII al sintezei sale istorice o prea interesantă descriere a entuziasmului, de care fusese atunci străbătută «sfânta Rusie» pentru cauza Serbiei. Aceasta, abia cu ceva mai mare decât o gubernie rusească, avu curajul să pornească la luptă contra Imperiului otoman. Numărul ofițerilor ruși, sosiți în ajutorul frațiior creștini, se urca la 700, câtă vreme al ofițerilor sârbi abia atingea cifra de 460. Armata sârbă ajunsese sub comanda generalului Cernaiew, care spunea cu îngâmfare că Rusia întreagă ar fi la spatele lui. Acelaș istoric sârb citează opinia scriitorului slavofil Aksakov: «voluntarii noștri se vor bate bine, dacă nu se vor îmbăta»... Mulți veniseră însă beți din Rusia și, sosiți la Belgrad, cereau numai decât *rachiu de 36*

grade, făceau scandal, se băteau prin cafenele, se năspusteau asupra femeilor, nu-şi achitau consumaţia şi, dacă autorităţile îndrăsneau să le facă vre-o observare cât de cruţătoare, scoteau săbiile. Sârbii, privind uimiţi la asemenea scene, se întrebau: mai are oare ţarul Ruşilor şi vre-un ostaş treaz [1]?

Nu era de mirare că numai Muntenegrenii cu prinţul Nichita au învins, iar beţivanii lui Cernaiew rămaseră bătuţi de Turci în câteva lupte. Principele Carol evită un răspuns hotărît la întrebarea, care va fi atitudinea României în cazul unui conflict ruso-turc. Se pregătea, în schimb, inspectând adeseori metodic cazărmile şi depozitele de muniţiuni. Iar toamna, în Octomvrie 1876, trimise pe Ioan Brătianu la ţarul Alexandru II în Livadia unde, având prilej să discute şi cu primministrul Gorceacow, acesta cerea României să admită trecerea trupelor ruseşti prin teritoriul ei fără nici o condiţiune, căci altfel s'ar expune să fie din nou ocupată, cum a mai fost de atâtea ori în trecut. Brătianu răspundea însă că, urmând astfel, Rusia face un rău început expediţiei **gânilor.**
menite să contribue la desrobirea fraţilor creştini de sub jugul pă-

Rusia primise (5 Decemvrie 1876) încurajare din partea Germaniei, în numele căreia Bismarck spunea că «nimic nu va putea atinge prietenia ei de veacuri cu Rusia». Austria încheiase înţelegerea secretă dela Reichstadt (8 Iulie 1876) făgăduind neutralitatea binevoitoare cu condiţiunea însă de a i se încuviinţa sa cuprindă Bosnia şi Herţegovina. Intr'o conferinţă rostită la Praga, a demonstrat istoricul croat Ferdo Şišić dela Universitatea din Zagreb, că un Consiliu de Coroană ţinut la Viena sub preşedinţia lui Francisc Iosif I decisese încă din Ianuarie 1875 să fie ocupată Bosnia şi Herţegovina la cea dintâi ocaziune prielnică ce se va ivi. Tratativele diplomatice, menite să pregătească terenul pentru înfăptuirea acestui desiderat, au fost purtate între Ballplatz şi Kremlin, din parte austro-ungară cu destulă iscusinţă dând ca rezultat consimţământul rusesc de a lăsa Curţii din Viena mână liberă în chestiunea Bosniei şi a Herţegovinei, iar rivalitatea Serbiei şi a Montenegrului rămânând pe linie moartă.

La 4 Aprilie 1877 convenţia României cu Rusia fu semnată de baronul Dimitrie Stuart şi de către Mihail Kogălniceanu, căruia Brătianu îi oferise conducerea ministerului de externe, în locul profesorului Nicolae Ionescu dela Iaşi.

Prin textul acestei convenţiuni Ţarul se obliga să respecte «drepturile politice ale Statului român astfel, cum rezultă din legile anterioare şi din tratatele existente», precum şi să menţină şi apere «integritatea actuală a României». Convenţiunea ar fi urmat să fie pusă în aplicare numai după ratificarea ei prin votul parlamentului român. Dar Ruşii nu au mai aşteptat acest vot, ci la 11 Aprilie au trecut Prutul cu cele dintâi trupe. Pentru guvernul român situaţia era dificilă, întrucât

[1] Slobodan Iovanovici, **Vlada Milana Obrenovici. Kniga Prva** (1868—1878). Beograd 1926 p. 339: «imali ryski tzar kakoby trezijy vojsky?».

textul constituţiei nu îngăduia nici unei trupe străine să treacă pe teritoriul Ţării decât în puterea unei legi. O asemenea lege însă nu se votase. Carol primind o telegramă dela Poartă cu invitarea să stabilească, în înţelegere cu autorităţile militare turceşti, măsurile de luat pentru apărarea teritoriului român, a răspuns că în privinţa aceasta va hotărî parlamentul convocat pentru ziua de 14/26 Aprilie. Turcii începură atunci să bombardeze oraşele româneşti dela Dunăre (Calafatul, Giurgiul, Olteniţa, Islazul, Bechetul, Corabia). Parlamentului din Bucureşti nu-i mai rămânea decât să ia cunoştinţă că Ţara se află în stare de război cu Turcia [2] şi, ratificând convenţiunea încheiată cu Ruşii, să proclame independenţa României, ceeace s'a şi întâmplat în ziua de 9 Maiu 1877.

A doua zi, la 10 Mai, fu sărbătorit acest moment însemnat din istoria Românilor, cu slujbă dumnezeească la Mitropolia din Bucureşti, aducându-i-se laude lui Carol ca celui dintâi Principe (s'a spus chiar: Rege) şi ostaş al României libere. Carol însuş mărturisea că nu regretă câtuşi de puţin părăsirea ţării sale de naştere, fiindcă a izbutit să-şi găsească adevărata patrie în România şi e hotărît să lupte pentru desrobirea ei din ceeace la Constantinopol se numeşte suzeranitate, iar la Bucureşti vasalitate. Implinirea acestei chemări istorice l-a îndemnat să coboare dela izvoarele Dunării spre gurile ei. România liberă vrea să fie un factor paşnic şi civilizator între statele Europei. Ea nu va tulbura liniştea vecinilor şi nu va împlini numai cerinţele sale naţionale, dar va servi şi un mare interes european.

Iar într'o scrisoare trimisă tatălui său spunea: Am rupt legăturile cu Poarta, suntem în război cu ea. Era singura cale demnă pentru mine şi pentru Ţara mea; după ce Europa a recunoscut, că România a fost împinsă spre teatrul de luptă. Declaraţia de independenţă poate nu va fi atins plăcut cabinetele europene... Armatei mele îi revine acum rolul frumos să lupte pentru o idee. Românii şi Ruşii trăesc în cea mai bună înţelegere. Decât armata, ne dă diplomaţia rusească mai mult de lucru... [3].

In adevăr, diplomaţia aceasta dispreţuia la început stăruinţele

[2] Despre această situaţie a României publică la 20. V. 1877 ziarul vienez **der Osten** un editorial intitulat «**Rumänien auf dem Kampfplatze**» scriind următoarele: «Die räuberische barbarische Art, in welcher die Türkei über Rumänien herfiel, weil es, durch eine **force majeure** gezwungen, den russischen Armeen den Durchzug gestattete, das Bombardament der friedlichen rumänischen Städte durch türkische Monitors, die Brandschatzung der wehrlosen rumänischen Donaugegenden durch Horden von Baschibozuks haben Rumänien genötigt, zur Sicherung seiner Rechte, seiner Existenz und der Existenz seiner Einwohner zu den Waffen zu greifen und den Kampfplatz zu betreten».

[3] **Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen vol. III.** Stuttgart 1897 p. 157-8: «Unser Verhältnis zur Pforte hat sich gelöst; wir befinden uns im Kriegszustand mit ihr. Dies war der einzig würdige Ausweg für mein Land und meine Person, nach dem Europa zugegeben hatte, dass Rumänien ins Kriegstheater hineingezogen wurde... Die Unabhängigkeitserklärung hat vielleicht bei den Kabinetten keinen angenehmen Eindruck gemacht ...Meiner Armee fällt nun die schöne Rolle zu, sich für eine Idee zu schlagen... Russen und Rumänen leben in bestem Einvernehmen. Mehr als die russische Armee, macht uns die russische Diplomatie zu schaffen».

desfăşurate din partea Românilor pentru statornicirea unor condiţiuni lămurite de tovărăşie militară, socotind că trupele române vor putea fi înduplecate să lupte sub aceiaşi comandă rusească. S'au înşelat însă în această socotinţă a lor. Carol nu voia să încredinţeze vreunui general rus comanda oştirii sale. El ţinea să afirme cu orice preţ individualitatea acestei armate. Astfel când Ruşii, după luarea Nicopolului, au cerut să primească armata română îngrijirea prizonierilor turci, Carol a respins această cerere spunând că ostaşii săi nu pot îndeplini servicii de jandarmi ai Ruşilor, nici nu vor intra în grija vre-unui oraş cucerit de oştirea rusească... Aceasta, fiind slab pregătită, după oarecari succese la începutul campaniei, fu bătută la Eski-Zagra (18 Iulie) şi suferi două înfrângeri la Plevna, a cărei fortăreaţă era bine apărată de trupele viteazului Osman-paşa. Astfel de evenimente ostăşeşti contribuiră să micşoreze trufia dela început a Ruşilor, dând bun prilej armatei române să schimbe, prin intervenţiunea ei energică, cele două înfrângeri ruseşti dela Plevna într'o strălucită izbândă finală.

II

Marele Duce Nicolae, fratele ţarului Alexandru al II-lea, cere telegrafic ajutorul lui Carol poftindu-l să treacă Dunărea pe unde va voi. La 16 August, Carol, într'o întrevedere cu Ţarul şi cu Nicolae, fiind întrebat de acesta, dacă doreşte să aibă personal comanda oştirii, a răspuns că e lucru de sine înţeles. Exprimând însă Nicolae teama că s'ar putea ivi încurcături, întru cât n'ar fi cu putinţă să stea el sub porunca vre-unui general rus, Carol a subliniat cu demnitate: fireşte că nu, dar 10 generali ruşi ar putea foarte bine să fie puşi sub ordinele sale [4]. Acest răspuns a impresionat pe ţarul Alexandru, care i-a oferit comanda tuturor trupelor ruseşti din faţa Plevnei. Ca adjutant l-a secondat generalul rus Todleben, vestitul apărător al Sevastopolului în timpul războiului Crimeii. Ministrul de război al Rusiei, Miljutin, ştiind că starea lucrurilor pe câmpul de luptă e primejduită, a salutat cu bucurie intervenţia armatei române, a cărei artilerie a intrat în foc la 26 August începând bombardarea întăriturilor turceşti dela Plevna, pentru ca patru zile mai târziu, la onomastica Ţarului, batalioanele româneşti atacând cu deosebit avânt să izbutească a cuceri reduta Griviţa, care era în nordul fortăreţei cheia situaţiei strategice a Turcilor. Preţul acestei cuceriri l-au plătit Românii destul de scump: cu 50 ofiţeri şi 2600 ostaşi căzuţi în cursul atacurilor şi contraatacurilor repetate de dimineaţa până după miezul nopţii. Deaceea Carol se grăbea să trimită a doua zi soţiei sale ştirea că «ziua de ieri n'a adus o biruinţă, ci numai un succes militar... am cucerit un steag turcesc, pe care ţi-l trimit; şi tunurile luate dela Turci le voi trimite cât mai curând

[4] **Aus dem Leben König Karls von Rumänien** cf. şi N. Iorga, **Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit.** Bucureşti 1927 p. 131 şi Const. Kiriţescu în **Domnia Regelui Carol I. 5 conferinţe ţinute la Universitatea Liberă în anul 1940.** Bucureşti 1941. p. 16.

la București». Iar ostașilor le-a mulțumit printr'un ordin de zi, în care spunea cu mândrie că virtuțile strămoșești n'au pierit din rândurile oștenilor români, dimpotrivă sub focul cel mai viu al dușmanului ei au știut să înfrunte moartea cu bărbăție. Deplângând moartea vitejilor căzuți pe câmpul de onoare, ținea să afirme că sângele lor n'a fost vărsat în zadar, căci din el va rodi mărirea și independența Patriei...

Succesul militar dela Grivița sporea în însemnătate prin faptul că generalii ruși Krylov și Skobelev, cari atacară fortăreața în alte puncte, nu putură dobândi nici un rezultat. In după amiaza zilei de 30 August când au văzut luptătorii români, că o coloană rusească se apropie de locul unde atacau ei, s'au grăbit a o împiedica să pătrundă în linia de foc temându-se ca nu cumva «să le-o ia înainte» și să le smulgă biruința pentru câștigarea căreia deslănțuiseră al doilea atac.

Biruința dela Grivița era, după lungă trecere de vreme, cea dintâi pășire eroică a oștirii române reorganizate după cerințele veacului al XIX-lea. Țarul Alexandru vădit impresionat de acest rezultat strălucit decorând pe Carol cu crucea Sf. Gheorghe, — «purtătorul de biruințe»,— a prețuit în cuvinte însuflețite eroismul românesc, al cărui martor avusese prilej să fie tocmai la ziua numelui său [5].

Rușii descurajați voiau să-și retragă trupele, dar Carol stăruia ca ele să rămână pe pozițiile cucerite, fiind convins că de soarta Plevnei atârnă însăși soarta războiului. Spre a tăia lui Osman Pașa orice putință de a primi vre-un ajutor din spre nord-vest, Domnitorul Carol poruncise trupelor să atace Rahova, oraș întărit lângă Dunăre, pe care Românii au izbutit să-l cucerească (9 Septemvrie), sporindu-și astfel faima dela Grivița cu o nouă izbândă militară. Insuși marele duce Nicolae a recunoscut că «izbânda dela Rahova aparține în întregime armatelor române». Bulgarii au salutat cu bucurie intrarea Românilor în Rahova.

Un ziar englezesc (The Morning Post dela 1 Octomvrie 1877) publica despre isprăvile ostășești ale Românilor rânduri pline de înțeles ca acestea: «Dacă vreodată Ungurii au bănuit că la București sunt planuri de a se folosi de vre-un prilej datorit unor întâmplări, spre a întruni părțile împrăștiate ale neamului moldo-valah într'un Regat românesc, bănuiala aceasta trebue să fie întărită prin descoperirea că Românii nu sunt numai ambițioși, ei pot să fie și bravi. In fața Plevnei brigadele românești au smuls singurul succes al zilei... S'a dat uitării faptul că numele poporului român e acela al unui neam vânjos și voinic. Având în vedere că sunt mai mulți Români în cuprinsul țărilor Coroanei austro-ungare, decât în afară de ele, capacitatea militară și aspirațiile vădite ale satelitului Rusiei nu pot fi binevenite pentru oamenii de Stat dela Pesta și dela Viena».

La Nicopol și la Rahova fură așezate garnizoane române — un moment însemnat și din punct de vedere militar și din punct de vedere politic. In sfârșit, la 28.XI.1877 — căzu și fortăreața Plevna. Astfel, la

[5] Ibidem p. 282-3: «Les troupes Roumaines... fait preuve d'un courage héroïque en combattant sous un feu des plus meurtriers de l'ennemi» scria Țarul Alex. II în epistola adresată Principelui Carol la 5/17 Septemvrie 1877.

începutul lui Decemvrie Domnitorul Carol se putea întoarce la Bucureşti, unde fu primit şi sărbătorit cu explicabil entusiasm (15.XII).

Izbânda ostăşească a Românilor era adeseori răstălmăcită cu vădită ostilitate în organele de publicitate dela Budapesta, cari se căsneau să pună în circulaţie felurite svonuri, că armata lui Carol ar fi fost înfrântă sau chiar aruncată de Turci în nordul Dunării. Mai obiectivă şi mai senină era însă presa vieneză care nu se sfia să recunoască adevărul, că milioanele de Români din cuprinsul Austriei, atât cei din Transilvania şi din Banat, cât şi cei din Bucovina urmăreau cu sentimente de cea mai intimă participare frăţească acest războiu glorios al fraţilor lor... şi că niciodată o cauză mai dreaptă n'a făcut apel la simpatia popoarelor şi la puternicul ajutor al cerului. [6]

In adevăr Românilor ardeleni şi bănăţeni începuse a li se da din partea cercurilor conducătoare din Bucureşti o atenţiune plină de atâta încredere, încât chiar înainte de intrarea armatei în războiu era vorba să fie câştigaţi «pentru comandă ofiţeri austrieci în retragere» ca generalul Traian Doda din Banat şi colonelul David Urs din Transilvania. [7]

In cursul războiului toate păturile sociale româneşti din aceste regiuni au dat cele mai elocvente dovezi de adesiune sufletească cu ostaşii luptători, parte prin contribuţiuni băneşti oferite ca răspuns la apelul femeilor române din Sibiu [8] pentru colecte pe seama celor răniţi, parte prin ajutoare în haine şi material sanitar, dăruit din diferite părţi cu atâta îmbelşugare, încât s'a aflat potrivit ca una din trăsurile de ambulanţă dela Dunăre să fie numită «a doamnelor române din Transilvania».

Ţărani curajoşi îndrăsneau să creadă şi să afirme fără teamă, că armata română, după căderea Plevnei, nu va întârzia a trece Carpaţii să desrobească de sub stăpânirea maghiară milioanele de fraţi cari aşteptau cu înfrigurare, după cucerirea Plevnei turceşti să urmeze numaidecât şi surparea «Plevnei ungureşti».

Tineri entusiaşti părăseau în taină plaiurile natale şi plecau să se înroleze ca voluntari, iar ofiţeri cu experienţă dobândită în cursul serviciului militar în cadrele armatei austriace, părăsind aceste cadre treceau în oastea românească, gata de orice sacrificiu în lupta pentru neatârnarea României, cum era de ex. căpitanul bănăţean Moise Groza care, deşi fusese rănit de două ori, scria de pe câmpul de luptă, cu atâta umor, soţiei sale, sora publicistului braşovean Aurel Mureşanu, — să spună Ungurilor că nu s'au născut încă Turcii capabili să arunce peste Dunăre

[6] **Der Osten**, Organ für Politik und Volkswirtschaft. Wissenschaft Kunst und Literatur — Wien. 20. V. 1877: «Die Millionen österreichischer Rumänen in Siebenbürgen, im Banat, in der Bukowina begleiten mit Gefühlen innigster brüderlicher Teilnahme diesen glorreichen Kampf ihrer Brüder... niemals noch hat eine gerechtere Sache die Sympatien der Völker und den mächtigen Beistand des Himmels für sich in Ausspruch genommen»...

[7] N. Iorga, **Istoria Românilor.** Vol. X. **Intregitorii.** Bucureşti 1939 p. 169.

[8] Valeriu L. Bologa, **Ajutorul Românilor ardeleni pentru răniţii războiului independenţei** în revista **Transilvania** din Sibiu 1941 p. 390—407.

armata lui Carol... De cât aceasta mai curând s'ar putea întâmpla s'o vadă aruncată peste Carpați... Acest Bănățean, care la Grivița a dat cea mai strălucită dovadă a disprețului de moarte, a fost înaintat mai târziu la rangul de general de divizie și a trăit până la 9 Aprilie 1919, învrednicindu-se astfel să-și vadă visul cu ochii — armata română aruncată peste Carpați — înainte de a se fi coborît în taina mormântului dela Brăila. [9]

Știrile numeroase despre biruințele armatei române asupra Turcilor *produceau valuri de entusiasm popular în toate regiunile locuite de Români.*

Cântecele de preamărire a eroismului ostășesc inundau școalele românești confesionale, contribuind la o intensivă educațiune patriotică și națională a tinerelor generațiuni. Decenii dearândul până către sfârșitul veacului al XIX-lea, punctele culminante ale festivităților populare, împreunate cu examenele de încheiere a anului școlar, erau astfel de cântări și declamațiuni de înălțător cuprins eroic-ostășesc.

Studenții români, de pe atunci, ai Universității din Cluj, aveau prilej să-și desfăteze auzul și inima cu versurile colegului lor Petru Dulfu, președintele Societății studențești «Iulia», — versuri închinate cu titlul «Cunună de lauri» eroilor dela Grivița și dela Plevna.

> Căci sus colo prin stele trăi-vor dânșii iară
> Cu-a gloriei cunună etern încununați...
> Iar din a lor cenușă acuș o să răsară
> *Cereasca libertate — unind pe frați cu frați* [10].

III

După încheierea armistițiului ruso-turc la Adrianopol, a urmat acțiunea diplomatică — pentru Români cu mult mai lipsită de rezultate și mai puțin favorabilă decât cea militară, care pe lângă izbânzile răsunătoare de la Grivița, Rahova și Plevna mai adaose la începutul anului 1878, pe cele dela Smârdan și dela Vidin.

Bucuria Românilor, prilejuită de succesele militare, începuse a fi adânc tulburată prin știrile ce pătrunseseră în publicitate despre intențiunile rusești de a răpi Basarabia. Mihai Eminescu se grăbea să-i mângâie printr'un articol publicat la 10. II. 1878 în ziarul «Timpul», spunându-le că nenorocirea cea mai mare, ce li s'ar putea întâmpla, nu ar fi aceea de a pierde și «rămășița unei prețioase provincii pierdute», și aceea de a-și pierde încrederea în trăinicia poporului român... Dacă își vor păstra însă temeliile de existență socială «Rusia le poate lua ce-i place și pierderile vor fi trecătoare». Rusia voește să ia Basarabia cu orice preț; România nu primește nici un preț. Primind un preț, ar vinde și ea nu are nimic de vândut! I se părea deci lui Emniescu un categoric

[9] Dr. Antoniu Marchescu, **Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere.** Caransebeș 1941 p. 216.

[10] S. Pușcariu, **Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal,** în Vol. **Războiul neatârnării.** București 1927 p. 206.

postulat al împrejurărilor grele de atunci să înceace a întări atât în Români, cât şi în popoarele mari din Apus credinţa în trăinicia poporului român.

La discuţiunile ce au precedat tratatul preliminar dela San-Ştefano (3.III.1878) România nu fusese admisă, nefiindu-i încă recunoscută independenţa. Textul acestui tratat cuprindea însă o dispoziţiune obligând Poarta otomană să recunoască independenţa României. Iar prin altă dispoziţiune se ceda Rusiei sangeacul Tulcea cu putinţa să-l schimbe mai târziu pentru Basarabia de Sud, a cărei redobândire o socotea Gorceacof ca un postulat al demnităţii şi al prestigiului politic rusesc.

Protestul unanim al parlamentului român contra oricărei tentative de înstrăinare din teritoriul Ţării, precum şi ideea unei împotriviri armate nu puteau determina politica rusească să renunţe la proiectul recuperării celor 3 judeţe basarabene pierdute prin tratatul dela Paris. Ameninţarea cinică relativă la dezarmarea oştirii române, în cazul unei eventuale rezistenţe active, determina însă pe Domnitorul Carol să rostească, plin de încredere, neuitatele cuvinte despre oştirea română care a dovedit în focul luptelor dela Plevna că ar putea fi sdrobită, nu însă dezarmată.

In preajma Congresului dela Berlin Cancelarul Bismarck era preocupat de problema consolidării raporturilor de amiciţie între marile monarhii. Spre a pune stavilă curentului revoluţionar, urmărea să întemeieze un sistem de ordine şi pace europeană pe bază monarhică — «das System der Ordnung auf monarchischer Grundlage». Se afla însă la o răspântie neputând avea certitudine deplină, dacă împrejurările îl vor ajuta să-şi realizeze scopul acesta printr'o alianţă cu Rusia sau prin una cu Monarhia austro-ungară, înjghebată proaspăt prin faimosul pact dualist dela 1867, — opera aproape personală a împăratului Francisc Iosif I.

Suficiente garanţii de durabilitate nu găsea, după propria lui mărturisire, nici în una, nici în cealaltă. Pentru cea cu Rusia nu-i putea oferi garanţie deplină legătura dinastică dintre Hohenzollerni şi Romanovi, iar pentru cea cu Austro-Ungaria îi pricinuia îndoeli, episodul kossuthist şi asuprirea, chiar în Ungaria, a elementelor germane credincioase Reichului, precum şi alte simptome, cari arătau că în momente critice încrederea în sine a husarului şi advocatului maghiar este mai puternică decât chibzuiala politică şi stăpânirea de sine...[11]. Un diplomat cu atâta experienţă şi cu viziune clară, sigură şi pătrunzătoare, cum se afirmase Cancelarul Bismarck, înţelegea că viitorul Austriei nu putea

[11] Otto Fürst von Bismarck, **Gedanken und Erinnerungen**. Stuttgart 1898 vol. II. p. 234: «Absolut sicher für die Dauer war keine der beiden Verbindungen, weder das dynastische Band mit Russland, noch das populäre ungarisch — deutscher Sympatie.., die Kossut'sche Episode und die Unterdrückung der reichstreuen deutschen Elemente in Ungarn selbst und andere Symptome zeigten, dass in kritischen Momenten das Selbsvertrauen des ungarischen Husaren und Advokaten stärker ist als die politische Berechnung und die Selbstbeherrschung Lässt doch auch in ruhigen Zeiten mancher Magyar sich von den Zigeunerin das Lied «**Der deutsche ist ein Hunds-fott ausspielen**».

oferi temeiul necesar pentru tratate organice de durată — «Niemand kann die Zukumft Ostereichs an sich mit der Sicherheit berechnen, die für dauernde und organische Verträge erforderlich ist» [12]. In afară de pericolul devenit endemic al curentului politic maghiar kossuthist, în afară de panslavism, se iveau atâtea alte probleme amenințătoare pentru existența Monarhiei dualiste, ca chestiunea sârbă, română, polonă, cehă și italiană putând servi oricare din ele drept puncte de cristalizațiune nu numai pentru crize austriace, dar și pentru unele de ordin european. Toate acestea cântărindu-le Bismarck în chip realist, cu simțul prudenței și al prevederii fără greș, putea să-și dea seama că politica internațională fiind într'o continuă fluctuațiune, se consolidează uneori cu ajutorul împrejurărilor, dar îndată ce se schimbă atmosfera, cade iarăș în starea dela început, a elementelor agregate. Deaceea clauza *«rebus sic stantibus»* este obișnuită și primită în mod tacit la toate tratatele de Stat, condiționate de anume prestațiuni [13].

Din aceste mărturisiri, exprimate în cuprinsul memoriilor lui Bismarck, apare destul de lămurit îndoiala lui sufletească relativă la posibilitățile unei alianțe de încheiat fie cu Rusia, fie cu Austria. Este deci explicabilă atitudinea lui față de amândouă aceste împărății, stăpânite de simțul neadormitei rivalități pentru moștenirea imperiului otoman al cărui «obștesc sfârșit» era de așteptat de vreme îndelungată.

Reprezentantul de căpetenie al Rusiei la Congresul din Berlin Principele Gorciacov era deci sigur de sprijinul lui Bismarck în așa măsură, încât nici nu aflǎ de cuviință să-i comunice acestuia toate dorințele rusești, ci aștepta ca el însuș să le gâcească [14].

IV

La Congresul dela Berlin România era reprezentată prin doi dintre cei mai încercați conducători politici ai săi din cursul veacului al XIX-lea: prin Ioan C. Brătianu, șeful guvernului, și prin ministrul de externe Mihail Kogălniceanu.

Ei prezentară în numele Țării următoarele deziderate:

1. Nici o parte a teritoriului ei actual să nu fie deslipită de România.

[12] Ibidem p. 253-4.

[13] Ibidem p. 257-9: «Die internationale Politik ist ein flüssiges Element das unter Umständen zeitweilig fest wird, aber bei Veränderungen der Atmosphäre in seinen ursprünglichen Aggregatzustand zurückfällt. Die **clausula rebus sic stantibus** wird bei Staatsverträgen, die Leistungen bedingen, stillschweigend angenommen».

[14] Ibidem p. 217: «...ich erhielt den Eindruck. — scrie Bismarck — dass Fürst Gortschakow **von mir, wie eine Dame von ihrem Verehrer, erwartete, dass ich die russischen Wünsche erraten und vertreten würde ohne dass Russland selbst sie auszusprehen und dadurch eine Verantwortlichkeit zu übernehmen brauchte»**. Această observațiune a lui Bismarck se verifică și prin experiența lui **Ion C. Brătianu** care, exprimându-și odată față de Gorciacow îngrijorarea pentru svonurile răspândite cu privire la soarta Basarabiei și întrebându-l care-i sunt intențiunile, nu izbuti să obțină decât răspunsul dodonic: „Mie nu-mi place să răspund, mie îmi place să fiu ghicit» cf. Gheorghe I. Brătianu, **Politica externă a Regelui Carol I** în **Domnia Regelui Carol I.** 5 Conferințe. București 1941 p. 83.

2. România să nu fie supusă la un drept de trecere pe cât timp va ţinea ocupaţiunea armatelor ruse în Bulgaria.

3. Pe baza titlurilor ei seculare, România să reintre în posesiunea insulelor şi a gurilor Dunării, inclusiv Insula Şerpilor.

4. România va primi dela guvernul imperial al Rusiei o despăgubire de război, proporţionată cu oştile ce dânsa a pus în mişcare.

5. România are deplină încredere că independenţa ei va fi recunoscută definitiv şi pe deaîntregul de către Europa, dându-i-se şi o «garanţie reală a neutralităţii sale», spre a fi pusă în poziţiune de a dovedi că ea nu are altă ambiţiune decât, aceea de a fi păzitoarea credincioasă a libertăţii Dunării la gurile ei [15].

Bărtianu comunicând impresiile sale dela Berlin, scria lui C. A. Rosetti (la 18 Iunie 1878) că *«numai* dela Prinţul Bismarck» a putut afla adevărul împărtăşindu-i acesta, în calitate de preşedinte al Congresului, că ar considera ca o înlesnire a sarcinii sale, «dacă România ar încheia o învoială» directă cu Rusia. Toţi ceilalţi aveau, dimpotrivă, interes ca România să facă dificultăţi, pentrucă astfel situaţiunea Rusiei devenea incomodă, oferindu-le prilej să smulgă foloase pentru ei înşişi, sacrificând interesele României, după cum erau hotărîţi de mai înainte.

Englezii le şi jertfiseră prin încheierea protocolului dela Londra, dar nu spuneau nimic aşteptând să fie satisfăcute mai întâi propriile lor dorinţi. Contele Iuliu Andrássy, representantul Austro Ungariei, n'a făcut decât să-i asigure că el n'o să înceapă nici un războiu pentru Basarabia şi că Românii s'ar face de râs împotrivindu-se hotărîrilor Congresului. Rugându-l Brătianu să spună lămurit, dacă trebue cedată Basarabia, dânsul a răspuns: *Da.* Iar la întregarea, dacă trebue aşezată armata română pe picior de pace, a răspuns: *Nu,* pentrucă nu se ştie ce se poate întâmpla ; Austro-Ungaria îşi continuă înarmările. N'am trebuinţă să mai spun — adăuga Brătianu — ce limbagiu ţine către noi Gorciacov. Waddington ne-a *zis* că el este înainte de toate om practic şi că trebue să fim şi noi tot aşa, adică să căutăm ca despăgubirea noastră să fie cât se poate mai mare. Corti a fost aproape aspru cu noi şi abia eri, după ce i s'au făcut câteva observaţiuni, a devenit ceva mai blând, nu în promisiuni, ci în forma vorbirii sale — ***Bismarck*** *e stăpân absolut pe situaţie»* [16].

In şedinţa dela 29 Iunie, stăruind reprezentantul Angliei, lordul Salisbury, al Austro-Ungariei şi al Italiei, contele Corti, să fie ascultaţi şi reprezentanţii României, care nu reclamă provincii străine, ci doreşte numai să păstreze un teritoriu ce-i aparţine, pentru motive de echitate s'a admis aceasta, cu toate că preşedintele Bismarck, de acord cu Principele Gorciacov, fără să fi fost categoric ostil acestei admiteri, exprimase temerea «să nu se înmulţească dificultăţile ce această înaltă adu-

[15] **Treizeci de ani de domnie ai Regelui Carol I. Cuvântări şi acte.** Ed. Acad. Rom. Buc. 1897 vol. I. p. 497—499 si Aus dem Leben vol. IV. p. 68.

[16] N. Georgescu-Tistu. **Ion C. Brătianu. Acte si cuvântări** vol. IV. Buc. 1932 p. 70—71. Cf. şi Emil Diaconescu. **România la Congresul dela Berlin.** Extras din revista «**Insemnări Ieşene**» 1939 p. 15 sq.

nare întâmpină în opera sa de pacificare, prin admiterea delegaților români, ale căror reclamațiuni, cunoscute de mai înainte, nu par de natură a înlesni buna înțelegere [17]. Gorciacov se temea chiar că prezența lor va provoca «discuțiuni violente», ceeace nu s'a întâmplat însă în ședința dela 1 Iulie, când ministrul de externe al României, Mihail Kogălniceanu, în legătură cu prezentarea menționatelor 5 deziderate, s'a mulțumit să sublinieze cu cea mai deplină obiectivitate importantele servicii, pe cari le adusese România de repetate ori Imperiului rusesc și mai cu deosebire în cursul războiului abia încheiat. Au încercat unii să conchidă — spunea Kogălniceanu — că Basarabia ar fi un ținut turcesc sau tătar din unicul fapt, că Otomanii țineau trei cetăți într'însa. Dar istoria Țării Românești prezintă și ea o anomalie de același fel; cetăți turcești au fost mult timp și într'însa. Nu rezultă însă dintr'aceasta că Țara Românească să fi fost vreodată țară turcească. Nici la 1878, precum nici la 1812, nu se poate cere României Basarabia pe baza unui fapt sau unui drept de cucerire. Ea aparține unui Principat, pe care însăș Rusia, în tot cursul ultimului său război cu Imperiul turcesc, l-a privit și l-a tratat ca pe un Stat independent și aliat. De altmintrelea, chiar dela începutul campaniei, Rusia a încheiat cu România o convențiune, prin care i-a garantat foarte lămurit integritatea actuală a teritoriului românesc. Această garanție se ceruse și se acordase atunci, când nu era chestiune decât despre trecerea armatelor imperiale prin România. S'ar fi crezut că ea are să se întemeieze cu mult mai bine în ziua, când la însăș chemarea Rusiei concursul națiunei române devenia mai pozitiv și se prefăcea într'o efectivă cooperațiune militară, într'o completă alianță. Într'adevăr oștile noastre — spunea Kogălniceanu — au combătut alături cu trupele rusești. Dacă aceasta nu este un titlu pentru a spori teritoriul României, de sigur nu poate fi nici unul pentru a-l micșora...»

Brătianu ținea să mai adauge, la cele spuse din partea colegului său, observațiunea că despoierea României de o porțiune a patrimoniului său ar fi pentru ea nu numai o durere adâncă, ci i-ar dărâma și orice încredere în tăria tratatelor [18].

Dar toate străduințele de a păstra nemicșorate drepturile României, nu au izbutit să-i salveze atunci integritatea teritorială, stipulată prin convențiunea din 4 Aprilie 1877.

La întrebarea lui Bismarck privitoare la condițiunile, în cari Europa admite independența României, plenipotențiarul francez Waddington răspunde formulând propunerea de a se impune României condițiuni identice cu cele stabilite de Congres pentru Serbia, cerându-i-se egalitatea drepturilor și a libertății cultelor, iar considerând că Românii, de astădată «au fost tratați puțin cam aspru» exprimă dorința de a li se acorda, în chip de compensațiune, o extensiune de teritor «la Sudul Dobrogei care să cuprindă Silistra și Mangalia [19].

[17] **Tratatul dela Berlin urmat de protocoalele Congresului.** Traducțiunea Ministerului Afacerilor Străine, București 1878 p. 66.

[18] Ibidem p. 70—72.

[19] Ibilem p. 73 și Em. Diaconescu l. c.

Aceasta s'a admis după ce şi-au dat şi reprezentanţii Rusiei adeziunea. Convingerea lui Bismarck era că opera Congresului n'ar putea fi durabilă «dacă ar subsista un simţământ de demnitate atinsă în politica viitoare a unui mare Imperiu, şi oricare ar fi simpatia sa pentru Statul român, al cărui suveran aparţine familiei imperiale a Germaniei, Alteţa Sa nu trebue să se inspire decât de interesul general care-l consiliază să dea o nouă garanţie păcii europene» [20].

In cuvântul de încheiere a Congresului exprima preşedintele Bismarck ferma speranţă că opera lui va fi durabilă, iar pe cei ce au colaborat la ea îi socotea în drept să aibă conştiinţa împăcată «de a fi restaurat şi asigurat, în limitele posibilului, pacea Europei aşa de grav ameninţată [21].

Prin tratatul dela Berlin care a modificat în câteva puncte pe cel preliminar dela San-Stefano, drepturile României fiind deci sacrificate, ea a pierdut din nou cele trei judeţe din Sudul Basarabiei, oferindu-i-se în schimb Dobrogea până la Silistra şi Mangalia, recunoscându-i-se independenţa dar cu condiţia să modifice articolul 7 din Constituţie, eliminând restricţiunea privitoare la exerciţiul drepturilor politice numai de către cetăţenii de rit creştin, ceeace însemna încuviinţarea cetăţeniei pe seama numeroşilor Evrei aşezaţi în cuprinsul Ţării, în deosebi în regiunile moldovene.

Pierderea Basarabiei, în împrejurările din primăvara anului 1878, a însemnat o grea lovitură pentru România, care-ar fi fost în drept să aştepte altă răsplată pentru sacrificiile ei de sânge. Publicistica germană nu a lipsit nici ea a sublinia cu hotărîre nedreptatea săvârşită atunci din partea Rusiei şi ratificată prin votul Congresului. Cunoscutul învăţat german Hugo Schuchardt a publicat într'un cotidian vienez articolul intitulat *«Basarabia — un necrolog»*, din care merită să fie reproduse aci câteva constatări juste. «Prin inevitabila pierdere a Basarabiei Românii au fost aruncaţi în cea mai grea amărăciune. Oricine, chiar şi cel mai înverşunat duşman al lor, îi va înţelege... Simpatia ce acordăm cuiva pentru o nedreptate cu care a fost lovit, se amplifică însă repede şi ne îndeamnă la revizuirea propriei noastre conştiinţe. Nu i-am făcut cumva şi noi vre-o nedreptate ? Clipa de faţă ne ajută astfel să recunoaştem, că judecăţile noastre asupra României au fost toate aspre din cale afară... Se aude un strigăt de ajutor; el pătrunde, graţie unei deosebite bunăvoinţi, prin uşile închise hermetic ale Congresului dela Berlin. Cum i s'a răspuns aci ?... Problema aceasta şi strigătul de ajutor se cuprind în acelaş fapt, care se înfăţişează astfel: Prietenul meu s'a încăierat cu un adversar, pe care nu-l poate dovedi fără a călca pământul Ţării mele; el nu-şi poate birui adbersarul şi, milogindu-se, îmi cere ajutorul, pe care l-a început îl refuzase cu trufie; mă grăbesc să i-l dau vărsându-mi sângele şi suportând toate greutăţile ; astfel răpunem împreună pe adversar; prietinul meu cere în schimbul serviciilor, pe care i le-am făcut, un colţişor din pământul meu, numai

20 Ibidem p. 75.
21 Ibidem p. 132.

un colţişor mic, care îmi este însă deosebit de scump, pentru că de el se leagă numele unor străbuni glorioşi; mă împotrivesc, el mă umileşte poreclindu-mă ingrat; stăruesc a mă împotrivi, el îmi răpeşte acel colţ de pământ. E cu cale să şi-l păstreze? Fără să stea mult pe gânduri, Congresul răspunde: «Da»... România primeşte Dobrogea, fără să renunţe formal pentru aceasta la Basarabia; titluri de posesiune se prescriu însă şi trebue să se prescrie, nedreptatea prezentului devine dreptul viitorului *(das Unrecht der Gegenwart wird zum Rechte der Zukumft)*. E cu atât mai mult de datoria prezentului să înfiereze nedreptatea; nu-i este îngăduit s'o privească cu nepăsare sau chiar s'o găsească justificată... Nu este îngăduit să spunem că totul ar fi bine orânduit acum. după ce victima şi-a contenit strigătele de durere, care s'au pierdut neascultate. *Sulimanul* şters, lucrurile secundare înlăturate, rămâne numai faptul unic, de netăgăduit: învingătorul a aşezat călcâiul său greu pe pieptul celui cu care împreună a învins, pe pieptul prietinului salvator, şi îţi trebue vreme îndelungată spre a-ţi reaminti, când şi unde s'a mai întâmplat aşa ceva. Asemenea întâmplări imorale nu le putem schimba, dar trebue să tragem din ele învăţătura cuvenită [22].

V

Cedarea celor trei judeţe din Sudul Basarabiei nu s'a făcut în forme solemne ceremonioase, cum ar fi dorit Rusia. Corpurile Legiuitoare ale României au dat guvernului împuternicirea să retragă de acolo autorităţile civile şi militare, luând în posesiune Dobrogea şi Delta Dunării. Acest transfer de teritoriu a dat şi el prilej pentru felurite neplăceri între guvernul Rusiei şi între al României, fiind acesta din urmă pregătit pentru orice eventualităţi fără a da uitării cuvintele rostite de reprezentantul Angliei, Lordul Beaconsfield, care aflase de cuviinţă să încerce a mângâia pe Brătianu şi Kogălniceanu, spunându-le că în politică ingratitudinea este adeseori răsplata pentru cele mai bune servicii [23].

O semnificativă coincidenţă istorică se găseşte subliniată cu explicabile reflexiuni şi de mândrie şi de amărăciune, în articolul publicat de Mihail Eminescu în ziarul *Timpul*, numărul de Sâmbătă 18. X. 1878 cu titlul *Oştirea noastră* scriind:

«Mâne, Duminecă, e ziua hotărîtă pentru intrarea triumfală a trupelor noastre în Bucureşti. Intr'adevăr, dacă este vre-un organ al naţiunii, care 'n aceste vremi triste, când totul e ameninţat, să prezinţe o privelişte mai mândră şi mai întăritoare de suflet, e organul puterii fizice a poporului românesc, ostaşul care (azi când Camerele s'au desonorat, revenind asupra voturilor solemne din trecut şi reparându-le)

[22] **Neue Freie Presse** din Viena Nr. dela 23. VII. 1878. **Bessarabien (Ein Nekrolog)**. Cf. şi Al. Procopovici, **Din alte vremuri** în rev. **Transilvania**, Sibiu 1941 p. 559—564.

[23] Paul Lindenberg, **König Karl von Rumänien**-Berlin 1923 p. 466—467.

a ţinut singur drapelul sus, gata a se bate pe Argeş cu Ruşii, precum a fost gata a se bate în Bulgaria cu Turcii... Dar... bucuria şi recunoştinţa noastră sinceră (pentru oştire) este înveninată de un eveniment, care se petrece în aceeaşi zi, în care se petrece intrarea triumfală. Intr'adevăr între comisarii ruşi şi cei români s'a fixat aceeaşi Dumineca... pentru schimbarea autorităţilor române din Basarabia cu cele ruseşti. Deci în aceiaşi zi, în care Bucureştii vor fi împodobiţi cu flamuri tricolore şi se vor ilumina, un alt colţ al pământului românesc va intra într'un întunerec, veşnic poate. Nu există o mai mare ironie decât aceea a sorţii». Citind aceste reflexiuni ale lui Mihail Eminescu, cine nu-şi va aduce aminte, că această crudă ironie a sorţii s'a repetat în Sept. 1940, când se dărâmau graniţele nord-vestice ale Ţării.

Merită relevat faptul că unul dintre luptătorii politici ai Românilor bihoreni, advocatul din Beiuş Partenie Cosma, directorul de mai târziu al *Băncii Albina din Sibiu,* — în şedinţa parlamentului budapestan dela 25. XI. 1878, când guvernul prezentase ca un important succes al diplomaţiei austro-ungare încuviinţarea Congresului din Berlin pentru ocuparea Bosniei şi a Herţegovinei [24], avu îndrăsneala să-şi exprime lămurit convingerea că guvernul nu înţelege spiritul timpului şi se află în rătăcire dacă crede că State alcătuite din mozaicuri etnice, mai pot dăinui în împrejurările vieţii moderne, când noul principiu al naţionalităţilor are putere suficientă să disolve statele polietnice şi să aşeze pe ruinele lor statele naţionale. Bosnia şi Herţegovina, liberate de sub jugul Sultanului şi siluite a se înclina sub acela al Impăratului din Viena, — nu vor da alt rezultat decât *dinamita* care va izbucni cu timpul distrugând Monarhia austro-ungară». Prin această profeţie, împlinită fără rest în vara anului 1914 şi la încheierea războiului mondial, deslănţuit prin atentatul dela Sarajevo, — discursul parlamentar curajos, scurt şi pregnant al deputatului român dela Beiuş s'a învrednicit să aibă o importanţă de istorie universală, înfăţişând pe cel ce l-a rostit ca pe un om cu vederi atât de pătrunzătoare în ţesătura evenimentelor şi tainelor ce urmau să sgudue într'un viitor apropiat liniştea şi pacea, pe care diplomaţii întruniţi în Congresul dela Berlin credeau că ar fi reuşit s'o asigure pentru îndelungată vreme Europei, frământate de numeroase crize latente.

Nu a lipsit Partenie Cosma să critice atitudinea guvernului şi pentru faptul că în chestiunea Basarabiei nu a protestat împotriva unei proceduri «atât de perfide, cum a fost a Rusiei faţă de aliatul său, împotriva violenţei lipsite de orice bază morală; să fi protestat, cum a protestat reprezentantul Angliei, să fi năzuit a-şi manifesta simpatia ce o merită naţiunea română şi astfel să fi aşternut bazele încrederei şi

[24] Bismarck afla necesar să sublinieze în memoriile sale: «Die Konvention von Reichistadt (15. I. 1877), nicht der Berliner Congress ist die Grundlage des österreichischen Besitzes an Bosnien und der Herzegovina und hat den Russen während ihhres Krieges mit den Türken die Neutralität Östreichs gesichert, Gedanken und Erinnerungen, vol. II. p. 215.

eventualei alianțe în viitor»... Increderea cea mai desăvârșită în trăinicia și misiunea istorică a neamului românesc transpiră din cuvintele rostite atunci de Partenie Cosma, într'un mediu destul de ostil, ținând să-și motiveze observațiunile critice relative la atitudinea Monarhiei austro-ungare prin afirmațiunea: «nu cred să existe un om serios cugetător în țara aceasta, care să nu fie convins despre necesitatea unei alianțe sincere și durabile între România și Ungaria, în interesul ambelor State». A înălțat apoi un imn de slavă tuturor Românilor luptători pentru independența patriei» cari «toți... ca unul au sărit asupra redutelor inexpugnabile ale celui mai cumplit și mai viteaz inamic, ce e drept, însoțiți de surâsul curios și compătimitor al Europei, dar curând s'au reîntors întâmpinați, în calea lor de triumf, de admirațiunea și stima Europei, pentru că au dovedit în mod eclatant înaintea lumii, că acolo jos la Dunăre există un popor brav și tânăr, care-și cunoaște misiunea sa europeană și este în stare a și-o împlini, un popor a *cărui alianță poate fi prețioasă pentru orișicine*[25].

Amărăciunea pricinuită de slabele rezultate diplomatice a putut fi însă ușurată întrucâtva prin bucuria, de care s'a mișcat sufletul poporului român de pretutindeni, când Țara i-a fost înălțată la rangul de Regat liber și independent (14 Martie 1881), Puterile europene încuviințând această înălțare, deschizătoare a nouilor căi de progres în viața Statului și a neamului românesc.

Intâiul Rege al României cu prilejul încoronării a rostit cunoscutele cuvinte de adânc și bogat cuprins: Primesc cu mândrie coroana aceasta făurită dintr'un tun cucerit în luptele dela Plevna, stropită cu sângele eroilor noștri și sfințită de biserică. O primesc ca un semn al neatârnării și puterii României. Ea va fi o mărturie a clipelor grele și a timpurilor glorioase, ce am străbătut împreună și va arăta generațiunilor viitoare vitejia Românilor și unirea ce a domnit între Țară și Coroană. Dar cea mai frumoasă coroană pentru Regină și pentru mine este și va fi dragostea și încrederea poporului, căruia i-am închinat toate gândurile și sentimentele noastre...». Ca într'un sâmbure era cuprinsă în aceste cuvinte făgăduința pentru izbânda care urma să răsară spre slfârșitul domniei lui Carol din aceeași nesdruncinată unire a puterilor regești cu cele populare.

Atât participarea cu glorie a tinerei armate române la războiul din 1877—1878, cât și urmările politice, în deosebi proclamarea Regatului, au produs un înviorător curent de însuflețire și în păturile conducătoare ale Românilor subjugați. Acest fericit rezultat politic era sortit să-i încurajeze în nădejdile lor de unitate națională politică ce se pregătea stăruitor, de amândouă laturile Carpaților, în domeniul vieții culturale. Bucuria netăinuită a acestor Români se resimte din felul, cum ziaristica lor, încătușată politicește, înțelegea totuș să tălmăcească înțelesul evenimentului scriind: iată, unde duce urmarea stăruinții și a cutezatelor lupte, începute cu alungarea Fanarioților, continuate cu Uni-

[25] T. V. Băcătian, **Cartea de Aur** — vol VI — Sibiu, 1910, p. 677—680. Cf. și I. Mateiu, **Personalitatea lui Partenie Cosma** — Cluj, 1937.

rea dela 1859 şi cu independenţa, împreunată cu războiul glorios (1877). Cu deosebire însă, unde duce adevăratul patriotism, care a fost sublim şi a înlăturat discuţiunile de partid de câte ori România a fost chemată să treacă prin clipe hotărîtoare.

VI

După tristele experienţe cu Rusia, în chestiunea Basarabiei, când s'a ivit trebuinţa unei noui orientări în politica externă a României, era explicabil ca factorii dela cârma tânărului Regat să nu simtă nici un fel de atragere şi să nu aibă nici un dram de încredere în politica rusească, a cărei ingratitudine şi rapacitate anevoie putea fi dată uitării.

Intr'un temeinic articol publicat de Titu Maiorescu la începutul anului 1881 în revista berlineză *Deutsche Revue über das gesamte nationale Leben der Gegenwart,* se arăta lămurit că tot ce pierduse ori era pe cale să piardă Rusia ca influenţă politică asupra României, trebue să dobândească Austria, considerată ca o «Monarhie susţinătoare de naţionalităţi» câtă vreme Rusia era «distrugătoarea naţionalităţilor» [26]. De un rapt de teritor ca în vremurile de demult nu mai poate fi vorba. Este doar în amintirea tuturor cum se pregătise în primăvara anului 1878 tânărul Stat să resiste ameninţărilor relative la cedarea Basarabiei şi cum mica lui armată era gata să înceapă lupta, pe viaţă şi pe moarte, cu aliatul ei de mai înainte, cu Rusia dela San-Stefano. *Nu în faţa Rusiei, ci în faţa voinţei solidare a Europei,* voinţă exprimată prin tratatul dela Berlin, *a fost nevoită să se plece România şi să cedeze în chip paşnic Basarabia* [27]).

Fireşte unui publicist de origine transilvană, cum era Titu Maiorescu — nepotul protopopului din Braşov Ioan Popasu — nu îi putea fi îngăduit să ignoreze nici dificultăţile ce se ridicau în calea proiectatei orientări politice a României spre Austria şi spre Germania, orientare despre a cărei necesitate imperioasă dânsul spunea că era împărtăşită de un mare număr de oameni politici români, întemeindu-se în deosebi pe convingerea conducătorilor partidului junimist (tineri conservatori). Deaceea în presa liberală a timpului articolul lui Maiorescu fusese înfăţişat ca un fel de «manifest» al acestui partid.

In ce priveşte dificultăţile menţionate, autorul le atingea foarte sumar amintind la sfârşitul articolului în 2—3 rânduri lipsa de înţele-

[26] **Deutsche Revue** ...herausgegeben von **Richard Fleischer**, Berlin 1891 p. 17—18: «Alles was Russland an Einfluss in Rumänien verliert, muss Oesterreich gewinnen... Russsland ist eine Nationalitätenverzehrende, Österreich eine Nationalitätenerhaltende Monarchie; Russland ist ein centralistisch unterjochender Absolutismus, Österreich bleibt wesentlich ein föderativer Compromiss-Staat einzelner Nationalitäten»...

[27] Ibidem p. 19: «An einen Länderraub nach Art der früheren Gepflogenheiten österreichischer und russischer Staatskunst, mit indolenten Gewährenlassen von Seiten der heutigen Rumänen, ist nicht mehr zu denken und in jedermans Brinnerung ist es noch, wie im Frühjahr 1878 der junge Staat allen Drohungen. Russlands auf Herausgabe Bessarabiens widerstand und seine kleine Armee aufstellte, mit dem Russland von San-Stefano, seinem bisherigen Alliirten, den Kampf auf Leben und Tod aufzunehmen. **Nicht vor Russland, sondern vor dem im Berliner Vertrag ausgedrückten Gesamtwillen Europas hat sich Rumänien bengen müssen und hat Bessarabien friedlich herausgegeben.**

gere în politica internă a Ungurilor faţă de Românii austriaci, — fapt care nu era nici decum potrivit să înlesnească o deosebit de binevoitoare apropiere a României libere faţă de Austria. Dar aceste dificultăţi — încheia Maiorescu — sunt mici şi trecătoare în raport cu scopul mai mare, permanent; şi dacă în cele esenţiale voinţa fermă va fi prezentă de amândouă părţile, forma îndeplinirii acestui proiect va trebui să se găsească [28].

Acest articol din revista berlineză a dat presei transilvane îndemn pentru oarecari reflexiuni critice, exprimate mai ales în coloanele Gazetei din Braşov, aducându-i-se autorului învinuirea de a fi tratat prea sumar «imprudenţa politică a Ungurilor» şi de a nu fi fost destul de «precaut în întrebuinţarea cuvintelor» [29].

In schimb autorul unui articol publicat cu titlul Deutsche Revue de o («personalitate stimabilă») în coloanele *Telegrafului Român* din Sibiu, socotea că Maiorescu avuse dreptate considerând pe Unguri drept nişte oameni nesocotiţi şi afirmând că-s «mici şi trecătoare» dificultăţile pe cari un popor alcătuit din asemenea oameni ar putea să ni le arunce în cale [30].

«Personalitatea stimabilă «indicată din partea redacţiei ca autor al menţionatului articol pare să fi fost Ioan Slavici, care într'o scrisoare trimisă din Bucureşti la 13/25 Martie 1881 redactorului Nicolae Cristea, revenind asupra celor cuprinse în articolul lui Maiorescu, înţelegea să le dea următoarea interpretare: «Unitatea politică a Românilor, la care ţinteşte articolul din «Deutsche Revue», e un lucru care nu atârnă decât de timp. Dacă Austria nu va şti să le creeze Românilor o poziţie potrivită aspiraţiilor în acel *Stat confederativ*, de care se vorbeşte în articol, va trebui să urmeze ceeace n'a urmat la 1866 şi să-şi creeze ei înşişi o poziţie afară de Austria. Maiorescu le pune dar celor din Viena alternativa: ori voi veţi răsturna dimpreună cu noi pe Maghiari, ori noi vă vom răsturna dimpreună cu Maghiarii pe voi [31].

Nu au mai trecut decât doi ani până când Regele Carol I, a cărui autoritate îndeobşte recunoscută îi crease la Viena o situaţie consolidată în politica sudesteuropeană, în convorbirea, ce a avut cu împăratul Francisc Iosif I (în Aug. 1883) netezind calea proiectatei alianţe, putea să aducă în discuţiune şi dificultăţile create de politica internă a guvernelor dela Budapesta atât de agresivă împotriva Românilor,

28 Ibidem p. 20: «...ist die unverständige innere Politik der Ungarn gegen die österreichischen Rumänen auch nicht darnuch angetan, ein besonders wohlwollendes Zusammengehen des freien Rumäniens mit Oesterreich befördern. Aber diese Schwierigkeiten sind klein und vergänglich im Verhältnis zum bleibenden grösseren Zweck; und wenn nun auf beiden Seiten der feste Wille im Wesen vorhanden ist, die Form seiner Bestätigung wird sich finden müssen».

29 **Gazeta Transilvaniei** dela 27. I. 1881.

30 **Telegraful Român** din 14. II. 1881 Nr. 19.

31 Textul acestei scrisori mi-a fost pus la dispoziţie de D-l Adrian Cristea din Sibiu, căruia ţin să-i mulţumesc şi pe această cale.

spunându-i însă cu toată hotărîrea că nici un popor, deci nici cel românesc, nu va consimţi să lase a i se răpi idealurile politice [32].

In scurtă vreme se întâlni şi Brătianu cu Bismarck la Badgastein statornicind împreună, în cursul unor conversaţiuni amănunţite, liniile principale pentru o nouă direcţiune a politicei externe, de care urma să fie călăuzit Regatul României timp de 30 de ani, aproape până la sfârşitul domniei lui Carol I.

Incă dela 9 August 1883 telegrafiase Bismarck din Kissingen Principelui Heinrich von Reuss, ambasadorul german la Viena, că ar dori să atragă şi România spre «Liga păcii», intenţionând să extindă ramificaţiile acestei Ligi şi spre Italia şi spre Răsărit, eventual şi asupra Serbiei şi a Porţii otomane, fiind convins că «afară de Rusia şi de Franţa în toată Europa» nu mai era atunci nici un Stat fără vre-un interes direct pentru menţinerea păcii. «Problema, dacă e posibil a da unei asemenea situaţiuni garanţii de durată mai lungă, merită în orice caz să fie examinată. Punctul fix pentru orice cristalizaţiune de acest fel va rămânea totdeauna alianţa durabilă dintre Germania şi Austro-Ungaria».

Convorbirei sale cu Brătianu i-a atribuit Bismarck atâta importanţă, încât a aflat necesar s'o reproducă într'un larg rezumat al însemnărilor sale, publicate de curând în vasta colecţiune diplomatică dela Berlin: *Die grosse Politik der europäischen Kabinette* (vol. III).

Din cuprinsul acestor însemnări transpiră încrederea lui Brătianu în Germania şi repulsiunea lui faţă de Rusia. Făcând Bismarck aluzie sumară cu privire la o eventuală înţelegere a Germaniei cu Rusia, Brătianu şi-a exprimat fără şovăire teama [33] că România ar putea deveni *victima unei asemenea înţelegeri*. Bismarck l-a asigurat însă, că susţinerea românismului neslav este un interes al Austriei, iar sprijinirea Regelui din familia Hohenzollern este în interesul Germaniei, care se declară gata să ratifice şi din partea sa orice înţelegere ar încheia România cu Austria pentru a-şi asigura viitorul, fără să renunţe din acest motiv la gândul de a trăi şi cu Rusia în pace statornică [34]. Aprobă deci

32 **Aus dem Leben König Karls von Rumänien** vol. IV. p. 413: «Kein Volk lasse sich seine politischen Ideale rauben. so auch das rumänische nicht. das so viele der rumänischen Brüder von Jenseits der Berge, die sich dem scharfen Regiment der Magyaren durch Ausswanderung entzogen, bei sich aufgenommen hatte: darin könne für ein freundschaftliches Einvernehmen zwischen den Nachbarländer kein wirkliches Hindernis gefunden werden! Diese Auseinandersetzungen des Königs — adaugă editorul german al Memoriilor — hatten vollen Erfolg und führten zu einer politischen Annäherung an die Zentralmächte, die auch dem grossen Publikum durch eine Reise Bratianus nach Wien und zu Fürsten Bismark nach Gastein erkennbar wurde.

33 Teama lui de Rusia e exprimată şi în corespondenţa sa familiară; astfel la 20. II. 1889 scria fiului său Ioan: De ce mă tem eu mai mult, **este Rusia**. Şi voi să nu faceţi altceva decât să vă feriţi de ea aşa cum ne-am ferit noi cf. revista **Libertatea din Bucureşti** 1938 p. 468.

34 **Die grosse Politik der eur. Kabinette** III. p. 266—267: «Meine Erwähnung einer Verständigung mit Russland — schreibt Bismarck — veranlasste einen Ausbruch der rumänischen Besorgnis, das Opfer solcher Verständigung werden zu können. Ich beruhigte ihn darüber mit der Versicherung, dass die Erhaltung

intenţiunea lui Brătianu de a se înţelege cu ministrul de externe austro-ungar, contele Kalnoky, asupra garanţiilor necesare pentru viitor, iar dacă nu ar putea obţine rezultatul dorit, oferă propria sa încercare de mediaţiune în scopul proiectatei alianţe.

Privitor la alianţa cu Italia exprimase Brătianu opiniunea că nu ar putea fi de lungă durată, dacă nu i se garantează Italiei sporirea teritorială în cazul unui război victorios. La întrebarea lui Bismarck, dacă se gândeşte la Nizza şi la Corsica, Brătianu amintise, cam şovăitor, Savoya — dar poate se gândea la Triest [35].

Din tratativele lui Brătianu cu ministrul de externe Kalnoky a rezultat proiectul unui tratat secret, având caracter pur defensiv. In textul preliminar al tratatului se strecurase şi o dispoziţie (Art. II) obligându-se reciproc guvernul austro-ungar şi cel român să nu admită în cuprinsul teritoriului respectiv nici un fel de acţiune politică, îndreptată contra intereselor celuilalt Stat. S'ar fi urmărit prin dispoziţia aceasta intenţiunea de a zădărnici orice propagandă naţională în România liberă în interesul milioanelor de fraţi de sânge, de limbă şi de credinţă, prigoniţi fără cruţare prin măsurile politice ale guvernanţilor budapestani.

Brătianu a reuşit însă a-l îndupleca pe Kalnoky să renunţe la acest articol, ceeace Principele von Reuss se grăbea să comunice la 26. IX. 1883 Cancelarului Bismarck [36].

Tratatul a fost semnat la Viena, în ziua de 30. IX. 1883, de Kalnoky în numele Austro-Ungariei şi de Dim. Sturza în al României.

Acest tratat secret de alianţă a fost încheiat pe termen de 5 ani cu facultatea de a fi reînnoit, în lipsa unei denunţări cu un an înainte de expirare, pe câte 3 ani [37].

Cel mai important din cele 7 articole ale acestui tratat era al doilea stipulând obligaţiunea reciprocă a părţilor contractante de a-şi oferi ajutor armat în cazul unei agresiuni, când s'ar produce aşa numitul „casus foederis". Acesta era circumscris astfel în textul menţionatului articol: Dacă România ar fi victima unei agresiuni neprovocate din partea sa, Austro-Ungaria e obligată să-i dea ajutor. Dacă Austro-Ungaria, în împrejurări asemănătoare, ar fi atacată de vre-un

des nichtslav'schen Rumänentums im Interesse Österreichs und die des hohenzollernschen Königs in dem unsrigen liege. Wir würden bereit sein jedes Abkommen, welches Rumänien mit Österreich träfe, um seine Zukunft sicherzustellen, auch unsererseits gutzuheissen, ohne dass wir deshalb auf die Aussicht verzichteten, auch mit Russland dauernd im Frieden zu bleiben».

35 Ibidem p. 268: «Bezüglich des Bündnisses mit Italien, meinte Brătianu, dass dieses nicht von langer Dauer sein könne, wenn man den Italienern im Falle eines siegreichen Kriegs nicht territoriale Vergrösserung zusichern werde. Auf die Frage Bismarcks, ob er Nizza oder Corsica meine, nannte Brătianu etwas zögernd Savoyen, dachte aber villeicht an Triest.

36 Ibidem p. 270: «Herr Brătianu hat gebeten, diesen Artikel ganz zu streichen. Es läge darin eine Mangel an gegenseitigem Vertrauen, dem man doch besser keinen Ausdruck im neuen Vertrage geben möchte. Graf Kalnoky hat sich diesem Wunsch gefügt, und so ist der ganze Artikel gestrichen worden».

37 F. C. Nanu, **Condica tratatelor şi a altor legăminte ale României, 1354—1937.** Bucureşti 1938 vol. II p. 371.

Stat limitrof cu România, atunci s'ar ivi neîntârziat şi pentru România „casus foederis" [38].

In aceiaşi zi s'a semnat tot la Viena şi o convenţiune specială cu Germania, care a ţinut seamă de dorinţa României de a se putea sprijini pe o garanţie mai solidă decât aceea pe care i-o oferea Monarhia austro-ungară. Cu aproape cinci ani mai târziu, la 15 Mai 1888, prin semnătura ministrului de externe italian Constantin Nigra s'a obţinut şi adesiunea Italiei. Tratatul propriu zis, fiind de natură secretă, a fost semnat numai de suverani şi anume la 6. XI. 1883 de Regele Carol, apoi la 12. XI. 1883 de împăratul Wilhelm I şi Francisc Iosif I, iar adesiunea Italiei la 26. V. 1888 de împăratul Francisc Iosif I şi cu 2 zile mai târziu de Umberto, regele Italiei.

VII

Această nouă orientare în politica externă a României nu putea fi pe placul opiniei publice franceze. Nu au lipsit deci din coloanele organelor de publicitate din Paris observaţiunile critice, cari înfăţişau alianţa cu Austro-Ungaria ca o împietate sau chiar ca o crimă de «lese-naţiune», de care ar fi trebuit cruţat nobilul popor român [39]. Nu a fost cruţat nici Ioan Brătianu de criticile presei franceze care-l socotea acum ca pe «un satelit ascultător, gravitând în orbita lui Bismarck». S'a găsit însă un eminent publicist francez, Paul Bataillard care s'a simţit obligat să apere mai târziu memoria lui Brătianu arătând că orientarea României spre Tripla Alianţă devenise o necesitate de neînlăturat, deplin justificată prin situaţia ei geografică între doi vecini aşa de puternici ca Austria şi Rusia, precum şi prin imposibilitatea de a se mai sprijini pe Franţa, constrânsă — după 1870 — să se reculeagă şi să vegheze asupra propriei sale salvări [40]. Aşezându-l pe aceeaşi treaptă cu unii din contemporanii săi iluştri, publicistul francez nu pregetă să-l numească pe I. Brătianu *Cavour al României* subliniind însă îndoita deosebire că opera lui Brătianu a fost mai anevoioasă decât a lui Cavour şi că naţiunea, pe care acesta o ridicase cu ajutorul Franţei, nu a ştiut să păstreze ţării surori recunoştinţa, din care Brătianu îşi făcuse o glorie pentru el şi pentru ţara sa [41].

[38] **Die grosse Politik** vol. III p. 281: Falls Rumänien einem nichtprovozierten Angriff zum Opfer falle, ist Österreich-Ungarn seinerseits zur Hilfeleistung verpflichtet. Wenn Österreich-Ungarn unter ähnlichen Umständen von irgend einem Rumänien angrenzenden Staate angegriffen werden sollte, so werde auch für Rumänien der «casus foederis» sofort Geltung enlangen». cf. şi Maximilian Hacman, **Convenţia secretă între România şi Austro-Ungaria dela 1883**. In volumul «**Omagiu lui Ion I. Nistor**» 1912—1937. Cernăuţi 1937 p. 306.

[39] Ernest Armeanca, **Problema Transilvaniei în presa franceză**, Cluj, 1931, p. 19. —

[40] Paul Bataillard, **Jean Brătianu et la politique exterieure de la Roumanie** (1891). Memoriu public de Gh. I. Brătianu. Bucureşti 1941.

[41] Ibidem p. 30: «La supériorité particulière de Jean Brătianu parmi tant de collaborateurs devoués, a été le génie politique. Beaucoup de journaux français, à l'occasion de sa mort, l'ont comparé avec plus ou moins de malveillance,

In adevăr o alianţă politică a României cu Austro-Ungaria întâmpina grave dificultăţi şi în opinia publică românească, din pricina pornirilor de maghiarizare agresivă a guvernelor budapestane. Chiar în toamna aceluiaş an (1883) cu prilejul vizitei împăratului Fr. Iosif I la Seghedin, i-au ieşit întru întâmpinare mai multe delegaţiuni. Printre ele era şi aceea a Românilor ortodocşi în frunte cu Mitropolitul Miron Roman, care avu îndrăsneala să rostească în faţa Impăratului o cuvântare în limba română subliniind nemulţumirea numeroşilor săi credincioşi faţă de anume nedreptăţi săvârşite de guvernul prezidat de contele Coloman Tisza, faimosul «sdrobitor al naţionalităţilor nemaghiare» din Ungaria. Acesta potrivi astfel lucrurile, ca împăratul să răspundă în limba maghiară, dând Mitropolitului şi credincioşilor săi o lecţie de patriotism şi de respect al legilor ungureşti. A doua zi foaia Mitropoliei (Telegraful Român) a atacat pe Tisza într'un articol scris de Ioan Bechnitz [42] spunând că guvernanţii dela Budapesta nu fac decât să lovească în Românii din Austro-Ungaria ca să simtă şi Românii din Regatul vecin, înstrăinându-se de Monarhie şi împiedicând alianţa dintre Regat şi împărăţia Habsburgilor. Maghiarii îşi închipuesc a fi nişte Atlanţi, în stare să poarte globul pământului în spatele lor. Să nu cumva să facă Tisza şi ceilalţi şovinişti experienţa semnalată în cunoscutul proverb german: *semeţia se arată înainte de cădere!...*

Pentru acest articol i s'a cerut Mitropolitului Miron să jertfească pe redactorul Nicolae Cristea, care fusese aşezat pe viaţă la cârma «Telegrafului Român» prin însuş testamentul lui Andrei Şaguna, întemeietorul acestui ziar (1852).

Era firesc deci ca alianţa silită, poruncită numai de consideraţiuni diplomatice, să nu poată prinde rădăcini mai adânci în opinia publică, a Ţării, cu toate că tratatul secret pe care se întemeia, a fost prelungit de către guvernele ce s'au perindat la cârma României până la 5. II. 1913, când însuş Titu Maiorescu, în calitate de ministru-preşedinte, avu prilej să-l prelungească pentru ultima oară. Işi va fi reamintit atunci bătrânul om de Stat cuprinsul articolului său publicat la începutul anului 1881 în revista berlineză *«Deutsche Revue»* şi va fi înţeles că nu era tocmai aşa de «mică şi trecătoare», precum presupunea dânsul atunci, dificultatea aruncată de miopia politică maghiară în calea nouii orientări politice a Regatului român?

Istoricul austriac Herman Ign. Bidermann atrăsese într'un studiu al său atenţia cercurilor dela cârma Austro-Ungariei asupra pericolului

à plusieurs des hommes d'Etat qui, en divers pays d'Europe, sont tombés récemment du pouvoir. Il serait plus juste de dire qu'il a été le **Cavour de la** Roumanie, avec cette double différence pourtant, que l'œuvre de Jean Brătianu était encore plus difficile que celle de Cavour et que la nation que Cavour releva avec l'appui de France ne sut pas conserver à la France la reconnaissance, dont Jean Bratiano se faisait gloire pour lui et pour son pays»...

[42] Cf. I. Mateiu, **O revoluţie a ziaristicei transilvane: Ioan Bechnitz în Transilvania**, Sibiu 1941.

inevitabil, ce va isvorî din politica de maghiarizare, înstrăinând aceasta naţionalităţile nemaghiare, în deosebi pe numeroşii Slavi din Ungaria de către coroana Habsburgică şi determinându-i să-şi aştepte salvarea dela alţi factori, în afară de graniţele Monarhiei [43].

VIII

Repercusiunile Congresului dela Berlin nu au lipsit a-şi produce efectul şi asupra conducătorilor politici ai Românilor din Transilvania şi Banat. cari într'o adunare ţinută la Sibiu în Mai 1881 s'au solidarizat în cadrele partidului naţional-român pe baza unui program cerând autonomia Transilvaniei, decretând pasivitate faţă de parlamentul din Budapesta şi neîncuviinţând dualismul austro-ungar. Prigonirile curentului de maghiarizare sporeau din an în an. La 1885 s'a înfiinţat în Transilvania o societate specială, în acest scop, cu numele *Erdélyi Magyar Kultur Egylet* (Emke) = Asociaţia culturală maghiară-transilvană, ceeace a trezit printre câţiva fii ai Transilvaniei emigraţi în România tendinţa revoluţionară de a împiedeca, cu orice preţ, transformarea Transilvaniei într'o ţară ungurească. Faimosul proces al Memorandumului (1894) când au fost condamnaţi la Cluj fruntaşii politici ai Românilor la zeci de ani temniţă de Stat, a produs adânci nemulţumiri în toate regiunile locuite de Români. Nemulţumirile au sporit aşa de mult, încât cu 20 ani mai târziu, la 1914, ţăranul Ioan Morariu din Şicula (jud. Arad) nu s'a sfiit să strige în faţa judecătorului maghiar, care-l condamnase la o amendă în bani: Nu mai este dreptate pentru noi în Ţara Ungurească, e timpul să vie Regele Carol, să ne-o aducă!»

In Aprilie 1914, bătrânul Petre Carp — care împlinise un rol important pregătind încă dela 1881 terenul pentru alăturarea României la Puterile Centrale — întâlnind în Roma pe Principele Bernhart von Bülow, i-a făcut această mărturisire neaşteptată: Vedeţi în mine pe cel din urmă prieten de încredere, pe care-l mai are Tripla Alianţă în Bucureşti... Eu voi rămânea credincios Germaniei, orice s'ar întâmpla; ca vechiu Prusac dela Bon voiu fi totdeauna credincios făgăduinţii.

Borussia drigehör ich, ob jüngling oder Greis
Zu deiner Fahne schwör ich, der Fahne schwarz und weiss...

Dar eu voiu rămânea singur, când va bate ceasul şi conducerea Triplei Alianţe va fi în Viena, cum se pare că este cazul astăzi...

Acelaş Bülow relatează în Memoriile sale, informaţiunea primită dela von Waldthausen, fostul ministru al Germaniei în Bucureşti în iarna anului 1913—14, care i-a împărtăşit că Regele Carol

[43] Bidermann. **Die russischen Untriebe in Ungarn.** Ein Beitrag zur Geschichte Österreichs wie Russlands. Innsbruck 1867 p. 9 afirma despre **dualism** că urmărea scopul maghiarizării forţate: «Die gewaltsame Magyarisierung und Centralisierung der ungarischen Reichshälfte zum Zielpunkte hate». iar despre antagonismul Slavilor contra Ungurilor spunea: «Die Abneigung der ungarländischen Slaven gegen die Magyaren ist so alt, als der von diesen an Ersteren begangene Landraub und der Hohn, womit die Klagen hierüber magyarischer Seits erwiedert werden» p. 21.

i-a declarat, în forma fină obișnuită în conversațiunile lui, dar în chip serios și hotărît, că are tot mai mult impresia de a fi lunecat conducerea Triplei Alianțe dela Berlin, unde fusese mai înainte, spre Viena. In cazul unor complicațiuni aceasta i-ar face foarte dificilă alăturarea la Puterile Centrale. Potrivit obligațiunilor sale ministrul von Waldhausen a comunicat declarația categorică a Regelui Carol guvernului din Berlin, dela care a primit însă acest răspuns enervat: Conducerea Triplei Alianțe, se află, mai mult decât altădată, în mâini germane și anume în încercate și distinse mâini germane, ceeace ambasadorul W. a spus probabil imediat Regelui ori, dacă ar fi lipsit a spune, să-și repare neîntârziat greșeala [44].

Din amintirile, publicate de fostul medic al Palatului Dr. Mamulea în anul 1939, se cunoaște de asemenea opinia Regelui Carol cu privire la situațiunea din Monarhia dualistă în preajma isbucnirii războiului mondial: «Austro-Ungaria piere — spunea Regele — și de asta sunt responsabili Ungurii... Eu am scris Impăratului că, în aceste condițiuni, cooperarea noastră va fi extrem de grea».

După izbucnirea războiului mondial. Regele Carol ca suveran constituțional, simțind necesitatea să cunoască opinia celor mai distinși colaboratori ai săi, a convocat Consiliul de Coroană la Sinaia (3. VIII. 1914). Examinându-se atunci cu toată atențiunea textul tratatului de alianță cu Austro-Ungaria, s'a putut constata că nu s'a ivit «casus foederis» pentru România, întrucât ea era obligată să dea Monarhiei vecine ajutor numai dacă ar fi fost atacată, din partea vre-unei țări limitrofe (Sârbia sau Rusia). Dar se știe, că ofensiva pornise dela Viena, iar nu dela Belgrad [45].

S'a afirmat adeseori fără temeiu, că noua orientare în politica externă a României și îndepărtarea ei de Tripla Alianță, în ultimul an de domnie a Regelui Carol, s'ar fi produs fără știrea lui. Această afirmațiune tendențioasă a ținut s'o rectifice însuș Ion I. C. Brătianu în una din conferințele sale dela Ateneul Român (1927) mărturisind: «Este drept că am hotărît să rămână aprobarea secretă și chiar guvernul rus sa creadă că înțelegerea este făcută numai de mine fără știrea Regelui. Dar eu nu aș fi fost prim-ministrul, care să fac asemenea act fără știrea Suveranului pe care-l serveam. Regele Carol a încuviințat actul meu și, ca unul care i-am cunoscut mai de aproape gândul, simțirea și legătura cu poporul și menirea lui, pot să declar cu toată conștiința că *n'ar fi împiedecat Suveranul dela Plevna desăvârșirea acțiunii căreia îi închinase viața, și înfăptuirea celor mai mari aspirațiuni ale neamului, pe care el le simțea»* [46].

44 Bernhart Fürst von Bülow, **Denkwürdigkeiten** vol. III, 125—126.

45 Gheorghe I. Brătianu. **Politica externă a Regelui Carol I în Domnia Regelui Carol I.** 5 conferințe ținute la Universitatea Liberă în anul 1940, București 1941 p. 96, cf. și Assen Swedovski, **La Roumanie et la Triple Alliance** în **Revue d'histoire diplomatique** 1937, p. 39—56.

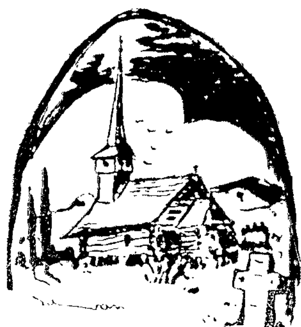
46 Cf. Universitatea Liberă, **Războiul Neatârnării** 1877—78, Conferințe la Ateneul Român. Buc. 1927, p. 78.

Această mărturisire e vrednică de crezământ cu atât mai mult, cu cât însuş Regele Carol cu puţine zile înainte de a porni pe drumul din care nu mai este întoarcere, într'o convorbire la Sinaia, cu Lt. Colonelul Dabija, îşi destăinuia vechia convingere nestrămutată ce o nutrise *din ziua de 7 Mai 1866 «că poporul român se va uni odată într'un Stat unitar, pe baza principiului naţionalităţilor»* [47].

Acestui «ascet al datoriei» — cum a fost numit cu drept cuvânt Regele Carol [48], despre care soţia, Carmen Sylva spunea că «şi în somn purta Coroana regală pe cap» — întreg neamul românesc îi poartă cea mai pioasă recunoştinţă ca unui glorios luptător pentru libertatea naţională şi neatârnarea politică a Statului său. Istoria domniei Regelui Carol I — cea mai îndelungată domnie în toată istoria Românilor şi deopotrivă de bogată în realizări epocale, — va servi generaţiunilor viitoare, numeroase lecţiuni de răbdare şi de prevedere politică, de credinţă fără şovăire şi de muncă fără preget, îndemnându-le să valorifice aceste energii creatoare în serviciul devotat al Ţării şi pentru nesdruncinata perpetuare a Neamului Românesc.

Soarta Triplei Alianţe şi desfacerea ei în clipa isbucnirii răsboiului mondial a verificat deplin prevederile lui Bismarck care subliniase în Memoriile sale cu deosebită stăruinţă că nici un tratat nu poate avea durată eternă «ewige Dauer ist keinem Vertrage zwischen Grossmächten gesichert und es wäre unweise, ihn (den Dreibund) als sichere Grundlage für alle Möglichkeiten betrachten zu wollen, durch die in Zukunft die Verhältnisse, Bedürfnisse und Stimmungen verändert werden können, unter denen er zu Stande gebracht wurde».

I. Lupaş

[47] Cf. **Revista Istorică** din Bucureşti 1936, p. 344.

[48] Cf. C. Kiriţescu, **O mare personalitate morală: Carol I, Regele întemeietor** în vol. **Domnia Regelui Carol I. Cinci conferinţe.** Bucureşti 1941, editura **Aşezământul Cultural** Ion C. Brătianu.

V Â L T O A R E A

(ROMAN, XI)

Se schimbase guvernul de o lună când, într'o zi, Emil Bodea, advocatul care-l suplinise pe Ion Mărginean, îi ceru un sfat. Cum nu avea nici o clientelă, el venia adeseori în biroul contenciosului băncii, după ce Mărginean, întors din concediu, începu să lucreze din nou. Uneori îi ajuta, așa mai mult din trecere de vreme, fiindcă lucru prea mult, pe care să nu-l răzbească un om, nu prea era. Nu avusese curajul, simțul lui de demnitate nu-l lăsă a-și spune gândul care-i umblase prin cap, să rămână ajutor în biroul lui Mărginean, iar acesta nu se gândi să-i ofere, fiindcă în realitate nu avea încă lipsă de ajutor, și nici o salarizare potrivită nu putea să-i dea.

— Vin să-ți cer un sfat, dragă prietene, zise Bodea după ce strânse mâna lui Mărginean și șezu pe-un scaun... Afară numai dacă nu ai lucruri urgente. In acest caz fără nici o supărare, am să viu după amiază.

— Nu-i nimic urgent, așa că-s bucuros la dispoziția ta.

— Uite ce-i ! începu Bodea, neliniștit. Dela schimbarea guvernului niște prieteni îmi bat mereu capul să intru și eu în partidul poporului. Tu știi că Averescu a constituit de data asta guvernul și cu o seamă de ardeleni cari până acum au fost membri ai partidului național. Ba ei se consideră și azi oarecum membri ai lui, afirmând că Ardealul e cu ei, că ei reprezintă adevăratul spirit al partidului național, acela de a nu refuza mâna ce li s'a întins pentru colaborare. In sfârșit, ei se legitimează cum pot. Știi însă, că în schimb conducerea oficială a partidului lasă a se înțelege prin presă că ei nu sunt decât niște trădători ai causei Ardealului, ba li s'a scos și o poreclă. Știi doar că li se zice «fripturiști».

— Știu. Am citit și eu, deși nu mai vreau să aud de politică.

— Ți-e ușor ție să nu mai vreai. In locul tău aș face și eu la fel. Dar în situația mea... Cred că știi cum ne merge nouă advocaților cari nu avem un angajament cu un salar fix. Deci decând s'a schimbat guvernul mă frământ ziua și noaptea și nu mai pot lua o hotărîre. Mi s'a propus îndată după venirea noului guvern, să intru în partid, cu promisiunea că mă vor candida într'un loc sigur. Eu, cum știi până acum nu am făcut politică, am stat de-o parte. Ba, spunând adevărul întreg: m'am considerat totdeauna, — ca toți cei de vrâsta noastră, cari ne-am ridicat în viața publică înainte de

unire — membru al partidului național, al partidului nostru ardelenesc.

— Ți s'au făcut propuneri și nu știi ce să faci? Propuneri serioase?

— Foarte serioase, în ce privește candidatura; apoi alta: membru în consiliul municipiului. Și m'am gândit, în zbuciumul meu, să te întreb și pe tine. Tu ai trecut prin astfel de frământări.

— Da, e adevărat. Am trecut și eu. Dar nu în ce privește partidele politice, ci însăși politica, intrarea în viața publică. Cât privește partidele, deși înainte de unire m'am considerat și eu membru al partidului național, pentru biruința candidaților căruia am luptat și eu în alegeri, în rând cu alți tineri — am ajuns, îndată după alegeri la convingerea că ele nu mai au nici un rost, sau mai exact că e de ajuns un singur partid românesc. N'am înțăles și nu înțăleg nici azi rostul mai multor partide, cari întrucât sunt românești, nu pot fi decât naționale, nu pot avea decât același program de consolidare a unirii. Nenorocirea e că puțină lume judecă la fel ca mine. Iată eu, primind prefectura subt liberali, n'am înțăles să fac altceva decât administrație. Și când n'am mai putut face, m'am retras.

— Știu. Eu m'am simțit însă mereu membru al partidului național, Țin și am ținut la conducătorii lui. I-am stimat și îi stimez. Și acum când e vorba să trec în alt partid, să fac politică cu alții, îmi pare că aș săvârși o faptă rușinoasă, un fel de trădare. Deși în guvernul de azi sunt chiar fruntași ai partidului nostru. Nu-mi pot explica această sensație. In jurul meu au trecut atâția dintre prieteni, fără să aibă nici o mustrare de conștiință. Ei spun că cei ce au intrat în guvern au înțăles mai bine chiar programul partidului nostru, care trebue să colaboreze cu românismul de pretutindenea, cu orice guvern românesc ar avea țara. Spun că izolarea și opoziția continuă, prelungită, nu-i decât o moștenire de pe vremea când partidul lupta împotriva regimului unguresc. Ei spun că a nu ne da concursul atunci când ni se cere, e sinonim cu trădarea. Tu ce spui la toate acestea?

— Dragul meu, mi-e foarte greu să-ți dau un răspuns! Eu politica în România mare nu o înțăleg decât ca pe o înfrățire generală, ca o muncă solidară pentru consolidarea țării. Cât ce ies din acest ideal pe care atâta lume nu-l simte, nu mă mai știu orienta, orbăcăesc în întunerec. Indată ce vor să se mențină mai multe partide, după convingerea mea un om cinstit ar trebui să ajute pe acelea cari sunt mai destoinice în guvernare. Nu partidul ci realizările lui cred că trebue să fie hotărîtoare. Pentrucă partidele sunt azi toate românești, și nici unul nu poate să vroiască răul țării, nici chiar să aibă programe deosebite unul de celălalt. Așa că pe primul plan ajung realizările, oamenii destoinici pentru consolidarea țării și a unirii. Pornind din această convingere, — după ce am văzut că nu-i posibilă adunarea românismului întreg într'un singur partid — eu am socotit că partidul liberal trebue să fie cel mai

destoinic, ca unul care are o îndelungată experiență de guvernare. și a avut rol hotărîtor în înfăptuirile mari din ultimele decenii ale istoriei naționale. De aceea am primit prefectura subt un guvern liberal. Totuși nu cu gândul să fac politică, ci administrație.

Advocatul Bodea rămase un răstimp pe gânduri.

— E o idee salutară în ce spui tu, și un razim pentru mine — zise el într'un târziu, că azi toate partidele sunt românești și nici unul nu poate să voiască răul țării. E firesc să credem așa deși eu văd acum întâia oară acest adevăr. Tu mă știi, nu am profitat nimic în urma politicei dela unire încoace Nici nu am umblat după un asemena profit, nici nu m'a îmbiat cineva subt guvernarea partidului cu vreo situație. Totuși mi se părea mereu că a lucra cu alții, tot români, că o despărțire de oameni cunoscuți și pe cari îi cinstești, ar fi un fel de trădare. Nu știu ce rost are sentimentul ăsta. Cred însă că tu ai dreptate. Dar eu azi, trebue să recunosc sincer, sunt silit să lucrez și din interes personal. Dacă ași avea o clientelă, aș rămânea la slujba mea de advocat, aș rămânea în partid, l-aș ajuta la alegeri dar — încolo —, ca și până acum, nu aș fi dispus să fac nici o politică. Nu-i în firea mea. Dar de când ți-ai preluat biroul nici un singur client nu mi-a călcat pragul. Viața ne constrânge să facem și ce nu am voi. Eu am tot mutat povara de pe un umăr pe altul, dar acum nu mai merge. E nevoe să dau și unele despăgubiri fostei mele soții.

— Eu cred că totul atârnă de conștiința cu care te apuci de un lucru. Nu aș cuteza să încep ceva despre ce aș fi convins că e un rău, un păcat. Despre aceasta cred însă că nu poate fi vorba cât te privește pe tine. In sfârșit, cum am spus, toate partidele sunt acum românești și naționale, și cine ar cuteza să afirme că e vreunul care să nu voiască binele țării ? Deci tu nu stai în fața unui rău, ci în fața unei alegeri între mai multe lucruri bune, — pe care trebue să le credem bune. Nu poți avea conștiința păcatului.

— Nu, în felul obicinuit. Nu e greutatea în a alege, căci nu știm, în definitiv, care partid e mai bun. Toate au oameni buni și oameni răi, La guvern toate au săvârșit și greșeli și lucruri bune pentru țară. Dar e vorba de părăsirea unor oameni, de cari te-ai simțit legat, deși ei nu s'au simțit legați de mine, poate nici nu m'au cunoscut, ori m'au uitat de mult.

— Vezi că s'au despărțit oameni cari au luptat decenii împreună. Prieteni din tinerete până în pragul bătrâneților. Unii au rămas cu partidul în opoziție alții afirmă că au intrat cu partidul în colaborare cu guvernul. Prin urmare orientarea e foarte grea azi pentru toată lumea, îndată ce sunt mai multe partide românești, îndată ce a fost nerealizabil singurul lucru firesc la începutul României mari: de a se aduna cu toții într'o singură tabără, într'un singur partid. Desorientarea aceasta va avea urmări dintre cele mai dezastruoase pentru țară. In conștiința poporului și a tuturor românilor există azi un singur ideal și program care ar impune un sin-

gur partid, sau, fără nici un partid, întreaga națiune solidară în urmărirea idealului consolidării țării. Criteriul acesta sănătos de judecată cade în fragmentare pe partide, și cetățeanul, — țăranul ca și intelectualul se va orienta după interesul său, cel mult după omul în care are mai multă încredere, dar nu mai mult după interesul suprem al unirii.

Advocatul Emil Bodea se ridică și-i întinse mâna:

— Până azi la ceasurile șase trebue să dau răspunsul. E ultimul termen ce mi s'a acordat. Iți mulțumesc că m'ai ajutat să mă lămuresc mai bine. Am trecut prin mare zbucium.

— Așa suntem noi, oamenii de duzină. Avem scrupule. Alții, cari ar fi trebuit să le aibă dela început, și să țină nu Ardealul unit. ci întreaga națiune într'o singură tabără, cum ne poruncea idealul unirii realizat, n'au avut asemenea scrupule, și de-o lature și de cealaltă a Carpaților. Eu rămân la convingerea mea că programul românesc nu-i putea diviza. I-au divizat ambițiile lor, și aceasta fără nici o mustrare de conștiință. Dacă e vorba de o vină, apoi vina e a lor, nu a noastră a celor mărunți cari am fost împinși în partide nu de ambiții, ci de necesitatea de a ne asigura existența. Cred că nu mai are nici un rost să ai scrupule. In definitiv cine știe în care partid se poate realiza mai mare bine pentru țară ?

Advocatul Bodea se înscrise încă în ziua aceea în partidul dela putere, își asigură un loc bun pe lista guvernamentală și un loc în Consiliul municipal.

Intra pentru întâia oară în funcțiune noua lege electorală, cu liste de partid pe întreg județul. Se apropia termenul de depunere a listelor și în toate cluburile certele ajunseseră la cuțite, fiecare candidat vânând după locul cel mai bun de pe listă.

Campania electorală începuse de vreo două săptămâni. Ion Mărginean își vedea liniștit de biroul lui. Nici prin gând nu-i trecea să mai iea parte la campania electorală, cu toate stăruințele președintelui Grecescu, care venise să susțină lista liberală din județ, Lista nu era încă depusă, ci numai capul de listă cu semnul electoral, când gazetele locale, și în curând și cele din capitală începură să urle asupra unui nou scandal descoperit în gestiunea partidului liberal, și anume chiar la prefectura acestui județ. Numele lui Ion Mărginean, fostul prefect, era tipărit cu litere mari, pe paginile prime ale gazetei guvernamentale și ale gazetei partidului național din localitate. Se vestea cetățenilor și țării nu mai puțin decât o fraudă de un milion și jumătate descoperită la serviciul județean al drumurilor de actuala administrație. Gazetele guvernamentale din capitală luară știrea și o exploatară numere de-arândul ca o dovadă de corupția fostului regim.

Vinovatul principal era indicat însuși fostul prefect, un fariseu de mâna întâia. care a făcut trei ani paradă cu moralitatea și dreptatea lui, iar pe subt mână sustrăgea fondurile drumurilor ju-

deţene, lăsându-le părăsite, parte fără poduri, aşa că in multe regiuni ale judeţului nici nu se putea circula.

Gazeta locală guvernamentală, înfiinţată numai de o lună, era ajutată de una mai veche, aceea a partidului naţional, care se răzbuna acum pe omul care-i părăsise, spuneau ei, pentru a sluji cum a slujit regimul liberal,

Fostul prefect rămase ca trăznit când apăru în ziarele locale scandalul cu frauda de un milion şi jumătate, presentată ca legată de numele lui. Ştia că nu era nimic adevărat. Cât a fost prefect a controlat de aproape gestiunile financiare ale tuturor serviciilor judeţene. Revoltat, dădu o desminţire categorică, şi improcesuă toate ziarele cari aduseră ştirea, pentru calomnie. Dar desminţirea lui nu apăru decât în gazeta locală liberală, şi ale partidului din capitală. Celelalte continuară să-l atace servindu-se de scandal ca de un mijloc de propagandă electorală. Ceru telegrafic Ministerului de interne să deschidă o anchetă grabnică. Dar Ministerul nu luă nici o măsură.

In familia lui Ion Mărginean fură câteva zile de groază. Şi el, şi Emilia, ba chiar şi copiii, se uitau speriaţi la paginile prime ale ziarelor locale în care era arătat ca un defraudator al banului public. Clubul local guvernamental tipărise şi afişe speciale cu frauda dela prefectură, le lipiră pe străzi, le împrăştiară cu miile prin judeţ. De câteori eşiau ediţii noui ale ziarelor locale membrii familiei Mărginean se înfiorau de spaimă şi de ruşine: deşi el arătă şi Emiliei şi copiilor că totul era o minciună groaznică, un atentat mişelesc la cinstea lui, cu scopuri electorale de bună seamă. Emilia era sigură dela început că nu poate fi vorba decât de o acţiune josnică de discreditare. Copiii erau cei mai înfricoşaţi: la şcoală unii colegi aduceau numere de ziare de acasă şi le arătau prin clasă.

El şi soţia erau îngroziţi nu pentrucă s'ar fi temut să nu se descopere ceva împotriva cinstei fostului prefect, ci pentrucă era posibil să se ducă o astfel de campanie mârşavă împotriva unui om corect.

Valurile vieţii celei noui politice abia acum începură să bată în ei cu toată furia.

Dela revolta primă, omul căzu într'o desilusie adâncă. Vasăzică era posibil ca în ţara ta de către fraţi ai tăi să poţi fi făcut hoţ fără nici un temeiu, numai din răzbunare politică şi pentru propagandă electorală ? Când ti-ai jertfit trei ani din viaţă pentru buna administraţie a unui judeţ, să te trezeşti, din bun senin, făcut tâlhar, defraudator de ban public ? Şi asta, pe ţara întreagă, gazetele potrivnice ducând vestea mişeliei până în colţurile cele mai îndepărtate ale ţării ?

Ce avea el de espiat, pentru a cădea asemenea nenorocire peste numele lui bun, peste al lui, al soţiei şi al copiilor ? Cine-i va mai spăla de pecetea ruşinii cu care a fost înfierat numele de Ion Mărginean ? Va forţa ancheta, se va dovedi nevinovăţia lui, dar va

fi prea târziu. Bănuiala va rămânea. Şi el care a moştenit un nume cinstit dela părinţii lui, va lăsa unul pătat copiilor. Ştia din anii după unire că toate calomniile acestea publice p.ind, şi dacă nu află totdeauna crezare, deşteaptă bănueli. De câteori nu le-a condamnat, de câteori nu dorise o lege de presă care să le facă imposibile până la dovedirea adevărului?

Dar niciodată nu le esperiase pe pielea lui proprie până acum!

Se bolnăvi şi el şi Emilia, din picioare, şi parcă le dispăru tot curajul de viaţă. Nu se mai atingeau de mâncare, nu mai aveau somn. Se simţeau adânc nenorociţi amândoi, şi blestemau ziua în care s'au hotărît să se mute la oraş. Să fi rămas, fără nici o slujbă, la căsuţa lor, lângă moşioara lor! A, ce fericiţi ar fi putut fi acum!

Se simţeau turtiţi la pământ şi calomniile tipărite în fiecare zi îi ardeau cu ruşine şi desperare. Nu s'au gândit niciodată că li s'ar putea întâmpla asemenea nenorocire, din bun senin, fără să aibă nici o vină, fără să fi făcut în viaţa lor un singur gest pentru a deştepta ura deaproapelui împotriva lor.

Dacă aceasta înseamnează a face politică de partid, îşi zicea Mărginean, apoi primejdia ei e cu mult mai mare decât am putut să înţăleg până acum. A distruge un om nevinovat, din simplul interes al luptei electorale, însămnează a scoate conştient rădăcinile vieţii sănătoase din societate.

Suferinţa şi desnădejdea lor creşteau prin faptul că nu aveau nici un mijloc de a se apăra, de a se desvinovăţi. Desminţirile date de el nu apăreau decât în presa liberală.

Câteva zile nu mai cuteză să ese prin oraş. Dar atunci ziarele potrivnice începură să scrie că fostul prefect, care în alegerile trecute a fost principalul elector în judeţ, acum stă ascuns în casă, copleşit de vina lui şi înfricat de pedeapsa ce va veni peste capul lui.

Atunci n'a mai putut răbda.

— Emilio, zise el, cu adânc regret, am crezut că am eşit din horă pentru totdeauna şi că nu mai trebue să joc. Iată azi sunt constrâns să intru din nou în ea. Se pare că nu putem scăpa de vâltoarea care atrage tot mai multe victime.

— Ce vreai să spui? îl întrebă femeea speriată.

— O să-mi pun candidatura pe lista partidului liberal. Nu mă pot lăsa sufocat. Trebue să urlu în gura mare şi să dovedesc cu cifre că nu sunt vinovat, în adunări publice, în faţa alegătorilor pe cari i-am slujit trei ani, şi despre cari nu pot crede să fie atât de ticăloşi să creadă minciunile aruncate în capul meu. Trebue să mă aleg deputat pentru a putea forţa facerea anchetei, altfel nu se va face în veci şi să pot pretinde judecarea proceselor de calomnie pe cari le-am intentat. Trebue să mă apăr, să vă apăr pe voi toţi, numele bun al familiei. Şi, cunosc acum împrejurările cele noui: dacă voi rămânea un simplu particular, o să se uşte calonmia şi pe voi. Dar în parlament nime nu mă va putea opri să fac dovada nevinovăţiei mele. Şi voiu obliga toate ziarele să dea desminţiri şi

să-şi ceară scuze. Iată pentru ce trebue să intru din nou în horă! Altfel între împrejurările şi moravurile din ţara noastră, rămâi jertfit ca un tâmpit. Domnul Grecescu se ţine mereu de capul meu să primesc a candida al doilea pe listă. Mă duc să-i spun că primesc.

Emilia îl ascultă în tăcere. Lacrimi grele i se desprindeau din gene.

— Bine ,dragul meu, zise ea cu vocea mai înviorată. Poate nici nu ai alt drum de ales.

Incă în după amiaza aceea lista liberală fu completată. Avea locul al doilea. Preşedintele Grecescu fu încântat de hotărîrea lui Mărginean. Dar îl mustră serios pentru disperarea în care căzuse:

— Nu trebue să iei la inimă astfel de metode josnice şi ruşinoase. Din nenorocire în politica noastră se folosesc. Trebue să te obicinueşti cu ele.

— Dar nu sunt numai josnice astfel de metode, sunt criminale, domnule Preşedinte: atentează la onoarea omului, la ce are el mai scump. Nici odată nu mă voiu putea obicinui cu ele.

Preşedintele zâmbi cinic:

— Aşa crezi acum, când ai suferit întâiul atac. Dar când se vor repeta, tot aşa de fără temei ca şi acum, vei sfârşi prin a nu te mai alarma.

— Cu neputinţă! N'o să mai fac politică toată viaţa, dacă aceasta e perspectiva. Şi acum candidez numai pentru a-mi putea apăra onoarea. Şi încep chiar de acum.

El îşi luă pălăria şi eşi ca o furtună din biroul băncii unde-l întâlni pe Grecescu.

Se duse întâi aşa la redacţia gazetei guvernamentale, apoi la aceea a partidului naţional, şi luă la bătae întreg personalul redacţional aflat la lucru:

— Pentru ce nu mi-aţi publicat desminţirea, ticăloşilor?

Băieţandrii înfricaţi, cu obrajii înroşiţi de palme, avură acelaşi răspuns, şi într'o redacţie şi în cealaltă:

— Nu mi s'a permis din partea conducerii!

Familiei nu-i spuse nimic. Dar în dimineaţa următoare ziarul liberal anunţa cu litere mari, cu titlu pe trei coloane, sancţiunea aplicată de fostul prefect celor două redacţii, şi vestea că Ion Mărgean a primit să candideze pe lista partidului.

«Fostul prefect, model de funcţionar, calomniat în mod atât de mişelesc, neaflând foruri legale cari să pedepsească pe calomniatori şi să-i dovedească nevinovăţia, se va prezenta cu capul sus înaintea alegătorilor, şi va dovedi cu acte oficiale cinstiţilor plugari minciuna inventată de duşmanii lui şi ai partidului».

Fu întâia zi de înviorare pentru întreaga familie. Intâiele zâmbete după zilele grele si înnourate. Băiatul Ionel elev în clasa a cincia de liceu, luă ziarul şi începu să alerge cu el prin camere, ca şi când ar purta un steag.

— O să-l duc la şcoală, să li-l arăt!

Emilia începu să-şi ridice din nou capul.

— Am reintrat, draga mea în horă. Ţi-am arătat că a trebuit să intru. Simt şi acum că a fost necesar. Nu ştiu însă unde mă voiu opri. Intrat pe faţă într'o luptă în care e vorba de cinstea noastră, încă nu ştiu cat va trebui să merg de departe. Deocamdată am în faţă, şase săptămâni până la alegeri. O să fie o luptă mai mare decât cea trecută. Voiu da rar pe acasă, în tot acest răstimp. Am încredinţat cu plenipotenţă pe un coleg mai bătrân cu resolvirea causelor mai urgente ale biroului.

Văzu că Emilia voia să-l întrebe ceva şi nu îndrăznea. El îi ceru să vorbească:

— Vreau să ştiu dacă în cazul reuşitei, vei putea să-ţi mai păstrezi postul dela bancă.

— Desigur! Nu e o funcţie publică; sunt angajatul unei instituţii particulare. Să n'ai nici o grije. Vorbeai de cazul de reuşită! Dar nu e probabilitate, e certitudine. Oamenii mă cunosc în fiecare sat şi e deajuns să le dovedesc că adversarii au minţit ca nişte nemernici ce sunt. Apoi, de data asta, simt în mine puteri noui. Abia acum o să le arăt ce pot face eu în alegeri. Dacă aceasta e viaţa publică, viaţa politică, încep să fiu pasionat pentru ea! Decât, luptă naţională de sigur că nu mai este!

Incă în aceeaşi zi se prezentă la Prefectura judeţului şi pretinse să i se dea copii de pe procesul-verbal cu care a predat întreaga gestiune a Prefecturii, cu situaţia tuturor fondurilor diferitelor servicii judeţene. El pretinse, la plecare. încheerea la zi a tuturor conturilor şi porunci verificarea gestiunilor financiare, şi predă totul noului prefect în cea mai bună ordine.

Prefectul era dus în propagandă electorală, şi subprefectul nu se arătă aplicat să-i împlinească cererea, până când Ion Mărgean nu-i puse în vedere că îl va improcesua pentru refuzarea unui drept al lui, asigurat prin legi şi ordonanţe.

Eşi în sfârşit cu copia legalizată a procesului-verbal de predare şi preluare. Il duse la redacţia ziarului partidului şi lăsă să-l publice în numărul proxim, şi să-i tragă câteva mii de foi volante cu acel text. Il trimise şi la redacţiile ziarelor potrivnice, şi la cele din capitală deşi ştia că nu-l vor publica.

Seara târziu veni la el Vasile Negru, învăţătorul pensionat, care nu fusese încă până acum scos din slujba dela prefectură în care-l pusese Mărginean.

— Am venit să vă spun că azi a fost la noi furtună mare. Prefectul s'a înapoiat spre seară, şi subprefectul a ţinut să-i raporteze. L-a suspendat imediat din oficiu, şi l-a dat pe uşe ca pe-un servitor.

— Dar omul nu şi-a făcut decât datoria, şi încă constrâns de mine.

— Da, însă scandalul poate lua proporţii şi mai mari.

— Nu 'nţeleg.

— Uite ce este, domnule Mărginean. N'am aflat nici eu până

azi că dacă știam te informam numaidecât. In fondurile serviciului județean al drumurilor s'a aflat într'adevăr o lipsă nejustificată de peste un milion.

— Ce vreai să spui? De subt prefectoratul meu?

— Nu! Gestiunea de-atunci a fost în regulă, așa cum dovedește și procesul verbal de predare și preluare. Dar noul prefect, d-l Albulescu, după cum știi, a îndepărtat, a lucrat să fie transferat, îndată după înscăunare, pe inginerul județean, care era un om corect. Până la numirea celui nou a cheltuit din banii drumurilor peste un milion cu organizarea partidului în județ, fără nici un act justificativ. Noul inginer a preluat gestiunea cu suma lipsă. Albescu a amânat din zi în zi prezentarea actelor justificative, până a căzut guvernul.

— Adică așa! Ei au știut că gestiunea mea e curată, au văzut procesul-verbal, au știut cine e vinovatul, și totuși au aruncat vina asupra mea.

— Apoi da! Aici e ticăloșia! Nu aveau nici un interes electoral să-l acuze pe Albescu pentrucă știau că el nu se bucură de nici o simpatie în județ.

— Excrocii!

— Da, excrocii! Și acum de asta se tem. Voiau să lase osânda asupra dumitale până ar fi trecut alegerile, și pe urmă ar fi precizat că prefectul care a sustras fondurile nu ai fost dumneata, ci Albescu, că a fost o lipsă regretabilă de precizare.

— Toate acestea ți le închipui dumneata?

— Nu! Subprefectul, după ce a fost suspendat a început să strige în gura mare, înaintea funcționarilor Prefecturii. Dumneata îl știi cum își ese din fire. El a descoperit întreaga urzeală a noului prefect.

— Mulțumesc, domnu'le învățător. Deacum vezi să fii cu ochii în patru să nu te bănuiască. De vor afla că m'ai informat, o să te scoată din slujbă.

— Subprefectul a vorbit în fața la vr'o douăzeci de oameni. Oricare te-ar fi putut informa. Dar, de vor afla ori ba, pe mine tot mă scot din slujbă. Sunt vr'o zece golani, nou înscriși în partid, cari vreau să-mi iea locul.

Dacă-i așa, știi ce, domnule Negru? Vino la mine în cancelarie. Dumneata ești încă om în putere și ar fi păcat să rămâi fără nici o ocupație. Te vei obicinui curând și cu lucrările dintr'un birou advocațial. Și așa aveam nevoe de un ajutor.

— Foarte bucuros, și foarte recunoscător, domnule advocat. Era și un chin să mai lucrez la județ. Până acum au intrat o duzină de oameni noi, fără nici o pregătire, cari toată ziua nu fac nimic ci numai încurcă lucrurile. Altă duzină de noui intruși sunt duși în propagandă electorală.

Cât ce apăru ziarul cu procesul-verbal de predare și prelucrare

a Prefecturii Ion Mărginean se duse cu el la Bancă, la preşedintele Grecescu.

— L-am văzut! L-am citit! Ai făcut foarte bine publicându-l. Mă mir însă că ţi-a reuşit să câştigi o copie autentificată chiar de subprefect. Se pare că ai procedat energic. Am văzut că ai dat iama şi prin redacţiile potrivnice. Nu cunoşteam aceas ă lature a caracterului dumitale. Da, uneori e necesar să procedezi repede şi cu energie.

— Da însă procedura asta l-a costat pe subprefect. A fost suspendat.

— Dar aveai dreptul la o copie, şi el avea datoria să ţi-o elibereze.

— Omul se apăra. Spunea că dacă am cerut anchetă la Ministerul de interne. nu se mai poate face nimic până se ordonă ancheta. Toate actele intră în atribuţia comisiei de anchetă. La întrebarea mea fu silit să declare că ancheta n'a fost ordonată încă de Minister, şi că el ştie despre ea numai din declaraţia mea publicată prin ziare. Nici nu va fi ordonată în curând. Ba, dacă le voiu da eu pace nu vor mai ordona-o niciodată. Eu însă n'am să le dau pace. Sunt nişte excroci ordinari.

Şi începu să-i povestească lui Grecescu tot ce desvăluise subprefectul suspendat.

Ascultându-l. pe faţa preşedintelui se aşeză un nor.

— Vasăzică a fost o deturnare de fonduri! S'a aflat lipsă de bani la drumuri! Asta e cât se poate de rău.

— Dar încă în ziarul de dimineaţă o să descopăr întreaga escrocherie, şi lumea nu va mai putea avea nici o bănuială.

— Nu, cât te priveşte pe dumneata. Dar partidul care a intrat în alegeri?

Mărginean îl privi zăpăcit.

— Nu înţăleg!

— Deşi e uşor de înţăles. Situaţia e foarte grea. Dacă dumneata dovedeşti că vinovatul e succesorul dumitale, însemnează că tot un om de al partidului liberal, de al regimului trecut a săvârşit hoţia. Şi pentru campania electorală e de ajuns şi atât. Vezi bine, dacă vinovatul erai dumneata succesul propagandei împotriva noastră era formidabil. De aceea s'au şi legat de numele dumitale. Eu, drept vorbind, credem că tot scandalul e o minciună sfruntată, că nu s'a furat nici un ban. că e o simplă tactică electorală. Dacă Albescu a lăsat situaţii nejustificate, ne-a făcut mare rău. Hei, iată că abea acum pricep pentru ce a stăruit să nu fie candidat aici unde a fost ales acum patru ani, ci într'un judeţ din vechiul regat. Se vede că a cheltuit banii cu aşa zisa organizare a partidului în judeţ. Dintre toţi el era mai înverşunat împotriva dumitale că le-ai distrus organizaţiile comunale. A cerut prefectura anume pentru a reorganiza... şi pentru a pune mâna pe bani! Pentrucă ce a realizat e nimica goală. N'a putut cheltui nici câteva zeci de mii de lei. E un

om deştept, dar are o mare slăbiciune: joadă jocuri hasarde. E înglodat în datorii. Da, ne-a făcut un foarte prost serviciu pentru campania electorală», sfârşi îngândurat preşedintele. «Mă gândesc ce-i de făcut ?»

Ion Mărginean îl privi ţintă.

— Dumneata crezi că eu aş putea fi oprit să desvălui întreg adevărul acum când am toate dovezile ? Că aş putea să mai sufăr pata pe numele meu ?

— Nu spun asta ! Dar să stăm să chibzuim. E nevoe să ne gândim şi să ţinem seama şi de interesul electoral al partidului. Eu fac următoarea combinaţie. Dumneata ai publicat procesul verbal care şterge orice pată de pe numele dumitale, şi rămâne şi partidul curat. Ei nu vor avea îndrăzneala să vină şi să spună: Adevărat că a fost o eroare ! Nu prefectul Mărginean ci prefectul Albescu a făcut frauda. Pentrucă atunci şi-ar da escrocheria pe faţă. Şi nu vor cuteza să se blameze în aşa hal chiar la începutul guvernării. Vor tăcea chitic până vor trece alegerile. Şi partidul nostru se poate presenta la alegeri în judeţ cu faţa curată. Dacă însă dumneata faci un pas mai departe şi desvălui escrocheria, ei vor fi siliţi s'o recunoască. dar argumentul electoral le rămâne în mână: tot un prefect liberal a înstrăinat banul public pentru drumurile judeţului.

Iată raţionamentul meu, şi te rog să meditezi puţin asupra lui.

Mărginean îşi plecă în piept capul. Nu mai avea nevoe de nici o meditare. Din expunerea preşedintelui văzu limpede că din punctul de vedere electoral al partidului, Grecescu avea dreptate. Dar el ? Cum rămâne el ? Acum când cu un singur gest, putea şterge definitiv pata de pe numele lui ?

Preşedintele văzu întristarea lui.

— Iţi promit — zise el — că îndată ce vom fi trecut peste alegeri, cu orice rezultat, eşti liber să descoperi întreaga escrocherie. Şi nu numai aici, ci şi în parlament, la discuţia cu prilejul validărilor. In caz că nu reuşim. ai cuvântul meu că voiu pune pe un deputat liberal să desvălue în parlament toată ticăloşia asta. Nu-mi mai pasă de Albescu. Şi aşa patima lui l-a pornit de mult pe drumul pierzaniei. Iar aici acasă vei începe procesul împotriva escrocilor. Te rog să crezi că ai în mine un prieten adevărat. Nu te-aşi sfătui să nu mergi deocamdată mai departe, dacă aş fi convins că prin amânarea aceasta onoarea dumitale ar avea ceva de suferit. In tot cazul însă din amânare partidul ar avea de câştigat.

După un răstimp de gândire Mărginean se ridică:

— Văd că aveţi dreptate. Mărturisesc că îmi vine foarte greu să mă opresc în drum, şi vă declar că e întâia şi ultima oară că iau în seamă interesul partidului, cu jertfirea propriului meu drept. Dar iau în considerare faptul că e vorba numai de o amânare. Totuşi, vezi dumneata, sunt nevoit să fac o transacţie cu propria mea conştiinţă şi să-mi spun: se putea ca eu să nu fi aflat nimic din escrocherie încă de acum, că aflu numai mai târziu. Dar sofismele

astea nu-mi plac. Nu-mi place să mă ascund după deget nici în fața propriei mele conștiințe. De aceea vă rog să luați act că aduc o jertfă pe care a doua oară nu voiu mai aduce-o subt nici un motiv.

Președintele îi strânse mâna și advocatul părăsi biroul Băncii.

Lucrurile se petrecură așa cum prevăzuse Grecescu. Gazetele guvernamentale nu publicară copia procesului verbal de predare și prelucrare a prefecturii, în care se cuprindea și gestiunea la zi a tuturor serviciilor județene, aflate în cea mai desăvârșită ordine. Dar nu veniră să arate că a fost o greșală: că nu prefectul Mărginean ci Albescu a defraudat. Mai mult decât atât: de a doua zi după ce ziarele liberale publicară dovada lui Mărginean, ziarul guvernamental local sistă orice atac împotriva lui și a corupției liberale dela prefectura județului. Își opri atacurile și gazeta naționalistă din localitate. Fostul prefect n'a putut afla niciodată dacă a cunoscut și ea escrocheria, sau dacă dovada publicată a fost așa de convingătoare încât au putut crede că întreg furtul acela a fost inventat pentru a robi un om care în alegerile trecute s'a dovedit cel mai bun elector al partidului. Credeau poate că minciuna a fost iscodită anume pentru a-l scoate din campania electorală, într'o vreme când nici nu se știa dacă el va candida sau nu.

Campania încetă în aceeași zi în amândouă ziarele potrivnice din localitate. Cine știe, își zicea Mărginean, poate guvernamentalii localnici, cari se ajutau în unele județe cu naționalii, — au rugat anume gazeta acestora să nu mai sufle nimic despre fraudă, nu cumva el să facă dovada excrocheriei.

Oricare ar fi fost cauza, campania încetase și tocmai într'o vreme când era mai mare nevoe de ea: fostul prefect intră în lupta electorală cu toată ardoarea !

Foile volante cu copia procesului verbal umplură județul. In ea se mai arăta, pe înțălesul poporului că dovada e dată chiar de conducerea de azi a prefecturii, și în felul acesta se infirmau tipăriturile cu calomnia îndreptată împotriva sa tot de către prefectură.

Mărginean nu fu totuși nici mulțumit, nici liniștit pentrucă nu putuse desvălui acum întreg adevărul. Interesul partidului nu putea fi pus înaintea completei sale reabilitări. El rămase, ca și Emilia, cu o amărăciune în suflet, cu un sentiment de vinovăție față de sine însuși.

Nu se liniști și nu se însenină decât după ce cobori la sate, și fu luat de elanul campaniei electorale.

Oamenii îl primiră cu vechea încredere. Auziseră, unii citiră despre acuza ce i se adusese. Cei mai mulți nu crezură știindu-l un om cinstit și corect în toate chestiunile bănești. Pentru ei minciuna era vădită și prin faptul că în tipăriturile acelea ce năpădiseră județul se spunea că din pricina furtului drumurile rămaseră stricate și podurile lipsă, dar locuitorii județului știau că, dinainte de războiu, n'au mai avut drumuri așa de bune, iar podurile fuseseră toate reparate în cei trei ani de prefectură a lui Mărginean.

Totuşi unii dintre cei înlocuiţi de el în slujbe, începură să-l vorbească de rău, până când veniră foile volante şi gazeta judeţeană a partidului. Atunci se opri şi limba acestora.

Fostul prefect umbla prin judeţ cu preşedintele Grecescu. Erau primiţi pretutindenea cu bucurie. Dintre toţi parlamentarii aleşi acum patru ani, din toate partidele numai Grecescu îşi ţinu de datorie să coboare în mai multe rânduri în mijlocul alegătorilor, nemărginindu-se numai la circumscripţia în care fusese ales, ci, după votarea nouii legi electorale, cu liste pe judeţe, cu semne pe partid, cutreeră întreg judeţul. El mijloci în multe părţi şi ajutoare dela guvern pentru lucrări de utilitate publică. Era cunoscut de mulţi

Prefectul, de altă parte, trăise trei ani mai mult în mijlocul satelor aşa că rar era omul care să nu-l cunoască.

In cele şase săptămâni de campanie electorală nu au fost întrerupţi în cuvântările lor din adunările poporale nici o singură dată. Intrunirile guvernului erau mereu sparte de scandalul ce izbucnea în legătură cu «fripturismul» celor ce colaborau, din partidul naţional, cu guvernul. Peste tot fu o campanie electorală înverşunată.

Grecescu avu prilejul cel mai potrivit să constate că sistemul de a conduce prefectura a lui Mărginean, de a face pură administraţie cinstită şi dreaptă, era cel mai bun mijloc de a păstra simpatia şi voturile alegătorilor. Se convinse că ceea ce se organizase ca partid subt prefectura lui Albescu, şi cu ce se lăudase el de multe ori, era inexistent. Lista liberală fu votată de oameni cari n'au fost înscrişi niciodată în partid, iar puţini, dintre cei înscrişi, votară cu alte liste. Se convinse că alegătorii ţărani votează, ca pretutindenea, omul nu partidul.

Şi-i votară mulţi. Şi el şi fostul prefect, amândoi în fruntea listei, reuşiră. Fu o biruinţă cu care Grecescu crescu şi mai mult în aprecierea şefilor partidului.

(Urmează)

I. **Agârbiceanu**

L I V E Z I

Să te'mbiu cu ce anume? Spune!
Căci simţiri atâtea am şi bune
Ce-au făcut din greul meu Adam
Floarea unui singur gând şi-un ram.

Iată seri, cu umbre viorii,
Revărsări de ziuă — largi moşii,
Umărul acesta ţi-l mai dărui,
Lângă tine, greu luceafăr stărui.

Nu pricep, întunecato — spune!
Ce-ţi mai vor doi ochi: două lagune
Şi obrajii-acei de trandafir.
Unşi numai cu soare şi cu mir?

Adă ici în sân mâna, să vezi
Ochii de-i închizi, numai livezi,
Ploile belşugului, curate
Şi-acest piept îndrăgostit cum bate.

F A T A D I N V A L A H I A

Şi când de doru-ţi braţele mi-s pline
Şi când mă dogori încă, tot departe,
Ca orbul, mi-umblă degetul pe hartă,
Să te mai simt alăturea de mine.

Dar nu-i întreagă forma ţării noastre,
Nu văd decât Muntenia pe ea,
Ca trunchiul tău — bătu-l-ar Denia,
Ca trunchiul tău, cu vinele albastre.

Câte-un oraş, cum e o aluniţă,
Iar orbu-acuma mângâie sidef:
Sunt sânii — munţii mici — în relief
Şi Dunărea — o joardă, ca de viţă.

In fericiri, aici, oricât de gol,
De umărul colin, mi-aduc aminte
Şi inima ţi-o simt, pe a ta, fierbinte,
Ca o bătaie-adâncă de petrol.

Departe, dar aceeaşi, vecinic vie,
Obrazul meu te-adulmecă 'nsetat.
Din câte visul meu s'a întristat,
Tu mi-eşti cea mai frumoasă geografie.

Că ochii noştri se aveau ca fraţii
Şi nu i-am întâlnit pre ei destul.
Şi harta, când o fac, alene, sul,
Par'că te port pe tine, par'că 'n braţe.

N. Crevedia

GÂNDURI DESPRE ESENȚA POEZIEI

Închipuiți un om tânăr. Ce știe un om tânăr despre esența primăverii? Știe totul. A văzut opt sau zece primăveri, dintre ele numai patru sau cinci nu au fost ratate, și din patru sau cinci întâlniri cu faptul miraculos al primăverii — știe totul.

Poate nu i-ar fi trebuit nici atât. Căci perceperea esenței unui lucru atârnă de raportul de intimitate în care stai cu acel lucru. Un om tânăr percepe dintr'odată esența primăverii, pentrucă este în inima lui ceva care crește odată cu creșterea primăverii. Esența implică pe esse, nu-i așa? Și nu poți întâlni pe acest esse decât acolo unde ești și tu; adică acolo unde între tine și lucruri e un raport de intimitate.

Nu trăim peste tot și cu toate lucrurile un asemenea raport de intimitate. Imi vine în minte, de pildă, că n'am să știu niciodată ce este un templu chinezesc: n'am să prind niciodată legea lui lăuntrică de creștere, oricâte temple chinezești aș vedea. Dar e destul să vezi o catedrală, pentru a simți tot ce e aspirație muzicală, tot ce e creștere înaltă și elaborată, de arbore, într'o catedrală gotică. Simți că esența ei e descrisă mai bine decât oriunde în versul lui Rilke:

Da stieg ein Baum. O reine Uebersteigung...

Unde e vorba de cântec; sau poate de rugăciune. Adică de creștere.

Așa, printr'un raport de intimitate, prindem și poezia. Esența ei trebue să stea într'un act, în actul acela poetic, mai simplu poate de cum l-a descris un filosof frământat ca Heidegger. E totuși adânc interesantă descrierea pe care o dădea Heidegger, cândva, esenței poeziei. Pornind dela câteva caracterizări ale lui Hölderlin, din poemele sau scrisorile sale, asupra poeziei, filosoful încearcă să-i fixeze trăsăturile esențiale. Poezia ar fi, în primul rând, nevinovăție, joc, exercițiu pur. Dar un asemenea exercițiu nu se înfăptuiește fără o primejduire a ființei omenești. Căci vorba e sortită să reveleze ceeace este; și dacă totuși revelează aceea ce nu este? Așa dar nevinovăție și în acelaș timp amenințare, risc. Dar iată alte două trăsături subliniate de filosof, și cari stau tot conjugate. Actul poetic ține de actul de a cuvânta, iar cuvântul te implântă în timp: nu începe istoria omului odată cu meșteșugul cuvântului? nu este cuvântul adevăratul conținut al timpului istoric? Istoria omului e istoria **sensului** omenesc, deci a gândirii cuvântate. Dar, la fel cum

gândirea cuvântată te angajează în timp, ea râvneşte să te şi scoată din el. Cuvântul vrea să trimeată la o ordine ideală, de lucruri fixe: să proecteze descrierea în nemişcare. Iar în felul acesta actul poetic închide în el o nouă tensiune, cea de a situa în şi scoate din timp. In sfârşit o a cincea trăsătură vine, după Heidegger, să întregească descrierea esenţei poetice: e faptul de a fi destin omenesc însuşi. Omul locuieşte în chip poetic pământul, spunea Heidegger. Şi cine ştie dacă vorbirea n'a fost la început poezie? In orice caz pe planul esenţelor, vorbirea este, la început, poezie. — Şi astfel, din nevinovăţie şi risc, din temporalitate şi extratemporal, din destinaţie omenească prin excelenţă, esenţa poeziei e desvăluită.

Dar e, poate, prea mult. Viziunea lui Heidegger e mai adâncă decât se poate simţi esteticeşte. E adevărat, o esenţă trebue gândită, în ultima instanţă. Dar nu poate fi ea şi percepută mai direct, în actul ei mai mult decât în produsul ei? Iar la aceasta ne gândeam, spunând că esenţa poeziei constă într'un act. Ea nu constă numai într'un act — Heidegger o arată limpede. Dar poate fi prinsă pe calea unui act, iar pe acesta tocmai îl căutăm.

Esenţa poeziei constă, în viziunea de mai sus, în cuvânt. Dar ce este cuvântul? Acelaşi filosof ne-o arată: e mai mult decât vorbire; e convorbire, comunicare. Aşa dar problema se adânceşte: ce este cuvântul, devine — ce transmite cuvântul.

La prima vedere cuvântul pare sortit să transmită ce este al fiecăruia. Actul săvârşit prin formulare este actul de a transmite ceva care nu e deloc evident, la început, pentru celălalt; de-a descrie o stare care nu e şi a lui; de-a indica un spectacol care nu e şi al lui («uite norii cum se apropie»). Poetul va pune şi mai mult dela el. Va pune atât de mult dela el încât starea aceea pe care o descrie nu poate fi decât a lui, în primul moment («uite norii cum se apropie, ca o ameninţare»). Orice act creator este actul **cuiva**, iar momentul creaţiei e de o desăvârşită intimitate. Numai cineva ştie; ceilalţi vor **învăţa**.

Dar cum poate o intimitate să se deschidă? Infrângând legile, nu ale subiectivităţii, dar ale persoanei. O stare sau un sentiment pot rămâne subiective, fiind în acelaşi timp impersonale. Intre spirite comunicarea nu se face printr'un al treilea: obiectul; ci prin ce au ele comun: fondul de impersonalitate. Orice act de creaţie este subiectiv şi, la început, personal. Orice creaţie rămâne subiectivă, dar încetează să fie personală. Ce este actul creator poetic? Este actul **meu**, atât de adâncit încât devine actul nostru. Un maximum de subiectivitate depersonalizează.

Iată acest maximum de subiectivitate atins în actul rugăciunii. Este totuşi rugăciunea un act personal? Ar fi vroit să fie, poate; dar conştiinţa celui care se roagă s'a adâncit atât de mult în inima sa, încât face să vorbească şi inimile altora. El nu se mai roagă numai pentru sine. De altfel nici nu se roagă prin vorbele sale. Sf. Augustin sugera odată lucrul acesta extraordinar, cum că, în

actul rugăciunii omul nu comunică cu Dumnezeu, nu-i împărtășește cu adevărat ceva: căci vorbele prin care se roagă omul către Dumnezeu sunt cele pe care **le-a dat** acesta însuși, ca oamenii să i se roage. Rugăciunea e dată. Cel mai subiectiv dintre actele noastre spirituale este și cel mai impersonal.

Așa e și poezia: un act de supunere. Esența poeziei apare, atunci, în actul de-a asculta, de-a primi un mesaj; de-a te supune cuvântului în așa fel încât să nu-l mai rostești: să se rostească. Stă în esența poeziei de-a face la limită pe Dumnezeu să vorbească limba neamului tău. Pe Dumnezeu sau îngeri. Nu rezistă lui Dumnezeu — spunea Rilke — așa cum nu rezistă pământul primăverii care vine.

Ce curios e raportul acesta de intimitate prin care prinzi esența poeziei! E intimitatea realizată de tensiunea în care te afli cu altceva. Desăvârșită este, de pildă, intimitatea în care te așează cu celălalt dușmănia; căci doi dușmani se caută, se cunosc, se simt, ca fețe ale aceluiaș act. La fel se întrepătrund sclavul și stăpânul, în actele lor de viață. Iar dacă poezia e formă de supunere, de sclavie, esența ei îți e perceptibilă tocmai prin consimțire. Prin pierdere.

Și nimeni nu se «pierde» mai bine ca omul tânăr. E omul care-și aparține cel mai puțin, deși vorbește la persoana întâia cel mai mult. E subiectiv și în acelaș timp impersonal. De aceea el are mai lesne decât oricine accesul la esențe. E atât de răpit lumii încât pășește, parcă, din esență în esență.

Omul tânăr nu știe calea **către.** Ii cunoaște mai ales ținta, se așează direct în ea. Față de omul matur, care cunoaște mai ales căile, mijloacele, tehnica, — omul tânăr știe dintr'odată totul. Dar paradoxul îndeletnicirilor omenești este că acela care știe totul știe mai puțin decât acela care știe numai ceva. Cu aceasta ne terorizează oamenii bătrâni: cu puținul, pe care-l știu, în schimb bine. Și cu aceasta îi terorizăm noi: cu esențele, — pe care însă le știm prost. Dac'ar putea îmbătrâni cineva fără să piardă contactul nostru cu esențele! Și sunt într'adevăr câțiva cari așa îmbătrânesc; iar pe aceia omul tânăr și-i recunoaște ca învățători. Dar de cele mai multe ori oamenii îmbătrânesc prost: îmbătrânesc pierzând nu înglobând. A rămas la fiecare răscruce de drumuri câte ceva: ici conștiința unicității neamului său, dincolo absolutul religios; ici încrederea în om (fiindcă el cunoaște pe oameni nu pe om) altă dată, încrederea în sine (fiindcă se cunoaște ca persoană, nu ca subiect impersonal). Iar peste tot, la fiecare pas, aproape, îl părăsește poezia.

Poezia omului matur este, **câteodată**, posibilă. Poezia omului tânăr este o permanență. Singur omul tânăr locuește în chip poetic pământul, cum spunea Hölderlin. E adevărat, nu el scrie poemele cele mai mari. Dar poezia nici nu trebue întotdeauna scrisă.

Constantin Noica

A T A C   S P R E   Z I U Ă

Izbim în noapte, vântul ne despoaie
De câte'n viață galeș ne-au zâmbit,
Ne duc prin deasă ceață și prin ploaie,
Uitate căi ne duc spre răsărit;
Sporește'n stepă liniște amară,
Ni-i gândul numai țară, numai țară.

Și până'n oase viscolește bezna,
De cer, de el ni-i dor, dar nu e cer,
Cleioase luturi trec mai sus de gleznă,
De raniță ne-atârnă parcă fier,
Mai grea-i lopata'n șold și vlaga-i rară, —
Ni-i gândul numai țară, numai țară.

Din ude funduri, negre, de departe,
Sălbatec șuier de obuz flămând
Prin nouri cale-și taie și-i desparte,
Spre noi obuze altele chemând.
Ne strecurăm prin miriști de secară
Și gându-i numai țară, numai țară.

Pe brânci, trăgaciul treaz ținând într'una,
Câmpie stearpă smulgem pas cu pas,
Sub vânăt cearcăn ce-l așterne luna,
Cu tot mai rare brațe ce-au rămas.
Ne bat în cască buruieni de ceară,
Ni-i gândul numai țară, numai țară.

Şi iadul creşte răscolind văpaie,
Şopârle uriaşe de oftat
S'adună'n drum şi-l muşcă'n măruntaie
Urcuşul nostru vrându-l sfâşâiat.
Pieptiş ţâşnim prin ape'e de pară
Şi gându-i numai ţară, numai ţară.

Noroiu genunchii, de noroiu vestoane,
Noroiu bocancii, tâmplele noroiu,
Părem ieşiţi din mucede cotloane —
Zăcute, supte chipuri de strigoiu.
Prin trupuri plugul nehodinii ară,
Dar gându-i numai ţară, numai ţară.

Ni-i gura zeamă veche de cucută,
Obrajii ard mereu şi-i răcorim
Pe patul puştii nici-o clipă mută,
Pe patul puştii — glas de ţintirim.
Zvârlim cu gloanţe, gloanţe'ncoace zboară,
Ni-i gândul numai ţară, numai ţară.

Dar iată zarea prinde să se şteargă
De umbre şi de beznă şi de ploi,
Mânji sprinteni de lumină'n văi aleargă,
Din nou răsar Floriile în noi.
Ni-i pieptul plin ca un sfârşit de vară
Şi gându-i numai ţară, numai ţară.

Cu zorii strânşi trofeu în baionete,
Suind pe cotă ochii ni se pierd
Spre cei cu frunţi de nimeni mângâiete,
Spre cei pe veci ai negrului desmierd.
Tăcut a noastră jale-i înfăşoară
Şi gându-i numai ţară, numai ţară...

Vacarjani, 3 Octombrie 1941.

Teodor Al. Munteanu

MARIA CANTACUZINO

Un mare pictor francez, Théodore Chassériau, contemporan al lui Ingres şi Delacroix, mort tânăr, autorul impresionantului portret al lui Lacordaire din museul Luvru, are în opera sa şi o serie de portrete în desen care înfăţişază câteva figuri feminine vestite în vremea lui: Contesa d'Agoult, Prinţesa Belgiojoso, artista Alice Ozy, şi altele. Printre aceste portrete se află unul — floare între flori — sub care pictorul a scris „Madame la Princesse Marie Cantacuzène, 1855".

Fiinţa înfăţişată e o femeie tânără (între 25—30 de ani) stând în picioare într'o atitudine plină de simplitate şi de graţie firească: braţele lăsate în jos, mâna dreaptă petrecută deasupra mânei stângi care ţine o batistă de dantelă. Rochia ce poartă are eleganţa durabilă a liniilor ce stau de-asupra modelelor trecătoare: e o rochie clasică ce lasă să se întrevadă svelteţea trupului; un guleraş, de sub care iese o fundă de mătase, îi dă un aer de tinereţe; şi tot impresia de tinereţe o dă pieptănătura, care aminteşte pe aceea de odinioară a fetelor de şcoală, ce le şedea aşa de bine: despărţit în două, lăsând fruntea liberă, părul uşor buclat încadrează, ca un nimb, un chip oval de o rară delicateţe de linii.

Expresia e de seninătate, de neştiinţă de sine; ochii mari privesc înainte. E într'înşii ca şi în linia gurei o seriozitate, o cuminţenie, care par'că domină vieaţa. Această expresie de adâncime sufletească e în contrast cu gingăşia copilărească a feţei, a bărbiei, a uşorului zâmbet ce înfloreşte pe această minunată figură.

Cine era această prinţesă Maria Cantacuzino, al cărei chip, prins într'un ceas fericit, de un mare artist, în forma eternă a artei, trece în ochii criticilor de artă francezi drept **capo d'opera** lui Chassériau în desen? [1]

Era, ca să întrebuinţăm o expresie din vremea lui Alecsandri, o „fiică a Moldovei", un exemplar din acele rare figuri feminine din Moldova, de pe la jumătatea secolului al XIX-lea, care au făcut încântarea contemporanilor, surprinderea şi admiraţia streinilor călători sau aşezaţi vremelnic la noi, ca un Wilhelm de Kotzebue şi un Edouard Grenier. E o contemporană a lui Alecsandri, a lui Bălcescu, a Elenei Negri, a Hermionei Asaki... Era dintr'o familie care aparţinea unei ramuri a Cantacuzinilor din Moldova, Cantacuzino-Măgu-

[1] Vezi **Henry Marcel, Chassériau,** Colecţia „L'Art de notre temps", La Renaissance du livre. Jean Gillequin et C-ie, Paris, pag. 57 (notices de Jean Laran).

reni-Deleni. Tatăl ei era Nicolae Cantacuzino, zis Nicolae Canta, Mare-Logofăt al Moldovei, adică întâiul sfetnic al țării, subt Mihail Sturdza, și care a trăit până în preajma Unirei: a murit în 1857; mama era Pulcheria Sturdza, fiica lui Dimitrie Sturdza de la Miclăușani.

Născută pe la 1822, la moșia părintească Horodniceni, din județul Suceava, Maria Cantacuzino era al 7-lea dintre cei 18 copii ce a avut Nicolae Canta și dintre cari au trăit de s'au făcut mari 7 fete și 5 băieți. Ca s'o situăm și mai precis în lumea noastră de azi, trebue să spunem că doi nepoți de frate ai Mariei Cantacuzino sînt, unul Matei Cantacuzino, distinsul fost profesor de la Facultatea de Drept din Iași și fost ministru în I-ul guvern Averescu, și altul d. Nicolae Cantacuzino, fost ministru plenipotențiar la Paris în anii de după războiu, autorul unor interesante memorii de curând apărute „Vieux temps, vieilles figures". Fiul acestuia, arhitectul Gheorghe Cantacuzino, e dar un strănepot de frate al Mariei Cantacuzino, precum tot strănepoți ai ei sânt și arhitectul Ghica-Budești și pictorul Pallade, fiii unor nepoate de frate ale ei, ca și doamnele Maria General Odobescu și Ioana Grigore Filipescu, născute Cantacuzino.

Era înțelegere și dragoste pentru cultură în familia Marelui Logofăt Canta. Tatăl era om instruit, cunoscător de limbi streine, între care și franceza. Pe 4 din fii, potrivit notei timpului, îi trimete la studii în Elveția, la Academia din Lausanne, devenită mai târziu Universitate, și unde la epoca aceea (1830—1845) au profesat și Sainte-Beuve (1837—1838) și Adam Mickiewicz.

Fetele vor fi învățat în casă cu vreuna din educatoarele franceze ce se iviseră în Iași din primele decenii ale secolului al XIX-lea. Maria, a cărei inteligență se revelase curând și care din pricina aceasta era și a rămas preferata tatălui, va fi primit, poate, suggestii de lecturi, cărți chiar, de la frații așezați pentru studii la Lausanne, asemenea surorilor lui Kogălniceanu, în continuă și spornică corespondență cu fratele lor din streinătate. Copilă de 12—14 ani, ea participă cu rol activ în mult gustatele producții teatrale, pe care le organiza Asaki, cu fiii și fiicele de boieri din Iași, între anii 1934 și 1838, și care au fost ca o prefigurare a teatrului românesc în Moldova. Numele Mariei Cantacuzino apare alături de al Hermionei Asaki, al Aristiei Ghica, la reprezentații date cu diferite prilejuri, ca plecarea lui Kisselef în Rusia (Aprilie 1834), încoronarea lui Mihail Sturdza (August 1834); și ea va fi jucat și la o reprezentație teatrală dată la casa boierească de la Horodniceni. Tânăra fată înflorea în acea atmosferă de entusiasm, de voioasă creație pe toate tărâmurile, care a fost atmosfera renașterii politice, literare și artistice în Moldova în întâia jumătate a veacului al XIX-lea.

Sânt firește și momente triste în familia Mariei Cantacuzino. Trei din surorile ei mai mari sânt duse — după obiceiul timpului și prin voința neînduplecată a mamei — la mănăstire, fără voia lor. La plecarea părinților, una din ele, Veniamina, se agață cu desperare de trăsura care le adusese, dar în zadar.

La Horodniceni, în ochii desnădăjduiți ai părinților și ai familiei reunite pe terasă, se înneacă în eleșteul din fața casei, într'o primblare cu luntrea, doi din copiii lor, Matei și Elena.

Printre aceste încercări ale vieţei trebue să privim şi foarte timpuria căsătorie, la 16 ani, a Mariei Cantacuzino cu un tânăr George Stratulat, de care în curând s'a despărţit [2].

Peste câtva timp ea se căsătoreşte cu Alexandru Cantacuzino, zis Kneazul, fiu al unui Cantacuzino trecut în Rusia şi ajuns acolo

MARIA CANTACUZINO (desen de Chassériau, 1855).

şambelan al ţarului. Alexandru Cantacuzino, un vremelnic colaborator la „România Literară", era un mare prieten al lui Alecsandri — care i-a dedicat apoi drama sa Despot-Vodă — şi al lui Cuza, subt care avea să fie ministru de culte, apoi de Finanţe şi care l-a însărcinat în 1865 cu o misiune confidenţială către Napoleon al III-lea.

[2] D. Nicolae B. Cantacuzino crede a fi auzit în familie că pe la 1840 era despărţită de acest întâiu soţ al ei.

In Iaşi, unde pare a fi locuit după căsătoria sa a doua, trebue să fi fost, ca şi Elena Negri, Hermiona Asaki, Catinca Rolla, una din podoabele acelei societăţi, în care străluceau tineri ca Alecsandri, Kogălniceanu, Ion Ghica (care, între anii 1841—44, aşezat la Iaşi ca profesor de ştiinţe exacte la Academia Mihăileană, era foarte apreciat pentru „conversaţia lui spirituală"), Costache Negri şi atâţia alţii.

In 1844 trebue să fi fost şi ea printre abonaţii la tânăra revistă „Propăşirea", care era un fel de drapel al mişcării spirituale a tinerilor şi ai cărei cititori gustau foarte mult producţiile literare ale entusiaştilor colaboratori. Unii dintre aceştia, ca Bălcescu, nu erau cunoscuţi decât prin operele ce semnau. Va fi fost şi ea printre cei ce la Mânjina, moşia lui Negri, au putut cunoaşte pe autorul „Puterii armate la Români", venit din Muntenia? Nu ştim. Ca şi surorile lui Negri, care urmează pe fratele lor în pribegie în Bucovina, la 1848, tot astfel trebue să fi vibrat şi Maria Cantacuzino cu eroica generaţie care făurea visuri aşa de măreţe pentru grabnica ridicare a patriei. Astfel se formau acele trainice prietenii între Maria Cantacuzino şi viitorii revoluţionari, prietenii al căror ecou se găseşte aşa de des în corespondenţa urmată între pribegii de la 1848, unii în Turcia, alţii în Franţa.

In Noemvrie 1850 Alecsandri scria din Cernăuţi lui Ion Ghica, la Constantinopol: „Am venit până aici spre a însoţi pe frate-meu Iancu, care se întoarce la Paris, şi pe Doamna Maria Cantacuzino, care se va stabili acolo pentru totdeauna" [3]. In 17 Decemvrie 1850, Bălcescu scria din Paris aceluiaşi Ion Ghica: „M-me Marie Cantacuzène e aci; o văd adesea şi m'a rugat aseară să-ţi scriu din parte-i că ai face bine să vii aici şi i-ai face mare mulţumire" [4].

Unul din motivele plecării din ţară a Mariei Cantacuzino va fi fost, poate, starea sănătăţii. In adevăr, în Octomvrie a anului următor ea se afla la Hyères, unde pentru alinarea boalei de piept fusese trimis de medici şi Bălcescu. Scrisorile din Paris ale lui Alecsandri către acesta din urmă o spun explicit şi cu o solicitudine în care surprindem un accent personal deosebit: „Prietena noastră va pleca din Paris îndată ce-i vor sosi banii din ţară. Cred că pe la 15 Decemvrie cel mai târziu va sosi la tine. Te îndemn, iubite Bălcescule, să o sileşti (ca) să se caute cu tot dinadinsul, pentru că şi ea-i de natura acelor care-şi bat joc de sănătate. Trebue să-i dai tu însu-ţi pildă de bunăvoinţă întru redobândirea sănătăţii; să o sfătueşti frăţeşte (ca) să profite de şederea sa la Iera, căci prin chipul acesta veţi contribui împreună la restatornicirea puterilor voastre. Eu mă încred în tine şi aştept de la prietenia ta împlinirea dorinţelor mele" [5]. Intr'o altă scrisoare, perspectiva vieţei de la Hyères în societatea Mariei Cantacuzino îi pare lui Alecsandri un adevărat viatic pentru Bălcescu: „Mai presus de cât toate, societatea amicală ce ţi se pregăteşte pentru un şir de luni întregi este cel mai sigur

[3] Ms. 803 al Academiei române, pag. 35.

[4] **Ion Ghica, Amintiri din pribegia după 1848,** Bucureşti, Socec, 1890, pag. 570.

[5] **Noua Revistă Română,** anul 1901, pag. 304 (Scrisoare din Paris, 25 Octomvrie 1851).

isvor de sănătate pentru tine. Eu îmi închipuesc petrecerile iernei voastre la Iera [Hyères] şi crede-mă că mă simt transportat de dorinţa de a veni să iernez cu voi; dar din nenorocire sânt silit a mă întoarce în ţară"...[6].

La Paris va fi cunoscut de bună seamă Maria Cantacuzino pe Bălcescu[7]. Acolo se va fi legat între ei acea prietenie care lui Alecsandri îi părea izvor de viaţă pentru prietenul aşa de iubit, în trista ultimă perioadă a vieţei sale. Cât de just, cât de adânc vedea Alecsandri în această privinţă, se vede din îndoit de preţioasa scrisoare ce-i adresează Maria Cantacuzino, poate după moartea lui Bălcescu, dar care se referă la zilele petrecute la Hyères; — îndoit de preţioasă scrisoare, fiindcă ea luminează deopotrivă figura lui Bălcescu în ultimele sale luni de vieaţă şi ne destăinue incomparabila calitate a sufletului Mariei Cantacuzino:

„Cher ami, au mois de Novembre 1851, je reçus une lettre de Balcesco, qui m'appelait auprès de lui à Hyères. — Comme toutes les natures vraiment grandes, auxquelles la reconnaissance ne pèse pas, il ne craignait pas d'accepter le dévouement de ses amis. Sa confiance en eux était si entière, qu'on se sentait tout naturellement porté au sacrifice vis-à-vis de lui.

„Je le trouvai dans un état de santé, qui ne laissait aucun espoir de guérison; mais soit qu'il ne voulût pas attrister la joie du revoir, soit qu'il se fît illusion, il me parut plein de courage et me parla de ses projets d'avenir. Il travaillait avec une ardeur qui témoignait pourtant de ses craintes; il se levait souvent la nuit pour écrire à son histoire de **Michel le brave.** Ces efforts l'épuisaient!... je lui proposai d'écrire sous sa dictée... Le souvenir de ces heures de travail entremêlées de causeries, est un des plus précieux que j'aie conservé de notre intimité fraternelle... Son esprit juste et pénétrant, son imagination ardente, son âme enthousiaste et aimante, donnaient à chaque sujet un intérêt tout particulier, et, que l'on fût ou non de son avis, il forçait l'attention et ne laissait jamais indifférent. Son thème favori était l'amour de la famille, l'amour d'une femme telle qu'il la rêvait, l'amour des enfants!... Absorbé dans les premières années de sa jeunesse par des questions politiques et par des préoccupations de réformes libérales pour son pays, son coeur avait conservé une fraîcheur et une vivacité d'impressions extraordinaires; mais ses aspirations étaient grandes et allaient toujours au plus beau.

„Je lui demandai un jour, quel type de femme il aimait le mieux?... il me répondit: M-me Rolland! — Cette âme amoureuse de l'héroïque était très sensible à la grâce et à l'esprit; mais quelque grand que fût son culte pour l'amitié, on sentait qu'elle avait besoin d'un autre sentiment, qu'elle aspirait ardemment vers la réalisation d'un rêve plus attrayant, plus complet. C'est à ce rêve entrevu et non atteint, que j'attribue l'horreur de notre pauvre ami, et je dirai presque son épouvante de la mort. Il se révoltait comme d'une injustice à l'idée de mourir, mais ses révoltes n'avaient ni fiel ni durée; il reprenait vite possession de lui-même et me disait alors avec ce sourire de détachement que les mourants ont seuls: **Qu'importe après tout! Sĕ trăiască ţéra nóstră!**

„Ce voeu résume toute sa vie!

„Il est bon, noble et juste que sa mémoire soit honorée, et que son souvenir vive dans le coeur de tout Roumain"[8].

[6] Ibidem, pag. 303 (Scrisoare din Paris, Oct. [fără arătarea zilei] 1851).

[7] Intors în Franţa după revoluţie, în Octomvrie 1849, Bălcescu rămâne în streinătate (Franţa, Italia) până la sfârşitul vieţei sale.

[8] Publicată de Alecsandri în volumul său **Prosă,** Socec, 1876, pag. 562, scrisoarea e precedată de următoarele rânduri:

„Iată o scrisoare care ne arată pe Bălcescu în orele sale de suferinţă. Ea a fost scrisă de o damă din Moldova care întruneşte toate calităţile spiritului şi ale educaţiei perfecte şi conţine un portret fidel a inimei bietului exilat".

In româneşte, tradusă de Alecsandri (cu unele omisiuni), a fost publicată în **Convorbiri Literare,** a. 1876, pag. 141.

Un adevărat doctor sufletesc, iată cum ne apare Maria Cantacuzino în această unică scrisoare cunoscută până acum de la dânsa.

De unde atâta largă înţelegere, atâta fineţe în ghicirea simţirilor cele mai intime, atât devotament imediat? Cum se formase acest suflet de o asemenea adâncime la o femeie atât de tânără? Pe lângă tainicul fond de nativă generozitate, ce intrase încă în compoziţia lui? Amintirea severităţii neînduplecate a mamei? Durerile din copilărie? Golul lăsat în casa părintească de plecarea la mănăstire a celor trei surori mai mari şi vieaţa lor departe de lume, în singurătatea schitului? Propriile decepţii ce-i aduseseră ei însă-şi vieaţa? In misteriosul laborator al sufletului, totul — lovituri ale soartei, dezamăgiri, dureri, îndoieli — serveşte pentru scopuri înalte într'o inimă bine alcătuită; o însuşire primordială dă tonul la tot ce adaugă vieaţa, orientându-le toate într'un sens care tocmai destăinue calitatea sufletului.

Această scrisoare luminează acum şi acel farmec nestins din portretul Mariei Cantacuzino de Chassériau, pe care nu te saturi să-l priveşti: acea figură, în care sub radiarea frumuseţei citeşti în ochi nu ştiu ce umbră de precoce experienţă a durerei şi a ştiinţei de a o alina. E din 1855 acest portret care o arată în plina înflorire a frumuseţeii ei de femeie şi în deplina închiegare a sufletului. Privindu-l din nou acum, îl găsim şi mai vorbitor. Acum pricepem de ce trece drept o capo d'operă; acum preţuim şi darul divin al artistului de a lumina ca într'o străfulgerare adâncurile sufleteşti ale fiinţei căreia îi reproducea trăsăturile.

La îndoita lumină a scrisoarei şi a portretului în care se oglindeşte aşa de minunat tot ce era nobil în figura şi în sufletul acestei femei predestinate, o vibrare nouă capătă versurile în care a slăvit-o Alecsandri: versurile din „Mărioara Florioara", acea graţioasă idilă cu dedicaţia: **„Prinţesei Maria Cantacuzino"**, în care poetul celebrează chipul îngeresc şi graţiile naive ale tinerei Românce:

La Moldova cea frumoasă...
Creşte floare lângă floare!...
Dar umblare-ai, frăţioare,
Nouă ani întregi cu soare,
Sus în munte, la munteni,
Jos în vale, la văleni,
Şi de-ai călca nouă ţări,
Şi de-ai trece nouă mări,
Floricică n'ai găsi,
Păsărică n'ai zări,
Nici nevastă mândruliţă,
Nici copilă drăguliţă
Ca Mărioara
Florioara,
Zânişoara munţilor,
Sorioara florilor!...

Albă ca o lăcrimioară,
Dulce ca o primăvară,
Era sprintenă, uşoară,
Ca un puiu de căprioară.
Nici micuţă, nici năltuţă...
Ea pe câmp de se ivea,
Florile se 'nveselea,
Inimile-şi deschidea,
Sufletele-şi răspândea,
Şi voios i le 'nchina,
Şi voios se legăna,
Şi din cale-o întorcea,
Şi cu toate-aşa-i zicea:
„Bună ziua, sorioară,
„Mărioară, Florioară!
„Spune nouă ce voeşti,
„De la noi ce mai doreşti?

. . . .

Iar la munţi când răsărea,
Munţii vechi întinerea
Şi cu muşchiu s'acoperea
Şi copaci-şi înverzea,
Şi apele-şi limpezea,
Şi pasările-şi trezea,
Şi-apoi astfel îi grăia:
„Bună ziua, Zânişoară,
„Mărioară, Florioară!...
Vrei tu apă ne'ncepută
Pentru faţa ta plăcută?...
Fag de miere'ndulcitoare
Şi vr'o doină jălitoare?...

Sfârşitul frumoasei idile e ca o poetizare a cursului ce avea să ia de acum vieaţa Mariei Cantacuzino:

Unde-i, unde-i Zânişoara,
Mărioara, Florioara,
Vestitoarea zorilor,
Sorioara florilor?
In ce ţeară-au pribegit?
Pe ce ţărm ea s'au oprit?
Mers-au peste nouă ţări,
Nouă ţări şi nouă mări?
Ori s'au dus în 'nalte plaiuri,..
Nu se ştie, nu se spune
Unde-i gingaşa minune!... [9].

Şi, reciproc, la citirea acestor versuri, portretul lui Chassériau, în adâncimea şi farmecul lui multiplu, reflectează, pentru noi, Românii, nu numai personalitatea Mariei Cantacuzino, ci şi acel imponderabil specific al rasei: în el vedem nu numai pe doamna de societate, ci şi nespusa graţie pur românească a unei Ilene Cosinzene.

Tot astfel, la lumina acestei scrisori despre Bălcescu, în care vibrează frumosul ei suflet, ce perspectivă şi ce înţeles mai adânc dobândeşte şi **„Vis de poet"**, poezie tot din anii aceştia, contemporană cu toate versurile închinate „Mărgăritei", nume sub care se ascunde pentru el Maria Cantacuzino! Discreţia respectuoasă în care poetul învălue cucernica lui adoraţie face din „Vis de poet" [10] egala celebrului sonet al lui Arvers [11]:

[9] „Mărioara Florioara" e datată „1852, Paris". (Alecsandri petrece atunci în streinătate — mai ales la Paris — din Septemvrie 1852 până la sfârşitul lui Septemvrie 1854). Scrisoarea Mariei Cantacuzino e, probabil, tot din 1852 sau de la începutul lui 1853.

[10] In „România literară", unde s'a tipărit întâiu (pag. 187), titlul acestei poezii este **„Margărita"**, ceea ce confirmă şi mai mult (dacă mai era nevoie de o confirmare) identitatea de inspiraţie cu „Cânticul Margăritei", „Ce gândeşti, o! Margărită!", etc., toate pline de imaginea Mariei Cantacuzino. Această imagine pare a fi urmărit pe Alecsandri în anii de lungă călătorie în Occident (1852—1854), pe care se vede a fi întreprins-o, nu atât spre a o uita pe Maria Cantacuzino, cât spre a respira în preajma ei. Cât de plin îi era sufletul de chipul şi fiinţa ei în tot timpul călătoriei în sudul Franţei, în Maroc şi în Spania se vede şi din revenirea în poezie a numelui „Margăritei" în cele mai neaşteptate momente, ca, de pildă, într'o poezie de vădit caracter obiectiv ca „O noapte la Alhambra". La tipărirea ei în „România literară", această poezie avea încă patru strofe, din care a treia:

Numai tu, o! M[argărită]
Mult iubită
Printr'un dulce sărutat, etc....

cerea, în versul întâi, prin măsura lui şi prin rima compusă de versul al doilea, întregirea „Margărită", a numelui indicat, numai prin iniţială; mai târziu, la publicarea în volum, aceste patru strofe au fost suprimate, în interesul superior al unităţii artistice a poeziei.

(**O noapte la Alhambra** e datată: „Grenada, 1853"; **Ce gândeşti, o! Margărită:** „Canalul de Gibraltar, 1853"; **Iahtul:** „Cadicsa, 1853").

Nici vorbă nu poate fi de Dridri ca inspiratoare a poeziei **Vis de poet**, cum crede D-l N. Petraşcu („Icoane de lumină", I, pag. 37, 38). Dridri moare în 1851; **Vis de poet** apare abia în 1855 în „România literară", şi încă sub titlul „Margărita", sub care nume însuşi D-l Petraşcu afirmă că se ascundea, pentru Alecsandri, Maria Cantacuzino (ibid., pag. 54, 55). Dar D-sa nu ştia, probabil, de tipărirea din „România literară".

[11] **Felix Arvers** (1806—1850), autor dramatic, cunoscut însă mai ales prin acest delicat sonet, compus în 1833 şi care designa, se zice, pe D-na Ménessier-Nodier, fiica lui Charles Nodier. De şi „Vis de poet" datează din 1855, e exclusă orice influenţă a poeziei franceze asupra versurilor lui Alecsan-

Ma vie a son secret, mon âme a son mystère.
Un amour éternel en un moment conçu.
Le mal est sans espoir, aussi j'ai dû le taire,
Et celle qui l'a fait naître n'en a jamais rien su...

Aceeaşi tonalitate şi în **Vis de poet:**

Ea era frumoasă, dulce'ncântătoare,
Ca o floare vie căzută din soare.

Lumea 'namorată şi de doruri plină
O slăvea în taină ca pe o regină.

Şi pe când nici visul nu 'ndrăznea, nici dorul
Până lângă dânsa să-şi înalţe sborul,

Gingaş, cu iubire, un poet ferice
Prin a lui cântare îndrăznea a-i zice:...

Se cunoaşte compoziţia acestei poezii: poetul, a cărui sfioasă adoraţie se ridica spre ea în versurile de mai sus, imaginează un duet de iubire. Adresându-se ei, el ar întreba:

„Spune-mi ce minune, care scump odor
Ar putea în lume să-ţi insufle dor?

Care vis de aur s'a oprit din cale,
Ca să fie visul tinereţei tale?

Vrei pe-aripa dalbă-[a] unui sprinten nor
Cerul şi pământul să-i alergi uşor?

Vrei s'anin pe frunte-ţi mărgăritărele,
Salbe înşirate pe raze de stele?

Vrei tu la picioare-ţi lumea s'o închin?
Vrei să fii regina cerului senin?"....

La care, ca într'un vis frumos, ea ar răspunde:

— „Dragul meu poete, nu vroesc odoare,
Din a ta cunună vreu numai o floare...

Tu eşti visul gingaş ce din sborul său
Varsă încântare sufletului meu.

Tu-mi îndulceşti vieaţa, tu-mi şopteşti din stele,
Tu luminezi calea rugăciunei mele...".

Duioasă nălucire, din care poetul, trezit, zice apoi cu un zâmbet trist:

Cine-ar putea crede că acest amor
A fost o părere, un vis trecător?

dri, cum se poate uşor vedea la compararea ambelor poezii. Ce e izbitor, e identitatea sentimentului ivit în suflet, în împrejurări analoage, la doi poeţi deopotrivă de delicaţi, cum şi poezia enigmei în care e învăluit. Cu totul alt curs iau însă ideile şi sentimentele lui Alecsandri, care, cu gândul la femeia iubită, inaccesibilă, se pierde într'un irealizabil vis de fericire, — decât la Arvers, ale cărui versuri dau, exclusiv, un sunet de resemnare în confesiune

Poetul visase, cum visez poeţii,
Flori de altă lume pe cărarea vieţii...

Iar când la lumină ochii a deschis,
In ceruri sburase cerescul său vis!

„— O, vis al iubirii, zis-a el cu jale...
. . . .

Scumpă nălucire, te întoarce 'n raiu,
Mergi de înfloreşte pe cerescul plaiu,

Căci un vis, ca tine, aşa de ferice,
A 'nflori nu poate pre pământ, aice!".

Şi ne putem închipui ce seducţie aveau aceste versuri pline de o contagioasă delicateţe de simţiri asupra lui Eminescu, care le-a reluat aşa de frumos în „Epigonii", într'una din cele trei strofe închinate „regelui poeziei":

Sau visând o umbră dulce cu de-argint aripe albe,
Cu doi ochi ca două basme, mistice, adânce, dalbe,
Cu zâmbirea de virgină, cu glas blând, duios, încet,
El îi pune pe-a ei frunte mândru diadem de stele,
O aşează 'n tron de aur, să domnească lumi rebele,
Şi iubind-o fără margini scrie **Visul de Poet** [12].

In anii când se înălţă spre ea imnul de adoraţie al lui Alecsandri, — Maria Cantacuzino era aşezată la Paris, unde, împreună cu soţul ei Alexandru Cantacuzino frequentează societatea înaltă pariziană, e invitată la Tuileries, la curtea lui Napoleon al III-lea, iar în casa lor din Avenue de Villiers se înconjoară de un cerc de mari artişti şi scriitori printre care Michelet, Edgar Quinet, Renan [13], Théodore Chassériau, Théophile Gautier.

Aşa de admirabilă pentru sufletul ei înalt, cum ne apare din scrisoarea ei către Alecsandri, aşa au văzut-o contemporanii din acest cenaclu şi de aiurea. Un imn de laude se înalţă spre ea de pe toate buzele, asemenea adoraţiei mistice din **Visul de Poet** al lui Alecsandri. Toţi vorbesc de „înalta cultură", de „inteligenţa superioară", de „marele ei caracter" [14], de „veneraţia" ce o inspira Prinţesa.

„Prietenia ei binefăcătoare a înfrumuseţat cei din urmă ani din vieaţa lui Chassériau care-i arăta în schimb cel mai afectuos

---

[12] Mai mult decât atât: Sfârşitul „Visului de poet", de un ton aşa de dulce melancolic în simplitatea lui, par'că a găsit în două strofe din **S'a dus amorul** un ecou cu şi mai adânci resonanţe în sufletul nostru prin bogăţia în nuanţe a expresiei şi prin impregnarea cu specificul sensibilităţei lui Eminescu:

Era un vis misterios
Şi blând din cale-afară
Şi prea era de tot frumos,
De-a trebuit să piară...

Şi poate că nici este loc
Pe-o lume de mizerii
Pentr'un atât de sfânt noroc
Străbătător durerii!

[13] Comunicat de D-l N. B. Cantacuzino.

[14] **Camille Mauclair**, Les maîtres de l'Art. Puvis de Chavannes. Paris Plon, 1928. pag. 18.

respect... Unele din gesturile ei așa de simple și așa de expresive au trecut în ultimele pânze ale lui Chassériau" — ne spune despre dânsa un critic de artă francez, Jean Laran [15].

Curând după așezarea ei în Franța, bărbatul său se întoarce în țară, luând parte la vieața politică, — și intrând apoi în magistratură, ca membru la Curtea de Casație. De aci înainte, fără a fi fost despărțiți legal, soții au trăit separați până la sfârșitul vieții lui Alexandru Cantacuzino, decedat în 1884.

In atelierul lui Chassériau, și anume în preajma anului [16] din care datează portretul, Maria Cantacuzino a cunoscut pe pictorul Puvis de Chavannes, a cărui soție avea să devină mai târziu.

Acest mare artist, maestru unic al picturei murale moderne, era atunci abia la începutul carierei sale. Deși foarte apropiat ca vârstă de Chassériau, abia la 1850 expusese primul său tablou la Salon [17]. Era în căutarea mijloacelor de expresie pentru o viziune artistică ce avea să revoluționeze pictura decorativă în Franța. Puvis de Chavannes era un mare și frumos caracter. Om de convingere, independent, suflet sincer, de o desinteresare proverbială, el avea să treacă cu bărbăție, nestrămutat în ideile lui, printr'un șir de ani grei — de neînțelegere, de ostilitate chiar, din partea criticilor de artă, a juriilor de expoziții, a publicului. Sigur de dreptatea principiilor și a vederilor sale, neabătându-se nicidecum de la calea ce avea să-l ducă la izbânda concepției sale și la cucerirea gloriei, artistul avea totuși un suflet foarte simțitor față de neînțelegerea ce întâmpina, față de sarcasmele ce provocau, din nepricepere, unele din lucrările sale, care tocmai aveau să se impună. E ceva eroic în curajul cu care își urmărește gândul său, în stăruința cu care lucrează înainte, necurmat, cu toate insuccesele (ani de-a rândul refuzat la Salon, de altfel, și în același timp, ca și Delacroix, Millet, Rousseau). Ceea ce-l susține în lupta sa cu sine însu-și (îndoieli, nedomiriri, căutări) și cu nedreptatea lumii, este marea, prețioasa prietenie a Mariei Cantacuzino pentru dânsul.

Locul ce ocupă această distinsă Română în cugetul și în opera lui Puvis de Chavannes e ceva unic. Un biograf al artistului și prețuitor al operei sale, vorbind de formația pictorului, în care influența mamei era așa de adâncă, privește ca tot așa de hotărîtoare în viața lui această a doua influență feminină, înrâurirea acestei femei, pe care „el a iubit-o cu pasiune, așa cum a iubit Michel Angelo pe Vittoria Colonna" [18]. Ca și odinioară Bălcescu, ca și Alecsandri, ca și Chassériau, Puvis de Chavannes avea un cult pentru dânsa.

Pictorul celebrelor tablouri murale: „Pacea", „Războiul", „Munca", „Odihna", „Iarna", „Vara", „Ludus pro patria" și atâtea altele, care fac fala muzeelor din Amiens, Lyon, Rouen, Marsilia,

[15] **Henry Marcel**, Chassériau, pag. 58.
[16] In 1856, precizează **C. Mauclair** (ibid.) și **M. Vauchon**, **Puvis de Chavannes**, Société d'édition artistique, 1900, pag. 28.
[17] Această primă lucrare era o **Pietà**.
[18] **Marius Vachon: Puvis de Chavannes**, op. cit., pag. 28.

a Primăriei din Poitiers, sau care, la Paris, împodobesc amfiteatrul Sorbonei, pereții Primăriei, zidurile Pantheonului, iar, peste ocean, decorează Biblioteca din Boston, întorcea asupra acestei Românce, care timp de patruzeci de ani fusese marea lui prietenă și sfătuitoare.

MARIA CANTACUZINO (desen de Puvis de Chavannes).

tot meritul operelor sale. Omul acesta așa de mândru și de independent, mărturisea cu smerenia unui copil: „Tot ce sânt, tot ce am produs, ei îi datoresc“ [19].

Ceea ce o înclinase spre dânsul era credința lui artistică, sin-

[19] Ibidem. Vezi și **André Michel**, l'Art de notre temps, Puvis de Chavannes, La Renaissance du livre, p. 84, cum și **Henry Roujon**, Les peintres illustres, **Puvis de Chavannes**, Paris, Pierre Lafitte, pag. 27: „Ce que je suis et ce que j'ai fait, écrivait le peintre, c'est à elle que je le dois“.

ceritatea cugetului şi distincţia lui nativă, adică ceea ce o încântase odinioară şi în Bălcescu şi în Alecsandri. Era la această femeie, ea însă-şi îndrăgostită de ce e eroic şi frumos, o afinitate de natură care se arătase şi aici.

„Inalta ei inteligenţă, instrucţiunea ei superioară", intuiţia artistică, „care, prin studiul operelor marilor maeştri în cursul călătoriilor se desvoltase în adevărată ştiinţă" [20], şi mai presus de toate aplecarea instinctivă şi iubirea pentru frumosul pe care-l întrupa ea însăşi, făceau din ea confidenta unică pentru artistul aşa de profund original şi de independent. El, care discuta aprig cu prietenii orice sfat, orice suggestie ce venea de la dânşii, „numai de la ea accepta, fără a le discuta, toate sfaturile, criticele, indicările..., atât de absolută era încrederea ce avea într'însa, în siguranţa judecăţii, în fineţea observărilor, în sinceritatea părerii ei"... [21].

In imensul atelier, anume construit, de la Neuilly, la marginea Parisului, singurul loc unde îşi putea întinde pe un perete întreg pânzele lui uriaşe, şi unde, venind de dimineaţă pe jos de la locuinţa lui din Place Pigalle, a lucrat timp de 40 de ani cu sârguinţa şi cu ardoarea unui călugăr medieval, — Maria Cantacuzino, care locuia în Avenue de Villiers, venea aproape zilnic şi şedea într'un colţ al atelierului, cu o carte sau un lucru de mână. Schiţând un personaj sau întocmind un grup, pictorul îi cerea părerea; cuvântul ei era hotărîtor.

Multe din atitudinile şi din gesturile ei „frumoase şi grave" s'au înscris în creaţiile pictorului.

Intre altele, ea figurează în celebra pânză cu subiect istoric, „Sfânta Radegonda dă azil poeţilor", ce împodobeşte scara monumentală de la Primăria din Poitiers (1873): Un chiostro din Mănăstirea Sainte-Croix din acest oraş — cu călugăriţele trecând cu pas uşor pe lespezile coridoarelor — serveşte de cadru unei serbări date de regina Radegonda [22], prinţesă instruită şi evlavioasă, care, retrasă de la curtea soţului ei Clotar I, trăia în pacea mănăstirei. Pe pajiştea verde din cuprinsul chiostrului, în preajma unei fântâni de fier bătut, regina, alături de prietena ei, Agnès, stariţa mănăstirei, ascultă o odă ce le citeşte poetul Fortunatus. Un scrib transcrie versurile poetului. Cei doi vizitatori care ascultă au, unul, trăsăturile poetului Théophile Gautier, — cellalt ale lui Puvis de Chavannes însu-şi. Iar Sfintei Agnès pictorul i-a dat trăsăturile Mariei Cantacuzino „inspiratoarea sa, care a trăit ca o Radègondă a timpurilor moderne" [23].

Supremul omagiu, care echivalează cu o imortalizare, i l-a adus Puvis de Chavannes în ultimele picturi murale de la Pantheonul din Paris, întrupând statura, trăsăturile, fiinţa ei, în Sfânta Genoveva, patroana Parisului. Aceste două picturi care ocupă partea stângă a peretelui de la capătul din fund al Pantheonului au drept subiect,

[20] **Marius Vachon**, op. cit., p. 29.
[21] Ibidem.
[22] Titlul complet sau tema tabloului este: „Retrasă în Mănăstirea Sainte-Croix, Radegonda dă azil poeţilor şi ocroteşte Literele în contra barbariei vremii". (**M. Vachon**, op. cit., pag. 170).
[23] **Camille Mauclair**, op. cit., pag. 58.

una: „Sfânta Genoveva procurând hrană Parisului asediat", a doua: „Sfânta Genoveva veghiând asupra Parisului adormit".

Acest din urmă tablou e de o măreţie impresionantă. Intr'o lumină albastră, care crează o atmosferă supra-terestră, se văd casele Parisului cufundat în somn, apa Senei argintată de lumina lunei; o făptură feminină înaltă, subţire, de aparenţă ascetică, într'o lungă haină monahală şi cu un văl alb pe cap, Sfânta Genoveva, veghează de pe terasa locuinţei sale. Lângă ea, pe podea, un vas de pământ cu flori; pe marginea balustradei, o lampă aprinsă. Era în aceste atribute un dublu simbol; în acest fel, precum remarcă Vachon, veghiase ea asupra geniului lui Puvis de Chavannes, pe care ea cea dintâi îl descoperise şi crezuse în el.

Comanda acestor picturi i se dăduse în 1896; pictorul lucră la ele în anii 1897—1898. Pentru inaugurarea lor la Panthéon, artistul visase să o asocieze la triumful lui, ca o răsplată a unei vieţi de prietenie, de devotament şi de credinţă. (Din 1896 [24] — după moartea soţului ei — Maria Cantacuzino devenise Doamna Puvis de Chavannes). Vis neîmplinit şi acesta. De mai bine de un an Maria Cantacuzino era bolnavă, atinsă de moarte; cu un curaj eroic, vrednic de dânsa, ascunzându-şi boala şi medicilor chiar, continuă să participe la munca pictorului, în atelierul de la Neuilly. In ultimele săptămâni, când, doborîtă, căzu la pat, artistul trebui să-şi aducă şevaletul în odaia ei, spre a fixa trăsăturile figurei patroanei Parisului. In August 1898 ea moare.

Lovit în izvorul lui de vieaţă, Puvis de Chavannes n'a mai trăit decât pentru a sfârşi, cu o încordare supra-omenească, această ultimă a lui lucrare, „testamentul" lui, cum spusese odată, şi în care el glorifica în acelaşi timp Patria, Religia şi admirabila fiinţă care-i stătuse în ajutor, care veghiase asupra inspiraţiei lui o întreagă vieaţă.

Două luni după ea, la 24 Octomvrie 1898, murea şi dânsul.

In 1883 Puvis de Chavannes făcuse portretul în uleiu al Mariei Cantacuzino, acum în vârstă, exact în aceeaşi atitudine, cu mâinile una peste alta, ca în desenul din 1855 al lui Chassériau. Graţiile tinereţei au pălit, fireşte; dar frumuseţea sufletului răspândită pe acest chip a făcut din acest portret o capo d'operă îndelung admirată: Expus la Salon în 1883, a fost expus din nou la expoziţia centenală din 1889, în timpul expoziţiei universale, iar în 1899, la primul Salon după moartea pictorului, printr'un mişcător gest, juriul a decis expunerea lui din nou, „spre a nu lăsa gol locul rezervat marelui pictor decedat" [25].

Acest portret, care a fost aproape de a aparţinea unui membru al familiei Cantacuzino la noi în ţară, se găseşte astăzi la muzeul din Lyon, oraşul de naştere al lui Puvis de Chavannes. Cu ocazia Expoziţiei Universale din 1937, a figurat într'o selecţie numită „Les chefs-d'oeuvres de l'art français".

In afară de acest portret celebru, Puvis de Chavannes a lăsat o schiţă în creion, într'o atitudine probabil obişnuită a anilor ei din

[24] **Camille Mauclair**, op. cit., pag. 18.
[25] **André Michel**. Histoire de l'Art.

urmă, poate așa cum se înfățișa ea, în zilele friguroase, în colțul ei din atelierul de la Neuilly: stând pe scaun învăluită într'o lungă mantie, care-i acoperă și capul cu un capuchon. Dreaptă, încă sveltă și de o grație sobră, cu trăsăturile feței estompate, ea apare învăluită în mister, asemenea unei enigmatice statuete de Tanagra, sau ca o poetică umbră de pe alt tărâm.... (Acest desen, prin îngrijirea d-lui profesor Gh. Oprescu se află acum la muzeul Toma Stelian din București).

Va fi eterna glorie a acestei nobile Românce de a fi privită de urmași numai prin magia artei: Ea trăește pentru noi în versurile cele mai delicate a doi mari poeți ai noștri, Alecsandri și Eminescu; în portretele personale ce au lăsat despre ea doi mari pictori francezi, — precum și în trăsăturile Madonelor din ultimele tablouri religioase ale lui Chassériau [26], și în chipul Sfintei Genoveva din picturile murale de la Panthéon.

Și e drept să fie imortalizată astfel, fiind că asupra ei au fost răvărsate toate binecuvântările cerului: frumusețea, grația trupească, și mai presus de toate frumusețea sufletului, care e, întâiu, har de la Dumnezeu, dar, apoi, la dânsa mai ales, în mare parte creația ei însăși.

In sufletul nostru de Români, pe lângă admirație și iubire, se ridică însă fără voie părerea de rău că o astfel de ființă, din neamul nostru, așa de superior înzestrată și cu așa dar de acțiune în sferele înalte ale culturei, — de la o vreme s'a depărtat de țara ei și nu a mai răspândit fina floare a minței și a inimei sale asupra societății, asupra literaturei și artei propriei sale națiuni.

Elena Rădulescu-Pogoneanu

[26] In deosebi Maria Cantacuzino pare a fi inspirat personajul Sfintei Fecioare din tabloul „Adorația Magilor", care i-a aparținut chiar ei, iar astăzi se găsește într'o colecțiune particulară. (**Henry Marcel, Théodore Chassériau**, l'Art de notre temps, Paris, Jean Gillequin, pag. 109, cum și pag. 58).

XIII.

LAÏS

In numărul trecut stăruiam asupra unor forme gramaticale aparent greşit folosite de către Eminescu, pentru alcătuirea rimei. Dar numai prin faptul că în legătură cu gramatica greşită se cita numele d-lui D. Caracostea, cetitorii vor fi înţeles, de sigur, ironia formelor — greşite din punctul de vedere al gramaticei şcoalelor primare, în cadrele căreia situează critica textelor generaţia dinainte de 1900, aceea din dorinţa de a introduce în general o disciplină în scris, şi cea de acum, din orgoliul valorificării unor principii de estetică ale limbii, formulate totdeauna într'un spirit de gravitate ameţitoare şi cu desăvârşire greşit aplicate sau aplicabile faţă de texte precise. Legile pentru unificarea limbii, pe cât de laudabile prin finalitate, nu pot avea efect retroactiv, într'un proces terminat, pe de altă parte nici în actualitate practic ele nu pot fi opuse de către teoreticieni înşişi creatorilor de limbă.

Când la 1895 Convorbirile Literare tipăresc Laïs, redactorii găsesc de cuviinţă să „îndrepte" gramatica „greşită" a lui Eminescu. Astfel apare: „Nu fii / Supărată". Se înţelege că „nu fii", în rimă cu „umili", constitue o asonanţă şi mai pronunţată decât cea din „nu fi" — „umili", şi o inadvertenţă faţă de gramatică însăşi. Şi de astă dată vina nu este a poetului. Din asemenea „îndreptări" se evidenţiază că generaţia trecută n'a fost preocupată de grija unor forme gramaticale specifice şi mai caracteristice spiritului limbii româneşti şi că în critica de texte chiar a neglijat amănuntul formei, care împreună cu ideea exprimată alcătueşte un întreg şi contribue la caracteristica scriitorului. Se ştie doar că forma corectă la imperativul negativ este: nu fi, pe când nu fii, aşa cum se emendează textul din manuscriptul poetului în Convorbiri Literare devine abatere dela regula generală, deci o înfrângere a gramaticei. Că în urma unor asemenea operaţiuni potrivnice voinţei autorului teoreticianul găseşte asonanţe în poezia unui Eminescu sau Alecsandri şi că apoi acelaşi teoretician meşteşugeşte mai departe şi-şi sprijină teoria asonanţelor sau a unificării limbei cu propriile sale contrafaceri, iată ce se desprinde clar din ediţiile critice susţinute cu înaltă verbozitate.

Asupra acestor chestiuni vom reveni, cu exemplificări, într'un pasagiu din paginile următoare. De-ocamdată ne oprim la acel vocabular al poetului, care-l face pe cetitorul piesei Laïs să bănuiască folosirea textului francez pentru înlesnirea prelucrării în româneşte. Intr'adevăr, Eminescu întrebuinţează aici sumedenie de cuvinte din tezaurul limbii

latine. De aceea, obsesia lexicului original francez stăruie până în momentul când constaţi cu uimire lipsa de corespondenţă a expresiei în textul lui E. Augier. Explicaţia probabilă ar fi că lucrarea datează din anii de studiu, când poetul, ca orice tânăr, caută să-şi îmbogăţească vocabularul pe toate căile, în deosebi absorbind cuvinte de origină latină.

In cele ce urmează s'a trecut cu vederea materialul linguistic din descrierea şi regisarea jocului şi s'au spicuit numai **neologismele** din versuri, aşadar material poetic propriu zis, în realizarea lui Eminescu. Cine nu urmăreşte tustrele texteie (E. Augier, K. Saar, M. Eminescu), ci se gândeşte numai la Eminescu şi Augier, poate dobândi impresia rezonanţei franceze în prelucrarea poetului nostru. Iată **neologismele**:

Abnegări, versul 260, abnegare v. 786; adio 199; admirabil 13, 375, 532; admirat 593, amor 738, 781; amorul 447; amoroasă 465; deamor; anime 685; aplană (aplanează) 80; avar 225.

Capsulă 167, 318; caracter 521; cazul 543; certe (certitudine) 741; clar 390; compunem 377; conced 250, 570; condiţii 66; condù-o 772; confus 49; conjur 321; contest 128; contra (în-, din-) 63, contraziceri 130; contribuit 15; convins 615; convorbire 150; costat 130, 186, 555; crater 507; cruditate 132; curaj 268.

Damă 61; declar 706; defect (în rimă cu perfect) 380; degustare 419, desgustat 232; deplor 589; dezastru 115; diademă 745; disc 579.

Efect 650; egal 210, 240; epitaf 369; erezie 219; esenţa 123; esplică 692; esprime 406; exil 121; existenţă 399, existe 577.

Faimos 65; fals 245; fanatică 405; fantasmă 713; fin (metod) 80; fine (în-, la-) 442, 469; fatală 404; favoare 83, 328, 446, 549, 587, 686; favorit 26, 34.

Gajuri 740; generoasă 573.

Indignare 548; infern 581; impertinent 129; impun 581; imputări 790; insultă 551; intenţii 365; invidie 638; invoc 290; laşitate 669; litierei 413.

Metod (fin) 80; miop 300; mizerabile 595, mizerie 233; moment (momente) 101, (momentul) 241; monstru 140; monstruos 595.

Nobil 575, 687; nobilă 649; înnobilează 702.

Oblig 707; observi 302; ofer (mă-) 340, 345, 540; opulenţă sc. 1, 720, ospitalitate 119.

Palide 713; parcimonioasă 383; patos 159; penibilă 357; perfect (în rimă cu defect) 380/379; periculos 146; pioasă 219; plebe 632; posed 221, 730; posezi 620; preferaiu 108; prezint 87; probabil 106; protege 153; prudent 21.

Refuz 50, refuză 517; regret 228, 424; renegare 684; restul (vieţii 419); renunţi 369; repaos sc. 1, 203, 724, ridiculă 485; rival 144; robustă 758; ruine 700, ruinat 625.

Salutare 148; satisfac 295; scop 565; semnătura 750; serios 537; sigur 188, 336; sigură 414; de sigur 629, 652; 714 (de sigur certe) solemne 238; stratagemă 682; sublim 575, succed 26; sumă 248.

Templu 633; termin (expresie, cuvânt) 31, 67; tradat 677; tratează 264; tribut 581; tron (detronat) 583.

Vanitate 446.

In problema neologismelor, care, în zilele noastre, ca de altfel şi altă dată, se desbate cu aprindere, vocabularul poetului, bogat în cuvinte noi, răspunde celor mai drept închinători limbii neaoşe, că în rândul întâiu hotărăsc scriitorii, prin realizările lor literare, în cari cuvântul cu viaţa sa celulară dă viaţă operei artistice şi consacră lexicul linguistic. Cine s'a ostenit şi a cetit neologismele desprinse aci din piesa lui Eminescu, se va fi oprit la numeroase expresii cu exclamaţia: cum se poate, acesta-i neologism?! Ori, însăşi nedumerirea, însăşi îndoiala, care dă naştere la deosebire de vederi dela cetitor la cetitor, dovedeşte limpede că elementul care înseamnă neologism pentru unul, trece la celălalt drept cuvânt obicinuit, şi că deci demarcaţia devine aproape cu neputinţă, nu numai dela individ la individ, ci şi în timp şi spaţiu. Numai extremele şi extremiştii tresar şi se agită în zadarnică vânzoleală. Limba este ca şi natura: peste tot aceeaşi, nicăiurea la fel, pururi în renaştere şi prefacere! Câtă vreme peisagiul continuă să scoată la suprafaţă încă o floare rară, o plantă nevăzută sau un puiu de arbore necunoscut, se dovedeşte că pământul e viu, mereu generator, înoitor, că viaţa nu stă pe loc, ci măreşte necontenit bogăţia şi coloritul. Auzul se obicinueşte încet cu ceea ce-i pare la început disonant, disonanţa devine artistică în întregul armoniei; ochiul se opreşte cu admiraţie asupra jocului de lumină şi umbră al culorilor, cari multă vreme păreau stridente. Cine îndrăzneşte să pună îngrădire fenomenului creaţiei şi mai ales cine crede că va izbuti în condamnarea la moarte a vre-unui cuvânt, va fi sfidat de către acelaşi cuvânt, căci îl va întâlni rânjind mefistofelic din cutare scenă puternică sau zimbind cochet din însoritul vers al poetului.

Judecându-l izolat, cuvântul vădeşte altă putere de expresie şi alt colorit; alcătuind forma gândirii, în înlănţuire, cuvintele îşi pierd autonomia şi se supun interesului general; astfel, ele formează o obştie, ca şi oamenii, ca şi albinele, şi lucrează pentru durarea şi susţinerea căminului familiar. In noua artă a grădinăritului se altoesc doi meri sau doi peri vecini, braţ în braţ. Ei devenind astfel un întreg, seva din tulpina unuia trece în tulpina celuilalt; cel ce are prisos împrumută pe cel în lipsuri. Rodul pe care împreună îl nasc şi îl desvoltă până la coacere este al amândurora. Ei rodesc şi despărţiţi, fără unirea prin altoi; dar fructul se deosibeşte, nu este acelaşi ca în lupta unită prin coroanele şi rădăcinile cari formează o singură unitate mai întărită. In binecuvântata grădină a scriitorului, înzestrat cu harul dumnezeesc al creaţiei, cea mai oropsită expresie primeşte viaţă prin altoi din dreapta şi stânga; fluidul vital care circulă în toată structura frazei reface o celulă degenerată din pricina prea grelelor sarcini sau prea deselor folosiri. In ciuda sisificelor osteneli ale celor cari vor să-l izgonească din circulaţie, cuvântul se întremează prin suflul divin al artistului. Iată pentru ce prozatorii şi poeţii nu iau parte la încrucişări de spade pentru un cuvânt şi anateme împotriva altuia, oricât de îmbătrânit, sau sbârcit ar pare, ori cât de stilat sau diformat s'ar prezinta. Ei îşi dau seama că poate chiar mâine urgisita vorbă de astăzi va fi chemată să împodobească un loc pustiu ori să împlinească un crâmpeiu de gând. Fireşte, din măsura dosării neologismelor sau a arhaismelor, se arată gradul măestriei scriitorului. Cu cea mai neaoşă limbă, cârpaciul rămâne tot cârpaciu, deoarece fără sinteza dintre formă şi fond prin puterea şi darul talentului nu se poate naşte operă de artă.

Scrutând mai departe vocabularul din piesa L a ï s, interes şi mai viu decât **neologismele** îl deşteaptă variatele **forme provinciale, locale** şi **arhaice,** pe cari **Eminescu** le foloseşte cu incontestabilă intenţie. Ideea greşită a unificării limbii, pornită dintr'o superficială cunoaştere a textelor şi a limbii în feluritele ei aspecte din timp şi spaţiu, şi-a căutat argumente de susţinere şi le-a găsit mai ales în inexistenţa „ultimului manuscript care a fost la tipografie". Dar, iată că L a ï s, manuscriptul descoperit de curând, este „ultimul care a fost la tipografie". Indeajuns de cuprinzător încât să întâlnim elemente linguistice, cari constituesc un criteriu sigur pentru respectarea aceloraşi forme şi în alte realizări ale poetului, acest manuscript devine călăuză hotărîtoare pentru o viitoare ediţie critică Eminescu. Teza unificării, sprijinită mai mult pe grandiloquenţă decât pe sănătoase principii consacrate, cade fără nici un drept de revenire, pentru că şi aici, în **Laïs,** se văd formele originare, unificate de către editori, împotriva voinţei autorului, ca rezultat al preocupărilor pentru adoptarea „foneticei limbii literare" **(D. Caracostea,** Arta Cuvântului la Eminescu). Tendinţa unificării, în texte existente cu forme specifice, nu-i nouă; s'a dovedit şi la înaintaşii lui **G. Ibrăileanu, D. Caracostea;** decât aceia fără multe explicaţii; G. Ibrăileanu cu lămuriri, cari, parcă vor mai curând să ceară iertare de ceea ce face decât să îndemne şi pe alţii să adopte la Eminescu „fonetica limbii literare". Fără nici o rezervă, în stil cuprins de febră, D. Caracostea preconizează mai multe feluri de ediţii: una pentru marele public, alta pentru şcolari şi alta iarăşi ca „instrument pentru a putea urmări ştiinţific creaţiunea poetică"... (D. C. pg. XX). Ce are a face textul propriu zis al poetului, care este şi trebue să rămână unul şi acelaşi, cu „ţelurile urmărite"? Dacă deosebirile dintr'o ediţie şi alta s'ar mărgini numai la aparatul critic exteritorial, atunci clasificarea ediţiilor, aşa cum o face d-l D. Caracostea, ar fi o banală şi inutilă înşirare de vorbe. Când însă autorul neartei cuvântului la Eminescu pledează pentru incalcarea teritoriului artistic, practică singur şi îndeamnă şi pe alţii să schimbe textul, argumentând că „infinitesimala deosebire nu turbură impresia totală" (D. C. pg. XXI), atunci criticul subestimează sensibilitatea creatorului, îşi suprapreţueşte pe a sa şi acopere originalul cu o contrafacere. Asemenea aberaţii nu s'au mai auzit şi nu s'au văzut practic înfăptuite în editarea critică a textelor. Dacă ar fi logic, atunci, de ce nu s'ar admite câte un text specific fiecărei provincii? Şi pentru fiecare generaţie? După norma de adaptare la „fonetica limbii literare", procedeul editării critice a textelor ar trebui să urmeze procesul traducerilor: dacă generaţiile trecute şi-au tradus, fragmentar sau în întregime, pe Dante, Goethe, Homer, Shakespeare, fiecare ţinând cont de progresul limbii, şi dacă limba literară este în continuă transformare, de ce să nu fie traduşi Alecsandri, Grig. Alexandrescu, Eminescu din limba secolului trecut în sensul de a li se adopta limba la stadiul actual al limbii şi apoi mâine să fie retraduşi din retraducerea de astăzi? Asta ar însemna traducerea în practică: teoria d-lui D. Caracostea. Evident că între azi şi mâine deosebirea este „infinitesimală", dar între un secol şi altul, deosebirea va fi.... seculară. Apoi: dacă „deosebirea" este „infinitesimală" şi dacă „nu turbură întru nimic impresia totală", atunci cu atât mai mult originalul poetului nu se poate înlocui cu varianta teoreticianului.

Necunoscându-se chipul adevărat al lui Christos, pictorii şi sculptorii

îi înfățișează imaginea, fiecare după propria imaginație și putere de concepție, de cele mai multe ori cu trăsături caracteristice epocii lor și tipurilor rasiale proprii națiunilor cărora le aparțin creatorii. Intr'un tablou al lui Guido Reni spre exemplu îl vedem pe Christos cu părul capului așa de îngrijit, încât rămânem cu impresia că prototipul ar fi venit proaspăt coafat dela frizer; alt pictor, slav, ne înfățișează un Christos-om, necăjit, cu picioarele sdrelite, cu haina sdrențuită și murdară; un deliguent, infractor al legilor pământești, urmărit ca atare, prins și adus în fața judecătorilor, ca să înfrunte urgia vrăjmașilor învățăturilor sale dumnezeești. In privirea lui pierdută însă, din ambele tablouri, se oglindește adâncimea ceriului, trăesc misterul creației, suferința și blândețea — în fiecare tablou este câte un Christos, felurit ca material și colorit, ca îmbrăcăminte, spiritual același: Fiiul lui Dumnezeu, Messia, iertarea, împăcarea. In realizarea artistică a dispărut coaforul sau cârpaciul care va fi înseilat cu un fir de ață sdrențele îmbrăcămintei....

Vor coaforii să dreagă acum părul sburlit, să pomadeze și pudreze fața creației după ce s'a înfăptuit așa cum s'a conceput de către creator? Vulturul s'a desprins de pământ și în viziunea sa măreață peste spații și timpuri cu întinderea aripilor se înalță majestos, străpunge munți de nouri, se apropie de soare și în acest sbor cade-un fulg sau are-o pană ruptă? Nimeni în afară de natura ființei sale nu i le poate pune la loc, după cum tot nimeni nu se poate apropia de dânsul, ca să i le smulgă.

Teoria unificării așa cum a fost expusă și practicată, se aseamănă cu lucrarea coaforului și cu contribuția acestuia la creația artistului; este cârpirea hainei sfâșiate, lucrare de cârpaciu drege-strică, deoarece tocmai artistul a vrut ca haina ruptă să ajute la desăvârșirea ideii sale; adoptarea „foneticei limbii literare", — care, s'a văzut, nu s'a mărginit numai la atât —, înseamnă înlocuirea penelului de artist cu bidineaua țigăncii și tonul în care se vestește operația nu-i mai prejos de guralivitatea mânuitoarei de bidinea.

Aberația unificării forțate vine dela părerea că poetul oscilează între o formă și alta, din simplă obicinuință de a scrie cuvântul când într'un fel când într'altul. Cine însă pătrunde amănuntele stilului și versificației, trebue să ajungă la convingerea că logica nexului cauzal impune această oscilație spre adoptarea când a unei forme, când a celeilalte. Cuvântul îi este pământul din care își modelează nemuritorul vers, când mai aspru, când mai topit în moliciuni. Că are și preferințe pentru moldovenisme, pentru forme populare sau arhaisme, e un drept nu numai al lui, ci al tuturor scriitorilor, din orice limbă. Iar dacă asemenea preferințe mai îndeplinesc și un rol cerut de legile versificației, încetează de a fi preferințe și înlăturarea lor, fără încuviințarea autorului, înseamnă falsificare, abuz, intervenție de coafor și bidinea, în operă de artă.

La 1937 a apărut în Institutul de Istorie Literară și Folclor condus de D. Caracostea **Luceafărul lui Eminescu,** „Expresia gândirii, text critic și vocabular" (Cartea Românească, București). Editorul textului critic, d-l **D. R. Mazilu** promite să folosească „metoda statistică drept mijloc de găsire precisă și obiectivă a momentelor, pe care apoi să le analizăm și să le comparăm între ele" (pg. 11). Cu toate rezultatele obținute prin comparația textului autentic din **Almanah** cu cele schimbate în **Conv. Lit.** și amputate în ediția din 1883, învățăcelul d-lui D. Caracostea urmează sfaturile maestrului și piaptănă

întreaga poemă, fără să-și dea seama că reproșând lui **T. Maiorescu** modificările neconsimțite de poet, d-l **D. R. Mazilu** se ridică și împotriva procedeului întrebuințat de d-sa, când spune că modificările „sânt mărturie a întrecerii dintre cei care cred că îndatorirea lor de editori este să găsească o formă mai perfectă pentru poezie decât a ieșit ea din îndelungata elaborare genială a lui Eminescu" (pg. 33). Condamnabile sunt doar nu numai tăieri sau adăogări de texte, ci și desfigurarea fizionomiei originare a cuvintelor.

Dacă d-l D. R. Mazilu cunoaște textul autentic din Almanah — și recunoaștem că-l cunoaște în toate amănuntele — de ce nu s'a folosit de propria-i statistică și n'a respectat formele poetului?

Exemple din **„Luceafărul", Eminescu original:**

tremurător în rimă cu **fulgerător** (v. 53/55); **desfășor** — **gânditor** (v. 121/123); **cobor** — **nemuritor** (v. 149/151); **încunjor** — **dor** (v. 269/271);

dar: **bujori** în rimă cu **pânditoriu** (v. 181/3); **mori** — **rătăcitoriu** (v. 337/9).

Domnul D. R. Mazilu adoptă „fonetica limbii literare", unifică și meșteșugește asonanțe în poezia lui Eminescu, iar d-l D. Caracostea stilizează teoria asonanțelor la — Eminescu în colaborare cu d-l D. R. Mazilu: bujori — pânditor (L. 181/3); mori — rătăcitor (L. 337/9).

Că aceste forme nu sunt întâmplătoare în lucrările poetului și nu rezultă din șovăiri ortografice, ci sunt chemate să-i alcătuiască rima, se poate dovedi și cu versuri din **Laïs:**

înșelător în rimă cu **doveditor** (v. 182/3); **deplor** — **rugător** (v. 589/90); **mântuitor** — **ușor** (635/6);

Și tot aici, în **Laïs:**

mori în rimă cu **îngrozitoriu** (v. 329/30); **mori** — **prevăzătoriu** (357/8);

La fel:

sinuri în rimă cu **chinuri** (v. 719/20); **sară** — **rară** (206/7), iar în interiorul unui vers va folosi forma **seară** (141); **crez** (eu) — **vezi** (341/2); **crez** (eu) — **întemeiezi** (802/3);

față de:

cred (eu) în rimă cu **succed** (v. 25/6).

Forme în **sibilante** frecvente în interiorul versurilor: **s'auză** (v. 179), **piarză** (v. 348), după cum altă dată poetul va preferi tiparele în **dentale:** să audă, să piardă ș. a. m.; ca și **formele duble: așază** (v. 133) — așează, **înșală** (v. 206, 626) — înșeală, fără să mai vorbim de cuvinte, cari pot avea forme mai scurte sau mai lungi, în două ori în trei silabe: **atunci** (211, 478), atuncea (209) sau și atunce; la fel **acu, acum** (235), **acuma** (175) și în rimă cu forma populară **numa** (174/175), aceasta altă dată și în mijlocul versului: și **numa** în (444); **soarte** (v. 426, 515), **soartă** (v. 529).

In ordinea **dubletelor** vor intra și formele mai noi, în cari lichida l trece în **r: adurmeci** (v. 339) — adulmeci, **turburarea** (698), **turburate** (641), **turbure** (227), și protatesa: **improtiva** (705), **improtivirea** (708).

Genitive: inimei (v. 465, 665, 738), unei **inime** (v. 163) și astei **inimi** (v. 407); **marii** tale frumuseți (v. 213).

Pluraluri: lacrimele (665, 666), **inimele** (v. 719), **vaze** (v. 2), influență germană Vasen și **vase** (v. 239); și forma **ceriuri** (v. 711) chiar în interior de vers, formă pe care unificatorii limbii literare o comprimă

in c e r u r i şi c e r, chiar atunci când poetul evident o foloseşte pentru rimă; citatele din „**Luceafărul**" au fost destul de eloquente.

Mâne poimâne va veni, după Eminescu, şi rândul altora, al lui **Goga** spre exemplu care scrie **ceriul** chiar în timpul când teoria unificării se pune în practică. Iată un vers împricinat dintr'o strofă a lui **Goga**:

Ţipa în urma mea oţelul
Simţiam cum blastemă şi plânge
Iar **ceriul**, înroşit, departe
Părea tivit cu foc şi sânge....

Nominative, în înfăţişare umbrită: **frumuseţă** în rimă cu **blândeţă** (v. 782/783), ca şi altă dată fără trebuinţa rimei: **delicateţă** (275) şi fără învoirea d-lui C a r a c o s t e a ; cealaltă formă limpezită, prin tendinţa limbei către înseninare se va întâlni destul de adesea: **tristeţe** (sg.) răspunzând rimei ospeţe (238/9) sau şi la mijloc de vers: **cu a ta frumuseţe** (382), **frumuseţea ta** (413), **frumuseţe** (444).

Eminescu pare că întrebuinţează cuvântul uneori într'un tipar, altă dată în altul, fără să se fi gândit la principiul consecvenţei: **dispreţ** (502), **despreţuită** (747), **s ă r m a n a - m i m i n t e**, **sărmanul** (355), **ţăran** (699) şi **ţerii**, faţă de **sării**, **mării** etc. Nici în aceste cazuri reliterarizarea unui Eminescu nu este la locul ei, deoarece ea nu-i decât o literalizare după reguli astăzi valabile, numai în primare directive didactice; ambele fizionomii sunt însă literare, şi preferinţa pentru una sau alta aparţine exclusiv scriitorului, nu criticului şi cu atât mai puţin editorilor.

Dacă spre exemplu **Academia Română** a încercat să introducă numai v i e a ţ a, deşi până nu de mult statornicise v i a ţ a, asta dovedeşte că v i a ţ a şi v i e a ţ a sunt în viaţă şi pentru limbă amândouă formele sunt un câştig, nu o pierdere, iar cine s'ar încumeta să actualizeze academic limba scriitorilor, s'ar lovi de diguri, peste cari n'ar putea trece. Astfel încă la 1895 când **Laïs** s'a reprodus în **Conv. Lit.**, s'a înlocuit forma viaţă din ms. poetului cu vieaţă, iar când s'a ajuns la versurile 467/8, s'a constatat, că în acest caz nu se poate, deoarece **viaţă** se găseşte în rimă cu **ghiaţă.** Unificatorii din 1895 se preocupau câteodată şi de asonanţe sau semiasonanţe; astfel li se părea că **necaz** (v. 155) **nu** rimează bine cu azi, şi încearcă să emendeze pe **azi** în **az,** iar la cuprindere în revistă, revin şi se învoesc cu forma folosită de către Eminescu. Deci: statornic şi pretutindeni se vădeşte dorinţa de a-l ajuta pe poet şi de a prezinta mereu cuvintele în alte înfăţişări, numai nu în acele prinse de autorul „singurul răspunzător, de îndată ce le iscăleşte" (M. Em.).

Nici chiar greşelile în redarea unor forme nu se pot îndrepta. In ms. **Laïs** se întâlneşte **recunoştiinţa** (v. 110); versul a fost schimbat cu totul de către **Maiorescu** pentru înlăturarea r e c u n o ş t i i n ţ e i ; dar versul nu mai este al lui **Eminescu.** Desigur că erorile de tipar — sunt erori cari nu aparţin poetului; pentru îndreptarea acestora consimţământul scriitorului este însoţit de recunoştinţă; dar când lui Eminescu, robit de gând, îi scapă cacofonii ca acestea: **fiindcă cauţi** (v. 339), **ridică capul** (v. 583), ele vor rămâne în patrimoniul său. Cine poate ceti o poezie obsedat de atenţiunea îndreptată către sunete parţiale şi exterioare, cine se împiedecă de fragmentar, dovedeşte surzenie pentru simfonie. Dar aceste chestiuni n'au ce căuta în inventarierea zestrei scrito-

rului, unde cercetătorul trebuie să fie impersonal și să înregistreze până și cele mai neînsemnate amănunte. **Perpessicius** familiarizat cu manuscriptele poetului, la editarea primului volum, a avut prilej să pună în practică acest principiu, spre exemplu, în ultima strofă din Epigonii, versul al treilea din urmă, când poetul scrie: „Noi reducem tot la pravul azi în noi"..., iar în cel din urmă vers: „Toate-s praf"... (**Perpessicius,** Eminescu I/36). Oscilația se găsește și în **Laïs: vătafu** (57, 421) și **vătavu** (191). In scrisul său se pare că Eminescu își face regulă din a folosi consoana **x** numai între vocale; când este urmată de altă consoană, el o înlocuește cu s: ...„o enigmă n'esplicată"... și: ...„Unor lucruri n'existente"... în Epigonii (Perpessicius, Em. I, 31, 36); la fel și în ms. **Laïs:** „esplică" (692), „esprime" (406), dar: „existe" (577), „existență" (399).

Când un scriitor ca Eminescu te convinge prin consecvența sa că alegerea unuia sau atluia dintre sunete a făcut-o cu premeditare, mai încape îndoială că intervenționismul teoreticienilor este abusiv?

I. E. Torouțiu

RECENZIA UNEI RECENZII

Printre moravurile noastre culturale s'a arătat dela o vreme încoace un cusur. Moştenire bizantină? Lipsa unei conştiinţi? Râvnă după gloria uşoară? Acoperirea valorii reale cu aparenţe? Codiţele interesului? Ori ce alta ceva pricinueşte această plagă ce ne bântue dela un timp şi care se poate numi cu o vorbă străină «facilonerie» ştiinţifică? Stare de spirit care s'a întins contagios ca o molimă, dela foiţa regională la cotidianul central, dela revistuţele colţurilor la periodicile mari, dela cartea profană la opera togată, şi care a făcut anevoioasă distingerea adevărului întemeiat de acela semi ori întrevăzut, înşăilat pe câteva date, ori izvodit deadreptul din «loica» măiastră a fiecăruia.

Diept care teascurile noastre au robotit cu înverşunare la o întreagă literatură pseudo şi aştiinţifică, păgubind prin aceasta printr'o abundenţă de contrare adevăratul spirit cercetător. Acolo unde nu este doctrină, în înţelesul vechi al cuvântului, vine prezumţia interpretării, aşa de mult preţuita vedere originală, adularea servilă, sau alte păcate ale duhului cari, va spune cineva, trăesc de când lumea, însă cari nu s'au lăţit niciodată opiniei ca în vremea uşurinţii tiparului, vom răspunde aşişderi.

Lucru ce nu ne aduce onoare şi nu ne ajută să propăşim.

Recenzia despre care vorbim, nu face parte, în întregul ei, din această literatură uşoară. Ea conţine doar câteva greşeli cari însă vădesc ca lumina necunoaşterea îndestulătoare a obiectului criticat; ceeace supără din cale afară pe cine din întâmplare le poate surprinde. Şi aceasta numai de dragul adevărului căruia trebue să-i servim cu toţii în bună înţelegere.

D-l Liviu Onu scrie în vechea şi preţuita revistă **Transilvania** (an. 72, nr. 10-1941) o recenzie asupra traducerii în limba italiană a lui Eminescu, datorită prof. Umberto Cianciòlo dela Universitatea clujană din Sibiu [1]. D-sa are multe cuvinte de laudă pentru lucrare, aşa cum de altfel au scris publicaţiile noastre. Recunoaşte în carte «una din cele mai elegante prezentări în limbă străină», «un act de îndrăzneală», «muncă încordată şi minuţioasă de filolog, aducând reale servicii culturii române şi ştiinţei literare romanice», «unul din cele mai preţioase elemente ce contribuie la consolidarea relaţiilor spirituale între popoarele român şi italian». Laudă informaţia de tot felul, intervenind cu completări. Descoperă greşeli scăpate autorului la tipărirea textului românesc. Subliniază stilul «adorabil» în unele traduceri. Şi pomenim doar atât din recenzie, spre a invedera că avem în faţă lucru de cărturar cu răspundere. Afară de acuze cu totul nedrepte cari dovedesc că dacă recenzentul este acasă în cunoaşterea limbii române, nu tot aşa are dreptul să-l înveţe pe traducător limba sa maternă. Iată:

După ce d-l Liviu Onu surprinde, îngăduitor o «diferenţă de stil care i-a scăpat traducătorului», continuă:

«Versul 8 din **Sara pe deal**

Pieptul de dor, fruntea de gânduri, ţi-e plină,

e tradus de d-l Cianciòlo astfel: «colmo t'è il petto d'affanno, è di pensieri gra-

---

1 Umberto Cianciòlo: **Poesie scelte di Mihai Eminescu**. Società tipografica modenese 1941.

vida la tua fronte» (pag. 123). Ori **affanno** e «oboseală», cu totul altceva decât **dor** !

Strofa 5 din **Mortua est**

Văd sufletu-ţi candid prin spaţiu cum trece ;
Privesc apoi lutul rămas... alb şi rece,
Cu haina lui lungă culcat în sicriu,
Privesc la surâsu-ţi rămas încă viu, —

ne figurează, în cadrul acestor viziuni, antiteza între esenţa dinamică a sufletului şi a atitudinilor sale şi imuabilitatea materiei. Traducătorul italian niveleazà această antiteză, prin mişcarea pe care o acordă lutului: «Vedo il tuo candido spirito migrar per lo spazio; poi miro l'argilla che **avanza...** bianca e freddа, distesa nella bara colla sua veste lunga, il tuo sorriso rimasto miro ancor vivo» (pag. 37). Ceeace. deci, nu corespunde originalului».

Iată, în aceste două acuze, greşeala recenzentului şi minunata dreptate a traducătorului:

Deschidem mai întâi un dicţionar (**Petrocchi**-Valardi, 1939) La cuvântul **affanno** stă scris :

1. Affrettamento e gravità di respiro
2. Dolore dell'animo, Afflizione ....

Ceeace pe româneşte înseamnă: 1. Grăbire şi greutate de respiraţie. 2. Durere a sufletului Intristare. Ori, pentru **dor** (cu exactitate intraductibil în l. italiană) s'au întrebuinţat cuvintele: **affanno, nostalgia, desiderio, voglia, malinconia**, ş. a. Dintre toate cel mai apropiat ca sens şi atmosferă eminesciană era tocmai «affanno». «Nostalgia» era prozastic. «Desiderio», slab. «Voglia» ne adecvat. «Malinconia» nepoetic. Tot aşa de nepotrivite vor fi fost şi altele, de vreue ce traducătorul toscan, cu «stil adorabil», profundă şi variată doctrină filologică, a folosit mai apropiatul de **dor «affanno»**, cu sensul lui clar de «durere a sufletului. Intristare». Dar nu numai atât. «Affanno» este un cuvânt de noţionalitate poetică mult folosit în lirica italiană. Iată mărturiile :

In unul din cele trei sonete lăsate de **Compiuta Donzella** (Duecento) o fată se plânge de starea ei. când «i fini amanti» se bucură de iubire «Alla stagion che il mondo foglia e fiora ...ed ogni damigella in gioi'dimora» numai «a ma n'abbondan marrimenti e pianti». Criticul dă explicaţie cuvântului «marrimenti» prin «affanni». Luaţi «affanni» drept «oboseli» şi beţi vedea cum versul «din coadă are să sune».

Petrarca s'a folosit de acest «affanno», care îl ajuta să dea expresie poetică liricei sale dulci. Iată un vers (Sonetul LXII): «Miserere del mio non degno affanno» — «Aibi milă de nedemna mea suferinţă. De suferinţa (durerea) ş. a.) care-l mistuia, aşa cum dorul umple sufletul în poezia lui Eminescu. Iată un altul : «E benedetto il primo dolce affanno Ch'i'ebbi ad esser con amor congiunto (Sonet LXI). Altădată spune: «Fine non pongo al mio ostinato affanno» (La canzone del tramonto). Dar nu numai în **Compiuta Donzella** şi **Petrarca**, ci în toată literatura italiană «affanno» înseamnă ceeace spune Petrocchi «durere a sufletului», chin lăuntric, suferinţă.

Găsindu-se în ospiciul Sf. Ana. Torquato Tasso descrie lui Maurizio Cataneo, prietenul său, starea în care se găseşte. Printre altele îi spune că, dacă face greşeli în scrisori, acestea sunt «error d'uomo perturbato»; fără, neputându-le îndrepta (deoarece au fost trimise acuma) el simte în suflet «molto affanno». Şi, pentru a ne opri cu citatele, iată ne amintim de versurile lui Metastasio:

Se a ciascun l'interno **affanno**
Si vedesse in fronte scritto,
Quanti mai che invidia fanno
Ci farebbero pietà !

(Dacă **chinul** lăuntric s'ar vedea scris pe fruntea fiecăruia, câţi dintre acei cari trezesc invidie nu ne-ar face milă!)

Rezultă deci din dicționar, poeți, și dintr'o elementară cunoaștere a limbii italiene că traducătorul a înțeles pe deplin noțiunea românescului **dor** și că a găsit noțiunea italiană corespunzătoare, pe cât se putea. în poeticul «affanno». Greșeala cea mare e a recenzentului prins în propriu-i laț: «Ori affanno e «oboseală», cu totul altceva decât dor!»

A doua eroare și mai gravă însă, pe care o «descoperă» recenzentul la traducător, e acuza că d-sa ar fi înțeles că «**lutul rămas**» din **Mortua est,** str. 6, «**avanza**», adică înaintează. Și recenzentul stăruește într'o explicație cu vorbe mari asupra acestei «stranii incongruențe», «stranie» fiindcă traducătorul s'ar fi gândit să «acorde mișcare lutului (trupului mort)» și «incogruență» fiindcă textul eminescian ar fi fost denaturat cu desăvârșire în traducere. Este însă «stranie» greșeală din partea recenzentului, care dovedește că nu pricepe deajuns limba traducătorului, știe un singur înțeles al cuvântului, și-și face obiect de critică o materie superficial cunoscută! In această parte a recenziei d sale descoperim boala contagioasă ce ne bântue. Iată așadar cum stau lucrurile:

Dicționarul scrie la cuvântul **avanzo** = rămășița unui lucru uzat în orice fel, **avanzi** = ruine (dărâmături), **Avanzare,** în afară de înțelesul de toți cunoscut de a înainta, mai înseamnă în limba italiană și «a rămânea din ceva». Și atunci «Privesc apoi lutul rămas» a fost minunat tradus în italienește «poi miro l'argilla che avanza». Trecem dela dicționar la citat. Aducem doar două exemple: «Massillon dice che i negri delle colonie soffrivano meno dei francesi plebei, che si gettavano famelici sugli avanzi delle mense dei nobili» = «Massilon spune că negrii din colonii sufereau mai puțin decât francezii plebei, cari se năpustiau înfometați asupra rămășițelor dela mesele nobililor» [2]. Dar cine nu știe că **avanzi** e sinonim cu **ruderi**, cu **rovine** ș. a., nu are dreptul după normele bune ale cercetării documentate să facă recenzia unei traduceri italiene ca aceea despre care este vorba. Afară numai dacă vrea cu orice preț să dovedească «strania ignoranță» a sa și nu «strania incongruență» a traducătorului. Dar iată chiar forma «avanza» pe care recenzentul o ia cu înțelesul «înaintează», o găsim exact cu sensul de «rămâne», așa cum este în textul lui Eminescu și cum **desăvârșit** traduce d-l Cianciòlo (Ar fi fost și de mirare ca traducătorul să nu fi fost izbit dela primul moment de asemănarea formelor «rămas» = «rimasto». Numai că acel «rimasto» ar fi rămas o expresie plană, nepoetică):

In «Ricordi politici e civili» Francesco Guicciardini are următoarea gândire: „Abbiate per certo che benchè la vita degli uomini sia breve, pure a chi sa fare capitale del tempo e non lo consumare vanamente, **avanza** tempo assai; perchè la natura dell'uomo è capace, e chi è sollecito e risoluto gli comparisce mirabilmente il fare» (CXLV) = «Credeți bine că deși viața oamenilor este scurtă, totuși aceluia care știe să facă din timp capital și să nu-l consume zadarnic, îi **rămâne** destulă vreme; pentrucă omul din fire are putință. și cine este cu sârg și hotărîre bine dobândește în faptă». Și în Petrarca (Sonet CCCLXV) întâlnim «avanza» cu acelaș sens: «A quel poco di viver che **m'avanza...**» — «Din acea puțină viață care îmi mai **rămâne...**»

D-l Cianciòlo a tradus «rămas» cu «avanza», expresie cu minunate rezonanțe. In ce situație penibilă se așează atunci recenzentul când pretinde o mai bună cunoaștere a limbii italiene (— care, susținem, este o limbă foarte grea —) decât traducătorul însuși. italian? Ingrozitoare. anumite băcate ale epocii. Să ne întoarcem odată la salvatoarea matcă străveche unde vom găsi înțeleapta socoată, «gândul cel bun», măsura plină de umilință a puterilor. «Savanții» ne-au săturat. «Universalii» ne supără și ne mâhnesc.

Ar mai fi de arătat și netemeinicia a încă trei capete de acuză. Nu insistăm asupra lor cu deamănuntul. Afirmăm doar. în contradictoriu, că traducătorul «recunoaște **oarecum** o reală valoare naționalismului lui Eminescu». Se găsește **Doina** printre poe'ziile **alese?**

Sculptura lui O. Han, după masca mortuară a lui Eminescu stă bine în

---

2 Storia di Francia. Sonzogno, p. 40.

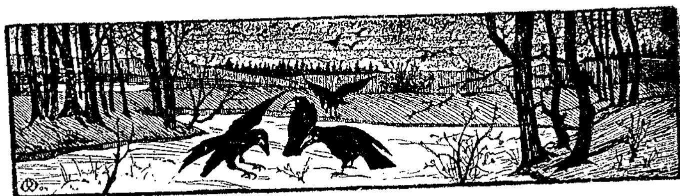
fotografia din traducerea d-lui prof. Cianciòlo. Afirmaţia «Fie ne îngăduit să observăm, această sculptură n'are nimic reprezentativ din marele poet. Domnul Cianciòlo putea găsi în înseşi compoziţiile lui O. Han un Eminescu mai expresiv» cuprinde o observaţie nedreaptă. Noi unul ne-am cam săturat de Emineştii aceştia «expresivi» şi interpretaţi. Ni-i dragă imaginea lui «neexpresivă» dar sacră prin aceasta. Şi apoi oare nu e lucru primejdios a te amesteca în gustul artistic al unui italian, în intenţiile lui de prezentare a chipului lui Eminescu Italienilor? Oare o mască mortuară nu este mai «expresivă» şi mişcătoare în adevărul ei natural decât «măştile» artistice? Dar oricum, asta nu are legătură cu studiul traducerii.

D-l Liviu Onu mai afirmă că «avem deaface cu o operă ştiinţifică nu cu una literară». Inexact. Traducătorul a făcut operă şi ştiinţifică şi literară. Ştiinţifică întrucât a pătruns textul lui Eminescu cu metodă şi adâncime, ajungând şi la cunoaşterea literaturii asupra lui Eminescu, mai mult decât îi trebuia pentru o traducere, literară pentrucă în afară de acel «stil adorabil» simţit de recenzent, Eminescu a fost redat într'un adevărat limbaj poetic italian, de o minunată gamă de nuanţe: coloare, sunet, armonie, contur şi aşa mai departe.

Incât admiraţia noastră rămâne aceeaşi pentru traducător. Aceeaşi pentru recenzia d-lui Liviu Onu, justă în unele lipsuri semnalate, minus înţelegerea limbii italiene pe care d-sa a dat-o pe faţă. Dacă traducătorul se va putea apleca din nou în ediţia a doua, pe ici pe colo, asupra textului, recenzentul va putea ieşi din verecundie numai mărturisind adevăratele sale puteri în ştiinţa limbii lui Dante. Tot aşa precum greşeala din versiunea textului evanghelic «mai de grabă va trece **cămila** prin urechile acului...» se cerea îndreptată prin «mai de grabă va trece **odgonul** (funia, frânghia) prin urechile acului...» fiindcă şi aici traducătorul se oprise asupra primului înţeles grecesc al cuvântului. «Cămila» are cu acul cam ceeace are d-l Onu cu limba italiană.

In ce priveşte îndreptările noastre, le-am făcut aici din datoria de a reabilita o muncă străină faţă de critica greşită; din iodolatrie pentru Eminescu şi din iubirea adevărului, care nu trebue a fi ţinut la întuneric, dacă ţi se întâmplă a-l şti.

Ştefan Cuciureanu

CRONICA LITERARĂ

I. PETROVICI: STUDII ISTORICO-FILOSOFICE

BUCUREŞTI, CASA ŞCOALELOR, 1943

Personalitatea, cu multiple şi scânteetoare laturi, a d-lui prof. I. Petrovici este un fapt pe deplin şi de mult stabilit, iar lucrarea d-sale de faţă nu face decât să ne prezinte un fastuos mănunchi de raze din bogata rodnicie a omului de profundă cugetare şi aleasă simţire, pe care înaltele foruri ale culturii noastre l-au consacrat şi răsplătit la timp cu neprecupeţite distincţii.

Nu o simplă înşirare de studii aride şi întâmplătoare găsim în această lucrare a d-lui prof. Petrovici; o indisolubilă îmbinare între adâncime şi vibraţie ne întâmpină pretutindeni. Aflăm aci, strânsă în luminoase pagini, o bună parte din contribuţiile valorosului nostru gânditor, risipite cu dărnicie în cursul ultimilor ani, fie sub formă de articole şi medalioane, în coloanele revistelor din ţară sau străinătate, fie difuzate cu verbul său încântător şi cald, sub formă de conferinţe şi cuvântări, la radio, la Academia Română sau în aula unor Universităţi din afara Patriei şi a continentului, unde a descins ca netăgăduit exponent al spiritualităţii româneşti.

Pe lângă unii clasici din gândirea europeană, pe cari stăruinţele preocupărilor universitare au reuşit să-i adapteze, mai mult sau mai puţin, structurii intelectuale a celor legaţi, prin profesie sau prin merituoasele lor înclinări, de problemele filosofice, d-l prof. Petrovici ne prezintă în această culegere de Studii istorico-filosofice, — cu nemărginit interes, atât pentru specialist, cât şi pentru masa mai largă a intelectualilor — şi câţiva dintre cugetătorii europeni rămaşi, în bună parte pe nedrept, pe zonele mai lăturalnice ale cercetărilor obicinuite. Alături de **Descartes, Schopenhauer, Herbart, Fouilée**, d-sa ne-a redat cu un sentiment de pioasă şi mişcătoare consideraţie adeseori, câte ceva din fiinţa cugetătoare şi avântată a unor filosofi, mai puţin cunoscuţi în deobşte la noi, ca: **Jean Marie Guyau, Felix Ravaisson, Schleiermacher, Emile Boutroux**; şi a izbutit pretutindeni să-i angreneze în problemele gândirii filosofice, sub a căror înrâurire au stat şi la care au contribuit ei înşişi mai departe; a reuşit deasemeni să ni-i scoată în evidenţă pe fiecare — printr'o valoroasă şi fericită alegere atât a ideilor lor esenţiale, cât şi a unui specific de viaţă şi de cristalizat destin.

Iată, astfel, rânduri de cuprinzătoare şi limpede pătrundere, în cari se zbate totuş avântul unei solidare împărtăşiri, cum sunt cele de mai jos: «Cuvintele ultime ale lui Descartes, raportate fidel de un martor sună însă astfel: «Mon âme, il y a longtemps que tu es captive, voici l'heure que tu doit sortir de prison et quitter l'embarras de ce corps; il faut souffrir cette désunion avec joie et courage». Aci convingerea filosofului a fost susţinută de bravura cava-

rului; dialectica unei concepţii abstracte — oricât va fi părut ea de evidentă — s'a proptit puternic pe o tradiţie de mândrie şi de demnitate, care îi venea de la strămoşi.

«Şi dacă mărirea lui Descartes o face în opera sa teoretică, renunţarea la moştenirea trecutului şi construirea din nou, pe proprie socoteală, în schimb ţinuta lui practică, bravă şi aristocrată şi-a datorit-o tocmai faptului că nu şi-a rupt niciodată legătura cu înaintaşii şi a avut întipărită în adâncul fiinţei datina vrednică a spiţei sale» (pag. 14).

Este redat aci un Descartes cavaler şi pur.

Acel Descartes, despre care istoriile filosofiei ne informează că şi-a moderat şi părăsit tocmai ideile sale cele mai esenţiale şi revoluţionare asupra formării Lumii, când a aflat că Galileo Gallilei a fost condamnat şi că teoria lui Copernic fusese la fel interzisă de Biserică, nu-l mai găsim aci. Găsim într'adevăr, un Descartes complet reabilitat şi înălţat la nivelul ideilor cari l-au predestinat să supravieţuiască peste veacuri de iluminată şi fecundă gândire.

Precizările critice îşi menţin, deasemeni, pretutindeni un nivel adecvat. Concepţia lui Schleiermacher, care nu mai acceptă distincţia kantiană între judecăţile analitice şi cele sintetice, susţinând că judecăţile analitice au fost la început sintetice, este netăgăduit răsturnată de observaţia d-lui prof. Petrovici, care îi obiectează că, în sensul kantian şi în sensul just totodată, la cele analitice nu numai că noţiunea predicatului se găseşte cuprinsă în noţiunea subiectului, dar se găseşte legată în mod necesar, în aşa fel că nu poţi gandi ideia subiectului fără cea a predicatului, legătură care nu mai există la judecăţile sintetice (pag. 21).

Iată, deasemeni, o obiecţie bine îndreptată împotriva contemplaţiei estetice a lui Schopenhauer, care ţintea, prin aceasta, desprinderea individului din cleştele egoist al voinţei: «Ce epocă, spre pildă, a fost mai favorabilă contemplaţiei estetice, ce epocă s'a ocupat mai pasionat cu operele de artă, ca aceea a Renaşterii? In vremea Renaşterii toţi marii condotieri, toate marile personalităţi, un Cezar Borgia, un Malatesta şi atâţia alţii, erau oameni pasionaţi de opere de artă şi de viaţa artistică, dar, îndată ce trecea momentul în care se ocupau cu opera de artă, toţi aceşti condotieri deveneau nişte brute, nişte bestii feroce şi sanguinare» (pag. 47), pentru a încheea apoi, că, cu toată distincţia şi toate obiecţiile aduse de Schopenhauer creştinismului, în fondul său Nirvana, pe care o îmbrăţişează şi concepe ca o contemplaţie pură», ca un «extaz permanent», fără năzuinţe, nu face de altfel decât să vizeze pur şi simplu — ca şi morala creştină — o altă lume, un alt gen de existenţă, nu neiinţa, nu neantul.

Concepţia lui Emile Boutroux, cu contingenţa legilor naturii şi celelalte corolare ale ei, este cu minuţiozitate şi măestrie aprofundată. Critica îndreptată de Boutroux împotriva determinismului ştiinţific, prin suprimarea factorului necesitate şi intronarea libertăţii şi finalităţii, este atent urmărită de autor şi răstălmăcită în raţiuni lămuritoare şi adecvate. Teoria contingenţei nu urmăreşte să introducă desordinea şi anarhia; din contră, se îndărătniceşte să stabilească în acest ocean al libertăţii, oaze de reguli constante. Ea nu face decât să deschidă poarta libertăţii — înlănţuită de criticismul kantian — ca să intervină în ogorul fertil al lumii sensibile, fără să desfiinţeze în chip total şi misterios uniformitatea legilor, afirmând numai — în profundă analiză — că libertatea creatoare — ca ultimă esenţă a realităţii — poate schimba legile naturii. — Prin această precizare, iată-l pe Boutroux pregătind matca gândirii bergsoniene, după cum de asemeni ni-l mai dovedeşte d-l prof. I. Petrovici ca alăturat şi concepţiei pragmatice, în liniile de înrâurire generală.

Este demnă de reţinut de asemeni, în ce-l priveşte pe Emile Boutroux, şi teoria sa asupra istoriei filosofiei, pe care o concepe ca o succesiune de opere de artă. Sistemele filosofice sunt opere individuale, detaşate, fără pretenţia de a se continua şi perfecţiona unul pe altul, concepţie, care, — deşi a mai fost împărtăşită şi de alţii — rămâne foarte discutabilă ca valoare. Genialitatea prematură şi dogoritoare, aproape mesianică a lui Jean Marie Guyau, care s'a stins ca şi Mântuitorul, la vârsta de 33 ani, lăsând o concepţie bine

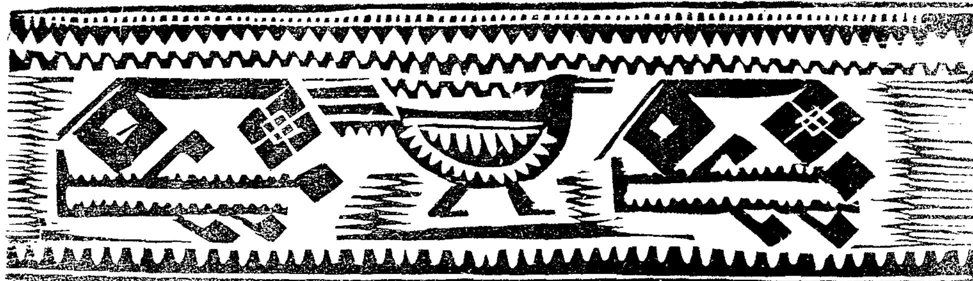
înfiripată și surprinzătoare, etalată pe întinsul unui tot atât de neașteptat șir de opere filosofice și literare, ne-a fost împărtășită cu o caldă și îndrituită simpatie. Pe cuprinsul paginilor foarte reduse, dar cu ajutorul unor termeni sugestivi și clari, concepția vitalistă și sociologică a esteticei lui Guyau, ca și o mulțime de alte laturi ale gândirii și simțirii sale, ne-au fost redate, odată cu rolul său de premergător al ideilor lui Nietzsche și Bergson, pentru a încheia cu fraza atât de potrivită: «Ceeace contează astăzi la activul biografiei altora, ar fi împodobit probabil tot biografia proprie a lui Guyau, dacă firul vieții sale nu s'ar fi rupt așa de repede și dacă ar fi putut să-și îngrijească singur ogoarele fertilizate cu sămânța gândurilor lui. Ba, poate, nu se știe, dacă roada n'ar fi ieșit mai bună de cum a ieșit din mâna urmașilor săi întâmplători». (pag. 78).

Iată-l, mai departe, pe Felix Ravaisson, care a adus însemnate contribuții concepției spiritualiste, redat sub perspectiva legăturilor sale — căror nu s'a putut sustrage — cu evoluționismul influent al Secolului al XIX-lea, cu observația însă accentuată și foarte justă a autorului de a se fi smuls celui pozitivist al englezilor Darwin și Spencer și de a fi abandonat tentațiile unei **ondulații universale**, rămânând la un evoluționism teleologic și estetic, cu vădite înrudiri cu cel romantic al lui Schelling, pe care îl audiase în tinerețe la München. — Ne sunt de asemeni redate, cu o ascuțită pătrundere, în capitolele celelalte, teoria ideilor forțe și a împăcării libertății cu determinismul, profesată de Alfred Fouillée, și va trebui să semnalăm în cap. «La centenarul morții lui Herbart», influența suferită de strălucitii noștri compatrioți: Titu Maiorescu și M. Eminescu, de la marele metafizician și pedagog post-kantian. — Interesante, documentate și pline de noimă diriguitoare pentru cel dornic să se lumineze asupra acestor probleme, sunt și capitolele: Introducere la critica cunoașterii și Pretențiile psihologiei în critica cunoașterii, întreprinse sub întreita perspectivă: istorică, sistematică și critică.

Intr'un scurt capitol, întitulat «Naturalism filosofic», concepția vitalistă, antiraționalistă și îndreptată spre cultul forței și al violenței, îmbrățișată de F. Nietzsche și O. Spengler, este comparată cu cea a valorilor creștine și raționaliste, încercând, ca încheere, o conciliere, a cărei lipsă de chezășie îi dă mai curând o notă de simplu deziderat — «Idealul ar fi după mine — și prin aceasta se recunoaște valoarea parțială a teoriei naturaliste — un echilibru, o îmbinare armonioasă a valorilor creștine cu cultul forței, a exigențelor rațiunii moderatoare cu izbucnirea instinctelor. De sigur, idealul acesta nu e ușor de realizat, ba poate părea chiar contradictoriu, întrucât cultura generozității slăbește cultul forței, tot așa precum acesta din urmă anemiază valorile desinteresate, făcându-le umbre derizorii și neputincioase» (pag. 90).

Dar acest deziderat, acest echilibru ideal , poate alcătui o îndreptățită și capitală preocupare a eminentului Ministru al Școalelor și dascăl făuritor de înlănțuite generații, chemate să simtă, să gândească, să lupte și să clădească pe temeliile de vecinicie ale Neamului. Cugetarea sa, în plină vigoare încă, și verbul său răscolitor și cald au menirea să ridice și să aprindă, — să deslănțue — elanul pentru minunile cari își așteaptă realizarea ,— pentrucă un întreg vulcan de faptă și simțire pulsează îndeobște, aprig, sub formele regulate și cristaline ale gândului său, grăit sau scris.

Alexandru Ionescu

CRONICA REVISTELOR

■ **Europäische Literatur** (Erstes Jahr, Heft 8, Dezember 1942, Deutscher Verlag, Berlin). — Numărui pe Decemvrie al revistei „Europäische Literatur" care închee primul an de apariţie al uneia dintre cele mai bune publicaţii literare germane, abundă în proză discriptivă, informativă şi instructivă. Poezia, mai modest reprezentată, atât ca spaţiu cât şi în ce priveşte realizarea artistică.

Primele trei articole, între care şi al d-lui **Em. Bucuţa,** sunt evocări, reminiscenţe pe tema, pare-se, dată **Dunărea,** ceea ce n'a stânjenit stilul avântat şi poetic al autorilor, înfăţişând astfel partea beletristică a cuprinsului.

Heinrich Zillich, cunoscutul romancier compatriot, semnează articolul „Die Erlebnisse des Ostens", ademenit ca atâţia alţii, să redea trista fizionomie a Rusiei sovietice, obsedat mai ales de omul sovietic, care-şi arată inconştient şi indiferent chipul lipsit de expresie din ale cărui trăsături nu se descifrează nici un sentiment. „Es lacht so selten, dass man in russischen Städten und Dörfern tagelang kein frohes Auge erblickt, es weint so selten, dass man immer fassungslos vor Menschen steht, die das Furchtbarste erlebt haben...".

Impresia este atât dezolantă şi acaparatoare, încât îndoiala, fie şi trecătoare, stăruie: „Ob sich aus solcher Wüste, das echte Leben befreit? Wir bemühen uns zu hoffen". Dar nici acuzarea nu întârzie să denunţe responsabilităţile: „Die Knechtung, die in Russland geschieht, entspringt einer lebensfremden Theorie, die sich unter ihren Erzpriestern, den Juden, mit dem Dämon des Ostens vereinigte".

Şi coşmarul sovietic nu-l părăseşte decât în clipa, când coboară din avion la aerodromul din Bucureşti, unde-l întâmpină mişcarea liberă, multiplă plină de viaţă.

Cu totul la nivelul preocupării, studiul lui **Wilhelm Westecker** asupra scriitorului vienez **Iosef Weinheber,** creator al acelei „Hymne auf die deutsche Sprache", cântec de slavă, de mândrie şi îngenunchiere ca în faţa unei coplesitoare taine: „...Sprache unser! Die wir dich sprechen in Gnaden, dunkle Geliebte!

Die wir dich schweigen in Ehrfurcht, heilige Mutter! —
a cărui operă este minuţios cercetată, din punct de vedere al inspiraţiei cât şi al mijloacelor artistice care-l singularizează şi-l ridică la înălţimi ca: „...unser wortmächtigster Lyriker"...; „...gewaltiger zu herrschen als alle Lyriker seiner Zeitgenossen"; „Die Sprache ist schwer von Bedeutung...". Şi asemenea caracterizare: „Welcher Stolz ...einer gleissnerischen Metaphorik zu entsagen!".

Interesant esseul, nu lipsit de ţinută ştiinţifică, al lui **Felix Lützendorff,** asupra rolului **vorbit** în film, în antiteză şi paralelă cu textul oricărei piese dramatice pentru scena teatrului, unde acţiunea este susţinută numai de cuvânt, pe când în film vorbirea rămâne o anexă explicativă, deci în situaţie de aservire.

*

La rubrica **„Umschau in Europa"** se trec în revistă evenimente şi actualităţi literar-culturale din diferite ţări; în acest număr cu atentă zăbovire asupra câtorva romane de războiu ale **Finlandei** luptătoare, doi dintre romancieri fiind ofiţeri care-şi redau însemnările de front. Titlurile cărţilor indicate sunt elocvente pentru starea de spirit a autorilor, cât şi a eroismului finlandez: **„Kollaa rezistă", „Nu vrem să murim"** şi altele.

Cronica lucrărilor literare originale şi traduse, cum şi câteva scurte ştiri de informaţie de-asemenea literară, închee numărul.

Victoria Ciobanu

■ **Romana** (An. VI, Nr. 8-9, Aug.-Sept. 1942, XX).

Răspândita revistă a Institutelor de cultură italiană în străinătate ne soseşte cu o ştire de bucurie: întreg numărul de pe Aug-Sept. este dedicat României.

Introducerea, semnată de d-l prof. **Al.**

Marcu, nevedeşte firele de unire între Italia şi literatura română a veacului al XIX-lea. Arată că sec. XIX român repetă, în mic, cazul Trecentului italian: „el pleacă dela versurile fără viaţă ale poeţilor Văcăreşti şi dela proza lipsită de construcţie a unui Golescu, şi ajunge la Mihai Eminescu, la Ion Creangă, la I. L. Caragiale, vasăzică la creatorii capodoperilor poeziei lirice, ale prozei şi ale teatrului românesc". Dela stabilirea complexităţii de interpretare a veacului nostru de început şi de glorie, autorul trece la formularea întrebării:

„Care a fost apoi valoarea artistică a italienismului, a interesului trezit de Italia, cu frumuseţile ei naturale, cu trecutul ei istoric, ori cu bogăţia şi secularea ei literatură, printre scriitorii români moderni, în mijlocul atâtor contraste de idei, de tendinţe, de gusturi, de realităţi şi de simple veleităţi literare?". Răspunsul îl vor da înseşi bucăţile mai expresive alese din literatura română, prin sârguinţa d-lor H. Tănăsescu şi C. H. Niculescu, precedate de judecata critică a prof. Al. Marcu:

„Astfel, putem releifa numaidecât că două au fost temeiurile interesului pentru Italia din partea Romanticilor români: identitatea ţelurilor politice, într'o epocă în care Giuseppe Mazzini şi Garibaldi şi mai pe urmă Cavour numărau atâţia fanatici admiratori printre literaţii şi artiştii români; convingerea că înrudirea istorică şi lingvistică a celor două ţări neolatine puteau săvârşi „miracolul". Miracolul era în independenţă, în ajutorarea prin exemplu a emancipării poporului român, mai întâiu din punct de vedere lingvistic apoi ca teritoriu şi ca naţiune, de sufocanta stăpânire străină.

Naţionalismul românesc, înţeles ca reîntoarcere la cele mai îndepărtate isvoare rasiale, nu-şi găsise niciodată sprijin mai tare. Timp de mai mult de un secol susţinătorii lui, cari au fost cu toţii şi cei mai mari literaţi ai vremii, au menţinut vie flacăra entuziasmului pentru Italia, pentru istoria ei, pentru literatura ei, pentru Renaşterea ei politică, dându-şi prea bine seama că dacă din Franţa le puteau veni cele mai admirate modele literare şi dacă din Germania puteau aştepta înoirea critică şi filosofică, numai din Italia putea deriva înflorirea cea mai înaltă şi cea mai completă: aceea latinească".

Cunoscutul savant glotolog italian **Carlo Tagliavini** ne aduce o contribuţie ştiinţifică, scriind despre „Cultura italiana in Romania". Articolul d-sale este ca o sinteză a cărţii scrise în 1940 (Collezione „**Civiltà italiana nel mondo**" — **In Romania** — Società nazionale Dante Alighieri, Roma).

Autorul merge pe drumul constituirii în stat a grupului romanic oriental, subliniind greutăţile pe cari el le-a biruit, în vecinătate cu Slavii şi în calea puterii turce, până a ajunge să se aşeze ca Naţie purtând cu mândrie numele străbunilor: **Romanus** > **Rumân.** Trecând la materia propriu zisă enunţată prin subiect, d-sa tratează pe rând momentele contactelor civilizaţiei italiene cu Românii şi cu România dealungul veacurilor:

Legăturile comerciale cu Veneţienii şi Genovezii începând din sec. XIII; misionarii catolici cari „furono fra i primi a scrivere la lingua rumena con lettere latine"; ambasadorii şi călătorii italieni cari descoperiau „la mirabile analogia della lingua valacca con l'italiana"; redeşteptarea conştiinţei latinităţii noastre prin cronicari, mulţumită Renaşterii italiene ajunse la noi prin Polonia; mişcarea latinistă transilvăneană a prelaţilor catolici români cu pregătire umanistică; arta tipografică veneţiană ajunsă la noi prin Muntenegru şi Serbia; stilul „brâncovenesc", încrucişare a artei occidentale, îndeosebi italiană, cu arta bizantină şi slavă; epoca Fanarioţilor, cu pătrunderea în Principate a influenţei literaturii şi limbii italiene prin intermediul limbii neolenice şi a literaturii neogreceşti; Văcăreştii, Ion Budai Deleanu, Ion Heliade Rădulescu, Gh. Asaki. In a doua jumătate a sec. XIX influenţa italiană în România este slabă: G. L. Frollo publică primul dicţionar italian-român (1869); Maria Chiţu, N. Gane şi Gh. Coşbuc traduc din Divina Commedia; recentă, traducere integrală, datorită lui Al. Marcu.

Autorul aminteşte apoi pe traducătorii: A. Pâcleanu, Aron Densuşianu şi mai ales Duiliu Zamfirescu. Dela aceştia d-sa trece să ilustreze stadiul actual al interesului şi răspândirii culturii italiene în România.

Rezervăm numărului nostru viitor o prezentare pe larg a studiului **Testimonianze di cronisti romeni intorno a Roma e all'Italia,** datorit d-lui prof. **Umberto Cianciolo,** dela Universitatea clujană dela Sibiu, care încoronează acest minunat volum al revistei „Romana" dedicat raporturilor de cultură între Italia şi România.

Ştefan Cuciureanu

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREŞTI

Claude Farrère: Fumătorii de Opium.

François Mauriac: Pustiul Dragostei (Roman).

George Dincă: Ion Ionescu dela Brad, Intâiul Agronom Român (1818—1891), Cunoşt. folositoare Seria C. 124.

Gh. Teodorescu: Producerea Seminţelor de legume, Cunoşt. folosit. Ser. B. 76.

Corneliu C. Secăşanu: Vechile Monete Moldoveneşti, Cunoşt. folos. Ser. A. 85.

EDITURA „CUGETAREA" GEORGESCU-DELAFRAS. BUCUREŞTI

Al. Lascarov-Moldovanu: Romanul Furnicei.

Al. Lascarov-Moldovanu: Scrisori de Răsboi, din anul vitejiei româneşti 1941.

N. I. Herescu: Milliarium (pentru Clasicism) vol. I şi II.

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC" CRAIOVA

I. Lupaş: Cronicari şi Istorici Români din Transilvania, Clasici Comentaţi.

D. Popovici: D. Bolintineanu, Scrieri alese, Clasici Comentaţi.

EDITURA „FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ" BUCUREŞTI

Ovidiu Papadima: Neam, Sat, Oraş, în poezia lui Octavian Goga.

Gh. Oprescu: Grafica Românească în Secolul XIX-lea vol. I.

D. Caracostea: Expresivitatea Limbii Române, Biblioteca Enciclopedică.

EDITURA „CULTURA ROMÂNEASCĂ" BUCUREŞTI

V. P. Nicolau: Organizarea Educaţiei germane.

I. Pepelea: Păcală din zilele noastre.

EDITURA „SOCEC" S. A. BUCUREŞTI

E. Lovinescu: Istoria Literaturii Române Contemporane 1900—1937.

Eugen Balan: Intr'o Duminică de August.

EDITURI DIFERITE

W. v. Goethe: Faust partea II, Traducere în Versuri de **Laura M. Dragomirescu.** Colecţia **„Convorbiri Literare".**

R E V I S T E

„Il Libro Italiano Nel Mondo". Rassegna Bibliografica. An. II, No. 5—10, 1941. An. III, No. 1—9, 1942.

„Preocupări Literare", An. VI, No. 6—10, 1942.

„Preocupări Literare", An. VII, No. 4—7, 1942.

„Viaţa Basarabiei", An. X, Nr. 8-11-12, 1941. An. XI, Nr. 2-11, 1942.

„Cuget Moldovenesc", An. XI, Nr. 10-12, 1942. Iaşi.

„Transilvania", An. 72, Nr. 8, 1941, Sibiu. An. 73, Nr. 2-12, 1942.

„Timocul", An. VIII, Caet. II, 1941. An. IX, Caet. I, 1942.

„Gândirea", An. XXI, Nr. 6, Iunie-Iulie 1942.

„Şcoala şi Vieaţa", An. XII, Nr. 5-6, Ian.-Febr. 1942.

„Revista Limbii şi Culturii Germane", An. I, Nr. 3, Oct.-Dec. 1941.

„Tinereţe", An. V, Nr. 5, Noem. 1941 An. VI, Nr. 3-5, 1942. Iaşi.

„Licurici", An. I, Nr. 5, 1941. An. II, Nr 1-10, 1942.

„Revista de Filosofie", vol. XXVI, Nr. 3-4, 1941.

„Revista Şcoala Românească", Nr. 1, 2, 7, Oct. 1942.

„Romana", Anno VI, N. 1-5, 1942.

„Revista Bucovinei", An. I, Nr. 1-12, 1942, Cernăuţi.

„Buletinul Mihai Eminescu", An. XIII, 1942, Nr. 20, Cernăuţi.

„Făt-Frumos", An. XVIII, Nr. 3-6, 1942, Cernăuţi.

„Păstorul Tutovei", An. IV, Nr. 7-8, 1942. An. V, Nr. 1—7, 1942, Bârlad.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXVI N-RUL 2 FEBRUARIE 1943

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU, BUCUREŞTI

CUPRINSUL

P O E M U L   C R E A Ț I U N I I

F A C E R E A   L U M I I

Un uragan năprasnic a fost la început.
Un vălmășag de flăcări, de apă și de lut
Se'nvolbura sălbatec într'un vârtej suprem;
Din voia Lui în cercuri a prins ca de pe ghem
Să se desfacă lumea din apriga rotire
Și soarele fierbinte sbură în nesfârșire.

Din miile de bulgări ce se smulgeau din soare,
Un bulgăre făptură pământului i-a dat
Și globul ca un fulger prin spațiu aruncat,
A prins să se 'nvârtească în goană-amețitoare.

Brăzdând nemărginirea, însuflețind pământul,
Cu bubuiri de trăsnet, se întrupa Cuvântul.

. . . .

De mii și mii de veacuri alunecând în gol,
Pământul rupt din soare îi dă mereu ocol;
Din veac în veac mai rece, prin spațiu, solitar,
Se'nvăluie'n lumină și'n noapte cade iar.

. . . .

Potopuri de văpaie se varsă din tării
Și vijelii de flăcări înfășură pustii
Și fulgerele plouă și trăsnetele tună,
Trosnind se crapă scoarța pământului în două,
Din miezul lui țâșnește urlând o lume nouă
Și vâjâie prin haos o așchie de lună...
In urma ei genunea de besnă crește goală
Și isbucnesc în spume oceanele de smoală,
Se'nvolbură și roșu e ochiul cald al lunii,
Privind cum în prăpăstii se 'ncaeră simunii.

. . . .

Trec veacuri, trec amurguri, trec zori, cu miliarde,
Și'n răsăritul veșnic tot universul arde
Și plăsmuit din umbra ce dăruie vieți
Un fir de lut zâmbește întâiei dimineți.

P A R A D I S U L

Darnic și bun e Creatorul în toate!
Pomii întind ramuri de rod aplecate,

Pajişti de flori scântee'n aur de soare,
Albi porumbei sboară visând peste mare.

Cele dintăi àripi bătând în văzduhuri!
Cele dintăi roze'ntrupate din duhuri !
Visele Lui albe în crini se'nfăşoară,
Visele Lui, àripi de fluturi ce sboară.

Lebezi de-argint lunec' pe ape'n lumină.
Primului om Eva-i surâde senină.
Rupe un crin şi, de mireasmă'mbătată,
Inima'n piept simte cum prinde să-i bată.

Nici un suspin, nici o durere pe chipuri,
Cerul e râs, valul e cânt pe nisipuri.

Şi glasul Celui fără moarte
Din cer Cuvântul şi-a trimis:
„Trăiţi netulburaţi de-a pururi
In pământescul Paradis !

Trăiţi cu inima, cu ochii
Visarea Celui nevăzut !
Dar nu'ncercaţi a înţelege
Puterea care v'a născut!

A cugeta la taina lumii
E o trufie diavolească.
Feriţi-vă de ochiul, care
Voi-va să vă ispitească !"

P Ă C A T U L

Străbat prin frunze lungi făşii de soare,
Argint e unda râului prin crâng,
Şi crengile'n zefir tremurătoare
Intind aripi de umbră şi le strâng.

Cu braţul ei mai alb ca de ninsoare,
Atinge Eva umărul lui stâng.
Din visul lui adânc Adam tresare:
— De ce mi-a spus un glas să mă înfrâng?

Dar Eva zâmbitoare a rămas.
— In cine oare să ne 'ncredem noi?
Şi omul a privit-o fără glas.

Ispita'n şoaptă le-a trecut atunci
Pe la urechi, ca vântul printre foi,
Mai dulce decât freamătul din lunci.

Iar el: — Ce taină poate să s'ascundă
Sub coaja lumii, ce îmi pasă mie,
Când aurul străfulgeră pe undă
Şi în văzduh e tril de ciocârlie?

Privirile prin ramuri mi s'afundă
Pe marea de argint trandafirie
Şi'ntinderea pământului rotundă
La visuri minunate mă îmbie.

Ci, într'o zi, pe când mergeau ca'n vis,
Cu ochii duşi în zările senine,
Un glas a răsunat în Paradis:

„Spre ce tărâm se'ndreaptă paşii tăi?
O ! pentruce te-a fost creat pe tine
Din lut şi din a soarelui văpăi ?"

Şi'ntâiul om adânc a tresărit
Şi'n loc să se mai bucure de slavă,
Cu ochii goi, cu inima bolnavă,
Rămase pe cărare ţintuit.

„Să nu te'ntrebi ! Fiinţa ta-i firavă",
Ii spuse glasul Celui preamărit ;
„Fereşte-te de-a gândului otravă !
Tu eşti un strop, Eu sunt nemărginit !"

Dar glasul ce plutea ispititor,
Infiora tăcerile din Rai:
„De unde vii? Tu eşti şi nu erai!

Desleagă-te acum de Creator!
Şi vei afla, urmându-mă pe mine,
Ce eşti, fiinţa ta de unde vine".

Prin crâng ispita ochii şi-i ivise,
Ii ţintuiau cu vâlvătăi fierbinţi
Şi-i îmbiau cu dulci făgăduinţi,
Pâlpâietori de farmece şi vise.

Dar Omul, cu pleoapele închise,
Cu inima cuprinsă de căinţi,
Simţind căderea 'ntregii lui fiinţi,
Să fugă de ispită se clintise;

Când Eva cu o şoaptă l-a oprit:
„Voesc să ştiu adâncul nesfârşit!"
El şovăie: visează sau aieve-i?

Căci glasu-i l-a încins ca o văpaie

Şi simte cum voinţa i-o înmoaie
Dorinţele din zâmbetele Evei.

Şi-au stat în loc tremurători să ştie
Ascunsul gând al Celui nevăzut,
Rupându-se din visul început.
Iar Dumnezeu păli în veşnicie.

Pe chipul heruvimilor tăcut
O lacrimă curgea trandafirie
Şi îngerii privindu-i din tărie,
Oftară cu tristeţe: „Au căzut!“

Intâii oameni nu ştiau ce'nseamnă
Tăcerea spăimântată dimprejur;
Şi se simţiră singuri amândoi.

Sufla un vânt posomorît de toamnă.
Se'ntunecase bolta de azur
Şi'ntâia oară, au văzut că's goi.

Cutremuraţi, cu sufletele goale
De visul minunat de pân'atunci,
Tăcerile frunzişului din lunci
Le năpădise inima de jale.

Iar glasul răsuna: „De-acum, în munci
Vei dobândi tainul vieţii tale
Şi sângerând te vei târî pe cale,
Să ispăşeşti călcatele porunci!“

Te-alung din sânul Raiului pierdut!
Trufia-ţi pedepsi-o-voiu prin moarte!
Şi te vei sbate'n svârcoliri deşarte.
Să înţelegi al lumii început.

Spre mine setea veşnic să te poarte,
Dar să-ţi rămân mereu necunoscut!
Să-ţi sfarămi fruntea de al tainei scut,
Să mă atingi şi să-ţi rămân departe!“

Adam şi Eva s'au privit plângând
Şi au pornit pe câmpuri în neştire,
Cu vraja Paradisului în gând.

Târziu de tot, în rumenul apus,
Au aruncat spre Rai înc'o privire
Şi'n umbra depărtărilor s'au dus.

POTOPUL

Trecut-au veacuri. Primele ființi
De mii de ori țărână se făcură
Și'n veci renăscătoarea lor făptură
Sub cer respiră frântă de dorinți.

Din primul om popoare se născură
Și'ncăerați în vrăjmășii fierbinți.
Copilul îi ucide pe părinți
Și frații între ei își poartă ură.

Trufia stăpânește pretutinde;
Cel bun și drept de Cain e ucis:
Hotarele vicleanul și le'ntinde;

Ci'n așteptarea sfântului mister
Ce va 'nghiți pământul în abis,
Străfulgeră luceferii pe cer.

Bătrânul Noe își ciopleşte
Cu barda, dintr'un chiparos,
Corabia ce va să'nfrunte
Ocean de valuri fumegos.

Bătrânul Noe încă vede
Albastrul înger ce prin vis,
Cărare neamului prin veacuri.
Vestind potopul, i-a deschis.

Din zori lucrează până'n noapte
Și orice fulger trecător
In el stârnește tulburare
Și-atunci ciopleşte mai de zor.

Și barba lui de-argint fuioare
Se'mprăștie smuncită'n vânt,
Apoi, recade mătăsoasă
Ca un talaz peste vesmânt.

Pe lângă el, mulțimi de oameni
Işi văd de drum nepăsătoare;
Puternicul de slab își râde,
Iar cei zgârciți de cerșetoare.

Trufașii umilesc norodul
Cu zâmbetele de dispreț
Și nimenea nu bănuește
Ce scurte's bietele lor vieți.

Corabia, văzând cu ochii,
Şi'nalţă trupul către cer;
Răsbubuind isbesc ciocane
In jurul blândului năer.

Bătăile de maiu ce sboară
Imprăştiate'n adiere,
Sunt cele de pe urmă clipe,
Sfârşitul lumii care piere.

Şi el, alesul dintre oameni
Să ducă neamul mai departe,
Spre a scăpa creaţiunea
Dumnezeirii dela moarte,

Ia în corabie cu sine
Pe toţi ai săi; alege iute
Cele mai sfinte dintre păsări
Şi mai curate din cornute,

Şapte perechi din fiecare;
Iar dintre cele necurate
Două perechi, cum spuse Domnul,
Din orice fel de vietate.

Corabia de ochi e plină;
Toţi se privesc fără cuvânt.
Se uită Noe înc'odată
La casa lui de pe pământ.

De vulturi cerul se'negreşte,
Presimt prăpădul pământesc;
Imprăştiind fiori de ghiaţă,
Copaci în vânt se răsucesc.

Furtuna vine rotocoale,
E galben cerul de mânie.
Apune soarele pe lumea
Ce va intra în veşnicie.

Un zid de nori pe ceruri creşte,
Vuesc adâncuri de pământ
Şi crunt ciclonul se porneşte
Vestind pedeapsa Celui Sfânt.

Răsbubuind întreg pământul
Se clatină din temelii,
Ţâşnesc isvoare din adâncuri,
Se crapă naltele tării;

Torentele de ploaie urlă
Invârtejindu-se în arii,

Acoperişurile-s smulse,
Din rădăcini sunt rupţi stejarii.

Aleargă lumea'nfricoşată
Şi vitele pe uliţi fug,
Nechează herghelii pe şesuri
Şi taurii în cete mug;

Şi ploaia toarnă zi şi noapte,
Ajunge apa pân'la umăr,
Dispar în ea cetăţi şi neamuri,
Câmpii şi codri fără număr.

Ocean livid e tot rotundul,
Un cer de păcură, iar jos,
Ca varul stins talazul fierbe,
Căscându-se prăpăstios.

Dar pe o creastă fumegândă
Ce arătare s'a ivit?
Pe lanţul munţilor de apă
Cine pluteşte'n nesfârşit?

N'a mai rămas o vietate
Din câte fură pe pământ.
Ce umbră creşte şi se sbate
In smunciturile de vânt?

Ca un gigant ieşit din neguri,
In a talazurilor voie,
Cu toate vieţile de mâine
In nesfârşit s'avântă Noe!

Şi zilele nenumărate
Cu nopţile de-a valma trec,
Amestecate'n besna oarbă
A nesfârşitului înnec.

Şi după luni de rătăcire,
Când nourii s'au destrămat,
Corabia'ntâlni un munte
Şi-a stat pe vârful Ararat.

Printre stafiile de ceaţă,
Pe apa neagră a genunii,
Ca nişte fulgere de aur
S'a revărsat lumina lunii.

Şi apele-au scăzut cu'ncetul
Şi din ocean ca nişte frunţi
Crescând pe ceruri de sineală
Ieşiră culmile de munţi.

Deschise Noe o fereastră
Lăsând să sboare-un porumbel,
Dar negăsind pământ să stee,
Se'ntoarse iarăși lângă el.

Iar când trecu o săptămână
Și-i dete drumul în senin,
In cioc i-aduse porumbelul
O rămurică de măslin.

Și după alte șapte zile,
Lăsându-l iar în cer să sboare,
S'a dus și nu se mai întoarse.
Pământul se svânta în soare.

Și din corabie, sub ceruri,
Ieșit-a Noe cu ai săi,
Infiorați de prospețimea
Seninătăților dintăi.

Și toți cu frunțile plecate
Ingenunchind atins-au lutul;
Iar din tării grăi Cel Veșnic:
„Voi faceți lumii începutul!

„Din neamul vostru se va naște
Șiragul vieților de mâni.
Vă răspândiți pe'ntreg pământul
Și peste toate fiți stăpâni!

„Dar nu vărsați o picătură
Din sângele făpturii mele!"
Și glasu-I se pierdu în corul
De heruvimi cântând prin stele.

In aburi calzi plutea pământul
De soare alb învesmântat;
Pierise'n valuri Paradisul
Și urma primului păcat.

Cetăți și neamuri înrăite
In fiorosul lanț de crime,
Cu nedreptatea și trufia
Zăceau pe veci în adâncime.

„Pământu-i moale, vântul suflă,
Grăește Noe surâzând;
Svârliți sămânța 'n patru vânturi,
Să încolțească în curând!"

Sbură o pulbere de aur
Din mânile lui Iafet

Și toți se minunau cum munții
Se învesmântă în brădet.

Iar Sem sclipea de bucurie:
Din pumnu-i mare răspândite
In jurul lui, pe văi, pe dealuri,
Creșteau păduri nemărginite.

Și Ham cu brațul prin văzduhuri
Inseamnă uriașe arii
Și chiotu-i prelung răsună,
Când pe câmpii răsar stejarii.

Și lumea'ntreagă se îmbracă
In lanuri verzi, în rai de floare
Și Noe vița o sădește
Scăldat într'un ocean de soare.

TURNUL BABEL

Plutește Dumnezeu în slavă
Cu cetele de heruvimi.
Sunt mii de ani, de când potopul
S'a revărsat din înălțimi.

Demult e Noe printre îngeri
O creatură de lumină.
Cu dor privește el pământul:
„Acolo dorm pe o colină

„Și eu și blânda mea soție
Și'n mersul timpului încet,
Cu-a lor tovarășe alături,
Vai! dorm Sem, Ham și Iafet!"

„Nu fii mâhnit!" îi spune'n taină
Cu voce blândă Dumnezeu;
„Eu te-am chemat să fii departe
De tot ce face neamul tău.

Acum, mai mult ca'n alte veacuri,
Păcatu-i colcăie prin vine.
Priviți de pe pământ cum urcă
Trufia lutului spre mine!"

Arhanghelii și heruvimii
Și îngerul corăbier
Văzură jos un turn de piatră
Urcând de pe pământ spre cer.

„Pământul negru fără suflet,
Spre cerul nostru vrea să sboare,
Adus de cel trimis acolo
Să-l schimbe în mărgăritare!

Ca și Adam, odinioară,
Căzut e omul în păcat;
Și'n loc din piatră să se smulgă,
In piatră s'a înfășurat

Și se ridică în văzduhuri,
Cu mine vrând să se măsoare!"
Din ochii îngerilor lacrimi
Picară pe pământ amare.

„Priviți noroadele în jurul
Cetății care se ridică!
Roesc, se sbat, se încordează,
Uitând că omu-i o furnică.

Ei cred că'n numărul mulțimii
Le stă puterea lor întreagă,
Când ea e'n limba ce le-am dat-o
Ca între ei să se 'nțeleagă.

Le-amestec graiul; și 'ntr'o clipă
Semeții uriași ce sânt,
Ne mai putând să se priceapă,
Fără cerescul meu cuvânt,

Se vor cutremura de spaimă
Și părăsind în câmp zidirea,
Spre patru colțuri ale lumii
Işi vor începe pribegirea.

El dă poruncă unor duhuri
Ce spre pământ pornesc în sbor.
In orice duh e-o limbă nouă,
In orice limbă un popor.

Și strecurându-se în oameni,
O zăpăceală îi cuprinde,
Ca roiul negru de albine,
Aleargă toți de pretutinde;

Se'mpiedică și se răstoarnă,
Se îmbulzesc, răcnesc în cor,
Se'mprăștie și se adună
Intr'un vârtej fulgerător.

Puțini spre cer și'nalță ochii
Și'ngenunchind șoptesc o rugă,

Pe când, înţelegând pedeapsa,
Incep noroadele să fugă.

Şi turnu'n zări rămâne singur,
Deşertăciune omenească!
Şi unde-a hohotit trufia,
Pustiu 'ncepe să jelească.

TREC VEACURI

Trec veacuri după veacuri, trec milenii;
Pământul clocoteşte de păcate;
Pe cel mai slab puternicul s'abate
Şi'n zări de sânge lunecă vedenii.

Incăerate 'n negre vălmăşaguri
Noroadele cutremură întinderi
Şi'n aprigele urilor aprinderi
In două crapă ţestele baltaguri.

In piepturi late sburuesc securi
Şi caii alergând în herghelii
Deavalma calcă mame şi copii,
Lăsând în urma lor dărâmături.

Din goană smulg femei de lângă soţi,
Muşcând cu sete gurile ce ţipă
Şi prinse subt a braţului aripă
Le zdrumecă picioarele 'ntre roţi.

*

* *

Răstoarnă brazde muncitorii,
Pământul scapără scântei;
Dar tot ce seamănă pe câmpuri
Rodi-va numai pentru ei.

Un spic nu vor lăsa în urmă
Şi bob cu bob vor umple sacul
Şi câmpul gol, fără nădejde,
Il va privi plângând săracul.

La uşa lor, în miez de iarnă,
Va bate grabnic, ros de chin,
Dar ei vor râde lângă focul
Pâlpâietorului arin.

Şi uşa nu se va deschide
Şi semenul cuprins de 'nghieţ

Il vor găsi întins pe lespezi,
In zorii albei dimineți.

BETLEEM

E noaptea lumii cea mai sfântă,
Când Dumnezeu privind de sus,
S'a îndurat de chinul lumii
Să i-L trimită pe Iisus;

Pe Fiul Lui să și-L jertfească
Şi să răscumpere păcatul.
E noaptea lumii cea mai sfântă,
Când i se naşte Impăratul.

In slavă cetele de îngeri
Cu glasuri minunate cântă
Un imn suav de primăvară.
E noaptea lumii cea mai sfântă!

Răsună cântecul de îngeri
Şi se împrăştie departe,
Vestind sfârşitul suferinţii,
Lumina Celui fără moarte.

In fulgerări nemaivăzute
S'aprinde-o stea la răsărit.
E prima lacrimă căzută
Din ochii Celui nesfârşit.

E-o lacrimă de îndurare
Şi părintească dăruire,
O mare lacrimă'nstelată
Strivită pentru omenire.

*
* *

In vremea-aceea vrând Cezarul
Să ştie câţi supuşi avea,
A poruncit numărătoarea.
Şi ascultând porunca sa,

In Betleem s'a dus cu Iosif
Şi preacurata lui Marie
Şi n'a găsit un loc să doarmă,
Ea, crinul alb de feciorie.

Ea, ce purta în sân nădejdea
Şi Mântuirea lumii'ntregi,
Pe Cel proorocit din veacuri,
Păstorul peste lumi şi regi!

Se strecurară într'un staul
Și lângă vite așternând
Un snop de paie, cu sfieală
Ei se rugară într'un gând.

Adoarme Iosif; dar Maria
Cu ochii duși rămâne trează.
Pe ușa staulului cade
Din naltul cerului o rază.

Și se cutremură ființa-I
De-un ne'nțeles fior de viață,
Când îngerul Gavril i-apare
Și neclintit îi stă în față,

Șoptind: „Te bucură, Fecioară
De ceruri binecuvântată!"
Ea recunoaște-acelaș înger
Ce a vestit-o altădată:

„Prin har ceresc Tu vei fi mamă
Și de dorință neatinsă,
Pe Fiul Domnului vei naște,
De Duhul Sfânt fiind cuprinsă".

Și o lumină fără seamăn
In clip'aceea o'nfășoară
Și în culcușul cald de paie
Iisus se naște din Fecioară.

„Te scoală, Iosife!" șoptește
Cu glas tremurător Maria.
Și îngerii din ceruri cântă:
„Veniți că s'a născut Messia!"

Din somnu-i blând tresare Iosif
Și uluit de strălucire,
Ingenunchează și sărută
Născutul mai presus de fire.

Suflarea vitelor din preajmă
Mânuțele I le mângâie
Și Magii vin să I se'nchine
Cu aur, smirnă și tămâie.

Și Preacurata cumpănește
In inimă-I acestea toate
Și îngereștile cuvinte
Văzând că sunt adevărate,

Se înfioară măsurându-I
Nemărginita Lui solie

Şi'mbrăţişându-L c'o privire,
Ar vrea copil ca toţi să fie.

Afară, steaua nemişcată
Cu raze'n patru zări străluce
Şi singură, de-asupra lumii,
Rămâne'n noapte ca o cruce.

FUGA ÎN EGIPT

Păstorii şi magii s'au dus;
In staul e-o linişte mare.
Fecioara şi blândul Iisus
Zâmbesc adânciţi în visare.

Şi iată, un înger de sus
Lui Iosif în somn îi apare,
Grăindu-i: „Irod pe Iisus
Ostaşi a trimis să-L omoare!

„Ucide copiii oricui,
Ca Fiul cerescului Tată
Să piară cu dânşii odată.

„Fugiţi de mâniile lui!
Te scoală, porneşte îndată
Şi 'n sânul Egiptului du-i!".

II

De zile întregi pribegesc;
Iisus pe asin cu Maria,
Şi Iosif străbate câmpia
Incinsă de focul ceresc.

In urmă se'ntinde măcelul,
Copiii sub sabie pier
Şi mamele urlă spre cer:
„De trăsnet să piară mişelul!"

III

Roşcate pustiuri de foc.
Pe calda nisipului dună,
Cu paşi melancolici s'adună
Pantere şi lei la un loc.

Zărindu-i, tresare Maria.
Apusul o scaldă'n văpăi
Şi tainic, ca'n noaptea dintâi,
De lună se umple pustia.

Se scutur'a leilor ceată,
Spre lună își tremur' mânia
Cu perii sburliți și, deodată,
Se umple de răget pustia.

Copilul la sânu-I și-L strânge.
Iar Iosif și-acoperă chipul;
Panterele taie nisipul;
Apusul e-o mare de sânge.

S'apropie cruntele fiare;
Maria e ceară de frică;
Dar, iată, copilul ridică
Spre ele mânuța-I de floare,

Și mugetul groasnic de leu
Se schimbă în blânde suspine
Și ceata panterelor vine,
Se culcă sub zâmbetul Său;

Privește copilul, părinții,
Și'n vraja fiorului sfânt,
Adulmecă albul vesmânt,
Se joacă luându-l cu dinții.

Și'n umbrele nopții ce vine,
In liniștea fără hotare,
Adorm îmblânzitele fiare,
Sub raza privirii divine.

Adoarme pantera și leul,
Sălbatice guri de balaur,
Dar, mâini, ne'mblânzit va fi Iuda
In apriga-i sete de aur!

NAZARET

Și Iosif părăsi deșertul
Și împlinind ce-a spus profetul,
Spre-a trece neluați în seamă,
El își alese Nazaretul.

Pe-un dâmb de piatră ars de soare,
Printre căsuțele sărace,
Dulgherul înțelept durează
Cămin de rugă și de pace.

Trecură anii și copilul
Chemat pe morți să-i reînvie,
Privind pe Iosif cum lucrează
La masa lui de dulgherie,

Căta cu ochi-I mari, extatici
La trunchiul cioturos şi lung
Şi se mira văzând ce lucruri
Ieşeau din lemnul dat la strung.

Şi, într'o zi, s'a pus la muncă;
Şi-a netezit frumos un lemn;
Maria L-a privit o clipă,
Făcând dulgherului un semn.

Şi'ncremeni văzând că lemnul
Crestat cu flori şi cu inele,
Scotea lumini scânteetoare,
Ca un toiag bătut cu stele.

Aşa precum pe lemnul crucii,
Pe care fi-va răstignit,
Va străluci Invăţătura-I
In veacul fără de sfârşit.

Pe chipul Maicii Preacurate
Picară lacrime fierbinţi;
Copilul astfel i-amintise
Că se coboară dintre sfinţi;

Că dragostea-I nemărginită
Ea trebuia s'o'năbuşească
Şi niciodată să nu uite
Menirea-I suprapământească.

IISUS ÎN TEMPLU

Primăvăratice miresme
Peste grădini sfios adie.
Demult a stat din lucru Iosif
Şi-i linişte în dulgherie.

A tras zăvoarele Maria
Şi la Ierusalim s'au dus
Să facă Paştele cu Iosif
Şi l-au luat şi pe Iisus.

Printre roirile de oameni,
Cu toţi vecinii dimprejur,
Au petrecut o zi voioasă,
In rugi, în soare şi azur.

Şi la sfârşitul sărbătorii,
Plecând cu lumea din cetate,
Luaţi de apele mulţimii
Ce peste câmpuri se abate;

Stând Iosif c'un bătrân de vorbă
Și Ea mergând printre femei,
Aproape când s'ajung'acasă,
Văd că Iisus nu-i lângă ei.

Il caută printre prieteni,
Intreabă orice trecător;
Pe drum așteaptă să se scurgă
Șiragu'ntregului popor.

Se înoptează și Maria
Cu glasul istovit și sec,
Tremurătoare ca o frunză,
Intreabă umbrele ce trec:

„Nu ați văzut venind pe cale
Un copilaș micuț și blând,
Cu plete lungi, cu ochi albaștri?"
Dar umbrele se duc tăcând.

Și mama desnădăjduită
Cu ochii străbătând câmpia,
Intreabă vântul care trece
Și'n vânt se tânguie Maria.

O împresoară ca o mare
Tăcerile de pretutinde.
Iar sus, în cer, milosul Tată
Un braț spre Dânsa și-l întinde.

Și arătând-o către îngeri
Ce din înalt i-ascultă plânsul,
Șoptește: „Astfel, cu încetul,
Se va deprinde fără dânsul!"

A plâns și s'a rugat Maria
Ingenunchiată'n câmp pustiu;
A plans cu lacrime amare
Intâia noapte fără fiu.

A doua zi, porni cu Iosif
Să-L caute'n cetatea sfântă.
Pe orice trecător întreabă;
Tăcerile o înspăimântă.

Cotește uliți după uliți,
Se uită lung din poartă'n poartă,
Cu ochii rătăciți aleargă,
Cu fața pală ca de moartă.

Un șuerat îi este glasul:
„Copilul meu!" Și'n drum, grămadă,

Nepricepând ce e cu Dânsa,
Rămân femeile s'o vadă.

Şi pasu-I fuge tot mai iute,
Ca urmărită de vedenii
Şi lacrimile în şiroaie
Ii curg din marginile genii.

Acum, spre templu se îndreaptă;
Atâta doar i-a mai rămas:
Pe lespede să'ngenuncheze,
Să dea durerilor ei glas;

De Cel Puternic să se roage
Atât de mult şi de umil,
Incât şi pietrele să plângă,
Redându-i scumpul Ei copil.

Pe uşă'n templu năvăleşte
Şi cu privirea rătăcită,
Ducându-şi mânile la gură,
Rămâne'n loc înmărmurită.

Printre bătrâni cu barbă albă,
Un copilaş cu ochi albaştri,
La întrebări le da răspunsul,
Vorbind de prooroci şi aştri.

Uimiţi sorbeau învăţătorii
Cuvântu-I plin de'nţelepciune
Şi Ea, nedumerită încă,
Se'nfiora ca de-o minune.

Necunoscut îi era glasul
Şi ale ochilor scântei,
Dar copilaşul plin de gânduri
Era Iisus, copilul ei.

Se repezi la El şi'n braţe
La piept cu dragoste L-a strâns;
Şi 'n păru-I ascunzându-şi gura,
A isbucnit Maria'n plâns.

„Te-am căutat cu denădejde!"
El a răspuns: „Au nu ştiai
Că întru cele pururi sfinte
Oricând pe mine mă găsiai?"

Şi 'n Nazaret cu El se'ntoarse
Şi ne'nţelesele-I cuvinte

O'nfiorau fără de voie,
Când şi-aducea de ele-aminte.

IN CETATEA IERUSALIMULUI

Chemat de miresmele verii,
De-azurul adâncului cer,
Lăsând Nazaretul departe
Şi munca lui grea de dulgher,

Iisus a pornit pe câmpie,
In albă cămaşă de in,
Cu plete de aur pe umeri,
Cu ochi zăbovind în senin.

Ca umbra de nour pe ape,
Prin lanuri încet se strecoară;
Un greere ţârâie tainic
In liniştea-adâncă de vară.

Dar sfânta chemare cerească
O simte în pieptu-i bătând
Şi lumea din juru-I se şterge:
I-apare Golgota în gând.

Şi 'n vreme ce turme se uită
La Dânsul cu ochii blajini,
Iisus, peste ani, îşi zăreşte
Pe frunte cununa de spini.

Prin valul dogoarei din câmpuri,
O boare de vânt nu s'abate.
Urmat doar de umbra-i prelungă,
Pătrunde Iisus în Cetate.

Semeţi aşezaţi pe-o cămilă,
Se duc negustorii la treabă;
E forfotă piaţa de lume
Şi-i zornet de bani pe tarabă.

In umeda umbră de ziduri,
Stau doldora coşuri de peşte;
Cu solzi de argint, din grămadă,
Adesea o coadă svâcneşte.

Ieşind dintre mucede case,
Vânduta pe veci lui satana,
Purtată de sclavi prin mulţime,
Surâde lasciv curtezana.

Şiraguri de mândre armate
Se par o pădure de suliţi.
Un miros de azimă caldă
Pluteşte în aer, pe uliţi.

Belşugul în val se revarsă,
Curg râuri de pâine şi poame;
Ci 'n colţuri de stradă, în zdrenţe,
Scâncesc cerşetorii de foame.

Işi şterge o lacrimă Domnul,
Cu tâmpla svâcnind de mânie:
In lume să'mpartă dreptatea
Aici în curând va să vie!

De-un orb se apropie'n taină;
Nu are argint ca să-i dee;
Dar mâna i-o trece pe frunte
Şi iată, privirea-i scântee;

Tresare din besna orbirii
Şi'n hohot de plânset el spune:
„Văd cerul! văd alba lumină!
O! Doamne! cereasca-Ti minune!"

Şi pleacă Iisus mai departe,
Cutreeră vechea Cetate;
Aude gemând asupriţii
Şi cinstea ce'n lanţuri se sbate.

Ii tremură inima plină
De crâncenul chin omenesc.
Şi 'n juru-I, mânate de patimi
Mulţimile surde roesc.

Târziu, se întoarce acasă.
Apusul scântee pe lan
Şi fruntea-I pluteşte pe câmpuri,
Ca luna pe'ntins de ocean.

Şi'n vremea aceasta, departe,
Pe ţărmuri de mare'n pustie,
O umbră de om singuratec
Pe creste de stânci întârzie.

Vesmântu-i din păr de cămilă,
Incins de-o curea împrejur;
Ii flutură pletele'n vânturi,
Iar sufletu-i plin de azur.

In ochi-i cu gene stufoase
Sclipeşte roşcatul apus;

Și buzele-i arse de rugă
Șoptesc în pustiuri: „Iisus!"

E Sfântul Ioan, Proorocul,
Trimis să-L vestească pe Domnul;
Mânâncă lăcuste și miere,
Trudindu-și prin peștere somnul.

BOTEZUL DOMNULUI

E-un freamăt de glasuri în aer.
Iordanul sclipește în soare
Și țărmul e negru de lume
Ce mișună murmuitoare.

Puzderii de suflete arse
De negre păcate s'adună.
Cu scâncet și lacrimi se roagă
Și glasul Profetului tună.

El știe că vine'mpăratul
Stăpân peste turmă să fie;
O tainică voce i-o spune
Și cată mereu spre câmpie.

Și printre oameni, de odată,
Răsare El, Cel sfânt și veșnic,
Cu ochii umezi de blândețe;
Și drept ca flacăra din sfeșnic.

Inaintează către pustnic;
Ioan privește lung la El
Și se cutremură; căci Domnul
Prin vis i-a apărut la fel.

— „Nu-s vrednic, Doamne, spune dânsul.
Nici să Te-ajut să te încalți!
De ce-ai venit aici?" — „Venit-am
Să mă botezi ca pe ceilalți.

„De mine Insumi, azi, mă lepăd".

Și în Iordan încet coboară;
Iar undele se luminează
De-a Lui atingere ușoară.

Pân'la genunchi i-ajunge apa,
Până la brâu, până la umăr...
Și piere'n fund, lăsând de-asupra
Inele albe, fără număr.

Cu bratu'ntins, Ioan aşteaptă
Clipita binecuvântată,
Când fruntea Lui cu păr de aur
Se va ivi din nou; şi, iată,

Ieşind din valuri, creşte'n soare
Albeaţa sfintei Lui făpturi,
Precum va învia din moarte
A treia zi, după Scripturi.

ISPITIREA LUI IISUS

De patruzeci de zile, în pustiu,
Iisus îşi poartă umbra solitară;
De veghe, noaptea, singur stă afară,
Rugându-se tăcut până târziu.

De-o stâncă braţu-şi razimă ades
Şi umbra Lui cu-a nopţii pare una.
Dar când pe cer sclipind se urcă luna,
Cununi de foc pe fruntea lui se ţes.

Vesmântu-I răvăşit ca un talaz
Se încreţeşte'n falduri de lumină;
Scăldată'n raze faţa Lui senină
Se pare'nmărmurită în extaz.

In ochi-I mari tot ceru-i oglindit;
Pe buze rugăciunea îi adie;
Doar Dumnezeu ascultă în pustie
Cuvântul Lui etern, nemărginit.

Prin post şi rugi s'a deslegat de lut.
Incet trecură patruzeci de zile
Şi patruzeci de nopţi, ca nişte file
Intoarse de un deget nevăzut.

Văzând ce palid chipu-I s'a făcut,
Tresare Dumnezeu din înălţimi.
Şoptesc în juru-I mii de heruvimi:
„Stăpân acum e duhul peste lut.

„Din clipa când Botezul l-a primit,
Şi în pustiu L-aduse Sfântul Duh,
S'a fost hrănit cu raza din văzduh".
Atunci răspunde Cel nemărginit:

„Aşa-l credeam, în prima zi a lumii,
Privindu-l lângă Eva, pe Adam;
Dar când ispita i-a întins un ram,
A tresărit într'unsul glasul humii

Și a căzut, uitând de Dumnezeu.
Deși Iisus e însuși Fiul meu,
Spre-a ști de este gata pentru cruce,
Acuma, în ispită îl voiu duce".

. . . .

Cum arde piatra soarele din slavă,
Așa de foame ars e trupul Lui.
In cearcăne adânci și albăstrui
Se sbuciumă privirea Lui bolnavă.

Broboane reci îi lunecă pe chip.
Abia mai isbutește să se țină
De suflet biata mână de țărână
Și cade fără vlagă pe nisip.

Dar simte că nu-i singur cu pustiul.
Ispita-i spune: „Dacă Tu ești Fiul
Lui Dumnezeu, cu-a Tale sfinte mâni
Aceste pietre schimbă-le în pâni".

Iși mușcă gura care-i cere pâne.
El știe c'ar schimba în rod pământul;
Dar neînduplecat Iisus rămâne
Și murmură: „Azi, hrană mi-e Cuvântul!"

De cântecul tăriilor răsună
Pustiile pământului învins;
Și, ca un soare blond după furtună,
Zâmbește Dumnezeu în necuprins.

UCENICII

Pe lângă Marea Galilee,
Inaintează 'ncet Iisus.
Tăcute apele scântee
Insângerate de apus.

Cămașa Lui de in se pare,
Prin ceață, vânătă, acuma.
Ades, pe albele-i picioare
Un val își înfășoară spuma.

In liniștile fără margini,
Un zvon de glasuri se aude.
In fața Lui, tremurătoare,
Cresc pe nisipurile ude

Și'naintează două umbre;
Se fac din ce în ce mai mari.
Intoarce capul și zărește
Venind din urmă-i doi pescari.

„Lăsat-am mrejele și luntrea“,
Grăește unul dintre ei.
Iar Domnul: „Adevăr zic vouă:
Voi sunteți Petru și Andrei!“

„Cum, Doamne, cum de știi Tu asta?
Cu nici un om nu Te asameni!“
Și răspunzând, Iisus le spune:
„Veți fi pescuitori de oameni“.

Și au chemat în mare grabă
Și pe Ioan și pe Iacob
Și fiecare 'ngenunchiat-a,
Spunându-I: „Doamne, îți sunt rob!“

* * *

Cutreerând cu ei cuprinsul,
Incepe Domnul să vestească.
Cetăților din Galileea,
Impărăția Lui cerească.

Ioan cu zâmbet feciorelnic,
Il urmărește pas cu pas,
Cu duioșie în privire
Și sfântă armonie 'n glas.

Iacòb, neprhiănitu-i frate,
Cu ochii de iubire plini,
Când doarme Domnul, împresoară
Frumosu-I chip cu flori de crini.

Și'n timp ce pilda Lui duioasă
Cu zvonul câmpului se 'ngână.
Andrei, smerit, îi scoate apă
Răcoritoare din fântână.

Iar Petru, cel spătos și mare,
Cu suflet gingaș și curat,
Ascultă propovăduirea-I
Și ceasuri stă îngândurat.

* * *

Urcând pe munți, dintre mulțime,
Privirea Lui spre El îi cheamă
Pe toți acei ce au să fie
Credinței pavăză de-aramă.

Și Filip, ce știa Scriptura
Și profețiile din ea,
Și pe Mântuitorul lumii
Atât de dornic L-aștepta,

Văzând albastra Lui privire,
Se simte'nlănțuit de El.

Subt un smochin, descoperindu-l,
L-atrage pe Natanael,

Evlaviosul ce în umbra
Mântuitorului ședea-va,
Umil și neluat în seamă,
In taină adorându-I slava.

De lângă masa lui de vameș,
C'o vorbă-l smulge pe Matei.
Va predica învățătura-I,
In veacuri semănând scântei.

Tadeu, văzându-L, lasă'n urmă-i
O casă'ntreagă de copii,
Să se adape din fântâna
Nemuritoarei ape vii.

Iar Toma, neîncrezătorul
De mai târziu, fără să știe,
Vrăjit de fruntea Lui măreață,
Urmează pasu-I pe câmpie.

Și Iuda Iscarioteanul,
Cu suflet veninos și rece,
Tresare și 'mplinind Scriptura,
In rându-apostolilor trece.

Răpit o vreme de cuvântul
Mântuitorului, visând
Măriri, putere pământească,
Se va desmetici curând;

Și între cei din Galileea,
Fiind el singurul Iudeu,
Invins de patimă și aur,
Il va'nșela pe Dumnezeu.

NUNTA DELA CANA

In depărtări se șterge caravana
Și palmierii scântee în soare.
In fundul unei văi, scăldată'n floare,
Voioasă râde nunta dela Cana.

Vârtejul piere'n umbră și răsare;
Zâmbesc bătrâni înmărmuriți ca stana;

Cu vinul vechiu mereu se umple cana
Şi cupe se ciocnesc fumegătoare.

Adie, parcă, mâinile pe strune;
Stă mirele sfios lângă mireasă;
Din ochi povestea dragostei i-o spune;

Şi creşte veselia sgomotoasă,
Cu chiot şi cântări să încunune
Iubirea nouă, fericita casă.

Din fund de zări s'apropie Iisus,
Urmat de ucenici cu pas cuminte.
Vrăjiţi aud întâile cuvinte,
Pe care Fiul Domnului le-a spus.

Le flutură albastrele vesminte
Şi inimile cresc, se'nalţă sus.
Ci Lui vederea Canei i-a adus
Icoana Preacuratei înainte.

O simte că-i acolo, ca prin ceaţă.
Pătrund printre nuntaşi şi, faţă'n faţă,
Maria şi Isus s'au întâlnit.

Dar lumea cântă, râde mai departe,
Nebănuind că'n treacăt i-a privit
Acel ce se va naşte după moarte.

Incet, încet, furaţi de veselie,
Apostolii, uimiţi, la miri privesc
Şi farmecul vieţii pământesc
Credinţa le-o înfrânge şi-i îmbie.

Uitând de visul lor dumnezeesc,
Le sboară gândul la părinţi, soţie;
Păreri de rău în inimi le învie;
De călăuza lor se îndoesc.

In mijlocul vesmintelor frumoase,
Atât de simplu li se pare El!
Cum de-au lăsat ei, oare, fraţi şi case?

Adevărata viaţă nu-i de fel
In pribegiri şi rugi pe căi de chin
Ci'n sânul liniştitului cămin.

Dar, iată, că'ncetează veselia,
Nuntaşii tac şi cântecele pier.
„Nu mai au vin..." îi spune'ncet Maria,
Privindu-L pe Iisus cu ochi de cer.

Il roagă, fără vorbe, duioșia
Și ochii mamei o minune-i cer.
In jos se uită mirele stingher,
Că lumea-i află astfel sărăcia.

„Nu-i ceasul meu", Isus gândește'n sine,
„Să mă desvălui, săvârșind un bine".
Ci'n ochii Ei o lacrimă s'arată.

Renaște'ntreaga vieții Lor poveste
Și tresărind, grăește de odată:
„Umpleți cu apă amforele-aceste!"

Se strâng în jurul Lui, nedumeriți,
Nuntașii toți, apostolii și mirii.
Vorbește rar: „Pe Domnul preamăriți!"
Și-i plouă cu miresme trandafirii.

„In inimă credința vă'ntăriți!
Printr'ânsa vom învinge legea firii.
Cu cerul fiți de-a pururea uniți
Și vă legați prin tainele iubirii!"

Spre bolți o mână albă ridicând,
El apa'n vase-o binecuvântează;
O rugăciune murmură în gând;

Și, iată: străbătută de o rază,
Tresare apa'n flăcări de rubin
Și spumegă, schimbându-se în vin.

„Luați și beți!" Un strigăt se ridică;
Genunchii se apleacă la pământ;
Și toți sărută poala Celui Sfânt
Și tremură apostolii de frică.

Credința în cerescul Lui Cuvânt
In suflet iar cărare își despică;
Și lumea li se pare-atât de mică,
Impărătesc săracul Lui vesmânt.

Pricep că viața, fără El, e moartă
Și'n timp ce lumea cupele deșartă,
I'nvăluie surâsul Lui divin;

In ochi îi scânteează veșnicia
Și fruntea Ei, mai albă ca un crin,
Și-o reazimă de umăru-I Maria.

Și vestea ca un fulger se întinde,
Norodu'n jurul nunții se adună;

Iar pe'nserat, în răsărit de lună ,
Minunea e ştiută pretutinde.

Bolnavi, bătrâni, tresar şi ies prin tinde,
S'apropie durerile să-şi spună
Şi, doar atinşi de mâna Lui cea bună,
Fiorul sănătăţii îi cuprinde.

Se'nchină întorcându-se acasă,
Căci orbul vede, umblă cel schilod,
Nebunul are mintea sănătoasă;

Işi uită toţi durerile şi rana,
Pe când Iisus, urmat de mult norod,
In urmă lasă nunta dela Cana.

FURTUNA PE MAREA TIBERIADEI

Se'nalţă piscuri roşii spre tării,
Iar sus, pe creste, scântee zăpada;
Adoarme între munţi Tiberiada
Cu apele adânci şi străvezii.

Lumina lunii îşi aruncă spada
Prin crăpături de stânci portocalii.
Din luntrea cu vintrele argintii
Pescarii peste ape lasă nada.

Pluteşte leneş barca... şi'ndărăt,
Pe gânduri stând Iisus, îl fură somnul.
In jurul luntrei, nouri de omăt

Răsfrânge apa, legănând pe Domnul
Ca pe o albă pajişte în floare,
Din lumea'mpărăţiei viitoare.

Invăluiţi în raze tac pescarii,
Cuprinşi de o simţire ne'nţeleasă.
Un peşte de argint se sbate'n plasă
Şi vântul suflă apele în arii.

Din ceruri norii tot mai jos se lasă,
Se'ntunecă a munţilor fruntarii
Şi-un vuet înspăimântă năvodarii,
Când intră în strâmtoarea'ntunecoasă.

Infiorări de frig străbat în aer
Şi marea'n vânt tresare, se frământă
Şi pânzele se sbuciumă, se'ncaer;

In somnu-I, nu se mişcă fruntea sfântă;
Talazuri intră'n barcă, saltă, urlă,
Se'naltă până'n la ceruri ca o turlă.

E barca'nvârtejită'n vijelie,
De apă grea, se lasă pe o parte;
O clipă doar, o clipă îi desparte
De'ntunecata mării veşnicie.

Văzând că Domnul doarme mai departe,
In liniştita Lui cuvioşie,
Infricoşaţi, cu faţa pământie,
Ei strigă: „Doamne! Scapă-ne de moarte!"

Iisus se scoală, glasul Lui răsună
Şi întinzându-şi braţul, ameninţă:
„Tăceţi, talazuri! taci şi tu, furtună!"

Şi'nvinse de cereasca Lui fiinţă,
Talazurile mării mugitoare
I se aştern supuse la picioare.

Apoi, spre ei privirea şi-o coboară:
„Credinţa voastră unde vă e? unde?"
Pe feţele'ngrozite curge'n unde
Talazul mării, spaima lor amară.

Din ochi se'ntreabă: „Cine se ascunde
In omul ce furtuna o doboară?"
Privirea Lui atâta e de clară
Şi în străfundul inimii pătrunde.

Cutremuraţi în faţa Lui rămân.
Inseninată marea scânteează;
In zări se stinge clocotu-i păgân.

„Cine eşti Tu, ce mării dai poruncă,
Plutind în vijelie ca o rază?"
Şi'n lacrimi la picioare i s'aruncă.

In aer norii negri se destramă,
Pe mare se aşterne clarul lunii;
Iisus visează, rezemat de funii,
Privind pe cer a negurilor scamă.

Luceferi ard pe urmele furtunii,
Spre Dumnezeu şi heruvimi îl cheamă;
Şi'nconjurat de ape, ca'ntr'o ramă,
Pluteşte sfânt în liniştea genunii.

Intr'un târziu, o aşchie de soare
Desvăluie pe ţărmuri portocalii,
Atinge faţa Lui surâzătoare;

In adiere freamătă migdalii,
Ajung la ţărm şi coborând din luntre,
Un nimb de foc îi scântee pe frunte.

Zâmbeşte trist: curând au să-L îngroape
Şi'n palme-şi vede petele de sânge.
Ci tot mai des în jurul Lui se strânge
Norodul cu credinţa în pleoape.

Un om îi cade în genunchi şi plânge:
„Copila mea de moarte e aproape!
Doar mâna Ta mai potae să mi-o scape!"
Şi glasul de durere i se stânge.

Pe faţa lui curg lacrimile şir;
Străpuns de milă, Domnul îl priveşte,
Grăind încet: „Să mergem, Iair!"

Pornesc, apoi, şi-l mângâie frăţeşte;
Şi'n urma lor, mulţimea şerpueşte
Sclipind în soare ca un patrafir.

Urmat de noroade, se urcă Iisus
Pe drumuri de munte, mai sus, tot mai sus.
Ajunge la casa-i; dar, lumea din poartă
Le spune: „Zadarnic! copila e moartă!"
Mâhnită, mulţimea în drum a rămas;
Şi tatăl priveşte în gol, fără glas.
Femeile'n casă se frâng de durere
Şi Domnului nimeni nimic nu-i mai cere.

Credinţa'n minune, nădejdea'n Iisus,
Odată cu moartea copilei s'au dus.
Ci Domnul îşi şterge o lacrimă grea
Se'ntoarce spre tată: „Să mergem la ea".
Şi-a fost pe la ceasul al zecelea, când,
Isus cu apostolii pragul trecând,
Văzură, prin rama ferestrei deschise,
Copila cea moartă, zâmbind ca prin vise.
Frumoasele-i plete de aur în unde
Ii curg peste umeri; pe geamuri pătrunde
Lumina de-afară; şi-o mângâie lin
Zefirul cu dulce mireasmă de crin.
I-e rumenă gura, dar faţa i-e pală
Şi ochii în cearcăne-albastre de boală
Par două pansele sculptate în ceară;
Mânuţele-i albe spun rugă de seară.

Privirea spre mamă Iisus şi-o ridică:
„Nu plânge, că doarme copila ta mică!"
Dar lumea priveşte la chipul ei rece
Şi-un zâmbet pe faţa vecinilor trece.
„O! doarme, visează copila ta dragă!"
Cu mâna să iasă pe oameni îi roagă.
Rămân numai Petru, Ioan şi părinţii.
S'apropie Domnul cu vraja credinţii,
Ia mâna copilei, suavă petală,
Şi strigă: „Micuţa mea fiică! Te scoală!"
Ca umbrele lunii ce urcă pe zid,
Pleoapele fetei încet se deschid;
Şi inima'n pieptu-i începe să bată,
Se scoală din patu-i, se uită mirată;
Cuprinsă în braţele palidei mame,
S'alintă şi râde, spunându-i: „Mi-e foame!"
Şi rude, la geamuri văzând-o, tresar;
Cu ochii de spaimă, cu faţa de var,
Aleargă de-a valma norodul s'adune,
Să vadă cu ochii cereasca minune.
O clipă şi lumea potop se revarsă
In jurul copilei din moarte întoarsă.
Şi fruntea plecându-şi-o toţi la pământ,
Sărută vesmintele Fiului sfânt.

MUNTELE FERICIRILOR

Pe drumuri de munte, mai sus, tot mai sus,
Urmat de noroade, se urcă Iisus,
Un nimb de lumină învăluie Sfântul.
Ades, câte unul i-atinge vesmântul
Şi iese dintr'ânsul cerească putere,
Se'nchide o rană, se stinge-o durere.
Ajunge pe-o culme smălţată de floare,
Umbrită de cedri şi ninsă de soare,
Cu mâna Lui dreaptă îi binecuvântă;
Curgând printre ierburi isvoarele cântă;
Şi glasu-I pluteşte adânc peste crâng:
„Ferice, ferice de ochii ce plâng!
Căci lacrima spală greşeala întreagă;
Durerea de patimi, de trup te desleagă;
Şi cine trăeşte cu sufletul doar,
Primeşte lumina cerescului har!"
Şi glasu-I pluteşte adânc peste crâng:
„Ferice, ferice de ochii ce plâng!"
Un freamăt străbate norodul, căci mulţi
De-o viaţă întreagă suspină desculţi,
La semenii veseli se uită cu jind;
Şi iată o rază în suflet mijind.
Şi vocea-I duioasă străbate văzduhul:

„Ferice, ferice săracii cu duhul!
Acela ce crede că toate le știe,
In iad se coboară cu vana-i mândrie.
Dar omul ce-L vede pe Domnul oriunde
Și știe că mintea-i nu-L poate pătrunde,
Infrânge întâiul ființii păcat,
Prin grea umilință cu ceru'mpăcat.
Și vocea-I duioasă străbate văzduhul:
„Ferice, ferice săracii cu duhul!"
Un viscol de glasuri în aer s'aude;
Pleoapele toate de lacrimi sunt ude.
„Iubește-ți aproapele tău, ca pe tine!
Iubește-ți vrăjmașul! răspunde-i cu bine
La răul ce-ți face! Și'n rugile tale,
Te roagă să-i iasă norocul în cale!
Prin dragoste toate durerile pier
Și sufeltul vostru se urcă la cer!"
Și mâini hotărâte să dea în vreun frate,
Incet se desfac, de mânii deslegate,
Se'ntind să desmierde cu dulci mângâieri
O frunte de semen urât până ieri.
Ii scaldă în aur apusul de soare;
Plutește în aer un duh de iertare.
Când umbrele serii se lasă pe fire,
Pe munte adie un imn de iubire.

O inimă numai o spintecă ciuda
Și-i scapără ochii în umbră lui Iuda.

SCHIMBAREA LA FAȚĂ

Adoarme mulțimea în frunza ce sună,
Umbrită de cedri și ninsă de lună.
Păstorul privește cu ochi de azur
Smerita Lui turmă culcată'mprejur.
El știe că Iuda curând îl va vinde,
Că pânza uitării pe inimi se'ntinde.
In fiece suflet acum se strecoară;
Privirea-I străbate a somnului țară
Și vede ce ziua rămâne ascuns:
Prin somn îndoeala în mulți a pătruns.

Se roagă la ceruri, smerit, fără glas,
Pe culmea de munte, ca stana rămas.
„Desvăluie-mi fața de albă zăpadă!
Apostolii chipul cel veșnic să-mi vadă!
Să'nfrâng îndoeala din sufletul lor!"

Din ceruri asupră-I coboară un nor.
Când iese dintr'ânsul, schimbat e la față:

Ca fulgerul arde privirea-I măreață,
Vesmântu-I ca neaua străfulgeră viu
Și crește, tot crește pe cer vioriu.

Iar Petru, Ioan și Iacob, adormiți,
De raza privirii în taină loviți,
Tresar, li se pare că-i umbră de vis
Și ochii mai tare toți trei i-au deschis.

Alături de Domnul, profetul Ilie,
Pe caru-i de flăcări, din veacuri învie.
Și'n dreapta-i, cu tabla de piatră în mână,
S'arată făptura lui Moise bătrână.
Vorbesc proorocii veniți de departe,
De jertfa-I pe cruce, de cruda Lui moarte.
Și-apostolii vorba cu ochii le-o fură:
Sunt slove știute din Sfânta Scriptură.
„Acum se'mplinește Cuvântul prooroc!
Și lumea primi-va botezul de foc!"

A Domnului față în noapte străluce
Și'n spate îi crește din umbră o cruce.
Șiroaie de sânge se scurg de pe lemn
Și arde în haos simbolicul semn.
Un glas fără seamăn străbate pe sus:
„Acesta e Fiu-mi! Urmați pe Iisus!"

Deodată, profeții în neguri dispar.
Rămâne pe culme Iisus solitar.
Apostolii palizi de spaimă se'nchină
Și ochii și-acopăr, orbiți de lumină.

INTOARCEREA IN NAZARET

La Iosif, acasă, Iisus s'a întors.
In lipsă-I, Dulgherul atâta lucrat-a!
Atâți sori apus-au! Și'n dor, Preacurata
Atâta durere și caere-a tors!

Bătrânu-L sărută și-L strânge Maria
La sânu-i. Privește în jur, uluit,
Simțind că din cuibul de ieri fericit,
Odată cu Dânsul s'a dus bucuria.

Se uită la floarea zâmbind în fereastră:
In vreme ce mii de minuni a făcut,
O ramură nouă cu floare albastră,
Sub mâna Fecioarei, încet, a crescut.

Și cartea citită în ultimul ceas,
Deschisă, pe masă, și-acum a rămas,

Să poată în doru-I mereu să-I sărute
Frumoasa Lui mână pe filele mute.

* * *

Când zorii de aur pe geamuri străpung,
Lucrează cu Iosif şi Domnul la strung.
Maria-i priveşte zâmbind pe furiş
Şi-adesea rămâne cu ochii închişi,
Să'nfăşure tainic, cu grije, în minte
Priveliştea rară ce-o vede 'nainte.

* * *

Vorbeşte în Templu de viaţa din cer.
Dar lumea se strânge mai mult veninoasă,
Să vadă cu ochii ce poate să iasă
Din casa lui Iosif, sărmanul dulgher.

E Sâmbătă. Templul se umple de lume;
Făţarnicii gura şi-o strâmbă a glume;
Femeile râsul abia de şi-l ţin;
Când, intră Păstorul cu chipul senin.

Străbate mulţimea cu pasul Lui rar
Şi, drept ca moliftul, se urcă'n altar;
Spre oameni se'ntoarce; sclipesc în lumină
Frumoasele-I plete pe fruntea divină.

Şi'n liniştea mare ce'n jur s'a făcut,
S'audă, urechile toate s'ascut.
Ca freamătu'n codru Cuvântu-I răsună;
Pe urmă tot creşte, ca trăsnetul tună,

Şi cade pe inimi puternic şi greu.
In aer se simte plutind Dumnezeu.
Dar, iată, în umbră, şoptind printre dinţi,
O gură se leagă de bieţi-I părinţi:

„Il crede mulţimea trimis dela cer,
Dar, orice s'ar spune, e fiu de dulgher".
Iar Domnul aude cuvântu-i şiret,
Deşi îl şoptise atât de încet;
Şi'n vreme ce lumea îi cere-o minune,
Iisus, închizându-şi pleoapele, spune:
„In ţara lui, nimeni nu este profet!"

DESPĂRŢIREA

E noapte. In somn adâncită-i odaia.
Maria şi Iosif respiră uşor.
Şi luna pe geam îşi aruncă văpaia,
O cruce de umbră scriind pe covor.

Iisus le priveşte făptura lor dragă:
E noaptea din urmă şi-i gata de drum.
Cu fruntea plecată pe lespezi se roagă
La Tatăl să-i aibă în pază, de-acum.

In vise, Maria şi Iosif suspină;
Trezindu-se'n parte, îl văd ca prin ceaţă;
Şi El, să le deie putere divină,
Incetul cu 'ncetul, se schimbă la faţă.

Maria surâde şi Iosif se'nchină:
Ca fulgerul arde privirea-I măreaţă;
Vesmântu-I, ca neaua, sclipeşte'n lumină,
Văzduhul se umple de veşnică viaţă.

In liniştea casei, un pas ca de vis...
Pe chipuri o lungă şi grea sărutare.
Şi uşa'n tăcere oftând s'a închis,
Iar umbra-I, pe câmpuri, se şterse în zare.

DUMINICA FLORIILOR

Un cer albastru ca safirul
Şi cedri antici scrişi pe zare.
Pe şes oiţe dorm în soare.
Cu foşnet iarba-şi pleacă firul.

Ierusalimul îşi arată
Palatele sclipind de-albeaţă.
Pe-o verde pajişte'nflorată
Adie râs şi zvon de viaţă.

Ca floarea soarelui smerită
Ce dintre lanuri creşte'n sus,
Dintre mulţime, liniştită,
Răsare faţa lui Iisus.

Sfielnic, ca şi ea, pe-o parte
Işi lasă chipul Lui senin.
Il vede lumea, de departe,
Venind încet, pe un asin.

Vesminte noi şi crengi în floare
In calea Domnului s'aştern,
Pe'mpărăteştile covoare
Să treacă pasul Lui etern.

Cu crengi de finic, din câmpie,
Şiraguri de femei răsar.
Şi nici o inimă nu ştie
Că Domnul merge spre Calvar.

In piepturi inima le bate,
De bucurie, tuturor:
Mântuitorul în cetate,
Azi, va intra biruitor.

Trezesc nădejdi fără hotare
Minunile ce le-a făcut:
Va şti pe duşmani să-i doboare,
Dac'a'nviat pe morţi din lut.

El, din robie să-i deslege,
A fost trimis de Dumnezeu,
Să fie cel mai mândru rege
Şi scut poporului iudeu.

Astfel gândeşte fiecare,
Slăvindu-I numele pe drum.
Dintre minuni, pe cea mai mare
Aşteaptă să o vad'acum.

De ciudă spumeg' Fariseii,
Gândind că noua Lui credinţă
I-a cucerit pe toţi Iudeii
Şi e în drum spre biruinţă.

La toate casele din cale,
Uşi şi ferestre se deschid.
Se cântă imnuri triumfale:
„Osana, Fiul lui David!"

„Isuse, zi-le lor să tacă!"
Spun Fariseii tremurând.
Iar El: „Chiar glasul de le seacă,
Striga-vor pietrele curând!"

IZGONIREA VÂNZĂTORILOR DIN TEMPLU

In Templul din Sfânta Cetate, e stinsă
Credinţa, de aur şi purpură'nvinsă.
Trufia aprinde lumina din sfeşnic,
Dar nimeni nu crede în sufletul veşnic.
In Templu, zarafii cu roşii perciuni,
Cu ochii de şarpe sticlind de minciuni,
Cu glasuri şirete'mbiind mieroase
Şi haine în zdrenţe lucind unsuroase;
In Templu, tocmindu-se, numără banii;
Cu mâini tremurânde înşeală ciobanii;
Pe lespezi, oriunde privirea-ţi întorci,
Vezi boi de vânzare şi turme de porci.
In loc să tresalte în sunet de harfă,
Sub boltă se'ntinde şiragul de marfă.

„Făcut-ați o piață cu miros de seu,
Tarabă din Casa Părintelui meu!"
Din funie Domnul își face un bici
Și'n ei se repède: „Afară de-aici!"
Și brațu'nvârtindu-și prin aer, lovește.
In dreapta și'n stânga, cu biciul trăsnește
Ii arde cu sete, împrăștie foc;
Și dând cu piciorul, răstoarnă din loc
Taraba cu aur ce sună pe jos
Și drum își despică, cu ochiu mânios,
Prin cete de oameni, răcnind ca un leu:
„Afară din Casa părintelui meu!"
Ca paie luate de apa vâltorii,
Din Templu aleargă goniți vânzătorii.

Uimit de mânia cumplitei furtuni,
Poporul se'nchină și-așteaptă minuni.
Scrâșnesc Fariseii: norodul, astfel,
Ii uită pe rabini, slăvindu-L pe El.
Puterea Lui crește, cu ochii văzând.
Ar vrea să-L sfâșie și-L blestemă'n gând.
S'adună prin colțuri, cu preoții mari,
Fățarnice chipuri, șireți cărturari;
Incep să scornească perfide minciuni,
Că-l are pe diavol, când face minuni;
Și vineți de ciudă, sălbatici de ură
Ii dau anatema și moartea i-o jură.
Cu pietre în mână, L-așteaptă în poartă;
Dar, Domnul când trece, puterea li-i moartă.
Și brațul le cade în jos, obosit;
Dar clocotul urii le crește'nmiit.

CAIAFA

„Să moară!" răcnește Caiafa în sfat.
„Decât în robie tot neamul lăsat,
Mai bine să piară El, singur, acum!"
„Să piară!", vorbește un preot, „dar cum?
Ce vine I-aducem? Găsiți o pricină;
Căci, altfel, poporul se poate să vină
Să sfarăme Templul în crunta-i mânie:
Străinul acesta pe morți îi învie;
Pe Lazăr din groapă l-a scos de curând;
Maria și Marta mi-au spus-o, plângând.
Bethania toată e martoră și,
Lovindu-L pe Dânsul, în noi am lovi."

V'aduceți aminte", un altul se scoală,
„De-acel paralitic, ca umbra, de boală?
Ii spuse doar „umblă!" și el a umblat.
Ci Sâmbătă omul a fost vindecat!

O vină, mai mare ca asta, se poate?
Asemenea fapte sunt legi dărâmate!
Odată'ntrebându-L, în Templu, de unde
Îi vine puterea, străinul răspunde:
„Mi-a dat-o din ceruri Părintele meu!"
Pe sine se crede astfel Dumnezeu.
Căci cine din preoţii lumii, vreodată,
Ca Dânsul a spus Creatorului Tată?"
Tresare Caiafa, de ciudă străpuns:
„In sfânta cetate ca rege-a pătruns
Şi'n loc să ridice poporul iudeu,
Să-l ducă'mpotriva duşmanului său,
Să-l smulgă din neagra sclavie romană,
Pe-ai noştri din Templu îi pune pe goană!
Vrăjeşte poporul minunile Sale:
El poate'ntr'o clipă pe toţi să-i răscoale
Şi lumea întreagă o poate supune,
Dar nu vrea să facă această minune,
Urăşte puterea şi'n loc de răsboi,
El predică pacea! Nu-i pasă de noi!
Văzând împrejuru-I mulţimile toate,
Romanii din Templu curând ne vor scoate.
Să-L facem în lume să-şi spună tot gândul
Şi, astfel, din inima gloatei smulgându-L,
Svârlindu-I asupra dispreţul cetăţii,
Putea-vom pe urmă să-L dăm judecăţii".

* * *

Norodul ce'n slavă pe Domnu-L urcase,
Se sbate, de-a valma, curgând de prin case,
Pătrunde în Templu, sub bolţile-adânci
Şi creşte cu vuet, se năruie'n brânci.
Chemaţi de mai marele Templului, vin.
S'aşteaptă sfârşitul obştescului chin.
Iudeu cu Iudeu din priviri se'nţelege;
Gândesc că Iisus se'ncunună ca rege.
Minunea cea mare acum o va face:
Goni-va Romanii, redându-le pace,
Pământuri şi aur; şi văd cum, prin El,
Renaşte şi creşte în veci Israel.

Iisus se arată'ntre două coloane.
Intreabă Caiafa cu gânduri duşmane:
„De ce'mpărăţie ades ne vorbeşti?"
Iar Domnul: „De ţara veciei cereşti!"
„Rămâi peste neamul iudeu domnitor?"
Răspuns-a: „O turmă va fi şi-un păstor.
Aduc înfrăţirea popoarelor toate
Şi lumea-i iertată de grele păcate,
Din clipa în care se'nchină la mine".

„Dar, cine ești?“ „Fiul Puterii divine!“
„Deci, nu ai venit între noi să ne scoți
Din jugul robiei: pe oamenii toți
Puterilor Tale voești să-i robești,
Mințind că-i vei duce în raiuri cerești!“
Și sute de glasuri cu răcnet de fiară
Se'nalță din sfatul iudaic: „Să piară!“
Și mâna ce'n Templu cu flori L-a primit,
Se schimbă acuma în pumn îndârjit;
Și gura ce ieri îi cânta osanale,
Blestem și ocară I-aruncă în cale.
Deodată, norodul rămâne ca mut:
Iisus dintre dânșii s'a dus nevăzut.
„E diavol!“, cutează Caiafa să spuie.
Și oamenii urlă: „Să-L batem în cuie!“

Doar unul dintr'ânșii pe sine stăpân,
Departe de clocotul urii păgân,
Un om în cetate vestit de bogat,
Aflând despre Lazăr din morți înviat,
De-o caldă credință în Domnul pătruns,
Gândește să-L țină'n palatu-i ascuns.

*

* *

Trimite o slugă să-i deie de urmă.
Ci Domnul, departe, cu blânda Lui turmă,
Pe-o coastă de munte cu antici măslini,
Își dăruie cele din urmă lumini.
Spre vechea cetate întinde un braț
Și Petru șoptește privind cu nesaț:
„Ce marmură albă și mândre palate!
Scântee în soare cupole de-argint!“
Iar Domnul: „Vai, ție, sărmană cetate!
Vai, oameni pierduți în sclipiri care mint!
Gonit-ați pe Fiul luminii din vatră
Și nu va rămâne nici piatră pe piatră!
Căci spadă și flăcări schimba-vor în scrum
Palate și toată sclipirea de-acum!

Dar, iată că, astăzi cu voi împreună,
De paști bucuria s'o'mpart am voit.
Presimt că ne-așteaptă cu inima bună,
Cu poarta deschisă, un om pocăit.
O slugă vedea-veți, intrând în cetate,
O amforă plină pe umăr ducând.
Porniți după dânsul pe uliți; curând
La poartă de marmură scumpă, va bate.
Urmați-l în curtea în care intra-va;
Și spuneți stăpânului casei: „Iisus
Cinează la tine, în sala de sus“.

Acela ce ţine pământul şi slava,
Ne-a fost pregătit-o în mândru-i palat,
In slugă supusă schimbând un bogat".
Vorbise Păstorul, văzând ca prin vis.
Plecară şi totul a fost cum a zis.

Ci Iuda, încet, dintre ei s'a desprins,
Fugind printre arbori, cu scrâşnet de dinţi
Şi'n sfatul Caiafei de ură aprins,
Se duse să-L vândă pe treizeci de-arginţi.

CINA CEA DE TAINĂ

O sală cu bolta de aur,
Pereţii sculptaţi în stejar
Şi-o masă de greu palisandru
Pe-un roşu covor ca de jar.

In fund, o fereastră arcată
In marmură albă cu vine,
In ea înrămează câmpia
Şi fruntea făpturii divine.

Un soare, ca vişina coaptă,
Apune pe dealuri, departe.
O rază atinge vesmântul
Păstorului fără de moarte.

Ii cade în falduri mantaua
Pe lespede, albă grămadă;
Sfioase răsar din sandale
Picioarele Lui de zăpadă.

Pe neteda-I faţă de ceară
A genelor umbră se lasă,
Se mişcă încet, după soare;
Privirea-I se roagă duioasă.

Din largile mâneci învie
Frumoasele mâinilor vise,
Mai blânde ca raza luminii,
Spre bine de-a pururi deschise.

La stânga, cu ochii extatici,
Cu barba de aur, Ioan;
Şi'n dreapta, măreţ, Sfântul Petru,
Cu umeri şi chip de oştean.

Cu rumene-albastre vesminte,
Sau ninse cu vânăt de prună,

Ca soarele unele blonde,
Apostolii masa'ncunună.

In umbra'nserării se'nalță
Cucernice chipuri de sfinți;
A ochilor candelă arde
Spre Domnul cu raze cuminți.

Păstorul își scoate vesmântul,
Coboară din slava regească,
In care, în ziua din urmă,
Firesc se cădea să lucească;

Se uită pe sine cu totul
Și'n vreme ce ei, fără glas,
Rămân în uimire, se duce
Și umple cu apă un vas.

Apoi, încingându-și mijlocul
Cu albul ștergar ne'ntinat,
Trecând dela unul la altul,
Cu zâmbetul Lui neuitat,

S'așează'n genunchi lâng'apostoli,
El, soarele rupt dintre stele,
Și mâinile'n apă muindu-și,
Picioarele'ncepe să spele.

E ultima seară, când Domnul
Se află în mijlocul lor.
Și pilda din urmă voește,
Astfel să le-o dea tuturor.

El știe că duhul ispitei
Lucrează în minți prin mândrie;
Că ea îi desparte pe oameni,
Iar Cain printr'ânsa învie.

Apostolii simt în adâncuri
Cu haru-i lucrând veșnicia.
Odată cu praful din cale,
Alunecă jos și trufia.

Și lutul de viață tresare,
Subt albele-I mâini de'mpărat.
Ferice, ferice piciorul,
Pe care Iisus l-a spălat!

Incet, ridicându-se, Domnul
Se'mbracă, s'așează'ntre ei.
Privirile par o cunună
De lacrimi și blânde scântei.

Iisus se ridică; se'nchină
Şi umple o cupă cu vin
Şi spune cu ochii în lacrimi:
„Cu voi am dorit să închin

Potirul acesta; luaţi-l!
Să fie slăvit Dumnezeu!
Luaţi-l şi beţi împreună !
Acesta e sângele meu;

Se varsă ca Tatăl să ierte
Păcatele lumii ce vine,
Cu sufletul plin de căinţă,
Să-şi caute pacea în mine".

Şi pâinea din faţă luând-o,
O frânge în două, spunând:
„Acesta mi-e trupul, ce jertfă
Mi-l dau pentru voi, sângerând.

Uniţi-vă'ntr'însul! Iubirea-Mi
Duceţi-o cu voi pretutinde!
Dar, vai! adevăr grăesc vouă
Că unul din voi mă va vinde!"

O fierbere vie de glasuri,
Ca marea crescând în furtună,
Se sparge de ziduri şi iarăşi
Se'nalţă, se'nvolbură, tună.

Apostolii vin împrejuru-I;
Ioan, mai iubit de stăpânu-I,
Privindu-L cu dragoste, fruntea
Sfielnic şi-o lasă pe sânu-I.

„Sunt eu?", un apostol întreabă.
Şi alţii întreabă la fel.
Iar Iuda, ca nimeni văzându-i
Tăcerea, să creadă că-i el,

S'apropie: „Cine-i, Stăpâne?"
Răspunsu-i-a Domnul în şoapte:
„Acel ce-mi va da sărutarea,
Vânzându-şi credinţa, la noapte".

Şi Iuda, ieşindu-şi din fire,
Lăsându-i pe toţi cu Iisus,
Mânat de puteri nevăzute,
Ca vântul pe uşă s'a dus.

Şi Domnu-şi urmează cuvântul,
Cu ochii pe urmele lui:

„Să credeți că Tatăl e'n mine,
Cum Eu sunt în Tatăl, vă spui.

„Mă duc dintre voi, dar plecarea-mi
Să nu vă'nspăimânte nici cum;
Căci Tatăl mă cheamă la sine,
In slavă, pe-al sângelui drum.

„Iubiți-vă unii pe alții,
Așa precum Eu v'am iubit!
Văzându-vă dragostea, lumea
Va crede în voi înmiit.

Iar cine pe voi vă alungă,
Pe mine m'alungă întăi.
Plângeți-i! Pe-aceia i-așteaptă
A iadului negre văpăi".

„Dar unde pleca-vei?" întreabă
Apostolul Petru, mâhnit.
„Pe drumul", răspunde, „pe care
De toți am să fiu părăsit".

„Și-acum te urmez!", spune Petru,
„Și sufletu-mi dau pentru Tine!"
Iar Domnul: „Cuvintele mele
In minte păstrează-le bine:

Că n'are s'apuce la noapte
Să cânte cocoșul și tu
De trei ori te lepezi de mine!"
Iar Petru, în lacrimi, tăcu.

„Și-acum, împlinească-se toate
Cuvintele Tatălui meu!
Veniți, după mine, cu toții!
Veniți! M'a chemat Dumnezeu!"

Și Domnul din jilțu-I se scoală,
Apostolii, triști, îl urmează.
In Petru o teamă'ncolțește
Și gândul de-a-L ține în pază,

Il face să strângă sub mantă
Al săbiei rece mâner.
Și toți, prin deschiderea porții,
Par umbre înscrise pe cer.

Și sala cu bolta de aur,
Pereții sculptați în stejar,
Și masa de greu palisandru
Pe roșul covor ca de jar,

Rămân, adâncindu-se'n noapte,
In curgerea clipelor grele.
In urmă uitată, o frunte
Alunecă'ncet printre ele;

E Sfântul Ioan; se apleacă
Şi cade'n genunchi, să sărute
Pe lespezi de marmură, umbra
Şi urmele Domnului mute.

GHETSIMANI

Pe muntele Măslinilor, urcând,
Cei unsprezece-apostoli îl urmează.
Prin arbori nu străbate nici o rază,
Doar vântul primăverii suflă blând.

Din frunze iese luna'nsângerată,
Pe stânci tresar din umbra lor măslinii
Şi 'nvăluiţi în mantia luminii,
Păstorului cărarea i-o arată.

Cu fruntea ca o marmoră în lună,
Se urcă umbra blândului Iisus.
Din stâncă'n stâncă, pasul Lui răsună,
Un cântec ce prin veacuri va fi spus.

Şi fiecare clipă ce se duce,
Din inimă îi smulge un suspin,
Căci simte cum L-apropie de cruce
Şi-şi vede fruntea sângerând în spin.

Işi aminteşte calea grea şi lungă
Ce pe pământ şi'n om a străbătut
Şi-acum, sfârşind-o, parc'ar vrea s'ajungă
Tot mai târziu, şi-ades, în loc, stă mut.

Se urcă'ncet, în grea singurătate
Şi inima sfârşitul parcă-I bate.
Trecând pe subt umbrosul rămuriş,
Se stinge faţa Lui îngândurată.
Dar, iat'ajung pe culmi, şi'n luminiş,
Grădina Ghetsimani se arată.

De-argint se par măslinii; jos, pe iarbă,
Talaz de aur tremură topit;
Şi-apostolii cu scânteeri în barbă,
Privesc în jur cu ochiu înmărmurit.

Şi a chemat la sine pe Ioan,
Iacob şi Petru, şi le-a spus mâhnit:

„E-aproape mâna crudului dușman
Și sufletu-mi se simte părăsit.

„Rămâneți lângă mine în veghere,
Căci inima-mi atâta-i de pustie,
Că până voiu intra în veșnicie,
Voiu geme în amarnică durere".

Și Domnul cu simțirea chinuită
De ceasul împlinirilor din carte,
Spunându-le să fugă de ispită,
Se duse să se roage mai departe.

Cum sta în lună drept, o jumătate
Părea lumină, alta întuneric.
Și mâinile în rugă'mpreunate,
Minune de argint, sclipiau feeric.

Căzu'n genunchi cu fruntea pe pământ
Și pumnii Lui se frânseră'n durere.
Sbucni în plâns: „Părintele meu sfânt,
Prea multă suferință mi-se cere!

„Pe Fiul tău iubit, ca pe-un tâlhar,
Ciocanele pe cruce îl vor bate,
Strivindu-L în dureri nemăsurate.
Alungă dela mine-acest pahar!

Dar, dacă voia Ta la fel rămâne,
Putere dă-mi să le îndur, Stăpâne!"

Și'n chinuri svârcolindu-se cumplit,
Simțind pe trup lovirile de bice,
Pe frunte stropi de sânge s'au ivit
Și-au început pe lespede să pice.

Sdrobit, s'a ridicat din rugăciune
Și spre apostoli pasul și-a'ndreptat
Și i-a găsit dormind de-amărăciune
Și i-a trezit din somn și i-a mustrat.

„Sculați-vă! sculați-vă din vis
Și vă rugați cu inima smerită
Să nu intrați vre unul în ispită!"

Și cum vorbia, frunzișul s'a deschis,

Cu arme, cu făclii și felinare,
O ceată de ostași și slujitori
Țâșniră dintre pomi. In fruntea lor,
Sta Iuda cu priviri scăpărătoare.

Spre ceată aplecându-se, a spus:
„Spre-a nu scăpa din mână prada mea,
Pe unul dintre ei voiu săruta.
Să-l ridicaţi: acela e Iisus!“

Cu aere de milă, prefăcut,
S'apropie de Domnul, pocăit,
Şi pe obrazu-I alb, neprihănit,
Işi pune tâlhărescul lui sărut.

Până'n adânc Isus se înspăimântă
Şi chipul i se face ca de var,
Pleoapele-i se'nchid, privirea-I sfântă
Să nu mai vadă chipul de tâlhar.

Ci-i spune: „Prin sărutul tău făţarnic,
Dai prins pe Fiul Domnului! dar, vai!
Curând de tot, te vei căi amarnic
Şi, singur, Iudo, plată ai să-ţi dai!“
„Şi-acum, ostaşi, luaţi-mă cu voi!“
C,i auzindu-i glasul, înapoi
Se traseră din faţa Celui Sfânt
Şi au căzut cu fruntea la pământ.

„Sculaţi-vă de jos şi mă luaţi!“

Cu funie îl leagă doi soldaţi;
Dar Petru scoate sabia'n mânie
Şi unui rob urechea i-o sfâşie.

Iar Domnul: „Pune-ţi sabia în teacă!
Voesc să beau paharul ce mi-i scris“.
Şi ochii Lui pe rob lăsând să-i treacă,
Insângerata rană i s'a'nchis.

* * *

Târziu, când la Caiafa era dus
Şi aruncat Păstorul în osândă,
Pe-afară, Petru tot mai sta la pândă.
Ostaşi iscoditori l-au întrebat
De este ucenic de-al lui Iisus
Şi Petru, de trei ori, s'a lepădat.

Un cântec de cocoş i-aduse-aminte
Ciudatele Păstorului cuvinte.
Căindu-se amar, cu chipul stâns,
S'a dus în noapte Petru şi a plâns.

JUDECATA

Palatul alb pe ape frânt,
Se'naltă falnic în lumină;

De lume curtea lui e plină;
Sub bolţi de marmură senină,
In el, se judecă un Sfânt.

Ostaşi cu suliţi înconjoară
Invinuitul şi, prelung,
Pilat priveşte'ntâia oară,
Frumoasa-I frunte solitară
Şi ochi-I care îl străpung.

Poporul moartea Lui o cere
Şi-o vorbă n'a putut să-I scoată.
Pe scări, în curte revărsată,
Mulţimea-i mare'nfuriată,
Isus o stâncă de tăcere.

Ei, ce-au voit să-i desrobească,
Văzând că predică iubirea,
I-aduc, acum, învinuirea
Că vrea coroană'mpărătească.

Cuprins de vraja Lui divină,
Pilat deschide uşa'n soare
Şi'n faţa lumii când apare,
Grăeşte: „N'are nici o vină!"

Un urlet aprig de mânie
Norodul auzind a scos
Şi mii de voci în vijelie
Fierbeau, cerând cu lăcomie
Să-L răstignească pe Hristos.

Era, pe-atuncea, obicei
Ca'n prag de Paşti, Pilat să scoată
Din temniţa întunecată
Un osândit cerut de ei.

Şi se găsea în închisoare
Un ucigaş spăimântător,
Baràba. Nici o îndurare
N'ar fi putut trezi'n popor.
„Pe cine liberăm?" le-a spus;
„Pe ucigaş sau pe Iisus?"

Şi, fără ca s'o mişte slaba
Mântuitorului făptură,
Mulţimea clocotind de ură,
Din mii de guri făcând o gură,
Răcni ca tunetul: „Baràba!"

Şi cum Pilat, oftând amar,
Privea nevinovatul trist,

S'a ridicat un glas barbar:
„Duşman îi este lui Cezar,
Acel ce apără pe Christ!"

Şi cum creştea furia lor,
Un tremur trupul i-a cuprins.
Ameninţări de neînvins
Ţâşneau din setea de omor
A'ntărâtatului popor.

Pilat, simţindu-se înfrânt,
Ieşind în faţa tuturor,
Pe mâini cu apă s'a spălat,
Strigând: „Mă simt nevinovat
De sângele acestui Sfânt!"

Şi L-a lăsat în voia lor.

CALVARUL

Pe drumul Golgotei, pestriţă mulţime
Se urcă în valuri; întâi, preoţime
Cu bărbile râuri curgând pe vesminte,
Perciuni ce scântee în soare fierbinte,
Cu nasuri de vultur şi buze cărnoase;
Pe urmă, Romanii, în coifuri lucioase,
Cu braţe de-aramă, cu piepturi în zale,
Cu pulpele strânse'n curea de sandale.
Bătrâni şi copii, Cărturari, Farisei,
Innoată în roiul crescând de femei.
Şi lumea din case tot curge şuvoi,
Când valul sfârşeşte, cresc altele noi.

In marea mulţimii de soare scăldată,
In mijloc, răsare o roşie pată.
Incet, se târăşte, pe greul suiş.
Iudeii la dânsa se uită pieziş,
Căci pata e-o mantie lungă, atârnă
Pe umeri ce poartă o cruce din bârnă.
E crucea Golgotei înaltă şi grea
Şi umăru-I geme, se frânge subt ea.
In ochii cu cearcăne-adânci, albăstrui,
In flacără pâlpâie sufletul Lui.
Gândeşte că'n marea-I putere cerească,
El poate din juru-I pe toţi să-i strivească;
Dar vede oceanul de suflete'n faţă,
Noroadele care de chipu-I s'agaţă,
Şi-aude prin ceaţă venind din milenii
Căinţa pe dangătul blândelor denii
Şi fumul tămâiei ce urcă uşor,

Spre Tatăl din ceruri a-tot-ziditor;
Și'ndură'n tăcere durerile humii,
Să spele cu sânge păcatele lumii.
La gândul că toate acestea s'ar stânge,
Ii scântee ochii în lacrimi de sânge,
Ce curg în șiroaie pe chipul Lui supt
Și bicele plouă pe trup ne'ntrerupt.

Mantaua de purpură zdreanță-i pe umăr,
Pe alba Lui piele ies răni fără număr,
Ci neagra cunună'mpletită din spini
Imprăștie'n juru-I un nimb de lumini.
Il văd credincioșii, îi simt veșnicia.
In urmă, cu hohote plânge Maria.

Subt cruce, se clatină Domnul și'n loc,
Răsuflă o clipă; dar biciul de foc
Ii șfichiuie carnea de sânge brăzdată.
Slăbește și simte că n'o să mai poată
Să miște. O palmă îi cade pe față.
Pe ochi i se lasă o pânză de ceață.
Abia de mai poate în juru-I să vadă;
Se frânge și cade subt cruce grămadă.

Sunt mulți împrejuru-I ce-ar vrea să-L ridice;
Dar teama de rabini și groaza de bice,
Ii ține de-o parte. Maria, pe jos,
E frântă de chinuri. Cu mers sfiicios,
O tânără numai își leapădă frica:
Și vine la Domnul, plângând: Veronica.

Pe fața-I bătută așterne-o năframă;
O șterge de lacrimi cu grijă de mamă.
Iar Domnul își vine, încet, în simțiri
Și-asupră-i ridică duioase priviri.
Ci dânsa tresare, surâde ca'n vis,
Văzând pe năframă obrazu-I înscris.

R Ă S T I G N I R E A

Pe culmea Golgotei, în soare, trei cruci se înalță pe cer;
Trei trupuri pe ele-s bătute cu negre piroane de fier.
Lumina le'ncinge din spate și scrise'n albastru se par.
Iar jos, la picioare, se mișcă năprasnicul lumii viespar.

O mare de glasuri în aer își vântură valul etern
Și razele, ținte de aur, prin brațe de cruce se cern.
Vesmântul și-l sfâșie-un rabin și râde cu hohot sălbatec,
Privind Răstignitul ce arde în chinuri pe-al crucii jăratec.

In stânga şi'n dreapta, tâlharii cu feţele strâmbe de chin
Şi'n mijloc, mai alb ca zăpada, Iisus, iertător şi divin.
Tovarăşii Lui în durere, adesea, un urlet aruncă
Şi muşchii pe faţă se umflă de-a sângelui aprigă muncă.

Iar unul spre Domnul rânjeşte, hidos arătându-şi un colţ.
Iisus, neclintit, îşi ridică albaştrii Lui ochi către bolţi.
Ci glasul tâlharului strigă: „De eşti Impăratul Hristos,
Te smulge pe Tine din cuie şi trupul coboară-Ţi-L jos!".

Cum fierbe o mare în clocot, când apele'n maluri ajung,
Mulţimea se sparge, deodată, în hohot de râset prelung.
Tresare tâlharul din dreapta şi inima-i crudă se'nmoaie
Şi celui din stânga grăeşte, cu ochi scăpărând de văpaie:

„N'ai teamă de ceruri? la moarte şi tu, ca şi El, osândit!
Şi El fără vină e-aicea; iar în omor ne-am mânjit!"
Apoi, spre Iisus se înderaptă cu tremur de plâns în cuvinte:
„O! Doamne! când fi-vei în ceruri, adu-ţi şi de mine aminte!"
Iisus se'nfioară de milă, privind lăcrimatu-i obraz
Şi-i spune: „In raiul cel veşnic, cu mine intra-vei chiar azi".

Priveşte prelung Magdalena la fruntea-I de spini sângerată,
La gura-I ce arde de sete şi cade'n genunchi, fulgerată
De-albastra-I privire cerească, în care-a citit veşnicia;
Şi plânge amarnic şi geme şi părul şi-l smulge Maria.

Şi marele preot, Caiafa, se uită la Domnul pieziş
Şi-i spune cu zâmbete, ochii ţinându-şi o clipă închişi:
„Pe mulţi mântuit-ai; pe Tine, rămâne acum să te mântui!"
Pe faţa Lui, albă ca varul, o palmă aşterne cuvântu-i.

Se tulbură'n suflet; îi vine să sfarme'n mânie puterea
Ce-L leagă de cruce, din palme să smulgă'ntr'o clipă durerea;
Şi hohotul lumii se urcă, de-un hohot mai mare urmat
Şi pietrele sboară pe trupu-I şi gem de sânge scăldat.

Mulţimea îl blestemă, urlă, îl scuipă şi strigă mereu:
„Priviţi! Impăratul Iudeei! Priviţi pe Isus-Dumnezeu!"
Iar El atârnând fără vlagă, se roagă la ceruri fierbinte:
„Nici unul nu ştie ce face! O! iartă-i pe dânşii, Părinte!"
Şi capul, deodată, îi cade, şi ochi-I se'nchid dureros,
Şi sufletul dându-şi, rămâne ca piatra pe cruce Hristos.

Şi-a fost pe la ceasul al şaselea, când,
Prin aer un vuet din ceruri trecând,

Se stinge lumina de soare, iar vântul
Porneşte şi urlă'n cutremur pământul;

Se'ntunecă bolta şi-o negură deasă
De-asupra Golgotei, pe lume se lasă;

Mulţimea se strânge de-a valma, de frică
Şi Templul în două sfărmat se despică

Şi stâncile crapă, copacii se'ndoaie
Şi fulgere roşii, ca şerpi de văpaie,

Sfăşie tăria, şi'n flăcări ce pier,
Trei cruci pe Golgota se 'naltă spre cer.

In ceaţă'nlemnită făptura cerească
Subt ochii mulţimii începe să crească
Şi fruntea în nouri se'nalţă mai tare
Şi braţele'ntinse din zare în zare,
Ameninţă lumea cu pete de sânge.
Mulţimea se bate în piepturi şi plânge,
Cu faţa în haină; e-un geamăt prelung;
In coastă cu lancea ostaşi îl străpung.
Un viscol de ghiaţă suflând de pe cruce
Indoaie mulţimea, o 'mpinge, o duce
Departe de culmea durerilor mute,
De palmele blânde în cuie bătute.

*
* *

Când luna pe cruce şi-aprinde scânteea,
S'apropie Iosif din Arimateea;
Pe Domnul din cuie îl lunecă jos;
L-înfăşură'n pânze de in şi pios
Il duce'n grădina de flori tămâiată.
Mormântul săpat într'o stâncă, s'arată
In raza luminii, subt trei chiparoşi,
Ce 'n noapte se'nalţă spre cer fioroşi.
Incet, înăuntru, îl lasă pe funii;
Il mângâie tainic văpăile lunii;
Pe groapă o lespede albă prăvale.
S'adună ostaşii de pază, în zale.
Trec ceasuri. Pe marmură, umbrele lor
S'apropie tainic mişcate de lună
Şi lungile suliţi încet se'mpreună
Şi iar se destramă spre margini şi mor.

INVIEREA

E'n noaptea a treia. Tăcere divină
Pluteşte în aer, pe'ntinsa grădină.
Ascunsă e luna în cedrii bătrâni;
Ostaşii veghează cu feţele'n mâni.
Pe lespede-i umbră şi umbră'mprejur;
Doar sus, printre nouri, spărturi de azur
Vestesc că e lună şi fluturii serii
Sfăşie c'un zumzet adâncul tăcerii.

Cocoşul vesteşte cu trâmbiţa-i zorii;
Foşnesc, ca din visuri treziţi, sicomorii.
Deodată, pe lespede-o verde lumină
Scântee ca unda de mare senină;
Văzduhul se umple de-un abur uşor;
Un cearcăn de aur crescând sclipitor
Străbate prin piatră; nălţându-se'n sus,
Cu ochii de fulger s'arată Iisus
Şi creşte, tot creşte pe cer vioriu,
Mai alb ca zăpada, străfulgeră viu;
I-adie prin aer în falduri vesmântul;
In urmă-I, tresare'n cutremur pământul,
Infrânte-s puterile morţii, înfrânte!
Alaiul de îngeri începe să cânte,
Slăvind Vestitorul de veşnică viaţă;
Spre lume se'ntoarce frumoasa Lui faţă
Şi-i dăruie alba nădejde: Iubirea,
Să'nfrângă durerea, să biruie firea,
Să uite mormântul! Şi sus, tot mai sus,
Se urcă pe trepte de aur Iisus;
L-întâmpină 'n ceruri sfioşi heruvimi;
Cutreeră veseli albastre'nălţimi
Şi cântă arhangheli cu chip luminat:
„Treziţi-vă, oameni! Hristos a 'nviat!".

Grigore Sălceanu

V Â L T O A R E A

ROMAN

XII.

Indată după publicarea rezultatului alegerilor fostul prefect descoperi, în gazeta locală a partidului, escrocheria săvârşită de prefectură în legătură cu frauda dela serviciul drumurilor. Autoritatea, somată o săptămână, în fiecare zi, în gazetă, trebui să recunoască într'o declaraţie în care arăta că lipsa dela serviciul drumurilor cade într'adevăr în sarcina prefectului Albescu nu a lui Mărginean, şi că s'a produs o eroare regretabilă când s'a dat primul comunicat.

Gazeta guvernamentală din localitate încercă să arate că regimul căzut a fost tot aşa de păcătos ori care ar fi fost persoana oficială care a sustras banul public dela destinaţia lui, şi cerea sancţiuni împotriva vinovatului. Dar campania reîncepută abia, se stinse îndată. Ea răsuna în gol. Interesul electoral trecu, şi ştirea nu mai alarmă pe nimeni.

Cu atât mai vârtos nu, pentrucă între timp Albescu, după ce căzu în alegeri, trecu în fruntea unui întreg grup dintr'un oraş muntean în partidul guvernamental. Aşa că se puse în pausare şi ancheta cerută de Mărginean, după cum se amnestiară toate delictele electorale, şi între ele şi calomnia prin presă. Aşa că Mărginean nu mai putu avea satisfacţia să vadă pedepsiţi pe gazetarii cari l-au calomniat în vremea campaniei electorale.

Fostul prefect se gândea desamăgit că probabil nici recunoaşterea escrocheriei nu s'ar fi făcut dacă ar fi rămas în fruntea judeţului prefectul care făcuse alegerile. Dar acesta fu înlocuit, drept sancţiune că guvernul nu a putut lua pe judeţ decât un singur deputat, capul de listă. Iar prefectul care-l înlocui fusese rivalul celui dintâi la prima numire. Fu în joc, deci, şi o chestiune personală, o poliţă de plătit.

Mărginean avu prilej să constate cu amărăciune şi adâncă desilusie că de ceea ce se temu în prima clipă când i se aruncă acuza de furt, nu scăpase. Numele lui bun ieşise scărmănat din toată afacerea asta. Avea prilejul să se întâlnească cu oameni — cunoscuţi vechi — în drumurile lui în Capitală, cari, din vorbă în vorbă, nu uitau să-i pună întrebarea.

— Ascultă frate! Dar ce comedie a mai fost şi acuza cu milionul acela şi jumătate?

El era silit să repete mereu ceea ce spusese de-atâtea ori. Şi se mira: doar s'au lămurit toate lucrurile cu escrocheria aceea, în ziare şi declaraţii oficiale!

El constată cu mâhnire adâncă fenomenul atât de des: calomnia o cetise toată lumea, dar numai foarte puţini citiră şi dovezile cari ştergeau orice pată de pe numele lui. Mai băgă de seamă că unii, şi după ce le arăta cum a ajuns să fie învinovăţit, nu-l credeau decât pe jumătate. O urmă de îndoială se vedea în ochii lor.

„De, asta am ştiut-o eu de mult că lumea crede mai bucuros răul despre aproapele, decât binele", îşi zicea el, dar în constatarea aceasta nu putu afla nici o mângăere.

Luase cuvântul la discuţiile asupra validărilor pentru a-şi mărturisi şi dela tribuna parlamentară convingerile sale asupra luptelor dintre partide, asupra imperativului naţional al unirii de a se aduna toate energiile naţionale într'un singur bloc. Incepu dela constatarea că alegerea lui se datoreşte bunei administraţii pe care a făcut-o în judeţ, indiferent de consideraţii de partid, lucrând cu oamenii cei mai cinstiţi şi harnici, în jurul cărora putea solidariza satele.

Işi începu vorbirea într'o expunere calmă, când cineva de pe băncile guvernamentale îl întrerupse:

— Toate-s bune! Da ce-i cu milionul şi jumătate din fondul judeţean al drumurilor?

Intreruperea îl biciui ca o pleasnă de foc pe obraz, şi câteva clipe rămase mut. In vremea asta se auziră râsete, strigăte de „huide-o", „şobolanul", „caşcavalul", şi alte voci: „Da, să ne spună ce-i cu milionul şi jumătate?"

Revoltat de această primire îşi reveni repede, şi povesti întreaga încercare de escrocherie, ceea ce deşteptă o furtună de invective de pe băncile opoziţiei împotriva guvernului şi majorităţilor.

Incidentul acesta îi fu însă de cel mai mare folos. De unde mai înainte vorbea liniştit, puţin greoiu, ca şi când ar fi desfăşurat o teorie asupra luptelor dintre partide, asupra blestematei divizări a energiilor naţionale, acum îşi continuă vorbirea cu însufleţire, cu o sinceritate arzătoare.. In curând câştigă atenţiunea încordată a întregei camere. Era ascultat cu tot mai multă simpatie şi adeseori cuvântarea lui fu întreruptă de aplauze unanime. Vorbi cu o mare convingere şi multe argumente despre idealul tuturora întru consolidarea unirii, asigurarea viitorului ţării, ceea ce nu se putea realiza divizând pe români prin partide, învrăjbind până şi satele, ceea ce, după el, era o adevărată crimă.

Sfârşi având un mare succes, felicitat de toată lumea care se grămădise în jurul lui îndată ce coborî dela tribună.

Fiind suspendată şedinţa pentru zece minute, eşi pe culoar, aprinzându-şi o ţigară, când simţi braţul lui Grecescu subt al său.

— Şeful vrea să te cunoască. Vino cu mine.

Preşedintele partidului era într'o cameră unde se ţineau şedinţele unei secţiuni. Acum nu era şedinţă, şi şeful era singur, frunzărind un dosar.

— Ţin să te felicit domnule deputat. Te-am ascultat cu cea mai mare atenţiune şi cu o vie plăcere. Ai mai fost parlamentar? Ai mai vorbit în Cameră?

— Nu. E întâia oară şi n'am mai fost parlamentar.

— Cu atât mai mult te felicit. Dumneata ai spus lucruri foarte interesante, adevăruri cari ar trebui să dea de gândit la toată lumea. Dar mă bucur că ai şi curaj şi prezenţă de spirit şi duh polemic.

— In parlament vorbeşte întâia oară — interveni Grecescu, dar în două campanii electorale a ţinut sute de cuvântări. Ştie vorbi poporului ca puţini alţii.

— Şi spui că alegerea lui Grecescu şi a dumitale se datoreşte bunei administraţii de sub regimul nostru?

— Domnule preşedinte, interveni din nou Grecescu, Dv. aţi avut amabilitatea să mă felicitaţi pe mine pentru succes. Trebue să declar că meritul este al domniei-sale.

Şi el povesti pe scurt şi felul cum a lucrat prefectul trei ani, şi felul cum a făcut cele două campanii electorale.

— Hm! Hm! Interesant! zise şeful. Dar cum l-ai aflat dumneata pe d-l Mărginean?

Grecescu lămuri că-l cunoaşte de când era notar într'un sat, cu prilejul unei alegeri parţiale, şi când a fost destituit fiindcă n'a executat ordinele ilegale ale prefecturii, şi n'a oprit întrunirile opoziţiei. Sfârşi spunând: „E advocatul sucursalei băncii noastre de acolo".

— Cum, advocat? Par'că spuneai că era notar?

— La izbucnirea războiului nu-mi luasem toate examenele de advocat. Dar mi le-am completat în primul an după unire.

— Hm! Mă bucur. Mie-mi plac oamenii de voinţă. Imi pare bine că te-am cunoscut. Şi încă odată, felicitările mele pentru debutul fericit.

După ce eşiră deputatul Grecescu îi zise: — I-ai făcut o foarte bună impresie. Trebue să ştii că şeful felicită pe puţină lume.

Mărginean era mulţumit în primul rând, pentrucă îşi dădea seama că a ţinut o cuvântare bună. Cuvintele lui Grecescu îl umiliră oarecum! Ce nevoe avea el de buna apreciere a şefului? Era o distanţă aşa de mare între el şi preşedinte? Nu se gândise niciodată la asta, şi nu înţălegea pentruce ar fi un favor că a voit să-l cunoască? Totuşi aprecierea lui, ca şi a camerei întregei, îl măguliră; mai ales îi confirmară încrederea pe care o avea în sine însuşi.

Gazetele de dimineaţă relevară cu simpatie cuvântarea lui şi o publicară în rezumate mari. Ziarul oficial al partidului i-o publică în întregime. Redacţia îi ceruse şi o fotografie, dar nu avea, şi-i păru ridicol să se fotografieze anume pentru a-i apărea chipul în ziar.

De succesul acesta se bucură şi Emilia şi copiii. Când se înapoe din Capitală află cuvântarea lui, tăiată din ziarul oficial, şi încadrată, pusă deasupra patului băiatului.

Emilia, la cină, aduse din cămară şi o sticlă cu şampanie.

— „Trebue să te sărbătorim şi noi, tăticule. Asta e ideea mea", spuse băiatul. Tot a lui fusese şi ideea de a încadra cuvântarea.

— Am cumpărat douăzeci de exemplare din ziarul cu vorbirea dumitale şi o să le împart în clasă.

— Uite-uite! Nici nu știam că ești atât de vanitos, dragă Ionel.

— Nu-i vanitate! Dar vreau să-i rușinez pentrucă ei au crezut ce s'a scris mai de mult despre dumneata la gazetă.

— „Hm.! De-acum am un apărător, ce-mi mai pasă?" râse Mărginean înveselit.

In prima sesiune el mai luă de trei ori cuvântul în parlament, în polemică cu deputați guvernamentali cari acuzau mereu regimul trecut de ilegalitate și imoralitate.

Esența cuvântărilor lui fură tot principii și constatări de ordin general. Dacă un partid e corupt e dovadă că e coruptă și societatea. Partidele sunt așa cum le fac oamenii, cum sunt oamenii din care sunt compuse. Ordinea morală s'a prăbușit, după războiu, pretutindenea. Societatea încă nu și-a aflat un nou echilibru spiritual. Dar trebue să-și afle. Lucrul acesta este însă imposibil fără aducerea într'o tabără a tuturor acelora cari se orientează încă după legea etică.

Câtă vreme se aleargă după voturi, se aleargă după orice om care poate spori voturile. Impărțită lumea în partide e constrânsă să alerge după voturi. Materialul uman din care se compun partidele e acelaș. Nici un partid nu poate fi mai bun, mai moral, decât societatea din care se recrutează. O regenerare grabnică nu poate veni decât din întovărășirea și acțiunea elitelor morale a caracterelor care au mai rămas, după război, nezdruncinate.

Vorbirile lui fură remarcate de presă, apreciate în parlament. Dar în clubul partidului începură să se ridice nedumeriri.

Erau deputați și alți membri marcanți ai clubului cari spuneau:

— Vorbește bine, incontestabil, dar nu ca un om de partid. Dimpotrivă cuvântările lui se schimbă pe alocuri în filipice împotriva partidelor, deci și împotriva propriului partid. El neagă însuși dreptul la existență al mai multor partide. Ceea ce într'un stat constituțional, cu regim democratic, cu vot universal, e o absurditate. In definitiv el pledează pentru un nou regim pentru o altă constituție, pentru o formă totalitară de Stat.

Alții îi luau apărarea.

— Par'că ar fi nevoe, în realitate, de mai multe partide? Par'că nu ar fi de-ajuns partidul național-liberal? Nu noi am creiat și consolidat micul regat român, și nu noi am făcut România mare, fără concursul altor partide? Care dintre cele nouă a venit și cu un program nou? Ce le deosebește de noi? Nimic decât ambițiile personale. Se putea ușor, fără aceste ambiții, la începutul unirii să fi aderat toate provinciile la partidul nostru. Am fi avut o continuitate de guvernământ, posibilitate de muncă constructivă, și am fi scăpat de experiențele oamenilor noui pe spinarea țării.

Unele dintre discuțiile dela club pătrundeau până la Mărginean când venia prin Capitală. Câțiva prieteni localnici îl puneau la curent. Unii îi atrăgeau atențiunea să nu mai combată partidele în cuvântările din parlament, pentrucă au ajuns a se nervosita și unii dintre căpeteniile partidului. Intr'un rând un informator îi zise:

— Combate-le pe toate afară de partidul nostru. Numai atunci te-ai încadra perfect în mentalitatea și ideologia partidului.

Mărginean râse.

— Aș face o bună figură, n'am ce spune !

— Dar ascultă odată discursurile șefilor de partid, fie în parlament, fie în întruniri publice: combat toate partidele străine, le fac de două parale, cu conducătorii lor cu tot, le neagă dreptul la existență, dar pe al lor îl ridică în slava cerului.

— „N'am ambiția să ajung șef de partid", râse deputatul.

— Dar după cum pui tu problema ușor poți să nu mai fii nici membru al unui partid. Pentrucă nici unul nu poate fi bucuros să aibă un dușman intern așa de primejdios.

— Dușman intern ?

— E limpede ! Cum o să se mai înfățișeze omul înaintea alegătorilor în numele unui partid care e combătut de proprii săi membri, declarându-l nefolositor, ba chiar fără drept la existență.

— Mi se pare că nu sunt înțăles.

— Ba da, întru cât pledezi pentru o nouă structură de Stat.

— Eu ?

— Toată lumea vorbește că susții structura de Stat totalitară.

Mărginean zâmbi.

— Nu am ambiții de inovator. Nu mă gândesc la nici o formă totalitară. Nu sunt și nu voiu fi un om de Stat, nici chiar un om politic. Sunt, nici mai mult nici mai puțin, decât un simplu cetățean român care trăesc în primul deceniu al României mari. Am crezut mereu și mai cred și azi că după cum pentru realizarea unirii am mers toți românii pe un singur drum, tot așa e nevoe să facem și acum pentru consolidarea ei. Pentru aceasta nu e nevoe de nici o schimbare de Constituție, de nici un Stat totalitar, ci de unitatea idealului în suflete și o activitate concentrică, frățască. Dacă e vorba de un Stat totalitar, iată ce cred eu: că acest stat, ca ideal de viață, există la noi în idealul comun în aspirațiile identice ale națiunii de după unire, dar că el, în manifestarea externă, e oprit de politiciani, de ambițiile lor, cari desbină poporul și nu-l lasă să înainteze frățește, cot la cot, pe un singur drum. Noi ne putem încadra toți și putem sprijini toți un singur partid, fără a fi nevoe de a schimba structura Statului. In Ardeal am fost un singur partid, care reprezenta întreaga națiune, fără constrângere, fără dictatură politică, fiindcă nici nu avem statul care ar putea face dictatura. Ordinea, supunerea, colaborarea, solidaritatea națională izvora din conștiința fiecăruia, nu dintr'o impunere externă. Conștiința și disciplina națională erau factorii determinanți ai unirii, factori interni, reali. Ce ne împiedecă să procedăm și azi tot așa ? Zic să procedăm, fiindcă în realitate și azi națiunea e unitară și ca ideal și ca aspirații politice ? Eu nu văd piedecă decât în ambițiile și interesele personale ale oamenilor.

— Ceea ce crezi tu e o himeră. Intr'un stat constituțional, cu vot universal, e o imposibilitate. Ar ajunge fără obiect însăși formele constituționale. De o pildă, alegerile ! Cum ar mai fi posibile alegerile parlamentare, județene, comunale; la ce ar mai folosi, cum ar mai putea fi utilizat votul universal, dacă națiunea

s'ar concentra într'un singur partid ? Dacă-i un singur partid e logic că vor fi și un singur rând de candidați. Ei vor fi aleși din clipa candidării lor, nefiind contracandidați. Alegătorii pot zice cu votul lor cel mult: da ori nu, dar fără nici un efect. Pentrucă cei candidați vor fi aleși cu orice număr de voturi. Dar în asemenea condiții constituția cu drepturile cetățenești ale omului nu mai are nici un rost. A și încetat să mai existe din ceasul în care se concentrează întreaga națiune într'un partid. E o utopie ce crezi tu, dragul meu.

Mărginean începu să se înfierbânte în discuție.

— Dacă dreptul de vot și constituționalismul peste tot e dat numai pentruca o națiune să aibă dreptul și putința a se diviza, eu renunț bucuros la el. E o instituție străină care nu se potrivește la noi. Noi am eșit din furtuna veacurilor din așa de mari primejdii, și suntem înconjurați încă de altele tot așa, dacă nu și mai mari, în cât orice formă de stat care nu numai ne dă posibilitatea să ne divizăm și oarecum ne chiar obligă prin principiile sale, ne este hotărît dușmană și păgubitoare. Instinctul, conștiința de conservare națională ne poruncește strângerea rândurilor, unirea și solidaritatea. Aceasta este adevărata constituție spirituală, căreia din fericire până acum i se supune poporul. Cu ea trebue să samene și constituția statului român, ori, cel puțin să rămână de-o parte cu prescripțiile ei, și să lase poporul să meargă după instinctul său. De altfel norocul nostru a fost că o constituție împrumutată ca a noastră a fost mereu la marginea națiunii. Dacă nu am fi îndemnați de-o pildă să votăm, cu tot votul universal, n'am merge la vot. Dar constituția adevărată e aceea care trăește în conștiința de datorie și de drept a poporului. La tot cazul poporul lăsat liber să voteze, n'ar vota cu entusiasm nici partide, nici oameni, ci principii: dreptatea, legalitatea, moralitatea publică, egalitatea la jertfă și datorie, libertatea individuală în cadrele legii, buna administrație. Iată programul politic după constituția spirituală a poporului. E un singur program, nu ? Sufere acest program mai multe partide ? E nevoe de un regim totalitar extern care să decreteze un singur partid? E nevoe de o nouă Constituție, care să realizeze acest program? Nu ! E nevoe numai de români cinstiți din primul deceniu, și poate încă din două-trei următoare ale României mari. O să caut un prilej la Cameră, poate la discuția generală la buget, în care să desvolt mai pe larg această simplă și umilă evanghelie a românismului adunat, după atâtea furtuni de veacuri, în Statul său național.

— Eu te-am ascultat, cum te ascult totdeauna, bucuros — zise prietenul —, dar nu te sfătuesc să faci ce mi-ai spus. O să-ți câștigi — pe drumul acestor convingeri — numai dușmani și în partid și în presă, care, cum știi, e în întregime democrată. N'are să te înțeleagă nimeni, cum și mie mi-e greu să te înțăleg. Toată lumea va susține că ești un adept al doctrinelor politice totalitare. Mai ușor e pentru orice om să creadă așa, decât idealul ce trăește în sufletul tău. Și lumea nu o poate schimba un om.

— Nu am asemenea pretenții. Eu mărturisesc o convingere, o credință, care nu se poate impune altora decât tot prin convin-

gere şi credinţă. E totuşi singura platformă morală care m'a legitimat, în conştiinţa mea, să alunec în viaţa publică. In clipa când mi-ar scăpa, eu m'aş retrage din nou acolo de unde am venit, la slujba mea de advocat, sau la moşioara mea.

Incă înainte de-a ajunge să-şi ţină cuvântarea la buget — cum îşi propusese într'o zi când venise la parlament — venia de două-trei ori pe lună, îl chemă la o parte deputatul Grecescu.

— Iată de ce este vorba, zise el. Dela o vreme partidul nostru e atacat tot mai des şi tot mai vehement în parlament. Pe semne lumea simte şubrezenia actualului guvern şi să teme să nu venim atât de repede iarăşi noi la putere. Intre astfel de împrejurări dorinţa şefului ar fi ca toate forţele parlamentare ale partidului să fie cât mai mult prezente în adunare.

— Şi, dezideratul acesta m'ar privi şi pe mine ?

— Şi încă într'un mod deosebit.

— Mă mir. Nu sunt cu nimic forţă parlamentară a partidului.

— E vorba de ceea ce cred alţii, nu de modestia noastră.

— In cazul acesta, domnule Grecescu eu voiu fi silit să renunţ la mandat. După cum ştiţi, eu am, din bunăvoinţa d-voastră o slujbă pe care trebue să mi-o implinesc. Şi trebue să spun că de-o vreme încoace e tot mai mult de lucru, ceea ce e un fapt îmbucurător, dovadă că afacerile băncii sporesc. Eu nu pot să-mi neglijez serviciul, şi cred că nici dumneavoastră, nici partidul nu ar fi bucuros de aşa conduită.

— Da, ai dreptate. Ne-am gândit şi noi la toate. Ne-am mai gândit că şederea la Bucureşti zile în şir, e şi costisitoare, când eşti cu casa, cu familia într'altă parte a ţării. De aceea ne-am gândit să te mutăm cu totul în capitală.

Deputatul Mărginean păru înfricat. Grecescu zâmbi.

— N'ai vrea să te faci Bucureştean ? In unele privinţe poate că nu e plăcut. Dar iată ce propunere am autorizaţia să-ţi fac. La centrala Băncii de aici se face liber un loc în contencios. Ţi l-am oferi dumitale, se'nţelege tot cu contract, sau mai exact rămânând în vigoare angajamentul vechiu, cu menţiunea transferării la centrală, şi, se'nţelege, cu un spor de salar. Aşa, ai putea fi mereu prezent la şedinţele parlamentului, şi n'ai avea nici două cheltueli.

Pe faţa lui Mărginean, în vreme ce-l asculta, se puse un nor greu. Nu răspunse îndată. Nu părea că se frământă cu hotărîrea, ci cu greutatea de a putea vorbi. In sfârşit zise:

— E cea mai grea dintre toate propunerile ce mi le-aţi făcut până acum, domnule Grecescu.

— Imi place să cred însă că nu ţi-am făcut niciodată propuneri în urma cărora să fi avut de suferit.

— E adevărat, şi vă sunt foarte recunoscător. Insă aceasta de acum cred că mi-e imposibil să o primesc. Ar însemna să-mi rup viaţa în două, să mă las cu totul înghiţit de vâltoare.

Lui Grecescu îi veni să râdă de naivitatea lui. Ori care altul în locul catârului acestuia de ardelean, i-ar fi venit să salteze de bucurie la o asemenea ofertă. Totuşi văzând seriozitatea grea ce se întipări pe faţa şi în privirile lui Mărginean, abia schiţă un zâmbet.

— Recunosc și eu că ar fi un prag însemnat în viața dumitale. Dar nu văd pentru ce ți-ai frânge viața în două, nici nu înțăleg de ce fel de vâltoare vorbești. De, însfârșit, întrega viață poate fi o vâltoare. Vreau să-ți mai spun că sunt autorizat să-ți comunic că salarul dumitale aici ar fi de treizeci și cinci de mii lunar, și locuință din patru camere și dependințe într'o clădire a funcționarilor băncii, pentru care se plătește o chirie redusă de trei mii lei lunar.

Văzu că Mărginean rămâne mereu îngândurat, și adause:

— Nu am mandatul să duc azi răspunsul dumitale. Vei merge acasă, te vei sfătui cu doamna și veți hotărî. Cred că mă poți considera ca pe un prieten desinteresat. In această calitate îmi țin de o datorie de conștiință să-ți spun convingerea mea: e o ofertă strălucită, și o poți primi. Ea poate să-ți deschidă o carieră însemnată în viața publică".

Trei zile cât mai stătu în Capitală și drumul până acasă Ion Mărginean se frământă cu gândurile. Toate-i erau amare și grele. Pe toate le amăra instinctul care-i spunea să nu primească oferta. Zadarnic căuta să vadă laturea luminoasă a propunerii: traiul în Capitală, salar bun, posibilitatea de-a participa la ședințele parlamentului; cu Universitatea și toate școlile superioare la îndemână. Stabilitatea într'o funcțiune care nu era de Stat, și nu atârna de fluctuațiile politice, marea prosperitate a Băncii la care era angajat, pensia sigură la bătrânețe. Tot ce putea fi gând luminos, optimist, era întunecat de încăpățânarea instinctului care-i arăta acceptarea propunerii ca un fel de desrădăcinare din propria lui viață.

Emilia fu deasemenea refractară oricărei mutări de aici. Ea nu mai înțălegea să se mute — dacă va veni vremea — decât în sat, la casa și la moșioara lor. Ce să facă la București ? Ce erau Bucureștii? Ce știa din auzite. Ea nu fusese încă niciodată în Capitală după unire. Văzuse însă Bucureștii înainte de unire la expoziția jubilară din 1906, când, elevă de școală, fu dusă de părinții săi. Constituise, dealtfel, un scandal public faptul că nici când fusese bărbatul ei prefect, nici de când era deputat, nu s'a dus nici odată în Capitală. Altele abea așteptau să aibă prilej, ba erau unele cari se țineau scaiu după soții parlamentari.

Ce să facă ei, ce să facă ea la București ? Aici, se obicinuise. Nu era prea departe de casă și moșie. Își putea vedea, de câte ori voia, părinții. Se putea interesa de moșie. De când crescură copiii mărișori putea lipsi de acasă și câte-o săptămână, stând lângă părinții bătrâni, interesându-se de agricultură. Vacanțele de sărbători le petreceau cu toții aici. Dar ce va fi dacă s'ar muta în Capitală? Pe de altă parte tot ce auzise despre moravurile din Capitală nu o putea însufleți. Se gândea în ce mediu vor ajunge copiii lor, chiar acum când începe vârsta primejdioasă pentru ei.

Ion Mărginean simți un sprijin puternic în atitudinea Emiliei. El cumpănise toate beneficiile mutării în Capitală, și nu putea să nu le recunoască subt raport material. Dar gândul că prin mutarea aceasta era împins tot mai mult în politica militantă, nu-l putea suferi. Și Grecescu îi spuse fără înconjur că aceasta se aștepta

dela el: să fie zilnic în parlament, să iea apărarea partidului, care era tot mai des şi mai vehement atacat. Era limpede că lăsându-se să alunece pe panta asta, el va trebui să ajungă un exponent al partidului, să se identifice cu el, să apere un sistem pe care îl afla primejdios pentru consolidarea şi viitorul ţării. Să se lase târît fără voia lui într'o vâltoare de care s'a ferit mereu. Să intre şi mai adânc în horă şi să nu se mai poată desface din rândurile ei.

Şi el şi Emilia rămaseră însă foarte surprinşi când văzură bucuria, ba chiar entuziasmul copiilor când aflară şi ei despre ce este vorba.

Băiatul Ionel era acum de cincisprezece ani, iar fetiţa, Veronica de treisprezece; el în clasa a cincea de liceu, ea în clasa a treia. Ei primiră vestea cu mari izbucniri de bucurie. Băiatul fusese o dată în Capitală, la un concurs al tinerimii, şi se întorsese încântat de ceea ce văzu. Fetiţa nu văzuse încă Bucureştii.

Părinţii nu puteau înţălege entuziasmul lor. Aici erau aproape de casă, aproape de bunici, aveau colegi cu cari se împrieteniseră. Ce-i atrăgea spre un loc necunoscut?

Tatăl le spuse, pentru a-i potoli, că nu era vorba decât de un proect pentru viitor. Nu se poate şti dacă se va împlini sau nu. Şi amândoi părinţii începură a-i iscodi pentru ce doreau în Capitală.

Ionel îi spuse tatălui său fără înconjur: acolo nu-s decât români, nu auzi decât vorbă românească, pe când aici, la tot pasul, se aude limbă străină. Apoi, ar scăpa de câţiva colegi răutăcioşi cari, din când în când, mai fac şi acum alusie la acuza împotriva fostului prefect, deşi nevinovăţia tatălui său a fost dovedită. Băiatul îi spuse că uneori se bate cu ei din acest motiv, şi ajunge să fie înfruntat de profesori. El a descoperit profesorilor motivul pentru care se ia la bătae cu unii colegi, aceştia au fost opriţi să mai vorbească de un lucru despre care toată lumea ştie că a fost o minciună, dar colegi de-ai lui tot nu se astâmpără. Indată ce nu le face ceva pe voe, îi aruncă lui în faţă calomnia.

Vasăzică ăsta era mai ales motivul bucuriei lui Ionel la gândul că se vor muta în Bucureşti, îşi zise tatăl! Răutatea omenească poate trăi şi în sufletul unui copil! Dar, desigur, ei vor auzi acasă, pe părinţii lor, vorbind încă despre calomnia aceea. Hei! omul nu părăseşte bucuros o poziţie de pe care poate ataca pe deaproapele său, îşi zise fostul prefect.

Fetiţa, care rămase cu numele diminutiv din copilărie, Nica în loc de Veronica, întrebată de Emilia pentru ce ar dori să se mute la Bucureşti, nu putu da nici un răspuns. In ochii ei se putea citi însă un fel de spaimă. Insfârşit Emilia tot putu afla adevărul.

Nica nu s'a plâns nici odată acasă în legătură cu greutăţile ce le întâmpina în liceu. Aducea însă, la trimestre, mereu note mici la istorie şi geografie, încolo certificatele ei erau pline numai cu note mari. Emilia o asculta la lecţiile din cele două materii, şi vedea că copila le ştie bine. Uneori şi tatăl său cerca să se convingă dacă ştie sau ba. Nica pregătea cele două materii tot aşa de bine ca şi pe celelalte. Ea însă nu răspundea când părinţii o întrebau cum se explică notele rele, decât ridicând din umeri, în vreme ce-şi strângea buzele.

Acum, în sfârşit, aflară adevărul. Profesoara de istorie şi geografie, o fată bătrână, de vre-o patruzeci de ani, nu o putea suferi pe Nica. Intâi o batjocorea, pe ea şi pe altele, pentru pronunţia ardelenească a unor cuvinte. Apoi o ironiza când nu era gata imediat cu răspunsul, chiar dacă răspunsul ar fi fost greşit, ea îl aştepta să cadă îndată după întrebare, cum răspundeau colegele ai căror părinţi erau din vechiul Regat. Astea toate încă din clasa întâia şi a doua. Iar începând din clasa a treia, profesoara o punea adeseori să-şi dea cu batista pe obraz şi pe buze să se convingă dacă n'a dat cumva cu ruj ! Uneori era în întârziere şi venea repede la şcoală; iarna o pişca frigul de obraz, şi copila intra în clasă cu faţa înflorită.

Părinţii se cruciră când auziră, şi nu le venea să creadă. Dar Nica îi asigură că mai erau vr'o patru eleve cu cari profesoara se purta în acelaşi chip, intimidându-le în aşa fel că nu-şi mai puteau spune lecţia.

Mărginean se duse încă în ziua în care Nica făcu mamei sale destăinuirea, la Directoara Liceului, să se plângă.

Spre marea lui surprindere, directoara zise:

— Dumneata eşti al cincilea părinte care se plânge. Văd că aşa nu mai poate continua.

— Dar e adevărat ? Poate fi aşa ceva adevărat ?

— Din nenorocire, da. Mă mir că dumneata nu te-ai plâns de mai demult !

— Dar fetiţa nu ne-a spus nimic.

— Sărăcuţa de ea, a răbdat. Dumneata nu cunoşti pe domnişoara Predescu ?

— Nu o cunosc.

— Nici din vedere ?

— Nici.

— E o fiinţă nenorocită pentru urâţenia cu care a înzestrat-o natura. Nu poate suferi pe fetiţele mai drăguţe. De când încep să se salte, mai ales din clasa a cincia începând, torturează pe toate elevele mai frumuşele şi e grozav de nedreaptă cu ele în darea notelor. De aceea de câţiva ani nici nu o mai lăsăm să propună în Liceul superior.

— „Dar o femee ca aceasta trebue scoasă din învăţământ", zise revoltat fostul prefect.

— A fost de nenumărate ori dojenită în consiliul profesoral, i s'a făcut raport la Minister, şi de Direcţiune, şi de inspectoare. Dar zadarnic. Are mari legături în familie; Ministerul nu cutează să se atingă de ea. Cel mult la patru-cinci ani, o transferează dela o şcoală la alta.

— E posibil ?

— Domnule deputat, în ţara noastră multe lucruri sunt posibile.

— Dar bine, o profesoară ca asta e bună de legat, nu de trimis în sala de cursuri. E o bolnavă, o detracată.

Directoara ridică din umeri.

Ion Mărginean interveni la Minister o jumătate de an să fie transferată din localitate profesoara Predescu, dar în zadar. Minis-

trul chema pe directorii și inspectorii din minister, aceia făgăduiau să facă ceva, dar nu cutezară să facă nimic.

In vremea asta Grecescu îi mai aminti în două rânduri despre oferta ce-i făcuse.

Cei doi soți se sfătuiră din nou. Cu trecerea vremii gândul mutării nu le mai păru așa de imposibil, mai ales după ce înțeleseră bucuria ce le-ar face copiilor. Se temeau mai ales de starea sufletească a fetiței. Simțeau că-și urăște și disprețuește profesoara care nu înceta să o ironizeze și să o batjocorească.

Intr'o zi nu trecu o jumătate de ceas de când Nica porni la școală, și se întoarse plângând acasă. Mamă-sa abea putu afla ce s'a întâmplat. Domnișoara Predescu, cât ce intră în clasă, se apropie de fetiță, o ciupi de obraz și-i zise, în auzul clasei întregi:

— De vreme ai început să ai curtezani! Cine a fost băiatul care te-a însoțit până în colț?

N'o însoțise nimeni, cum nu o însoția nimeni niciodată. Fetița s'a mâniat și i-a spus că e minciună. Atunci profesoara a pălmuit-o și a scos-o din clasă.

— Dar bine, asta nu-i educatoare ci o scorpie! strigă revoltată Emilia.

— „Da, e un monstru pus în educație", răspunse bărbatul. Voiu mai face ultima încercare.

Cu primul tren plecă în Capitală și povesti Ministrului cazul, declarându-i că dacă nici acum nu scapă Liceul de ea, o să facă o interpelare în parlament.

I se făgădui. Dar fără nici o urmare. Făcu și interpelarea, și se promise o anchetă. Dar nu se făcu nici ancheta.

Dela întâmplarea aceea fetița nu mai mergea la școală. Ce era de făcut? La interpelare fusese prezent și președintele partidului. Fu o cuvântare cu mare răsunet asupra educației care se dă tineretului. Ministrul Instrucțiunii cu toate forurile lui, fu copleșit cu grele acuze. Fusese o interpelare opoziționistă de primul rang.

După terminarea ei președintele ținu să-i pomenească și el despre oferta ce i s'a făcut. Era timpul suprem să se hotărască.

Cei doi soți se consultară și cu părinții. Doctorul, tatăl Emiliei, slăbise în puteri, dar doamna Crețu, soția lui, era încă în putere.

— Nu ar fi nici o greutate dacă v'ați muta numai pentru câțiva ani. Până mai pot eu alerga: alerg bucuros, zise soacra deputatului. „Dar când voiu obosi, trebue să veniți acasă. Ar fi păcat să nu îngrijiți de moșie, să o dați pe mâni străine. E o comoară care nu trebue părăsită.

— „Iată ce însemnează să ai un bătrân la casă" zise înseninat Mărginean. Soluția asta nouă nu ne-a trecut prin cap. Voiu răspunde la insistențele ce mi se fac, că primesc să fiu transferat provizoriu la contenciosul central, cu obligamentul din partea Băncii să-mi pună numai un suplinitor la sucursală. In definitiv nici ei nu au nevoe de mine decât până ține regimul actual. Sunt puțini parlamentari liberali acum. Iată soluția, ce zici Emilia?

— Pentru copii cred că ar fi o soluție, să scape de coșmarul de aici. In câțiva ani termină și ei liceul. Cât pentru mine mi-e groază de un nou mutat.

Preşedintele organizaţiei judeţene a partidului era în oraş când se întoarseră ei. Veni să facă, dimpreună cu Mărginean a treia tură prin judeţ, dela alegeri. Erau singurii, de altfel, cari ţineau contact cu alegătorii.

La sfârşitul turneului Mărginean îi spuse pe lângă ce condiţii ar primi să se mute în Capitală.

Omul îl privi mirat, cu un zâmbet abia perceptibil de ironie, şi zise:

— Din partea mea accept condiţiunile. Peste două zile vei avea avizul telegrafic, dacă acceptă şi şeful, căci acum întreaga chestiune e în mâna lui. Consiliul Băncii a stăruit să se completeze postul, căci e nevoe de puteri de muncă. Spunând adevărul mie mi-ar conveni soluţia asta. E nevoe să cultivăm judeţul, şi e bine să fie unul dintre noi cu locuinţa aici. Cred că şeful va înţălege interesul partidului. Acum e mai mare nevoe de dumneata în parlament decât aici. Dar cred că nu peste mult vom fi din nou la putere".

După un răstimp de meditare adause:

— Mă gândesc încă dacă ar fi să rămâi câţiva ani în Capitală, vei mai avea dorinţa să te întorci aici?

— Dar e firesc!

— Poate că ar trebui să fie firesc. Dar nu cunosc încă nici un caz când un intelectual din provinciile unite s'a aşezat cu familia în Capitală, având o slujbă bună şi sigură, să fi dorit să se mai întoarcă în provincie. Aşa e viaţa! In Bucureşti advocaţii noştri pot lua şi procese particulare. Dumneata ţi-ai făcut şi până acum un nume în parlament, şi ai putea să ai foarte mult de lucru, şi un foarte mare câştig.

Peste două zile avu răspunsul telegrafic că se acceptă condiţiile de mutare.

Ion Mărginean convenise cu Grecescu să numească suplinitor tot pe advocatul Bodea, la sucursală. Omul lucrase bine şi corect cât l-a suplinit până a fost el prefect. Iar acum era tot aşa de liber, şi aproape şomer, ca şi în rândul trecut.

Deşi fusese al doilea pe lista guvernamentală, căzu. Iar cu prilejul alcătuirii listei pentru consiliul municipal se iscară atâtea certe şi atâta ţigănie, încât Bodea, scârbit până'n adâncul sufletului, renunţase să mai candideze.

Pentru el propunerea lui Mărginean, veni ca o salvare. Nu-i păsa dacă ar fi să-l suplinească numai un an. Ii era foarte recunoscător pentrucă s'a gândit din nou la el.

In două săptămâni se mutară. Locuinţa din clădirea funcţionarilor Băncii era spaţioasă şi sănătoasă, la primul etaj, cu faţa spre miază-zi. Era într'un cartier liniştit, cu grădini, cu plantaţii, cu o linie de tramvai şi autobuz.

Copiii triumfau. In curând fură înscrişi la licee din apropiere, şi începură să meargă la şcoală. Deputatul intră adânc în munca de birou şi, tot mai dus, mai iritat, în viaţa parlamentară. Numai Emilia rămase îngândurată.

(Urmează)

I. Agârbiceanu

E L E G I E

Biruiți de cântec și dogoare,
De risipa râvnei biruiți,
Anii, anii noștri desfrunziți
Prind în cețuri fruntea să-și pogoare.

Mângâiemu-i în uitate pagini,
Miezul nopții ne salută mut, —
Inimilor drumul li-i băut,
Inimile's șoaptă de paragini.

Singuri, tot mai singuri și pe tâmple
Cu peceți de fum, cu toamnă'n glas,
Nimeni nu ne cere unde-am mas,
Vadul clipei nimeni nu-l mai împle.

Șoimii, șoimii umărul ne lasă,
Vânt subțire-i duce, duce-i lin
Și ne uscă zâmbetul puțin:
Rază'n seară, palidă, rămasă.

Ținem palma streașină plecată,
Măsurând cu ochii, măsurând;
Calea, calea dorului flămând
Singură ne zvârle și ne cată....

Teodor Al. Munteanu

T Â R Z I U   A D Â N C U L

Târziu, târziu, în al mărilor somn,
Mă cufund ades, mă înnec, mă topesc,
Cine-mi îngână acel cântec dumnezeesc,
De-l aud ? Sunt luceafăr ? Sunt Domn ?

Adâncul, adâncul amar, ascultaţi-l cum cântă !
Victorie clară ! Lăncile fragile ale lunii
In cerescul lichid, iubitor, se împlântă.
Noaptea-şi adună, în cârduri albastre, păunii.

Tăcere binecuvântată-ora subacvaticelor nunţi !
Liliputane paraşute, vibrătoarele meduze.
La Nord, mai limpezi dimineţi, ni se topesc pe buze
Pe inimi hibernale — şi pe frunţi —

Horia Niţulescu

SCRISOAREA SOLDATULUI

Tot în odaia tristă ai rămas
Cu lampa frunţii albe luminând,
Aveai un zâmbet moale pe obraz
Şi ochii mari înlăcrămaţi de-un gând.

Tot în odaia mică te-am lăsat
Să-ţi strălucească tâmplele bălane,
Când dorul tău de cel îndepărtat
Ai să-l aprinzi lumină la icoane.

Tot în odaia noastră ca 'n trecut
Iubirea ta, pe paturi, pe covoare,
Pe lucruri, peste tot s'a aşternut,
Ningând mirezme, colbăind cu floare.

Ci dare-ar bunul Dumnezeu să dea
Să treacă visul rău ca o nălucă,
Soldatul tău, în palme, să-ţi aducă
O inimă curată ca o nea.

G. Ursu

CRIVĂŢUL

Spre cerul căzut,
aschii de ghiaţă, din făurişte-ţi sui
iscusit faur ;
iar peste morţii din Ţara-nimănui
— cruciaţi din veacul două-zeci —
fără cântec, fără aur,
baţi din zăpezile arginţilor reci,
platoşe, spade şi scuturi — salbă.

Impărat peste Țara-albă
cânți din fluiere de ghiață,
jocul dintre moarte și viață...

Zeu plăsmuit din spaimă și fugă,
unde-ți sunt templele pentru rugă ?

M A R Ș

Miezul zilei atârnă vânătul norilor ;
vântul a murit între aripile morilor
Cerul cade, pulbere de apă,
ca să stingă vâlvătăile din noi...

Cisma s'afundă 'n noroi,
până 'n carâmb.
Șerpi de oameni se târâie pe dâmb,
pușca doarme, caldă, sub foaia de cort,
un șuvoi de clisă saltă, peste camaradul mort.
. . . .
Mărșăluim, mărșăluim !
Doamne, către care lumină suim ?

CÂNTECUL GHIOCULUI

Cântecul ghiocului e trist...
Te vei restigni ca un Christ
în câmp, peste-un läicer de maci.
Ți-ai jucat copilăria în straie de Daci.

Crucea ta nu va avea nici un cui...
Grăbit. ai să uiți să mai spui :
Eli, Eli, Lama Sabactani ?

Când s'or topi zăpezile și anii,
vei întinde mâini de buruieni
către Soare, către Lună, către Cer.

Trupul, ți-l va despica în brazde, plugul;
iar mâine,
copiii vor mânca din tine, pâine.

Nic. Untărescu

DESCOPERIREA UNEI LUCRĂRI INEDITE A LUI IANCU ALECSANDRI

MONTESQUIEU: CONSIDERĂRI ASUPRA CAUZELOR MĂRIREI ŞI DECĂDEREI ROMANILOR

La 25 Mai 1884 *Vasile Alecsandri* scrie din Mirceşti lui *Iacob C. Negruzzi,* redactorul *Convorbirilor Literare,* între altele următoarele :

...„Iţi mulţumesc pentru scrisoarea d-tale şi pentru propunerea de a publica în Convorbiri manuscriptele ce s'ar afla între hârtiile Iancului. Precât ştiu, în ultimele zile a vieţii lui, pentru ca să alunge gândurile negre [1], el s'a ocupat cu traducerea operei lui Montesquieu Grandeur et décadence des Romains" [2]...

La 9 Martie 1885 a doua informaţie tot dintr'o scrisoare a poetului către I. C. Negruzzi :

...„V'am adus la Bucureşti traducerea scrierii lui Montesquieu: Grandeur et décadence des Romains [3]); însă negăsindu-vă aici, sânt obligat a lua manuscrisul cu mine la Paris" [4]...

Şi, în fine a treia şi ultima ştire, din scrisoarea poetului, dela Paris, 2 Iunie 1885 :

...„Iubite Negruzzi, Ţi-am trimis prin d-l D. Rosetti manuscrisul fratelui meu: Despre mărirea şi decăderea Romanilor (trad. din Montesquieu). — Fiind însă că ţin foarte mult la acest manuscris, având de gând a-l lega şi a-l păstra, te rog să mi-l conservi în bună stare şi să mi-l înapoiezi, îndată ce nu-i mai avea nevoe de el"... [5]

De aici înainte se aşterne tăcere şi praful uitării acopere manuscriptul lui Iancu Alecsandri. Nefiind publicat în C. L. şi nici aiurea ca volum separat, bibliografiile cunoscute nu-i pot înregistra existenţa. Deşi Vasile Alecsandri ţine atât de mult la manuscrisul fratelui său, încât are de gând să-l lege, după ce se va tipări în revistă, se părea totuşi că această lucrare, singura mai cuprinzătoare, a lui Iancu Alecsandri, s'a pierdut, deoarece, la timpul său, prin anii 1931, a fost căutată de subsemnatul în arhiva lui Iacob C. Negruzzi, fără nici un rezultat. Nici bunul gospodar al Conv.

[1] Bolnav de cancer în gât. - I. E. T. — [2] *Il. Chendi — E. Carcalechi,* V. ALECSANDRI: SCRISORI (I), pg. 142. — [3] Titlul complet: M., CONSIDÉRATIONS SUR LES CAUSES DE LA GRANDEUR DES ROMAINS ET DE LEUR DÉCADENCE (Amsterdam 1734). - I. E. T. — [4] *Chendi—Carcalechi,* op. cit., pg. 149. [5] Op. cit. pg. 149.

Lit. timp de aproape trei decenii nu-şi mai reamintea ce soartă a avut traducerea lui Iancu Alecsandri.

Când la 1895 I. C. Negruzzi se retrage dela conducerea revistei şi încredinţează mandatul comitetului compus din Teohari Antonescu, N. Basilescu, I. Al. Brătescu-Voineşti, D. Evolceanu, M. Dragomirescu ş. a., predă lui M. Dragomirescu o mare parte din manuscrise, cari îşi aşteptau rândul să fie cuprinse în reviste *(Laïs, Iancu Alecsandri, Matei Millo* ş. a).

Câţiva ani înainte de a se duce dintre noi şi *Mihail Dragomirescu,* ne-a lăsat pentru colecţia de *Studii şi Documente Literare* arhiva (scrisori, m-se) din timpul cât a robotit la *Convorbiri Literare* şi apoi la propria sa revistă *Convorbiri Critice.*

Dintre aceste hârtii abia acum iese la iveală şi manuscrisul lui Iancu Alecsandri, traducerea din Montesquieu.

Atât Iacob C. Negruzzi cât şi urmaşii săi nu s'au putut hotărî să-l reproducă în revistă, deoarece cuprinde 235 pagini şi ar fi cerut tipărirea în mai multe numere consecutive, ceea ce pentru oricare publicaţie periodică este destul de neplăcut.

Deşi lucrarea n'are foaie de titlu, nu ne-a fost greu să stabilim paternitatea, întâiu pentru că scrisul lui Iancu Alecsandri este caracteristic apoi : însuşi poetul însoţeşte manuscrisul de o foaie cu următorul cuprins :

„Rog pe amicul meu Negruzzi să-mi păstreze manuscrisul — *curat.*

V. Alecsandri.

„Considerări / asupra causelor / Mărirei şi decăderei Romanilor / de Montesquieu".

Afară de actualizarea ortografiei, textul traducerii n'are nevoe de vre-o intervenţie ; limba românească este curată, curgătoare, în spirit ştiinţific.

Cu toată rătăcirea şi uitarea timp de aproape şase decenii, manuscriptul s'a păstrat fără nici o atingere a vre-unei pagini.

Sentimentul de pietate ne-a îndemnat să îndeplinim şi cealaltă dorinţă a lui *Vasile Alecsandri* şi am legat manuscrisul fratelui său.

Predându-l *Academiei Române* spre păstrare, care devine de aci înainte proprietara lucrării lui Iancu Alecsandri, ne-am rezervat doar dreptul de a îndeplini şi dorinţa de căpetenie nu numai a lui Iancu, ci şi a poetului, anume de a tipări lucrarea, în volumul al XVII-lea din *Studii şi Documente Literare,* împreună cu alte documente din ciclul Alecsandri.

Fie binecuvântată, şi cu acest prilej, memoria înaintaşilor *I. C. Negruzzi* şi *M. Dragomirescu* pentru grija de a păstra munca spirituală a lui Iancu Alecsandri. Peste frumosul portret pe care pana măiastră a lui *Perpessicius* o face lui *Ion Alecsandri* [6] informaţia noastră de faţă va proiecta şi ea o rază de lumină.

I. E. Torouţiu

[6] In Revista Fundaţiilor Regale 1943, pg. 391—409.

CRONICA LITERARĂ

C. RĂDULESCU-MOTRU: ETNICUL ROMÂNESC, - București, Casa Școalelor, 1942.

Cu lucrarea de față, d-l prof. C. R. Motru încearcă, sub perspectivele concepției filosofice proprii, o explicare a spiritului nou al vremii, care însumează atât latura esențială a cugetării, cât mai cu seamă liniile de amplă anvergură ale faptei, ale evenimentelor. Ca și colegul său, prof. P. P. Negulescu, în «Destinul omenirii» — lucrare apărută acum câțiva ani, — se pare că d-sa simte aceiaș ineluctabilă necesitate de a-și contura o poziție proprie — cu alte puncte de temeiu, bineînțeles, — față de excepționala agitație, care animă existența și manifestările oamenilor și popoarelor în ultimul timp.

Prin **etnic** înțelege d-l prof. Motru «sufletul națiunii» [1]; etnic vine dela grecescul **ethnos**, care are înțelesul de **național** și a căpătat, în vorbirea curentă, semnificația de ceva strâns legat de origina rasială și condițiile geografice ale unui popor, în timp ce termenul **național** gravitează către un sens juridic și spiritual.

In fond însă, etnicul este acelaș lucru ca și personalitatea pentru individ; este alcătuit adică din caracteristicile sufletești ale poporului. Deaceia, cercetarea lui cade în sarcina unei științe speciale a sufletului: **etnopsihologia**, iar problema sa centrală este, ca și în psihologia generală, tot cea a conștiinței, prin formele pe cari și le însușește, în raport de timp, spațiu și alte coordonate. Etnopsihologia — ca atare — este știința unui suflet, este știința vieții sufletești a unei națiuni existente. Ea se aseamănă cu **antropologia**, care studiază caracteristicile fizice ale organismului, dar se deosebește de ea ocupându-se de trăsăturile spirituale; se aseamănă și cu **sociologia**, de care de asemeni se desparte prin aceea că, în timp ce aceasta caută să prindă funcțiunile sufletești ale unui popor în condiții de ordine universală [2], adică identice la toate națiunile depe fața pământului, etnopsihologia încearcă să le înțeleagă ca un produs diferențiat al unei **conștiințe de comunitate**. Trei sunt formele, sau mai bine zis, stadiile acestei «conștiințe de comunitate», comunitate pe care am intitula-o mai propriu **unitate**.

Primul stadiu al acestei conștiințe etnice este cel al **comunității de origine**. Este conștiința înrudirii de sânge și se adecvează complet colectivităților reduse, cum ar fi **satul**, unde chezășia unei asemenea unități de sânge este mai verosimilă. Este forma cea mai fixă, cea mai stringentă, de conștiință etnică.

Al doilea stadiu este cel al **comunității de limbă**. Graiul comun alcă-

---

1 Pag. 115.
2 Pag. 113,

tuește o conștiință de unitate, care devine manifestă și hotărîtoare prin toate produsele **Culturii naționale.** Este o formă, care însumează colectivități mai întinse deobicei — națiuni, popoare, state — și se găsește mai supusă influențelor sau transformărilor înoitoare din afară.

A treia formă a conștiinței etnice este cea a **comunității de destin.** Ea înfățișează un stadiu mai înaintat, determinat de aporturile lămuritoare ale evoluției spirituale. Unitatea de conștiință o dau interesele comune, cântătărite în nuda și larga lor valoare; indivizii se simt legați astfel, nu numai prin origine și limbă, cari le sunt comune, dar mai cu seamă prin atitudinea unitară în fața primejdiilor sau altor interese identice. Este forma cea mai trează a conștinței și poate îngloba colectivități chiar mai largi decât cele naționale, în luptele mari, duse laolaltă. Prezintă în ce privește adaptarea indivizilor, o mai redusă stringență; supunerea provine în urma convingerilor cât mai luminate, nu numai prin cleștele tradiției.

Toate cele trei forme de conștiință a comunității, angrenate prin evoluție, într'un echilibru organic sau armonic, dau etnicul unui popor, dau specificul său național, motor al unei existențe aparte și al creației culturale. Caracterul de stringență și permanență al comunității biologice, al înrudirii de sânge, conservat de obiceiu în rezervoarele vieții sătești, tempereazǎ și corectează avânturile înoirilor prea exagerate, care ar duce la o înstrăinare a substanței specifice.

Sunt și tendințe puternice, în ce privește teoriile etnice ale cugetătorilor români prezenți, cari își reazimă concepțiile pe temeiul unor permanențe de ordin metafizic, dar asemenea tendințe d-l prof. C. Rădulescu-Motru le respinge, singura explicare îndreptățită fiind numai cea științifică, psihologică.

Destinul, în concepția autorului, nu are o determinare metafizică sau exterioară sufletului; destinul unui individ trebue desprins, în chip hotărîtor, pozitiv, din sfera însușirilor sale sufletești specifice; acelaș lucru, în ce privește destinul unui popor sau al unei nații: din caracteristicile sufletului său, cari alcătuesc etnicul. Ceeace ne-ar părea nelămurit sau neprevizibil în acest domeniu are numai o durată provizorie, nu permanentă; stadiile următoare, evoluate, ale științei sunt menite să aducă treptată lumină.

Se desprinde astfel din concepția d-lui prof. C. Rădulescu-Motru o vădită orientare deterministă.

Etnicul românesc se găsește sub determinarea celor trei forme ale conștiinței de comunitate.

Avem un etnic sătesc, cu o geneză foarte îndepărtată în timp, sprijinită pe contopirea semințiilor existente în trecut în fruntariile vechei Dacii și păzită riguros de trainice precepte tradiționaliste.

Cu peste un secol în urmă, odată cu ideia latinității noastre, limba, cultura națională propriu zisă, a început să-și desprindă tot mai pronunțat tiparele unei noi forme de conștiință unitară.

Azi, datorită mai cu seamă amplelor prefaceri politice întreprinse și dârzei lupte în care ne aflăm, ne implântăm din ce în ce mai adânc într'o însorită zonă de destin.

Lămurirea problemei etnice are, după d-l prof. Motru, o importanță multiplă. Are, în primul rând, însemnătate prin faptul că alcătuește un netăgăduit temeiu pentru eforturile educației naționale. Ceeace constitue o virtute în sfera însușirilor noastre etnice trebue îngrijit, păstrat și desăvârșit; ceeace înfățișează o scădere sau piedică trebue înlăturat, înlocuit. Etnopsihologia îl apropie astfel, în preocupările sale, pe autor de etnopedagogia d-lui S. Mehedinți, și de preocupările altor colegi ai săi, tot atât de mari, cum ar fi de ex. prof. D. Gusti. — Dar marea contribuție a etnopsihologiei constă în special în luminarea problemei destinului care nu ne mai atrage printr'o gravitație oarbă, universală, ci crește el însuș ca o desfășurare a unor linii interioare sufletului național, linii al căror sens zace sub potențele noastre înrâuritoare.

Interesantă și deplin întemeiată în trăsăturile sale largi, concepția profesorului Motru dă totuș uneori impresia unei prea pripite soluții la o problemă de largă și, totdeodată adâncă amploare. Problemele desbătute și precizate

altă dată de d-sa, cu netăgăduit temeiu şi aport original, — cum ar fi de pildă cea a vocaţiei sau a omului de vocaţie, — în lucrarea de faţă, deşi poate pe drept însumate, nu-şi găsesc însă pretutindeni aderenţele organice.

De altă parte, chiar privirea aruncată de autor asupra caracteristicilor propriu zise ale vieţii săteşti, ale sufletului ţăranului român — temelie a etnicului nostru — este lapidară şi are mai curând caracterul unei exemplificări lăturalnice. Deşi etnopsihologia a fost conturată de d-sa prin delimitarea faţă de antropologie şi sociologie şi mai cu seamă faţă de etnografie, etnografia, folklorul cât şi sociologia ar fi putut servi aci material şi îndeobşte observaţii mai bogate şi mai caracteristice totodată.

Lucrări din domeniile de mai sus, deşi unilaterale sau lipsite de o ţinută mai sistematică, sunt deseori din plin concludente în privinţa etnicului nostru. Multe din contribuţiile lor trebuiau ţinute în seamă, chiar în cazul temeiurilor lor exagerate.

In ce priveşte conştiinţa comunităţii de limbă, a culturii naţionale — câmpul cel mai larg deschis orizontului nostru din toate punctele de vedere — investigaţia autorului este foarte restrânsă, aproape inexistentă; acolo nici o linie, nici o direcţie nu ne-a fost desprinsă.

In ce priveşte cea de a treia problemă a conştiinţei etnice, cea a destinului, la care d-l prof. Motru pare a se opri cu mai mult interes, este susceptibilă, prin concluziile stabilite de d-sa, şi de mai multă discuţie.

Totuş, nu putem încheia, fără să subliniem importanţa lucrării de faţă, prin considerarea accentuată a etnicului, a specificului naţional, ca un fapt sufletesc, de conştiinţă, lucru plin de interes pentru soluţionarea multor probleme adiacente acestei teme.

Alexandru Ionescu

ICH BEFEHLE! KAMPF UND TRAGÖDIE DES BARONS UNGERN-STERNBERG de BERNDT KRAUTHOFF. (Leipzig, Tauchnitz Edition). — Este evocarea uneia dintre cele mai interesante şi bizare figuri din epoca vâltorilor stârnite de revoluţia rusească: baronul Ungern-Sternberg, ofiţer în armata ţaristă, din ţările baltice, cu origina pierdută în veacuri, printre cavalerii cruciaţi teutoni.

Autorul, un judicios cunoscător al acelor întâmplări dramatice, instruit din izvoare a multor martori autentici, identificat după însemnate lecturi cu evenimente, oameni, popoare, tradiţii, impresionat şi, după cum singur mărturiseşte, subjugat de soarta acelui aprig şi trist erou, crează o lucrare de frumoasă valoare documentară şi literară.

In momentul când armata lui Kolceag fusese înfrântă iar el ucis, când nici rezistenţa lui Wranghel nu mai stăruia ca un tragic semn de întrebare, iar conducerea armatelor roşii era în mânile sigure ale lui Blücher, baronul Ungern-Sternberg reuşeşte să-şi alcătuiască o armată constituită în cea mai mare parte din cazaci, mongoli, având sprijinul şi prietenia Japoniei.

Ca pe toţi marii luptători, îl caracterizează îndeosebi puterea de dominaţie absolută şi tiranică, izvorîtă din însăşi mistuitoarea dorinţă de a birui şi din ascetica renunţare la toate ademenirile vieţii. Neîngăduitor cu nevinovate slăbiciuni omeneşti, aspru şi chiar brutal, are totuşi o stranie putere de fascinaţie care-i supune voinţa celor ce-l urmează.

Figura lui se desenează impresionantă din măiastra istorisire a autorului, abilul cercetător al sufletului mare şi rob în acelaş timp, rob al imperativului atavic, în dorul mistuitor de a ridica năprasnică apărare religiei şi culturii, el însuşi stăpân pe o vastă cultură şi mistic adept al budhismului.

Farmecul acestei cărţi consistă fără îndoială şi în amestecul pitoresc al vieţii realiste şi aspre de luptători cu acea lume bizară a orientului, plină de mistere şi enigmatice figuri de **lama**, preoţi semizei şi chipuri stranii de prezicători, cioturi de oameni uitaţi de moarte ca 'n basme. In mijlocul acestei lumi ciudate, Ungern-Sternberg ajunge stăpân atotputernic, considerat fiind de popor drept zeu al războiului.

După un cantonament mai îndelungat, asigurat de devotamentul Mongolilor, porneşte la atac direct trecând frontiera sovietică. Ciocnirile nu întârzie a se ivi cu biruinţa mereu de partea baronului, care, ca forţă numerică

deşi atât de inferior, prin ingenioasa lui strategie, câştigă teren. Totuşi luptele însufleţite doar de prezenţa şi voinţa arzătoare a conducătorului, sunt din ce în ce mai evident strădanie inutilă şi fără perspective de izbândă finală, căci adversarul creşte mereu în raport exact opus descreşterii celorlalţi.

Şi acum, în aceste condiţii când asprimea necruţătoare va fi lipsită de sprijinul moral al succesului, de elanul biruinţilor înfăptuite, se pregăteşte căderea eroului: trădarea de către ofiţerii lui, chiar cei mai apropiaţi; suflete obosite, incapabile de aici înainte de idealism, extenuaţi fiziceşte.

Astfel măreţul, supraomenescul Ungern-Sternberg, rămâne singur în stepă rusească, unde-l surprinde santinela roşie căreia i se predă simplu şi fără şovăire.

Momentul ultimei încordări: în arest, vizitat de mareşalul Blücher, care-i propune să-şi cruţe viaţa oferindu-se serviciilor noii Rusii, perindându-i în închipuire onoruri, situaţii, Ungern-Sternberg, covârşit de revoltă, refuză brutal.

Şi încă o peripeţie: sovietele, pentru interese de propagandă, înscenează un proces cu şedinţă publică. O sală imensă tapetată în roşu, ticsită de lume dornică de senzaţional, îl primeşte pe prizonierul mult râvnit. De formă i se pun oarecari întrebări la care răspunde calm, primind între două alternative, sentinţa de moarte. Dar între timp ţinuta lui şi privirea fascinantă a cucerit miile de ochi, încât la unul din răspunsurile lui, sala izbucneşte în aplaus şi urale. Era ultimul moment când putea să-şi cucerească din nou libertatea şi viaţa.

Victoria Ciobanu

CRONICA REVISTELOR

■ Din lăudabila inițiativă a unui grup de admiratori în frunte cu d. G. Constandache, revista *„Păstorul Tutovei"* închină ultimul număr (an. V, Oct.-Dec. 1942, Bârlad) poetului, animatorului de totdeauna și prețiosului nostru colaborator *G. Tutoveanu,* care a împlinit de curând 70 de ani. Cinstindu-se, publicația asociației preoților din jud. Tutova, care, în cazul de față, „nu îndeplinește — după cum se subliniază într'un simțit „Cuvânt înainte — decât oficiul de gazdă, pentru o inițiativă cu îndreptățire cinstită de atâtea talente", participă la acest moment sărbătoresc cu toată însuflețirea, înlesnind exprimarea sinceră, întreagă, a omagiului adus unei vieți dedicată Frumosului.

In aproape 160 de pagini, omul și poetul G. Tutoveanu este prezentat sub toate laturile de activitate desfășurată dealungul vieții sale, reușindu-se în chip remarcabil să se contureze, spre obștească și dreaptă prețuire, profilul sufletesc de aristocratică ținută al unuia dintre puținii supraviețuitori din vechea pleiadă de poeți, pentru cari arta n'a fost acceptată decât în măsura în care ea captează, aureolându-le, comorile și năzuințele poporului românesc. Tradiționalist prin temperament, G. Tutoveanu nu s'a abătut dela calea versului limpede, cuprinzător, nici chiar atunci când pseudocriticii noștri „avansați", judaizați, luptau din răsputeri să impună un crez de artă cu totul opus firii românești, ironizând în acelaș timp — pentru atingerea scopului — producțiunile artistice cu aromă autohtonă și negând sănămătorismului până și rolul lui legat de epoca în care s'a manifestat acest curent de incontestabilă importanță pentru desvoltarea literaturii românești. G. Tutoveanu nu s'a simțit niciodată depășit de criteriile estetice importate; nu s'a gândit nicio clipă să facă salturi forțate în creația sa, pentru a se dovedi în pas cu vremea și țelurile ei artistice. A crezut cu tărie că evoluția își urmează legile pe deasupra sbaterilor omenești și că nimic și nimeni nu poate decide, în această privință, decât timpul. Cine cercetează amănunțit scrisul lui G. Tutoveanu va observa în apele lui deosebit de clare un proces de creație din ce în ce mai adâncit, natural, cu elaborări tot mai cuprinzătoare și vestmânt tot mai împlinit în ceea ce privește expresivitatea. Dela *„Albastru"* până la *„Sonete",* drumul poetic parcurs de G. Tutoveanu mărturisește cu prisosință o vădită preocupare în împrospătarea lexicului și căutarea efectelor stilistice. Numai câmpul inspirației a păstrat — voit, credem noi — pecetea lui inițială. Codrii, râurile, satul, ogoarele, vântul, anotimpurile și vitejia Moldovei, cântate cu atâta patimă în decursul unei jumătăți de secol, au continuat să vibreze în sufletul senin al lui G. Tutoveanu, căpătând în ultimul timp tonuri de sfâșietoare nostalgie.

Numărul omagial al revistei „Păstorul Tutovei" caută să ni-l înfățișeze pe G. Tutoveanu așa cum este și cum va rămâne, se pare, atât în istoria literaturii noastre, cât și în amintirea celor cari-l cunosc. Primul cuvânt adresat sărbătoritului îl semnează poetul *Tudor Arghezi,* într'un *„Medalion",* din care desprindem:

„De câtă multă vreme să nu-l mai fi văzut? Ieri, l-am salutat la o răspântie de vagoane, în oraș. Aceeaș aristocratică simplicitate, aceeaș voie bună discretă, aceeaș omenie dulce. Ținea în palmă cartea lui de „Sonete", ca într'o mână de sticlă o icoană de ivoriu, atât îi era coperta de imaculată; înnalt și frumos desinat în costumul lui de constantă ceremonie. Senin și ascetic, chipul lui vine întotdeauna de departe, din pergament, poate din Cina lui Da Vinci".

Urmează rânduri emoționante de *Corneliu Moldovanu,* în cari evocarea anilor duși se împletește cu via recunoștință a liceanului pentru cuvintele înțelegătoare și îndemnul pe care G. Tuto-

veanu niciodată nu le-a precupețit. *George Lesnea* îi închină un reușit și grăitor sonet, în al cărui sfârșit găsim aceste versuri cari definesc deplin pe G. Tutoveanu :

Tu, tainele tăcerilor albastre
Le-ai lămurit în sufletele noastre
Cu aurul și cu argintul slovii.

Din lira ta, cu strune de lumină,
A răsunat, măiastră și deplină,
Cântarea fără margini a Moldovii...

Profesorul *S. Mehedinți*, fostul director al „Convorbirilor", încheie „*O mărturisire*" cu aceste cuvinte: „Când va trece bâlciul și sgomotul reclamei celor cari trăiesc prin vanitate și pentru vanitate, scriitorul Tutoveanu, vechiu colaborator al „Convorbirilor Literare", va avea locul său deplin asigurat în amintirea urmașilor".

Ca unul care l-a cunoscut cu prilejul debutului literar și s'a bucurat chiar de atunci de prietenia întreagă a lui G. Tutoveanu, *Pamfil Șeicaru*, directorul „Curentului", scrie printre altele: „Dacă i se părea că vede licărirea unui talent, fie și în numai pâlpâirea unei făgădueli, G. Tutoveanu punea un interes, socotea încujararea ca pe-o obligație imperioasă. Rar am întâlnit un om cu atâta răbdare să asculte ore întregi o lectură făcută monoton, ca să nu întrerupă decât ca să ceară repetarea fie a unui cuvânt, fie a unei fraze, care nu fusese citită deslușit. Când se sfârșea lectura, G. Tutoveanu analiza cu o rară delicatețã, subliniind cu multă precauție scăderile pe care le observase, și spre a nu mâhni cu o critică prea aspră, cumpănea în așa fel, încât să nu lipsească o entuziastă reliefare a însușirilor literare".

In lumina acestor adevăruri se înșiruiesc amintirile despre G. Tutoveanu și caracterizările asupra operei sale.

Cu regretul de a nu putea transcrie nici măcar câte o frântură din fiecare, vom pomeni numai numele celor cari s'au grăbit să-și mărturisească omagiul față de septuagenarul sărbărit: *I. Simionescu, Artur Gorovei, C. D. Fortunescu, D. Iov, Dragoș Vrânceanu, N. Dunăreanu, Al. Lascarov-Moldovanu, Ion Dongorozi, G. Ursu, G. Constandache, Radu Cosmin, Gh. A. Cuza, I. A. Basarabescu, Ion Minulescu, Paul I. Papadopol, Aurel G. Stino, Pr. Toma Chiricuță, Virgil Huzum, I. Gr. Oprișan, Const. Stelian, Romulus Dianu, etc.*

Alăturându-se tuturor acestora și însușindu-și cuvintele lor de caldă și dreaptă prețuire, revista „Convorbiri Literare" își unește sincer glasul cu al „Păstorului Tutovei", care „roagă pe Bunul Dumnezeu să înmulțească întru cele bune anii sărbătoritului", așteptându-l să-i cinstească paginile și pe viitor cu poesia lui melodioasă și substanțială.

Teodor Al. Munteanu

■ In numărul 8—9 (1942) al Revistei italiene „*Romana*", despre care am mai avut prilejul a vorbi, d. prof. Umberto Cianciolo, dela Universitatea din Sibiu, scrie despre Mărturiile cronicarilor români asupra Romei și Italiei (Testimonianze di cronisti romeni intorno a Roma e all'Italia).

Plecând dela constatarea că, în stabilirea obârșiei romane a neamului nostru, cronicarii mergeau pe drumul comparației linguistice, autorul amintește o mărturie a lui *Poggio Bracciolini*, inspirat de *Enea Silvio Piccolomini*.

In drumul acesta al apropierii linguistice cu Italia, autorul poposește asupra conservativismului limbii române față de celelalte limbi romanice în ce privește un număr de cuvinte, cari în acelea nu se găsesc. Și aici d-sa găsește locul pentru a cita ascuțita intuire leopardiană : „Aggiungete quella lingua valacca, derivata pure dalla latina e che, per essersi mantenuta sempre rozza, è proprissima a darci grandi notizie dell'antico volgare latino, il quale volgare, come tutti gli altri, è il precipuo conservatore delle antichità di una lingua" (Zibaldone, III, 71).

Pentru a explica târzia trezire civilă a poporului românesc, d. Cianciolo reproduce dramaticele cuvinte ale prof. Sextil Pușcariu din a sa Istorie a Literaturii Române (p. 6 și urm.). Astfel, chiar numai din acest pasagiu, conaționalii autorului vor găsi în acest număr al Revistei „Romana" închinat raporturilor italo-române date istorice elocvente.

Dintre toți cronicarii Miron Costin aduce mărturiile cele mai „fără rezerve" și cu adevărat „triumfale" asupra Romei și Italiei. Este vorba de „celebrul capitol" din *De neamul Moldovenilor* unde cronicarul, lăsându-și gândul pradă închipuirii, zugrăvește minunățiile pământului italic.

Cu acest adevărat imn, d. prof. Umberto Cianciolo încheie investigația d-sale, minuțios documentată, știind bine ce interes vor trezi aceste rânduri în inima Italienilor pentru Țara soră de aici. Este o contribuție științifică de toată însemnătatea, alături de cele ale d-lor prof. Al. Marcu și Carlo Tagliavini.

Ștefan Cuciureanu

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ț I

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREȘTI

Const. Pârvulescu: H. Poincaré, Cunoșt. folos. Seria A. 86.

I. Simionescu: Viața Pământului, Cunoșt. folos. Seria A. 87.

Maria Gen. Dobrescu: Bucătăria Sătencei, Cunoșt. folos. Seria B. 37.

Tuliu Racotă: Cnezii Cândea de Lupșa și Voevodul Ioan de Huniedoara, Cunoșt. folos. Seria C. 119.

Constantin Turcu: J. A. Vaillant, Cunoșt. folosit. Seria C. 125.

Teodor Scarlat: Ora de sbor.

EDITURA „CUGETAREA" GEORGESCU-DELAFRAS. BUCUREȘTI

Gabriel Drăgan: M. Kogălniceanu, Opere alese.

Gabriel Drăgan: V. Alexandri, Proză.

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC" CRAIOVA

Ion Siadbei: N. Gane, Novele vol. I și II. Clasici Comentați.

Elena Rădulescu Pogoneanu: Vasile Alexandri, Poezii vol. II. Clasici Comentați.

EDITURA „FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ" BUCUREȘTI

Shakespeare: Cum vă place (Comedie în 5 acte). Trad. din limba engleză în forma originală de **Petre Grimm.**

Shakespeare: Poveste de Iarnă (Comedie în 5 acte). Trad. din limba engleză de **Dragoș Protopopescu.**

Aron Cotruș: Rapsodie Dacă — 1941.

EDITURI DIFERITE

F. Păcurariu: Psalmii Neliniștii (Poeme). Edit. **Gazetei „Săptămâna"** Tipografia **„Minerva"**, Bistrița.

D. St. Rădulescu: La Barbut, Editura **„Vremea".**

Preot Fl. Mureșanu: Biserica din Deal.

Calendar Creștin: 1943, Edit. **Mitropoliei Bucovinei,** Cernăuți.

Ovidiu Papadima: O viziune Românească a Lumii. Studiu din Folclor, **Colec. Conv. Literare.**

Lucia Mihnea: Strune de Argint, Colecția **„Convorbiri Literare".**

Const. Floru, Const. Noica și **Mircea Vulcănescu:** Izvoare de Filosofie. **Culegere de Studii și Texte.** Edit. **„Bucovina" I. E. Torouțiu.**

R E V I S T E

„Cetatea Moldovei", An. III, Vol. V, Nr. 6, 7 și 12, 1942. An. II, vol. III, Nr. 15, 1941.

„Revista Fundațiilor Regale", An. VIII, Dec. 1941, Nr. 12. An. IX, Nr. 6-12, 1942.

„Jurnal de Pshotehnică", Vol. V, Nr. 3, Iul.-Aug.-Sept. 1941.

„Horia, Cloșca și Crișan", An. I, Nr. 7, Iunie 1941. An. II, Nr. 3-6, Ian.-Aprilie 1942. An. III, Nr. 1-3, Oct.-Dec. 1942.

„Revista Intendenței și Administrației Armatei", An. XXII, No. 9-10, Sept.-Oct. 1942.

„Apostolatul", An. VII, Nr. 4-6, Apr.-Iunie, Nr. 10-12 Oct.-Dec., 1941.

„Viața Săceleană", An. I, Nr. 1 Mart., Nr. 3-4 Mai-Iunie, 1942.

„Conferența", An. V, Nr. 4 Mart. 1941. An. V, Nr. 10 Sept. 1941. An. V, Nr. 12 Noem. 1941. An. VI, Nr. 5-7 April-Iunie, 1942.

„Luminătorii". An. VI, Nr. 9-10. 11-12 Noem.-Dec. 1942.

„Revista Intendenței și Administrației Armatei", An. XXII, Nr. 3 Mart. 1942. An. XXII, Nr. 4 Aprilie 1942.

„Biserica Basarabeană", An. I, Nr. 3 Iunie 1942. An. I, Nr. 5 Oct. 1942. An. I, Nr. 6 Noem. 1942.

„Curierul Cooperației Române", An. XXXII, Sept. 1941 Nr. 9. An. XXXIII, Nr. 1-10, Ian.-Dec. 1942.

„Analele Economice și Statistice", An. XXV, Nr. 4-6, Apr.-Iun. 1942.

„Familia", An. 77, Seria IV, Nr. 9, Sept. 1942.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXVI N-RUL 3 MARTIE 1943

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI IN REDACȚIE:

ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

CRONICA LITERARĂ

CRONICA REVISTELOR

BIBLIOGRAFIE

SCRIITORUL ION AGÂRBICEANU

In deplin consens cu întreaga sa manifestare literară şi cu opiniile întemeiate ale criticei şi istoriei literare, părintele Ion Agârbiceau ne apare ca unul dintre exponenţii specifici şi de seamă ai prozei ardelene. Integrat complet în linia marilor scriitori ai Ardealului, el ne înfăţişază un caz de surprinzătoare fecunditate literară şi resfrânge, totodată, o impresionantă şi vădită sumă de însuşiri permanente ale scrisului transilvan.

Scriitorul Agârbiceanu s'a născut la 19 Sept. 1882, în com. Cenade, jud. T.-Mică [1]. Este fiu de pădurar, şi tot pădurar a fost şi bunicul său, de fel din satul Agârbiciu, localitate dela care vine însuş numele scriitorului. A urmat liceul la Blaj, iar Facultatea de Teologie la Pesta. Hirotonisindu-se, a slujit ca preot în comunele Bucium Şaşa şi la Orlat, lângă Sibiu, iar apoi a fost numit protopop şi canonic al Clujului.

In afară de activitatea sa preoţească şi literară a mai avut şi oarecari preocupări de ordin politic, — lucru care se oglindeşte de altfel şi în opera sa, mai cu seamă în romanul „Sectarii", adevărată satiră socială şi politică, precum şi în *„Vâltoarea"*. Datorită preocupărilor politice a ajuns deputat în Parlament.

A colaborat la revistele mari din Ardeal şi Regat, ca *Luceafărul, Semănătorul, Neamul românesc literar, Drum drept, Noul Semănător (Cuget Clar), Tribuna, Viaţa Românească, Transilvania, Ramuri, Adevărul Literar, Gândirea şi Convorbiri Literare* [2].

A făcut parte din comitetele de conducere ale ziarelor ardelene *Patria* şi *Tribuna*, precum şi al revistei *Transilvania* [3].

In 1927 i s'a decernat marele premiu naţional pentru proză.

[1] Vezi *Din viaţa satului transilvan*, pag. 135, apărută în colecţia „Grai şi suflet românesc", îngrijită de *Gheorghe Dăncuş*, Editura Tribuna Ardealului 1942. D-l *G. Cardaş* în: *Poeţii şi prozatorii Ardealului până la Unire* (1800—1918), Buc., Ed. Universala „Alcalay" (pp. 549—61) ne situează Cenadele în jud. Alba. D-l *G. Călinescu*, în: *Istoria literaturii române*, Buc. „Fundaţia Regală pentru literatură şi artă", 1941, pp. 564—5, ne pomeneşte ca localitate natală a scriitorului satul *Agârbiciu*, indicaţie complet falsă şi în dezacord cu ceilalţi istorici literari, precum şi cu „Mărturisirile" autorului, apărute în Revista Fundaţiilor Regale, Dec. 1941.

[2] *Vâltoarea*, roman, început în nr. 7/941 şi continuat până în Martie 1943.

[3] *G. Adamescu* în: Istoria lit. române, Buc. 1920, pag. 520, ne informează că a început cu Oct. Goga, în 1902, la Pesta revista *„Luceafărul"*, a cărei redacţie s'a mutat mai târziu la Sibiu. Socotim că la mijloc este o confuzie de nume între Agârbiceanu şi Oct. Tăslăuanu, decedat în 1942, care de fapt a conlucrat cu marele poet ardelean la începuturile acestei reviste. [Vezi: Oct. Tăslăuanu: „Amintiri dela Luceafărul", Bucovina 1936 şi „Oct. Goga, Amintiri", Bucovina, 1939].

In 1928, a fost ales secretar al secţiilor literare „Astra", Sibiu. Este membru corespondent al Academiei Române.

Activitatea părintelui Ion Agârbiceanu, după cum afirmam mai la început, este dintre cele mai rodnice, lista lucrărilor sale se înfăţişază bogată şi variată. Schiţe, nuvele, povestiri, romane, tâlcuiri din Sf. Evanghelie şi conferinţe, precum şi unele însemnate încercări de studiu, se înlănţuesc în vrednic nimb al personalităţii sale literare.

In domeniul romanului, vom înşira aci: *Legea trupului* (Povestea unei vieţi) Bucureşti „Universala-Alcalay", 1926; *Arhanghelii,* ed. II, Buc., „Alcalay" în 2 vol.; *Dolor,* Craiova, Scrisul Românesc; *Legea minţii* (Povestea altei vieţi), Bucureşti, 1927; *Sectarii,* Bucureşti, Cugetarea; *Domnişoara Ana, Buc.,* Edit. Naţională Gh. Mecu; *Stana,* Cluj, 1929; *Iubirea iubirilor* (roman publicat numai în „Adevărul literar", (după *L. Predescu,* Ist. lit. române); *Vâltoarea,* început în C. Lit. nr. 7/941 şi urmat în 1942 şi 1943.

Nuvele, schiţe, povestiri; — a dat până în prezent următoarele volume: *Ceasuri de seară,* ed. II, Buc., „Cartea Românească"; *Chipuri şi icoane* (Din povestirile lui Moş Andrei), Buc. „Casa Şcoalelor", 1928; *Dactilografa,* Buc., „Adevărul"; *Dăscăliţa* (Nuvele), Buc., „Adevărul"; *Datoria* (Nuvele şi schiţe), Buc., „Alcalay"; *Stafia* (Nuvele), Buc., „Alcalay"; *Dela ţară,* Budapesta, „Luceafărul", 1906; *Desamăgire* (Nuvele), Bucureşti, „Ancora"; *Diavolul* (Nuvele şi schiţe), Buc., „Adevărul"; *Două iubiri,* ed. II, Bucureşti, „Cultura Naţională" 1933 [Trad. în italieneşte, sub titlul *„Due amori",* de *Nella Collini* — Perugia, Venezia „La Nuova Italia"]; *Două comori,* Beiuş, „Ateneul", 1931; *In clasa cultă* (Povestiri), ed. II, Buc., „Cartea Românească", prima ediţie în 1909 la V.-de-Munte, „Neamul Românesc"; *In întunerec* (Povestiri şi schiţe), Buc. „Minerva", 1910, „Cartea Românească"; *Luncuşoara din Păresemi* (Nuvele), Buc., H. Steinberg, 1920; *Melentea,* Buc., „Cartea Românească"; *Minunea* (Povestiri), Buc., „Principele Carol"; *O zi însemnată* (Nuvele), Buc. „H. Steinberg"; *Popa Man* (Povestire după o legendă), Buc., „H. Steinberg", 1920; *Povestiri,* Buc., „Casa Şcoalelor", 1938; *Răbojul lui Sf. Petre,* Buc., „Eminescu"; *Scene,* Buc., „Cartea Românească"; *Singurătate* (Nuvele şi Schiţe), Buc., „Adevărul"; *Trăsurica verde* (Povestiri), Buc., „Cartea Românească", 1921; *Visurile* (Povestire), Arad, „Libr. Diecezane", 1925; *Zilele din urmă ale Cpt. Pârvu,* Buc., „Pavel Suru", 1921; *Păcatele noastre* (Povestire depe vremea stăpânirii ungureşti), Sibiu, 1921 — Bibl. poporală a Asociaţiunii; *Robirea sufletului,* Cluj, 1921; *Spaima* (Povestiri) Craiova, 1921; *Amintirile,* Buc., „Cartea Românească", 1940; *Primăvara* (Povestiri), Cluj, 1928; *Prăpastia,* Buc., Bibl., „Lumina" nr. 3;

In „Biblioteca poporală A. G. R. U." a publicat o întreagă serie de tâlcuiri din evanghelie, etc.; avem astfel: *Căile fericirii* (Tâlcuiri), Beiuş, Bibl. pop. A.G.R.U. nr. 3, 1930; *Mântuitorul,* (Tâlc. cu binecuvântarea mai marilor bisericeşti), Bibl. nr. 4, Beiuş, 1930; *Rugăciunea Domnului,* Bibl. nr. 1, Beiuş, 1930; *Suspinul Creştinului,* Bibl. nr. 2, Beiuş, 1930; *Viaţa şi mlădiţele,* Bibl. nr. 5, Beiuş, 1931; *Preacurata,* Bibl. nr. 8, Beiuş, 1931; *Nicodim, sluga lui Dumnezeu,* Bibl., nr. 9, Beiuş, 1931; *Teodora, Maica cea bună,* Bibl. nr. 10,

Beiuş, 1931; *Eşit-a Sămănătorul* (Tâlcuiri din Sf-ta Evanghelie), Sibiu, Krafft. 1930;

A mai publicat următoarele lucrări: *Marii cântăreţi: V. Alecsandri, G. Coşbuc, Grig. Alexandrescu*, Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1931; *Cărturarii români: Diaconul Coresi, Stolnicul Cantacuzino, D. Cantemir, Gh. Lazăr, I. E. Rădulescu, G. Bariţiu*, Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1937; *Pentru temelia ţării*, Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra"; 1922; *Despre minuni*, Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1939; *Din Pildele Domnului*, Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1939; *Pustnicul şi inamicul său*, Buc., „Cartea Satului", 1938; *In România Mare* (Tâlcuiri şi sfaturi în trei conferinţe poporale), Buc., Casa Şcoalelor, 1926; *O lacrimă fierbinte* (Cuvinte către oastea Ţării), Buc., Pavel Suru, 1918; *Asociaţiunea transilvană pentru literatură şi cultura poporului român „Astra". Ce-a fost? Ce este? Ce vrea să fie?* Sibiu, Dacia Traiană, 1936; *Singurătate* (In vol. „Lui N. Iorga, Omagiu") p. 7—13, Craiova, 1921; *Educaţia religioasă* (In Progr. de lucru al Ministerului Cultelor şi Artelor, p. 77—80, Buc., 1933).

Critica şi istoria noastră literară, deşi nu prea bogate în preocupări şi aprecieri asupra scriitorului Ion Agârbiceanu, sunt concludente şi univoce, însă, în sensul de a ni-l vădi drept un prozator prin excelenţă ardelean, urmărind, parcă, prin acest consens unanim, mai curând un indicativ unilateral şi stereotip. Părintele Ion Agârbiceanu ne apare, ca un nedesminţit evocator al vieţii de aspră şi dârză luptă a poporului nostru din ţara de peste păduri, îngenunchiat sub crunt şi duşmănos destin, de sub cerbicia căruia pare a-şi scutura şi ridica, deseori, luminata-i frunte, împurpurată de cele mai sănătoase nădejdi şi virtuţi creştine. Viaţa Ardealului, în tot ce are ea mai viabil şi mai permanent, angrenată în pitoresc decor extern şi în imuabile trăinicii lăuntrice, se înalţă ca o însorită şi neînlăturată speranţă, depe cele mai adânci şi mai puternice temelii ale operei lui Agârbiceanu.

El se integrează, fără tăgadă, în şirul scriitorilor încălziţi de aprigele nevoi ale naţiei.

Vorbind despre volumul: *In întunerec* — Nuvele, Ed. Minervei, Buc., 1910, iată ce spunea Ilarie Chendi[4] privitor la acest scriitor ardelean :

„Iată-ne iarăş în lumea romantică a d-lui Agârbiceanu. In faţa noastră se ridică iarăş pădurile de brazi dela poalele munţilor, cu cadrul lor ceţos, cu aerul lor de mister şi cu credinţele primitive ale unui popor bun şi nenorocit. Idile, frumoase fără seamăn, cu toată naivitatea proprie unor suflete curate, conflicte tragice, luate din vieaţa unui colţ de ţară; figuri poetizate sau tipuri aspre şi brutale; dar mai ales chinuiţii şi umiliţii din pătura cea mai bătută de soartă, iată subiectele noului volum al d-lui Agârbiceanu".

Intr'un cuvânt, un scriitor care încearcă să ridice vălul depe un colţ dureros al vieţii, dar care rămâne pretutindeni un „judecător milos" şi un „netăgăduit părtinitor al binelui".

Privindu-l mai departe, în „Două iubiri", Chendi ni-l va caracteriza şi mai bine, arătându-ne cum ştie „să analizeze suflete

[4] *Ilarie Chendi*: Schiţe de critică literară. Buc., „Cultura Naţională", 1924, pag. 47.

existente și să observe stări sociale", să „persifleze naționalismul rău înțeles", și „să atace chestiunile practice de educația poporului", cu o vădită tendință didactică și naționalistă, motivându-i această merituoasă înclinare:

„Putea (un prozator ardelean de talent) într'o țară ca a noastră, unde literatura ungurească e plină de tendințe anti-românești, unde Jókai, în povestirile sale, a insultat memoria eroilor lui Iancu, să renunțe la spiritul tradiției și la glasul îndemnător al inimei?" [5]

D-l Eugen Lovinescu [6] subliniază trăsătura sămănătoristă a scriitorului Agârbiceanu și talentul său de „a zugrăvi tipuri țărănești în mișcare și dialog", dar, totodată, vrea să desvălue și unele slăbiciuni ale literaturii sale. Viața este văzută de acest prozator — ne spune d-sa — numai prin „aspectele ei exterioare", nu pe dinăuntru, nu prin conflicte sufletești. Aceasta este o consecință a carenței estetice a literaturii ardelene în genere, după concepția d-lui E. Lovinescu, care ne afirmă că din opera părintelui Agârbiceanu pot fi scoase elocvente și caracteristice indicațiuni în acest sens. Literatura ardeleană nu este nici speculativă, nici abstractă; înainte de a fi universală, ea ține seamă că are o patrie [7] reflectând condiții proprii, circumstanțe locale.

Insuficiența acestei literaturi se vădește, după d-l Lovinescu, mai cu seamă, prin acumularea amănuntelor, prin lipsa gradării efectelor și a planurilor de perspectivă trebuincioasă, prin regionalismul linguistic și prin subjugarea față de realitatea imediată. Este o literatură „de cult", cu prelungirea luptelor de rasă și nu-și părăsește caracterul național și moralizator [8], vădind astfel sărăcie în forme și sensibilitate și aderând la slujirea idealurilor:

„Literatura Ardealului este, așadar, într'un cuvânt, regională, puternic determinată de condițiuni locale, plină de seva țarinei ce a rodit-o, inferioară, desigur, sub raportul estetic din pricina unui naturalism prea direct și din pricina lipsei unei culturi latine mai bogate; realistă prin tecnică, ea e idealistă, prin cuprins, prin felul de a înțelege viața ca pe o luptă pentru libertate și prin fundamentul ei moral" [9].

Literatura părintelui I. Agârbiceanu se subsumează pe deplin acestor caracteristici, conchide criticul impresionist. Dar obiecțiile sale, îndreptate împotriva literaturii ardelene în general și împotriva celei a părintelui Agârbiceanu în special, deși călăuzite, poate, de o bună intenție, nu ne par pe deplin îndreptățite. Observațiile sale țintesc tot vechea dispută dintre concepția artei pentru artă și a celei cu tendință, la care concluzia a fost atât de fericit pusă de Caragiale, preferând arta cu talent; se mai sprijină, de asemeni, și pe un nemărturisit criteriu al autonomiei valorilor, care rămâne încă pe planul discuției și despre care, mai cu seamă, nu se poate deduce că a fost înfrânt nici de scriitorul cercetat și nici de literatura căreia el se subsumează. Valorile culturale între cari

5 *Ilarie Chendi*, op. cit., p. 52.
6 *Eug. Lovinescu:* Figuri ardelene, Arad, Edit. Libr. Diecezane, 1925, p. 137.
7 Id., ibid., pag. 140.
8 Id. ibid., pag. 143.
9 Id. ibid., pag. 144.

și valoarea estetică au într'adevăr o independență, o structură și o lume a lor aparte, care le ridică peste resortul și vehiculația materială necesară, dar trăinicia criteriului lor de obiectivare și comparație se sprijină tocmai pe talentul, pe vocația sau geniul celui care le dă la iveală în forme din ce în ce mai noui, mai împrospătate.

Pretinsa lipsă a unei culturi latine mai bogate, adică a celei de clasă franceză, — în afară de faptul că nu e încă stabilit cât de bogată ar trebui să fie o asemenea cultură spre a da roade — nu poate alcătui o cauză de sărăcie a sensibilității sau a perspectivei estetice. Și, peste orice alte considerații, este o flagrantă contradicție să aduci școalei ardelene, care a alcătuit adevăratul leagăn al celei latiniste, învinuirea unei lacune în ce privește o bogată cultură latină. Așișderea, în ce privește înrâurirea prea strânsă a factorilor locali, concreți.

Viziunile universaliste asupra lumii și vieții duc deobiceiu la pure și aride concepții generale, politice, etice sau metafizice și numai talentul adecvat le poate împământeni în domeniul fertil al literaturii, iar, ca un pandant al lor, acei factori concreți, realiști, dacă voiți, dau la rândul lor o netăgăduită și specifică înviorare, o viață de puls ridicat și nouă, atât simțirii, cât și formelor literare, artistice, etc.

Dealtă parte, lupta de rasă, lupta pentru libertate, cu toată factura lor proprie la poporul nostru ardelean, se înscriu tot în panteonul ideilor mari și generale și nestinsa lor strălucire o întreține tocmai acest valoros și puternic reflex pe tărâmul literar, pentrucă, orice s'ar spune, talente s'au găsit și ridicat din belșug spre a promova scrisul transilvan dela pura sa semnificație politică și socială spre un nivel de valabilitate și națională, dar și obiectivă totodată.

Istoricii literari, Gh. Cardaș [10], G. Călinescu [11], Lucian Predescu [12], etc., se mențin la reproducerea aceluiaș clișeu general și neîndestulător. Îl aflăm astfel pe părintele Agârbiceanu, ca un adânc cunoscător al vieții țărănești ardelene, care pasămi-te n'ar căuta conflicte sufletești, nici momente dramatice, înclinat profund spre discutarea problemelor morale, încercând să ne facă simpatică virtutea, binele, iar eroii săi rămân simple suflete umile și oneste, români necăjiți, cari mai găsesc totuș timpul să urmeze un înalt ideal național.

N. Iorga [13] îl socoate un viu povestitor al epocii sale, care folosește elementul popular, fără ca totuș să se poată desprinde de lumea în care trăește. Aceiaș dramă a Românului ardelean o subliniază și N. Iorga, ca o trăsătură capitală a operei sale:

[10] G. *Cardaș:* Poeții și prozatorii Ardealului până la unire (1800—1918), București, Universala „Alcalay", p. 549—561.

[11] G. *Călinescu:* Istoria literaturii române, Buc., „Fundația Regală pentru literatură și artă", 1941, pag. 564—5.

[12] *Lucian Predescu:* Istoria literaturii române, Buc., „Socec et Co. S. A." 1936, pp. 280—4.

[13] *N. Iorga:* Istoria literaturii românești contemporane, II, București, „Adevărul", 1934, p. 178.

„Cele mai adânci dureri omenești ale celor ce nu le strigă, acest păstor de suflete le știe și le spune cum ei înșiși le-ar spune dacă ar avea cine să-i asculte" [14].

Stilul său este nesilit, necăutat, sărac, după toate imputările cari i s'au adus.

Verdictul dat de I. Chendi și de E. Lovinescu în parte se desprinde din toate considerațiile de mai sus.

D-l Perpessicius [15] ne reliefează, că, și în scrisul părintelui Agârbiceanu, preoții se păstrează în aceiaș notă de adevărată efigie a literaturii de peste munți. Găsim totodată aci și o caracterizare a acestui scriitor mai apropiată și mai subtilă.

„Este însă în Ion Agârbiceanu un spirit de observație, un dar de a sanctifica și cele mai umile subiecte, este o sobrietate de gravor în cupru, calități ce-l ridică până la creația epică și care sapă în sufletul lectorului ca apa tare" [16].

Sau :

„Poezia bătrâneții, poezia diformului, poezia „urâtului" din viață, poezia decrepitudinii trupești, a damnaților, a Sisifilor, iată marele merit al lui I. Agârbiceanu și sigura lui feudă în literatura română" [17].

Aprecierea critică aci pare să capete o rezonanță mai adâncă și mai valorificatoare. Ea se apropie pe dea'ntregul de obiectul său esențial, prinzând și păstrând linia călăuzitoare a concepției scriitorului.

In afara darului pe care îl are acest scriitor de a grava sufletele omenești, puternice sau gingașe, avântate sau liniștite, nu ne putem reține, la rândul nostru, de a sublinia și măestria cu care zugrăvește pretutindeni tablouri conturate și odihnitoare în genul celui de mai jos:

„Unde Ulița Mare face o cotitură adâncă în pometurile grădinilor, stă o căsuță cu strașina lungă de paie, cu două ferești ce privesc mirate. Iți face impresia unei femei bătrâne, micuță, ce a înlemnit în fundătura aceea, și nu mai știe pe ce lume e. Un nuc rotat, care vara trimite luciri de bronz, atinge cu crengile netede ca șerpii coperișul căsuții". (Dascălul Vintilă, p. 181).

Alături și peste toate considerațiile pomenite mai sus, părintele I. Agârbiceanu și-a spus însă cuvântul răspicat și lămuritor asupra principiilor și izvoarelor spirituale, cari stau la temelia operei sale, înlăturând astfel multe din învinuirile, cari i s'au adus.

Iată ce ne mărturisește :

„La temeiul scrisului meu a fost emoția estetică, și poate mai mult, emoția etică, mai ales după ce fusesem atras de adâncimile sufletului omenesc.

„Mi s'a adus acuza că sunt un scriitor cu tendințe moralizatoare ieșind astfel în unele lucrări, din domeniul artei. Nu mă gândesc să mă apăr, ci să mă explic.

„Pentru mine, începând dela vârsta de 21—22 ani, cea mai înaltă fru-

[14] Id. ibid., pag. 180.
[15] Mențiuni critice, I, Casa Școalelor.
[16] *Perpessicius*, Op. cit., p. 213.
[17] Id. ibid., p. 214.

museţe omenească, e frumuseţea spirituală, armonia şi desăvârşirea vieţii spirituale. Şi lupta cea mai de preţ, e lupta pentru această desăvârşire. După cum am rămas adânc impresionat în faţa frumuseţii naturii, cu rezonanţe sufleteşti care nu se sting, ci se adaugă mereu; după cum m'am înduioşat şi m'am însufleţit în faţa unui om frumos, a unei clădiri monumentale, sau auzind un cântec armonios, tot aşa m'am emoţionat în faţa oricărei calităţi frumoase a sufletului omenesc. Am admirat pe cei puternici de voinţă, m'am simţit neînsemnat în faţa spiritelor mari, am fost pătruns de bunătatea, dreptatea, cinstea descoperită la alţii. Şi m'a încântat mai ales lupta dată de omul conştient pentru ca în el să birue binele asupra răului, poruncile superioare ale vieţii, asupra instinctelor oarbe. Această luptă m'a impresionat poate şi mai mult decât un peisaj frumos, un apus sau răsărit de soare, sau un cântec frumos.

„Ori eu mi-am dat seama de foarte tânăr că oamenii nu sunt aşa de răi, în majoritatea lor, cum se arată, sau cum îi crede lumea. Faţă de slăbiciunea fatal legate de firea noastră am simţit o tot mai mare milă. Am ajuns, de tânăr, la convingerea, că oamenii sunt mai de grabă nenorociţi decât răi" [18]).

Iată redat aci, în aceste *Mărturisiri* ale părintelui Agârbiceanu, sâmburele de lumină al operei sale. Acest principiu călăuzitor îl vom desprinde pretutindeni în propriile-i realizări.

Alături de înalta viziune creştină a operei literare, viziune care alcătueşte în cea mai largă măsură matca de desvoltare a scrisului său, se evidenţiază un alt principiu, de trainică înţelepciune clasică, un temeinic criteriu de filosofie antică, în care valorile spirituale: bine, adevăr, frumos, se desfăşoară într'o solidară îmbinare. Se desprinde, — dacă vreţi — acelaş sens al artei ca valoare socială şi moralizatoare, concepţie îmbrăţişată cu netăgăduit avânt de scriitorul şi esteticianul francez Jean Marie Guyau.

Intreaga manifestare literară a părintelui Agârbiceanu — fie în schiţă, nuvelă, roman sau simplă povestire — se sprijină pe un plan de sănătoasă înfăţişare sau viziune socială şi morală, fără ca totuş această preocupare să slăbească valoarea scriitorului ca atare, cum ar reieşi din unele observaţii ale cercetătorilor săi.

Predilecţia sa în lecturi pentru scriitorii francezi şi ruşi — după cum însuş pomeneşte în altă parte a „Mărturisirilor" citate mai sus — explică şi învederează poate, în oarecare măsură, şi tonul de asanare morală şi socială a literaturii sale, dar va trebui să punem, totuş, această tendinţă vădit didactică, şi pe seama unei alcătuiri personale; pe socoteala unei structuri spirituale, forjată în dogoritoare crize psihologice, creatoare. Asemenea probă de incandescenţă spirituală părintele Agârbiceanu, ca toate marile şi adevăratele talente, a încercat-o în tinereţea sa, — după cum de altfel ne destăinue în aceleaşi mărturisiri, — probă după care a urmat limpezirea, calmul interior şi hotărnicia cristalină a gândurilor sale asupra lumii din lăuntru şi din afară, în ciuda întregului sbucium inerent vieţii de toate zilele.

Eroii romanelor şi ai nuvelelor sale, ca răspuns la obiecţiile cercetătorilor numiţi mai înainte, cari îi socoteau, în bună parte, scoşi în afara crizelor, conflictelor sau complicaţiilor sufleteşti, urmează pare-se, în marea lor majoritate, aceiaşi linie de desvoltare ca şi a autorului. Sunt suflete hotărîte şi limpezi, în adâncul cărora poţi privi ca în fundul apelor liniştite şi clare, oglindind

18 *Mărturisiri*, Revista Fundaţiilor Regale, nr. 12/941, pag. 551.

azurul unei zile senine de vară; sunt suflete cari au trecut criza, nu mai luptă cu ea, căci au învins-o. Ei luptă, dacă vreţi, cu destinul în limitele cari depăşesc logica sau înţelegerea umană şi adeseori ridică povara covârşitoare a ideilor sau faptelor de arie şi însemnătate obştească.

Tumultul pasiunlior nu-şi mai găsesc, propriu zis, în opera părintelui Agârbiceanu făgaşul deciziilor neaşteptate şi tenebroase. Eroii săi luptă cu viaţa şi-o înving; îi poartă şi promovează tezele, îi rezolvă problemele practice cele mai grele, cu o răbdare şi o voinţă de cremene. Aşa este *Vasile Mureşan,* — tânărul seminarist şi mai apoi preot — din „Arhanghelii", a cărui voinţă şi nesdruncinată răbdare nu putea să ducă decât la ţelul luminos şi just al căsătoriei sale cu Elenuţa Rodeanu, cu tot concursul împrejurărilor potrivnice. *Andrei Pascu,* seminaristul din „Legea minţii', urmează aceiaş dârză lege a voinţii, a chibzuinţii proprii, şi îşi pune darurile sale spirituale în slujba mare a Neamului.

In „Două iubiri", Dan — unul din puţinele cazuri ale literaturii părintelui Agârbiceanu în care conflictul sufletesc este prezentat în desfăşurare — rezolvă criza tot în sensul marilor chemări, alegând, dintre cele două iubiri, pe cea a Patriei. Zdrobit sufleteşte, chiar în ziua logodnei părăseşte casa dragei sale, unde neamul său fusese bârfit, batjocorit :

„Lui Dan i se păru să s'a frânt ceva în el, simţia că mâna aceea rece atât i-a prins inima până i-a făcut-o numai un glonţ. I se păru, apoi, că prin casa întreagă începe să bată un vânt, ce-l izbeşte puternic în faţă. Părea că împrăştie şi părea că aduce ceva vântul acesta. Iar lumea începu să se învârte cu el şi, când i se păru că acum se cufundă, gemu odată de rămaseră cu toţii încremeniţi" (Două iubiri, p. 36).

Tendinţa de a se reîntoarce la logodnica pe care încă o iubea, este înfrântă la jumătatea drumului de ţară de sunetele clopotelor, cari îi vestesc peste lanuri şi ogoare că încă unul din sângele naţiei sale mai luase drumul veciniciei.

Acelaş este cazul şi al *Mariei Negru* din „Iubirea iubirilor", care îşi jertfeşte dragostea pentru Andrei, înlocuind-o cu iubirea pentru Neam.

Dramatic rămâne numai cazul lui *Ion Florea* şi al *Olimpiei Grecu* din „Legea trupului", cari în urma păcatului comun îşi curmă zilele; dar explicaţia acestui desnodământ o alcătueşte mai degrabă, după însăş mărturisirea autorului, înrâurirea suferită din partea romanului lui Tolstoi: Ana Karenin, cu care prezintă de altfel şi însemnate asemănări.

Maria Dinului din „Fefeleaga", peste toată sărăcia lucie în care se zbate, ducându-şi firul vieţii sale nenorocite şi al copiilor săi, seceraţi de mizerie şi boală, pe cari îi îngroapă pe rând, îşi poartă poruncile destinului cu aceeaş liniştită voinţă surprinsă mai înainte, fără scrâşnete şi fără văicăreli.

Iată măestria cu care scriitorul reuşeşte să ne zugrăvească lăuntricul acestei nenorocite Niobe, brăzdat de un tragic oedipian aproape şi neclintit totuş depe brazda resemnării:

„Dar ea nu s'a încrezut niciodată în oameni, nici nu le-a cerut ajutorul. Se încredea în voia Celui de sus, iar acum, dela moartea lui Dinu, se încredea

în Bator. Decând şi-a închis dumnealui ochii şi ea a ieşit în curte să strige „tulai", de-atunci a simţit că nu oamenii aceia cari vor veni să vadă pe mort îi vor fi sprijin de-acum înainte, ci calul acela mare, alb, care sta legat de un pociumb şi ronţăia la ogrinji. Şi cât a stat mortul în casă, de câte ori ieşia Fefeleaga afară, îi părea că Bator, cum ronţăia la ogrinji, dând din cap, ar zice: „Da, da, da! Vom face ce vom putea".

Iar după ce îi moare ultimul copil:

„Dimineaţa următoare a mers în şopron, l-a luat pe Bator de căpăstru şi a pornit. Calul trăgea să meargă spre locul unde ştia că stau cele două corfe legate îndăsăgite. Dar Fefeleaga îl opri. „Stai, Bator, stai calule sărace, că deacum n'o să mai porţi piatră în spinare". Şi-l trăgea de căpăstru spre portiţă. Calul, simţind că n'are coşercile în spate, se priponi în portiţă. „Ghii, măi Bator, hii măi dragă. Acum nu mergem la lucru. Nu! Acum te duce Fefeleaga la târg să te vândă, să-i cumpere mama cunună şi julj alb-alb, ca laptele de alb. Că acum a murit şi Păuniţa, măi Batore". Şi ochii ei uscaţi se umeziră a doua oară" (pag. 214).

Din marea dramă a Măriei Dinului, aceasta-i singura lamentare. Mai departe, nici o urmă de împotrivire faţă de înalta vrere a Domnului, nici o nădejde pe vreun alt sprijin decât cel al puterilor proprii.

Multiple sunt sensurile ce se cer desprinse înlăuntrul literaturii părintelui Agârbiceanu, dar asemenea tendinţe ar incumba preocupări mai largi şi mai minuţioase totodată.

S'a mai afirmat — şi pe bună dreptate — că în realizările sale se găsesc înfăţişate, cu prisosinţă, tipurile unei epoci de tranziţie.[19]

Paralel acestei observaţii, trebue să pomenim şi celălalt fenomen, corolar: al inadaptabilităţii. Atât Andrei Pascu din „Legea minţii", cât mai cu seamă Ion Mărginean din „Vâltoarea", de altfel ca şi Vasile Mureşan din „Arhanghelii' şi aproape mai toţi purtătorii principali ai acţiunilor din romanele şi nuvelele părintelui Agârbiceanu nu se lasă asimilaţi de viaţa în mijlocul căreia luptă, cu toată paradoxala inactualitate uneori a conflictelor sufleteşti.

Andrei Pascu, smuls de puternicile sale daruri intelectuale din sânul vieţii sănătoase şi simple de ţară şi mânat pe drumul cărţii, nu poate fi înglobat de societatea clericilor maghiari, ci îşi păstrează întreaga şi aspra libertate pentru slujirea ţelurilor naţiei sale; nici Dan, cu toată dragostea-i puternică pentru Ella, nu poate fi asimilat de mediul maghiar al logodnicei sale, iar Ion Mărginean, în „Vâltoarea", se împotriveşte cu înverşunare tuturor practicelor şi imperativelor meschine politice, urmând numai dreapta şi curata sa chibzuinţă, închinată nevoilor Neamului.

Pretutindeni, la aceşti principali eroi ai literaturii părintelui Agârbiceanu se desprinde o axă trainică, nu numai de orientare naţionalistă, ci şi de aprigă comportare spirituală, o linie de nesdruncinat caracter, care îi menţine neclintiţi şi dârzi, sub constelaţia neschimbătoare a ţelurilor pe cari şi le propun ineluctabil.

Rare sunt patimile şi mai rare îndeobşte sunt voluptăţile cari îi împing în acţiune, dar îi mână mai cu seamă la faptă şi la sbucium constructiv conştiinţele lor vecinic încordate şi, totuş, lim-

[19] Il. Chendi: op. cit., p. 51.

pezi. Este, poate, și cauza pentru care se constată, în bună parte, atât de reduse complicații psihologice. Toți acești purtători de acțiune, deși sunt tipuri cari ies în evidență din sânul comunității ce îi înglobează mai mult sau mai puțin, nu sunt însă nicăeri cazuri exagerate, excepționale, monstruozități sau culmi de genialitate, dacă voiți, nici praguri neverosimile de decădere și desfrâu. Sunt mai degrabă premianții vieții de toate zilele, exponenții reali și concreți ai claselor noastre cât mai felurite și mai obicinuite totodată. Sunt agenții luptei și trudei sociale de fiecare clipă, a căror trăinicie de spirit și voință nu ambiționează cu orice preț să spargă orizonturile și ogivele mărginașe ale veacurilor și mileniilor, dar în jurul cărora se polarizează zi de zi fapta și nădejdea semenilor lor, ca o povară pe care o duc cu cinste și sen'nătate.

Și, pentru a aminti disjuncția d-lui Lovinescu, vom semnala că aci rezidă comportarea și tehnica realistă a scriitorulu' Agârbiceanu. In fondul ei însă, întreaga sa literatură este însuflețită de o necontestată spiritualitate. Eroii săi sunt în majoritate purtători și fauri ai tezelor, ai ideilor cari animă și promovează viața socială și cari încearcă tot odată să-i asigure sănătatea și permanența.

Deși, poate, susceptibilă pentru discuție și obiecții pe multe laturi, atât ca realizare, cât și ca tehnică, proza părintelui Agârbiceanu și-a cucerit însă în sânul literaturii noastre un loc, care nu mai poate fi contestat. Concepută pe plan de anvergură socială — ca, dealtfel, toate marile cazuri ale literaturii europene din care s'a adăpat — și clădită în bună parte pe virtuțile și permanențele sufletului ardelean, ea adaogă nepieritoare și meritoase file tezaurului de simțire și graiu românesc.

Alexandru Ionescu

V Â L T O A R E A

ROMAN

XIII

Trecură șapte ani, plini de dese și mari fluctuații și schimbări politice. Guvernele nu aveau nici o stabilitate. Alegeri și iar alegeri. Partidele se regrupau, se refăceau și se întovărășau în combinații nouă. Părea că le-a bătut ceasul din urmă. Se născură altele noui, fracțiuni disidente. Nimeni nu se mai putea orienta ce vor unii și ce vor alții. Se desfăcură prietenii, se revoltară cei domestici, tineretul își organiză grupările lui în cadrele sau alăturea de partide. Presa fu mai agitată ca niciodată. Lupte personale pretutindenea, pentru șefii, pentru candidaturi, pentru comitete. Lupte și vrăjmășii nouă, și acuze și certe în presă ca la ușa cortului. Nimeni nu mai era sigur „când venim", „cât stăm". „Cărămida" cădea în cap pe neașteptate.

In toate alegerile câte se succedară Grecescu și Mărginean își ținură locurile. Ei cultivară județul cu cea mai mare grije. In parlament susținură lupte înverșunate.

Lui Mărginean i se acrise sufletul de tot și de toate. Fu constrâns din împrejurări și de partid să se războiască cu oameni cu cari nu avea nimic de împărțit. Nenorocul era firea lui aprinsă care-l făcea să se războiască cu patimă, uneori cu prieteni vechi, cu oameni pe care-i stima. Lumea-l credea un încarnat adept al partidului din care făcea parte, deși în sufletul lui le disprețuia pe toate ca și mai înainte. Era decând începură să se înmulțească, să se pulverizeze în fracțiuni, le disprețuia și mai mult.

Afară de munca dela Bancă, de lucrările oficiale, îl năpădiră o mulțime de procese particulare. Procese mari. Numele lui de bun orator îi aducea mereu clienți noui. Susținu procese fructuoase, venitul lui creștea din lună în lună. Era cuprins cu treburile încât nici nu mai avea vreme să se gândească la planurile sale personale, la familia sa. Uneori avea sensația că l-a prins un monstru cu multe brațe, din cari nu mai poate scăpa. Uneori îi trecea prin minte ceea ce-i spusese Grecescu despre provincialii cari se mută în Capitală. Dar nu avea vreme să se gândească. Vremea trecea vertiginos și el trăia într'o continuă înfrigurare.

Atăca și era atăcat. In parlament, la ziare, în adunări publice. Fu silit și de zece ori să se desvinovățească de frauda din fondurile județului. Lumea, aici, uita îngrozitor de repede. Ori, fără nici

o conştiinţă, se repeta mereu acuza din simplu interes de luptă de partid. Intentă din nou procese de calomnie, cari erau mereu amnestiate, după fiecare alegere. Intr'un rând fu silit să pălmuiască pe un deputat pe culoarele Camerei. Pe alţi doi îi provocă la duel. Dar nu se alese cu nimic: martorii reuşiră să dovedească lipsa ofensei. Ce oameni laşi! Pretutindenea lume care nu cunoştea sfinţenia cuvântului dat, care nu era sensibilă la nici o vătămare a onoarei.

Se săturase de tot şi de toate până în grumazi. Totuşi, luat în fiecare ceas de alte treburi, nu se gândi să se întoarcă la vechiul său post, sau mai exact gândul venia, dar nu avea vreme să prindă rădăcini.

Anii se scurseră vertiginoşi ca o furtună. Acum se împliniră şapte de când plecase din oraşul acela reşedinţă de judeţ. Şi veni din nou un guvern liberal.

Chiar în preajma venirii lui se întâmplă un eveniment: fiica lui, Nica, măritată de abea un an cu un inginer, fu părăsită de bărbat. Omul se înhăitase cu o artistă şi introduse proces de divorţ.

Nici nu-şi dădea bine seama cum s'a ajuns la căsătoria asta. In primul rând de ea era responsabilă fata şi Emilia. Şi poate şi băiatul, care termina acum politehnica şi introdusese în familie pe inginerul acela.

Luat mereu de treburi Mărginean află toate lucrările pregătite pentru căsătorie. La început îi păru că-i o glumă, dar înţălese că tânărul acela brunet şi înalt. îi făcea curte fiicei sale de un an, că are un post foarte bun, că se trăgea dintr'o familie cunoscută şi avută. Inţălese, cât începu să facă opoziţie că fata era îndrăgostită greu, şi că ar fi nenorocită dacă s'ar opune. Cum să se opună? Avea el vreme să se gândească, să aprofundeze situaţia? Işi luă informaţii asupra tânărului, asupra familiei, şi relaţiunile primite erau dintre cele mai bune. Pe de altă parte Emilia era convinsă că-i un băiat serios şi că-i place foarte mult de fată. Cum s'ar mai opune? Nica era de douăzeci de ani. Poate acesta era norocul ei! Nu s'a împotrivit.

Şi iată acum, dintr'odată, ruşinea, catastrofa!

Evenimentul acesta îi risipi toată înfrigurarea muncii şi începu să-şi facă mustrări amare că s'a interesat prea puţin de familia lui, de copiii lui în aceşti şapte ani. Blestemată să fie toată politica, tot câştigul lui ca advocat cunoscut acum! In definitiv ce ştia el şi despre viaţa Emiliei în acèşti şapte ani? Ce ştia despre băiat? Că se pregătea să-şi iea diploma de inginer? Dar mai încolo? In anii aceştia între studenţi au fost mari şi multe agitaţii, se creiase un fel de partid al tineretului. Ce idei avea Ionel? Avea vreo legătură cu organizaţia asta nouă pe care unii o lăudau, alţii o defăimau? Ce ştia el? Ce părinte a fost el de când s'a mutat în Capitală.

Intre timp socrul său, doctorul, murise, iar soacră-sa îmbătrânise. In fiecare lună ea le aducea aminte de promisiunea făcută să nu rămână prea mulţi ani în Capitală. Dar le putu scrie! El era prins în cleşte, iar Emilia spera să găsească în Bucureşti o partidă bună pentru fată. Ei, iată, a găsit-o!

In preajma venirii unui nou guvern liberal, într'o nouă structură de paritd, căci se împărţise şi el în vreo trei fracţiuni, în casa lui Mărginean era grea jelanie. Fata, Emilia, până şi Ionel, tăceau cu ziua.

După instalarea guvernului el ceru lui Grecescu să-l deslege de slujba de aici, să se poată întoarce acasă. Nu mai putea rămâne în Capitală.

— De, de-ocamdată să ne mutăm cartierul general în judeţul nostru. E chiar necesar. Pe urmă vom vedea, răspunse cu o nuanţă de nesiguranţă, de îndoială un glas, încercatul politician.

— Hotărîrea mea e definitivă, domnule Grecescu.

— Renunţi aşa de uşor la marea dumitale clientelă ?

— Nu mai am nevoe de nimic ! M'am scârbit de toată lumea, începând cu mine însumi.

— Doar nu înţălegi că nu vei mai candida ?

— Ba, mai ales asta. Nu voiu mai candida. Mi-a fost de-ajuns, m'am scârbit de toate.

— Hm ! făcu omul şi rămase multă vreme tăcut.

— E hotărîrea dumitale definitivă ?

— Da.

— Şi, nu mă vei ajuta nici pe mine în campania electorală?

— Dacă ţii necondiţionat, voiu face-o !

— Dar se'nţelege că ţiu.

— Şi, în locul dumitale pe cine să punem ?

— Am eu un prieten bun, om harnic şi cinstit. E suplinitorul meu, advocatul Bodea. El e singur, n'are soţie, n'are copii. Şi aşa, dacă reviu eu la postul dela sucursală, el rămâne din nou şomer.

— Hm ! Vom mai vedea !

Peste două săptămâni, afară de băiat, care era în examene, plecară acasă, în sat, unde-i aştepta cu nerăbdare mama Emiliei. Aflase şi ea de nenorocirea ce căzu peste familie, şi blestema mereu pe bărbaţii ticăloşi. Săraca Nica ! S'a încrezut într'un om fără caracter ! Dar cum s'au învoit Ion şi Emilia să-şi mărite fata după un... bucureştean ? N'au auzit despre divorţurile obicinuite ale acestora ? N'au ştiut, cum ştie toată lumea, ce moralitate e în aşa numita societate bună de acolo ? N'au avut pilde la oraş între cei veniţi de dincolo ? Săraca nepoată ! Norocul ei că -i încă tânără şi frumoasă, şi n'a rămas cu vre-un copil. Da ! Emilia i-a trimis acum scrisori disperate ! Dar pentruce nu şi-a deschis ochii un an de zile câtă vreme ticălosul acela i-a făcut curte fetei ? Atunci cerca să o convingă — la protestările ei — că-i un băiat bun, cinstit, un om delicat şi fin. Acum a dovedit cât era de fin.

Uneori bătrâna văduvă îşi mai făcea şi păcate. Tot întrebându-se cum a putut Emilia să se lase îmbrobodită de tânărul acela, avea uneori îndoeli chiar asupra fiicei sale, asupra Emiliei. Cine ştia îşi zicea, dacă societatea în care trăia nu-i va fi sucit şi ei capul, dacă nu vedea lumea cu alţi ochi ? Decumva se va fi scrintit şi ea şi va fi început — Doamne fereşte ! — să calce cu stângul la vârsta ei, ar fi înţăles mai uşor greşala de neiertat cu măritarea fetei. Dar se bătea cu palma peste gură, când i se părea că rosteşte o semenea osândă ! In sfârşit ea s'a împotrivit destul, ea nu are

nicio vină în nenorocirea copilei. Abea s'a îndurat să trimită o felicitare cu prilejul nunţii.

Nu aduseseră încă nimic din locuinţa din Bucureşti. Trebuiau să-şi afle întâi una în oraş. Bine ar fi dacă ar putea ajunge la vechea locuinţă, lângă sucursala Băncii!

Ion Mărginean nu rămase în sat decât două zile. Promisese lui Grecescu să-i ajute în noua campanie electorală, şi se ţinu de cuvânt. Plecă cu el în judeţ. Cu el în judeţ. Cu el şi cu advocatul Bodea, şi cu ceilalţi candidaţi.

Inainte de fixarea definitivă a listei Grecescu mai insistă odată pe lângă Mărginean să primească locul al doilea. Partidul era acum la putere, biruinţa era sigură.

— Eu îţi sunt un prieten sincer, şi nu voesc să-ţi ascund nimic. Deputăţia şi profesiunea de advocat în Capitală nu sunt lucruri de lepădat. Nu-i imposibil ca în viitor să fie singurul dumitale mijloc de existenţă. Iată pentru ce stărui.

— Dar postul meu dela sucursală? întrebă nedumerit Mărginean.

— E nevoe să vorbim limpede. Dumneata ştii că guvernul de azi nu are aprobarea întregului partid liberal, că însuşi partidul e bifurcat, dacă nu cumva trifurcat. Dumneata ai aderat la ramura dela guvern. Banca e în posesiunea bătrânilor liberali. Ei sunt marii acţionari. Şi s'ar putea să se răsbune.

— Dar am contract. O să improcesuez banca. Eu sunt funcţionarul ei, nu al partidului. De altfel toată aderarea mea nu mai are nici o valoare, îndată ce mă retrag definitiv din politică.

— E posibil să ai dreptate, dar precauţiunea nu strică. Candidând ieşi cu siguranţă, şi în orice caz îţi mai rămâne clientela din Bucureşti. Dacă nu candidezi s'ar putea întâmpla să rămâi şi fără postul dela bancă. De aceea stărui eu. Cine credea înainte cu şapte ani să intre zizania şi într'o cetate tare ca a noastră!

Mărginean văzu că omul îi vorbia cu sinceritate, în interesul lui, şi-şi arătă recunoştinţa. Dar rămase neînduplecat: nici politică, nici advocatură în Capitală! Nu mai putea trăi acolo!

Grecescu ştia de părăsirea fetei şi de divorţ şi-i părea că înţelege, în parte, ce-l alunga pe Mărginean din Bucureşti. De aceea nu insistă mai mult, deşi el n'ar fi părăsit clientela acestuia. Era însfârşit o neghiobie, o încăpăţânare de catâr, să dea cu piciorul într'o bae de aur. Ca şi când profesiunea lui ar fi fost de vină de nenorocirea ce căzuse peste fată şi peste familie! Astfel rămase candidat în locul al doilea pe listă advocatul Emil Bodea.

Acesta, decând cu desilusia suferită înainte cu patru ani, nu mai avu nici o frământare de conştiinţă referitoare la partidele politice. Le adusese pe toate la acelaşi numitor. Dar şi gândul că Mărginean îşi va ocupa postul şi că el va rămânea din nou pe linia moartă, îl făcu să nu mai rămână nicio clipă la îndoială de a primi candidatura.

In timpul cât ţinu campania electorală Ion Mărginean se felicita aproape în fiecare zi pentru hotărârea lui de a se smulge din vâltoarea ce l-a supt împotriva convingerilor sale. Ce se pe-

trecea în campania asta întrecea orice măsură. In judeţ nu erau mai puţine decât şapte liste de candidaţi, şapte partide şi fracţiuni de partide. Sătenii se zăpăciră cu desăvârşire şi mulţi râdeau ironic de bătaia orbilor.

A, dacă s'ar fi putut realiza cel puţin acum, când toate partidele se anemiaseră, idealul lui de concentrare într'o singură tabără românească ! Atunci ar mai face şi el politică. Pentrucă, iată, ajunse o pasiune pentru el să stea de vorbă cu oamenii, să vorbească în adunările poporale.

Dar de idealul acesta ţara era mai departe decât oricând. Vrăşmăşia era mai cumplită ca înainte, şi chiar între foşti prieteni politici până ieri, membri în celaşi partid.

Alegerile se terminară cu biruinţa listelor guvernamentale pe întreg cuprinsul ţări. In judeţ din lista guvernului căzu numai ultimul.

Ion Mărginean îşi luă în primire postul dela sucursală. De-ocamdată se mută singur în oraş. Nu aflase încă nicio locuinţă potrivită, dar nu ştia nici ce atitudine va lua conducerea băncii faţă de el.

Peste două luni fu înştiinţat că reducându-se afacerile sucursalei, banca nu mai poate susţine un contencios propriu, şi că, în urmare, postul lui se desfiinţează, cu afacerile advocaţiale urmând să fie încredinţat un advocat din localitate. Lui i se punea în vedere, drept despăgubire pentru rezilierea contractului o sumă rotundă de douăsute mii lei.

Nu mai făcu niciun proces. Era obosit şi desilusionat. Iar când îi venia în minte şi nenorocirea fetei, se bolnăvea în toată legea.

Da ! Grecescu fusese sincer şi prevăzător. Dacă-l asculta acum ar fi deputat, şi i-ar fi rămas clientela mare din Capitală ! Gândurile acestea se apropiau însă de el ostenite, fără aripi, şi nu-i mai făceau nici o impresie.

Işi aduse mobila din Capitală şi se instalară în casa lor dela ţară. Câteva săptămâni în casa lor fu o grea tăcere, pe care nu o strica decât câteo vorbă a bătrânei şi uneori suspinele fetei.

Sătenii nu ştiură ce s'a întâmplat cu familia notarului. Se credea că au venit peste vară, cum mai veniră şi alte dăţi. Nu era niciunul îngrijorat de partea materială a vieţii, nici nu se mai simţeau rusinaţi că au ajuns pe-o linie moartă, ca după suspendarea din notariat.

Decând părăsiră satul Mărginean câştigă mulţi bani, mai ales cu clientela particulară din Capitală. Emilia a fost mereu cruţătoare. In Bucureşti a trăit retrasă ca şi în oraşul acela provincial. Legături sociale nu şi-a făcut. Trei-patru familii dintre funcţionarii superiori ai băncii, şi atât. Zestrea fetei era neatinsă. Putea să-i dea acum şi una mai mare. Băiatul va eşi azi-mâne inginer. Trecuseră peste toate greutăţile materiale. Apoi mai aveau moşioara, lângă care în anii din urmă se mai adauseră douăzeci de jugăre.

Totuşi, săptămâni de-arândul familia întreagă fu ca topită.

Apoi într'o dimineaţă însorită auziră cântând în grădină pe Nica. Inima părinţilor tresări de bucurie. După o vreme ea intră ca o furtună în casă, cu braţele pline de flori.

— Nu-mi mai pasă de el! Nu-l mai iubesc. Scrie-i tată să urgenteze divorţul. Îmi dau deplinul consimţământ. Ei, m'am înşelat şi eu, cum se înşală atâtea. Felul cum s'a purtat cu mine e dovadă că nu era omul pe care-l credeam eu şi de care m'am îndrăgostit. Sunt abea de douăzeci de ani. Ura! Trăiască viaţa!

Şi ea începu să împrăştie florile pretutindenea.

Din ziua aceea soarele începu să răsară în casa dela ţară. Cea dintâi care învie după fată fu Emilia. In câteva zile o cuprinsese hărnicia de altă dată. Mărginean se restabili mai încet. Abea acum îşi dădea seama de oboseala eforturilor lui din ultimii şapte ani. Şi totuşi, simţea bine, nu munca intelectuală şi fizică îl obosise, ci alunecarea fără consimţământul lui cel mai intim în vâltoarea veţii publice, aşa de înveninată şi în aceeaşi vreme, aşa de deşartă! Deşartă fiindcă nu avusese nicio satisfacţie spirituală pe urma ei, nu-şi simţi crescute puterile sufleteşti prin acele izbânde verbale. Şi ceea ce-l obosise mai mult era vermina aceea politică, vecinic agitată, vecinic adulmecând interesul, prestigiul partidului şi pe cel personal. O lumea deosebită de restul muritorilor, o lume nefirească, anormală par'că! Şi în vârtejul ei căzuse, deşi afară de idealul lui politic al unirii, niciun alt program de partid nu-i atinsese sufletul.

Chiar acum mai pe urmă, cu dihonia din propriul partid! Aderase el în realitate la ramura care a format guvernul, cum spusese Grecescu? Nu-şi putea da seama, nu ştia când, nu ştia cum, aşa de puţin l-a interesat viaţa internă de partid. Dar trebue să fi aderat într'un fel oarecare, după ce-i spusese Grecescu şi după ce văzu că se confirma bănuelile lui.

Pentrucă lipsa afacerilor, scăderea lor la sucursală evident că a fost numai un pretext ca să se scape de el. Sucursalei — el ştia bine — îi mergea tot mai strălucit din an în an.

Dar acum nu-i mai părea rău nici după postul acesta. Oricât s'ar fi spus că cel ce-l deţine e un funcţionar, şi ca om independent, el totuşi trebui să recunoască adevărul că, intenţionat ori nu — locul acela de advocat la sucursală a fost nada ce i s'a întins pentru a fi prins de politică. Fără el nu ar fi ajuns nici în Capitală unde o aştepta pe Nica lui nenorocul.

Bine însă că omul acela i s'a şters din sufletul fetei! Casa, grădina, locurile copilăriei şi ale vacanţelor, aerul şi lumina satului natal, iată ce-i însănătoşează copila!

Credea aşa pentru că şi propria lui sănătate şi putere, şi spirituală, şi trupească simţea cum se întorc încet-încet, şi-l fac să se simtă omul de altădată, mulţumită acestui mediu cald şi intim, şi mai ales curat şi luminos.

Intr'o zi dădu într'un ungher din pod peste nişte sticle cu etichete, în care fuseseră pe vremuri medicamente. Cercetă etichetele depe vre-o patru, şi văzu notat anul şi zilele boalei lui. Prin ce asociaţii de imagini îi veni în minte visul său din tren, când, plin de febra boalei recidive, văzu râul tulbure, curgând prin multe alvii, şi curenţii adunându-se, în vâltoare, subt podul pe care privea el.

Se cutremură înfiorat la amintirea visului, și-și zise: A fost un simbol pentru ceea ce se va întâmpla mai târziu.

Cu cât treceau zilele avea senzația că-i cad tot mai multe legături de pe trup și depe suflet, și sè simțea tot mai întinerit. Până când, într'o zi, contemplându-și grânele gata de secere, chiui și el ca Nica, în plin câmp: Trăiască viața!

Când, peste un an, banca îi oferi din nou postul reînființat, — convingându-se conducătorii ei că nu mai face nici un fel de politică — el mulțumi dar refuză. Era prea scumpă libertatea și viața după glasul conștiinței proprii! Și rămase să-și administreze moșia și, după doi ani, și averea cu via rămasă dela părinții lui.

La întâiul cules ce-l avu ca stăpân, Nica veni și ea cu bărbatul de-al doilea, un tânăr medic dela spitalul orășenesc, și cu un copil în brațe.

— S F Â R Ș I T —

I. Agârbiceanu

Ț A R Ă

Rotundă și străveche ca o stemă,
Cu apele pe margini hotar de curcubeie,
Ni-i Țara o bucolică poemă
Și toată aur ca fagurii'n știubeie.

Adoarme cerul peste vârf de munte
Și soarele se scaldă în isvoare,
Iar Dumnezeu cu pletele cărunte
Lucrează cu țăranii în ogoare.

Tivită-i cu argint și voie bună,
E lăicer de bârse și de bărăgane —
Ni-i Țara ca și aurul din lună
Așa cum e: opincă și sumane.

Domol e pe aici cuvântul,
Iar portul cadră: flori și mure
Dar am ucide dacă din pământul
Strămoșilor ar fi să ni se fure.

Ni-i Țara o bucolică poemă
Cum n'a mai fost și'n veci n'o să mai fie,
Rotundă și străveche ca o stemă
Bătută'n fir de aur și de veșnicie.

Radu Pătrășcanu

T Ă C E R E

Roade amăgirea ca un cariu
Zăpada nopții, straniu evantaliu.

Caerul îi tors de mâini viclene,
Păianjenii țes amurguri stingherelor gene.

Pădure cu povești și vrăji nebune
Unde-i zeul negru cu-al solzilor dune?

Văzduhul aruncă aşchii luminoase...
Tăcere, odihneşte-mi a horelor oase.

Şerpii şi-au adunat otrava 'n ogor
Vino, iubite, cu suflet alb de zăpor.

Cornul lunii, roşcat lăicer.
Coraliul buzelor tale îl vâsleşte pe cer.

Ronsarda Castro

MEŞTERUL MANOLE

In mine Meşterul Manole moare
Cu zidul ce se surpă de ursită,
Cu toată munca 'n faptă tencuită,
Cu râvna de 'nălţimi ce nu le are.

La temelii n'am pus încă iubita
Ca trupu-i cald cu piatră s'o'mpresoare,
Ci calea ei cu borangic de soare
S'o poarte mai departe fericită.

Când vor cădea poverile de-argilă?
O, Meştere Manole, plânsu 'n noi e
O pasăre cu aripi de şindrilă!

Dar vom zidi păşind pe-a noastră voe
Din truda nesfârşită şi umilă
Măreţul, sfânt lăcaş al lui Neagoe.

Constantinescu Celaru

SOLIA PRIETENULUI

Prietene, ţine iar oglinda de argint
Cu mâna ta de frate'n faţa mea,
Ca să rostesc cuvinte ce nu mint.

Uitasem cum luceşte trăirea sub pleoape,
Şi cum răsună glasul cel fără prihană.
Tu mi le-ai adus iar aproape.

Urcuşul, de paşii noştri bătut,
Nu ştim când se va'nfige'n noapte,
Ştim doar că nu-i din piatră nici din lut.

Nu ne-au ropotit aceleaşi tobe'n tâmple?
Ochii nu ni s'au pironit pe-aceleaşi culmi?
Şi amândoi vroiam astfel să se'ntâmple.

Frate, suflet de suflet ales
Dintre miile de umbre din jur,
Cum să nu pierdem ce-am cules?

Pe tine, prietene drag,
Când îmi va suna buciumul de veci
Pentru ultima mătanie din şirag,

Pe tine te vreau să te duci
La cea nemuritoare secerătoare,
Care sădeşte crânguri de cruci.

Să mergi la ea şi să-i şopteşti:
„Obrazul lui cel tainic tu nu-l cunoşti.
Mie'ntâiu mi-aduna ale inimii veşti,

N'avea mască fruntea-i pentru mine,
Palma lui era curată ca nufărul,
Şi-i beam împreună vinul din vine.

Prin sita ţesută din gândurile noastre
Am cernut amândoi grăunte cu grăunte:
Ne-au rămas pe tavă oglindiri de astre.

Poverile, ce le-a dus pe umeri,
Eu le ştiu, că-l ajutai să le poarte.
Suspinele zadarnic i le numeri!

Ci când îi vei scrie socotelile,
Să nu uiţi să mă chemi şi pe mine:
Singur i-am cununat zânele şi ielile.

Cu buretele muiat în omenească fiere,
Să-i ştergi, de pe tabla veşniciei, păcatele:
Căci a crezut, ca şi mine, că duhul nu piere!".

Sandu Tzigara-Samurcaş

CELE DINTÂI SARCINI FISCALE: TRIBUTUL ȘI BIRUL

TRIBUTUL

Este greșit a crede că istoria și-ar fi putut depăna firul existenței, fără ca mai înainte să nu fi avut ca tovarăș nedespărțit pe acel Titanozaurus al omenirii: «Fiscul». Numele acesta faimos s'a născut târziu, mai mult dintr'o poreclă, așa că în preajma începuturilor de organizare socială și istoria și fiscul au mers poate pe căi despărțite și numai nevoia i-au făcut prieteni și apoi tovarăși. Căci, dacă istoria a proectat un războiu, fiscul s'a asociat imediat pentru nevoia de bani. De s'a hotărît o reorganizare socială, o expediție, o cucerire sau chiar o mișcare de altă natură, tot fiscul a fost elementul cel mai de seamă sub a cărui oblăduire s'au început și s'au sfârșit toate acele noianuri de fapte și întâmplări.

Prin urmare, ce este fiscul? Este forța dinamică pe care se reazimă întreaga evoluție de muncă și de civilizație; stâlpul de granit pe care s'au sprijinit toate prefacerile omenirii. Când cineva gândește la acest factor de prima ultilitate în omenire, trebue să țină seamă că fiscul nu poate fi amestecat nici cu manifestările sociale ale colectivității, care au dăinuit sute și mii de ani, nici cu sbuciumul individului în angrenajul comunității. Fiscul s'a născut dintr'un interes superior al colectivității și acțiunea lui a împins colectivitatea către forma organică socială cea mai închegată, dar numai atât timp cât nu s'a exagerat.

Ar fi interesant de cunoscut dacă în acțiunea lui fiscul s'a sprijinit pe individ sau pe colectivitate. Dacă s'ar fi sprijinit pe colectivitate, trebuia să creeze anumite raporturi între unele forme organice sociale inferioare, către altele superioare; cum ar fi fost dela „Hoarda", prima manifestare organică, spre a doua închegare socială mai superioară «Clanul» și aceasta către alta și mai superioară «Tribul». Hoarda, Clanul și Tribul ar fi trebuit să existe, supunându-se una celeilalte. Se pare însă că legile de evoluție ne vorbesc altfel, căci pe măsură ce fiscul a pătruns într'una din formele organice sociale menționate, imediat întreaga organizație era supusă unei a doua transformări. Cine nu cunoaște că Hoarda și apoi Clanul au alergat din loc în loc veacuri întregi, pentruca în cele din urmă fiscul să năzuiască spre cea dintâi organizație relativ

stabilă numită Trib, iar mai târziu s'o înlocuiască cu organizaţia cea mai superioară, numită Stat? Intre Hoardă şi Clan evoluţia s'a sprijinit numai pe reacţiunea individului în colectivitate, în timp ce dela Clan la Trib evoluţia s'a sprijinit pe acţiunile acestuia şi pe noile forme de manifestare ale comunităţii cunoscute mai târziu sub numele de «Fisc».

Propriu zis, nu fiscul era acela ce pretindea o evoluţie, ci individul, însă cum acesta era înconjurat de unele pretenţiuni colective, s'a întovărăşit cu un element de susţinere — fiscul —, cu care şi-a legat apoi toate acţiunile şi manifestările organice de mai târziu.

Care au fost motivele pe care s'a putut întemeia această legătură dintre individ şi fisc? Răspunsul nu poate fi decât unul: Când fiscul şi-a făcut apariţia, era natural ca acţiunea lui să fie alăturată ori manifestărilor isvorîte din sânul colectivităţii, ori acţiunii indirecte a individului. Dacă s'ar fi legat de colectivitate, cum apare în primele lui faze, fiscul n'ar fi avut o bază de susţinere aşa cum a avut-o la individ, unde a fost foarte bine încadrat de munca şi produsul muncii, iar mai pe urmă de rezultatul material dintre aceşti doi factori.

Sprijiniţi pe asemenea consideraţiuni, putem spune că fiscul şi-a asumat rolul de transformator al societăţii, folosind însă individul ca punct de interpretare al tuturor manifestărilor sale. Aceasta se poate constata din faptul că atunci când fiscul a rupt zăgazul în mod definitiv, adică a intrat în organizaţia Statului, individul s'a despărţit total de legăturile de sânge ce existau în clan sau de familia clanurilor ce trăiau în Trib. Prin urmare, individul este în adevăr o «abstracţiune a societăţii», însă pentru fisc rămâne o importantă unitate de măsură, fiindcă numai din ceeace a produs şi produce el, societatea îşi orientează toate manifestările de organizaţie socială şi de civilizaţie.

Revenind asupra celei dintâi organizaţiuni sociale numită «Hoardă», pe care o putem asemăna unei turme ce se îndreaptă acolo unde vede cu ochii, fără scop şi fără ideal, observam că fiscul ca şi individul nu au absolut niciun rol, fiindcă toate acţiunile se produc numai la îndemnul colectivităţii.

Când individul a început să se civilizeze, adică atunci când a simţit nevoia să se închine, să se organizeze în familie, să lase urmaşi şi să-şi folosească munca, s'a dat naştere unei organizaţiuni sociale cu mult superioară celei dintâi, numită «Clan», care se caracterizează în primul rând prin legătura de sânge ce există între membri, apoi prin respectul sau recunoştinţa faţă de înaintaşi şi în sfârşit prin începutul de cunoaştere asupra proprietăţii armelor şi uneltelor de pescuit. Din lupta ce a urmat între hoarde şi între clanuri, calitatea individului s'a reliefat tot mai mult şi cu aceasta s'a născut şi ideea de contribuţie sau de fisc, fără a avea caracterul individualist ce se va cunoaşte mai târziu. Dacă se întâmpla ca una din hoarde să fie învinsă de un clan şi invers; organizaţia

supusă, dacă nu era nimicită, trebuia să depună sau să aducă învingătorului un dar la care contribuiau toţi membrii hoardei sau clanului învins. Astfel dar, deabia în această epocă, putem vorbi despre un început de viaţă fiscală, redusă şi raportată numai la colectivitate.

Dela organizarea clanului, individul a trecut la altă înjgebare socială, de data aceasta însă mai statornică şi cu mai mult interes pentru colectivitate, numită «Trib». Tribul este prin urmare prima manifestare a clanurilor pentru apărarea intereselor în comun, pentru o îngrădire a drepturilor familiare şi o stabilire a dreptului de proprietate, cu alte cuvinte, tribul a fost cea dintâi manifestare către gruparea socială de mai ârziu: «Statul».

Dacă tribul ne apare ca prima comunitate organizată, dela care istoria pretinde că şi-ar fi început depănatul firelor, este firesc că tot dela trib să pornească şi cele dintâi manifestări fiscale.

Ţinând seamă că în evoluţia acestei comunităţi munca individului începe să prezinte oarecare interes, era natural ca şi organizaţia Tribului să pună preţ deosebit pe această muncă şi să pretindă o parte din ea. In felul acesta se poate concepe întâia dare fiscală, care poartă numele de «tribut», adică o dare a tribului.

O lămurire cât mai apropiată de adevăr în problema apariţiei celei dintâi dări fiscale ne-o poate da organizaţia poporului roman, care a trăit mai bine de şapte sute de ani în comunitatea tribului, având şi una din cele mai bune organizaţiuni ce se pot da ca exemplu. Insăşi noţiunea fiscală de «Tribut» se poate concepe că este foarte mult legată de vieaţa legendară a acestui popor, care mai înainte de fi fost organizat în stat, fapt ce s'a întâmplat cam prin secolul VIII-lea a. Hr., a trăit despărţit în trei triburi şi anume: Tribul Ramnenses, compus din familii de origină locală, pretinzându-se drept urmaşi direcţi ai lui Romulus, întemeietorul Romei; Tribul Titienses de origină sabină şi Tribul Luceres de neam etrusc. Asupra originii acestui din urmă trib sunt multe îndoieli, întrucât este considerat emigrat pe pământul Italiei; sigur însă că origina lui este indo-europeană.

Interesant de cunoscut este reforma fiscală a lui Servius Tullius [1], care a împărţit Roma în patru cartiere: Suburbana, Palatina, Equilina şi Colina, supranumite şi «tribus urbane»; iar restul Statului Roman, în 17 triburi. In anul 241 a. Hr. numărul acestor triburi era de 35.

La început, reforma serviană a avut un caracter pur fiscal, însă mai pe urmă a servit ca bază de organizare politică a statului. Această reformă a adus o împărţire a cetăţenilor în cinci clase separate, după suprafaţa de pământ ce stăpâneau cetăţenii în cadrul fiecărei clase, cunoscute în oarecare măsură încă din reforma fiscală a plebeilor. In vremea aceasta poporul roman plătia o dare numită tributum. După sistemul fiscal din această vreme, cunoscut

[1] Sevius Tullius, al şaselea rege al Romei (578—554 a. Hr.).

şi sub numele de «sistemul censitar», se organizează mai târziu armata formată din centurii. O clasă reprezenta o centurie şi era compusă din seniori şi juniori, egali între ei. Adunarea centuriilor au format acele întruniri populare politice cunoscute sub numele de «comiţiile centuriate».

O organizaţiune de triburi, aproape similară, despre care nu s'a scris mai nimic, ne este dat să cunoaştem la poporul trac. După părerea lui V. Pârvan, Tracii îşi pot reclama o vieaţă de trib bine organizată încă din secolul al XV-lea a. Hr., când cele două mari triburi tracice — Agathyrşii şi Olibienii — reprezentau un centru de organizaţiune şi de civilizaţie, sub numele de „civilizaţia bronzului" în centrul Carpato-Danubian. La aceste triburi istoricii au mai adăogat apoi şi alte triburi tracice: Carpii pe Vistula, Moesii în Bulgaria şi Serbia, Triballii la Vama, Crobyzii în Balcani pe râul Mariţa, Odrogsi pe Hebrus (azi Mariţa), Bessi la Filipopoli, Deutheleti şi Agrianii la sudul Sofiei, Dardanii pe Niş, Paeonii la oraşul Veleş. Edonii şi Maedi pe Struma şi Rodhope [2].

Organizaţiunea triburilor a fost păstrată din timpul tracilor şi până la formarea statului dac, care pe timpul lui Decebal se sprijinea încă pe organizaţia triburilor.

De remarcat este că aşa cum s'a impus vieaţa în organizaţia tribului şi, în special, în compoziţia tribului romanic, dela care se pare că şi-a primit botezul însăşi denumirea acestei organizaţiuni primitive numite trib, numele de tribut nu poate însemna decât darea către şeful tribului sau către organizaţia în sine; dare ce are înţelesul unui impozit general. Dacă trib înseamnă a treia parte din totalitatea poporului roman, nu este mai puţin adevărat că şi cea dintâi arendă, socotită la 1/3 din produse, îşi are isvorul simbolic tot în denumirea tribului. Deaceea găsim în expresiile acestui popor foarte multe locuţiuni ce tind să lămurească atât pe cea dintâi aşezare fiscală — tributul —, cât şi arenda veche ce echivalează cu o treime din produse. In ceeace priveşte formele de arendă şi darea tributului la poporul roman, ele au evoluat în raport cu civilizaţia. Astfel, arenda a luat nume special de: locatio, conductor, manceps, înlocuind complect treimea ce ni s'a transmis nouă sub formă de dijmă; iar tributul, pentrucă amintea vieaţa primitivă a omului inferior, l-au trecut pe seama celor pe cari i-au supus prin arme şi cuceriri. Desigur că în noua stare de lucruri era nevoie să se recunoască această formă, deoarece civilaţiei romane nu i convenea o dare fiscală care să-i amintească de clan, de hoardă şi de trib, unde toţi membrii formau una şi aceeaşi familie şi unde şeful familiei dispunea de viaţa ca şi de pământul fiecărui membru.

Aşa dar, obligaţiunea fiscală — tributul — îşi găseşte originea în viaţa tribului, iar în Europa în organizaţia politică a poporului roman, de unde apoi a trecut în expresiunile latineşti: ca «tributarius» adică tributar, sau cine trebue să plătească dare către trib,

[2] *Radu Rosetti:* Istoria Limbii Române, vol. II, p. 45.

și «tributio», acela în sarcina căruia s'a așezat o dare sau o obligațiune fiscală. Mai târziu, când pământul Italiei se afla în stăpânirea unei singure clase, așa zisă nobilă și când, pentru trebuințele clasei de jos, pământul a început a se arenda, prețul acestei arende a fost stabilit de conducător la o treime din produse.

Rezultă dar că viața poporului roman, atât în istorie cât și în fisc, s'a sprijinit pe multiplul de trei, care pe de o parte însemna istoria și contribuția fiscală sau tributul cetățeanului roman, față de organizația conducătoare, iar pe de altă parte darea pământului, care la Romani era subiect de drept și, în consecința, legat de organizația socială a Statului.

De altfel, pe temeiul acestor elemente găsim că poporul roman și-a organizat și viața politică începând cu «Tribuliii» membru aceluiaș trib, apoi cu «Tribunul» reprezentantul poporului sau «Tribunatus», funcțiunea ori demnitatea de tribun și sfârșind cu «tributarius» sau «tributum» cunoscute la Romani sub denumirea de dare directă sau impozitul funciar, care a încetat de a se mai plăti de cetățenii romani pe la 167 a. Hr., în urma aducerii la Roma a tezaurul Regelui Macedoniei.

Acestea ar fi faptele ce ne călăuzesc să înclinăm cu părerea că tributul a fost prima dare sau contribuție plătită, în natură, conducerii tribului, fie ca o sarcină de interes gospodăresc a comunității de trib, fie ca o arendă plătită de primitivi, organizației tribului.

Din povestirile lui Herodot cu privire la vieața și războaiele Egiptenilor, Perșilor, Grecilor, Trahilor, etc., povestiri care fac o apropiată legătură între organizația politică a Statului și vieața de transformare a tribului la Romani — reiese că niciun popor din lumea veche n'a avut mai mult de a face cu darea tribului cum a avut poporul roman.

Presupunerea că și celelalte popoare antice, Egiptenii și Perșii, au suportat în timpuri această obligațiune fiscală, nu este exclusă, însă trebue să se înțeleagă că evoluția acestor noroade nu le-ar fi permis o cunoaștere mai din vreme a acestei dări, ca secolul al XV-lea a. Hr., când se bănuește că a fost înlocuită prin bir, — o altă sarcină fiscală, — despre care vom vorbi mai departe.

Economiștii secolului trecut, în special Saint Simioniștii, au considerat tributul ca prima arendă plătită de către țăranii ce luau spre folosință pământul proprietarilor. Așa se deduce că arenda stabilită la o treime din produsul pământului este tot o sarcină cetățenească isvorîtă din vieața tribului.

Această teorie comunistă se sprijină pe organizația clanului și a tribului, fiindcă obligațiunea fiscală numită tribut atunci când era percepută nu era deosebită de arenda sau de darea directă ce se lua din produsele și munca individului.

Nu încercăm să facem o teorie asupra arenzii contra produsului în natură sau a dijmei din zilele noastre, însă dacă examinăm

formele evolutive a acestei instituţiuni de drept roman, cunoscută sub denumirea de conducător, locatio sau manceps, ajungem la constatarea că aceste denumiri s'au desvoltat odată cu ştiinţa dreptului, şi în consecinţă, au înlocuit numele tributului, odată cu progresul civilizaţiei. Pe de altă parte, civilizaţia a schimbat atât de mult caracterul tributului, încât în timpul erei creştine el apare ca o dare de asuprire pentru popoarele ce au avut nenorocirea să fie învinse sau supuse de un alt popor mai puternic.

Istoricii vechi şi noi au considerat tributul drept o spoliere a economiei aşa de apăsătoare, având caracterul unei distrugeri a muncii individuale. Faptele parcă n'ar desminţi această teorie, dacă ne gândim la trecutul ţării noastre, care sub forma de tribut sau haraciu a plătit Turcilor şi asupritorilor toată bruma economiei şi muncii până la secătuire. Credem că problema pusă la Saint Simonişti că arenda este un tribut nu-şi poate avea locul astăzi, când noţiunea tributului este aşa de mult înlăturată de civilizaţie şi când ne sunt aşa de bine cunoscute formele de aşezare şi de percepere ale acestei dări, care pentru omenire şi pentru civilizaţie nu poate fi socotită de cât ca un vânt rău sau ca o molimă, de pe urma căreia progresul a fost înnecat şi înlocuit cu sărăcie şi suferinţă.

Ca dare fiscală, tributul ne apare drept o sarcină foarte aspră, fiindcă se lua din orice fel de produs, fără nicio deosebire. De fapt tributul nu este cunoscut ca o obligaţiune fiscală, ci mai mult ca o povară extrem de apăsătoare asupra vieţii şi economiei individului. Se caracterizează prin faptul că încasarea se făcea fără nicio raţiune, fiind lipsită de o normă de aşezare, dacă ne gândim că produsele puteau fi luate în întregime pentru acoperirea tributului impus.

Deci tributul se poate recunoaşte ca prima contribuţie fiscală de natură să caracterizeze o aşezare a impozitelor, în sensul că dela pretenţiunile impuse de organizaţia tributului, de a da o treime din produs, s'a ajuns peste o mie şi mai bine de ani la o drămuire a producţiei, luându-se şi nouă părţi din zece, dacă nu chiar mai mult.

Din acest punct de vedere putem considera tributul ca întâiul sistem de aşezare sau de impunere fiscală, supus unei puternice evoluţii sub raportul încasării: a) Plata în natură (naturalia) şi b) plata în bani (pecunia). Primul sistem de încasare apare cu cele dintâi constituiri ale organizaţiunilor sociale omeneşti, poate cu 12—15 secole a. Hr. şi până către secolul al XVI-lea sau chiar şi mai târziu. Al doilea sistem, adică plata în bani a tributului, începe odată cu apariţia monedei şi durează până la sfârşitul secolului al XIX-lea, când are mai mult caracterul birului.

Modalitatea de încasare era cât se poate de barbară şi s'a menţinut, aproape în toate epocile, cu oarecare adaptări la starea de cultură a popoarelor. Era aproape cunoscut că neplata tributului în natură sau în bani aducea robirea debitorului. Susţinerile eco-

somiștilor că tributul a fost un dușman de moarte al economiei sunt cât se poate de întemeiate numai în ceeace privește sistemul așezării și al încasării. De aci și teoria că orice impozit fiscal se cere să fie așezat cu omenie și încasat cu respectarea puterii de plată a individului.

BIRUL

Birul este o dare tot așa de veche ca și tributul. Atât tributul cât și birul sunt două obligațiuni fiscale, despre care nici istoria nu ne arată care dintre ele este cea mai veche. Orientându-ne după chipul în care a evoluat formarea societății — dela hoardă la clan, trib și apoi la Stat, ar fi nedrept să ne închipuim că această metamorfoză s'a oprit numai la unele popoare, cum ne-a fost dat s'o cunoaștem la poporul roman, și să negăm a crede că popoarele din Africa și din Asia mică, cu o civilizație mult mai veche au trecut direct dela organizația primitivă la acea cunoscută sub numele de Stat.

Intrucât Herodot nu ne vorbește nimic despre o dare cu numele de tribut, cu toate că informațiunile sale istorice ne conduc până către epoca homerică se înțelege că darea tributului san tributul cunoscută la Romani în epoca de transformare, 800—1000 a. Hr. la noroadele din lumea veche cunoscută prin Egipteni, Perși, etc., era în această vreme complet dispărut și înlocuit cu birul, despre care vom vedea că se deosebește în multe părți esențiale.

Prin urmare, în mișcarea economică, fiscală, în cadrul civilizației africane și asiatice, se presupune că birul a luat locul tributului cu cel puțin 12—15 secole înainte de era creștină, stabilindu-se așa dar că darea tributului sau tributul a fost cea dintâi sarcină fiscală cunoscută de sbuciumul neîntrerupt al omenirii.

Cercetând atent, observăm că istoria s'a ocupat mai mult de bir și aceasta pentrucă, sub raportul economic, birul s'a așezat pe o treaptă mai superioară decât înaintașul său; sau cum s'ar spune, între darea tributului și darea pe venit din zilele noastre, birul face legătura și îndrumează pașii economiei fiscale, către impozitul pe venit.

Așa dar, după toate aparențele, birul poate să fie considerat ca primul element al bazei de economie fiscală, dela care s'a pornit acțiunea celor dintâi sarcini fiscale, asupra individului, în special asupra muncii, a produselor acestuia și produselor pământului, astfel că, pe drept cuvânt, învățații din lumea veche o puteau numi darea asupra produsului și asupra muncii.

Este aproape de netăgăduit că birul poate fi socotit o dare pe venit, deși realitatea ne vorbește parcă altfel, pentrucă așezarea lui s'a făcut având ca bază produsul pământului coroborat cu munca omului. Atunci când vorbește despre istoria Egiptului și, în special, de faptele împăratului Sesostris, Herodot [3] arată că acesta a împăr-

[3] *Herodot*. Cartea II-a. pag. 121. trad. de N. Iorga. Ed. Vălenii de Munte.

tit tot pământul la cetățeni în schimbul unei zecimi din produse, care constituia un fel de dare către Stat, sau un fel de arendă. Dacă se întâmpla ca pământul să se surpe — este vorba de unele menajamente făcute la cursul Nilului prin zăgăzuirea apei, — Statul venea să repare stricăciunile apei, obligând pe deținătorul pământului să plătească o dare în raport cu stricăciunile constatate. Atât zeciuiala din produse cât și plata pentru ruperea zăgazurilor purta numele generic de «bir», căci și atunci ca și astăzi dările purtau acelaș nume de «biruri».

In războiul dintre Perși și Egipteni, pe vremea domniei împăratului Camvis [4] al Perșilor, Egiptenii au fost învinși și supuși. Livienii, probabil Libienii, vecini cu Egiptul, temându-se de puterea cea mare a Perșilor, se închinară de bună voie și să obligară să plătească bir și să aducă daruri.

Se înțelege, cum de altfel vom mai vedea și în altă parte, că darea birului era deosebită de obișnuitele daruri, care se dădeau în toate ocaziunile.

După moartea lui Camvis s'au născut certuri pentru domnie la tronul imperiului. Pretendenții, ca să poată obține supremația unuia față de altul, făgăduiau fel de fel de privilegii popoarelor robite, cum ar fi de exemplu iertarea birului, pe trei ani tuturor acelora care vor lupta alături de noul împărat [5].

Din această constatare rezultă că birul era suportat de toată masa poporului, că această dare se referea mai mult la starea și situația individului și că acțiunea de plata acestei sarcini fiscale era legată de vieața politică de stat. Iată așa dar o veche așezare a birului, care făcea apel la voința cetățeanului și la puterea lui de a se putea dispensa de această plată, bine înțeles în funcțiune de elementul politic al societății.

Mai interesant ca orice, este cunoscută organizația fiscală din timpul împăratului Darius I (521—485)., care a împărțit imperiul său în 20 de domnii, didachii sau guvernământe, conduse fiecare de câte un didah ori un guvernator. După cum vom vedea această împărțire are mai mult un rol politico-fiscal, decât de organizare socială și urmărea ca poporul aflat pe teritoriul unei didachii să fie obligat la o dare fiscală numită «bir». Din cunoașterea acestui sistem rezultă că ne aflăm în fața unei organizațiuni fiscale necunoscută până atunci, pornită din inițiativa împăratului și condusă cu un interes deosebit de cei 20 de crai sau guvernatori, cari aveau ca primă grijă încasarea birului dela supușii lor și vărsarea unei părți după cum hotăra împăratul. Herodot ne arată că partea ce i se aducea anual împăratului era de 14.560 talanți, care nu puteau fi decât aur [6].

4 Idem, Cartea III-a, pag. 151, trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.

5 Idem, Cartea IV-a, pag. 174. trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.

6 Talantul este cunoscut ca o monetă de greutate și valora în aur circa 56000 fr. francezi, iar în argint. 5600 fr. fr., la Greci talantul însemna circa 26 kgr: Aici talantul se socotește tot în greutate.

Prin acest sistem s'a năzuit către organizarea Statului pe alte baze decât cele existente, iar contribuţia cetăţenească, aşa cum a fost concepută de Darius, a urmărit să completeze noua formă politică — Statul — cu elementul ce putea să-i dea vieaţă: «economia fiscală».

Până la Darius, plata dărilor sau mai bine zis a obligaţiunilor fiscale consta într'o serie de daruri, de valori diferite, care se aduceau împăratului, la anumite epoci. Trecerea dela sistemul darurilor la acela al obligaţiunii fiscale organizate a făcut pe Herodot să scrie următoarele: «Pentrucă în zilele lui Chiros împărat şi a lui Camvis nu au fost biru nimica, ci numai aducea daruri. Pentru aceste biruri şi pentru altele ca acestea zic Perşii, cum Chiros era părinte, iar Cambis stăpân, iar Darie pricopăţ» [7].

Aşezarea birurilor este o chestiune de amănunt, care a scăpat marelui istoric, însă din cele ce se arată rezultă că principiul era să se aşeze tot asupra produselor, după sistemul cunoscut la Egipteni, adică se lua o parte din veniturile cetăţeanului.

Perceperea birurilor se crede că era şi ea organizată într'o oarecare măsură, deoarece găsim răspunderea neplăţii obligaţiunilor fiscale către împărăţie, răspundere ce cădea mai întâiu în sarcina craiului. Acesta, la rândul lui o punea pe seama şefilor de trib, cari puteau fi consideraţi un fel de casieri fiscali din zilele noastre. Se deduce, aşa dar, că populaţia supusă Perşilor, în cea mai mare parte, era legată foarte mult de starea de primitivitate. Pe urmă se crede că sarcina birurilor impusă de Darius a fost foarte puţin înţeleasă, deoarece aproape toată lumea era obişnuită cu sistemul darurilor numai din partea unora către şeful tribului, aşa cum am văzut mai sus că s'a obişnuit mai târziu la popoarele primitive din Europa. Cât priveşte sistemul darurilor, deşi apare ca o sarcină obligatorie în genul unei dări fiscale, se putea totuşi da numai de către o anumită categorie de cetăţeni aşa zişi mai cu stare, astfel că cei săraci erau apăraţi de această dare. Însă prin sistemul lui Darius, plata birului devine o sarcină pentru toţi membrii tribului fără deosebire. Se pare că existau şi strângători de biruri deoarece se spune că Meandrie, unul dintre tiranii Samosului, a chemat odată la el câte un cetăţean, din fiecare oraş de sub oblăduirea lui, cu scopul de a-i da socoteală de banii ce-i aveau asupra lor, iar cei ce nu au putut da au fost legaţi. Adevărul este că la asemenea socoteală bănească nu erau chemaţi decât acei cari aveau în seama lor strângerea birurilor.

Am arătat dă sistemul plăţii era în natură şi din produse. Cota ce se lua din produse era desigur acea obişnuită şi în Africa şi în Asia, adică 1/10 parte. Chiar aurul, care se dădea de unul din neamurile arabe, era socotit drept o cotă din produs. Despre acest lucru Herodot spune următoarele:

[7] *Herodot*, Cartea III-a, pag. 184, trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.

«Iar alţii Indiiani, (e vorba de aceşti arabi) ce sunt către Miazănoapte, care sunt şi mai viteji, şi merg şi la aur aceştia. Pentrucă în această parte este pustietate pentru anină. Intru acest pustiu şi în năsip se facu furnici mai mici de cât câinii, iar mai mari decât vulpile, pentrucă sunt şi la împăratul Perşilor prinsă furnici de aceştia. Acestie furnici şezând în pustiu scot anina ca şi celelalte ce sunt între oameni şi la chip îşi seamănă; şi anina care scot este aur.

Deci, la această anină merg Indianii (Arabii) cu trei cămile înhămate: 2 sunt cămiloi şi una din mijloc, cămilă şi socoteşte să o fi luat curând dela mânză şi pentrucă cămilele acelea nu sunt mai slabi la iuţimi decât caii.

Deci, aşa merg Indianii (Arabii) la aur, socotind, când va fi mai mare fierbinţeala, să fie acolo, pentru că furnicile să ascund atuncia. Şi la aceştia oameni, dimineaţa iaste soarele mai fierbinte, nu ca la alţii. De dimineaţa până la prânzu iaste foarte caldu, încât de căldură să ud cu apă, iar de aici încolo iaste ca şi la ceilalţi oameni. Iar după amiazăzi se face acolo cum iaste pre la alţii dimineaţa. Iară la apus este foarte răci.

Şi mergând acolo Indianii, la locul furnicilor, au saci şi şi-i umplu cu anină. Şi cum mai de sîrg se întorc înapoi, pentrucă adurmăcând, furnicile îi gonesc şi aşa iute, încât nici o fiară poate să fie mai iute. Ci numai pentrucă apucă calea înainte. Indianii (arabii) fără a se aduna furnicile, iar n'ar scăpa nici unul dintru dânşii. Deci cămiloii aleargă mai încet, iară cămilele aducându-şi aminte de mânzu tot merg tari. Aşa zic Perşii pentru Indianii (arabi) cum agonisesc aurul» [8].

Am introduş această povestire persană cu scopul de a arăta dă sistemul de aşezare al birurilor lui Darius nu era limitat la un produs sau la un anumit fel de muncă, ci cuprindea tot felul de venituri sau, cum s'ar fi putut spune pe acele vremuri, se întindea asupra tuturor produselor pământului, fără să se neglijeze cantitatea de muncă a omului. Astfel, nu puteau fi scutiţi de darea birului nici păstorii, nici pescarii şi nici agricultorii. Fiecare din aceste categorii erau obligate să dea organizaţiei sociale respective, din trib sau guvernământ, câte o parte din produse sau din rodul muncii lor. Porcarul dădea 5 porci din 50, pescarul şi agricultorul o parte din ceeace muncea şi îi punea la îndemână produsul pământului, produs care mai în toate ocaziunile era luat sub forma de dijmă, adică una a zecea parte.

Valorificarea, ca şi preţuirea produselor ridicate dela contribuabili, se făcea cât se poate de anevoios şi, din această cauză, cotele de impozit sau de dare din produse erau adesea foarte variabile. Trebuia, aşa dar, ca guvernatorii şi în special şefii de triburi să transforme produsele luate drept dare fiscală în valoare

[8] *Herodot*, Cartea III, pag. 187—188, trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.

cunoscute pe acele vremuri sub numele de «talant» [9], fiind că Darius pretindea guvernatorilor săi, să-i aducă bani şi numai o parte din produse în natură cum era, spre exemplu: dela Chilichi, 360 de cai albi, dela Arabii de lângă Misiriu, lemne de abanos, dinţi de elefant şi un număr de copii, ori dela Chirina şi dela Janchii, cari pe lângă birul în talanţi mai erau îndatoraţi să dea din iazul Mirii şi grâu pentru 120.000 de perşi ce făceau de pază la Misiriu, etc. [10]. Dealtfel, aproape toate popoarele erau obligate să dea dare în bani şi în natură, afară bineînţeles de cei cari erau scutiţi.

Herodot ne vorbeşte că Darius a acordat şi unele scutiri de plata birului, cunoscute la Perşi, Arabi şi Colhi. Arabii însă nu erau scutiţi de tot, ci obligaţi să plătească o sarcină fiscală direct împăratului, care consta din: două şince de aur [11], două lemne de abanos, douăzeci dinţi de elefant, cinci copii din neamul lor şi o mie de talanţi de tămâie la 5 ani. Nici Colhii până la Cafas nu erau scutiţi de tot, întrucât şi ei trebuiau să dea daruri pentru 5 ani, o sută de băieţi şi o sută de fete.

Cât de apăsătoare erau birurile în acele vremuri ne-o dovedeşte o întâmplare petrecută pe câmpul Horanzmilor, Ircanilor, Parthilor, Saranghiilor şi Thamanilor, când se spune că din pricina vrăjitorilor s'a oprit apa, iar poporul disperat s'a dus la Darius plângându-se că nu pot să-şi plătească birurile şi **nici ceeace li se mai cerea în plus din venituri.** Se pare că la aceste neamuri a fost aplicat sistemul depe Valea Nilului, fiindcă aici nu este vorba de cât de cele două râuri Tigru şi Eufrat, care, din motive neprecizate de istorie, nu şi-au revărsat la timp apele; probabil din pricină că guvernatorii n'au înţeles să dea drumul apei la momentul oportun. Plângerea acestor popoare era legată şi de darea birului cerut pentru revărsatul acestor ape [12].

După cum vedem organizarea fiscului a fost puţin agreată chiar dela naştere; aşa că, din această pricină nici istoricii nu şi-au dat interesul să se ocupe mai amănunţit de ea, iar dacă s'a întâmplat să fie câte unul care s'o pomenească, este numai că faptele istorice le-au impus să treacă şi la asemenea lămuriri puţin interesante.

Drept este faptul că după primele închegări cu caracter social în Asia ca şi în Europa, s'au pus bazele şi organizaţiei fiscale, care, alăturea de istorie, ştiinţă şi civilizaţie, s'a ridicat adesea mai puternică şi mai asupritoare decât toate manifestările ce tindeau către o schimbare de idei, către o lume civilizată şi domică de a

9 Talant: lat. Talantum; gr. Talanton = măsura de greutate la greci şi moneta care în aur reprezenta 56.000 fr. francezi, iar în argint 5600 fr. fr.: In Africa reprezenta greutatea de 26 kgr.

10 *Herodot*, cartea III, p. 184—186.

11 Şinic este o măsură persană, probabil în formă de vas cu capacitate între 10 şi 15 kgr. fiindcă tot cu şinicul se măsura şi făina şi alte produse.

12 *Herodot*, Cartea III, p. 191.

se înălţa la acel rang, pe care soarta i l-a hărăzit alăturea de puterile ei.

De reţinut este că istoria evoluţiei fiscale ţine să lămurească pe cercetătorii moderni că încă dela cele dintâi manifestări ale obligaţiunii de dare a urmărit să se încadreze într'o obligaţiune isvorîtă din produs adică din venit; că lumea veche nu a făcut deosebire între ceeace înseamnă impunere pe venit şi apoi impunere asupra produsului, sau pe consumaţie. Aceasta reiese din însăşi modul de aplicare al diferitelor sisteme de impunere, pe deoparte, iar pe de altă parte din cauza izolării ce a existat în toate timpurile şi în toate situaţiile, căci civilizaţia în loc să fie alăturea de orice manifestare fiscală s'a despărţit de **ea;** ori, tocmai acest separatism pare să fi fost o eroare a timpurilor, fiindcă, atât civilizaţia cât şi impozitele n'au putut să ajungă la întărirea Statului politic modern, decât numai printr'o acţiune comună cu organizarea economiei fiscale ca un element de susţine al vieţii sociale sub toate aspectele.

I. Lupaşcu

DELTA DUNĂREI, MONUMENT AL NATURII ȘI PATRIMONIU NAȚIONAL

Cu fizicul sănătos, intelectul normal și sentimentele civilizate, călător cu săptămânile de zile prin întinderile Deltei Dunării, Românul înțelege să aprecieze mai bine adevărul zicalei germane :

„Sură, scumpul meu amic, e teoria,
Verde al vieții arbore de aur !"

Atât de divergente sunt așteptările din teorie și constatările din practica vieții în acel decor al țării. El știe că Delta este un isvor de bogăție și prestigiu al neamului stăpânitor al Gurilor Dunărei și de atracțiune, de interes și admirare pentru străinătate. Dar petrecând cu săptămânile în acea regiune binecuvântată de puterile naturii creatoare, rămâne înspăimântat, umilit și deprimat de ceea ce vede, aude și înțelege, că se petrece în realitatea practică. Atunci când interesul și stăruințele generale depuse pentru acest odor al țării sunt bine întemeiate și îndrumate în baza substratului natural de bogăție, cu atât mai isbitoare este lovitura ce o primește călătorul prin înfățișarea cum se prezintă practica de fapt în acele decoruri ascunse și depărtate unde adevăratul stăpânitor stă îndosit la adăpostul necesităților.

Delta Dunărei este un fenomen unic în Europa, ba poate chiar de pe întreg globul pământesc. Ea deschide comunicațiunea Europei centrale cu largul mărilor pe calea cea mai scurtă și invers, este un isvor de bogăție prin darurile ei naturale, un substrat de mare valoare științifică și în deosebi biologică, o atracțiune turistică dintre cele mai interesante, fiind un monument al naturii unic în felul său, și prin aceasta un odor de prestigiu pentru țara și neamul stăpânitor al ei, de unde urmează și importanța ei de politică internațională. Pentru aceste motive patrimoniul național al Deltei trebue păstrat și cultivat cu cea mai mare atențiune și îngrijire, atât în genere, atingând valoarea ei politică și de prestigiu cât și în legătură cu acestea, cultivând ramurile speciale de ordin economic și științific.

Cum viața se constitue din laturea materială și cea sufletească, este lucru firesc că cea mai mare atențiune i se dă situațiunii materiale, de care este legată cea sufletească. De aceea în viața ordonată de stat este tot atât de firească grija principală pentru desvoltarea substratului material din valorile materiale ale Deltei, că alături de ordonarea căilor de comunicațiune s'a des-

voltat exploatarea celor mai de seamă bunuri naturale din constituțiunea ei, în prima linie a peștelui de utilitate alimentară și paralel cu aceasta a vânatului, mai puțin de utilitate alimentară, dar mai mult pasională, de ordin sufletesc. Prin aceste ramuri de preocupare a vieții civilizate, manifestările de viață omenească în cuprinsul Deltei au luat un avânt remarcabil, mai ales prin putința deplasărilor în diferitele regiuni. Așa a pornit și desvoltarea intereselor de ordin științific și turistic. S'a ajuns la un moment dat la conceperea faptului, că Delta este o resursă nesecată de cele mai felurite interese, fiecare cu pretențiile sale aparte. Dar în același timp se poate constata, că unele din aceste pretenții, care toate corespund preocupărilor omului civilizat, și din acest motiv sunt îndreptățite, stau în opoziție cu alte interese considerate mai principale chiar din motivul trebuinței lor mai elementare. Așa se impune în prima linie interesul pescuitului și alături de el cel al colonizării Deltei. Această din urmă preocupare se identifică mai mult sau mai puțin cu transformarea terenurilor din Deltă în direcția agriculturii. In acest chip preocupările amintite, pe lângă care se alătură deci și cea de ordin agricol, la un moment dat nu mai pot să se desvolte lângă olaltă în direcțiile lor specifice, ci dimpotrivă ele chiar se exclud mai mult sau mai puțin, iar de nu, atunci cel puțin se împiedecă în mersul desvoltării lor. La acestea se mai adaugă și imensele cantități de stuf și papură, materii prime de mare importanță industrială în mai multe direcții, care și ele trebue exploatate. De aceea cu atât mai mult se complică desvoltarea tuturor ramurilor de interese și preocupări privitoare la bunurile Deltei. Dar întrucât toate își au rostul lor, se impune trebuința inevitabilă de a se coordona interesele și mersul activității preocupărilor în cadrul caracterului specific al Deltei dat prin întinderile și cursul apelor dela gurile Dunărei. Coordonarea nu poate fi pusă în aplicare decât prin colaborarea armonioasă a tuturor ramurilor de preocupări în interesul menținerii efectivului general al bunurilor Deltei așa cum sunt ele date dela natură și chiar a prosperării acestui efectiv prin măsurile înțelepte de cultivare întrucât stă în puterea omenească, oricât de ademenitoare sau seducătoare ar fi posibilitățile de sporire a unora dintre acele ramuri pe seama altora, respectiv prin trecerea peste interesele celorlalte. Căci caracterul Deltei este asemenea unui organism, unei unități de viață, în care fiecare din individualitățile de viață, care constitue această unitate, își are rolul său pentru continuitatea normală a totalității de viață. Cu alte cuvinte constituțiunea Deltei reprezintă o comunitate de viață sau biocenoză, în care membrii constitutivi stau în interdependență reciprocă. Această biocenoză este așa dar o unitate de viață bine echilibrată, prin care echilibru este garantată durata ei naturală, întocmai ca și viața unui organism prin buna funcționare a fiecărui din organele constitutive.

Echilibrul natural al vieții din Deltă este însă zdruncinat prin intervenția intereselor de exploatare. Ea privește mai ales peștele, recoltat în mase, cu tendința de a se spori mereu această recoltare. Prin aceasta se produce o simțitoare spărtură în efectivul peștelui cu toată adaptabilitatea lui manifestată prin sporirea pro-

ducțiunii de icre în tendința spre refacerea echilibrului natural drept reacțune fiziologică a organismului viu în vederea menținerei speciei. Totuși, oricât de înțelepte ar fi diferitele restricțiuni cu privire la mărimea peștelui și la sezonul de pescuire, spărturile în efectivul peștelui privind echilibrul biocenotic sunt și trebue să fie atât de simțitoare, încât cu timpul pescuitul ar fi compromis. Deaceea trebue să se ajungă la economia culturală, la cultivarea peștelui prin măsurile de crescătorii artificiale. Iar în ce privește desechilibrarea biocenozei prin surplusul viețuitoarelor consumătoare de pește față de reducțiunea peștelui prin exploatare, acest surplus se reduce prin reglementarea înțeleaptă a vânătoarei, care constitue o altă lature de exploatare în favoarea ridicării veniturilor din patrimoniul Deltei. Prin o astfel de colaborare armonioasă a pescuitului cu vânătoarea se poate ajunge la normalizarea echilibrului ecologic. Iar prin această măsură de ordin economic se poate menține echilibrul biocenotic natural, care garantează pe viitor nedeterminat atât recoltarea de pește cât și cea de vânat, păstrându-se echilibrul biologic și integritatea patrimoniului Deltei. Din această stare de lucruri însă vor trage profite și interesele de ordin științific ca și cele de prestigiu pentru binele țării și neamului stăpânitor al Deltei. La acestea se mai adaugă încă și exploatarea stufului și papurei drept materii prime pentru diferitele ramuri industriale. Iar cu toate aceste preocupări stă în legătură și ocupațiunea unui număr considerabil de persoane, care își pot întemeia și asigura existența împreună cu familiile lor.

Pe lângă aceste interese politica statului a mai urmărit încă și alte două scopuri : unul este așezarea pescarilor în cuprinsul Deltei în vederea înlesnirii pescuitului în toate regiunile ei, având oriunde la dispoziție pescarii, muncitori de meserie, îndămânatici și relativ ieftini. Prin acest procedeu s'a îndrumat și colonizarea Deltei, prin care se aduce la îndeplinire al doilea scop urmărit și bine intenționat. Aceasta înseamnă încă îndrumarea Deltei spre agricultură prin cultivarea grindurilor de către coloniștii așezați pe ele. Prin acțiunea colonizării se deschide negreșit o oarecare perspectivă în vederea folosinței mai multiple a regiunii Deltei, cu toate anumitele rezerve în ce privește gospodăria alternativă dintre pescuit și agricultură în raport cu schimbările intervenite prin revărsările apelor, care în anumite împrejurări pot deveni catastrofale. Din aceste motive canalizările și îndiguirile sunt un regulativ în vederea pescuitului mai intensiv precum și pentru stabilitatea și asigurarea agriculturii și anexele ei. Dar cu toate măsurile înțelepte luate din interes economic și totodată și de umanitate și bunăvoință față de populațiunea așezată în coloniile împrăștiate din cuprinsul Deltei, natura își urmează cursul său pe de-asupra prevederilor omenești. Starea actuală a apelor revărsate acum de un șir de ani dovedește această asertiune cu prisosință. O mare parte din acele colonii este evacuată, casele și clădirile de pe lângă ele sunt surpate, grădinile și câmpurile înecate, încât valurile apelor purtate de vânt gonesc peste ele și îngrămădesc fragmentele de plauri dislocați între așezămintele omenești, transformând în același timp toată înfățișarea Deltei sub un alt aspect și o altă

orînduire. Dintre vitele hoinare fără stăpân unele prea puține sunt rămase încă pe lângă stăpâni, stau și zac chiar în apă, hrănindu-se cu stuf și ramuri de salcie, care și acestea sunt pline de omizi, așa că în cele din urmă nici nu le pot mânca vițele. Pe lângă aceste se mai adaugă încă un șir de cele mai felurite și dramatice fenomene de mizerie. Toată întinderea Deltei este așa zicând o singură față de apă nemărginită, în care plutesc colo și colo așezăminte și mai ales rămășițe de așezăminte omenești, cu clădirile surpate și inundate, cu comunicațiunile întrerupte, cu digurile sfărmate, cu terenurile cultivate distruse, cu pomii roditori înecați și în care parte prăvăliți și uscați, cu animalele de casă aproape total nimicite, cu întocmirile casnice luni de zile plutind în apă, așa dar cu perspectiva pentru desvoltarea în viitor a gospodăriilor întemeiate nu numai problematică, ci chiar ca și anulată, ceea ce înseamnă de a începe totul dela început când apele se vor retrage și terenul rămas va îngădui această începere. In fața acestor constatări, dacă și oarecum excepționale, mai că se pot furișa gânduri, că este inuman, nedrept și nedemn pentru un stat civilizat, oricare ar fi el, ca să tolereze continuarea și în viitor a unei astfel de politici economice. Aceasta se impune cu atât mai mult întrucât populațiunea coloniștilor de meserie pescari cu pretenția de a fi în acelaș timp și agricultori nici nu este de neamul statului național stăpânitor al acestei țări, iar statul apare ca și când ar fi preocupat cel puțin de oarecare indiferență față de soartea populațiunii de neam străin, cu consecințele de ordin material și moral. La așezămintele ordonate se mai adaugă încă și așezările răzlețe singuratice de braconieri și contrabandiști sub pretextul pescăritului. Chestiunea este însă cu atât mai dureroasă întrucât această populațiune nu s'a dovedit că poate fi considerată ca devotată statului și neamului național, cu care de fapt nu se simte legată prin alte motive decât doar urmărind numai exploatarea pentru interesele propriei vieți izolate a situațiunii, în care se găsește. Fără a mai insista asupra cazurilor de sabotaj, ba chiar și mai rele, destul de transparente și câte odată chiar dovedite, atitudinea generală a acestei populațiuni nu o recomandă de loc ca fiind cea mai reprebentativă pentru neamul românesc în regiunea Deltei, chiar în condițiunile cele mai bune de trai, dacă ar fi date, cu atât mai puțin însă în cele arătate, atât de defavorabile și pentru coloniști și pentru stat. In acest chip arată experiențele actuale atât de triste, oricât de lungi ar fi intervalele de inundări dezastruoase, că tendința colonizării Deltei este o întreprindere nerecomandabilă, când gospodăriile trebuesc înființate tot dela început. Aceasta cu atât mai mult întrucât prin sporirea populațiunii nu pot decât să fie cu timpul compromise ramurile de exploatare ale bunurilor din Deltă așa cum sunt create și întreținute prin puterile naturii.

Situațiunile produse prin inundările periodice în fața intereselor economice ale pescuitului și în fața auspiciilor de colonizare în vederea economiei rurale arată fără îndoială superioritatea pescuitului pentru durată, care nu poate deveni problematic, oricât de seducătoare ar fi tendința de colonizare. Cheltuielile cu indiguirile destul de suficiente pentru asigurarea protecției agrono-

mice vor precumpăni totdeauna rentabilitatea producțiunii agricole. Pe de altă parte consumul peștelui și folosința celorlalte bunuri din Deltă sporind mereu cu sporirea populațiunii de coloniști, la un moment dat trebue să compromită rentabilitatea pescuitului și a celorlalte venituri ale statului din patrimoniul Deltei. Deaceea urmează de a se decide chiar în prezent, când prin dezastrul inundărilor și împrejurările evenimentelor problema revendicărilor din Deltă a devenit atât de acută, sau pentru menținerea și continuarea pisciculturii cu anexele de ordin industrial, vânătoresc și științific, cu posibilitățile lor de prosperare, sau pentru continuarea colonizării, care este cel puțin problematică. Este lucru evident și foarte firesc dar prin caracterul Deltei, că amândouă ramurile de producțiune nu pot să prospere laolaltă, ba ele chiar aproape se exclud. In aceste împrejurări nu urmează decât a se hotărî pentru evacuarea populațiunii din cuprinsul interior al Deltei și colonizarea ei în alte locuri cu teren solid, d. ex. câte o familie în satele din țară. Această măsură a scoaterei populațiunii — și a celei românești — se impune cu atât mai mult întrucât Delta Dunărei este bântuită de paludism alături de lipsa apei bună de băut, factori cari produc o populațiune bolnăvicioasă, pe lângă mortalitatea infantilă, cu toate că acei Ruși se înmulțesc destul de eficace — nu ca Francezii cu sistemul lor de 2 copii sau ca pătura noastră mijlocie, în deosebi funcționarii, acești proletari materiali, cari desperează pentru soarta chiar a unui singur copil, în deosebi cei conștiincioși pentru îndeplinirea productivă a unicei funcțiuni, cu pretențiile vieții sociale intelectuale și cu neputința materială de a le face față și cari scoși din funcțiune la „limita de vârstă" mizerează la adăpostul nevoilor.

Pescarii de meserie, considerați muncitori pescari, pot fi deplasați în localitățile respective, fixate prin cherhanalele și punctele de agenții și paznici, răslețite în diferitele regiuni, pentru pescuitul sezonal și raționalizat, așa cum se practică chiar în prezent în anumite locuri, precum d. ex. la gura canalului Principele Ferdinand de lângă Lacul Razelm sau la Uzlina ș. a. De lângă aceste puncte fixe, cu ferme locale, se pot face și colibi drept adăposturi improvizate în diferitele regiuni din apropierea lor așa cum înșiși pescarii le practică. Este incontestabil, că prin aplicarea principială a acestei metode de pescuire sub control și supraveghiere pescuitul nu poate să fie decât mai rațional și prin aceasta mai rentabil. Dacă această practicare metodică și sistematică va recere oarecare investițiuni și cheltuieli, în schimb recoltele de pește și sporirea vânatului cu pene și cu păr, în deosebi a celui cu blană de preț, vor progres incomensurabil. Prin aceasta însă veniturile atât din capitolul peștelui cât și al vânatului nu pot decât să sporească în chip uimitor, așa că pește pe viitor ar putea să devie de fapt un aliment popular. Căci oricât de mult s'ar trece cu vederea consumul local al peștelui, iertat și clandestin prin contrabandă din partea locuitorilor pescari, hoinari prin întinderile Deltei, pe cari îi putem calcula cu famliile lor la câteva zeci de de mii de suflete, totuși acest consum reprezintă o cantitate enormă de pește. Calculând un consum zilnic de 1 kg., face zilnic cam 30.000 kg., iar

într'un an 30.000 × 300 zile = 9.000.000 kg., ceea ce reprezintă aproape cantitatea minimală în valoare de cam 1 miliard de Lei, deci aproape egală cu media recoltei anuale scoase în comerţ. Pe lângă ceasta însă se mai adaugă cantitatea scoasă pe cale frauduloasă şi recoltarea frauduloasă în mare a peştelui tânăr, care este tot mai ameninţătoare în raport cu intensificarea cultivării artificiale a peştelui ieşit din crescătorii. Aceste infracţiuni nu pot fi împiedecate, oricât de multiplu, de sever şi conştiincios ar funcţiona serviciul de pază şi control. Căci caracterul constituţiunii Deltei, necesităţile şi felul de viaţă ale locuitorilor din ea cu putinţa pescuitului nelegiuit şi desordonat şi cu neputinţă de a fi reglementat în împrejurările date, favorizează libera mişcare şi acţiune a coloniştilor, periclitând şi celelalte interese şi ramuri de producţiune şi prestigiu.

In ce priveşte vânatul este tot atât de evident, că acesta, sporind prin zădărnicirea infracţiunilor date prin braconaj şi recoltarea în mase a ouălor, puilor şi pasărilor mari, ar fi şi el un substrat pentru reglementarea temeinică a vânătoarei din Deltă, în armonie cu interesele pescuitului şi cele industriale prin o organizare înţeleaptă şi rentabilă, ieşită din colaborarea armonioasă a factorilor responsabili. Este destul de evident, că prin interesul vădit al vânătorilor din ţară şi din străinătate, fiind unii chiar invitaţii statului, abstrăgând dela interesele de ordin ştiinţific în legătură cu acest vânat, în deosebi cel aripat, dar şi cu constituţiunea Deltei în genere, această ramură de preocupări nu poate să nu fie bine organizată, necum neglijată. In acest chip şi renumitele colonii de pasări ar rămânea mai stabile, reprezentând astfel şi o atracţiune totdeauna destul de lesne accesibilă. Tot aşa se vor păstra nealterate şi renumitele căi de migraţiune ale pasărilor călătoare în pasagiul lor de primăvară şi de toamnă. Acestea însă sunt şi vor fi pe un viitor nedeterminat o necontenită resursă şi un isvor nesecat de cel mai mare interes vânătoresc, dar mai ales ştiinţific, iar pe de altă parte substratul celor mai uimitoare fenomene de admiraţiune pentru turismul internaţional, care incontestabil este şi va fi tot mai mult în creştere.

Interesul universal pentru Gurile Dunărei este în creştere din multe puncte de vedere. Nu încape nicio îndoială, că prin toate cele arătate prestigiul ţării noastre şi al neamului, care ştie să le preţuiască şi să le puie în valoare după merit, nu poate decât să se înalţe şi să se bucure tot mai mult de respectul neamurilor de civilizaţiune superioară, abstrăgând dela veniturile de ordin material-economic în legătură cu ele. Faţă de toate acestea ideea colonizării Deltei, oricât de bine intenţionată este ea, totuşi, continuată şi mai departe, ar fi o greşeală ireparabilă pe viitor, mai ales şi prin faptul că, dacă neamul stăpânitor nu ar înţelege să preţuiască după merit patrimoniul Deltei, acest mare dar, monument al naturii unic în felul său, de care este părtaş, el ar putea la un moment dat să fie ajutat de alţii, cari şi ei au înţelegere şi interes la acest mare odor al Deltei Dunărei. Dar neamul românesc, ieşit din contopirea vitezelor şi inteligentelor viţe ale Dacilor şi Romanilor, are chiar prin această moştenire înţelepciunea şi prudenţa pentru aprecierea

necesităților amăsurate înălțimii civilizațiunii, la care omenirea a înaintat până în timpul de față și este pe cale să înainteze tot mai departe.

In definitiv este cu Delta Dunărei ca și cu familiile, neamurile sau statele de înaltă cultură și civilizațiune, ai căror membri sunt muncitori, productivi și în urmare avuți și senini. Ele se bucură de binecuvântarea cu mulți copii, pentrucă în baza muncii și producțiunii ordonate și apreciate în desvoltarea națională liberă este îngrijit pentru binele fiecăruia, ca să-și ducă viața bună, dar modestă și fără lux, senină și veselă (plecând veseli chiar la răsboi), cum este menit din natură, ca fiecare viețuitoare să se bucure de viață, nu însă ca să-și fie ea o greutate. Poporul românesc sau neamul, ceea ce înseamnă legătura familiară dintre membrii lui, ieșit din cele două vițe ale Dacilor și Romanilor, a fost jefuit, asuprit și strâns la părete prin sărăcie de repetatele invaziuni și cotropiri, începând cu Goții și terminând cu Rușii, deveniți bolșevici comuniști, iar pe de altă parte din spre Mediterana Grecii, Turcii, Țiganii, Jidanii ș. a. seminții orientale, toți de-arândul străini de țară și de neamul format împreună cu ea, și prin aceasta constituind o unitate organică. Așa vine, că s'a ridicat ciocoismul parvenit, proletariatul intelectual, plutocrația speculantă incultă și necivilizată, stăpânitoare peste neamul de baștină, străină de felul și aspirațiunile naționale ale acestui neam, iar neamul însuși rămas sărac și în mare parte demoralizat — mijloacele cele mai bune pentru robirea și desființarea lui. In o astfel de comunitate națională pătura de mijloc înfățișează proletariatul material, iar pătura de jos proletariatul atât material cât și intelectual. Dintre acestea proletariatul rustic în contact cu natura se reproduce mai normal, având în genere cel puțin 3 copii (2 însemnând starea numerică rămasă constantă, iar 1 copil din o căsătorie scăderea populațiunii; cazul păturei de mijloc). Dacă desființarea neamului totuși nu s'a întâmplat, se datorește din punct de vedere biologic genotipului de inteligență prevalentă, moștenită din strămoșii antici, prin care și-a păstrat neamul românesc datini vechi, legende, simțul estetic, de datorie și disciplină și fundamentul limbii, caracterele unității naționale. Numai simțul acestei unități este puterea salvatoare și baza de rezistență și a propășirii neamului. Căci soliditatea și tăria afirmării familiei, neamurilor și statelor naționale se arată prin puterea de coherență a membrilor lor, coherență produsă prin inteligența prevalentă ajunsă la conștiință. Iar inteligența prevalentă în cadrul neamului românesc se afirmă între celelalte virtuți mai ales prin puterea limbii de origine latină drept semnul cel mai caracteristic, precum arată între altele și exemplul cu ocaziunea slavizării prin îmbrățișarea creștinismului, întrucât chiar limbagiul slav a adoptat d. ex. termenul de sfânt în forma de sviat, svient, corespunzând latinescului sanctus, iar ciocoii predominanți au adoptat atât nume de familii cât și uzul limbii românești, afișându-se drept Români prin acest camuflaj speculativ. Așa este și cu exploatarea Deltei ca isvor de avuție.

Dar Delta Dunărei în totalitatea ei este o unitate de cele mai felurite fenomene, dată prin puterile creatoare ale naturii. De aceea

Delta în tot ansamblul ei este un monument al naturii, un odor al neamului românesc, unitar în felul său întocmai ca și un organism viu, pe care românul nu are voie să-l menție decât neștirbit în existența sa, ca și curățenia neamului, prin vătămarea sau eliminarea unuia sau altuia din factorii lui constitutivi sau prin infiltrarea de măsuri străine de acel organism, prin care în cele din urmă ar trebui să îndure pierderea factorilor de producțiune celor mai de valoare, căreia i-ar urma apoi chiar dispariția acestui odor național în felul cum l-a produs natura. Acesta înseamnă cu alte cuvinte, că orice încercare de a distruge, necum a se elimina unul sau altul din elementele constituționale ale unității caracterului Deltei, precum a luncii de sălcii, pădurii, pasărilor consumatoare de pește sau a mamiferelor cu blană de preț ș. a., ar avea drept urmare chiar compromiterea ramurei de producțiune celei mai de seamă, a peștelui, oricât de eficace ar fi încercările de cultivare în crescătorii. Atât de intim sunt întrețesute componentele de viață ale Deltei în unitatea lor, în biocenoza lor firească. Cu atât mai periculoasă ar fi continuarea ideiei de colonizare identică cu încercarea de a se transforma Delta în economie rurală.

Pădurea și lunca au darul să producă încet-încet secarea apelor; dar dispariția lor ar transforma cea mai mare parte din Deltă în mlaștini cu stufăriș în detrimentul contingentului de pește. Iar lunca trebue să dispară chiar prin mâna numărului locuitorilor în creștere succesivă, oricât de severe ar fi măsurile silvice de restricțiune. Tot așa ar dispărea pasările străvechi și de mare interes, care își au în Deltă ultimul lor refugiu din Europa, precum și vânatul cu blănuri de preț, toate cu multiplele feluri de adaptări încă nepuse la punct din partea științei, ba chiar bogăția peștelui, cu neputință de a se împiedeca în acest decor al Deltei față de numărul crescând al locuitorilor agresori.

Unitatea caracteristică a Deltei este dată prin revărsarea în Mare a apelor Dunărei, care în cursul ei împreună cu afluenții consumă atâtea substanțe organice, că este în măsură a nutri cantități neînchipuite de viețuitoare, dela bacterii prin toată scara până la om. In acest chip Delta este o unitate de viață dată prin cele mai felurite fețe vegetale pe de o parte, iar pe de alta prin faunele micro- și macroscopice, prin planctonul plutitor servind ca hrană pentru ființele mici, cum sunt și peștii tineri și cei inofensivi, iar aceștia pentru cei răpitori ca și pentru pasările și mamiferele ihtiofage, care la rândul lor servesc ca pradă altora în cea mai complicată împletitură. Chiar această scară de consumare cuprinde în sine factorul regulativ cel mai de seamă întrucât prin el se întreține echilibrul ecologic, cumpăna vieții, prin care se reglementează din natură numărul proporțional dintre acele viețuitoare, prin care este dată posibilitatea optimă de viață pentru toți membrii acestei biocenoze din Deltă. Așa este foarte ușor de înțeles cum prin eliminarea unuia sau altuia din acei membri echilibrul ecologic ar fi stricat în dauna celorlalți. Aceasta însă nu s'ar putea întâmpla în cazul de față decât chiar în dauna peștelui, la care explcatarea omenească are cel mai mare interes. Iar transformarea Deltei în teren de economie rurală prin colonizarea ei, pro-

blematică cum s'a arătat mai sus, ar aduce cu sine compromiterea definitivă și ireparabilă a pescăriei precum și a celorlalte ramuri de producțiune și venituri fără niciun echivalent. In schimb s'ar mai compromite pe deasupra și toate celelalte interese înșirate la începutul acestei expuneri. In acest chip Delta și-ar pierde toată importanța atât ca monument al naturii cât și ca patrimoniu național de bogăție și prestigiu pentru neamul românesc, fericit de a fi stăpânitorul și straja Gurilor Dunărei.

De aceea se recomandă, ca problema Deltei să fie bine chibzuită din partea forurilor responsabile în vederea menținerei și lărgirei acestui isvor de avuție și de fericire pentru neamul stăpânitor. Este o datorie națională ca acestei probleme de cea mai mare importanță să i se dea atențiunea cuvenită din toate punctele de vedere prin coordonarea și armonizarea ramurilor de producțiune și de prestigiu, precum este o datorie și în fața istoriei și a Europei, care, cum a fost și este creatoarea culturii omenești, cu ajutorul lui Dumnezeu și al bravurii armelor va fi cu atât mai mult purtătoarea culturii și civilizațiunii omenești și în viitor, în care se încadrează și neamul românesc din Carpați și la Gurile Dunării, fluviului principal al Europei.

Afirmarea privind Europa mereu „creatoare" nu este o simplă frază retorică sau înfrumusețare poetică, produsul slab isvorît din iubirea proprie a Europenilor, ci o constatare de fapt întemeiată pe exactitatea realităților stabilite de științele biologice, în deosebi a paleontologiei și biogeografiei. Prin acestea se constată cum formele noi de viețuitoare se produc în cursul desvoltării vieții de pe pământ tot mereu în fâșia meridianului Europei centrale, mordic-mediteranian, dat prin regiunea britanică, belgiană, franceză, germană, boemă, partea răsăriteană a Alpilor cu continuare în peninsula balcanică și spre Gurile Dunărei. Viețuitoarele, ale căror tendință este de a se înmulți și răspândi, au fost mereu împinse din acea fâșie contral europeană spre răsărit și simetric spre apus, respectiv spre SE și SV, precum în mare parte și spre S în Africa, ajungând până în cele mai depărtate regiuni de pe suprafața pământului cu diferitele eventuale modificări datorite influențelor ulterioare locale. Această constatare se datorește combinațiunii dintre rămășițele fosile și răspândirea geologică și actuală a viețuitoarelor. Unele exemple, care pot fi controlate de oricare om cult, vor lămuri aceste constatări: Unele rămășițe de pești dipneumoni, cu respirațiunea prin plămâni și branchii trăiesc astăzi în Africa ecvatorială, Australia și basinul obârșiilor lui Amazonas, iar precurorii lor au trăit în paleozoicul european. Ferigele și ecquizetele (barba ursului) arborescente din Carbonul european au astăzi unii echivalenți în Asia Orientală și America S. Palaeohatteria din paleozoicul european își are astăzi asemănarea cu Hatteria din Zeelanda-Nouă (reptilă primitivă). Saurienii crocodilomorfi din mezozoicul Europei centrale sunt reprezentanți prin crocodilii Africani, cei din Asia orientală (India și China) și simetric cu aceștia în America S și Missisipi. Pasărea-reptilă (Archaeopteryx) cu 3 degete libere la mânile brațelor transformate în aripi,

cu coada lungă vertebrală, cu dinți, dar acoperită cu pene, este cunoscută numai din 2 exemplare din șisturile litografice din Bavaria. Racul molucan cu forma simetrică din America N-orientală (țărmul Labrador) își are originea din Europa, ca și trilobiții, cei mai mulți din Boemia. La fel marsupialele astăzi răspândite simetric față de meridianul central european din Australia și America S și centrală. Struții, originari din Europa (d. e. Insula Samos) astăzi ca și dipneumonii în Africa (forma cea mai înaintată), Insul. Sundaice și Australia, iar simetric în America S. La fel peștii sturioni ș. a. La fel tapirui din Insulinda și Brazilia în simetrie cu protapirii din paleogenul european; în parte rinocerii, ca și girafele. Răspândire simetrică în sensul arătat au și cerbii ca și urșii; dar și mâțele mari, leopardul african, pantera indiană, iagnarul sudamerican cu pantera dni cvatenarul european. Dintre alte rumegătoare mari zimbrul cu forma indiană (stânsă) echivalentă cu bizonul american, pecând genul Bos, bourul (simbolul de pe stema Moldovei) s'a răspândit numai spre Asia anter. până în India (comp. taurii asirieni, babilonieni), legătura spre America fiind întreruptă prin prăbușirea atlantică, ș. a. m. d. Și nici omul nu face excepție de la această regulă de origine centraleuropeană și răspândirea simetrică. Negri australieni (Tasmanienii) sunt considerați cei mai primitivi, corespunzând rasei primitive europene (Neandertal, Crapina, etc.), urmând apoi Mongolii Asiei or. și simetric cu ei Indianii Americei, iar în succesiune spre orient Malaiezii, Vedașii (din codrii Ceylonului), Brahmanii, Iranienii și Indoeuropenii, în timp ce rasa negroidă dni Franța S. (Mentone) „Grimaldi" se continuă în Negri africani. Prin aceste indicațiuni atât de sumare sunt date și culturile, care și ele urmează același curs, culminând în cultura civilizațiunea europeană vecinic creatoare și progresistă. Această calitate a Europei creatoare se datorește situațiunii geografice schimbătoare a acestui continent, în deosebi situațiunii cosmice față cu soarele a meridianului nordci-mediteranean creator. Căci viața este o funcțiune a materiei planetare în raport cu lumina și căldura (energia radioasă, cosmică) a soarelui. Vietuitoarele (plantele și animalele) considerate biosfera pământului se prezintă sub anumite premise drept o anumită diferențiare a materiei pământești produsă prin inetrferența lito-, hidro- și atmosferei la influența energiei radioase cosmice (soarelui). Prin aceasta sunt și viețuitoarele cuprinse în mersul general al evoluțiunii universului. Știința despre raporturile viețuitoarelor cu mediul, spațiul vital pământesc (mai îngust) și cosmic (mai larg), este ecologia generală, din care ecologia plantelor și animalelor sunt ramurile speciale. Prin aceste raporturi se prezintă viețuitoarele supuse schimbărilor din spațiul lor vital sau mediului. La aceste schimbări viețuitoarele trebue să reacționeze în chip adecvat, transformându-se. Transformarea viețuitoarelor drept reacțiune adecvată la schimbările mediului (condițiunile de viață) este „adaptarea", efectul direct al schimbărilor condițiunilor vieții, prin care viețuitoarele își afirmă autonom viața lor. Prin aceasta se verifică principiul lamarckian sau teoria descendenței, doctrina, metoda de explicare a transformismului, întemeiată de *Lamarck* (1809), prin care

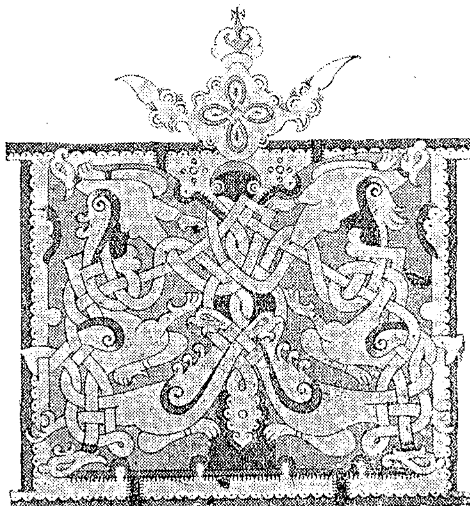
se prezintă creațiunile succesive de forme vietuitoare (teoria evoluțiunii), în timp ce darwinismul (teoria selecțiunii), privind „origirea speciilor prin selecțiune naturală în lupta pentru viață" este numai la aparență o explicare, întrucât operează cu 2 necunoscute, crezând a explica transformarea prin „supraviețuirea celui mai bine adaptat", selecționat de natură; dar adaptarea figurează ca premisă în loc a fi explicată, iar natura este și rămâne o mare necunoscută. Prin principiul lamarckian al afectuirii directe se accentuiază efectul influenței mediului asupra viețuitoarelor produs prin raporturile lor cu factorii ecologici ai mediului; organismele supraviețuitoare se afirmă prin adaptare. Prin aceste raporturi însă este dată și dependența reciprocă sau interdependența și interferența biocenotică, adică a comunității viețuitoarelor din acelaşi mediu, iar formele viețuitoarelor atât de multiple și variate sunt reduse la un singur principiu general. Așa este dată unitatea de viață în biotopul sau spațiul vital atât de caracteristic al Deltei Dunărei. Aceasta înseamnă, că orice schimbare produsă ca în alte medii așa și în biocenoza Deltei, celei din natură bine echilibrate, ar produce desechilibrarea ei cu urmări incalculabile în ce privește chiar acele vietuitoare, la care omul are cel mai mare interes, adică a peștelui. Căci legea fundamentală privind echilibrul ecologic al biocenozelor este bine stabilită de știință, întrucât este cunoscut, că nici o viețuitoare să nu predomine în seama celorlalte, cu toate că ziua când ecologia va fi cercetat pe deplin relațiunile viețuitoarelor legate de acelaşi mediu ca și de timp este încă foarte depărtată, mai ales ecologia fiind o știință de dată foarte recentă.

Cele arătate sunt cu atât mai întemeiate întrucât Delta mai este și ultimul refugiu, cel puțin la cuibărit, al unei avifaune străvechi cu caractere primitive, pe care însăși natura o ține ca și niște aleşi ai ei, cum sunt pelicanii, cormoranii, bâtlanii cu admirabilele egrete ș. a. Această faună face parte de altfel din o grupă mai mare de ființe străvechi, care s'au păstrat în regiunea aripei răsăritene a Alpilor, în peninsula balcanică, Adriatica, până spre Boemia și Gurile Dunărei, oricât de depărtată ar fi răspândirea lor peste fața pământului pornită din meridianul creator al Europei centrale. Așa este dintre plante de ex. Ephedra din Dobrogea; dintre animale de ex. Spongilla Carteri din Lacul Bulaton, de altfel în India orientală, Euspongia officinalis (buretele de spălat) var. adriatica, de altfel în Insulinda, scorpionul carpatim, Proteus anguineus cu rudele în America N., Typlops vermicularis, reprezentant al șerpilor orbi tropicali, avifauna numită din Deltă, Spalax Ayphlus, Canis aurens (șacalul, constatat și în Dobrogea), vita turbărilor din Albania cu rudele indosundaice, locuințele omenești din peșterile de lângă Lacul Balaton, omul primitiv din Carpina (Croația) ș. a. Dacă ne mai gândim la fenomenul migrațiunilor roiurilor de paseri, care în regiunea Deltei își au locul de trecere și popas, iarăși sub aspectul influențelor asupra vieții din Deltă, fenomene care însă nici pe departe nu sunt studiate, dar la care toată lumea civilizată are cel mai mare interes, atunci, abstrăgând de la importanța economică și politică internațională a ei, trebue să ne

dăm seama și să nu trecem cu vederea cât de mari îndatoriri îi revin neamului românesc stăpânitor al Gurilor Dunărei pentru păstrarea cu grijă a acestui monument al naturii cu importanță internațională. Aceasta cu atât mai mult când putem constata, că abia în lumina ecologiei se desvălue ordinea din lume, prin care se reveleazä atotputernicia creatoare, măreția Dumnezeirei, fapt la a cărui recunoaștere ne conduc în chip empiric științele exacte, în deosebi cele biologice.

Pentru toate motivele arătate în expunerea de față problema Deltei, cu înglobarea lacurilor adiacente (Razelm, Golovița, Zmeica, Sinoe) și a Insulei Șerpilor, cointeresând prin caracterul ei specific și multilateral mai multe dintre cele mai prnicipale resorturi, se cuvine să fie pusă sub o administrațiune specială în subordinele forului celui mai înalt din țară și în colaborare cu resorturile respective în vederea armonizării intereselor.

Eugen Botezat

THEODOR ŞERBĂNESCU ŞI JUNIMEA

Poetul Theodor Şerbănescu a intrat în societatea Junimea în anul 1868. Intr'adevăr în albumul societăţii Junimea [1] este trecut ca al 36-lea membru, în ordinea cronologică a înscrierii, urmând după el ca membri intraţi în acelaş an: Gheorghe Bengescu, Gheorghe Negruzzi, Ioan P. Florantin şi Telemac Ciupercescu. Cea dintâi poezie tipărită în „Convorbiri literare" se găseşte în numărul din 1 Iulie 1867 [2] al revistei „Junimei". In senzul acesta trebue revizuite susţinerile d-lui Artur Gorovei [3]: „Faptul că a publicat o parte din poeziile sale în „Convorbiri literare", se poate explica prin prietenia lui Şerbănescu, prietenie strânsă cu Olănescu-Ascanio şi aprecierea bună pe care le-a făcut-o Maiorescu".

Adevărul este, însă, că nu prieteniei cu Olănescu se datoreşte apropierea lui Şerbănescu de „Convobiri" şi „Junimea", întrucât Olănescu intră în Junimea, zece ani mai târziu, şi anume în 1878. Stă mărturie neclintită şi albumul, publicat de d. Torouţiu, dar şi alte documente din bogata colecţie a acelui adânc răscolitor de trecut. Intr'adevăr corespondenţa [4] lui Dumitru C. Olănescu către Iacob C. Negruzzi începe în anul 1878, printr'o scrisoare din Februarie-Martie. In această scrisoare Olănescu, şef de cabinet la Ministerul Afacerilor Streine, scrie despre onoarea pe care i-a făcut-o Maiorescu de-a recomanda actul I din Ruy Blas, tradus de el, pentru a fi imprimat în Convorbirile literare. La 26 Februarie 1878 Titu Maiorescu îi scria lui Iacob Negruzzi dela Bucureşti la Iaşi, printre altele, următoarele [5]: „Olănescu s'a refugiat în braţele Junimii literare şi se roagă de a fi primit în „Convorbiri". Cetiţi şi voi traducerea, fă bine şi spune-mi părerea voastră şi tipăreşte drama în foaia ta".

Olănescu, prin urmare, îşi începe colaborarea la Convorbiri în 1 Iunie 1878 (XII—89—100) pe când Theodor Şerbănescu şi-o începuse aproape cu 11 ani mai înainte, la 1 Iulie 1867.

[1] Studii şi documente literare IV, I. E. Torouţiu. (Pag. 314).

[2] I. E. Torouţiu, Theodor Şerbănescu în „Convorbiri literare" din Ianuarie 1940, pag. 61.

[3] Artur Gorovei, Theodor Şerbănescu, în colecţia Cunoştinţe Folositoare, 1940, pag. 14.

[4] I. E. Torouţiu, Studii şi documente literare II, Bucureşti 1932, pag. 384.

[5] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, Studii şi documente literare, vol. I-iu, pag. 11.

Este sigur însă că preţuirea din partea pontifului Junimii Titu Maiorescu, din celebrul său articol despre poezia română, publicat în Convorbiri literare din 1871, deci câţiva ani după intrarea lui Şerbănescu în Junimea, a întărit poziţia poetului în societate, aşa cum crede d. Artur Gorovei, distinsul istoriograf şi decan al folcloriştilor români.

Foarte probabil că motive mai adânci, structurale, îl legau de cercul Junimei, cu care îi plăcea să păstreze legătura dealungul vieţii sale de hoinar între civilitate şi militărie, cum îl defineşte d. Torouţiu[6], dar, dacă există o prietenie care să-l fi apropiat de Junimea, aceea este fără îndoială aceea cu Iacob Negruzzi. Încă din 1872 Theodor Şerbănescu se adresează lui Iacob Negruzzi, nu ca un începător ci ca un amic şi confrate literar: „Este mult timp, de când n'am mai trămis nimica pentru „Convorbiri". Causa e că anul trecut a fost un adevărat an de secetă: nici crieriu, nici inima n'au produs nimica. Anul acesta însă pare mai bun. Câteva zile petrecute la ţară au fost d'ajuns a'mi inspira, ceiace mă grăbesc a vă trămite"...

„Ce să-ţi mai spun? Imi pare rău că o mie de cause mă opresc d'a mă repezi până la Iassy, să te văd şi să-ţi strâng mâna, după un timp atât de lung. Cu toate aceste mă mângâiu că absenţa este neputincioasă în contra amiciţiei, pe când timpul, d'aproape sau de departe, o împuternicesc: ceia ce nu se prea întâmplă amorului".

Prietenia dintre Theodor Şerbănescu şi Iacob Negruzzi s'a născut şi s'a dezvoltat sub auspiciile desinteresate ale preocupărilor literare. Teodor Şerbănescu îl preţuia în chip deosebit pe amicul său dela Iaşi, mai ales în ipostaza de redactor şi gospodar al revistei „Convorbiri literare": ...„îţi mulţumesc pentru promisiune ce mi-ai dat de a'mi trămite pe Vereanu[8], îndată ce va ieşi de sub presă şi nu pot decât să te admir în perseverenţa ta de a învinge dificultăţile nenumărate ce întâmpini pentru a conduce cu succes o foaie de importanţa Convorbirilor literare. Toate aceste trude, să crezi, îţi vor fi plătite în viitor şi numele tău va putea figura cu mândrie alăturea cu al părintelui tău. Eu unul mă voiu sili a'ţi uşura, în limitele putinţei mele, sarcina, prin câteva poesioare şi cât se va putea mai mulţi abonaţi!"[9].

La 11 Martie 1874, Theodor Şerbănescu îi comunică lui Iacob Negruzzi că i-a făcut şi achitat, până la data aceea, 11 abonamente pentru Convorbiri.

In afară de idealul literar comun, amândoi erau temperamente cumpănite şi senine, spirite măsurate, clasice; înrudirea aceasta, care-a legat pe Iacob Negruzzi de un Nicu Gane, îl apropia şi de voiosul trubadur şi autor de romanţe. Intr'o scrisoare, publicată de Trandafir G. Djuvara[10], Şerbănescu îşi destăinuie con-

[6] Op. cit. „Convorbiri literare", Ian. 1940, pag. 68.

[7] I. E. Torouţiu, Studii şi documente literare vol. II Junimea Buc. 1932, Pag. 318.

[8] Iacob Negruzzi, Mihai Vereanu, roman, Iaşi, 1873, op. cit. pag. 304.

[9] I. E. Torouţiu, II, pag. 321.

[10] T. G. Djuvara, Poesia lui Şerbănescu, Buc. 1902, pag. 44.

cepţia despre lume: „In această lume, totul nu e falsitate, îţi va fi lesne să o dovedeşti, punând şi ceva din tine, pentru a vedea lucrurile în adevărata lor culoare... Constat că aluneci în pesimism: ia seama: pesimismul e o prăpastie, din care, dacă ai căzut, nu mai revii decât în bucăţele sângerânde... Dacă totul nu se potriveşte cu ideea generală ce ne facem despre lucruri, nu urmează de aci că lumea, astfel cum e, nu valorează nimic".

Sau într'o scrisoare din 16 Septembrie 1884 [11], către o prietenă, poetul ia poziţie hotărîtă împotriva pesimismului care întuneca sufletele la sfârşitul veacului trecut: „Să închidem toate ferestrele fiinţei noastre simţitoare curentelor nesănătoase din afară... Mallaria domneşte, în stare endemică în această lume şi de aceea, adesea ori, fără să ştim de ce, ne simţim rău în noi în noi înşine. N'avem oare destule cause reale şi brute cari ne muncesc, de ce să mai suferim şi de acele despre cari nu ne dăm bine socoteală. Da, scumpă şi inimoasă amică, închide repede ferestrele făpturii tale; sunt curente rele afară".

Poetul cu suflet luminos nu era omul tristeţilor fără motiv, avea filosofia simplă şi sănătoasă a oamenilor vechi, întocmai caşi Iacob Negruzzi, care în discursul său la Academie de prezentare a lui Nicu Gane, ţinea un limbaj asemănător. După Iacob Negruzzi versurile lui Nicu Gane vor plăcea totdeauna, tocmai fiindcă s'a ţinut departe de „tânguirile multor poeţi, cari îşi cântă suferinţele sufleteşti din cauza dorinţelor lor nemărgenite" [12].

Iată un punct de contact ideal între Iacob Negruzzi şi Theodor Şerbănescu, care ar explica prietenia lor.

Dar Iacob Negruzzi, la rândul său, preţuia poezia lui Theodor Şerbănescu. Intr'o scrisoare [13] către A. D. Xenopol, Martie-Aprilie 1871, — Iacob Negruzzi face o clară deosebire între scriitorii junimişti şi cei „moderni". Cei dintâi, printre care Şerbănescu, au lucrat pentru plăcerea lucrului însuşi, producerile lor sunt naturale. „Temelia este adevărată, isvorulu este naturalu, nu e fabrică care vra să înşale natura".

Naturaleţa, spiritul adevărului şi al naturii, iată încă una din însuşirile esenţiale ale literaturii clasice, care apropiau pe autorul „Copiilor după natură" de poetul Theodor Şerbănescu.

In ce priveşte situaţia poetului Şerbănescu în Junimea, în mijlocul membrilor ei, d. I. E. Torouţiu a găsit nota justă în caracterizarea sa: „Nu adesea judecata contemporanilor ca şi cea postumă s'a împăcat atât de bine şi a izbutit să fixeze măsura în apreciere cu o aşa cumpănită dreptate ca la Şerbănescu. Mult a iubit, mult ar fi trebuit să-i ierte, prietenii cercurilor literare din vremea sa; nu s'a întâmplat însă aşa, ci, dimpotrivă, mult l-au certat, mult l-au hărţuit colegii din „Junimea", pe care poetul o numeşte „teribil

[11] Acelaş, op. cit. pag. 48.

[12] Pag. 26, Bucureşti 1909, Publicaţiile Academiei, Răspunsul lui Iacob Negruzzi la discursul de recepţie al lui Nicu Gane rostit la 13 Maiu 1909.

[13] I. E. Torouţiu, Studii şi Documente literare, vol. V, Junimea, pag. 170.

areopag", de unde așteaptă cu înfrigurare hotărîrea, dacă a reușit sau nu să treacă în coloanele revistei"[14].

Că era hărțuit în ședințele Junimei, o spune, într'adevăr, Iacob Negruzzi cu compătimire pentru poetul nostru: „Bietul Theodor Șerbănescu! Câte sudori au curs pe uniforma sa de căpitan și maior în vreme ce i se discutau vers cu vers poesiile pe care el le declama cu glas așa de puternic"[15].

Totuși hărțuiala din Junimea nu însemna că Șerbănescu nu era apreciat. Critica la Junimea era minuțioasă, se analiza fiecare cuvânt, iar autorul nu avea voie să-și apere poezia. „Cei mai sensibili la critică erau N. Gane și Eminescu", afirmă Iacob Negruzzi. Dacă însăși poezia lui Eminescu trebuia să treacă prin critica nemiloasă a Junimei, cu atât mai mult poezia ușoară a lui Șerbănescu!

George Panu descrie în „Amintiri dela Junimea"[16] scena următoare care-l privește pe poetul Șerbănescu: „Odată d. Șerbănescu, poetul, trimite o poezie: P r i m ă v a r a, care avea de motto următoarele:

O primavera, gioventu dell'anno,
O gioventu, primavera della vita
Metastasio

Poezia: Vine, vine primăvara. Era slabă. După ce i se dă lectură, d. Negruzzi zice: — Ei, cum o găsiți? Tăcere. După câteva secunde, d. Pogor, cu foarte mare gravitate, rostește cuvintele: Motto este bun. O mare ilaritate izbucnește, poezia era judecată și condamnată".

Dar Panu are și alte calificative, mai favorabile, pentru poezia lui Șerbănescu. In aceeași carte închinată Junimii, se vorbește într'un loc[17] de exemplu, de „gingașele poezii ale Matildei Cugler și Șerbănescu" sau de „valoarea potrivită" a poeziilor lui Șerbănescu, aprecieri care dau dreptate d-lui Torouțiu când afirmă că judecata contemporanilor a fost cumpănită, ca și cea postumă asupra poetului nostru, fixându-se într'o mijlocie convenabilă.

Aceeași măsură în prețuirea poeziei lui Șerbănescu o păstrează alt junimist Alexandru Xenopol, într'o scrisoare către Iacob Negruzzi[18]. Aprecierea care se referă la poeziile: Lacrima, Te iubesc, Portretul, Nor și chin, Mă privești, De un timp, La o artistă, Luna-și desfășoară coama-i de lumină, publicate în Convorbiri literare 1870, VI, 414—16, e cuprinsă 'ntr'o lungă scrisoare trimisă de Xenopol din Berlin la 23 Februarie 1870: „Poesiile lui Șerbănescu nu sunt toate la aceeași înălțime, adică unele se târâe foarte jos. De exemplu Por-

[14] I. E. T o r o u ț i u, Theodor Șerbănescu în Convorbiri literare, Ianuarie 1940, pag. 58.
[15] Amintiri dela Junimea, pag. 178, Buc.
[16] G. P a n u, Amintiri dela Junimea, Buc. 1934, Fragmente alese, pag. 88.
[17] Op. cit., pag. 14—15.
[18] I. E. T o r o u ț i u, Studii și Documente literare, vol. II Junimea, Buc. 1932, pag. 70—71.

tretul cu rima eu, eu, eu de-ţi vine să urli. La o artistă, sujetul, ceea ce zic francezii „fade" şi limba... mă mir cum de n'ai văzut-o.

Dar erai foarte frumoasă
Cu-ai tăi ochi senini de-azur
In rochia-ţi m a j e s t o a s ă
D'un posomorît v e l u r..

Pentru toţi Dumnezeii!! Altă dată fii mai sever. Dacă dau Convorbirile aşa modeluri, apoi ce să mai zică ele de alţii? F r u m o a s e s u n t d o u ă, d a r f r u m o a s e „L a c r i m a", „N o r ş i c h i n".

Bunul său prieten Olănescu-Ascanio, tot convorbirist, care l-a cunoscut la Tecuci în 1873, Olănescu judecător, Şerbănescu căpitan, amândoi poeţi, a înfăţişat la Ateneu într'o conferinţă [19] unele legături ale poetului ofiţer cu vesela societate a Junimii. „In Junimea dela Iaşi, al cărui membru era Theodor Şerbănescu îşi avea ca toţi ceilalţi pagina sa în albumul general al societăţii, în păstrarea astăzi a colegului şi amicului meu Iacob Negruzzi.

Acest album e poate cel mai caracteristic şi negreşit unic în felul său — document intelectual, în care mai toate ilustraţiunile literaturii noastre sunt zugrăvite în trăsături spirituale de condeiu.

Şerbănescu e şi el schiţat, mi se pare de răposatul pictor Verussi, în uniforma de căpitan de geniu, cu chipiul în cap, cu pinteni la călcâie, mic şi spiţelat, ţinând globul pământului în mâni şi făcând gestul de a-l zvârli în Dumnezeu, carele dintre nori întinde mânile înainte pentru a se feri de aşa straşnică primejdie. Dedesupt drept explicaţie 4 versuri ale lui Şerbănescu care sună astfel:

In mânia mea păgână
De-aş avea putere eu
Aş lua pământu'n mână
Şi-aş svârli în Dumnezeu!"

Poezia este întitulată „Un strigăt", [20], e scrisă prin 1868 şi cetită, tot pe-atunci la Junimea, prin urmare în primul an de „junimism" al lui Şerbănescu.

In treacăt, relevăm că dacă Olănescu-Oscanio şi cu Theodor Şerbănescu s'au cunoscut prin 1873 la Tecuci, era imposibil ca în 1868 primul să-l prezinte pe-al doilea la Junimea!

Apoi, din amintirile lui Iacob Negruzzi, caşi din conferinţa citată a lui Olănescu, reiese că Şerbănescu era căpitan, când începuse să frecventeze societatea Junimea! Ori căpitan a fost avansat la 2 Octomrbie 1867, prin urmare Şerbănescu e unul din vechea gardă a Junimii!

In şedinţa din 12 Octombrie 1872 a Junimii, ţinută la Maiorescu

19 Ţinută la 1 Febr. 1902, după moartea lui Şerbănescu. Conferinţă publicată în „Literatură şi artă română", 1902, pag. 1.

20 Publicată prima oară în Albina Pindului, 15 Iunie 1868, pag. 73. Apoi în Convorbiri literare 1868, pag. 399.

acasă, la care a luat parte şi Şerbănescu, procesul verbal [21] iscălit de A. D. Xenopol ne dă indicaţia următoare: „Se ceteşte de Şerbănescu mai multe poezii originale şi o traducere din Victor Hugo şi se primesc". Nota d-lui prof. Torouţiu că traducerea din Victor Hugo era Ghitara, iar originalele: Noctu, Reminiscenţă (heineană), In raze de aur, publicate în Conv. lit. 1 Dec. 18/2 VI 353—355.

Dintr'o scrisoare a lui Iacob Negruzzi către Alexandru D. Xenopol [22], Iaşii 22 Mai/2 Iunie 1870, cităm câteva rânduri pentru situaţia lui Şerbănescu în cercul Junimei:

„Mai dăunăzi se adunase la mine G. Sion, N. Schelliti, T. Şerbănescu şi D. Petrino, lipseau numai Alecsandri şi Bodnărescu, ca să fimu toţi buluc. Êi observam pe toţi presenţii şi în minte pe cei absenţi... şi făceamu cugetările mele. Dintre presenţi Şerbănescu pare că me atrăgea mai tare".

In „Convorbiri literare" [23], Şerbănescu şi-a publicat toastul ţinut la prânzul „Junimei" dela 29 Martie 1883 în onoarea poetului V .Alecsandri. Dar marea lui admiraţie mergea către pontiful Junimii: Titu Maiorescu. Şerbănescu era desigur ataşat de crezul literar al lui Maiorescu, dar erau şi alte puncte de contact ideal dintre ei. Făuritorul de romanţe sentimentale Theodor Şerbănescu se ridica uneori în lumea ideilor şi a reflecţiilor filosofice. In poezia închinată „Lui Titu Maiorescu" [24], poetul lămureşte misiunea ideii de-a ne duce la esenţa ascunsă a lucrurilor: putere pe care n'o împlineşte nici falncul soare, nici mândrele stele. Exemplul lui Maiorescu înseamnă cultul ideii şi al frumosului:

Ideea făcut-a din El un magistru,
Iar din noi atâţia discipuli ai săi,
In ţara ce-şi scaldă picioarele'n Istru,
Iar nobila-i frunte în nimbi cerul ei.

Ca el, idolatri aceloraşi forme,
Ziditu-ne-am templu supt cer însorit,
Ş'aprins-am tămâe 'n căţui uniforme
Frumosului — idolul nostru slăvit.

Dacă n'a fost în politică junimist, Şerbănescu a fost junimist literar în puterea cuvântului. Cultul formei artistice perfecte i-a însufleţit pe toţi maiorescienii: toţi au aprins aceeaşi tămâie în căţui uniforme în slava aceluiaş idol al frumosului.

D. prof. I. Petrovici, ilustrul nepot al poetului, scriind despre talentul de orator al lui Şerbănescu, [25], adaugă interesanta notă că

[21] I. E. Torouţiu, Studii şi documente literare vol. IV, Buc. 1933, pag. 460.

[22] I. E. Torouţiu, Studii şi documente literare vol. III, Buc. 1932, pag. 412.

[23] Anul 1885, pag. 418—419.

[24] Lui Titu Maiorescu Omagiu, XV Februarie, MCM, pag. 354.

[25] I. Petrovici, Figuri dispărute în Ediţia Petrovici şi Cartojan din Clasicii români comentaţi, 1941, pag. 26.

avea o voce sonoră, care aducea aminte — fiind ce e drept mai puternică şi mai milităreaşcă — de glasul şi pronunţarea lui Titu Maiorescu, cu care Şerbănescu aducea şi la figură". Atâtea potriviri explică îndeajuns ataşamentul cald al poetului nostru de Junimea şi şeful ei spiritual.

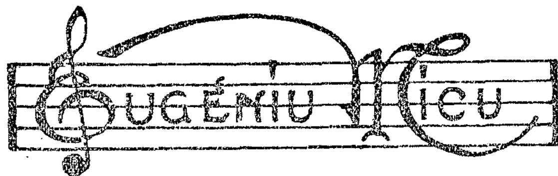
Dar şi Maiorescu îl aprecia: în faimosul articol despre poezia română contemporană, publicat în „Convorbiri literare" din 1871 criticul remarcă farmecul limbajului, armonia şi eleganţa versului şi abundenţa de metafore frumoase din poezia trubadurului nostru. „Intre cele mai plăcute produceri ale literaturii române vor rămâne mult timp poeziile d-lui Şerbănescu. Dela primele încercări ale domnului Bolintineanu, care se disting prin aceeaşi calitate nu cunoaştem poezii a căror limbă (ce e drept cam efeminată) să fi produs auzului aceeaşi plăcere ca poeziile citatului autor. Intr'o literatură unde limba poetică este deja formată, meritul aparent al unei versificaţii elegante consistă adesea numai în reproducerea fidelă a formelor de stil adoptate de autorii recunoscuţi. Şi în Franţa şi în Germania se găsesc rar poeţi începători, a căror versuri să fie mai mult decât o imitare palidă a lui Musset şi a lui Heine. La noi însă, unde în toate ramurile literare stilul caută încă a se forma şi este încă foarte crud, farmecul limbei într'o poezie rămâne un merit adevărat şi primitiv. La acest merit se adaugă în versurile d-lui Şerbănescu o abundenţă de metafore frumoase şi de contraste surprinzătoare şi pline de spirit prea căutate".

Maiorescu a fost viu criticat pentru rândurile de mai sus ce consacrau pe Şerbănescu. Critic de gust sigur, deficienţa aceasta a fost pusă pe seama spiritului său de partid sau a fost considerată ca o fatală greşală omenească. Alţii, ca E. Lovinescu au văzut în această judecată o dovadă sigură a relativităţii valorilor estetice. Dar însuşi Lovinescu recunoaşte că „în poeziile Matildei Cugler-Poni şi T. Şerbănescu e oarecare proprietate de expresie, de simplicitate, de natural, de eleganţă chiar, de gingăşie de sentiment, care, fără a caracteriza o direcţie nouă puteau fi semnalate, căci lui Maiorescu îi plăcea în deosebi seninătatea lor oarecum clasică [26]. Noi credem că Th. Şerbănescu cu poezia lui simplă şi elegantă se încadra firesc în crezul literar maiorescian. Preţuirea lui Maiorescu nu pornea din motive lăturalnice, nici nu era o greşală: era sinceră, deoarece versurile lui Şerbănescu satisfăceau unele din cerinţele sufleteşti intime ale marelui critic, având înrudiri temperamentale.

Th. Şerbănescu a rămas devotat Junimii până la sfârşit: la şedinţa dela Maiorescu, din Bucureşti, dela 4/16 Dec. 1883, la şedinţa dela 29 Martie / 10 April 1884, Colonelul Şerbănescu a fost prezent [27]. Şerbănescu făcea parte din grupul francez al Junimii, alături de Ştefan Vârgolici, Naum etc., grup, după George Panu, mai numeros decât cel german.

G. Ursu

[26] E. Lovinescu, Titu Maiorescu, Buc. 1940, pag. 309—14.
[27] Titu Maiorescu, Insemnări zilnice (1881—1886) pag. 212, pag. 239—40.

S E R E N A D A

IN SOL MAJOR

Op. 2

PENTRU ORCHESTRĂ DE COARDE SAU SEXTET.

I.

U V E R T U R Ă

Allegro con brio

Serenada

sf sf sf sf sf sf sf sf

p

arco

sf sf sf sf sf ff

Serenada

Agitato

ff

ff

ff

ff

ff

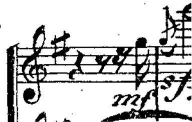
ff

Un poco reten

pp

Eugeniu Micu

Serenada

cresc
cresc
cresc
cresc
p cresc
p
f
f
p
f
p

Se poate executa de către următoarele formaţiuni:

I.	II.
Sextet de coarde	*Orchestră de coarde*
Violini I—II—III	al meno 10 Violini I
Viola	10 „ II
Violoncello	10 „ III
Contrabasso	8 Viole
	6 V.-Celli
	4 C.-Bassi

XIV.

LAÏS

Dacă poetul a realizat lucrarea **Laïs** în vacanţa acordată de maladie, atunci cunoştinţele sale în domeniul limbii vechi româneşti şi în general cu privire la regulile gramaticale strict corecte, ni-l arată superior tuturor contemporanilor, cari au încercat să-l corecteze şi cari au împins mania până în zilele noastre. Deadreptul fenomenale sunt afirmările acestor cunoştinţe în versuri:

Dar acum în resfăţare, în trufie şi în bine
Eu m'am tolănit. O dulce trândăvie moleşită
v. 237 **Lângezi** a mea gândire pân' la starea fericită
De tâmpire.

In literatura veche şi în dialectul macedo-român forma obicinuită este: **lânged, lângezeală** din latinescul l a n g u i d u s: **„Lânged** era şi în temniţă"... C o r e s i, Tetraevanghelul Braşov 1562 (cit. apud **H. Tiktin** 912); „Şi ungea cu unt mulţi **lângezi** şi se vindeca"; „Şi setoşii adăpaţi-i şi **lângezii** căutaţi"; C o d e x S t u r d z a n u s ms. 1600 (id. ibid); „Junele căzu în genunchi şi... răspunse cu o voce **lângedă** ce inspira compătimire", N. M. Filimon, Ciocoi vechi şi Noi, Buc. 1863 (id. ibid.).

Mişele, te aşteaptă în curând
Să plăteşti obrăznicia şi purtarea ta de rând
v. 290 Ai să **spăseşti** pe toate...

In literatura veche: **spăsi, spăşi, spăsenie, spăşenie**: „Ne-au **spăsit** pre noi Hs., Domnul nostru", C o r e s i (ap. H. T. 856); „Ca să răscumpere desăvârşit sângele cel nevinovat al **Spăsitorului**" (id. ibid); „Cu ale lui sfinte rugi, Doamne, miluește-ne și ne **spăsește**" (idem ibid); şi **M. Eminescu,** Povestea Teiului:

Imbrăcându-te 'n veşmântu-i
Lepădând viaţa lumii,
Vei spăşi greşala mumii
Şi de-o crimă tu mă mântui.

Cităm mai departe din manuscriptul **Laïs** alte **forme arhaice:**

v. 113 O! e mult *daca plătești*
De rămâi dator, pe toate drept un ban le socotești.

v. 304 Dară *daca se omoară*

v. 387 *Daca* tu mă vei sili

v. 455 *Daca* tu-mi ziceai

v. 509 *Daca* nu preferi ca Laïs să se ducă

v. 545 Și *daca* a mea pețire ți se pare serioasă

v. 553 Lovească-mă un trăsnet, *daca* nu mă fericesc

v. 556 *Daca* tu rămâneai mută, *daca* nu te-ai fi 'ndignat

v. 667 *Daca* ele erau bune pentru cântece de dor

v. 759 *Daca* o vedeai cum merge pe cărarea cea îngustă

v. 776 *Daca* alta e femeea.

v. 782 *Daca* m'a mișcat atâta a ta mare frumuseță...

Dela cea mai veche formă, originea și evoluția conjuncției: **deca** — **deaca** — **daca** — **deacă** până la cea curentă astăzi **dacă,** au dat mult de lucru nu numai filologilor și lexicografilor noștri A. de Cihac, H. Tiktin, B. P. Hasdeu, Al. Philippide, S. Pușcariu, Th. Capidan, O. Densusianu, N. Drăgan, ci și învăţaţilor străini cari s'au ocupat cu studiul limbii românești: Meyer Lübke ș. a., fără să se ajungă la o etimologie neîndoelnică. Cel mai întins studiu îl datorăm lui **Nicolae Drăgan:** „Conjuncţiile de și dacă. (Un capitol de sintaxă românească)“ [1].

Pentru a lămuri frecvenţa formei **daca** în lucrarea lui **Eminescu,** vom cita din **N. Drăgan** numai pasagiile privitoare la această formă:

...„din *deaca* s'a născut forma *daca* pe care o întâlnim începând încă din secolul XVI mai mult în regiunile moldovenești și ardelene, învreme ce *deaca* se întrebuințează și mai departe mai ales în Muntenia.

1⁰. Temporal: *Iar daca au venit Moldoveanul de unde au fost* (Hasdeu, *Cuv.* I, 57, Târgu-Jiu, a. 1591). *Ce daca s'au așezat Oprea la odăile dărăbanilor, aflând Ureche vreme și cale deșchisă de a se depărtare și de a eșire din țeară, au învățat pre gazda sa... să spuie că s'au dus acasă la Cârligătura* (Gaster *hr.* I, 73). *Când va găsi neștine un*

[1] *Dacoromania* III 1922—1923, Cluj 1924, pg. 251—284.

dobitoc, făcând pagubă undeva la vre un loc, și daca-l va găsi, nu-l va mărturisi domnu-său, ce-i va tăià urechile, sau coada... să nu-l mai ia stăpânu-său, ce să-i dià alt bou sănătos (Prav. Mold., ap. Longinescu, *o. c.*, p. 15—16; în *Prav. Munt. deaca). Daca cerul să acoperă cu nori... nu te desnădăjdui* (Marcovici, *Datoriile omului creștin*, 14). *Copil daca dobândește, și i doică-i trebuește* (Pann, *Pov. vorbei* II, 155). *Calul daca simțì că fata se pierde cu firea, o îmbărbătă* (Ispirescu, *Leg.* 18). *Odată daca te-am ales, tu ești a mea* (id. ibid. 37). *Acolo daca ajunse bătù în poartă*, (id., ibid. 100) ș. a. Temporal e și compusul d a c a v r e a m e c e din *daca vreame ce giudețul nu creade și de să va aflà lucrul că nu-i de a creaderea, să să ciarte ca un ucigatoriu de părinți* (Prav. Mold. 53/1).

2º C o n d i ț i o n a l: *Acela om de va cumu se dzice isprabnic besearicii și va ținià el banii și daca-i va cheltuì pre treabele sale, acesta să nu aibă altă certare, ce să fie gonit den locul său și toate bucatele și ocinile, ce va avià, toate să să dià bisearicii (Prav. Mold.*, ap. Longinescu, *o. c.*, p. 15—16; în *Prav. Munt. deaca). Amar lor daca gândesc. Și că duh se socotesc* (Gaster, *Chr.* II, 251 din Mumuleanu, *Caracteruri*, București 1825). *Daca întâmplarea a putut întocmi aceste lucruri, cum nu se ivesc și în zioa de astăzi asemenea întâmplări?* (Marcovici, *Culegere din cele mai frumoase nopți ale lui Jung*, 12). *Daca nu vrei să mă asculți, stăpâne, ori ce ți se va întâmplà, să știi că numai tu ești de vină* (Ispirescu, *Leg. 9). Să le ghicească daca or să facă copii* (id., ibid. 1). *Eu ți-am spus curatul adevăr și daca vei luptà, alegeți* (id. ibid. 42). *Nu mă bate cu canoane dacă nu m'ai fost bătut, când faptele le-am făcut !* (id., ibid. 194).

Sânt dese exemplele în care *daca poate* fi interpretat atât temporal, cât și condițional: *Nimic n'ai daca n'ai darul de-a muri nici odată* (Konaki, *Poezii*, 264). *Și daca ne-o ajută Dumnezeu să scăpăm și de dânsa, apoi suntem voinici* (Ispirescu, *Leg.* 6). *Daca mi-i înșelà, jurământu' ce-oi jura pe capul tău va cădeà* (Jarnik-Bârseanu, *Doine*, 241) ș. a." (2).

In cele trei editări **(Conv. Lit., I. Scurtu, A. C. Cuza)** n'a mai rămas nici o urmă din grija poetului de a crea și prin spiritul limbii atmosfera adecvată fondului. Mai întâiu **T. Maiorescu** actualizează forma **daca** punând cu creionul semnul pe a, iar când el omite, nu-i scapă corectorului revistei, așa că editorii de mai târziu **I. Scurtu** și **A. C. Cuza** n'au de unde ști formele corecte. Pentru toți până în generația noastră trebue să căutăm cuvenita explicație și să pronunțăm înțelegătoarea îngăduire. **T. Maiorescu** și **Iacob C. Negruzzi** au plecat din copilărie în străinătate și s'au înapoiat în țară formați gata, cel dintâiu stăpânind limba germană, ca un german de rassă, limba românească ardelenească de acasă și-a elaborat-o și îmbogățit-o, cu inteligența și extraordinara sa hărnicie, abia după ce s'a înapoiat în țară; bunul simț l-a călăuzit să aleagă d i n c i r c u l a ț i e și din c o n t e m p o r a n e i t a t e elemente cari după dânsul dedeau chezășie că vor viețui în limbă. Iacob C. Negruzzi a avut la început o zestre mai bogată, atât din lumea înconjurătoare a Moldovei, cât și din casă; dacă nu s'ar fi ținut decât de graiul părintelui său și totuși este de ajuns. Amândoi însă erau juriști;

[2] *N. Drăgan,* Dacoromania, l. c., p. 279/80.

puteau doar să opereze ecrescențe, să primească vădite tipare mai vechi sau să le respingă, argumentând cu frumusețea sau urâțenia formei. Din spiritul mereu înoitor al limbii populare s'a născut **Creangă,** din adâncurile armoniilor cronicărești în unire cu graiul popular se înalță eterna simfonie Eminescu. Orice atingere, orice coborîre sau urcare de notă din portativ constitue o barbară contrafacere, lipsită de orice simț al răspunderii și evlavie. In această ordine de idei și lui **G. Ibrăileanu** i se pot ierta greșelile, deoarece n'a luat contact direct cu manuscriptele poetului. Dacă, undeva în vre-o știință, se concepe editare critică de texte fără de elementara datorie de a pleca în primul rând dela izvorul de căpetenie: manuscriptul. Dar față de d-l **D. Caracostea,** care s'a transformat în maistru coafor și-și învață ucenicii cum să umble cu foarfece și pomadă în capul de bronz al poetului, și cel mai violent protest nu-i în măsură să redee proporțiile barbariei.

Urmărind „țelul" unei ediții școlare sau populare, după concepția d-lui **D. Caracostea,** în gramatica școalei pe care o știe și pe care o face, nefiind trecute forme dialectale sau arhaice precum sunt — **deca, deaca, daca** și altele, ele trebue uniformizate și astfel „țelul" acestor ediții, cu „infinitesimalele deosebiri" va fi atins: se va da un Eminescu tuns, ras și frezat. Că tocmai elevului de liceu și studentului dela Universitate li s'ar înlesni să învețe mai ușor prin poezia lui Alexandrescu, Eminescu, Alecsandri, evoluția limbii și că mai departe un scriitor nu trebue coborît la nivel popular, ci acesta ridicat la nivelul scriitorului-creator, acestea sunt gânduri cari n'ar contribui la reliefarea teoreticianului, pentru că nu conțin nimic senzațional. Ce va rămâne însă din cât amețește vorbind și sminteşte scriind: aceasta este singura întrebare a fișeologiei grandiloquente D. Caracostea.

Ne înapoiem la uneltele poetului. La îndemâna sa cuvântul nu-i calapod de lemn, ci material maleabil, pe care-l modelează după felul cum trebue să înfățișeze ideea. In acelaşi vers, acelaşi cuvânt în două fizionomii exterioare deosebite:

v. 795 Haide-afară, casa asta încă 'ncepe
Ca să-mi facă silă... **Vino!** Nu așa!... Ei Timas, **vină!**
Haina ta repede. Dă-mi-o....

B o m i l k a r

Unde-alergi, de ce ți-i **plină**
Inima de nerăbdare, de ce graba asta vie?

Fizionomii deosebite (i m p e r a t i v u l **vino!** și **vină!**), pe cari precursorii unificatorilor de astăzi s'au grăbit să le unifice, și astfel forma **vino** dela sfârșitul versului 796 emendată în „C o n v. L i t." (1895) trebue să rimeze cu **plină;** fără să fi cunoscut originalul, **I. Scurtu,** când din revistă reproduce textul pentru ediția sa, îndreaptă greșita îndreptare din **Conv. Lit.** și astfel în ed. I. Scurtu ca și în A. C. Cuza **plină** își recapătă rima în **vină.**

Mania corectării scriitorului de către teoreticieni se întoarce adesea cu efect usturător împotriva acestora, descoperindu-i că nu cunosc nici măcar elementare reguli gramaticale, după cari ar vrea să-l corecteze.

Prin uzurparea textului adevărat, atribue scriitorului propriile lor greșeli. Un exemplar din **Laïs**:

Chalkidias.

Nici odată! nici odată!,.. ce-am făcut așa rămâne.
Ce am dăruit odată n'o să iau iar îndărăt,
Căci oricât de mic și poate ne'nsemnat să mă arăt,
Totuși nici un om nu are dreptul de-a mă *umili*.

Laïs

Da, voiu asculta, stăpâne.

Chalkidias

Ascultă? Stăpân? *Nu fi*
Supărată. Da, mânia mi-e ridiculă de tot,
Sunt un cap aprins, în margini a mă ține nu mă pot
Și apoi — pe lângă toate — când e vorba ca să mori
Nervii ne slăbesc cu totul și prin ei ne trec fiori.

Schimbând **nu fi** în n u f i i, se produce o asonanță față de u m i l i, dar și în acest caz critica este în asonanță, nu versurile poetului. In manuscript forma corectă nu **fi** se prezintă clar, fără nici o ștersătură fără nici o șovăire. Corectorul C o n v. L i t. dela 1895 crede că-i dator să îndrepte și astfel apare „nu f i i" în rimă cu „u m i l i"; de aici greșala trece și în edițiile următoare.

Din G r a m a t i c a L i m b i i R o m â n e de **Iorgu Iordan:** „Imperativul negativ se deosebește de cel afirmativ, lucru pe care nu-l întâlnim la niciunul din celelalte moduri și timpuri: n u c â n t a, n u l u c r a; n u t ă c e a; n u f a c e; n u a u z i, n u v o r b i, n u c o b o r î. Așa dar forma imperativului negativ este identică cu a infinitivului. La s u n t ar trebui să sune n u f i, **cum se aude și se scrie într'adevăr**, dar mult mai des se spune n u f i i" [3].

Și din **Enzo Loreti:** L a L i n g u a I t a l i a n a: ...Un particolare interesse presenta l'imperativo n e g a t i v o per la II pers. sing.; **esattamente come in romeno, si forma con l'infinito:** non essere (nu fi), non avere (nu avea), non cantare (nu cânta), non credere (nu crede), non sentire (nu simți) [4].

Că „se spune mult mai des n u f i i", de „cum se aude și se scrie într'adevăr", este prin urmare o abatere, și ea nu trebue pusă în socoteala lui Eminescu și încă pentru a-i stâlci rimă. Poetul folosește de altcum la imperativul afirmativ cealaltă formă: „fără grijă fii" (v. 317); „fii bun" (319); „fii cu bine" (335); „fii așa de bun" (503); „ferice fii" (778).

[3] *Iorgu Iordan*, Profesor la Universitatea din Iași: G r a m a t i c a L i m b i i R o m â n e, Editura Cartea Românească. București 1937, pg. 191.
[4] *Enzo Loreti*, L a L i n g u a I t a l i a n a, Edizione romena definitiva, in 2 vol. Edizioni dell'Istituto di Cultura Italiana in Romania, București, Tipografia Tribuna Brașov, Oct. 1941.

Dacă prezidează o logică în rânduirea armoniei interioare dintre formele cuvintelor, atunci ea se vădeşte aici limpede pentru oricine are simţul limbii. In imperativul negativ puterea accentului semantic trebue să cadă cu energie pe negaţiune, aşa încât silaba următoare se strecoară totdeauna fără accent, ca o inutilă existenţă: Nu fi trist; nu fi supărat; nu fi rău; apoape că f i poate să şi lipsească; a f i cuprinde o afirmaţie, care însă trebue să fie dărâmată, pentru că negaţia este axa centrală; şi această dărămare se obţine prin energia accentelor pro şi enclitice, aşa încât pentru f i nu rămâne decât o anemică suflare. Poposirea mai îndelungată prin forma prelungită nu f i i pierde din esenţial: vehemenţa accentului pe **nu** scade, deoarece trebue să împrumute din atenţiunea sa afirmaţiei f i i; în graiul popular moldovenesc f i la imperativul negativ cantitativ devine o foarte scurtă aspirantă nu hi rău, încât **nu** şi **rău** se înfig în auz, comprimând pe f i până la efectul totalei suprimări a înţelesului său noţional singuratic. La imperativul afirmativ procesul este exact contrar: accentul cade pe verb şi atunci cuvântul care primeşte însărcinarea s'o exprime, se luminează acumulând pro şi enclitic accente şi slăbind silabele între cari se înfige. In imperativul negativ **fi** devine afon şi prin aceasta îşi pierde înţelesul afirmativ, cedând negaţiei **nu** puterea întreagă pentru a-şi îndeplini misiunea; în forma de abatere **nu fii** se produce o dispută între roluri: în partea întâia a ideii se ridică negaţiunea **nu**, într'a doua îndemnul afirmaţiunii **fii** şi astfel în locul sintezei se naşte o slăbire în colaborarea noţiunilor.

*

Chinuitoarea întrebare din eterna tragedie a omenirii, care tot încearcă, şi tot zadarnic, să deslege enigma, de-i mai bine a fi sau a nu fi, după **Shakespeare** în monologul hamletian, primeşte în creaţii literare răspunsuri felurite, după constituţia fiecărui creator. **Goethe** împăcat, optimist trăeşte dincolo de materie a cărei metamorfosare înseamnă **a fi:**

Alles muss im nichts zerfallen
Wenn es im Sein beharren...
(Gott und Welt, Eins und Alles).

Kein Wesen kann zu nichts zerfallen!
Das Ewige regt sich fort in allen;
Am Sein erhalte dich beglückt!
Das Sein ist ewig; dem Gesetze
Bewahren die lebendigen Schätze,
Aus welchen sich das All geschmückt.
(Gott und Welt, Vermächtnis).

Lordul **Byron:**

Zähl' jede frohe Stund' im Leben,
Zähl' deine Tage frei von Pein
Und wisse, was sie dir auch geben,
Noch besser ist es, nich zu sein
(In trad. lui Gildemeister, 1866)

Pe temeiu raţionalist şi kantian, alţi scriitori, cum este spre exemplu **Christoph August Tiedge,** (*1752—†1841) şi prin puterea credinţei în nemurire afirmă că nici un pas în natură nu se face spre nefiinţă:

Vom Sein zum Sein geht alles Leben über,
Zum Nichtsein ist kein Schritt in der Natur...
(*Tiedge* Urania, IV. Gesang).

Argumentarea poetică se apropie de jocul sofistic: trecutul nu există pentru că a trecut, viitorul nu există fiindcă încă n'a venit, iar prezentul nu există, el nefiind nici infinită clipă între ce-a fost şi ce va fi. Iată înţelepciunea Brahmanului din **Rückert:**

Vom dem du jetzo sagst: es ist, sagst du: es war
Im Nächsten Nu; das Sein stellt sich als Nichtsein dar.
(10. Buch, Nr. 163)

In rândul marilor cugetători ai literaturii universale **Eminescu** apare torturat de problema existenţei sau nonexistenţei la vârsta de 17 ani. **Mortua est!** cuprinde în versiunea Elena (datată: 1866 Octomvrie) versuri cari au trecut cu oarecare schimbări în poezia cu forma ei definitivă **Mortua est!,** trimisă Convorbirilor Literare din Viena la sfârşitul lui Ianuarie 1871:

Căci nu ştim de este în lume mai bine
A fi sau a nu fi, dar ştie or-cine
Că-un ce care nu e nu simte dureri
Şi multe dureri-s, puţine plăceri

A fi sau a nu fi au nu e tot una?
Au nu e tot noapte lumine şi luna
Când e însă lună vezi umbre cu mii
Când nu e tu umbli şi fără să ştii.
(Ms. *Acad. Rom. 2259, 1—3 v.* apud Perpessicius)

In atmosfera de cimitir, urmărind „bulgării negri căzând pe sicriu", poetul priveşte craniul copilei neînsufleţite, ca şi Hamlet pe cel al „Sărmanului Yorick", cu reflecţii asemănătoare:

Un cran fără creer în loc de o minte
Şi'n el două funduri pustie, în loc
Să văd două negre diamante de foc...

Mai târziu întâlneşte ideea în piesa lui **E. Augier** (sc. VI):

Et remarquez, Laïs, qu'en fait de nouveauté,
N'être plus est la seule après avoir été...

o reţine cu simpatie şi o subliniează în prelucrarea sa, ca şi Karl Saar, după care se orientează:

Aş voi
Să văd altceva. Unica noutate dup' *a fi*
E *a nu fi*. Ce rămâne? (v. 371 (3)

Und *nicht*- sein is ja doch
Die einz'ge Neuigkeit, die nach dem *sein*
Noch übrig bleibt. (Reclam pg. 27)

Intrebării lui Hamlet: ...„nu ştim de este în lume mai bine a fi sau a nu fi", Eminescu răspunde: „A fi sau a nu fi au nu e tot una?", apoi după E. Augier: „Unica noutate dup 'a fi e a nu fi".

*

Motivul **Loreley**, cu originea legendei în jurul stâncii de pe malul Rinului, a avut în Germania numeroase prezintări. La 1801 **Clemens Brentano:** Lore-Lay; 1811 **Nikolaus Vogt,** legendă în proză; 1815 **J. v. Eichendorff;** 1821 Contele **Otto v. Loeben;** concentrată şi de-o ameţitoare muzicalitate rămâne balada din „Cartea Cântecelor", dela apariţia căreia tema n'a mai fost reluată. In schimb revin din când în când în realizări literare motive, momente, comparaţii din fermecătorul subiect. **E. Augier** foloseşte comparaţia femeii ademenitoare de pe vârf de stâncă în scena a VI-a, unde păstorul Chalkidias îşi mărturiseşte decepţia dintre vis şi realitate:

C'est l'orgueil qui parlait, et tu l'as pris au mot.
Oui, je mourrais content du marché qui me tue,
Si je t'avais trouvée au lieu de ta statue;
Mais ce bonheur suprême et si cher acheté,
Auprès de toi, Laïs, je ne l'ai pas goûté.
Je croyais m'approcher du soleil; à sa place
Ce n'était qu'un briliant et froid morceau de glace,
Comme en un jour d'hiver, j'ai vu, je m'en souviens
La neige étinceler aux monts Thessaliens.
O spectre qu'il suffit d'approcher pour l'énteindre,
Cette cime escarpée ou je croyais t'atteindre,
On ne la descend plus qu'en se précipitant;
Mais je te maudirai, du moins, en me jetant !

Das sprach der Stolz in mir, du nahmst es wörtlich
Und dennoch stürb' ich meines Loses froh,
Fand ich dich selbst, nicht deine Statue bloss;
Denn das ersehnte, schwer erkaufte Glück,
Ich hab' es, Laïs, nicht durch dich errungen.
Der Sonne glaubt' ich nah' zu kommen, ach!
Statt dessen fand ich nur ein Eisgebild,
In kaltem Glanz erstrahlend gleich dem Schnee,
Der eines Wintertages mir vom thessal' schen
Gebirg herab engegenglitzerte.
O Truggespenst, das beim Ergreifen schwindet,
Vom steilen Graf, auf welchem du mich locktest,
Giebt's keinen Weg, nur Absturz in die Tiefe!
Ich stürze mich hinab und fluche dir.

Da, vorbea mândria 'n mine şi-ai crezut-o pe cuvânt.
Fericit de a mea soarte eu m'aş duce în mormânt
De te-aş fi găsit pe tine, iar nu statua ta rece.
Eu credeam că fericirea mea nimic n'o va întrece,
Dar, aşa de scump plătită, nu prin tine-o dobândiiu.
Eu credeam că mă apropiu chiar de soare, dar găsiiu
O fiinţă ca de ghiaţă, răspândind o strălucire
Orbitoare, dar lipsită de căldură. Nălucire
Ca din munţii mei tessalici: când din zarea cea senină
Ese steaua dimineţii vestitoare de lumină
Munţi 'ncep pare c'a arde şi e semn cumcă i-a nins.
O nălucă luminoasă, ce-ai pierit când te-am atins,
De pe stânca cea înnaltă unde tu m'ai tot chemat
Nu e chip de mântuire, nici cărare de 'nturnat,
Ci căderea 'n adâncime, deci m'arunc şi te blestem.

*

In scena a noua, când acţiunea se apropie de desnodământ, pentru a pune la încercare iubirea eroinei Laïs, Chalkidias o învinovăţeşte de corupţie, şi viaţă destrăbălată, aruncându-i în faţă cele mai crude cuvinte de ocară:

Dac'ar spune-aceşti păreţi
Ce văzură pe aicia în decursul unei vieţi,
Ar striga la toată lumea ş'ar vesti pe ori şi cine
De ruşinea ta cea mare, de adânc'acea ruşine
A inimei tale sterpe şi lipsite de amor!

Dojana cade grea şi usturătoare, din vers în vers, crescând până la blestem asupra unei v e n e r e.

Cu toate acestea Laïs continuă să dicteze contractul de vânzare şi să renunţe şi la cele din urmă giuvaeruri, cu ajutorul cărora îl răscumpără pe sclavul Chalkidias, deşi ştie că acesta nu-i mai poate aparţine, pentru că după mărturia lui, în munţii Tesaliei îl aşteaptă iubita de demult. Chalkidias încearcă astfel puterea iubirii şi hotărîrea eroinei de a se lepăda de tot trecutul ei; Laïs, din iubire pentru dânsul, îi răscumpără libertatea chiar şi pentru altă femee; în aceste clipe se produce revirimentul în Chalkidias care izbucneşte în apoteozarea unei m a d o n e:

Dacă m'a mişcat atâta a ta mare frumuseţă
Bunătatea ta mă mişcă mai adânc, ş'a ta blândeţă,
Lasă'mă să-ţi spun aceea ce de mult mi-ardea pe limbă:
Inima ta nestricată, pură, care nu se schimbă,
Inima, fermecătoare-o, aşa bună, aşa mare,
Şi pe care mi-ai jertfit-o cu atâta abnegare
M'a învins şi în genunche te ador şi te ascult.

Se ştie că după apariţia poeziei **„Venere şi Madonă“** s'a obiectat poetului ilogica şi neaşteptata schimbare în atitudine sufletească exprimată prin cele două strofe dela urmă, despărţite în mod special cu o indicaţie tehnică, — pausă psihologică — după care se produce întrebarea de-

trezire din ameţeala sentimentelor întunecate: „Plângi copilă?". De fapt autorul pregăteşte pe întinsul întregii creaţii acest moment dramatic. Furtuna dispreţului care se descarcă asupra **Venerei** este turburată necontenit de arzătoare atribute ale iubirii pentru **Madona**, care se naşte din cenuşa **Venerei.** Revolta cea mare împotriva femeii izvoreşte din marea iubire pentru ea, iubire care se simte dela vers la vers şi creşte până la ultima expresie: dumnezeeasca iertare. Numai prin puterea iubirii lui, care tot timpul a clocotit în inima însângerată de desamăgire, a fost în măsură să se birue material şi să recunoască sfinţenia femeii, prin acelaşi sentiment divin. Regăsindu-se ca oameni-materie („plângi copilă?" — ,la picioare-ţi cad"), se împacă prin spirit: „S u f l e t e ! de-ai fi chiar demon tu eşti sântă prin iubire"...

Cu lipsa ultimelor două strofe autorul s'ar fi dovedit poet învins de către om, adăogând finalul, poezia se desăvârşeşte în spiritul pregătit, iar poetul dispreţuind materia cu toate scăderile ei inerente triumfă asupra omului, răspunzând iubirii cu iubire atotiertătoare.

Intâlnind ideea biruinţei spiritului asupra materiei în piesa **Laïs** din scena utlimei încordări şi a fericitei deslegări, prin înţelegerea lui Chalkidias cu Laïs, înţelegere pregătită în desfăşurarea acţiunii, Eminescu s'a întâlnit cu propria sa temă din **„Venere şi Madonă"** şi prin coincidenţa de comportare şi-a verificat încă odată atitudinea sufletească în faţa conflictului dintre păcatul material şi virtutea permanentă:

Inima ta nestricată, pură, care nu se schimbă,
Inima... aşa bună, aşa mare
Şi pe care mi-ai jertfit-o...
M'a învins şi în genunche te ador şi te ascult.
Iartă-mi toate-acele crude imputări ce ţi-am făcut...

Actualizat prin joc de scenă în comedia lui E. Augier, subiectul e comprimat în esenţă poetică de către Eminescu, şi tratat în atmosfera înaltă a artelor surori: sculptura, pictura, poezia. Procesul interior însă nu se deosibeşte. Dela desamăgire la indignare potenţată până la revoltă. Epitetele din E. Augier nu-s departe de invectivă. In acelaşi timp se simte dogoarea dragostei, aşa încât schimbarea dela sfârşit nu-i bruscă, ci firească, pregătită, aşteptată de amândoi cu priviri aprinse şi cu inimi tremurătoare. Elementele dramatice: teama şi compătimirea nu ne părăsesc nici o clipă. In fond versurile citate mai sus dela sfârşitul piesei lui **E. Augier** redau aceaşi stare sufletească din finalul poeziei **Venere şi Madonă:**

La picioare-ţi cad — şi cat în ochi negri-adânci ca marea
Şi sărut a tale mâne — şi-i întreb de poţi ierta!
A fost crudă 'nvinuirea
A fost crudă şi nedreaptă, fără razim, fără fond.
Suflete! de-ai fi chiar demon, tu eşti sântă prin iubire
Şi ador pe acest demon...

I. E. Torouţiu

CRONICA LITERARĂ

ION AGÂRBICEANU: DOMNIŞOARA ANA (Roman). Editura Naţională Gh. Mecu, 1942, Bucureşti.

Literatura părintelui Ion Agârbiceanu, cu poezia ei rurală care musteşte de sănătate morală, plină de vigoare epică, ne-a încântat totdeauna sufletul atrăgându-ne ca o oază într'un deşert, faţă de literatura noastră de după războiu care s'a înstrăinat de fondul nostru etnic şi a părăsit atmosfera curată a artei, infectată fiind de miasmele otrăvitoare ale curentelor şi modelor literare moderne din apus, de spiritul iudaic, disolvant.

Depe băncile şcoalei ne-aducem aminte cu drag de poveştile, istorioarele morale şi nuvelele din: „Trăsurica verde", „In pătura cultă", apoi „Arhanghelii", „Legea trupului" şi „Legea Minţii".

«Domnişoara Ana», roman pe linia tradiţională a sămănătorismului, presintă oameni şi locuri din lumea satelor ardeleneşti, fără dulcegăriile romantismului plat, incolor, caracteristic adeseori curentului sămănătorist care a idealizat poezia bucolică a satului românesc, găsind probleme noui, într'o formă superioară romanelor de mai înainte ale părintelui Agârbiceanu.

Ana Muja, fiica lui Ion Muja, este un puiu de ţărăncuţă care desprinsă din mediul rural, dela cuibul părintesc, şi dată la liceu, nu-şi pierde cumpătul nici firea; n'o ameţeşte nimic, cu toate crizele sufleteşti prin care trece: mândria ei nativă pe care a moştenit-o dela mamă-sa, orgoliul dela tată care se accentuiază în epoca pubertăţii, inferioritatea pe care o ghiceşte în convorbirea cu alte fete, colege, care vin din altă lume, mediu social, ambiţia de a domina, de a învăţa, renegarea şi ruperea relaţiilor cu cei de-acasă, dar care încet prin lovirea de oameni, de viaţă, capătă noui experienţe, şi instinctul ei sănătos o face să-şi revie la normal.

Ana predomină peste colegele din clasă şi fetele din şcoală, prin frumuseţea, naturaleţea, atitudinea şi sclipirile ei de inteligenţă; fiind premiantă în fiecare clasă, atrăgându-şi simpatia directoare şi a întregului corp profesoral, face cea mai mare descoperire pentru ea. când intră în contact cu o lume nouă, străină de viaţă, mediul, moravurile de unde plecase, de inima, sufletul, tinereţea ei, pătura superioară, inteligentă, la care ea râvnea cu toată dragostea îndărătnicia şi sagacitatea ţărănească pentru a pătrunde şi ea, dar care la familia Frunzescu, vara la conac, fiind mulţi invitaţi printre care se

afla şi ea chemată de colega ei Rada Frunzescu, descoperi o altă latură vieţii; lumea pentru care râvnise ani de zile i se părea fără de 'nţeles, ceva ridicol, caraghios, respingător chiar. Ea vrea să fugă, să fugă acasă, la ogor, să părăsească şcoala, când Jean Frunzescu, fratele Radei îndrăzneşte printr'un gest necugetat s'o îmbrăţişeze. La masă aude toate cancanurile, intrigile meschine aşa de obişnuite în „familiile bune", când se trec în revistă toate femeile, cunoscuţii, familiile care nu sunt de faţă.

Şi mai mult, pe malul mării, sufletul virgin al Anei, pudoarea fecioreinică se răvăşeşte în ea de revoltă, se'nchirceşte'n ea văzând plaja plină de trupurile goale ale bărbaţilor şi femeilor cari se prăjesc la soare, în nisipul arzător, subt soarele lui August.

Înapoiată acasă dela mare, Ana după acest contact cu lumea bună, se'ntoarce la ai ei, cu tot sufletul cald, setos de poezia căminului părintesc, de poezia locului natal, de dragostea mamei.

Ana, nu-i mai ocoleşte, nu-i mai este ruşine să spuie că tatăl ei e un mic funcţionar, ba mai mult, când este dat afară, căzând liberalii, partidul care-i pusese'n slujbă, Ana se zbate, pleacă la familii cunoscute până-i găseşte tatei alt serviciu la oraş, iar pe mama o lasă acasă la gospodărie.

La mare Ana a cunoscut pe inginerul Marinescu, prieten de casă al familiei Frunzescu. Acolo, la plaja însorită între inginer şi Ana se înfiripă o discuţie vie, dinamică, tinerească, sinceră care-i duce la căsătorie.

Ana Muja este femee sănătoasă la minte şi la trup, puţin orgolioasă, mândră, conştientă de puterea ei de muncă, voinţă, sinceră, căreia mediul orăşenesc şi şcoala nu i-au putut ştirbi cu nimic din naturaleţea sufletului. Ana e una dintre cele mai realizate şi luminoase tipuri de femee din toată creaţia părintelui Agârbiceanu.

Literatura părintelui Agârbiceanu, ca şi întreaga literatură ardelenească, dela Andreiu Mureşanu la Aron Cotruş sau Petre Neagoie, e tezistă conştientă de rolul ei mare de a trezi conştiinţa ardelenească, a-l pregăti de ardelean pentru lupta împotriva duşmanului de acasă, care-l oprimase de un mileniu de ani; de aceia literatura scriitorilor de peste munţi a fost totdeauna o şcoală, o dogmă naţională, pentru idealurile morale şi naţionale.

«Domnişoara Ana» este o carte, a cărei acţiune se sprijinită pe un plan solid construit, limbă curgătoare; din paginile ei de o mare amploare epică, respiră dragoste de viaţă, de om, mult optimism şi voe bună.

Mihail Spiridonică

N. GRIGORAŞ: DREGĂTORII TÂRGURILOR MOLDOVENEŞTI ŞI ATRIBUŢIUNILE LOR PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC. Iaşi, 1942.

Studiul vechilor instituţiuni este latura cea mai puţin cercetată a trecutului nostru. In afară de unele lucrări perimate cum este cartea lui Brezoianu dela 1882: **„Vechile instituţiuni ale României"**, studiul fundamental mai recent al d-lui C. C. Giurescu din 1926, **„Contribuţiuni la studiul marilor dregătorii"**, vine să lămurească problema marilor sfetnici din jurul Domnului. In afară însă de **boierii de divan,** titulari ai marilor demnităţi în Stat, ce egalează pe acelea de miniştri din zilele noastre, o serie de funcţiuni cu titluri secundare, dar tot aşa de importante pentru bunul mers al vieţii publice, au existat în organizarea veche românească. Ele sunt acoperite astăzi de stratul gros al uitării, fixate în mărturiile documentare ce s'au mai păstrat. Din când în când cercetători pasionaţi vin să dea la o parte vălul spre a scoate la iveală ici colo câte o latură a acestei vieţi, mai puţin sgomotoasă şi pasionantă ca latura politică, dar nu mai puţin interesantă prin rezultate.

Aşa a procedat d. N. Grigoraş, asistent al catedrei de istoria Românilor de la Universitatea din Iaşi, care în cartea cu titlul **„Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuţiunile lor până la Regulamentul organic"**, (Iaşi, 1942, 118 pagini), dă o temeinică lucrare despre slujbaşii de a doua mână din vieaţa publică moldovenească. Autorul are în vedere târgurile moldoveneşti, de a căror administraţie se ocupă.

Oraşele Moldovei au la origină reşedinţele stăpânitorilor, popasurile negustoreşti făcute pe marile drumuri comerciale internaţionale şi centrele de desfacere a unor anumite materii prime, precum şi relaţiile comerciale cu Ardealul, care sunt anterioare întemeierii principatului. Autorul, spre deosebire de credinţa altor cercetători cari afirmă că oraşele moldovene s'au întemeiat cu cetăţeni de împrumut, e de părere că aceştia din urmă au o origină curat românească.

Potrivit dreptului de Magdeburg şi obiceiului pământului — după care se conduceau — oraşele Moldovei erau organizate având în frunte un primar şi doisprezece consilieri. Primarul purta denumirea de **Şoltuz** dela germanul **Schultheiss**, intrat la noi prin filieră polonă (szoltys), iar consilierii **pârgari** dela germanul **Bürger.**

Şoltuzii şi pârgarii se alegeau dintre locuitorii târgurilor pe timp de un an, cu drept de realegere. Aveau cancelarie proprie şi întreţineau corespondenţă cu oraşele de peste graniţă, în limbile: latină, germană şi slavonă. Scrisorile în limba germană, care s'au păstrat, dau şoltuzilor numele de **Groffi**, iar pârgarilor — cari formau consiliul de administraţie şi scaunul de judecată — **Stuhl.** Sunt menţionaţi în documente începând de pe la 1435. Până în a doua jumătate a veacului XIV, ei au fost cei mai de seamă funcţionari din târguri. Ca atribuţii, judecau diferite pricini, aplicau pedepse, dădeau documente care erau valabile chiar fără să fi fost întărite de Domn. De pe la 1600 înainte, Domnul va trimite în târguri un reprezentant al puterii centrale — **Ureadnicul** — care începe să fie menţionat în documente înaintea şoltuzului. Instituţia şoltuzului şi pârgarilor va decădea pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, când se constată că în anumite oraşe aceşti demnitari se aleg dintre „haimanalele târgului", cum este cazul cu menţiunea din privilegiul Târgului Frumos din 1815, care preconizează că aceştia „să lasă slobozi şi scutiţi de toate havalelele şi angaralele ce vor fi asupra altor locuitori birnici".

Tot ca reprezentanţi ai puterii centrale în târguri sunt şi delegaţii marilor vornici — însărcinaţi la început cu strângerea dijmelor rezultate din vânzarea tuturor mărfurilor — **vornicii de târg.** Atribuţiunile acestor funcţionari vor evolua în decursul timpului, iar autoritatea lor va creşte necontenit, trecând peste a dregătorilor aleşi: prin secolul al XVII-lea, îndeplinesc şi funcţiunea de judecători. Impreună cu fruntaşii târgului trebuiau să aibă grija de locuitorii veniţi din alte părţi. Nici o construcţie nu se putea face în oraşe fără încuviinţarea vornicilor târgului. Numiţi de capul Statului, ei vor fi în cursul veacului al XVIII-lea organele executive domneşti, neţinând seama decât în mică măsură de interesele şi nevoile locale, lucrând numai după ordinele puterii centrale.

Pentru strângerea dărilor din târguri existau diferite categorii de funcţionari: judecătorii, globnicii, pripăşarii, osluharii, presubţii, etc., cari s'au înmulţit mai cu seamă în secolul al XVIII-lea, când avem epoca de fiscalitate excesivă. Târgurile dădeau cea mai mare parte din impozitele intrate în visteria domnească. Primul recensământ fiscal datează la noi din 1674, când Dumitraşcu Vodă Cantacuzino obligă pe târgoveţi să plătească, pe lângă darea domnească şi „colacii vlădiceşti". In secolul al XVIII-lea au fost supuse la impozite noi toate categoriile de locuitori fără excepţie, deşi Domnul — în cazuri individuale — acorda diverse scutiri. Afară de oraşele Iaşi şi Botoşani, impozitele erau aceleaşi în toate târgurile. In acest din urmă oraş, birul şi celelalte venituri formau averea soţiei Domnului, care le aduna prin funcţionarii ei.

In capitala ţării exista un funcţionar deosebit, **Aga,** cu atribuţiuni de **prefect de poliţie,** care arenda şi controla măcelăriile din Iaşi, având sub ascultare şi pe unii funcţionari poliţieneşti din celelalte oraşe. Până la un punct, atribuţiunile agăi se identificau şi erau subordonate **Marelui Hatman,** comandantul militar al capitalei şi al întregei ţări. Pentru fixarea atribuţiu-

nilor acestui dregător s'ar mai fi putut utiliza cu folos: Iorga, **documente şi cercetări cu privire la istoria financiară în timpul Fanarioţilor"**, Buc. 1902, p. 29—31; Dionisie Fotino, **Istoria generală a Daciei**, t. III, p. 338; **Arhivele Basarabiei**, 1938, p. 154, etc.

Şoltuzii şi pârgarii erau dublaţi, ca rosturi administrative, de către **Pârcălabi**. Deşi rezidau în târguri şi se amestecau la administraţie, rostul lor adevărat era mai mult în ţinuturi. Pârcălabul unui ţinut de la graniţă — cum erau Cernăuţii sau Putna — se numea **Staroste**. Starostia de Putna, fiind de o mare importanţă pentru legăturile de vecinătate cu Ţara Românească şi pentru menţinerea privilegiilor ţinutului Vrancei, în vremuri turburi ca pe timpul lui Constantin Cantemir, a fost ilustrată de persoane de mare prestigiu ca **Miron Costin**, care a pacificat ţinutul graţie măsurilor de autoritate luate din proprie iniţiativă. Tot astfel, pentru veacul al XVIII-lea, când frământările din Polonia reclamau o atenţie deosebită la graniţa de Nord, Starostia de Cernăuţi a fost ocupată un număr mare de ani de către Românul de origine franceză Enăcache Milo, bunicul artistului Matei Milo, fin diplomat, care va avea şi un rol de mediator la pacea dintre Poloni şi Tătari, ca delegat al Porţii şi Domnului Moldovei.

Locul pârcălabilor şi starostilor va fi luat cu timpul de către **ispravnici cari** — în esenţă, — având aceleaşi atribuţii, nu sunt decât vechii funcţionari cu o denumire nouă.

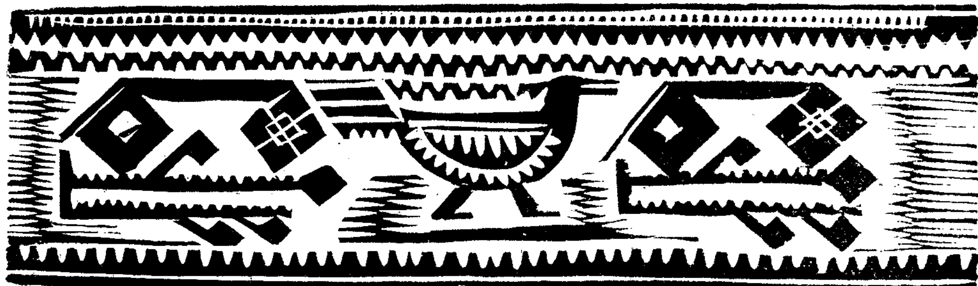
Atribuţia tuturor acestor dregători, cel puţin până la hrisovul lui Gr. Al. Ghica din 1776, era, ca şi în Apusul Europei, din sumele plătite de cei ce aveau nevoie de serviciul lor. Datorită acestui fapt, unele dregătorii se cumpărau cu bani de la Domnie.

In veacul al XVIII-lea, secol al influenţelor apusene, s'au făcut — pe lângă alte reforme — şi încercări de organizare a municipalităţii moldoveneşti. Vechea administraţie condusă de şoltuz şi pârgari a fost înlocuită cu **Epitropia de târg**, în care patru epitropi aleşi purtau de grija târgului. S'au înfiinţat atunci în oraşe: Comisia epitropilor casei orfanilor, Casa „doftorilor", Epitropia casei pădurilor, Casa apelor, Epitropia casei şcoalelor, etc.

Cartea d-lui Grigoraş, are meritul de a fi făcută după isvoare. Unele dregătorii ca aceea a **Serdarului de Orhei** şi a **Căpitanului de Codru de la Fălciu**, n'au fost cercetate deloc, deşi titularii sunt rezidenţi în târguri şi material ar fi suficient. Deasemenea, dacă s'ar fi recurs la mai multe exemple din materialul documentar, s'ar fi stabilit cu mai multă precizie atribuţiunile diferitelor categorii de funcţionari, care în felul cum sunt expuse par cam amestecate.

Dar pe deasupra acestor obiecţiuni, cartea tânărului cercetător rămâne o bună contribuţie la progresul ştiinţei istorice.

V. Mihordea

CRONICA REVISTELOR

■ **Ramuri**, Martie, 1943. Intr'un articol plin de interes, bine documentat și scris, intitulat „Urme iliro-tracice în folclorul românesc“, d-l **Scarlat Struțeanu**, aduce prețioase contribuții la problema înrâuririi suferită de cultura clasică, greco-romană, din partea înaintașilor cari au stăpânit pământurile noastre, cu peste două milenii mai în urma, iliro-tracii.

Concepția asupra nemuririi sufletului, credința în metempsichoză, este însușită de filosofia veche grecească, în chip evident din contactul cu iliro-tracii. Cultul lui Dionysos, la greci, iar la romani al lui Bachus, nu fac decât să reproducă, în fond, cultul zeului iliro-trac, Zalmoxis.

Orfismul spiritualizează datele amorfe, de factură oarecum barbară, primitivă, ale credinței iliro-trace, iar cugetarea grecească reprezentată mai cu seamă prin Thales din Milet, Parmenide, Pythagora, Empedocle, Platon, etc., ne indică astfel că omul trebue să se deprindă de sub povara elementului titanic spre a se întoarce pur lângă Dionysos, din care sufletul păstrează încă o parte vie.

Creștinismul, așișderea, prin intermediul filosofiei grecești, îmbrățișază doctrina nemuririi sufletului.

Folclorul românesc înglobează elementele de mai sus, iar, mai departe, „poezia dorului“, doinele noastre, tânjirea sau tendința către ceva necunoscut, către ceva care nu este, oglindesc aceiași puternică temelie iliro-tracă. Ritualul înmormântărilor, călăuzit de aceiaș credință a nemuririi sufletului, „priveghiul mortului“, cu focuri aprinse, cu jocuri, bocete și celelalte, sunt forme orgiastice, iliro-trace.

In folclorul nostru a mai rămas, tot de la iliro-traci, un element panteist, înfățișat prin invocația „foaie verde“, cu care încep în deobște poeziile noastre poporane, și a mai rămas, de asemeni, și un rudiment dramatic, cum este cel din „Miorița“, unde dialogul obicinuit în cultul lui Dionysos, ca și în tragediile grecești cari i-au urmat ca desvoltare, este aci înfățișat de cel dintre cioban și oaia sa credincioasă. Iar, ca urmare a panteismului iliro-trac, întreaga natură participă la moartea ciobanului.

Iată, concluzia îndreptățită a autorului suspomenitului articol: la nobila origină latină a limbii noastre, trebue să adăugăm și mândria unui izvor de tot atât de mare prestigiu, izvor care a adăpat atât spiritualitatea cugetării vechi eline cât și pe acea a culturii romane mai târziu, pentru ca azi să-l găsim, încă din plin oglindit în sufletul și în creația noastră poporană!

In restul numărului, semnalăm următoarele colaborării:

Dem Basarabeanu: Imn (Poezie); Aurel Tita: Brutarul Cerului (Poezie); Petre Drăgoescu: Belea; A. C. Calotescu-Neicu: Epigramă; G. Roiban: Din stepe 'n vâlvătaie (Poezii); Jul. Giurgea: In luptă cu editorii; V. Popa Măceșanu: Părăsire (Poezie). Petre Drăgoescu: Cronica dramatică; T. Păunescu-Ulmu: Insemnări; Const. Gr. Mihai: Comentarii filosofice; Despina Teodorescu, Dumitru Imbrescu, C. D. Papastate: Cărți.

■ **„Luceafărul“** Martie 1943. D-l **D. D. Roșca**, într'o conferință ținută la Radio și întitulată: **Temeiuri filosofice ale ideii naționale,** încearcă să desprindă rațiunile cari alcătuesc, în fața scaunului de judecată al spiritului, sprijinul fenomenului numit națiune.

După d-sa, două sunt tipurile de speculație mai importante cari pot oferi ideii naționale temeiuri propriu zis filosofice. Primul tip este cel al unei filosofii de factură naturalistă, de inspirație științifică. In această filosofie naturalistă, care reintegrează pe om complet în natură, politicul ne apare ca o prelungire a biologicului, iar marile comunități omenești — națiunile — se prezintă ca produse oarecum fatale ale Naturii, ca **varietăți naturale ale**

unei specii biologice. Lupta pentru existenţă şi individualitatea etnică a unui neam apare astfel ca un **acord cu legile imanente ale firii.**

Această justificare, însă, a filosofiei naturaliste, autorul o limitează şi repudiază în parte, întrucât ea nu face decât să transpună în lumea omului legi constatate în lumea altor specii decât cea umană, ridicându-le la valoarea de norme politice; sunt **temeiurile tari** ale ideii naţionale, cari slujesc — prin aceleaşi neînlăturate legi ale firii — numai naţiunile puternice din punct de vedere cantitativ.

Al doilea tip de speculaţie este cel **spiritualist.** Este cel al unei filosofii care procedează mai critic. Dintre toate fiinţele pământului, omul singur îşi făureşte o **lume ideală,** după chipul căreia vrea să-şi modeleze vieaţa, realitatea; impune realităţii legile spiritului său. Voinţa omului predomină în cultură şi pretutindeni.

In vieaţa politică, se desenează un **optimum** către care toate naţiunile au dreptul şi datoria să tindă; toate popoarele Europei şi-au adus contribuţia la făurirea acestui înalt ideal, la elaborarea acestei table de valori. Fiecare naţiune — mare sau mică — ne apare astfel, nu ca o varietate zoologică, ci ca un **rezervor de puteri creatoare de cultură originală,** ca o **fecundă pepinieră de creaţie proprie spirituală.**

Astfel, fiecare popor reprezintă **o valoare unică în lume.**

Dreptul la vieaţă, la libertate şi la teritoriul apărat cu sângele înaintaşilor nu mai poate fi discutat; totul, din acest punct de vedere, dă perspectiva unor drepturi inalienabile, sub egida cărora toate naţiunile ne apar egale, în sensul statornicit de însăşi filosofia kantiană: **dreptul fiecărui popor are ca limită dreptul celorlalte.**

Intrucât ne priveşte pe noi, Românii, trebue să ne îndreptăm eforturile şi rezistenţa noastră tocmai pe această cale, pe care ne-o deschide **conştiinţa că avem, ca naţiune, drepturi inalienabile la vieaţă şi la libertate.**

Deşi va trebui să amintim autorului că drepturile noastre pot fi pe deplin sprijinite din ambele perspective ale disjuncţiei efectuate de d-sa, nu putem totuş decât să recunoaştem că articolul expus mai sus este un nou prilej de înviorare spirituală pentru dârza luptă în care ne găsim, ca naţiune.

Cu toată influenţa suferită, pe deoparte prin poezia Elenei Farago, pe de alta prin cea a lui Arghezi, precum şi în ciuda unor mici lipsuri în ce priveşte forma, semnalăm poemele semnate de **Zorica Laţcu.** Redăm unele părţi mai evocatoare ale aecstor poeme:

„Eu aş fi vrut să am mireasma rară
„A unui câmp cu flori de primăvară,
„S'alung din părul tău plin de lumine
„Mirosul tare-al mâinilor străine!".
(Intoarcere).

Sau:

„Era frumos, cu barba ca floarea de [alun,
„Cu ochii plini de vraja ţărilor [albastre.
„Eu mi-am adus aminte de veacul [cel străbun!
„Oare vreun zeu să şadă pe prispa [casei noastre?".
(Un oaspe)

Temperarea exuberanţei lexicale şi imagistice şi urmărirea unor accente mai proprii s'ar impune autoarei pentru a ne înfăţişa o poezie din plin acceptată.

In restul sumarului, redăm:

Ioan Râmbu: Carte poştală dela Bokowskaja (versuri); B. Frunte: Psalm (versuri); V. Copilu-Cheatră: Peţitorul (nuvelă); Ion Şiugariu: Idilă de toamnă; Indem; Rob (versuri); Mihaela Papilian: Pomul de Crăciun; Vals de Brahms (versuri); Ştefan Aug. Doinaş: Jucătorul de şah (versuri); I. Cârja-Făgădaru: Bătaia (nuvelă). Texte, scrisori şi amintiri, Gh. Tulbure: Octavian Goga în scrisori. Gând şi faptă, Costin I. Murgescu: O culegere de studii şi texte filosofice. Cronici, Victor Iancu: Tot cu privire la natura valorilor estetice; Vasile Gionea: Din proza nouă (Ion Vlasiu: Poveste cu Năluci; Corneliu Axente: Legea Munţilor); Mihai Nanu: Triptic bucovinean; Olimpiu Boitoş: Petre Pascu, Plaiuri. Insemnări şi recenzii, Corespondenţa lui Oct. C. Tăslăuanu (Olimpiu Boitoş); N. P. Vaidomir: Drepturi româneşti in Transnistria (George Potra); C. V. Gheorghiu: Am luptat în Crimeea (Mihail Spiridonică); Romanul „Ion" în limba germană (Licu Pop).

A. I.

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREŞTI

Mihail Pizanty: Aperçu général sur L'Industrie, Petrolière de Roumanie.
I. C. Cazan: Alexandru Vlahuţă către Gheorghe Buşilă.
Scarlat Preajbă: Câteva cuvinte despre Antioh Cantemir.
Prof. Gh. Macovei: O viaţă de Muncă, (Prof. I. Simionescu).
F. M. Petre: Chiriaşii Doamnei Bârsan.
M. Sadoveanu: Zodia Cancerului (Roman istoric).
Damian Stănoiu: Furtună în Iad şi linişte pe pământ.

EDITURA „CUGETAREA" GEORGESCU-DELAFRAS BUCUREŞTI

Emilian Vasilescu: Probleme de psihologie Religioasă şi filosofie morală.
Emilian Vasilescu: Apologeţi Creştini, Români şi Străini.
I. Gr. Oprişan: Vaduri şi Bulboane.

EDITURA „FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ" BUCUREŞTI

Al. T. Stamatiad: Cortegiul Amintirilor (Poeme şi Poezii). Ediţie definitivă.
Pedro Calderon De la Barca: Viaţa este Vis (Comedie în 3 acte). Trad. din limba spaniolă de **Al. Popescu-Telega.**
N. Davidescu: Renaşterea (Poem).
Eusebiu Camilar: Cordun (Roman).

EDITURA „NAŢIONALĂ GH. MECU" BUCUREŞTI

Titela Col. Haqué: Tanti Radio, Povestea Poveştilor.

„TAUCHNITZ-EDITION" LEIPZIG.

Manfred Hausmann: Abel mit der Mundharmonika (Roman).
Werner Beumelburg: Sperrfeuer um Deutschland, Darstellung des Weltkrieges 1914—1918.
Werner Helwig: Raubfischer in Hellas (Roman).

R E V I S T E

„Transnistria Creştină", An. I, Nr. 2, Aprilie-Iulie 1942.
„Ramuri"; Iulie-Dec. 1941, Mai 1942. Craiova.
„Viaţa Ilustrată", An. IX, Nr. 1-9, Martie-Noem. 1942.
„Revista Asociaţiei învăţătorilor Mehedinţeni", An. XV, Nr. 7, Sept. 1942.
„Revista Generală a Invăţământului", An. XXX, Nr. 4-5-6, Apr.-Mai-Iunie 1942.
„Arhivele Olteniei", An. XX, Ian.-Dec. 1941.
„Orizonturi", An. III, 11-12, IV, 1-2, Febr.-Mai 1941, Galaţi, IV, 3-12, Martie 1942.
„Analele Educaţiei Fizice", An. X, Nr. 1, 1941. An. X, Nr. 2, 1941.
„Analele Moldovei", Vol. I, fasc. I-II, Ian.-Dec. 1941.
„Biserica ortodoxă română", revista Sfântului Sinod, An. IX, Nr. 7-8, Iul.-Aug. 1942.
„Analele de Psihologie", vol. VIII, An. 1941, Dir. C. Rădulescu-Motru.
„Vatra", An. VII, Nr. 1, Ian. 1942. Nr. 2-3, Febr.-Mart. 1942. Nr. 6-10, Iun.-Oct. 1942.
„Biserica şi Şcoala", An. LXVI, Nr. 4-52, Ian.-Dec. 1942.
„Universul Literar", An. LI, Nr. 3-31, Ian.-August 1942.
„Gazeta Municipală", An. XI, Nr. 506-532, Ian.-Aug. 1942.
„Acţiunea", An. XIII, Nr. 3632, Iulie 1942, Galaţi.
„Gazeta Transilvaniei", An. 104, Nr. 77, Oct. 1941, Braşov.
„Tribuna Tineretului", An. V, Nr. 100, Iulie 1941.
„Raza", An. XII, Nr. 642, Dec. 1942, Chişinău.
„Dobrogea Jună", An. XXXVIII, Nr. 47-48, Dec. 1942.
„Tribuna Şcoalei", Aprilie 1942.
„Ortodoxia", An. IX, Nr. 16-35, Dec. 1942.
„Informatorul Comercial al Cooperaţiei", An. IV, Nr. 16, Iulie 1942.
„Răsăritul" Nr. 11-12, Ana 1941.

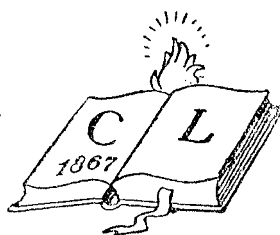
CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXVI N-RUL 4 APRILIE 1943

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI IN REDACȚIE:

ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

LEOPARDI, POET FILOSOF

Giacomo Leopardi, unul din marii poeţi lirici ai Italiei în secolul trecut şi unul din celebrii poeţi ai lumii, este prezent în conştiinţa oricui prin nota lui de pesimism. Această constatare implică şi gândirea filosofică, în orice caz atitudinea filosofică, astfel că prezenţa lui Giacomo Leopardi în atenţia noastră este nu numai justificată, dar şi presupusă. In ce ne priveşte o vom confirma prin studiul de faţă, în care, dela început, vom preciza datele şi aspectele cele mai expresive, pentru a-i încadra figura şi opera.

Precum notam odată într'un itinerar adriatic, nota locului la Recanati, unde s'a născut şi a meditat poetul, este până azi, prin el, tristeţea calmă. Marea se zăreşte, de acolo, sub cel mai înalt promontoriu, sub lumina pe care o surprinzi acum, care este cel mai leopardian accent al peisagiului. Linia colinelor, în suprapunere, îşi întrerupe monotonia prin crestătura coroanei de măslini pe zare şi prin convulsia brazdelor adânc despicate. Incolo, verdele rece al vegetaţiei, aceeaşi, exasperant de aceeaşi.

In zare, abia se ghiceşte marea. Abia o întrezăreşti, ca Poetul speranţa evadării din aceste locuri. Presimţi înseninarea zilelor şi nopţilor lui, vagă, departe, în zare. Şi te gândeşti: ce poate fi mai trist ca linia mării, printre dealuri, ascunsă, dimineaţa, seara, noaptea, în ceaţa depărtării? Ce e mai trist ca o linie albastră, la care se limitează pentru tine, zile şi ani, imensitatea mărilor, în care-ţi naufragiază sufletul?

Marea lui Leopardi, dela Recanati, pare oglinda de lac adormit din atâtea poezii ale lui Eminescu.

O simplă linie albastră, aşa dar, în soare, în ceaţă, dreaptă şi mereu aceeaş.

Această linie de orizont marin, care i se întindea în faţă pe sub perindarea norilor, a fost unul din cele mai fireşti motive ale meditaţiei şi ale pesimismului său.

Acolo, în faţa acelei mări, ani de ani, cu privirea pe o singură linie, care era, în presimţirile lui de tânăr romantic, altceva decât târgul Recanati, casele din Recanati, oamenii din Recanati, părinţii din Recanati, cărţile lui din Recanati, ideile lui de acolo, idilele lui de acolo.

Linia aceea era o promisiune vagă de altceva, ca şi mica înălţime din dosul caselor părinteşti, pe care se retrăgea adesea,

spre a scruta altă zare, mai plină de mister şi mai atrăgătoare: Infinitul.

Casa părintească, palatul Contelui Monaldo Leopardi, stătea la mijlocul unei întreite răspântii: un drum spre mare, altul spre Roma şi altul spre sanctuarul din Loreto. Dintre toate, pe unul singur n'a apucat-o poetul niciodată: pe cel din urmă.

Romanticii de pretutindeni, şi cu ei Leopardi, ori s'au dovedit cu adevărat necredincioşi în pesimismul lor, ori exaltaţi credincioşi, cu neaşteptate elanuri de supraomenesc optimism. Leopardi, mort prea de tânăr, a avut nefericirea să trăiască îndeosebi cea dintâi atitudine.

Mai notez însă, în topografia leopardiană, o altă răspântie: aceea dintre idila ferestrelor din faţa palatului, cu Silvia cântând, sau Nerina gânditoare şi dintre grădina cu înălţimea Infinitului. La mijloc, între idilă şi dramă, stătea, cu ademenirile şi tulburătoarea-i desamăgire, toată ştiinţa lumii, în biblioteca tatălui său.

Iată punctele de zodiac, între care s'a depănat firul existenţei acestui nefericit poet, până la 20 de ani.

Sensibilitatea lui de copil bolnav cu sufletul şi cu trupul, i-a fost exasperată, între aceste puncte, de nenumărate contrarietăţi: severitatea mamei sale, austeritatea căminului, asprimea educatorului preot, conştiinţa decrepitudinei sale premature („sunt un trunchi de copac insensibil aproape", mărturisea Leopardi pela 20 de ani); perspectiva de a orbi din cauza cititului (dar: prin nevoia de-a înceta cu astfel de excese, din filolog, adâncindu-se în meditaţia care nu presupune ochii deschişi, tânărul Leopardi s'a regăsit definitiv poet şi gânditor); apoi conştiinţa ridicolului înfăţişării sale şi totuşi frenezia elanurilor sentimentale, de nu chiar erotice; hipertrofierea Eului, care-i exaspera orgoliul până la negarea celor mai emoţionante idealuri ale vremii; chinul contactului cu Natura, socotită de el „mamă vitregă" a omenirii şi totuşi „sfântă"; contrastul dintre realitate şi ideal; totul şi toate au făcut din Leopardi un erou al chinului sufletesc.

Spre deosebire de înaintaşul său şi prevestitorul cel mai sensibil al Romantismului, care a fost pentru secolul XIX italian, scriitorul Ugo Foscolo, Leopardi n'a putut crede totdeauna în vanitatea Iluziei şi a nimicit astfel în sufletul său cea mai aptă predispoziţie, care l-ar fi adus, pe valurile bântuitei sale existenţe de o zi, în faţa lui Dumnezeu.

Literar, Leopardi a rămas în cadrul poeziei metafizice şi n'a pătruns în zonele de sus ale inspiraţiei mistice. Prin aceasta, un poet ca Dante îl covârşeşte.

Dar şi din acest punct de vedere pur filosofic, se notează lipsa unui sistem (preocupaţi de interesul literar, nu-i facem o vină din aceasta) al gândirii sale.

Mai mult încă: ridicarea Poetului până la metafizic, este rară şi întâmplătoare. Căci mai totul din punct de vedere al gândirii filosofice se reduce în Poezia sa la atitudini etice, impresionante cel mult prin aplicarea lirică la teme luate din antologia locurilor comune. In aceasta constă însă tocmai salvarea lui Leopardi ca

poet şi constatarea precisă că el nu a fost un mare gânditor, în detrimentul unui alt adjectiv „mare" aplicat Poetului.

Alegându-şi drept cei mai dragi prieteni în vieaţă amintirile, iluziile, visul, luna, durerea şi gândurile, cu toate că a practicat în vieaţă şi artă cele mai înalte probleme ale existenţei — dela problema Morţii la problema Creaţiei — preocupările metafizice n'au întunecat în sclipirea gândului său emoţia (sentimentul deci), cu care a constatat aceste probleme, nu cu originalitatea cu care le-ar fi rezolvat.

Şi atunci, în corul unor spirite înfrăţite prin acelaş suflet şi gând, care răspund în Lirica secolului al XIX-lea la numele de Novalis, Lenau, Höelderlin, Vigny, Musset, Shelley sau Eminescu, Giacomo Leopardi se defineşte drept poetul „plictiselei de vieaţă", al exasperantului „taedium", al marei nelinişti, al dorinţii nesatisfăcute de Infinit, cu decepţia „finitului" în suflet, deci ca poetul cu o supersensibilă conştiinţă morală, dar nu ca un mare şi original gânditor.

De altfel, aşa trebuia să fie.

Căci, se înţelege, în marea Poezie lirică a omului, există poezia cânt şi poezia gând.

In orice poezie lirică, oricât de rămasă în raport de valoare sentimentală — cântecul pur — persistă, cât de cât, şi o ideie, care s'o lege de gând, de aptitudinile intelectuale şi filosofice ale Poetului, din sufletul căruia s'a întruchipat. După cum există alte poezii lirice, în care gândul este precumpănitor: poezia aşa zisă filosofică, în care se ascunde, aproape intimidat de o atât de înaltă filosofie, cântecul, sentimentul. Intre ele se iveşte rar de tot poezia lirică propriu zisă, cu drept de capo d'operă, în care tendinţele se armonizează (vezi cazul Dante).

Romantismul, deci secolul XIX, care a însemnat un total desechilibru sufletesc, n'a fost apt pentru asemenea armonizări. El a cunoscut din punct de vedere liric sau Poezia cântec sau Poezia gândire, pe care a şi impus-o de altfel ca nici o altă epocă. In cazul Italiei — se crede, ţară de cântec prin excelenţă — ne-am aşteptat la precumpănirea acestei lirice cântec, mai ales ţinând seama de începuturile ei printr'un poet ca Metastasio. Dar apoi, în plin secol, cu Foscolo şi Leopardi, iar mai târziu cu Giosuè Carducci şi cu d'Annunzio, mai putem vorbi aşa? Dar apoi constatarea că tocmai Sudul Italiei — acolo unde cântecul se presupune mai firesc — a fost totuşi patria marilor gânditori italieni, dela Campanella şi Bruno, la Vico şi la filozofii Italiei moderne?

Lirica italiană este, aşa dar, foarte adesea grea de gânduri, sau, în ori ce caz, susţinută de persistenţa convingerilor intelectuale şi mai ales a aptitudinilor morale.

In ce-l priveşte pe Leopardi, după cele văzute din biografia lui, putea el să cânte numai? Putea lirica lui să fie cântec fără gând? Se putea el lipsi ca refugiul chinuitelor sale stări sufleteşti să-i fie tocmai gândul şi meditaţia?

Iată dece Leopardi nu a scris poezie aproape, fără a pleca dela un gând bine statornicit în conştiinţa sa morală (dar obser-

vaţia nu exclude, fireşte, ca opera sa în proză, *Operetele morale*, mai apte tocmai pentru că erau operă în proză, să menţină acelaş contact cu gândul şi cu preocuparea metafizică; în ce priveşte *Lo Zibaldone*, caetul de însemnări zilnice, „ziarul contemplativ al unei suferinţe care tinde să se purifice şi să devină cânt", precum a fost definit şi în care poetul îşi consemna impresiile din nenădăjduitele-i lecturi, acest *Zibaldone*, prin definiţie, trebuie să ne apară drept păstrătorul cel mai fidel al gândurilor şi meditaţiilor lui.

Cercetătorii au putut stabili până şi filiaţia gândirii leopardiene, faţă de diferitele şcoli filozofice, precum şi valoarea în sine a unei „filosofii leporadiene", care s'ar schiţa în acest fel: după el vieaţa omenirii în Antichitate era mai fericită decât vieaţa de azi, în măsura în care sforţările omenirii de azi de a micşora nefericirea care o copleşeşte, sunt deşarte. Ce ne emoţionează însă din tot fenomenul leopardian, rămâne conştiinţa dezolantei sale singurătăţi lăuntrice, cu toată prezenţa filozofiei din care au luat fiinţă, plastic şi muzical, sincer înfrăţite cu gândul, cântecele lui, poezia leopardiană.

Care erau aceste gânduri? Iată câteva: In faţa implacabilului destin, orice iluzie şi-ar face omul, se spulberă (poema *Bruto Minore* din 1821—1822); răul şi suferinţa fiind inerente vieţii omeneşti, a te sustrage lor este un lucru demn de cea mai gravă ofensă a firii omeneşti însăşi; de aci condamnarea sinuciderii, în *Dialogul dintre Plotinius şi Porfir*; Mitul, drept simbol al închipuirii, al fanteziei, al tinereţei omenirii, a fost cel mai binefăcător refugiu al ei şi este desigur un păcat că Mitul a dispărut *(Imnul către Patriarchi*, din acelaş an, dar mai ales imnul *Primăverii)*; „Timpul şi imensitatea Naturii, în care omul, mic atom al vieţii, se pierde şi se îneacă, este cea mai tulburătoare confruntare a noastră cu noi înşine" (celebra poezie *L'Infinito)*; sufletul omului încearcă, cu ajutorul filosofiei platoniciene, să se ridice până la contemplarea idealului de perfecţiune şi de frumuseţe, pe care îl poate întruchipa uneori icoana ideală a femeii visată şi negăsită *(Alla sua donna)*; în faţa misterului Naturii şi al întrebării omului: „Iar eu ce sunt, eu?", la ce bun orice străduinţă? *(Cântecul de noapte al unui păstor rătăcitor prin Asia*, dela 1829); sau, în sfârşit, gândurile din *La Ginestra* (care încheie ciclul inspiraţiilor sale şi este din 1836), toate şi atâtea altele câte mai închid celelalte poezii şi *Operetele morale* (dialoguri filosofice prin excelenţă), sunt gândurile ce se pot identifica în marea simfonie de modulaţii şi de inspiraţii a poetului din Recanati, care a rămas, mai presus de orice, în cadrul poeziei filosofice, în primul rând un mare poet.

Din lumea şi noianul de gânduri, aşa precum răsare floarea ginestrei din lava depe Vezuviu, se aude dominant cântecul (Leopardi şi-a intitulat culegerea de versuri *I Canti)*, iar din el, ca o temă preferată, se desluşesc, drept conştiinţă a nevoii de cântec, *Idilele*.

Alexandru Marcu

POETUL EROU GEORGE VAIDA

Cinstind deopotrivă, în prea scurta lui viaţă, atât uniforma de locotenent activ, cât şi laurul poesiei, George Vaida a căzut la datorie, atacând Odesa. Era în 17 August 1941. O dimineaţă morocănoasă, de plumb, se înălţa încet şi prevestitor de după dealurile Vacarjanilor, anume zăbovind şi temându-se parcă de ceeace avea să se petreacă în cursul zilei. Asemeni unor uriaşe steaguri de doliu, norii din ce în ce mai negri şi mai groşi se vânzoliau mereu peste lanurile de porumb zdrenţuite de schije, slobozind din adâncuri fără fund săbii de vânt rece şi mărunţi stropi de ploaie, la fel de pătrunzători. Pământul scropos înghiţea până peste gleznă bocancii, iar foile de cort, prinse pe umeri ca nişte aripi de arhangheli în crâncenă luptă cu puterile necurate, fâlfâiau într'una, acum desfăcându-se ca evantaiul, acum strângându-se la loc pe trup, spre a se putea distinge bine, dedesubt, raniţa, lopata şi cartuşiera.

Nimeni nu vorbia. S'ar fi părut că nici chiar şoapta n'a fluturat vreodată pe buzele atât de împietrite în acele clipe. Numai ochii spuneau tumultul sufletelor, numai ei trădau jarul lăuntric. Aşa cum se întâmplă totdeauna în preajma hotărîrilor supreme, când viaţa îţi apare frumoasă şi utilă numai în măsura în care ştii s'o căleşti în pericole şi, dacă e nevoie, s'o dărueşti întreagă pentru neamul tău.

Asemenea momente trăiau, în dimineaţa aceea despletită, ostaşii companiei de grăniceri comandată de locotenentul George Vaida. Se aflau în pragul unui nou atac. Din urmă, dela câţiva kilometri, artileria noastră grea le deschidea drum. De aproape un sfert de oră, obuzele descriau prin văzduh nezărite şi uriaşe arcuri, făcând să clocotiască zările. Iar când ţevile înfierbântate ale tunurilor şi-au încetat, pentru scurtă vreme, muzica superbă, locotenetul George Vaida a pornit, cu pas hotărît şi degetul pe trăgaciu, în fruntea soldaţilor săi. Topindu-se în entuziasmul magnific pe care ţi-l strecoară câmpul de bătălie, el, ca şi ceilalţi, n'a auzit atunci decât chemarea jertfei, nu a năzuit decât să smulgă puţinilor săi ani tot ce pot da pentru biruinţă. Simţia în urmă, spre Apus, ochii ţării înlăcrămaţi de admiraţie şi recunoştinţă; simţia în acelaş timp cum li se alătură, umăr lângă umăr, umbrele sfinte ale celor căzuţi în alte bătălii, în iureş la fel de hotărîtor pentru destinul românesc. Prins în snopul de gloanţe al unei mitraliere vrăjmaşe, locotenentul George Vaida se prăbuşeşte, pilduitor, pentru totdeauna. Mâna care mângâiase cândva, în albastre nopţi

de vis, condeiul și fila albă, trecea dincolo încleștată pe patul armei, scriind cea mai turburătoare poesie dintre câte se pot înfăptui: slovă așternută cu sânge în cartea eroismului românesc.

Se întorcea în pământ, departe de țară dar cu icoana ei în inima-i dogorîtă de dor, un tânăr puțintel la trup, cu ochii verzi, mâini de fecioară și zâmbet arareori înflorit deplin în colțul gurii. Țărâna i-a îmbrățișat fruntea senină, grăitoare, de ostaș conștient că jertfa lui se săvârșește pentru neam, căruia îi jurase, dela o vârstă destul de fragedă, să-i fie braț de cremene în primejdii.

Născut în București la 28 August 1914, dintr'o familie cu întinse rădăcini în Ardeal, George Vaida crește într'o dragoste părintească pe care numai căminul cu un singur copil o poate nutri. Implinind 12 ani, dă examen la Liceul Militar din Cernăuți, pe care-l absolvește printre cei dintâi. Urmând, apoi, Școala Militară de Infanterie din Sibiu, în 1936 pune pe umăr tresa de sublocotenent, repartizat în garnizoana Medgidia, de unde, după un an, se întoarce iarăși la Sibiu, în Școala de Aplicație a Infanteriei, spre a se stabili apoi la Cerna Vodă.

Prima bubuitură de tun îl află la datorie. Ne-am revăzut, pentru ultima dată, în primele zile de răsboiu, undeva pe malul Brateșului, prin județul Covurlui. N'am putut schimba decât câteva cuvinte. Imprejurările nu ne-au dat răgaz. Avea George Vaida, în acel rumen amurg de Iunie, ochi mai frumoși, obraz mai luminat. Incepuse bătălia și sufletul lui fremăta. Se pregătise doar pentru arta răsboiului și acum sosise momentul să-și dovediască aptitudinile și în această direcție. Examenul vocației poetice îl trecuse de mult, cu succes; al ostașului avea să-l treacă mai răsunător: murind în fruntea companiei sale, cu arma în mână, fără șovăire.

Despre sfârșitul eroic al lui George Vaida am luat cunoștință pe front. Eram în acelaș sector de luptă, țintind aceeași cotă inamică. Trei zile la rând am încercat să mă strecor în cimitirul proaspăt ridicat, sperând să dau de mormântul lui George Vaida, să îngenunchez și să mă rog pentru sufletul lui viteaz. Mi-a fost peste putință. Tirul artileriei dușmane sporea din clipă în clipă. Se părea că bolșevicilor li-i teamă de cei cari le produseseră atât de grele pierderi, spărgându-le frontul puternic întărit, chiar după ce coborîseră, împăcați, în mormânt.

M'au năpădit, de atunci, amintirile și imaginea lui George Vaida m'a însoțit mereu. Il revedeam la fiecare pas, suplu ca o tulpină de crin, în vestonul acela totdeauna nou, sub care se ascundea, lângă buzunarul stâng, o inimă de aur, gata în orice moment să se dăruiască prieteniei și artei, fără de cari George Vaida nu putea concepe viața. De o sinceritate angelică, încrezător în oameni pe cari îi socotea după măsura sufletului său curat, delicat în gesturi și cumpănit în cuvinte mai ales când trebuia să se pronunțe asupra cuiva, poetul erou George Vaida manifesta în relațiile cu semenii aceeași suavitate dela masa de scris, când razele lunii inundă paginile, brumându-le. Poate că niciun camarad de slovă din generația lui n'a dovedit o mai grăitoare legătură între puritatea laboratorului interior și modul de comportare a artistului cu lumea înconjurătoare.

Este în această linie de traiu o calitate primordială, dacă nu singura care indică pe creatorul autentic. Şi George Vaida a avut-o întreagă.

A început să scrie din ultimele clase de liceu. Revistele „Front Literar", „Iconar", „Pământul", apoi „Litoral", „Universul Literar" şi „Gândirea" îi oferă ospitalitate şi-l stimulează. La „Convorbiri Literare" vine în 1940, rămânând până la sfârşitul vieţii. Inainte de a se suna mobilizarea, lasă aici un caiet cu 8 poezii, cari, însoţite de un scurt şi cald articol, apar la un loc în numărul pe Ianuarie—Februarie 1942. Cu un an în urmă, revista „Convorbiri Literare" închinase un capitol impresionant colaboratorilor săi căzuţi pe front, între cari şi George Vaida. Era un sincer omagiu pe care publicaţia „Junimii" îl aducea preţioşilor şi statornicilor săi prieteni.

Dacă ţinem seamă de graba care împinge la tipar pe unii stihuitori, George Vaida a scris, într'adevăr, puţin. Dacă avem în vedere însă scrupulozitatea şi rara conştiinţă artistică de cari era călăuzit, George Vaida a scris foarte mult. Volumele *„Calm exterior"* şi *„Mătrăgună"*, primul tipărit de poet în 1938, al doilea publicat postum, în 1942, cu temeinice comentarii, de criticul şi prozatorul Mihail Chirnoagă, de curând căpitan invalid, dau cu prisosinţă măsura posibilităţilor creatoare ale lui George Vaida. După ce întorci ultima pagină, te convingi că ai în faţă un talent robust, alimentat cu întinse şi variate lecturi, o sensibilitate de respiraţie largă, înlănţuitoare, un deosebit simţ al limbii şi nu întâmplătoare tendinţe către forma clasică a versului, toate aceste însuşiri aşteptând maturitatea meşteşugului pentru a se putea vorbi, mâine, de un fruntaş al slovei româneşti.

Impărtăşind soarta mai tuturor începătorilor, nici George Vaida n'a scăpat de zgura influenţelor. In special volumul „Calm exterior" închide între coperţi vădite reminiscenţe din poeţii noştri cari au abuzat de melancoliile toamnei, precum la fel de evidente sunt urmele poesiei lui Baudelaire şi Verlaine, din cari George Vaida a şi tradus. Ele rămân însă pe un plan cu totul secundar, originalitatea poetului fiind prea puternică pentru a nu se impune într'o realizare artistică personală.

O altă notă bună constă în aceea că deşi tributar oarecum modei literare a timpului, George Vaida a continuat să asculte glasul brazdei strămoşeşti, glasul de dincolo de vremuri şi oameni, glasul pe care-l va fi auzit în clipele dramaticei plecări dintre noi. Dându-i o interpretare nouă, iată *„Bărăganul"* cântat de George Vaida :

Mi-e dragă ţărna lui dragă,
Ca o cenuşă de mort sub candelă
Cu busuioc şi undelemn sfânt
Lângă privirile bunului Iisus.

In adâncul lui, unde stelele apuse ard încă,
Sufletul îmi coboară seara
Şi în fiecare amurg simt cum trupul
Se leagănă în adierile vântului.

Şi cine ştie poate în vreo dimineaţă
Imi voiu auzi strănepoţii venind
Să mă secere şi să mă plămădească
Pâine, în cuptorul lor de pământ.

Fără rimă şi pe alocuri chiar fără ritm, poesia totuşi farmecă. Avem convingerea că în chip voit poetul a înfrânt regulile prozodice, pentru a fi exprimată, întreagă, înfrăţirea întru vecinicie a omului cu ţărâna din care a purces. Intoarcerea naturală a pământescului trebuia să afle expresie naturală, tălăzuitoare.

Având întotdeauna ceva de spus, poetul nu se pierde în alambicări stilistice, în simboluri prea depărtate de sens. Forma simplă, în cuvinte puţine, i s'a părut cea mai adequată stărilor sale sufleteşti. Chiar atunci când multiplelor nelinişti interioare li se suprapun peisagii sumbre din natură, poesia capătă tonuri de aceeaşi claritate ca şi când nimic n'ar fi întunecat grădinile sufletului.

De remarcat că în aproape întreg volumul „Calm exterior" stăruie gândul morţii. Un vânt de neagră presimţire bate prin sufletul şi peste manuscrisele poetului. Aripa nevăzută a sfârşitului fâlfâie tot mai aproape, tot mai necruţătoare. Poetul o ascultă supus, resemnat, o acceptă nu numai ca motiv de inspiraţie, ci şi în urmările ei fatale. Din 25 poesii, doar 3 sau 4 nu sunt străbătute de gândul inevitabilei desprinderi de lut. In *„Cântec trist"*, George Vaida realizează o poesie de puternice rezonanţe:

Odorul tatii, odor,
In care fir de iarbă să cobor
Să-ţi aud glasul
Inima şi pasul?

Cine să-mi mai spună tată,
Când floarea inimii e scuturată
Şi sufletul cui să i-l mai adun,
Clopoţel să i-l sun?

Odorul tatii, odor,
O să-mi fac aripi să sbor
Până'n tărâmul celălalt
Să văd cât ai crescut de'nalt.

Păstrând, în oarecare măsură, tonul elegiac din *„Calm exterior"*, volumul al doilea, *„Mătrăgună"*, mărturiseşte o evoluţie remarcabilă în scrisul lui George Vaida. Poetul vădeşte siguranţă în expresie, împrospătare în vocabular, preferinţă pentru temele mari. Urmele migalei se întâlnesc la fiecare vers. Un chinuitor spirit autocritic a veghiat într'una nu numai în procesul creaţiei, cât mai ales în hotărîrea de a publica. Pildă de conştiinciozitate artistică rar menţionată de istoria noastră literară, în special dacă se are în vedere că este vorba de un tânăr de abia 27 ani.

Atras de Baudelaire (din care traduce *„Albatrosul"*, *„Nimicirea"*, *„Moartea săracilor"*) şi Paul Verlaine, al cărui *„Cântec de*

toamnă" și *„Convorbire sentimentală"* reușit le transcrie în graiul românesc, George Vaida termină prin a-i lua ca model, în continuă căutare după forma desăvârșită. Insușindu-și, în urma îndelungilor elaborări, un vers sprinten, melodios, George Vaida scrie balada *„Intoarcerea din ceață"*, pe care o socotim cea mai realizată și mai cuprinzătoare poesie a sa. Impresionantă prin conținutul dens, ea îmbracă spre sfârșit accente de sfâșietoare elegie, glas de vânătă presimțire. S'o recitim împreună :

Iubita mea, iubita mea,
Mă'nvăluie iar ceața grea
Și ca prin vis încerc s'aud
Cum fâlfâi prin văzduhul ud,
Când sar din somnu-mi fără rod
Ca un strigoiu de voevod.

Simt cum se sfarmă orice zid
In care nopțile mă'nchid
Și'ncet, încet, răsar lumini
Ca niște lujere de crini
Ce-și ard înaltele făclii
In calea pașilor tăi vii.

Iar în fotoliu când te-așezi,
Fără s'auzi, fără să vezi,
Și mâinile le'nalți, subțiri
Ca foile de trandafiri,
Și murmurând, mă chemi mereu
„Iubitul meu, iubitul meu",

Aşi vrea să mă apropii iar
Să-ți cer îmbrățișarea'n dar
Ca'n serile când te sbăteai
Sărutul palid săi mi-l dai
Infricoșată că'n ferești
N'ai să mai vezi lumini cerești.

Dar văd cum pletele îți cad
Ca spinii ruginiți de brad,
Iar umerii se cern ușor
In scrum mărunt peste covor
Și înțeleg că'n van am vrut
Să-ți mângâi fruntea ca'n trecut,

Căci brațele ce te-au chemat
Și suflul cald ți l-au păstrat,
Le simt cum se înalță-acum
Inspre imaginea de fum
Din cerul marilor oglinzi
In care pururea colinzi

Şi unde pot să te privesc
Cum treci cu trup nepământesc
Pe lângă fiecare gând,
Ca steaua ce o vezi căzând
Şi, veşnic, nu o poţi uita
C'a tremurat în calea ta.

Ci de-am dorit să te întorci
Tristeţea'n lacrimi să o storci
E că ştiam că peste morţi
O să dureze vremea porţi
Şi n'o să fie niciun vânt
Să scormonească sub pământ;

Iar tu, pierdută pentru veci
Intre mătăsurile reci,
Nu auziai când te-am chemat
Cu glasul trist şi tulburat
Şi noaptea, lin, m'acoperea
Iubita mea, iubita mea.

Brodate pe alte teme, dar în aceeaşi tonalitate caracteristică poetului, *„Rugă de sfârşit"*, *„Năerul"*, *„Degust"* şi *„Cântecul anilor pierduţi"* sunt poesii pe care orice antologie trebue să le menţioneze.

Folosind informaţia d-lui Mihail Chirnoagă din *„Cuvânt înainte"* la volumul *„Mătrăgună"*, George Vaida mai avea începută o piesă în trei acte, intitulată *„O casă liniştită"*, gata de tipar trei nuvele şi 5 poveşti, alte 2 poveşti neterminate şi numeroase poeme, printre cari *„Stejarul"*, *„Amarul Mai"* şi *„Balada morţilor"*, concepute pe plan vast, din nefericire toate pierdute. Dar şi fără acestea, personalitatea artistică a lui George Vaida rămâne destul de împlinită spre a nu fi ignorată de istoricii literari. Deşi realizat aproape în întregime, poetul erou iscă, prin dispariţia lui timpurie, regrete mai ales pentru ceeace avea să producă. Opera şi vârsta ni-i indică un talent dela care aveam dreptul să aşteptăm foarte mult.

Teodor Al. Munteanu

V E S T I T O R U L

Pe un buestru 'nfocat, fără frâu, fără șea de argint,
Din fundul lumii ivit, arc pân'la nori încordat,
Cu mâinile 'nfipte în coama aspră și lucitoare ca iarba fiarelor,
Cu fața mușcată de vânturi șuerătoare
Cu ochi arzători ca scăpați de blesteme,
Cu umerii tineri de pe care căzură pecetiile nopții,
Ca un stegar de oști îngerești încleștate cu focul, cu norul,
Ca o nălucă sfărmând în piept apele vinetei seri,
Ca o volbură, ca o sabie,
Venea, venea vestitorul !

Cetatea zăcea 'n întunerec. Doar Turnul de strajă
Veghea încărcat de-amintiri ca oșteanul bătrân.
Neîncercatele porți ruginiră 'n zăvoare.
Din munți coborau peste fruntea-i de vițe amurguri
Cu turmele 'n râuri, cu vara 'n vâlvoare
Urcau dimineți de zăpadă pe praguri
Și păsări rugau ale verilor rugi arzătoare.
O crâncenă față 'ntorcea dela praznicul lumii.
Cu încruntare scruta din șapte turnuri în gol
Veghea, aștepta năpraznicul înger, ultimul sol.

Ridicați-vă frunți, Aurora se naște.
Pe umerii-i tineri scântee aripe de șoimi.
Vino pământe, cuvântul ce surpă și 'nvie
Cu jarul, ca focul, din munți se rostește 'n câmpie,
Din țara pierdută, ivit, se arată sub nor
In fulger svâcnit pe mormânturi, în trăznet de dor.
Ridicați-vă frunți, ale gloriei tulnice sune
Din sumbrele turnuri în patru cornuri de lume.
Solia sosește, porți se deschid, piatra își caută locul :
Țărâna lui Gelu, de o mie de ani, arde ca focul !

Emil Giurgiuca

PORTUL ROMÂNESC, DOVADĂ A UNITĂȚII NAȚIONALE

I

Intre elementele de autenticitate și de continuitate etnică de pe întregul cuprins al țării, paralel cu graiul, credința și obiceiurile, există și alți factori de natură materială, care reprezintă manifestările de veacuri ale poporului nostru.

Forme tehnice, prin care omul s'a adaptat mediului fizic, reflectă totodată și înclinările moștenite dela generațiile trecute [1].

Dintre acestea, îmbrăcămintea este un exponent de seamă și un criteriu de mare preț pentru măsurarea gradului de civilizație românească, deoarece are o linie de evoluție bine definită [2].

Imbrăcămintea românească, de veacuri aceeași, a fost susceptibilă de puține modificări. In schimb bogatele și alesele cusături, adăugite neîncetat, au dus în cele din urmă la forma actuală a costumului național.

In felul acesta, haina a ajuns nu numai un mijloc de a apăra corpul, ci și un scop estetic [3]. Produs al tehnicei, a fost în acelaș timp și obiectul unei alese preocupări spirituale.

Utilitatea lucrului a îmbrăcat deci forma artistică.

Transmise din generație în generație, elementele adăogite definesc o linie de continuitate, corespunzătoare evoluției poporului nostru.

II

Costumul românesc este o moștenire prețioasă. Il întâlnim prima dată reprezentat pe monumentele arhitectonice: Columna lui Traian dela Roma și Monumentul dela Adam-Clisi. Este costumul dac, pe care peste veacuri îl întâlnim purtat și azi cu credință de populația noastră dela munte. In trecut, acest costum era costumul de toate zilele al întregului popor românesc. Influențele străine pe deoparte și tehnica modernă pe de altă parte l-au înlăturat din multe case. Fără să fie eliminat definitiv, a ajuns să fie îmbrăcat mai ales la sărbătorile de seamă ale neamului, cu care prilej se

1 S. *Mehedinți*, Coordonate geografice: Civilizație și cultură, pag. 72.
2 S. *Mehedinți*, l. c. pag. 25—27.
3 S. *Mehedinți*, l. c. pag. 26.

manifestă mândria pentru o moștenire, care a constituit podoaba poporului, atât în zilele bune cât și în cele rele.

Regina Elisabeta în costum național

Monumentele de mai sus au fost cercetate de Gr. Tocilescu și V. Pârvan. Cel din urmă ne-a lăsat următoarea descriere asupra îmbrăcăminții Dacilor :

„Ca și astăzi țăranii noștri, bărbații geto-daci, purtau o cămașă peste pantaloni și erau încinși cu o curea. Pe Columna lui Traian, spre deosebire de Trofeul dela Adam-Clisi, ei poartă o mantie scurtă, fără mâneci, prinsă pe umeri cu o fibulă. Dimpotrivă, pe Trofeu avem reprezentate acele șube, care-l îngrozeau pe delicatul Ovidius — Pelliti Getae — și care ca și astăzi aveau blană pe dinăuntru și erau destul de bine croite pe trup (v. Crenelurile fig. 116—118 pag. 95 și următoarele la Tocilescu), cam în felul sumanelor și mantalelor, mai strânse și nu prea largi, iar nu a saricilor și șubelor foarte lungi și largi mocănești.

Incălţaţi cu opinci, căci aşa trebue să numim felul de încălţăminte reprezentat pe monumente, Geto-Dacii nobili purtau un fel de bonet de lână, analog cu căciula phrigiană, în vreme ce poporul de rând umbla cu capul gol, ceea ce părul lăsat mare, fireşte, îi permitea să facă faţă primejdiei şi pe vreme rea: cel puţin pe monumente aşa sunt reprezentaţi în chip absolut consecvent, atât la Roma cât şi în Dobrogrea.

Atât părul cât şi barba erau bogate, dar erau potrivite cu foarfecile.

Părul era tăiat pe frunte şi pe tâmple, iar la spate doar potrivit în coamă, aşa încât am putea asemăna portul lor cu acela al ţăranilor noştri dela munte, care-şi retează la fel părul, lăsând să le cadă pe umeri plete destul de lungi; în ce priveşte barba, era ţinută de asemeni relativ scurtă.

Ba la Dacii nobili de pe metopa 46 dela Adam-Clisi, am putea chiar afirma că e nu numai tăiată în formă, dar şi bine îngrijită [4].

In ce priveşte tipul femeesc al Geto-Dacelor, Columna lui Traian prezintă deosebiri destul de mari, atât pentru trăsăturile feţei cât şi în portul părului şi în îmbrăcăminte, faţă de monumentul dela Adam-Clisi. Columna înfrumuseţează şi idealizează, apropiind pe Dace de tipul clasic sudic. Monumentul dimpotrivă e foarte realist şi redă pe femei în toată nemlădirea, sărăcia şi simplicitatea vieţii lor ţărăneşti: faţa expresivă dar unghiulară şi masivă, părul pieptănat pe tâmple cu cărarea la mijloc şi strâns la spate, o cămaşă cu mâneci scurte şi o fustă peste ea dela brâu în jos. (Mon. Metopa 48 şi 49 pag. 67 sq.). Pe Columnă dimpotrivă vedem tipuri femenine, purtând încă şi o manta bogat drapată peste haina lungă, stilizată clasic ca un lung hiton, bogat, iar pe cap un fel de testemel care acoperă părul, încadrat la spate sub conciu. (v d. p. Columna II, pl. 66) [5].

In concluzie, oricare ar fi deosebirile ce le întâlnim în reprezentările de pe cele două monumente, portul Dacilor este cel păstrat şi purtat azi de Românii cari locuesc la munte.

Nu e nici o deosebire între cămaşa ţărănească ce cade până la genunchi, între căciula lunguiaţă de blană, între încingătoarea care dă falduri cămăşii de o lasă să joace în ritmul mişcării braţelor, între iia cu mânecile strânse pe încheetura mâinii, între basmaua cu flori prinsă într'o parte, nu e nici o deosebire între portul ţăranului de acum şi îmbrăcămintea Dacilor de pe Columna nemuritoare a lui Traian.

De două mii de ani, portul ţărănesc — vechiu cât e de veche şi aşezarea acestui neam — a rămas acelaş [6].

III

Dela părăsirea Daciei de către Romani şi până în sec. XII ne lipsesc informaţii asupra îmbrăcămintii din regiunea Carpato-Danubiană. O putem urmări însă, prin intermediul Slavilor.

4 *V. Pârvan,* Getica, pag. 169.
5 *V. Pârvan,* Getica, pag. 168—169.
6 *Viorica Stârcea,* Portul naţional, in Universul 26 Sept. 1941.

Slavii au locuit în apropierea Dacilor [7]. Felul de viață în multe privințe asemănător și relațiile pe care le-au avut dealungul timpului au contribuit la un împrumut al elementelor de cultură și civilizație dacă. Intre acestea, au fost și cele referitoare la îmbrăcăminte.

Lubor Niederle, studiind viața Slavilor până în sec. XI, ne dă multe amănunte privitoare la îmbrăcămintea lor și din care se observă un împrumut pronunțat dela Daci.

Din timpurile cele mai vechi, Slavii îmbrăcau cămașa și pantalonul strâns pe picior.

La mijloc erau încinși cu o sfoară iar mai târziu cu o curea.

Felul acesta de îmbrăcăminte îl întâlnim și azi în Balcani și Carpați [8].

Principala îmbrăcăminte era însă „rubu-l" (sl. c. robu) un fel de cămașă groasă, de cânepă sau in, lungă până la genunchi [9].

Această îmbrăcăminte e la fel cu a Dacilor. Este evident, că împrumutul n'a mai suferit schimbări.

Mai târziu însă, sub influența Romei, iar în răsărit sub influența Bizanțului, tunica mai scurtă, vestele și mantalele ajung la modă.

Sraka, sracica, de care se vorbește atât de des în textele sec. XI, era o tunică mai scurtă, însă ale cărei margini erau bogat împodobite.

Peste aceste veșminte, Slavii mai purtau și altele cu sau fără mâneci, închise în față, sau tăiate astfel ca să fie îmbrăcate.

Fibulele sau brandeburgurile le încheiau sub bărbie [10].

Influența Romei și a Bizanțului e covârșitoare la clasa conducătoare.

Impodobirea hainelor cu oarecare broderii [11] e ultima inovație a modei pe care o întâlnim în epoca de care vorbim.

Alături de aceste piese, lucrate din in, cânepă sau lână, întâlnim întrebuințându-se pieile de animale: oaie, urs sau lup din care se făcea șuba [12], termen rămas definitiv în limba română.

In ceea ce privește încălțămintea obișnuită, Slavii diferitelor regiuni din Carpați și din Balcani purtau opinci (opanky, vechiul slav opinuky) [13]. De aci și la noi cuvântul opincă.

In clasele superioare se purtau și un fel de pantofi de piele, denumiți pe la 1087—1090, coturni, calcei, calciamenta [14].

Sumar, aceasta era îmbrăcămintea slavilor.

Când elementele Daco-Romane s'au contopit cu Slavii — amestec din care a rezultat formarea poporului român [15] — influența acestora din urmă a fost covârșitoare în multe domenii.

[7] *Lubor Niederle,* Le premier habitant des slaves în Manuel de l'antiquité slave. Tome I, pag. 27—37.
[8] *Lubor Niederle,* Manuel de l'antiquité slave, II, pag. 69.
[9] *Lubor Niederle,* l. c. II, pag. 70.
[10] *Lubor Niederle,* l. c. II, pag. 73.
[11] *Lubor Niederle,* l. c. II, pag. 74.
[12] Termenul șubă, venit prin intermediul Germanilor dela arabul dzubbah.
[13] *Lubor Niederle,* l. c., pag. 77.
[14] *Lubor Niederele,* l. c., pag. 78.
[15] *C. C. Giurescu,* Istoria Românilor, vol. I, pag. 210, București 1935.

Tipul de îmbrăcăminte însă, împrumutat de Slavi, trebue să fi existat cu atât mai mult la Daco-Romani, care erau stăpânitorii aceluiaş ţinut, locuit odinioară de vteazul popor dac.

Slavii nu aduceau, deci, nimic nou urmaşilor unui popor, dela care chiar ei împrumutaseră îmbrăcămintea.

In această privinţă, doar cuvintele referitoare la veşminte şi dintre care unele s'au păstrat până azi în limba noastră, sunt singura moştenire dela Slavi.

Aşa dar, descrierea portului Slavilor, făcută de slavistul Lubor Niederle, pentru epoca sec. III—XII, poate constitui o temeinică dovadă, că Daco-Romanii mai întâi, Românii mai apoi, au păstrat tot timpul tipul de îmbrăcăminte moştenit dela Daci.

Transmiterea acestui port, din generaţie în generaţie şi păstrarea lui sub forma pe care o întâlnim la Daci, se datoreşte firii conservatoare a poporului nostru.

Pe de altă parte, desele năvăliri, — cauze determinate ale atâtor dislocări de populaţie — cât şi mediul geografic au impus populaţiei o îmbrăcăminte pe cât de simplă, pe atât de uşoară.

De aceea Românii au rămas la costumul sobru moştenit dela Daci, perfect adaptat condiţiilor de viaţă.

IV

Impărţirea populaţiei pe clase şi ierarhizarea demnităţilor publice se definesc odată cu organizarea Principatelor Române. Costumul Domnilor, Doamnelor şi boierilor, mai bogat, confecţionat din mărfuri importate şi supus multor influenţe, este altul decât cel autentic românesc.

Portul de bază al poporului nostru, confecţionat din produsele industriei casnice locale, a străbătut timpul, înlăturând tot ce era străin de el.

Pentru epoca 1350—1650, costumul românesc este reprezentat în Chronicon Pictum Vindabonense (1358) în picturile bisericilor din Strei-Sângeorgiu (1409), din Ribiţa (1417) şi în Bilder aus Siebenbürgen (sec. XVII). Toate seamănă perfect cu costumele de pe monumentul dela Adam-Clisi şi Columna lui Traian. Aceasta îl face pe Coriolan Petranu să spună: Privindu-le, ne putem da seama de puţinele modificări ce-au suferit [16].

Mărturiile contemporane confirmă acelaşi lucru. Astfel Rechersdorf, la 1525, ne spune că Moldovenii poartă îmbrăcămintea vechilor lor strămoşi [17].

Că Moldovenii ţin cu sfinţenie la îmbrăcămintea lor constată şi Verantiu, Locotenent regal al Ungariei, 1559—1573.

La ei se pedepseşte cu moartea ori şi cine ar adapta ori îmbrăcăminte, ori sabie sau alt lucru asemenea, dela Turci, sau dela altă naţiune [18].

[16] *Coriolan Petranu,* L'art roumain de Transylvanie, în La Transylvanie, pag. 550.

[17] *Rechersdorf,* Chorographia Moldaviae. Ilarianu, Tesaur, III, pag. 136, 144.

[18] *Verancii,* De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpinae, Ilarianu, Tesaur III, pag. 179.

Călătorii străini, de mai târziu, ne dau informații tot atât de prețioase. Fourquevaux trece prin Moldova în sec. XVII și e surprins că româncele din mahalalele orașelor purtau costumele de la sat [19].

Misionarul Bondinus, trecând prin Moldova pe la 1635—1636, descrie cu mare lux de amănunte îmbrăcămintea de preț a boierilor și odăile împodobite cu covoare țesute în fir de aur. Țăranii însă poartă îmbrăcămintea strămoșească, iar copiii sunt deprinși a se juca în asprimea gerului numai în cămașă și cu picioarele goale [20].

Mai târziu, 1789—1793, un emigrant francez, Salaberry în „Voyage à Constantinople, en Italie et aux îles de l'Archipel par l'Allemagne et la Hongrie", face mențiunea că, la sate, bărbatul lucra casa, mobilierul, uneltele de muncă; femeea tot ce era necesar pentru îmbrăcăminte.

Fig. 1.—Un păcurar român pe timp de ploaie (sec. XVII).

Fig. 2.—Un porcar român (sec. XVII)

Aceste relatări se confirmă de o serie de desene asupra costumului românesc, existente din sec. XVII [21] și următoarele. Nu-i deloc surprizător, constatând că ciobanul poartă cojoc întors pe dos, glugă pe cap ca pe vreme de ploaie, pantaloni strânși pe picior și acoperiți cu cioareci, întocmai ca în zilele noastre.

Diversitatea elementelor costumului e în raport și cu îndeletnicirile persoanelor. Starea umilă a oamenilor de jos se observă în îmbrăcămintea unui porcar. Opincile deformate, cu nojițe, pantalonii largi, acoperiți cu cămașă care pe dinafară e strânsă la mijloc

19 *N. Iorga,* Trecutul românesc prin călători, pag. 160.
20 *N. Iorga,* Trecutul românesc prin călători, pag. 262—263.
21 *E. Barbu,* Costume românești în veacul XVII, Cluj, 1935. Sunt reproduse în studiul de față nr. 18, 22, 24, 11, 12 și 20.

cu un brâu şi figura lui necăjită îi arată pe deplin calitatea pe care o avea.

Cărăuşul român ne trezeşte în minte exact figura căruţaşului pe care-l întâlnim şi acum pretutindeni.

Imbrăcămintea e cea obişnuită pe care am văzut-o până acum: pantaloni, cisme, cămaşă, peste care atârnă o sarică. Pe cap poartă căciulă neagră, care are formatul celei dela munte.

Preotul de sat are aceleaşi vestminte.

Opincile şi pantalonii strânşi pe picior nu se deosebesc de acele ale celorlalţi locuitori. Cojocul însă e cu tivitură simplă şi mai are mâneci largi. Capul e acoperit cu o tichie. Nedeosebindu-se

Fig. 3.—Un cărăuş român (sec. XVII)

Fig. 4. — Popă român dela sat (sec. XVII).

de mediul în care se află, dovedeşte aceeaşi viaţă cu a poporului pe care-l păstorea. Acest costum s'a continuat până mult încoace când preotul a fost pus într'o situaţie socială mai bună.

Costumul femeilor a păstrat acelaş caracter vechiu. Costumul e simplu, din rochie, cămaşă albă, închisă la gât. Acum se întâlneşte şi şorţul, care pare a fi lucrat în casă.

Gheba, un fel de „manta" cu nasturi, care sigur e făcută din dimie şi năframele din pânză de borangic, încep a fi la modă. Bunda cu nasturi, deasemeni nu lipseşte.

Dacă la acest costum adăogăm furca'n brâu şi fusul în mână, avem imagina unei femei dela ţară din zilele noastre.

Costumul de sărbătoare e în schimb mult mai bogat.

Ansamblul tuturor elementelor face un tot ce nu se deosebeşte întru nimic de acela pe care îl întâlnim la costumul românesc din vremea noastră.

Albumul privitor la sec. XVII-lea are o însemnătate cu totul

deosebită, deoarece este mărturia cea mai evidentă asupra conservării costumului, în forma pe care o întâlnim prima oară la Daci.

Fig. 5. — O române vânzătoare de lapte (sec. XVII).

Fig. 6. — O jupâneasă din Sibiu mergând la târg (sec. XVII).

Trăsăturile caracteristice pe cari le prezintă costumul mai

Fig. 7. — Costum românesc (din colecţia Marchizul de Ferriol.

Fig. 8.—Ţărancă moldoveancă (Tab. IV) (după Hacquet's)

târziu nu sunt decât adăogiri de fluturi, de cusături cu arnici, de diferite culori vii, care formează atracția ochiului dar care redă și

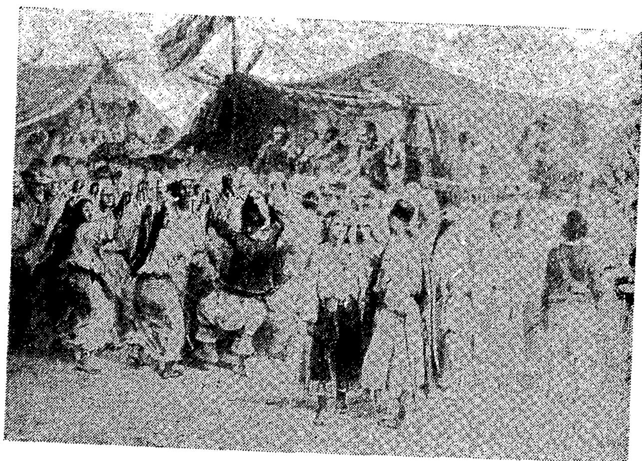

Fig. 9. — Bâlciu în Giurgiu, 11 Iulie 1837 (din colecția August Raffet)

sentimentul profund al acelora cari au pus toată grija și râvna în a realiza un lucru pe cât de frumos pe atât de util.

Fig. 10. — **Plutaș din Bistrița-Neamț** (după D. Asache)

Fig. 11. Port femeesc din **București** 1870 (din albumul Carol Szathmari).

Sub acest aspect se înfățișează costumul românesc și la Marchizul de Ferriol [22], la Hacquet's [23], la August Raffet [24], la Maiorul D. Asachi [25] și la Carol P. Szathmari [26].

Fig. 12. — Port oltenesc din Caracal, 1870. (Albumul Carol Szathmari)

In Moldova, Basarabia, Muntenia și Transilvania e la fel. Inventivitatea artistică locală este singura linie de diferențiere. Păstrate până în ziua de astăzi, se pot urmări aceste particularități, datorită viului interes pus de Niculescu-Varone în studiul apărut în 1937 [27]. Păstrarea acestui tip de costum, atâtea secole, răspândirea lui în toate regiunile locuite de Români și mai cu seamă aceiași notă dominantă, ce o înfățișează, cu toate particularitățile locale, constitue o dovadă tot atât de puternică, pentru continuitatea și unitatea noastră etnică, în tocmai ca și limba, religia și obiceiurile pe care le avem.

22 Recueil de cent estampes representant differentes nations du Levant. Paris 1714.

23 Neueste physikalisch-politische Reisen in den Iahren 1788 und 1799 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nörlichen Karpaten. Nürenberg 1790.

24 Voyage dans la Russie meridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie. Paris 1848.

25 Impresii de călătorie în țările Caucazului, prin Basarabia și Crimeia. Iași 1858.

26 Albumul Inălțimei Sale Domnitorului Carol I, Buc. 1880.

27 Costumele naționale din România întregită.

V

Țările române nu au avut o industrie care să satisfacă trebuințele mai mari decât ale familiei.

Rareori întâlnim mențiuni documentare asupra exportului. Astfel la 1412 se dă voie Bistrițenilor să-și aducă din Moldova pânză de cămăși și de sucmane [28].

Pânza de sucmane nu putea fi decât postavul.

La 20 August 1543, Petru Vodă scrie din Suceava Bistrițenilor pentru un negustor căruia vameșii îi luaseră postavul [29].

Trebuințele curții domnești, ale boierilor, sau ale oștirei, însă, erau satisfăcute de Românii sau Sașii din Transilvania și de către Polonia. Industria, a ajuns curând la o mare înflorire [30]. Brașovul și Sibiul ajung importante piețe de unde se aduceau stofe în Principatele Române.

In 1440 Iliaș Vodă merge la Craiul leșesc și-i aduce ca daruri între altele și haine roșii [31] care desigur că erau din Transilvania.

In privilegiul de comerț, dat călugărilor dela Cozia, pentru a trece în Ardeal, 1473, se menționează:

„Ei oricând vor avea și le vor fi lor îndemână să meargă la părțile Ardealului, să fie slobozi ori ce vor să aducă, lucruri pentru hrana lor, adică bucate și postavuri și alte lucruri într'ajuns, care vor fi de trebuință și chiverniseală mânăstirei" [32].

Vodă Al. Lăpușneanu dă voie să plece, prin vamă către Bistrița, boi dar în schimb Bistrița să trimeată în locul lor postav [33].

Acelaș voievod trimite la 22 Martie 1560, tot la Bistrița, după postav [34] și la 9.XI.1564 cumpără cojoace pentru 40 de taleri [35].

O mărturie de mărfurile importate se vede și din următoarea descriere:

La 1612, pe timpul lui Ștefan Vodă, oastea, dar mai ales darabanii, erau foarte bine îmbrăcați, cu haine tot de feleandrăș, cu nasturi și cepraze de argint în pilda haiducilor din Țara leșească, cu pene la comănace și cu table de argint la șolduri pre ląduncí [36].

Industria din Transilvania a fost încurajată de Domnii români.

Astfel, Alexandru Ipsilante, în 6 Noev. 1775, dispune ca toți Brașovenii care se hrăneau din negoț în orașul București și prin târguri și sate cu prăvălii, să fie lăsați în pace și ertați de sferturile ce es pe țară, de fumărit, de drumuri, zaherea, etc. [37].

[28] *N. Iorga*, Doc. bistrițene, I, pag. V.
[29] *N. Iorga*, Doc. bistrițene, I, pag. XXXIX.
[30] *D. Z. Furnică*, Industria și desvoltarea ei în Țările Românești, Buc. 1924, pag. 142—165.
[31] *M. Kogălniceanu*, Letopisețe, I, pag. 144.
[32] *D. Z. Furnică*, Documente privitoare la comerțul românesc, 1473—1868, pag. 1.
[33] *N. Iorga*, Doc. bistrițene, I, pag. LVIII.
[34] *N. Iorga*, Doc. bistrițene, I, pag. LVIII.
[35] *N. Iorga*, Doc. bistrițene, I, pag. LXVII.
[36] *M. Kogălniceanu*, Letopisețe, I, pag. 265 vezi și *N. Bălcescu*, Puterea armată la Români. Mișcarea Românilor din Ardeal. Ed. Biblioteca pentru toți, pag. 117.
[37] *V. A. Ureche*, Ist. Rom. II, pag. 181—183.

Dispoziţiile Principilor Transilvaniei menţionează de nenumărate ori că negustorii lor ori unde se vor călători cu mărfurile industriei lor, la ducere şi la întoarcere, scutite de vamă să fie.

Până şi lâna care se producea în Ţara Românească lua în parte drumul Braşovului şi Sibiului, pentru a se întoarce apoi ca ştofă pentru diferitele trebuinţe [38].

Importul, aşa dar, se făcea pe scară întinsă, dar numai pentru trebuinţele care priveau armata, pe boieri şi negustori.

Industria casnică a oprit dela început pătrunderea mărfurilor de import la sate. Clasa ţărănească s'a folosit foarte puţin de ele, deoarece în fiecare gospodărie funcţionau şi ateliere de pânzărie pentru trebuinţele particulare [39].

Prin apropiere de râuri şi ape curgătoare cu curs repede erau instalate piue, care băteau lâna şi părul de bou cu nişte maiuri puternice, ce transformau în abale atât ţesăturile groase de lână albă sau neagră, ţesute de ţărance, în răbzoaiele lor primitive, cât şi vata compusă din lână sau păr de bou [40].

Mărturii despre această industrie casnică, ce producea pânză de in, cânepă, mătase, haine de lână, avem din cele mai vechi timpuri.

La 1348, găsim, pomenindu-se într'o carte de donaţiune care emană dela Duşan al Sârbilor, informaţii relative la starea socială a Românilor de peste Dunăre şi în care se spune că se plătea unei mânăstiri de pe Bistriţa lângă Prizrek, un tribut de mătasă „una din două" [41].

Tariful vamal dela 1552 [42], asupra vitelor şi mărfurilor ce se importau din Ţara Românească în Transilvania, ne desvălue cultura inului şi a cânepei.

La 1646, Misionarul Bondinus care ne-a vizitat vorbeşte şi de mătase, referindu-se la îmbrăcăminte [43].

D. Cantemir, descriind obiceiurile dela nunţi şi logodne, afirmă că se da ca premii la cetăţeni, o năframă brodată frumos, la cei mai bogaţi, o bucată de pânză de mătasă mai de preţ, iar mai departe: „după ce s'au mântuit aceste ceremonii toţi în aceeaş ordine în care veniseră, se întorc la casa miresei. Faţa miresei însă o acopere cu un văl de mătasă rosă, supţire, prinsă cu două bolduri" [44].

Foile de zestre cuprind o serie întreagă de lucruri, confecţionate în casă, care dovedesc neîndoelnic existenţa tuturor ţesăturilor, din care se facea îmbrăcămintea de toate zilele şi de sărbătoare a Românilor.

Astfel o scrisoare dela 1690, pomeneşte de una mantie, cămăşi şi pânză de cămaşă, 1 vig (val) de suman [45].

38 *D. Z. Furnică,* Documente, pag. 27, 119.

39 *D. Z. Furnică,* Industria şi desvoltarea ei în Ţările Româneşti, pag. 221-222. Buc. 1924.

40 *D. Z. Furnică,* Industria şi desvoltarea ei în Ţările Româneşti, p. 219.

41 *B. Petriceicu Haşdeu,* Archiva istorică a României, Tom. III, pag. 103.

42 *E. Hurmuzache,* Documente privitoare la Ist. Rom. II, part. 5 (1552—1575) pag. 4.

43 *N. Iorga,* Ist. Rom. prin călători, II, pag. 262. Vezi şi *V. A. Ureche,* Codex Bandinus, Analele Acad. Rom., ser. II, Tom. XVI, pag. CXXXV.

44 *D. Cantemir,* Descrierea Moldovei, Ed. G. Pascu — Buc. 1923, pag. 161.

45 *N. Iorga,* Doc. bistriţene, I, pag. 92.

Iar într'un isvod de zestre de la 1765, 3 sarice, 20 cămeşi cu fir, 14 cămeşi borangic..... 6 năfrămi de mână sunt date de zestre [46].

La 1780 se dă de zestre 6 cămăşi de borangic [47].

In veacul XVIII-lea avem foarte multe foi de zestre care pomenesc de cămăşi bărbăteşti şi femeeşti, brâie vrâstate cu mătase, năframe, altiţe, cioareci, zăbralnice, mănuşi, colţuni [48].

Intr'un catastif din 1812 se pomenesc chiar şi rochii cu horbote pe poale [49].

Nici primele fabrici textile (1788, 1794, 1818, 1822, 1828) nu au putut înlocui îndeletnicirea de veacuri a femeilor, care a asigurat îmbrăcămintea poporului român.

Părerea lui N. Iorga este că dacă se întâlnesc cojocarii mai devreme, postăvarii, ţesătorii de mătasă şi pânzarii de pânză mai aleasă nu se întâmpină la noi decât foarte târziu [50].

Epoca fanariotă, ca şi epoca de după regulamentul organic, este supusă modei, însă numai pentru pătura orăşănească [51]. Ea cuprinde de astă dată nu numai pe boieri ci şi pe negustori, după cum se poate dovedi cu chipurile din bisericile pe care le-au lăsat.

Ţărănimea română a rămas multă vreme neinfluenţată de modă şi de producţia technică.

W. de Kotzebue, cu prilejul vizitării iarmarocului Sf. Ilie din Folticeni ne spune: Ţăranul poartă sumanul său cafeniu sau cenuşiu, ce nu bate la ochiu şi nu are vre-o croială neobişnuită.

Tot cu asemenea sucman se îmbracă şi femeea care-şi acoperă capul cu o maramă albă ce ascunde aproape cu totul cămaşa cusută în multe feluri [52].

In „O vânătoare în Moldova" remarcă: Femeile şi fetele dela munţi abia se deosebesc de bărbaţi în portul lor; au iţari de lână albă, foarte lungi, pe care-i strâng în mii de creţuri, ca inelele unui şarpe [53].

Vizitând Mânăstirea Tomnatică, constată că în chilii, călugăriţele torc şi ţes. Pe urmă vând lucrul mâinilor lor prin vecinătate [54].

Documetnele ne înfăţişează produsele industriei casnice pe o scară foarte întinsă.

Neîntrecutul cercetător şi istoric al trecutului nostru, Nicolae Iorga, pe baza lor, ajunge la următoarea constatare:

„Se lucra pânză groasă de in [55] şi de cânepă [56], de borangic [57] şi se lucra scoarţe de lână, pentru care se cumpărau „miţele" şi

46 *N. Iorga,* Studii şi doc., VII, pag. 223.
47 *T. Codrescu,* Uricariul, XI, pag. 249.
48 *N. Iorga,* Doc. bistriţene, II, pag. 95—9.
49 *N. Iorga,* Studii şi doc. pag. 255.
50 *N. Iorga,* Meşteşugul la Români în Ist. Rom. în chipuri şi icoane, pag. 267.
51 *N. Iorga,* Despre îmbrăcăminte şi locuinţe în Ist. Rom. în chipuri şi icoane, pag. 62—63.
52 *W. de Kotzebue,* Din Moldova — Descrieri şi schiţe — Ed. III, Buc. 1884, pag. 101—102.
53 *W. de Kotzebue,* l. c. pag. 6.
54 *W. de Kotzebue,* l. c. pag. 52.
55 *N. Iorga,* Studii şi documente, XII, pag. 63—64.
56 *N. Iorga,* Studii şi documente, XXIII, pag. 324.
57 *V. A. Ureche,* Ist. Rom., VI, pag. 432—433.

jurebii de lână resucită [58]. Din pânză se făceau cămăși lucrate simplu sau cu mărgele, cu fir și fluturi [59], iar din lână se făceau ii cu fir sau cu mătasă încă de pe la 1696 [60].

Brâiele erau și de purtare, dar și de lux. Cele dintâi erau făcute din lână, celelalte din mătasă, împodobite „ca brâul roșu mare cu șerpi de fir", pe care-l pomenește un act moldovenesc din 1745 [61].

Tot țărancele române lucrau și cioarecii [62]. Și tot ele lucrau și sucmanele albe și negre [63], saricile atât de necesare [64], pieptarele [65], țundrele și glugele [66], precum și desagii și țolurile [67].

In Moldova se purta catrința moldovenească [68], iar în Muntenia se purta fota [69].

Acestea toate alcătuiau „hainele albe românești", de care se deosebește îmbrăcămintea târgoveților atât de esențial, încât la 1817 Vodă Caragea vrând să pedepsească pe un supus al său din Principatul muntean, hotărî astfel: să-l rumâniți întâi, îmbrăcându-l în haine albe românești, pentru ca apoi să-l dee prin târg ca pe un vinovat și să strige arătându-și vina pentru care i se face această osândă [70].

Inovățiile timpurilor moderne s'au resimțit și în ceea ce privește îmbrăcămintea.

Stamba și mătasa, cu desene pentru toată lumea, au câștigat tot mai mult teren, în locul iiei lucrată cu râuri și al fotei țesută de mână [71].

Portul românesc, care de-alungul veacurilor a fost simbolul exterior al unității etnice, se localizează cu timpul în regiunea de munte, unde vraja modei și a orașului nu a putut pătrunde.

CONCLUZIUNI

I. — Procesul de formare a poporului român trebue înțeles ca un fenomen petrecut în timp și spațiu. In raport cu acestea, manifestările românești din primele secole ale existenței ușurează calea explicării în ceea ce privește păstrarea și răspândirea portului românesc.

Ocupațiile de căpetenie, pe care le relatează cele mai vechi isvoare, au fost agricultura și păstoritul, determinate de înseși condițiunile geografice ale ținutului carpato-danubian.

58 *Ștefaneli*, Doc. Câmpulungului, pag. 13.
59 *N. Iorga*, Studii și documente, XII, pag. 223, XI, pag. 356, VIII, pag. 3.
60 *N. Iorga*, Studii și documente, VII, pag. 213, XI, pag. 266, XIX, pag. 59.
61 Uricarul, XI, pag. 225.
62 *N. Iorga*, Studii și documente, XII, pag. 63—64.
63 *N. Iorga*, Studii și doc. XII, pag. 234.
64 *N. Iorga*, Studii și doc., XII, pag. 234.
65 *N. Iorga*, Studii și doc., XIV, pag. 276.
66 *N. Iorga*, Studii și doc., XII, pag. 63—64.
67 *N. Iorga*, Studii și doc., VII, pag. 234.
68 *N. Iorga*, Studii și doc., XII, pag. 63—64 .
69 Arhiva istorică, pag. 63.
70 Din N. Iorga, Ist. industriilor, pag. 7—15, Buc. 1927.
71 *Viorica Stârcea*, Portul național, Universul din 26 Sept. 1941.

Agricultura a produs materiile prime, necesare îmbrăcămintii, iar păstoritul a asigurat răspândirea ei.

Astfel că spaţiul geografic dela Marea Egee până la Masivul Boemiei, dela Apus de Tisa până la Răsărit de Nipru şi Crimeea n'a cunoscut altfel de îmbrăcăminte.

I. Caragiani ne spune că Românii din Peninsula Balcanică au fost totdeauna păstori nomazi, fără sate şi comune stabile. Vara erau cu satele în munţi, lângă stână, iar iarna în câmpii unde se coborau să-şi ierneze turmele[72]. In felul acesta ei s'au răspândit, ducând totodată toată zestrea spirituală, dela Marea Egee la Dunăre, unde, prin contactul cu fraţii lor, îşi împrumutau reciproc elementele de civilizaţie şi cultură.

Viaţa lor organizată se transformă cu timpul într'o republică păstorească autonomă care plătea Sultanului un mic tribut[73].

Transilvania a oferit păstorilor români un câmp tot atât de vast pentru turmele lor.

N. Drăgan, bazat pe toponomie şi onomastică, dovedeşte „că păstorii valahi" cu aşezări statornice, se găseau în timpul când scria Anonimul şi în Carpaţii apuseni şi nordici, ca şi în cei estici, până în Galiţia, în Valea Tisei, în Ardeal şi în Ţara Făgăraşului, alcătuind un lanţ neîntrerupt[74].

Existenţa scaunelor păstoreşti „Sedes valachales", numai aşa se explică[75].

Păstorii români sunt pomeniţi şi de Anonymus[76].

Un alt isvor, „Anonymi Descriptio Europae Orientalis.... anno MCCCVIII (1308) exarata, publicat în Cracovia, 1916, de Dr. Oligried Gorka, confirmă cele spuse de Anonym şi face legătură între Românii apuseni ai Panoniei propriu zise cu cei din Tracia, Macedonia şi Tesalia, care alcătuiau un lanţ iar inelele intermediare erau Românii apuseni, care se găsesc pe teritoriul actualei Jugoslavii[77].

Numărul Românilor din Muntenia şi Moldova care s'au ocupat cu păstoritul a fost mai mic decât acela al păstorilor din Peninsula Balcanică sau Transilvania.

Explicaţia o găsim în aşezarea geografică a acestor ţinuturi mai apropiată de calea năvălirilor.

Mai târziu, începând din sec. XIV-lea numărul de oi, mărit de altfel şi cu acela al păstorilor transilvăneni, a fost suficient pentru a satisface şi cerinţele populaţiei dar să asigure şi un apreciabil export, mai cu seamă spre Constantinopol, pentru a face deliciile bucătăriilor marilor demnitari[78].

Din acest leagăn, păstorii s'au răspândit apoi până departe

[72] *I. Caragiani,* Studii asupra Românilor din Peninsula Balcanică, Cultura Naţională, 1929, pag. 4.

[73] Ponqueville, (1780—1838), istoric, consul francez în Ianina, Epir, pe lângă Ali Paşa, Voyage en Grèce, vol. II, pag. 70, 342, 396.

[74] *N. Drăgan,* Românii din veac. IX—XIV pe baza toponomiei şi onomasticei, Buc. 1933, pag. 32.

[75] *N. Drăgan,* l. c., pag. 34.

[76] *N. Drăgan,* l. c., pag. 155.

[77] *N. Drăgan,* l. c., pag. 19.

[78] *D. Furnică,* Industria şi desvoltarea ei în Ţările Româneşti, pag. 152.

spre stepele Rusiei, ajungând până în Crimeea şi chiar mai departe până în Caucaz.

Menţiunea documentară cea mai temeinică este realitatea întâlnită în actualul războiu de armatele române.

Această răspândire este legată de un fenomen frecvent în vieaţa păstorească: transhumanţa.

La unele popoare o întâlnim numai la diferite epoci ale istoriei.

La Români însă a fost de veacuri şi s'a continuat indiferent de împrejurări.

Ea înseamnă plecarea turmelor de oi la văratic sau ernatic, însoţite numai de ciobanii şi câinii lor [79].

Ea apare în decursul secolelor ca o migraţie de sezon între înaltele păşuni şi câmpiile periferice.

Era atât de desvoltată, încât în a doua jumătate a sec. XVIII transhumanţa păstorilor în Principatele Române însemna trecerea prin vămile dela Sibiu, Braşov, Ghimeş şi Oituz, a unui milion şi jumătate de oi şi câteva zeci de mii de animale spre câmpiile dunărene [80].

Vedem astfel pe păstorii români ajungând stăpâni pe un pământ vast, care devenea al lor. Cu bună dreptate, Gh. Vâlsan, impresionat de calităţile remarcabile ale păstorilor români, adaugă: Cutreerător secular de pământuri, cetindu-şi drumul în stelele cerului, păstorul a cucerit nu numai câmpiile ocolite de plugari ci şi zone de stepă [81].

Intr'un cadru geografic ale cărui margini depăşeau cu mult actualele hotare, poporul român, prin îndeletnicirile lui, şi-a fixat pentru totdeauna rădăcinile existenţei.

Unit prin limbă şi credinţă, a făcut în decursul veacurilor, zid de apărare Apusului contra tuturor atacurilor ameninţătoare.

Organizat sub raportul militar, social şi politic şi în continuă devenire sub raportul tuturor manifestărilor, fiinţa neamului s'a conservat şi a evoluat pe baza unei admirabile ţărănimi, harnică, sănătoasă şi vitează.

Cimentarea unităţii de limbă şi consolidarea credinţei ortodoxe sunt rezultatele fireşti ale unui simţământ puternic de stăpânire, moştenit şi manifestat cu prisosinţă în toate împrejurările când existenţa era în primejdie.

Paralel cu acestea, costumul s'a impus dela un capăt la altul al cadrului geografic locuit, cu acea unică înfăţişare, rezultată dintr'o permanentă industrie casnică şi dintr'o aceeaşi comunitate de simţăminte care şi-au găsit, în parte, exprimarea plastică în cusături.

N. Iorga afirmă că numai clasa numeroasă a ţărănimei, hotărîtoare în ce priveşte munca şi însuşirile neamului, a păstrat în multe părţi, până astăzi, vechiul port, pe care singură şi-l făcea.

[79] *Th. Capidan*, Românii nomazi în Daco-Romania (1924—1926) IV, p. 191.

[80] *Someşanu*, Structure oragraphique, în La Transylvanie, 1928, pag. 32—33. A se vedea şi *Andrei Vereş*, Păstoritul Ardelenilor în Moldova şi Ţara Românească până la 1821, Buc. 1927, pag. 25.

[81] *Gh. Vâlsan*, Mocanii în Dobrogea la 1845, în Graiul Românesc Nr. 3, pag. 3.

In afară de aceste forme vechi, pe care le-au apucat în chip vădit și care nu se pot tăgădui, dela strămoșii traci, poporul nostru n'a putut crea [82].

II. Rezistența față de influențele străine și conservatorismul local explică de ce costumul românesc, la fel pretutindeni, și ca material și ca formă, prezintă totuși anumite note particulare prin cusăturile înfloritoare realizate și prin felul folosirii unor piese.

Aceste particularități locale sau regionale ale costumului național în loc să constitue o notă discordantă în manifestările unitare ale vieții sufletești naționale, denotă, din contră, în raport de condițiunile sociale și economice diferite și variate ale cadrului geografic, o afirmare a originalității noastre.

III. Cultura plantelor textile, existența lânii în aceste regiuni, prelucrarea acestor produse, au asigurat populației românești dela sate, în toate timpurile, o îmbrăcăminte eftină, simplă și sănătoasă.

Răspândită dela început în toate colțurile pământului locuit de Români, a fost un element puternic în cimentarea unității poporului român.

Iar păstrarea acestui port în cadrul geografic locuit de Români dovedește pe de altă parte, continuitatea Românilor dealungul secolelor. Este desigur încă un punct de sprijin la această problemă atât de mult contestată de dușmanii noștri [83].

IV. Portul, limba, credința și obiceiurile au fost în toate timpurile elementele de bază ale unității naționale, care ne-au asigurat triumful peste toate greutățile ce am avut de întâmpinat.

Prin aceasta, ele rămân și mai departe piedestalul orizonturilor pe care poporul nostru are a le cuceri și stăpâni în viitor.

V. Portul românesc este produsul muncii femeei române. Ea l-a lucrat și tot ea l-a înfrumusețat. Astfel istoria costumului românesc devine expresia manifestărilor sufletești de care s'a dovedit a fi capabilă. Aceasta, sinteză, veșnic în devenire și redată artistic de femeea română, concretizează trecutul și deschide drum viitorului.

Legătura spirituală și materială ce se stabilește între cele două forme ale timpului — trecut și viitor — este o garanție în plus pentru unitatea și continuitatea vieții politice și naționale pe care o ducem.

Pe linia ce se reliefează din acest fenomen trebue căutată semnificația istorică a cuvintelor pe care le-a exprimat Carmen Sylva: Viitorul țării îl țese femeea!

Gh. N. Panaitescu

[82] N. Iorga, Ist. Românilor în chipuri și icoane, p. 50.

[83] Problema continuității a fost recent prezentată în lumina dovezilor arheologice, filologice, istorice și etnografice de d-nii: C. Daicoviciu, E. Petrovici, I. Moga și R. Vuia, profesori la Universitatea din Cluj-Sibiu, în cadrul a 4 conferințe, publicate apoi în Nr. 1/943 al revistei Transilvania.

A S C E N S I U N E

De mult dormia trudita mea țărînă
Și veacuri alergau peste mormânt,
Când am simțit o prietenoasă mână.
Un înger ca ninsoarea scânteia ;
O platoșă de crini ca'ntr'un amurg
Mijlocul subțiratec îi strângea.

„Ridică-te, mi-a zis ; ești iarăși viu.
Sfârșit e somnul lungei așteptări.
O, lasă'n urmă putredul sicriu !
Domnul Iisus, așa cum ai visat
S'a îndurat și azi te cheamă sus.
Ce-a fost făcut în tine, ți-a iertat.

Ușor cum frunza se înalță'n vânt
Desprinsu-m'am din neagra încleștare
Priveam cu spaimă umedul mormânt.
Un freamăt lin ca'n palide livezi
Năștea în mine un sfios cuvânt.
„De ce, prieten scump, te minunezi,

Nu-ți amintești cât bine ai făcut
Iubirea ta răsplată și-a găsit,
Un gând curat ai fost dela 'nceput.
Și iată lutul veșted la picioare
In fulgerări de lacrimi strălucind.
Ce-au fost dureri e răsărit de soare,

Ce-a fost nădejde e văzduh și mare".
„Plecăm, acum", și'n juru-mi auzii
Urcând sfios a stelelor cântare.
Cum în păduri izvorul șipotind
Iși duce'n nopți adânca melodie
Suna un zvon tăcut ca de argint.

„Privește'n flăcări trunchii înfloriți
Nu arde, ci mângâie a lor lumină.
Pe cei ce'n viață pururi umiliți
Au așteptat o dreaptă judecată
Spre Tronul Celui Inalt călăuzind
Iubirea lor, e veșnica răsplată.

Nu-i văd, i-am spus, ci doar aud un glas
Ca stolul de prigorii toamna'n crâng,
Ei parcă plâng, pe cei ce au rămas.
Treceau în freamăt greu pe lângă noi
Ca'n rîu, piezișe fulguiri de soare,
Urca în slăvi al sufletelor roiu.

„Ți's ochii încă tulburi de vieți
Dar iată trepte înflorind te așteaptă".
Pe bolți brumate, limpezi dimineți.
Și pretutindeni, veșnicii și gol,
Câte-un luceafăr se aprindea în hău
Cum nufărul răsare din nămol.

Cum puiul lângă mamă'și face loc
Așa de înger jalea'mi răzimam
Când am zărit arcadele de foc.
De straje, serafimii fâlfâiau
Cu șase aripi de văpăi și stele
Cu alte aripi ochi'și ascundeau.

Nășteau din neguri albele zidiri
Turnuri ca spuma Cerul înfioară.
Abia'mi luam pierdutele priviri.
— „Iată, am ajuns, închină-te și treci".
Cu adânci evlavii am pășit ușor
Simțeam că fruntea mi-i în flăcări reci.

Tot ce-așteptam acuma se'mplinea.
Văzui pe Domnul în lumini, lucind.
Privirea Lui ca fulgerul trecea.
In mână stele-i fâlfâiau, tăcut.
Cu glezne de aramă'n alb vestmânt.
Cu fruntea la picioare i-am căzut.

„Te așteptam, mi-a spus. Ai biruit.
Din zvonul greu, al lumii te-am adus
Poruncile-mi cu teamă le-ai păzit.
Celor ce n'au, le-ai spus un blând cuvânt.
Nu-i pizmuiai pe cei în trepte mari ajunși.
Din sărăcie ți-ai croit vestmânt".

Și glasul Lui în lacrimi I s'a frânt.

Iulian Vesper

DIN PRINŢ DE COROANĂ DESORDONAT, UN MARE REGE, ENRIC V

TAINA VOCAŢIEI IN PSIHOLOGIA UNEI METAMORFOZE IN DRAMA LUI SHAKESPEARE «ENRIC IV»

1

Ce sguduitoare pildă de metamorfoză sufletească ne înfăţişează Shakespeare în persoana prinţului Enric, din drama „Enric IV", care s'a jucat, nu de mult, pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti !

Regele Enric al IV-lea, al cărui nume îl poartă captivanta creaţie poetică a profundului dramaturg, apare rar pe scenă, aproape numai, parcă, spre a da prilej de manifestare fiului său Enric, care îi va urma la tron, ca Enric V.

De altfel, mai toate personajele şi peripeţiile piesei parcă sunt chibzuite şi alcătuite în scop de a pune pe tânărul Prinţ Enric în multe şi felurite situaţii, menite a-l face să-şi dea pe faţă fondul adânc al firii lui, pe care cauţi cu înfrigurare să-l pătrunzi, ştiind de mai înainte că el va fi cârmuitorul unei ţări.

Şi rămâi, dela început, şi o mare parte din timpul desfăşurărilor scenice, încremenit de ruşinoasa decădere a aceluia pe fruntea căruia soarta, în mod fatal, va pune o coroană regală.

Trăeşte în tovărăşia, de zi şi de noapte, a unor oameni stricaţi; face chefuri cu ei şi cu femei, prin taverne; cheltueşte tot ce are; şi când n'are, împrumută; şi când nu găseşte credit la îndemână, fură, dă lovituri la drumul mare.

Chiar în apartamentul lui din palat, îl găsim în sfat intim cu cel mai cinic şnapan, cu Falstaff, căpetenia bandei de haimanale, un porc monstruos, cu zece straturi de osânză infectă pe trup şi pe suflet, beţiv, hoţ, craiu, întruparea bestială a minciunii, a viţiului, a murdăriei, a fărădelegii. Şi ce prindem din taina glumelor şi planurilor lor de ştrengării, trecute şi viitoare ?

Falstaff, făcând spirit, de o duhoare asfixiantă, pe tema tâlhăriilor lui şi alor lui, spune prinţului să desfiinţeze, când o fi rege, spânzurătorile pentru hoţi şi să arunce la gunoi vechitura aia blestemată de *lege*. Şi duhul prinţului, punându-se de acord şi la nivel, face şi el jocuri de cuvinte... spirituale. — „O pungă de aur, luată cu strigătul *Hei ! dă-mi !* şi cheltuită cu strigătul *Hei ! adu-mi !*, este icoana stării noastre..."

Și *Falstaff.* Ba nu, zău, ia spune drept, tinere: stăpâna tavernei nu e o fată foarte dulce ?

Prințul Enric. Dulce ca mierea...

Și după multe palavre cu aluzii de tot felul, deodată:

Prințul Enric. De unde să luăm noi mâne o pungă, Jak ?

Falstaff. Ei, de unde îi vrea tinere. Voiu face și eu parte din ceata expediției...

Și iată că încă unul din ceată apare, *Poins.* Și se pune la cale o tâlhărie la drumul mare, la care, ce e drept, Henric se învoiește să ia parte numai în anumite condiții — pentru haz !

Și cele ce se plănuesc în camera din Palat a Prințului, se vor pune în acțiune în diferitele scene de desmăț, presărate în toată piesa.

Iar când un trimis al Regelui vine să-l cheme din o cârciumă, ce desfrâu de imaginație și la Prințul Enric, și la borfașul desmățat Falstaff, când joacă amândoi scena judecății părintești ce-și închipue că așteaptă pe Enric, unul făcând pe Regele mustrător, celalt pe Prințul rătăcit. Cum își bat amândoi joc de întâlnirea solemnă ce avea să urmeze în curând !

Putred ! Putred până în măduva oaselor, nu-i așa ? Perdut pentru totdeauna, acest viitor rege al Angliei.

E drept că în fața Regelui, a tatălui său, Prințul se prezintă serios, pocăit, conștient de toată răspunderea situației. Răscoala rebelilor pune în primejdie tronul. Țara e sguduită de cutremurul răsboiului civil. Moștenitorul tronului promite că se va îndrepta, că-și va face datoria. Dar cine îl crede ?

Ideia ce-și făcuseră toți despre el era așa de rea, încât Regele îl credea capabil chiar de o infamie.

— Ești în stare, împins de o frică de vasal și de o pornire josnică, să lupți în contra mea, plătit de Percy [1], să te ții de pulpana lui și să răspunzi cu tot felul de ploconeli și de temenele la privirile lui încruntate, ca să dovedești cu prisosință cât ești de degenerat".

E drept, asemena, că răspunsul Prințului este vibrător de o protestare energică pe care n'o poate inspira decât bunacredință și avântul sincerității.

— Nu credeți acestea... Dumneezu să-i ierte pe aceia cari au distrus așa de mult buna părere a Majestății Voastre despre mine. Îmi voiu răscumpăra toate acestea cu capul lui Percy... În acea zi haina mea va fi plină de sânge și chipul meu va fi mânjit ca o mască de sânge, care, odată spălată, va lua cu dânsa și rușinea mea. Ziua aceea va fi când acel vesitt copil al onoarei și al gloriei, viteazul Hotspur [2], acel cavaler lăudat de toți, și Enric acesta al vostru, la care nimeni nu se gândește, se vor fi întâlnit față în față... Iacă ce făgăduesc aci în numele lui Dumnezeu.

Frumos ! Impresionant ! Dar aceste declarații să nu fie oare numai simple declamații de ocazie ? Vorbele, până nu se traduc în fapte, sunt numai vorbe.

---

1 Unul din capii principali ai răsculaților, cel mai temut.

2 Sau Percy, — *Percy Hotspur.*

Căci iată-l, imediat după ce iese din palat, din nou în tovărășia desmățaților. Dece a mai venit el acolo? A căzut din nou? Stă să asculte cearta dintre Falstaff și stăpâna tavernei, care îl denunță Prințului că a spus despre el, ba că o să-i dea câteva bastoane, ba că l-a împrumutat cu bani. Ia parte la balivernele deșănțate ale vechilor tovarăși.

Dar deodată, fără nicio tranziție, închee brusc conversația, dând fiecăruia câte o însărcinare de răsboiu și trimițând, cu unul din ei, scrisori importante.

— Țara este în foc, Percy este în vârf și trebue or tabăra lor, or a noastră să se prăbușească.

Vorbă de om treaz la minte și hotărît la faptă. Dar iarăși, deocamdată, tot vorbe, numai vorbe. Ce poți crede? La ce te poți aștepta?

2

Piatra de încercare se prezintă hotărîtoare. Merge-va el să înfrunte vijelia primejdioasă a răsboiului? Atunci poți conta pe tăria caracterului, care își pune la mijloc vieața pentru o datorie, pentru un ideal.

Va face, din contra, „la dreapta împrejur", luându-și cu el câțiva tovarăși de petrecere și o femee — cel puțin — ca să se ascunză cu ei sau cu ele undeva, dincolo de raza câmpului neliniștit al răsboiului și al grijilor publice, și să-și trăiască vieața instinctelor lui inferioare acolo, în azilul prielnic pe care istețimea unei inteligențe agere, creditul și prestigiul unui moștenitor al tronului i le pun la dispoziție? Atunci vițiul organic al constituției lui sufletești se va da pe față, ca o boală fără leac. De aci în colo, în orice situație, de aparentă normalitate, se va așeza, credință și încredere în el nu mai poți avea. Arătările impunătoare ale manifestațiilor oficiale, dictate de împrejurări, se vor ridica pe o temelie putredă, mâncată, în ascuns, de viermele neadormit al imoralității.

Cumpăna e de un interes în adevăr dramatic. Incotro se va pleca? Soarta unei țări atârnă de felul mișcării lui.

Impresii premergătoare, svonuri ce sboară ca semne prevestitoare prin tabăra rebelilor, înainte de începerea luptelor, par a pregăti sufletul să aștepte dovezi de eroism din partea Prințului moștenitor.

Un combatant dă tocmai lui Percy Hotspur unele știri despre armata Regelui.

— „Am văzut pe tânărul Enric, cu casca pe cap, cuirasat la gambiere, sărind pe cal dela pământ ca un Mercur înaripat, și se ținea călare cu atâta eleganță, că parcă ar fi fost un înger căzut din nori ca să dreseze și să mânuiască un Pegas înfocat și să farmece lumea cu priveliștea unui călăreț de rasă".

Laudele astea aprind nervii vestitului Hotspur.

— Mă simt numai flăcări, aflând că această pradă e așa de aproape și nu e încă a noastră... Haide, lasă-mă să încalec calul care mă va duce, ca o lovitură de trăsnet, drept în fața Prințului de

Galles. Ne vom întâlni, un Harry în fața altui Harry... și nu ne vom despărți decât atunci când unul din noi va cădea mort...

Negreșit, cei doi cavaleri, înarmați de luptă, încă departe unul de altul, se înfățișează măreți în închipuirea noastră, înainte de a-i vedea începând atacul.

Dar știm de unul din ei, anume de Percy Hotspur, că toată lumea îl cunoaște, din tot trecutul lui, ca viteaz, fără frică de moarte. Despre celalt, însă, toată lumea știe, până acum, că s'a ilustrat în alte direcții, nu în acte de curaj eroic.

Până să vină momentul luptei, mai este puțin timp. Mai este cel puțin atât, cât îi trebue noului erou necunoscut, să dea pinteni calului, și, așa, „Mercur înaripat" cum este, să sboare undeva peste graniță, sau în vre-un colț de țară cu o femee frumoasă, și cu nedespărțitul său Falstaff.

Nu e imposibil. S'au mai văzut cazuri de acestea.

Ei bine, nu. Tânărul acesta, trăit între derbedei, în cârciumi, are suflet, e un caracter, e om de onoare.

Iată-l pe câmpul de răsboiu. Pe cine întâlnește întâiu? Pe vecinic incorigibilul caraghios cinic Falstaff, ascuns de primejdie, și bătându-și joc de el însuși și de soartă.

— Cum! îi strigă Prințul, stai acolo, fără să lupți?

Ii cere să-i împrumute sabia. A lui a fost ruptă în luptă. Falstaff îi oferă pistolul ținut în toc.

— Cum! Il ții în toc?

Prințul scoate din toc, în loc de pistol, o sticlă de vin Xeres.

— Ce fel! E momentul de glume! Ii aruncă sticla și pleacă.

Regele întâlnește pe Enric și-l vede plin de sânge. Ii spune să se retragă. Recomandă unui nobil, Milord de Westmoreland, să-l conducă în cort.

Prințul Enric refuză, hotărît.

— Ferească Dumnezeu ca o sgârietură ușoară să depărteze pe Prințul de Galles de un câmp de luptă ca acesta, în care nobleța însângerată zace călcată în picioare și unde armele rebelilor triumfă în măcel.

In curând îl vedem la lucru, aprins de avânt și vitejie.

Un mare luptător din tabăra rebelilor, Douglas, care, căutând să omoare pe regele, omorîse mai mulți cavaleri, luându-i, după îmbrăcăminte, drept Enric IV, iată-l acum tăbărând cu furie chiar asupra regelui. Și e cât pe-aci să-l răpună. Dar prințul Enric vede scena și sare în ajutorul regelui. Se încinge o luptă crâncenă între el și Douglas, cel nebiruit, care acum, văzându-se gata să cadă, fuge.

Dar abia se retrage regele, spunându-i:

— Ți-ai răscumpărat opinia rea ce avea lumea despre tine.

Și iată apare teribilul Hotspur, fala și nădejdea întregei armate a rebelilor.

Cei doi viteji, ca în luptele omerice, își spun numele, își aruncă unul altuia laude și amenințări de exterminare: amândoi nu pot încăpea în Englitera. Unul din ei trebue să piară.

Și a pierit Percy Hotspur. Prințul Enric învinge. Cumpăna răsboiului se pleacă hotărîtor de partea armatei regale.

Și-a făcut oare Enric vre-o fală, după aceea, din biruința lui? Deloc. Era dispus să lase pe altul să se împăuneze cu fapta lui eroică. Acel altul era... Falstaff. Acest bețivan cinic, întâlnind pe Douglas în goana lui răsboinică, primise o lovitură de spadă care îl trântise la pământ.

Căzând, caraghiosul se face mort. Tăișul armei nu putuse, se vede, să pătrundă stratul gros de osânză, care l'a apărat ca o za. Când s'a sculat, după trecerea pericolului, și a dat de cadavrul lui Percy, sinistrul bufon i-a împlântat un pumnal în piept și l-a luat să-l care în spinare, ca să spună că el l-a ucis. Și i-o spune asta chiar Prințului.

— Ce tot spui! Dar chiar eu l-am ucis pe Percy, și l-am văzut mort.

Indrăsnețul farsor fără pereche stărue în minciuna lui.

Da, o fi căzut Percy, lovit de sabia Prințului, dar tot așa cum a căzut și Falstaff lovit de arma lui Douglas, fără să moară. Când s'au sculat amândoi, pe urmă, de jos, în acelaș timp, s'au luat la luptă și Falstaff a omorât pe Percy-Hotspur...

Iată-l pe Falstaff erou.

Prințul face haz.

— „Din partea mea, dacă o minciună poate să-ți aducă cinstire...".

Unde generozitatea Prințului se arată în toată nobleța ei, e în altă împrejurare. E, când cere voe Regelui să dispună de soarta lui Douglas, căzut prizonier în mâinile lui, și când, în loc să se ducă el însuși, să anunțe personal pe Douglas că-i redă libertatea, ca omagiu pentru vitejia lui, încredințează onoarea acestui gest mărinimos unuia din frații săi, Prințului Ion, pe care-l iubia și îl prețuia cu deosebire.

Vă mai îndoiți, după atâtea dovezi, că Prințul Enric va fi un mare Rege? Un *bun rege*, în orice caz? Unul, chiar dintre dușmanii din tabăra răsculaților, care l-a cunoscut în arătările lui din urmă, nu se îndoește... „Declar în fața lumii, spune Sir Richard Vernon, că dacă Prințul Enric va scăpa din pericolele zilei de azi, Anglia nu va fi avut niciodată speranțe mai frumoase, cari au fost așa de rău întunecate din cauza nebuniilor lui din tinerețe".

Dar Sir Vernon nu are nici el, pentru moment, mai multe temeiuri să creză decât noi, până acum, din desfășurarea dramei. Ce vrem mai mult? De ce stăm pe gânduri, la îndoială?

3

O întrebare ni se formulează în minte. Se poate oare ca vieața de destrăbălare care a dus-o Prințul Enric atâta vreme în tovărășia, de zi și noapte, a unor oameni stricați, să nu fi avut nicio influență asupra sufletului său?

Știința, care stabilește legea cauzalității mediului, n'o admite. Teoria influenții mediului nu e nevoe s'o căutăm în cărți savante. Ascultați cum o formulează, din observație și experiență, cu temeiuri și exemplificări demne de un erudit psiholog, acel decăzut anarhist moral care e Falstaff. Vorbind de protejatul său Shallow,

un modest judecător de pace, căruia i-a promis o superbă înaintare în statul viitor cârmuit de elevul său, de viitorul rege Enric V, precum și de urmările contactului cu niște tovarăși ai lui mai inferiori, iată ce aforismă excelentă formulează :

— *E sigur că oamenii capătă, din atingerea unora cu alții, un anumit fel de purtare,* înțeleaptă sau proastă, *cum se capătă boalele contagioase. Prin urmare, trebue să bage bine de seamă omul ce tovarăși frecventează*"[1].

Din partea lui, el e sigur că Prințul moștenitor Enric, a căpătat, din contactul cu el, ceva care îl deosebește de ceilalți frați, netrecuți prin școala lui de bețivan.

Iată ce spune în special de Prințul Ion:

„Jur că acest tânăr cu sânge rece nu mă iubește; nimeni nu-l poate face să râdă; și asta nu e de mirare — : nu bea vin".

„Pe când Prințul Harry e cu totul altfel:

„Sângele rece pe care l-a moștenit dela tatăl său, el l-a lucrat, așa cum faci cu un pământ sărac, sterp, uscat, l-a cultivat și l-a însămânțat prin excelenta muncă a băuturii sdravene și prin îngrășămintea rodnică a vinului de Xeres; așa că a devenit foarte cald și viteaz"[2].

Suntem în plină verificare a teoriei despre influența exercitată de mediu asupra formării sufletului și caracterului individual.

Și, din acest punct de vedere, știm că avea ce învăța Prințul Enric dela cinismul scepticului Falstaff, așa de consecvent în teoria și practica anarhismului moral, a cărui duhoare de filosofie infectă impute atmosfera înconjurătoare, otrăvind pe cei ce o respiră.

Căci monstrul acesta hidos avea o filosofie, avea o concepție a vieții: filosofia vițiului, concepția vieții coborîte în mocirla instinctelor bestiale.

Ascultați cum se diformează de diabolic sfera ideilor morale, când trece prin prisma judecății lui decăzute mai jos de linia cea mai de jos a conștiinței ființelor omenești celor mai inferioare.

Ascultați-l cum gândește, pe câmpul de războiu, despre *onoare*, despre onoarea care mână pe ostași la luptă, înfruntând primejdia.

„Onoarea ! Oare poate onoarea să-ți pună un picior la loc ? Nu. Sau un braț ? Nu. Or să-ți aline durerea unei răni ? Nu. Onoarea are, prin urmare, vre-o putere în hirurgie ? Nu. *Ce este dar onoarea ? O vorbă. Și ce este vorba asta onoare?* Aer. Frumoasă bogăție, pe cinstea mea. Cine o are ? Cel care muri mai deunăzi ? O simte el ? Nu... Deci nu-mi trebue... Și cu asta mi-am încheiat catehismul"[3].

Onoarea, floarea cerească a conștiinței omenești, călăuză supremă a cârmuitorilor, chiar în statele cele mai despotice, jos, la pământ, călcată ca o cârpă în picioarele bestiei !

Pe bune mâni a căzut educația Prințului moștenitor !

Și este, această filosofie, în felul ei, complectă, aproape încheiată în sistem.

---

1 Actul V, scena 1, din a doua parte a dramei Enric IV.
2 Actul IV, scena III (din a doua parte).
3 Actul V, scena I, *Regele Enric IV*, Partea I.

După distrugerea sentimentului de *onoare,* această sinteză a respectului de sine, a demnității personale, a ținerii de cuvânt, a respectului de om, a respectului de datoriile înalte ale unui stăpânitor și cârmuitor de țară, ce mai rămâne să țină sufletul în echilibrul moral cuvenit unui rege ?

Măcar *respectul de Lege !*

O, acest „măcar" e așa de smerit ! Ar putea să pară perfid, insidios.

E ultima formă — fie și numai *formă* — în care se îmbracă și de care se sprijină măcar — iar „măcar" — aparența ținutei celui mai elementar echilibru, celui mai indispensabil simbol al regalității. Coroana regală e concretizarea *„Legii" cârmuitoare.* Nimbul de maiestate al Coroanei, care simbolizează *Legea,* este *Onoarea.*

Ce spune filosofia lui Falstaff despre *Lege?* Ce sugestii și îndemnuri primește viitorul rege al Angliei din duhnitoarea deșteptăciune impertinentă a chefliului său tovarăș de petreceri ?

„...Dar te rog, un lucru, dragul meu Prinț hazliu, spune Falstaff prințului Enric. Oare când îi fi tu rege, s'or ridica spânzurători ? Și oamenii de curaj, oamenii întreprinzători, vor mai fi ei stânjeniți, ca acum, de frâul ruginit al acelei caraghioase hârce bătrâne, care se chiamă *lege ?* Când vei fi tu rege, să nu spânzuri niciun hoț".

Și când drăguțul Prinț, plin de haz și de glume șugubețe, ajunge Enric al V-lea, ce simplu și hotărît declară prietenilor săi, acela care se și credea primul sfetnic, mare sfătuitor al tânărului rege :

„O, acum *legile Angliei sunt la picioarele mele".*

Monarh fără „onoare", monarh fără „lege", iată dihania monstruoasă ce se va urca pe tronul Angliei, după educația și învățăturile tavernelor în cari oficiază marele preot al desfrâului, nerușinatul, anarhicul Falstaff.

Coloanele templului, în care se apoteozează Maiestatea cârmuitoare a unei țări, sunt minate, dela temelie, de idei contrare solidității lor și structurei templului.

E ca și cum ai alege un comunist fanatic, care vrea dărâmarea principiului monarhic, vrea dărâmarea religiei și a familiei, și i-ai încredința formarea sufletească a unui principe de coroană în o monarhie constituțională, făcând din el un instrument puternic de subminare, pe toate căile, a bazelor arhitectonice ale statului ce va fi chemat să cârmuiască.

Regele Enric IV prevedea, îngrijorat, cataclismul ce va urma după dânsul, când fiul său, în care toți vedeau un destrăbălat, va deveni regele Angliei.

„Imi sângerează inima când îmi închipui zilele de rătăcire și de corupție ce veți vedea, când eu voiu dormi între străbunii mei, căci atunci când desfrâul încăpățânat nu va mai găsi stavilă, când mânia și violența vor fi sfătuitoarele lui, când gusturile lui de risipă vor găsi mijloacele de a fi satisfăcute, o, cu ce aripi îl vor duce patimele către primejdia amenințătoare și către căderea nimicitoare".

Iar la încercările lui Warwik de a-l face să nădăjduiască în o schimbare a Prinţului, răspunde sentenţios: „Când şi-a depus vreodată albina sucul mierii în stârvul unei mortăciuni!"

4

Două perspective. Două aşteptări. Cum va fi Enric V? Aşa cum îl vede Sir Vernon sau aşa cum îl vede tatăl său Enric IV, împreună cu mai toată lumea?

Probele vieţii vor hotărî. O primă piatră de încercare a fost: *actul eroic al mergerii la răsboi şi al vitejiilor lui pline de primejdii.*

Altele vor urma, inevitabil.

Vrem să vedem ce va face el când va ajunge rege? Ce va face liota tovarăşilor de chefuri? Când nu va mai fi autoritatea severă a sfaturilor tatălui său, cine îl va opri, dacă îi va lipsi frâul dinăuntru al demnităţii personale şi al datoriilor regale?

Putem să întoarcem paginile dramei mai repede decât Sir Vernon zilele vieţii, şi să aflăm imediat punctul de întorsătură al destinului.

Enric IV moare. Prinţul Enric devine rege — Enric V.

O primă scenă din palat ne înfăţişează îngrijorările celor de sus dela Curte. Ce va face noul rege? Cum se va purta cu ei? Pe cine va ţine, pe cine va îndepărta? Sunt de faţă, între alţii, fraţii lui proprii, Prinţul Ion, Prinţul Humphroy, Clerence, precum şi Lordul Marele Judecător.

Prinţul Ion spune Lordului Mare Judecător:

— „Deşi nimeni nu este sigur de favoarea ce va putea găsi la noul rege, speranţele voastre în special sunt foarte mici".

Iacă un frate al lui Enric V, care îşi dă o părere despre felul cum va judeca şi se va purta tânărul rege.

Şi tot în felul acesta crede şi un alt nobil dela Curte, Contele de Warwik.

Warwik (către Marele Jude): In adevăr, tânărul rege nu vă iubeşte.

Marele Jude: Ştiu că nu mă iubeşte.

Dece oare? Ce se întâmplase între Prinţul Enric şi Marele Judecător? Ceva foarte grav. Lordul Jude arestase pe Prinţul de Galles, găsit vinovat că luase parte la lovitura de drumul mare a bandei de pungaşi, condusă de Falstaff. Şi Prinţul Moştenitor pălmuise, pentru asta, în plină şedinţă de justiţie, pe Lordul Mare Judecător.

Cum va fi prima întâlnire a Marelui Judecător cu fostul Prinţ Enric, acum când cel arestat de dânsul e Regele Enric V? Şi ce va trebui să facă spre a-şi răscumpăra disgraţia sigură?

Aci se vede perspectiva cea mai neagră, sub care se proectează, chiar în mintea fraţilor săi, venirea la tron a noului rege. *Clarence* arată Marelui Judecător ce-i rămâne de făcut, ca să-şi capete graţia regelui.

— Va trebui acum să vorbeşti respectuos lui Sir John Falstaff, ceeace e contrar obiceiurilor de demnitate ale condiţiei d-tale.

— Bunii mei Prinţi, răspunde Marele Judecător, ceea ce am

făcut, am făcut după cerința onoarei și condus de regula nepărtinitoare a conștiinței mele, și nu mă veți vedea niciodată cerșind o iertare rușinoasă și nesigură.

Va să zică părerea și așteptarea celor mai de sus ai Curții regale indică pe fostul tovarăș de chefuri și de ticăloșii, al fostului Prinț Enric, pe Falstaff, ca stăpân al situației, ca marele regisor al noului regim, ca șef a-tot-puternic al camarilei regale.

Evident, asta este și convingerea adâncă a șleahtei lui Falstaff, începând cu monstrul odios din capul ei.

Ascultați-i cum pun lumea la cale, când le-a venit, în toiul chiolhanului din grădina unui tovarăș, știrea morții lui Enric IV și a suirii pe tron a lui Enric V:

— Dulcele meu cavaler, îi striga lui Falstaff, unul din derbedeii cetei de bețivi, Pistol, care aduce știrea, tu ești acum unul din personagiile cele mai considerabile ale regatului... Blândul tău mielușel este acum Rege.

Și Falstaff, cerând să-i pregătească repede calul, ca să alerge, în goană mare, la palat, hotărște:

— Maestre Robert Shallow, alege-ți slujba care-ți place în regat: va fi a ta. Pistol, îți voiu da un cumul de sarcini și demnități... Repede calul.. Tânărul Rege oftează de dorul meu... Sunt intendentul noroacelor... *Legile Angliei sunt la ordinele mele*".

Asta ar fi, desigur, concluzia logică a desfășurării evenimentelor, dacă, în adâncul cauzalității lor, ar domni detracarea morală a stăpânitorului. Vedeți cum, în mod firesc, nucleul camarilei s'a și închegat, întunecând, cu roiul dorințelor ei negre de patimi, coroana unei țări, ce se va pune, poate s'a și pus, pe capul unui camarad de vicii.

5

Când Prințul Enric și-a pus coroana pe cap și a devenit Enric V, momentul istoric își punea fatal întrebarea: *Va fi Enric regele lui Falstaff, or regele poporului englez?*

Răspunsul îl dau faptele.

Noul rege apare, deci, în apartamentul palatului unde sunt adunați mai marii Curții regale, cei trei prinți, frații lui, Contele de Warwik și Lordul Mare Jude.

Ce va spune el, în special acestuia din urmă? Ce se va întâmpla?

Regele Enric V (intrând): Mă priviți toți într'un mod ciudat, și D-ta (către Marele Jude) mai mult decât toți ceilalți. Ești sigur, îmi închipuesc, că nu te iubesc.

Marele Jude: Aceea de care sunt sigur e că, dacă voiu fi judecat cu dreptate, Maiestatea Voastră nu are niciun temeiu just să mă urască.

Regele Enirc V: Nu! Cum s'ar putea ca un Prinț, purtător de așa mari speranțe, să uite înjosirile enorme ce D-ta l-ai făcut să îndure? Cum! Să mustri, să cerți, să trimiți brutal la închisoare

pe moştenitorul imediat al tronului Angliei ? E asta o ofensă uşoară? Se poate cufunda asta în Lethe şi uita ?

Marele Jude: Reprezentam atunci persoana tatălui vostru, eram imaginea puterii lui; şi, pe când eram ocupat a da justiţiei pe când îndeplineam slujba mea către societate, i-a plăcut Alteţei Voastre să uite de datoria mea, de maiestatea şi de puterea legii şi a justiţiei, de imaginea regelui pe care îl reprezentam, şi m-aţi lovit chiar pe scaunul meu de judecător....

Il pune să-şi închipuiască acum, când e rege, că ar avea un fiu care ar face ce a făcut el când era prinţ moştenitor şi că Marele Judecător ar trece peste faptele prinţului cu îngăduinţă şi tăcere.

Regele Enric V: — Ai dreptate Jude... Continuă a purta mai departe balanţa şi spada... Şi te rog a te servi de ele cu *acelaş curaj energic, just şi imparţial pe care l-ai arătat în contra mea...* Iacă mâna mea. Vei fi ca un părinte pentru tinereţea mea; glasul meu se va rosti după sfaturile d-tale, şi voiu şti să-mi plec cu smerenie voinţa după îndreptările d-tale înţelepte şi încercate.

Măreaţă scenă de înălţare morală ! Mişcătoare închinare a trufiei personale, a tiraniei egoismului în faţa superiorităţii imperioase a *dreptului* şi a *legii*. Cei cari se cred fericiţi pentrucă trăesc iluzia oarbelor instincte, şi se cred deştepţi pentru că pot înşela marele comandamente ale vieţii publice, nici nu bănuesc marea fericire dată naturei omeneşti, în clipa înfrângerii personalismului impulsiv, în clipa ridicării sufletului la deliciul mistic al vieţii trăite în armonia legilor eterne ce cârmuesc lumea morală !

Nici nu bănuesc extazul divin ce făcea pe Regele puternic să insiste în declaraţiile adâncei lui prefaceri sufleteşti.

— „Şi acum, voi toţi, *credeţi-mă, vă conjur:* tatăl meu s'a coborît în mormânt odată cu toate nebuniile mele, şi tot ce eram eu, până acum s'a închis în mormântul lui; iar în schimb supravieţueşte în mine spiritul lui serios, cu care sunt hotărît să surprind aşteptarea lumii, să desmint profeţiile şi să distrug reaua opinie care m'a judecat după aparenţe".

6

Mai vreţi încă o dovadă a sincerităţii lui ? Iată încă una, ultima, cea definitivă.

Priviţi-l în faţa cetei lui Falstaff, care s'a aşezat în drumul trecerii convoiului dela încoronare, ca să-i facă surpriză tânărului rege doritor să-l vază, să-l cheme, să-l facă sfetnicul, consilierul lui intim. Tovarăşi de petrecere eri, tovarăşi de stăpânire azi, cu nădejdea secretă a altor crailâcuri şi chiulhanuri, în stil superior,... regal.

Viitorul mare distribuitor al slujbelor şi afacerilor publice, un adevărat vice-rege de fapt al Angliei şi-a şi început, aşteptând convoiul, funcţia.

Falstaff: Stai pe lângă mine, maiestre Robert Shalow, o să te fac să obţii favoarea regelui: o să-i fac cu ochiul când o trece, şi

să observi bine mina ce-mi va arăta... Vino mai încoace Pistol; stai la spatele meu !

Ce-i pare rău lichelei, este numai că n'a avut timp să se îmbrace cu livrea nouă. E în haina de drum. Nu face nimic.

„Asta o să arate că am alergat călare zi şi noapte, fără să mă gândesc la altceva decât să-l văz pe el, fără să am nici măcar timpul de a-mi schimba cămaşa"...

Ce bucurie o să-i facă asta lui *Hal,* cum îi zicea familiar Falstaff Prinţului Enric.

Iacă-l apare Enric V, cu suita din care face parte Marele Jude.

Falstaff strigă, cât îl iea gura :

— „Dumnezeu să te apere, rege *Hal*... Regalul meu Hal...

Nici un semn. Incă odată, mai tare:

— „Dumnezeu să te ţină, dulcele meu copil !

Atunci Enric V se întoarce către Marele Jude:

— „Milord, vorbeşte-i individului aceluia încrezut...

Dar Falstaf nu vrea să asculte ce-i spune Marele Jude.

— „Regele meu ! Jupiterul meu ! Ţie îţi vorbesc, sufletul meu!

Atunci noul, tânărul Rege Enric V, îi spune bătrânului caraghios, inconştientului bufon, incorigibilului reprezentant al desfrâului, nu vorbele pe cari le aştepta acesta dela dânsul, ci acelea pe cari le aştepta morala imanentă a situaţiei publice:

— „Nu te cunosc, bătrâne. Du-te de te roagă. Ce rău şade părul alb unui bufon şi unui farsor ! Să nu-ţi închipui că mai sunt persoana ce eram. Dumnezeu ştie şi lumea va vedea că m'am lepădat de prima mea fiinţă, şi tot aşa mă lepăd şi de aceia cari mi-au fost tovarăşi. Te gonesc, sub pedeapsă de moarte, la zece mile depărtare de persoana noastră, după cum am făcut şi cu ceilalţi rău-sfătuitori ai mei. Vă voiu pune la dispoziţie mijloace de traiu, ca nu cumva lipsa lor să vă împingă la rele. Şi când vom afla că v-aţi îndreptat, vă vom acorda înaintări în proporţie cu capacitatea şi cu meritul vostru".

Apoi, adresându-se Marelui Jude:

— „Vă însărcinez, Milord, cu aducerea la îndeplinire a hotărîrilor mele. Să mergem".

Şi Enric V, cu suita, pleacă.

Şi între rege şi ceata murdară a candidaţilor la camarilă cade o imensă cortină de fier, grea cât destinul unui popor, impenetrabilă pentru totdeauna.

7

Cum e posibilă această metamorfoză ? Cum se explică ?

La formarea sufletului omenesc lucrează *două* forţe, nu una singură. Forţa mediului, fireşte; dar şi aceea a factorului dinnăuntru, a constituţiei şi pornirilor sufleteşti înnăscute.

Când aceste două forţe lucrează concordant, opera lor comună are o putere de neclintit.

Când sunt în desacord, rezultanta luptei lor merge în direcţia factorului celui mai tare, oscilând poate uneori, când într'o parte,

când în alta, după fluxul și refluxul energiilor în conflict; dar rămânând în definitiv biruitoare una din ele.

Sunt cazuri când influențele exterioare par covârșitoare.

Și deodată elasticitatea impulsiilor interne primordiale svârle în lături apăsarea cauzalității externe. Și fondul adânc al omului iese la iveală, în bine sau în rău.

Acesta a fost cazul Prințului Enric. Fondul lui bun, cu resorturi puternice, neînfrânte de înrâuririle mediului, a izbucnit impetuos din profunzimile structurii lui morale și și-a proectat impozant în afară atitudinea unei firi superioare neșovăitoare.

Explicația aceasta ne-o sugerează însuși Shakespeare, care l-a creat pe Enric V în dramă, după Dumnezeu în istorie.

Incă dela începutul primului act, Shakespeare ține parcă să prevină spectatorii că în sufletul Prințului Enric este un fond bun, sănătos, normal, și că cele ce se vor vedea, în decursul dramei, ca manifestări urâte ale lui, nu exprimă caracterul adevărat al personalității lui, sunt trecătoare.

Aceasta se formulează în unul din acele *monoloage* în cari marele poet nu face să se exprime numai anumite gânduri și intenții de ocazie ale personajelor, ci uneori, ca în cazul de față, ceva mai mult, ceva mai adânc, ceva de dincolo de linia pragului conștiinței, *ceva din natura insondabilă a inconștientului.* E o licărire de proector, o tresărire de lumină aruncată în întunecimile profunde ale ființei umane, unde se elaborează forțele directive ale destinului, în structura înnăscută, încă necunoscută, a ființei.

„Vă cunosc eu acum pe toți, spune Prințul Enric, când rămâne singur după plecarea din camera lui, — în frunte cu Falstaff, capul tuturor răutăților —, a derbedeilor cu cari pusese la cale chiar o lovitură tâlhărească la drumul mare. Vă cunosc pe toți, și *vreau câtva timp să protejez capriciile desfrânate ale trândăviei voastre". „Când voiu părăsi această purtare destrăbălată"*, adăogă el, comparându-se cu strălucirea unui diamant pe un fond întunecos, *schimbarea va fi cu atât mai impresionantă, cu cât va fi mai neașteptată".*

Vorbește aci mai mult *instinctul* inexprimabil din fundul nepătruns și neschimbător al *inconștientului,* decât chibzuiala deliberată a momentului trecător, în curgerea neîntreruptă a conștiinței de toate zilele.

Acel imperativ hotărîtor al personalității morale permanente înnăscute a biruit în contra influențelor mediului înconjurător, când s'a declarat și s'a pronunțat isbitoarea metamorfoză sufletească a Prințului moștenitor, devenit Rege.

8

Ce-ar fi fost, dacă pornirile înnăscute ale Prințului Enric ar fi fost de acord și ar fi mers paralel cu perversele sugestii ale mediului decăzut? Ar fi fost realizarea spectacolului dezastros, ce sângera inima Regelui Enric IV, când și-l închipuia.

Marele Judecător, a cărui conduită dictată de *Lege,* îl jignise pe Prinț, ar fi fost înlăturat, cu sfaturile lui cu tot, aruncat în dis-

grație, poate în închisoare, sau cel puțin deportat la cine știe câți kilometri de reședință, în surghiun pe vieață. Camarila lui Falstaff s'ar fi instalat la putere, cu toate măririle promise de Falstaff cetei lui. Cel puțin deocamdată; căci nimic nu poate prejudeca statornicia regelui și permanența în camarilă a celor ce o compun. Statornică nu rămâne decât *instituția* camarilei și porunca nestăpânită a instinctelor regelui de a fi satisfăcute. Și cum, deși imutabile în esența lor, ele pot varia în modalitatea cerințelor momentane, cei cari pot sluji actual de mijlocitori și realizatori a patimilor stăpânului puternic, se pot schimba, după împrejurări. Azi o camarilă, mâine alta, fiecare durabilă atât cât satisface setea nesățioasă și formele capricioase ale patimei. Și recrutate când dintr'un strat social, când din altul. Suflete de slugi se găsesc în toate categoriile vieții publice.

Dar interesele vieții de stat ?

Ce interese ? Ce veiață de Stat ? Ce Stat ? Vorbe sau simple mijloace pentru interesele vieții personale ale regelui.

Coroana, pe care Prințul Enric o lua cu atât respect și evlavie depe patul tatălui său, va fi ori respinsă cu dispreț, ori răpită cu rapacitate prădalnică depe capul altuia, nu spre a o slăvi, ci spre a o înjosi.

Jurământul pe „Lege" ? Numai ca să-și bată joc de jurământ și de *lege*. Ce e „onoarea" ? O vorbă goală, simplu aer, l-a învățat Falstaff. Iar „Legea" ? O hârcă ridiculă, chiar de ar fi „Legea Legilor", cum i-a spus tot Falstaff.

Dacă va veni în contact — și va veni, ca rege — cu temeliile societăților normale, cu familia, cu religia, cu structura și aspirațiile poporului, va veni ca să-și râză de ele. Familie, dacă vreți, va întemeia, și încă nu una, mai multe, pe rând sau deodată. De biserică se va apropia, ca să spurce sfintele ei daruri și odăjdii, cu gândul lui de elev al lui Falstaff și cu fățărnicia unui ateu deghizat în preot. Va lua în deșert numele poporului, ca să-și vâre până'n coate mâinile în comorile lui, pentru satisfacerea tuturor poftelor nelimitate, așa cum prevăzuse tatăl său Enric IV, chiar dacă ar scufunda totul în mizerie și rușine.

Căci, încă odată: Ce e „onoarea" ? O vorbă. Ce e „Legea" ? O babă caraghioasă... Cine se închină la ele ? Niște proști și niște lași ! Omul deștept și curajos încalecă pe ele, ca pe niște cai de lemn, făcuți pentru jucăria copiilor.

Ce noroc pentru Anglia că toate aceste orori au fost înlăturate; că au triumfat, în firea lui Enric V, puterile geniului său bun, înăscute în structura lui instinctuală.

Toată prveliștea vieții publice de stat a țării s'a luminat și apoteozat, deodată, cu metamorfoza Prințului Enric, realizată ca prin minune, în clipa urcării lui pe tron.

9

In această răsturnare radicală a valorilor morale și directivelor subiective, Shakespeare parcă a vrut să prezinte intuiției un caz opus celui arătat în drama lui Richard III, — ca să mărginim

comparaţia numai la cele două mari drame, reprezentate pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, acum câţiva ani în urmă.

In Richard III avem natura diabolică, adânc, iremediabil perversă, a unui criminal născut, al cărui suflet nu-şi putea găsi mulţumirea, decât în distrugerea fericirii şi a vieţii altora. Manifestările lui ocazionale de amabilitate, de bunătate, de generozitate, cuvintele lui bune, promsiunile lui, jurămintele lui, lacrămile lui desperate de legământ şi devoţiune, nu erau decât cursele unei făţărnicii, care îşi întindea firele otrăvite de paianjen monstruos, spre a prinde în ele victimele naive şi încrezătoare, ce-i cădeau în cale sau pe cari le urmăria cu perseverenţă.

Sub vălul artificial al convenienţelor externe, clocotia isvorul permanent al stricăciunii morale, care isbucnea şi infecta mediul.

La Enric al V-lea, din potrivă, vălul artificial de corupţie sub care trăia în mediu, ca sub un costum înşelător de bal mascat, a fost rupt şi svârlit în bucăţi de isbucnirea conştientă a bunei lui naturi ascunse, care, ieşind la iveală, ca o renaştere şi înălţare, a proectat asupra mediului lumina aspiraţiilor ei ideale.

Acesta este faptul, o minune care îşi găseşte în ea însăşi o explicaţie suficientă. O natură bună, înnăscută, care inviază din adâncimi insondabile şi se ridică poruncitoare, asvârlind în lături, ca o piatră de mormânt, natura rea, adventivă, parazitară.

10

O nouă mărturie a sincerităţii desăvârşite, a superioarei lui valori autentice de cârmuitor ne vine din precizarea „specificului" înscris în fondul bun înnăscut al naturei Prinţului Enric.

El era predestinat a fi Rege.

Predestinat a fi rege nu este numaidecât acela care ajunge pe tron, prin dreptul de succesiune, ori pentrucă se coboară din regi. Nu. Pe un tron regal poate să se urce, după toate drepturile exterioare, şi un om care se arată, apoi, că era mai potrivit pentru altă îndeletnicire socială. Nu locul ocupat indică menirea naturală, ci destoinicia, pasiunea, dragostea meseriei, cultul închinat scopului ei.

Menirea profesională de rege, ca şi orice altă meserie socială, e opera fatală a unui *destin,* nu un aranjament al omului şi al legilor lui.

Destinul te atrage cu farmecul mistuitor care adesea distruge. In jocul destinului eşti instrument care se sfarmă în cântecul unei armonii supra-individuale. Iţi ridici şi îţi porţi pe umeri crucea pe care te vei înălţa la culmile răstignirii pentru un plan al vieţii universale, cosmice. Şi, în astă pironire pe înălţimea idealului, îţi găseşti singura fericire a existenţei tale trecătoare.

Priviţi-l pe Prinţul Enric, în intimitatea cugetului, lângă patul unde zace regele, tatăl său, pe care-l crede mort. E singur. Nu paradează. Nu joacă un rol convenţional pentru spectatori.

Cum i se înfăţişează lui *Coroana regală,* ce va trebui s'o poarte? Dela început, ca *o sfântă coroană de spini.*

„Dece oare coroana, această tovarășe atât de tulburătoare, se află aci sub căpătâiul lui ?

„O, strălucită tortură: Ingrijorare vrăjită...

„O, Maiestate ! când te așezi pe ființa care te poartă, ea te simte cum simți o armură bogată, purtată în arșița zilei: *te arde și te apără, tot odată*".

Este întocmai ideia ce-și făcuse de „Coroană" tatăl său Enric al IV-lea.

Când l-a crezut pe Prințul moștenitor grăbit să-i ia locul, după el, la tron, îi zice :

„O, copile. Tu cauți mărirea care te va sdrobi".

Și atunci Prințul, în genunchi, îi mărturisește sincer gândurile ce l-au frământat, când a văzut Coroana la căpătâiul patului pe care-l credea culcat în somnul de veci.

— I-am vorbit Coroanei, ca și cum ar fi fost înzestrată cu simțire, și am mustrat-o. „Grijile ce dai, au ruinat vieața tatălui meu; tu care ești aurul cel mai nobil, ești aurul cel mai rău... Tu care ești cea mai frumoasă, cea mai slăvită, cea mai renumită, ai devorat pe cel ce te poartă".

„Cu astfel de învinuiri, Suveranul meu leal, am luat-o și mi-am pus-o pe cap, adresându-mă ei ca unui dușman care, sub ochii mei, a asasinat pe tatăl meu. Dar dacă mi-a otrăvit ea vreodată sufletul cu vreo mișcare de bucurie, dacă mi-a smintit ea vreodată gândirea cu vre-o adiere de orgoliu, dacă cea mai mică ideie de rebeliune sau de vanitate m'a împins, cât de puțin, să-i adresez puterei ei vre-un surâs de dorință, să mi-o ridice Dumnezeu pentru totdeauna depe capul meu, și să mă facă deopotrivă cu cel mai jos vasal, care nu îngenunchiază înaintea ei decât cu respect și cu spaimă".

Cu sentimentul de *respect și teamă,* cu acel fior de religiozitate, cu care creștinul credincios s'apropie de sfânta grijanie, așa stă sufletul Prințului Enric în fața Coroanei regale.

Se teme de ea. Știe chinurile ce-i va aduce. *Dar nu fuge de ea.* Nu fuge, fiindcă are către ea o chemare divină. E ceva în el care poruncește să-și plece fruntea înaintea acelei Coroane, căci un destin înalt vine să i-o așeze pe cap.

O, dacă din fundul firii lui inconștiente, o altă chemare, nu cea regală, de jertfe, i-ar if șoptit să nu-și îngroape tinerețea, cu avântul ei vibrător de vieață, bogată în plăceri de tot felul, să nu și-o îngroape în pușcăria călugărească a datoriei, pentru iluzia unei gloriole trecătoare, ca toate pe pământ, altul ar fi fost gestul lui. Ar fi fugit de coroană. Descurce-se sau încurce-se cu ea cine o vrea, cum o putea. Nu-l interesează. Nu-l privește. El rămâne cu raiul lui pământesc cunoscut. Și s'ar fi dus în tovărășia amuzantă a lui Falstaff, regizorul genial, inepuizabil, al tuturor drăciilor cu haz.

Și încă asta tot ar fi fost o atitudine, la urma urmelor cinstită, francă, leală. Voi cu lumea voastră, eu cu a mea.

Dar ce prăpastie de anarhie morală, dacă perversitatea firii lui adânci, din pornire proprie or din sfaturi diabolice ale unui Falstaff, l-ar fi făcut dela început sau mai târziu, după o răsgândire,

să pună stăpânire pe Coroana regală, ca pe *un mijloc* neprețuit în serviciul vițiului, al destrăbălării lui detracate, al anarhiei morale și sociale!

Ar fi fost tocmai de ce se temea regele Enric IV, când credea pe fiul său Enric un stricat nelecuibil, cum se arătase până atunci, și prevedea, îngrozit, ce are să fie în Anglia când succesorul său, Enric V s'o sui pe tron.

„Acum a sosit momentul să fie batjocorită legalitatea. Enric V e încoronat! Sus, vanitate! Jos demnitate regală! Afară de aici voi toți, înțelepți consilieri! Veniți din toate ținuturile țării, să vă adunați la curtea Angliei, voi paiațe ale libertinajului! Țări vecine, iacă ceasul să vă scăpați de murdăriile ce vă supără. Aveți voi vre-o spurcăciune de nerușinat blestemat care înjură, bea, își petrece nopțile în orgii, fură, asasinează, și cunoaște arta de a săvârși crimele cele mai vechi într'un mod cu totul nou? Fiți fericite: veți scăpa de ticăloșiile lui. Englitera va auri îndoit, întreita lui infamie. Englitera îi va da slujbe, onoruri, putere, căci Enric V va rupe desfrâului botnița constrângerii, și orice câine turbat își va putea înfige colții în carnea oricărui nevinovat. O, bietul meu Regat, bolnav de loviturile răsboiului civil! Tu, pe care toată vigilența mea n'a putut să te smulgă din ghiarele desordinii, ce vei face tu acum, *când desordinea însăși va fi însărcinată să te păzească?* O, tu vei deveni un deșert sălbatec, populat de lupi, vechii tăi locuitori!"

Dar n'a fost așa, fiindcă în fundul ființei prnțului Enric V nu stăpânea stricăciunea bolnăvicioasă a desechilibrului, a vițiului, ci poruncea *vocația puternică a unui destin de Rege.* Ordinului fără replică al fatalității se supunea el, fără șovăire, când, cu lăcomia unui gest aproape violent de hipnotizat, își punea pe cap coroana regală încărcată de toate greutățile aspre ale unui martiriu.

„Iacă-o aci, așezată pe capul meu, acea Coroană, pe care Dumnezeu s'o apere. Și de aci n'o vor putea să mi-o smulgă toate puterile lumii concentrate în brațul unui uriaș..."

E sentința unui destin care se pronunță; este glasul unei vocații care vorbește.

Un rege *de vocație,* nu un aventurier și parvenit al Tronului, e un educator al poporului. Nu speculează defectele supușilor, ca să tragă foloase din ele. Le reprimă, ca să îndrepte, nu le încurajează, făcând apel la ele, întreținându-le, ca să profite. Evocă, dimpotrivă, din natura omenească, pornirile bune, simțul demnității, respectul adevărului, cultul Dreptății, ca să domnească în glorie.

Așa cum a procedat Prințul Enric, devenit rege, cu ticălosul Falstaff, cu duhul nerușinării, al lichelismului lingușitor și târâtor, personificat în Falstaff?

Cum a depărtat Hristos duhul ispititor al Satanei.

„Te gonesc, sub pedeapsă de moarte, la zece mile depărtare de persoana mea!"

Cu perspectiva unei răsplăți pentru îndreptarea lui:

„Și când voi afla că te-ai îndreptat, îți voi acorda înaintări în proporițe cu meritul tău".

Și cum a procedat față de omul care întrupa în el spiritul ordinii, al dreptății, al demnității, al legii, chiar când căile acestora ar fi putut înfrunta unele dorințe de dominație ale unui suveran capricios și tiranic?

„Iacă mâna mea. Vei fi ca un părinte pentru tinerețea mea. Voi ști să-mi plec cu smerenie voința după îndreptările D-tale, înțelepte și încercate".

Ce operă divină de educator al poporului! Biciuitor al vițiului, stimulator al virtuții!

Un rege de vocație, e un delegat al Providenței pe pământ.

De aci înainte, iată-l pe Prințul de Coroană, devenit *Rege*, călcând cu pas sigur în calea menirii lui. Orice vorbă, orice faptă e în armonie desăvârșită cu ținta vieții noui ce i-a croit-o Providența, încă din prima clipă a zămislirii lui. Noua lui vieață este *nouă* prin arătarea ei în ochii oamenilor; în realitate, ea este *cea veche,* mai veche decât vieața risipită în atmosfera criminală a lui Falstaff, veche prin acea primordială structură morală înnăscută, care cerea poruncitor să iasă la iveală, să se realizeze.

Și s'a realizat.

I. Găvănescul

Maiu, 1938.

T Ă C E R E

Biroul tău ce-o viaţă'ntreagă
De cărţi, hârtii era'ncărcat,
Când te-ai sculat în mare grabă,
Cui l-ai lăsat, cui l-ai lăsat?

Te-ai ridicat în clipă-atuncea;
Ultimii paşi cum te zoreau!...
Se îngâna ziua cu noaptea,
Und'te duceau, und'te duceau?

Păreai cuprins de nepăsare
Lăsându-ţi cărţi şi-ai tăi copii...
Ce-a fost în inima ta dragă,
Tu poţi să ştii, tu poţi să ştii....

Plecai spre zări mult mai mai senine,
Pe care poate le doreai.
Când părăseai pe veci o lume,
De ce tăceai, de ce tăceai?

27 Noemvrie 1940.

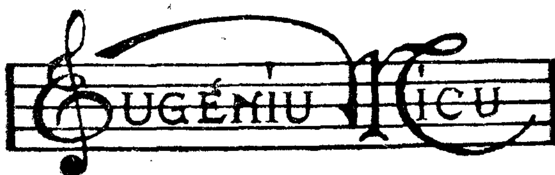
D U P Ă 2 7 N O E M V R I E

O, cum te văd, întins şi rece!
E-adevărat, tot a'ncetat?...
Mă prind durerea ce nu trece
Şi-un plâns prelung, neîncetat;

Adânc şi greu el o să fie.
Nu-mi pot da seama, s'a sfârşit?
Te duci de azi în veşnicie
Fără să ştim: te-au chinuit?

De-au întărit a lor păcate,
Cum erai bun, tu i-ai iertat.
Văd că ai trei degete-adunate
Ca pentru cruce de'nchinat!....

Florica D. Chirescu

S E R E N A D A

IN SOL MAJOR

Op. 2

PENTRU ORCHESTRĂ DE COARDE SAU SEXTET

II.

SCHERZO

Allegro con brio.

f arco p pizz cresc

f arco p cresc pizz f arco

f arco p cresc f arco

TRIO
Andantino

stacc.
ritard.
mf
stacc.
mf

SCULPTORUL FRIEDERICH STORCK

Sâmbătă în 26 Decemvrie 1942, deci a doua zi de Naşterea Domnului s'a săvârşit întru Domnul *Friederich Storck*, una dintre cele mai reprezentative figuri din viaţa noastră plastică, părintele unei întregi generaţii de sculptori români.

Cu un an în urmă sculptorul *Jalea* scria, cu multă autoritate şi competinţă, în revista noastră, câteva aprecieri asupra maestrului Storck, care fără îndoială exprimau sentimentul general, subliniind integritatea, caracterul, bunătatea şi întreaga sa atitudine nobilă faţă de viaţa dela începutul carierii lui artistice până la cea din urmă şi vecinică despărţire.

„In adevăr" — spune sculptorul Jalea, cu prilejul aniversării a 70-a dela naştere a lui Storck — „n'a existat artist şi coleg mai preţuit de către ceilalţi colegi ai săi, nici profesor mai iubit de elevii săi şi nici prieten mai încercat şi mai respectat ca maestrul Storck, în această mică lume a artelor şi care este a noastră, în această ţară. Iată pentru ce locul pe care-l ocupă d-sa între noi, este un loc bine definit şi bine conturat. Artist de valoare, profesor minunat, om drept şi loial, coleg fidel şi devotat prieten întru artă, d-sa a fost şi rămâne între noi un cavaler, ţinând o cumpănă a dreptăţii şi un arbitru în toate împrejurările, întotdeauna cerut de toţi şi de toţi acceptat. In această zi de sărbătorire se cade să aruncăm o scurtă privire asupra artistului şi asupra omului, care şi-a construit o operă de artă şi prin artă şi-a întregit o personalitate dintre cele mai minunate"...

Acum, când acest desăvârşit şi integru artist nu se mai află printre noi şi, ţinând sama de rolul ce l-a avut în vremurile care nu se mai pot numi de începuturi, căci este vorba de o adevărată epocă de desvoltare şi înflorire a artelor plastice la noi, din 1900 până azi, Friederich Storck cu toată modestia sa rămâne o glorioasă figură în galeria artiştilor făuritori ai acestei epoci, colaborând la temelia aşezării şi trăiniciei ei.

Este deci firesc să ne oprim o clipă şi, cercetând omul şi scrutându-i opera, să cunoaştem atmosfera şi mediul culturii noastre de atunci, căreia Friederich Storck i se integrase pe deplin, din preţuire şi din marea sa dragoste pentru Ţara şi Naţiunea Românească.

Vom nota câteva date biografice necesare observaţiilor şi ideilor generale asupra vastei opere a acestui artist.

Sculptorul Friederich Storck a urmat cursurile liceului Sf. Gheorghe şi Sf. Sava, iar în anul 1893, cu diploma de absolvire

dela Şcoala de Belle Arte din Bucureşti, unde fusese elevul sculptorului *Ion Georgescu*, el însuşi fost elev al lui *Karl Storck*, pleacă la *Muenchen* cu neţărmurit dor de a pătrunde tainele artei sale, cutreerând muzee şi lucrând în Academia de Stat cu profesorul *Rühmann*.

Datorită aptitudinilor sale excepţionale, se distinge în curând şi după primul trimestru devine elev la compoziţie. Lucrarea de absolvire a Academiei *„Aruncătorul de piatră"* ca dimensiune peste mărime naturală, concepută cu vădit dinamism şi executată cu energică hotărîre, se bucură de un răsunător succes, autorul primind în anul 1896 marea distincţie „medalia de argint".

Timp de 6 ani, cât a studiat teoretic şi şi-a modelat practic personalitatea artistică, a realizat o serie întreagă de *busturi* şi *statuete*, cari au atras admiraţia cercurilor artistice, amatorilor şi colegilor. Ele au fost expuse la Muenchen în expoziţiile *Sezession, Glasspalast, Kunstverein*, ca şi la altele din *Berlin, Karlsruhe, Viena*.

SF. LUCA

SF. IOAN

(Detaliu la sarcofagul E. Alexandrescu, Craiova, 1907)

Era încunjurat de colegi, al căror nume formează astăzi mândria Ţării: *Ştefan Popescu, Kimon Loghi, Spaethe, I. Strâmbulescu, Basarab, Băncilă, Cecilia Cuţescu* ş. a. Majoritatea acestora a alcătuit nucleul, care a dat fiinţă *Tinerimii Artistice*, societate care există de 40 ani. Astfel maestrul Fr. Storck face parte integrantă încă de mult din mişcarea noastră artistică, zidind împreună cu ceilalţi edificiul de artă, care mai târziu avea să ne creeze un loc de cinste printre naţiunile din occident.

Indrăgostit al naturii, plin de tinerească înflăcărare, sculptorul Fr. Storck face o călătorie trecând Alpii pe jos, din Bavaria, peste munţi, prin văi, pe lângă lacuri şi gheţari, timp de zece zile „într'o perfectă şi fericită dispoziţie"..., mărturiseşte într'o scriere dedicată mamei sale, lucrare plină de spontaneitate şi admiraţie către natură.

Călătoriile devin pentru dânsul o mare pasiune şi o permanentă şcoală: poposeşte prin oraşele Italiei *Verona, Vincenza, Genova, Padova, Venezia, Florenza, Roma, Neapole* ş. a.; în faţa capod'operelor talentul său capătă proporţii şi dorinţa de a crea devine mai arzătoare. Sculptorul scrie în notele sale: ...„entusiasmat şi co-

pleșit de toate frumusețile picturale, sculpturale și arhitectonice, pe care le-am văzut, totul a fost o desfătare pentru mine, timpuri de neuitat. La Florența am cunoscut bine operele lui *Donatello*, ale lui *Michel Angelo*, ca și galeriile *Uffizi* și *Pitti*, care mi-au rămas zilnic hrana sufletească și prilej de a mă simți fericit, de a mă identifica cu marea epocă a *renașterii italiene*"... Altă dată pleacă la Constantinopol, Atena, Olimp, pe urma *sculpturilor grecești*; la *Paris* în mai multe rânduri, unde admiră pe *Rodin*, uriașul stăpânitor al timpului.

Incurajat de succese, întărit în elan, se înapoiază la București, și-și continuă activitatea artistică, ale cărei realizări îmbogățesc necontenit patrimoniul artelor românești, ilustrând în același timp o viață de om plină de conștiință, răspundere și talent.

MARCU

MATEI

(Detaliu la sarcofagul E. Alexandrescu, Craiova, 1907)

Creația se îndreaptă spre mai multe genuri, astfel un număr foarte mare de busturi după natură, începând cu cel al *Regelui Carol I*, care, mulțumit, comandă și pe cel al *Principelui Carol*, atunci în etate de $5^1/_2$ ani, apoi busturile *Regelui Ferdinand*, al *Reginei Maria*, fiecare acordându-i câte 5—6 ședințe.

In urmă vin unele după altele comenzile busturilor de oameni politici: *I. I. C. Brătianu, I. Ghica, Lascăr Catargiu*, și foarte mulți alții; *Mitropolitul Șaguna, literați, compozitori, poeți*, toți intelectuali distinși ai Țării, busturi cărora Storck știe să le dea expresivitate, psihologie și ținută. Pe lângă ele apar *5 capete de țigănci* redate cu exotismul lor cuceritor. Unul dintre ele întitulat *„Alexandrina"* este o capo-d'operă, care reamintește busturi celebre din Renașterea italiană. Sculptorul Fr. Storck este considerat cel mai bun portretist, neîntrecut până acum de altul la noi. Două *autoportrete* sunt admirate în numeroase expoziții din străinătate, executate fiind în piatră de el însuși ca și toate lucrările tăiate în marmoră tot de dânsul; de aceea și vibrația de viață, formele păstrându-și frăgezimea și modelajul intact, ca în frumosul bust al soției sale, *d-na Cecilia Cuțescu Storck*.

Remarcabile sunt și busturile monumentale: *Eminescu, Beethoven, Goethe, Schiller*, comandate pentru Teatrul Național; monumentul lui *Eminescu* așezat poetic pe fondul unui parc în Galați;

Dobrescu-Argeş pe piaţa principală din Curtea de Argeş; *Munteanu-Murgoci* la Balcic şi altul în parcul Muzeului Geologic din Bucureşti; *Eliade Rădulescu* din piaţa oraşului Târgovişte; *doctorul Obreja* în în faţa spitalului de boli nervoase; *Legionarul Roman* înalt de 5 metri aşezat, pe vremuri, la una din laturile Arcului de Triumf, opera arhitectului *Antonescu*; statuia *„Adevărul"* în marmură depăşind mărimea naturală, în faţada Tribunalului; opt *cariatide* în palatul

Fr. Storck : *„Madonă"*

Cantacuzino; două grupuri, în piatră, *Industria* şi *Agricultura* pe faţada Băncii de Credit Român; altele, două, pe faţada palatului administrativ din Galaţi, ca şi *monumentele artistice funerare* ale locotenentului *Pleşoianu* şi mai cu seamă al familiei *Seceleanu*.

In tendinţa dominantă către clasicism, fără oboseală, cu pătrundere, conştiinciozitate şi răbdare caracteristică marilor artişti, Friederich Storck studiază mai întâiu modelul după natură, adâncind pentru a-i smulge tot ce e viaţă şi expresie, evidenţiind ceea

ce este caracteristic individului, pentru ca în urmă să simplifice până la monumental, stilizând, căutând forma definitivă în care să se cristalizeze trăsăturile modelului spre a atinge perfecțiunea întrezărită de el.

In acest spirit sunt concepute *statuetele,* majoritatea în bronz, ca *„Adolescența”,* în care respiră odihnă senină și mișcare a lene, care stimulează gândurile și îndeamnă spre visare, ca și în opera *„Abundența”,* creația favorită a artistului, pentrucă aici a stabilit o soliditate, o forță, care să caracterizeze ideea de plenitudine, de abundență, — deci însuși principiul vieții. Concepută într'o armonioasă proporție, dând ființă unui frumos nud de femee, artistul

Fr. Storck : *„Spre infinit”*

execută formele după natură în vederea unor linii mari și concentrate pentru a ajunge la desăvârșită expresivitate a statuei, prin trăsăturile clasice ale capului, prin frumusețe, severitate și caracter ale întregului.

Membru fondator al Societății Numismatice, Fr. Storck a lucrat și numeroase *plachete și medalii,* cu aceleași înalte preocupări ale artei.

Perfecțiunea formei și expresia lăuntrică — iată caracteristica realisărilor acestui creator. *Grupul celor 4 Evangheliști* dela mausoleul Gheorghieff își impune măreția prin simplitatea sculpturii, în stil bizantin. Aci s'au întâlnit artele surori: arhitectura, mausoleul: opera lui I. Mincu — și sculptura : capo-d'opera maestrului Fr. Storck.

In plina sa maturitate, artistul a participat totdeauna cu lucrări de ale sale la expoziții internaționale, fiind remarcat, elogiat,

distins. La Barcelona i s'a conferit medalia de aur, în scrierile italienești, cari vorbesc de „bienalele din Venezia"—Friederich Storck este un nume cunoscut.

De sigur că aceste timide rânduri nu împlinesc golul unei prezintări de amploare, pe care strălucitul reprezintat al plasticei românești o merită. Ci numai slujitorul unei arte surori — literatura —, care a avut fericirea să cunoască pe marele artist, ține să aducă un pios omagiu Statuei spirituale a aceluia care este și va rămâne în istoria sculpturii deschizător de cale și îndrumător al destinelor tinerii sculpturii românești: Friederich Storck.

I. E. Toroutiu

LUCRĂRILE SCULPTORULUI FR. STORCK

Cap de expresie (Italian).
Aruncător de piatră. Exp. la Glaspalast, München 1898. Expoziția universală, Paris în 1900. Medalia de argint.
Pentațiunea, la 1897, statuetă în bronz. Pinacoteca Statului, București, Salonul oficial, 1899, Nr. cat. 256. Exp. la Viena, München, Berlin, Hamburg.
Bustul pictorului Widmann. Exp. la Glaspalast. München 1898.
Autoportret,, la 1898, gips. Col. artistului. Exp. la Glaspalast, München, 1898; în piatră, Salonul oficial, 1899., Nr. cat 266.
Clownul, 1898, statuetă în bronz. Muzeul Simu, București. Nr. cat. 390. Exp. la Glaspalast, 1898. Salonul oficial, 1899. Nr. cat. 258. Expoziția jubilară, București 1906.
Adolescența, statuetă în bronz. Exp. la Glaspalast, München, 1899. Salonul oficial, 1926. Nr. cat. 348.
Inocența, statuetă bronz. Salonul oficial, 1899. Nr. cat. 257
Bustul Regelui Carol I, marmură. Pentru Ministerul Instrucțiunei Publice.
Bustul Principelui Moștenitor Carol, 1900, marmură. Col. Regală. Exp. la Glaspalast, München. O copie în marmură, col. artistului.
Bustul lui I. C. Brătianu, 1900, marmură. Creditul Rural, București.
Bustul lui Ion Ghica, 1900, marmură. Creditul Rural, București.
Bustul lui Lascăr Catargiu, 1900, marmură. Camera Deputaților.
Bustul lui Menelas Gherman (* 1899) marmură. Senat.
Resemnarea, 1901, statuetă.
Bustul lui Anastase Simu, 1901, marmură. Muzeul Simu, București, Nr. cat. 392.
Moș Costache, 1902, bronz. Muzeul A. Simu, București, Nr. cat. 391. Expoziția jubilară, 1906, București.
Bustul Florica Condus, 1902, marmură.
Statuia Dr. Codrescu, 1903, marmură. Spitalul din Bârlad.
Cei 4 evangheliști, 1903-1905, bronz. Capela Gheorghieff, cimitirul Bellu, București.
Bustul „Moș Florea", 1903, marmură. Pinacoteca Statului, București.
Bustul lui Spiru Haret, 1904, marmură. Camera Deputaților.
Bustul compozitorului Castaldi, 1904. Pinacoteca Statului, București. Expoziția internațională, Veneția, 1906.
Aurora, 1904, statuetă în bronz.
Cereștor, 1904, statuetă în bronz.
Pocăința, 1904, statuetă în marmură. Muzeul A. Simu, București. Nr. cat. 393. Expoziția Internațională. München, 1905.
Bustul lui I. Heliade Rădulescu, 1905, marmură. Monumentul din Târgoviște.
Opt. cariatide pentru sala de recepție a palatului Gh. Cantacuzino, București, 1905, marmură.
Gigantul, 1906, piatră de Rusciuc. Parcul Carol I, București.
Adevărul, 1906, statue în marmură (comandată pentru fațada Palatului de Justiție din București).
Pe gânduri, 1906, statuetă în bronz. Expoziția internațională, Veneția, 1906.
Bustul mitropolitului Șaguna, 1906, bronz. Rășinari.

Bustul pictorului Octav Băncilă. München.
Bustul pictorului Kimon Loghi, München.
Bustul general Pastia, 1904.
Bustul pictorului Pericle Capidan, München.
Eva, statuetă, 1906.
Bustul Panaiotidis. Giurgiu, 1905.
Monumentul și bustul Stoenescu, 1906.
Monumentul Prințului Mavrocordat la Miroslava.
Bustul pianistului Boscoff, 1907.
Bustul prof. Ionescu-Gion, 1907, Pitești.
Agricultura și Industria. 1907, statui în marmură. Fațada Palatului administrativ din Galați. Reducție în bronz, 1917. Pinacoteca Statului, București.
Bustul lui Niculescu-Bratu, 1909, Col. Regina Maria.
Bustul d-nei prof. Cecilia Cuțescu-Storck, 1909, marmură. Muzeul A. Simu, București, Nr. cat. 394.
Bustul Principesei Maria, 1910, marmură, Ministerul lucrărilor publice și la Municipiul București.
Bustul Prof. Laurian, 1910, marmură.
Bustul Monteoru-Buzău, 1910.
Monumentul războiului de neatârnare, 1910. Statuia unui Dorobanț, în bronz, Cislău (Buzău).
Monumentul lui Eminescu, 1911, Galați.
Bustul lui Procopie Cazotti, 1911.
Bustul lui Burileanu, 1911, bronz.
Agricultura și industria, 1912. Grupuri în piatră de Rusciuc. Banca de Credit Român, București.
Bustul lui Constantin Boerescu, 1912, marmură. Senat.
Bustul lui Tache Anastasiu, marmură, Academia Română.
Bustul directorului W. Dikin, 1914.
Bustul d-nei Maria Bragadiru, 1915.
Bustul Regelui Ferdinand I. 1915, bronz. Ministerul de Interne. Banca de Credit Român, București.
Tristețea, statuetă în marmură.
Sărutul, 1916, grup bronz. Col. Reginei Maria; marmură, col. artistului.
Iubirea, 1917, grup marmură; bronz, col. Dr. Cantacuzino, București.
Bustul poetului Macedonschy, 1917, bronz. Col. artistului. Salonul oficial, 1924. Nr. cat. 235 și 1934, Nr. cat. 333 (un exemplar la Municipiul București în bronz, pentru un monument public).
Cinci capete de țigănci, Nr. 2, Sanda, 1905. Nr. 4, bronz, Salonul Oficial, 1924. Nr. cat. 236, Nr. 5, Floarea, marmură, Salonul oficial, 1932, Nr. cat. 333.
Bustul directorului Seculici, 1920.
Legionar roman, 1921, figură decorativă pentru vechiul Arc de Triumf, București.
Bustul lui Goethe, 1922, bronz, Teatrul Național, București.
Bustul lui Schiller, 1922, bronz, Teatrul Național, București.
Bustul primarului Procopie Dumitrescu, 1923.
Bustul Gabrielei Storck, 1924, marmură. Col. artistului, Salonul oficial, 1925. Nr. cat. 326.
Salomea, 1926, statuetă în bronz. Col. artistului, Salonul oficial, 1926, Nr. cat. 239.
Bustul Prof. Minovici, 1927.
Bustul lui Mihail Eminescu, 1929, bronz. Salonul oficial, 1929, Nr. cat. 271.
Bustul lui Beethoven, 1930, bronz. Opera română, București. Salonul oficial, 1933, Nr. cat. 290.
Bustul Prof. Gh. Munteanu-Murgoci, 1932, bronz. Liceul Balcic și grădina Muzeului Geologic. București. Salonul oficial, 1932. Nr. cat. 331.
Bustul lui Dobrescu-Argeș, 1933, piața principală din Curtea de Argeș
Alte busturi: gen. Anghelescu, Dr. Schachmann (1933), Dr. Al. Obreja (1935), Principesa Dudu Cantacuzino (1935), Bünger, B. Gaiser, Göbel, T. Kaizer, Rasidescu, Zehnter, Zweifel, D. M. Bragadiru (1938), Orăscu, Monteoru, Pâcleanu, Evloghie Gheorghieff (1912), Micșunescu, Mih. Ionescu-Călinești, D-na Dichiu, Loewenbach, D-na Dawis, Dr. Sinici, Arh. Zagoriț, Avocat Chețianu, 1914, Craiova, Marilena Bodescu pentru Teatrul Național, 1918. Georgescu Chirou, 1919. D-l și D-na Chercea, 1928, etc., Mihail Enescu Pitești, ș. a.

Pământul Mumă, statuetă equestră (argint); Femeie dormind; Femee culcată; Resemnarea; Spre infinti; Mister; In contemplare; Abundenţa; Salomee culcată. In repaus; Un grup; Cântecul dragostei; Dans-vals; Un ciobănaş; Femee şezând cu pisica; Femee supărată şezând, ş. a.

Bust de expresie:Madona în bronz şi marmură.

Baso reliefuri, medalioane, medalii şi plachete, Reliefurile Regelui Carol I şi al Reginei Elisabeta (1897). Domnitorul Ştefan cel Mare şi Regele Carol I (Academia Română, 1905). Maria, Mântuitorul şi Evanghelistul (medalioane în bronz, Craiova. Adam şi Eva. Cain şi Abel. Izgonirea din Paradis, Despărţirea, Muza poetului (hall-ul casei ing. Stăncescu, Bucureşti; Sfidarea. Jan Lahovary. Emil Miclescu, Fraţii Capşa. Mauriciu Blanc, Dr. Toma Ionescu, Dimitrie Sturdza, Louis Basset. Niculae Grigorescu, Dr. Gerota. Arhitectul Mincu. General Manu cu d-na. M. Vaschide. P. S. Aurelian. Poetul Cerna, Dr. Felix, Autoportret, etc. etc

Un cofret, omagiu, cu 2 basso-reliefuri mici, dăruit Regelui Carol I de către automobil-club

Monumentele funerare: Luca Niculescu, 1906; Locotenent Pleşoianu, 1913; Magistrat Floreanu, 1909; Monumentul Seceleanu, 1911, Buzău; Mavrojani, Iaşi, 1909; Poulopolo, 2 sarcofagii în bronz pentru d-na Alexandrescu Craiova, 1906 ; Sarcofagiu Mihai Viteazul, 1912, Târgovişte; Sarcofagiu Radu cel Mare, Mânăstirea Dealului, Târgovişte, şi altele.

I. E. T.

CRONICA LITERARĂ

CHARTE DE ÎNVAȚIATURA PENTRU FOLOSURI MORALE ȘI PHISICE PRE SAMA FIILOR SEI SCRISA ȘI COMPUSĂ DE GEORGIU DOBO PREOTUL ROMANESCU DIN SATUL-MICU (1811—1861).

Câteva zile plăcute de vacanță petrecute la baia Geoagiului, din județul Huniedoarei, mi-au dat prilejul să cunosc un volum manuscris, care cuprinde notițe autobiografice și memorii contemporane de pe la mijlocul veacului al 19-lea.

Autorul acestui volum cu vreo 270 pagini, în format 4°, este un preot de sat, care nu se deosebește de confrații săi contemporani de cât prin simțul istoric, ce îl caracterizează. Era, se vede, un preot cărturar, care nu numai citia cu plăcere cărți, mai ales din literatura clasică, latină, ci mai avea și bunul simț de a însemna la răvașul vieții sale tot ceeace i-se părea lui vrednic de a fi însemnat, măcar pentru fiii săi și cum zice: pentru „posteritatea târzie a familiei sale". Conștient, că face parte dintr'o familie cu vechi ascendenți eroici, el ținea ca și fiii săi, și toți descendenții familiei, să știe acest lucru și să perpetueze din neam în neam pomenirea străbunilor glorioși.

In cele câteva zeci de zile, ce am petrecut într'o vară lângă apele călduțe ale isvoarelor alcaline din Geoagiu această carte, cu foi de hârtie groasă și albastră, și cu scrisoarea ei bărbătească, scrisă mai mult în latinește decât în românește, mi-a fost o tovarășe zilnică, bună lecuire împotriva plictiselilor obișnuite la băile provinciale. Iată de ce cred, că o resumare a acestor pagini învechite, pusă în firul vieții autorului lor, poate să intereseze și pe alți iubitori de a cunoaște viața neamului din Ardeal în trecutul său mai apropiat.

Era de 36 ani părintele Gheorghe Dobo când s'a hotărît să-și câștige o carte, cu foi multe și curate, pentru a-și pune pe paginile ei tot ce va crede vrednic de însemnare... Cartea a comandat-o anume la legătorul de cărți, din Alba-Iulia, care a strâns-o în table tari, cu călcâiu de piele lucie, pe care a imprimat 5 flori aurii, ca niște trandafiri galbeni. Și era mulțăm'nt în sufletul său Părintele când s'a văzut cu ea gata, și într'o zi de iarnă a început a scrie, cu o pană de gâscă, pe care anume și-a tăiat-o singur...

Lăsând o foaie curată a început să scrie pe a doua, și anume titlul cărții, întocmai cum urmează:

Charte de Invațiatura pentru Folosuri morale și phisice pre sama Fiilor sei scrisă și compusă de Georgiu Dobo Preotul romanescu din Satul-Micu.

Quumque dies venit, postquam tibi nulla dies est
Non totus moreris vivusque videris in illis

(n. b. idest in filiis tuis)

Marci Palingenii Stellati
Zodiacus Vitae, Lib. 5.

vers 526 et 527.

Kisfaleu la anu 1847.

Versurile latineşti, puse ca motto pe pagina titulară deslușesc pe deplin rostul însemnărilor pe cari intenţionează Părintele Gheorghe să le facă. Rost intim familiar, pentru edificarea propriilor săi fii — Mihail şi Ignat — cari sunt mai mărişori.

Nu se mulţumeşte însă cu un singur *motto*. Pe pagina următoare, înainte de a-şi începe „învăţătura" propriu zisă, el mai adaugă o pagină de versuri din Horaţiu: Epistolarum Libro I. — Ep. 16, pag. 463.

Aceste continui împănări a spuselor sale cu citate latineşti din autorii celebri caracterizează în mod special scrisul său, precum şi întreagă şcoala Blajului, din care a ieşit. Şi e caracteristic. Foloseşte mai mult poeţii anticităţii clasice, decât sfintele Scripturi ale bisericii creştine, al cărui preot este. Deşi tot ce scrie în această carte poartă incontestabil pecete bisericească şi se referă mai ales la viaţa contemporană a bisericii. Insăşi prima învăţătură, ce o dedică fiilor săi şi târziei remăşiţe a Familiei noastre Doboiane" — li-o adresează ca un archiereu, într'o scrisoare pastorală trimisă fiilor săi duhovniceşti.

El începe astfel:

„Iubiţii mei fii!

Dar voue dela Induratul Dumnezeu, ajutor şi spor întru toate, ce ve vor fi voue şi familiei noastre de treabă şi folos, — iar dela mine, Preotul din Satu-mic, părintească binecuvântare în numele Atotputernicului şi Multînduratului D-zeu, Sabaoth-Iehova".

Apoi continuă:

„După cum mi-a spus bunul vostru moş, dulce, Tata mieu, şi bătrânul unchiu, ver primar al tatălui mieu, Nicolae Dobo, care ajunsese aproape la 100 ani în viaţa aceasta pământească, cu mintea întreagă şi sănătoasă, — ba după cum însuşi, de sine-mi oblicii,

Peatra Scandelii, *de care s'au împiedecat, şi întru care, mai mult decât în altele, s'au simţit oamenii familiei noastre, a fost însurăciunea cea fără băgare de seamă şi fără de luare aminte, cu cine se însoţesc, — şi căsătoria lor cea mai de multe ori poftorită, după cum din nenorocire li-s'a întâmplat mai adeseori moartea femeilor sale — de care D-zeu să ve păzească! Ei n'au putut zice, sermanii, nici a se lăuda, nici cei mai însemnaţi batar, cu cea ce a lăsat însemnat despre sine vechiul Roman în îndoitul înţeles, că şi bine, şi îndelung, a vieţuit cu buna sa soţie, unde aşa a scris pe peatra mormântului:* Cajae Aeneae Uxori meae quadraginta novem annis sine querella convixi (Soţiei mele Caja Aenea cu care 49 de ani am convieţuit fără sminteală).

Ca să ilustreze păţaniile nenorocite ale antecesorilor săi, Părintele Gheorghe aminteşte câteva cazuri din familia sa, bogată oare când, şi scăzută, în avere, la urmă.

„Cine a fost, în Ighiu, mare, ca Anghel Dobo? — zice el. *N'a fost lui altul asemenea, nici cu averea, nici cu virtutea. Nu se făcea fără el nici o judecată în tot Ighiu! El era* Borbiro *(judeţul vinurilor! Ighiul şi întreg ţinutul e vestit de vinurile sale), la oraş; ci mai în urmă scăpătase, cât nu avea nimica. Si cine l'a cumpănit la aceasta? Nu altu, fără soţia sa, Halmăgiana, a doua muiere, ce i-a cărat toate la fraţii ei, în Ighiel.*

Cine a fost ca unchiu Nicolae — ver bun a Tatămieu? Gazdă bună, crisnic şi cantor la biserică, om harnic şi tare glumeţ în viaţa sa, vornic plăcut la ospeţe, însă mai norocos dacă barem cu 15 ani mai curând ar fi murit, ca să

nu poată mânca atâta din moșiile avitice, la care ca să le bage zălog, poate l'au mai și îndemnat iarăși a doua a sa muiere, ce era din Straja, ca să nu remână moșie slobode fiului său fiastru, George (de la ceialaltă muiere) care acum locuia în Daia, hrănindu-se și susținându-și familia de pre moșia nemeșească, care în zestre cu muierea sa o căpătase".

De acestea și altele asemenea pățănii dorind să-și scutească fiii și toată posteritatea Doboiană, el le dă sfaturi părintești, expuse pe vreo 10 pagini largi, pe cari nu e cu putință, nici trebuință să le reproduc. Sfaturile lui se resumă la aceste puncte:

Casa și agoniseala sunt dela părinți; iară soția bună și înțeleaptă este dela Dumnezeu, care o dă cui voiește, dar mai cu seamă o dă bărbaților curați și temători de Dumnezeu. De aceea curățenia trupului și a sufletului în deosebi li-o pune la inimă. Ca îndreptar la alegerea celei ce vor vrea să și-o ducă de soție, le recomandă următoarele principii:

1. In trup sănătos să aibă minte sănătoasă. Feriți-vă de familiile ofticoase și bolnăvicioase.

2. Să fie de neam bun. Nu înțeleg neam mare, ci neam cu moravuri bune. In punctul acesta se fericește, că a avut mamă din neamul episcopului martir Inocențiu Clain (Maria Clain de Sadu).

3. Aleasa să aibă ceva avere de zestre. După zisa înțeleptului: *Filia bene morala, satis dotata.* Dar mai bine una sărmană, din părinți buni, bine crescută, decât una cu avere multă și făloasă muiere.

4. Să ascultați de părinți, și să nu vă socotiți pe voi destul de înțelepți în acest punct.

„Pentru că părinții mi-au spus, cum zisei, că acestea au fost causa de căpetenie a scobălțirei familiei noastre, am scris acestea pentru îndreptarea voastră, și spre abatere dela cele ce ei nu s'au oferit.

Anticii noștri străbuni la Roma în lucrurile cele mai de mare preț se foloseau de cuvintele preconului, ce eșia înainte și striga: Venite manibus puris et pectore puro. *In acest chip, în lucrul cel mai căpetenie, ce va să hotărească norocirea sau nenorocirea voastră și soarta familiei noastre, ve-am eșit și eu înainte cu aceste părintești sfaturi. Numai de veți fi păzit în junia voastră mânile și inima curată de necurăție, familia ne va culege fructele îngrigirei părintești. Pentru acea dimpreună cu Preconul roman ve rog la Altarul cel sfânt alui Dumnezeu apropiați-ve cu mânile curate și cu inima curată, și veți fi norocoși!*

Scris'am în Satul-mic alias Kisfaleu
11 Febr. 1847

al vostru Tată și voitor de bine
George Dobo
preot românesc

Inainte de a cunoaște cartea, ce ne servește cu material în firul expunerilor, cuvine-se să cunoaștem autorul ei, care a mai scris și alte cărți, ce nu știm de mai există sau nu. Poate s'au pierdut, poate zac ascunse prin vreo arhivă. De una din ele, în cartea ce avem înainte, la paginile 14 și 32 se pomenește, numind-o Cartea întitulată după modelul lui Petru Maior: *„Predice sau învățături"*, în care și-a eternisat unele din învățăturile sale. Indeosebi se pomenește predica rostită la mormântul antecesorului său preot din Satul-Mic, Mihail Mîrza, De loc din Galthin, (jud. Alba) acest preot a ajuns la boală, care i-a luat vederea, și nemaiputând sluji, a fost pus la un fel de pensie, lăsându-i spre folosință jumătate sesiunea parochială din Satul-mic. Așa că succesorul său Gheorghe Dobo trebuia să se mulțumească cu jumătate sesiune, de 4 jughere, a parochiei sale. Șapte ani a trăit astfel alături de antecesorul său orb, pe care a ajuns să-l așeze spre veșnică odihnă.

Cât de mult am vrea să cunoaștem cuvântul cu care a petrecut la mormânt pe orbitul său frate în Christos cu care și-a împărțit prescura 7 ani de zile ale tinereței și preoției sale.

Din masivul Munților Apuseni pornesc 5 râuri mai de seamă: Cele trei Crișuri, cel alb, cel negru și cel repede; Arieșul și Ampoiul. Primele două Crișuri curg spre apus, iar cel repede spre miazănoapte întâi, apoi spre apus, pela Oradea-Mare și se varsă în Tisa. Arieșul curge spre răsărit și se varsă în

Mureş, din sus de Ocnele-Mureşului. Numai Ampoiul curge spre miazăzi, înspre Ţara-Românească, şi se varsă în Mureş, din sus de Alba-Iulia. Ampoiul, în vechime se varsă în Mureş pe 2 ramuri, unul cel de acum, celălalt cam pe la Teiuş. Intre aceste două ramuri se ridică un deal mare, care străjueşte deasupra întregului şes al Mureşului şi al gurii Ampoiului, şi-i zice: Bilagul. După acest deal, cam acolo unde se despărţiau, când se despărţiau, cele două ramuri ale Ampoiului, este aşezat târguleţul Ighiu, comună cu un vechiu trecut istoric.

Biserica românească din Ardeal a fost supusă înrâuririi calviniste, peste 150 de ani, dar numai oficialitatea, vlădică, protopopii şi preoţii au simţit ceva din această nefastă influenţă: au simţit umilirea. Chipul de episcop calvin presida toate sinoadele bisericei ortodoxe române, fiind adus la şedinţă, pe un tron purtat pe umeri de protopopii români, întocmai cum este dus Papa dela Roma la unele procesiuni din San-Pietro pe aşa numita *sede gestatoria*. Incolo, afară de unele instituţii de organisare şi unele mici obiceiuri, vârîte şi în popor, masa credincioşilor a rămas, grosso modo, neinfluenţată de rebela sectă a calvinismului.

Ighiul a avut un rol important în istoria calvinismului. Bod Petre, istoriograf ungur al Transilvaniei, era preot calvin al Ighiului, şi se pare că era bine înzestrat cu de toate bunătăţile pământului. Eclezia calvină era bogată, veniturile pastorului erau numeroase. Se şi laudă într'o scriere a sa, zicând:

„Până ce am trăit printre ei, am avut, har Domnului, din prisosinţă, pâne, vin şi bani de cheltuială, de am putut da şi altora destul. Am şi dat unde a fost lipsă şi vrednicie".

Pânea va fi fost ea bună, că din revărsările de oarecând ale Ampoiului bună pâne creşte şi acum. Dar vinul întrece multe produse din Ardeal. Vinul dela Şard, Ighiu şi Cricău au fost întotdeauna de cât au sădit Saşii, sau chiar Geţii, viile, şi până astăzi e vestit de delicios.

Regiunea aceasta e de o rară frumuseţă. Şi pe vremea când la Alba-Iulia era *Apulum* străbunilor noştri Romani, locurile din jurul Ighiului erau de vilegiatură. Drumurile romane, cărămizile însemnate cu pecetea Legiunei a XIII se găsesc prin ogoarele scormonite azi de plugurile strănepoţilor din Satul-Mic, Şard şi Ighiu. In dosul târguşorului se înalţă piscuri interesante din Munţii Moţilor. Peatra Craivei şi Peatra Cetii dominează întreg jurul, şi atrag atenţia pasagerilor cari trec cu trenul pe la Teiuş şi Alb-Iulia. „Peatra Craivei", zisă şi „Peatra Caprii" pare un pisc ascuţit, — dar dacă te urci sus constaţi că are o lărgime de poţi învârti car cu patru boi. Am urcat-o şi eu odată şi am rămas încântat. Acolo se găsesc resturi de ziduri vechi. O cetate întărită a dominat această înălţime, care privighiază, ca o sentinelă, valea Ampoiului şi a Mureşului. Pe vremea lui Mihaiu Viteazul, cetatea era întreagă, şi cine ştie dacă n'a urcat şi Viteazul Arhanghel al Unirii pe o clipă a neamului, ca să se uite peste Ţara ce a luat în stăpânire. La Cricăul învecinat, ce se întinde pe sub raza din Peatra Caprii era conacul unei moşii domneşti pe vremea lui Mihaiu. Pe la 1880 viteazul Axente Severu, luptătorul dela 1848, ţinea în arendă moşia cu conac dela Cricău; acum nu ştiu pe mâna cărui Israilit a încăput.

Şi astăzi încă Ighiul îşi ţine locul datorit situaţiei sale geografice şi trecutului său de Târg de sub Munte. E sediul de plasă al unui pretor şi are 4 biserici. Românii, peste 1000 de suflete, sunt împărţiţi aproape egal între cele două biserici surori: cea ortodoxă orientală, şi cea ortodoxă unită. Mai sunt vreo 200 de catolici latini şi vreo 200 de calvini, toţi unguri. Şi, fireşte, sunt vreo 100 de evrei; doar suntem într'un „târg".

In Ighiul acesta al viţelor de vie şi al frământărilor microscopice a confesiunilor şi limbilor felurite din Ardeal, s'a născut omul nostru, Gheorghe Dobo, ca fiu al nobilului Vasile Dobo de Rusca şi al soţiei sale, Maria născută Clain de Sadu, fiica protopopului Ioan Clain de Sadu, paroch în Cugir, fost capelan castreus al grăniţerilor. Acest Ioan era nepot de frate al Episcopului Inocenţiu născut George şi a trăit lângă unchiul său până la moarea exilatului, în Roma, 1768. La 27 Iulie 1811 a fost botezat de părintele Nicolae Joviani, mai târziu egumen al călugărilor Basilitani din Blaj, fiind naş de botez nobilul român Nicolae Dobo, văr al tatălui său.

Era al doilea fecior la părinţi. Botez mare trebue să fi fost la casa fruntaşului din Ighiu în ziua acea de 27 Iulie după călindarul vechiu. Desigur, că şi părintele Joviani, va fi gustat din vinul bun al Doboieştilor, care pe toţi cei de faţă îi va fi făcut joviali, dar mai ales pe Părintele Joviani. El a închinat

un pahar de vin pentru Părinţii şi pentru fiul seu sufletesc George, fără a presimţi că acela îi va urma în cariera preoţească. De altfel din familia Dobo a mai fost un preot tot în Ighiu, înainte de unirea cu Roma, Ioan Dobo. Biserica aşa numită „din Deal" a Ighiului, păstra o inscripţie, din care se vedea că s'a clădit sub păstoria cinstitului Ioan Dobo.

Copilul, boboc rumen şi cu păr bălaiu, era privit cu o dragoste deosebită de părinţii săi, şi de toate rudeniile, care veniau pe la casa lor, ca să-i vadă. După obiceiu îi puneau la cap câte un semn, ca să aibă somn bun; mulţi, mai ales femeile, îi puneau câte un fir de busuioc, „ca să fie cu noroc".

Merita această preocupare de viitorul său acest copil, că doar era de bun neam născut.

Din tată viteaz, şi neam de viteji; după mamă era viţă aleasă de preot, care a dat bisericii şi un mare vlădică, poate pe cel mai strălucit vlădică al bisericii româneşti din Ardeal, marele vlădică luptător şi martir Inocenţiu Micu Clain, cavaler de la Sadu.

Sabia şi crucea se încrucişiau ca un simbol la căpătâiul leagănului acestui puişor, Gheorghe Dobo.

Familia Dobo s'a distins la anul 1552 întru apărarea cetăţii Agria (Eger), în frunte cu Ştefan Dobo, comandantul Cetăţii, care cu puţina sa oştire de 2000 oameni, a apărat această cetate atacată de o oştire turcescă de 125.000 oameni. După atacuri şi năvăliri furioase, în care au pierdut 40.000 de oameni Turcii au trebuit să se retragă ruşinaţi, şi să lase comandantului Ştefan Dobo, care nu pierduse decât 300 de oameni, o glorie peste veacuri. Această vitejie i-a adus şi o mare recunoştinţă din partea împăratului Ferdinand, numindu-l curând după acea guvernatorul Ardealului, dimpreună cu un alt român, de obârşie din familia Chendi sau Cândia. Erau vremuri de mari fapte şi mari îngrijorări acelea, când Ungaria lupta pentru existenţa sa cu Turcii; când nu se uitaseră faptele de vitejie mântuitoare ale lui Iancu Huniade Corvinul şi ale fiului său regele Mathia. Era vremea când şi pe scaunul arhieresc cel mai înalt al Ţării Ungureşti ajunsese tot un Român, acel fiu de Domn din Muntenia, Nicolae Vlahus, al cărui frate Ioan, era, în acelaş timp, jude primar la Sibiu.

In diploma de numire, cu care Ştefan Dobo era împuternicit gubernator al Transilvaniei, dimpreună cu un alt român din familia Cândea, alăturia de numele Impăratului Ferdinand stă şi semnătura Cancelariului său, Nicolaus Olahus, Archiepiscopus Strigoniensis, m. p.

Fapta de vitejie a lui Ştefan Dobo l-a înscris în analele Ţării şi chiar în inimile patrioţilor unguri, ca pe un Ungur de baştină, deşi el era de pur sânge românesc. După mentaltiatea de atunci, când în faţa duşmanului comun, care erau Turcii, toţi creştinii se socoteau fraţi şi luptau împreună Ungurii, cu Românii din Ardeal şi Ungaria, ba chiar împreună cu Românii din Moldova şi Muntenia — nu se făcea, ca azi, aşa strictă deosebire după naţionalitate, nici şovinismul unguresc nu era cunoscut încă. Astăzi însă putem constata pentru stabilirea adevărului istoric, că şi acest erou plin de glorie în faţa Ungurilor, era Român, ca şi noi, român de sânge, de limbă şi de lege.

Eroul dela Agria — cântat pe toate strunele poeţilor maghiari, — nu avea copii. Avea însă doi fraţi, Dominic şi Francisc. Din viţa lui Dominic se trage familia lui Dobo, cunoscută nouă, şi pruncul botezat la 27 Iulie 1811 reprezenta cam a zecea generaţie a acestui arbore genealogic dedus din trupina eroică a gubernatorului ardelean din veacul al 16-lea.

Faptul nu e o noutate pentru cercetătorii istoriei naţionale. George Bariţiu l-a relevat în „Gazeta Transilvaniei" — mai bine zis în suplimentul ei literar: *Foia pentru Minte, Inimă şi Literatură*, nr. 22, dela 17 Marte 1847. El îl scoate din Istoria lui Istvanfi-Gephardi. Dar sunt o mulţime de documente, cari verifică acest lucru, pe cari familia Dobo le-a păstrat, în copie sau original, şi pe cari Memorialul preotului românesc din Satul-mic le consemnează, cu toate detailurile lor, dimpreună cu arborele genealogic, până în zilele autorului acestui memoriu, toate fixate frumos, în limba latinească pe pag. 138—148.

Ni-o spune, ce e drept, însuşi autorul, descendent al eroicului neam de Dobo, că autorităţile ungureşti n'au voit a-i recunoaşte ca descendenţi direcţi din viţa eroului dela Agria şi a gubernatorului Transilvaniei, — dar explică în acelaş timp cauza acestui refuz.

In anul 1603, când o ciumă grozavă a pustiit ţara pricinuind o foamete ne mai pomenită în Ardeal, familia Dobo, care locuia în Alba-Iulia, a sărăcit, şi

s'a stins aproape de tot. Istoria Transilvaniei, scrisă de Lupu Bethlen (Wolfgangus) descrie, la începutul cărţii a 13-a, în colori înfiorătoare pustiirile ciumei şi foametei din 1603 şi 1604. După spusele tatălui său, care le-a auzit dela părintele său, om care a trăit peste 100 de ani şi a auzit şi el dela al său bunic, de asemenea nonagenar, povesteşte, că din întreagă familia a rămas în anul pustiirilor fatale un singur descendent Petru Dobo, băiat de 16 ani, care s'a refugiat la Ighiu, adoptat de un nobil Joan Gergely. Acesta avea o fată, Sofia, pe care Petru a luat-o de soţie şi a rămas moştean în Ighiu. Păstrându-şi ritul oriental, ca un credincios al bisericii neamului său, a fost cam dispreţuit de Domniii maghiari, cari erau toţi sau catolici sau calvini, dar el în acest chip şi-a mântuit familia, cu toată tradiţia ei frumoasă, pe seama neamului nostru. Incă înainte de Unirea cu Roma, a bisericii ardelene, dela 1700, această familie a dat Ighiului un preot harnic, al cărui nume Ioan Dobo, s'a înscris între ctitorii vechei biserici din Deal, iar mai apoi primind dimpreună cu ceilalţi mulţi unirea cu Roma, a mai dat un preot, ce avea să se ridice din acest prunc, care după tradiţia familiei din partea mamei sale era anume menit, din fragedă copilărie, să se facă preot.

Obârşia ilustră a lui George Dobó e şi mai limpede şi mai bine dovedită în ce priveşte înrudirea sa după mamă. In privinţa aceasta el însuşi ne păstrează un document pe care îl transcriem aci în întregime pentru originalitatea lui.

Adeverinţa bătrânilor din Cugir

Noi adi subscrişii, la cuvioasa cerere a onoratei Preutese a Teiuşului, Maria Viorel, a Domnului paroch român Gheorghe Dobo, facem cunoscut tuturor cărora se cuvine a şti, şi în cunoştinţa sufletelor mărturisim, cumcă ştim apriat, că fostul odinioară Parochul nostru şi Capelan al Regimentului, D. Joan Clain a avut frate pe Samuele Clain, Jeromonah din Blaj, şi alt frate, pe care noi nu-l ştim.

Joan Clain a avut fete trei, dintre care Maria a fost măritată în Ighiu după Nobilul Vasile Dobo a cărora fiu este onoratul paroch al Teiuşului Gheorghe Dobo, şi Eva, după fostul nostru Protopop Nicolau Sanciali, şi a treia a murit fără rămăşiţă.

Despre aceasta întărim cu sufletele şi cu punerea degetului la nume.

Cugir, 18 Febr. 1855.
prin Vasilie Fleacă m. p.
notariu Locului.

* *Pavel Sugariu*
* *Georgie Lelutz*
* *Petru Dărab*
* *Joan Tănasie*
* *Filimon Marginean*
Bătrâni de pe acele vremuri peste 80 ani din Cugir.

Pentru autenticitatea acestei adeverinţă subscriem şi cu oficiosul sigil întărim în cunoştinţă.

L. S.
George Bercianu m. pr.
par. gr. cat. Cugir, şi notariul
Tractului.

Nicolau Sanciali m. pr.
Paroh gr. cat. Cugir

Acest document ne evocă o epocă de tragic eroism al Ardealului. Epoca Episcopului Inocentiu Micu Clain, care a început lupta pentru drepturi naţionale ale Românilor din Ardeal, lupte cari deşi în forme bisericeşti, sunt începutul şi temelia luptelor programatice ale revendicărilor noastre naţionale. Inimosul Episcop, întemeietorul şi alcătuitorul Blajului, care a mutat reşedinţa episcopească

din Făgăraş, pe moşia princiară dela Blaj, şi a încercat să întemeieze un oraş românesc la începutul veacului al 18-lea (1738), a trebuit să plătească cu amare suferinţi îndrăzneţile sale pretenţiuni, fiind nevoit să se refugieze la Roma, sub scutul Papei, spre a evita temniţa care-l aştepta, şi să petreacă acolo în exil şi lipsuri mulţi ani, până s'a îndurat Dumnezeu să-l aşeze la odihna drepţilor săi, îngropat fiind în biserica SS.-lor Sergiu şi Bach numită: Madona del Pascolo.

Strănepotul, conştient de legătura dintre el şi marele Episcop exilat, a însemnat în cartea sa şi epitaful ce-i păstrează pomenirea până azi, astfel:

Joanni Innocentio L. B. Klain
Valachorum, Graec. Ruth. Rascianorum
Episcopo Togarasiensi
qui
A Carlo VI et M. Theresia Rom. Imperatoribus
Pro sua Ecclesia pro suo que populo
Plurimis impetratis Beneficiis
Provincia sancte pieque administrata
De Ecclesia, de Principe, de Patria O. M.
Tandem aetate viribusque confectis cessit Episcopatu.
Vixit annos 76
Abiit IX Kalend. Octobr. 1766.
Joannes Clain Fratris filius amoris dolorisque
M(onumentum) P.(osuit.)

Acest Joan Clain, care după textul însuşi al Epitafiului din Roma a ridicat monumentul Episcopului Inocenţie, era fiul unui frate al preasfinţitului exilat, el era frate cu vestitul scriitor, ieromonahul Samoil Clain, şi cu unul Oprea, care a rămas, se vede, în vatra părintească din Sadu, de lângă Sibiu, vatră ce se vede până în ziua de azi. Acest Oprea a avut un fecior Efraim, pe care călugărul Samuil Clain l-a dus la Blaj la şcoală, şi l-a dat ucenic în arta tipografică, iar mai târziu, când marele istoriograf a ajuns revisor al cărţilor româneşti pe lângă tipografia regească din Buda, l-a dus cu sine acolo şi i-a câştigat o bună situaţie la acea vestită Tipografie. Acest Efrem Clain a ajuns moştenitorul legiuit al unchiului său călugăr, mort la Buda şi şi-a câştigat şi diploma nobilitară cu atributul de „Munthiul". El a întemeiat o fundaţie de burse pentru ajutorarea studenţilor săraci care există până în zilele noastre şi este administrată la Mitropolia din Blaj.

Ca nepot al Episcopului, Samuil Clain a învăţat filosofia şi teologia la Roma deodată cu Petru Maior şi Gheorghe Şincai. Celălalt frate al său, mai tânăr, Joan, a însoţit pe Episcopul la Roma când s'a dus acolo, ca într'un exil de bună voie. 16 ani a petrecut Joan Clain cu unchiul său la Roma, făcând şi el oarecari studii, până ce a aşezat spre odihna de veci trupul unuia dintre cei mai neodihniţi archierei luptători ai neamului nostru. Apoi s'a întors acasă aducând cu sine toată puţina moştenire, mai mult religioasă, ce rămase după prigonitul şi martirisatul episcop.

A adus între altele memoriile episcopului, purtate din tinereţile sale până la moarte, memorii ce se păstrează şi azi la Biblioteca Centrală din Blaj. Apoi cărţile rămase după el şi unele piese din costumul lui.

Imbrăţişând şi el cariera preoţească, se căsători cu o nepoată sau soră din Cut a canonicului Isidor Alpini, fiul protopopului Alpini de acolo. Cutul, unde era moşia Seminarului din Blaj, câştigată sub Petru Paul Aron, era pe atunci ca parochie mare reşedinţa protopopească a districtului. Curând, ajunse protopop şi Joan Clain, nepotul Episcopului, şi anume în Veneţia de jos din Ţara Făgăraşului, apoi fu mutat la Cugir, ca protopop şi capelan castrens al Regimentului grăniţeresc.

Una, anume Maria, din fiicele acestui distins protopop, care 16 ani petrecuse în Roma şi trebuia să aibă deci o cultură aleasă, a fost mama fericită a pruncului Gheorghe Dobo, care fu botezat în 27 Iulie 1811 la Ighiu.

Fericită mamă, de care fiul său de atâtea ori îşi aduce aminte, deşi nu

a avut parte de iubitoarea ei îngrijire decât până la vârsta de 11 ani; şi totuşi nu o pomeneşte de cât tot numai cu cuvinte scăldate în evlavia sufletului său: duioasa mamă, evlavioasa maică, „pia mater" când scrie latineşte.

Din spusele ei a prins el de mic copil şi tradiţia înrudirii cu marele Vladică Inocenţie.

„Dacă te vei face popă — îi zicea duioasa sa maică — *şi tu te vei duce la Roma, cum a fost moşul tău".*

Auzind aceste vorbe adeseaori repetate, copiii de vârsta lui Gheorghe le-au prins şi au început a le discuta, în felul lor pe stradă, şi au început a-l batjocori, strigându-i pe uliţă: — *„Iacă popa dela Roma!* — *Iacă popa dela Roma!"*

— *Părinte, părinte! Ce zi e astăzi, spune-ne şi nouă!*

Şi bietul popă dela Roma se supăra şi alerga acasă, la tatăl său, plângându-se de gura neostoiţilor copii din Ighiu, rugându-l să-i bată, ca să nu-l mai batjocorească.

„Botjocura" aceasta mai avea şi alt tâlc. Intre lucrurile rămase după moartea Episcopului Inocenţiu şi aduse de nepotul său Ioan, acasă, era şi un capucium (o chiveră mic() de mătasă violetă. Mama lui Dobo o păstra între scumpeturile ei, într'o ladă. Băieţaşul Gheorghe a dat peste ea şi şi-a potrivit-o pe cap. Vesel şi mândru a alergat aşa la măicuţa sa. Ea mirată, l-a îmbrăţoşat şi l-a sărutat, şi-l învăţă să n-o puie pe frunte, ci pe ceafă, că aşa se cade. In curând apoi i-o luă din mână, spunându-i: *„Lasă-o puiule, până-i creşte mare, şi vei fi trimis la Roma, ca unchiul tău, şi te vei sfinţi, atunci să porţi tu aceasta"...* Copilul însă se îndărătnicea, o cerea, şi-o punea pe cap, şi fugea la uliţă printre copii, cu căciuliţa de mătasă, care oare când acoperia capul înfierbântat de cele mai mărete şi îndrăzneet idei ale unui păstor de turmă...

De atunci se va fi pornit vorba copiilor de pe uliţele Ighiului:

„Popa dela Roma; popa dela Roma! Spune-ne ce zi e astăzi?"...

Cât de deosebite — şi totuşi asemănătoare — erau curentele de înrudire cu personalităţile istorice, ce se coborau, de departe, prin veacuri, asupra copilului cu ochi albaştri ce alerga, neştiutor de ce poartă în sine, pe uliţele Ighiului de sub Munţii revoluţiei lui Horia.

De o parte o moştenire de ostaş răsboinic oţelit în lupte de apărare împotriva mohamedanilor Turci, duşmanii sfintei cruci şi a tot ce este creştinesc. Această luptă contra duşmanilor Crucii i-a pus pe străbunii noştri într'o solidaritate oarecare şi cu ţările învecinate, care deşi stăpânite de Unguri şi de alte neamuri, aveau totuşi şi locuitori de neamul nostru, în mare număr.

De multe ori s'au întâlnit pe câmpiile de luptă din văile Dunării — sub steaguri şi comandă deosebită, dar sub acelaş stindard de apărare, simbol al creştinătăţii, fraţi români din Moldova, Muntenia, Ardeal, Banat, Timoc şi Ţara Ungurească. Mai ales în vremurile lui Ioan Huniade, pe care legenda populară îl numeşte Iancu dela Huniedoara şi Iancu Sibianu, tatăl măreţului rege Mathia al Ungariei. Acest amestec de Român cu Român, şi de Român cu Ungur, cu Neamţ, cu Sârb şi alţi creştini, în luptele contra Turcilor a frământat o conştiinţă de mai largă solidaritate creştină între oamenii din porţile orientului, cari se deosebiau pe atâtea alte şi mai ales pe chestiuni confesionale, ce învrăjbiseră ascuţit minţile între Răsăritenii ortodocşi şi Apusenii catolici.

După cum în zilele ce trăim vedem pe Catolicii, cari ascultă de cuvântul de ordine dela Roma, manifestând sufleteşte contra Bolşevicilor celor fără de Dumneezu, din Rusia, cari prigonesc clerul ortodox şi profanează bisericile creştine, batjocorind cele mai sfinte obiceiuri creştineşti şi alături de catolici sau după pilda lor vedem o cruciadă de manifestări, platonice, ce e drept, din partea tuturor creştinilor ortodoxi, anglicani, luterani şi de tot felul, câţi ţin la legea creştinească, în Europa ca şi în America, în aşa chip erau prin veacul al 15 şi al 16-lea, chiar până aproape la 1877, toţi creştinii din vecinătatea Turciei, fără deosebire, într'o solidară luptă de apărare contra acelor fanatici

păgâni, cari râvniau să subjuge Europa și să stângă numele de creștin — ținând — cum zice Eminescu al nostru despre sultanul Baiazid — ca

Din prestolul dela Roma
Să dau calului ovăs...

Angajați la o luptă așa de crâncenă și grea cum era oprirea năvălirei Turcilor, toți creștinii, apuseni și răsăriteni, Români, Unguri, Nemți, Sârbi și Bulgari se simțiau frați. Deosebirile dintre ei — cari mai mult se accentuau atunci pe teme confesionale religioase — se mai domoliau și făceau loc unor sentimentele mai înalte, cari îi cimentau într'un bloc frățesc comun, scut împotriva aceleiași primejdii.

Din această epocă a solidarității creștine venia Iancu Huniade și o lungă generație de eroi ungro-valachi, cari au făcut zid de apărare a creștinătății din piepturile lor viteze.

In focul acestor lupte reînviau, în fiecare din ei, după neamul său, virtuțile străbune.

Cam așa, cum ne spune un autor vechiu despre oastea de grănițerii Secui și Români, care s'a întemeiat mai târziu sub Maria Theresia și Iosif al II-lea, tot în acelaș scop, zicând:

„Toată această miliție grănițerească, care avea moșie și familie și în timp de pace se ocupa cu agricultura și îngrijirea vitelor, era celebră de credința, vitregia și statornicia sa. Ea a dovedit, și mai dovedește, ce înseamnă iubirea reciprocă de patrie, pentrucă nici când nu s'a predat dușmanului, nici când n'a fugit în fața lui, ci din contră comandată a da năvală asupra dușmanilor sau a li se împotrivi, mai curând și-a jertfit viața decât să se fi retras, așa încât îți vine să crezi, că Hunii și Românii, cei mai vestiți cultivatori ai virtuților militare au reînviat din nou în strănepoții lor. ...„Ut crederes protoparentes Hunos et Romanos vrtutis militaris omnium celeberri mos promotores, in pronepotibus suis revixisse". — Poemation de secunda Legione Valachica, ed. II Magno-Varadini 1830. Pag. 38).

Intre acești eroi luptători contra Turcilor era și Ștefan Dobó de Ruszka, apărătorul cetății Agria, care s'a distins așa de glorios în 1552. Numele de Dobó e unguresc și înseamnă „aruncător"; denotă deci prin însuși numele familiar o obârșie de luptător, aruncător de săgeți, și se știe că Românii erau între cei mai distinși arcași, cari aruncau la sigur săgețile lor purtătoare de moarte în dușmani. Atributul nobilitar din „Rusca", ne indică obârșia geografică, de unde venia familia săgetătoare. Și Rusca aceasta e în Bănatul Severinului, unde e și acum Buia-Rusca (Ruszkabámja) și că populația de pe acolo e curat românească, din străvechile vremi ale colonizării Daciei nu mai încape îndoială.

Pe acele vremi era o largă pătură de viteji nobili români în jurul Regelui Ungariei și nu e de mirat când însuși Regele, cum e Mathia, s'a înălțat prin propria virtute, la tron. Alăturia de Rege mai erau Români și în cler, — a doua oaste a Țării, cum a fost Mitropolitul Nicolae Olahus — Valahul — înrudit cu familia regelui Mathia, care ajunsese Archiepiscop de Zagrab, apoi de Agria, și în fine Primate al Ungariei și cancelarul Regelui Ferdinand. El a contrasemnat — pentru că probabil el a propus — numirea nobilului român, Ștefan Dobó, eroul dela Agria, de guvernator al Ardealului.

Nu mai puțin nobilă era moștenirea sufletească ce venia copilului dela Ighiu dela unchiul său după mamă, dela Episcopul Inocenție Micu Clain. Nu era o moștenire de războinic cu arme ucigașe, ci tot o moștenire de luptător, luptător cu armele spiritului și ale adevărului pentru dreptate și libertate.

Solidaritatea ocasională de mai lungă sau scurtă durată, ce se închegase între popoarele creștine, apusene și răsăritene, în cursul luptelor continui contra Turcilor, s'a preschimbat la Românii din Ardeal și Ungaria într'o sistematică unire instituită solid prin unirea bisericească cu Roma catolică, încheiată prin sinodul dela 1700, ținut la Alba-Iulia sub Vlădica Atanasie Anghel.

Inocenție Micu dela Sadu, lângă Sibiu, era al 3-lea episcop al Românilor ardeleni uniți cu Biserica Romei. Era instruit și inimos; înflăcărat suflet pentru

neamul său, căuta să valideze în valută morală beneficiile unirii religioase. Cu focul tinereţei sale, după ce a înfiinţat orăşelul Blaj, menit a fi centrul culturii româneşti libere şi creatoare, nu mai contenea a cere şi a pretinde, cu cuvântul în Dieta Ardealului, şi prin memorii scrise, înaintate la Impărăţie, reclamând drepturi egale şi beneficii deopotrivă şi pentru fiii săi sufleteşti, cari erau toţi Românii de dincoace de Carpaţi.

Precum pe urma înfrângerii Turcilor au răsărit noui ţări şi popoare libere pe tărâmurile stăpânite de ei mai multe veacui, cum sunt Grecia, Bulgaria, Serbia şi mai ales România noastră, astfel şi prin luptele Episcopului Inocentie, continuate şi de urmaşii săi, a răsărit dorul de libertate a poporului român, iobăgit. Formulându-se prin Inocentie Micul programul revendicaţiunilor naţionale româneşti, neamul a mers realizând rând pe rând acele pretenţiuni al căror martir a devenit autorul lor preasfinţit.

Mărire se cuvine acestei familii de *Miceşti* dela Sadu, cari erau aşa de mari la suflet, familie din care a răsărit şi George Dobo.

Dr. Ilie Dăianu

AUS GRÜNEN WÄLDERN WEHT DER WIND
(Rumänische Gedichte)
WIENER VERLAGSGESELLSCHAFT, 1941

Volumul *„Aus grünen Wäldern weht der Wnd". „Rumänische Gedichte".* (Wiener Verlagsgesellschaft 1941, 115 p. 8°) prezintă, pe lângă o alegere potrivită din V. Alecsandri, M. Eminescu, Gh. Coşbuc, St. O. Iosif şi O. Goga, un mănunchiu din poeziile noastre populare cele mai specifice.

Traducătorii Arnold Roth, Hans Diplich şi Herman Roth şi-au dat silinţa să redea toată vioiciunea, duioşia, pasiunea şi simplitatea poeziei poporane, cât şi claritatea, melancolia reţinută, gândirea şi varietatea de forme şi expresii a poeziei culte.

Ţinem să amintim traducerea cât se poate de exactă şi fidelă a Mioriţei. In poezia cultă au izbutit să se apropie de conţinutul şi forma originală. Din pastelurile lui V. Alecsadri au fost traduse: *„Pe Malul Siretului", „Sfâşit de iarnă"*, şi *„Sfârşit de toamnă"*, pentru care au ştiut să găsească o interpretare potrivită. Mai reuşită ni se pare traducerea poeziei *„Somnoroase păsărele"*, care sună astfel:

Abendmüde Vögel neigen
Ihren Flug den Neste zu,
Stillbehütet in den Zweigen
Ist die Ruh.

Flüsternd raunt der Quelle Kosen
Wäldertief an dunkeln Strauch
In den Gärten Schlaf der Rosen
Schlafe auch, etc.

In traducerea germană forma este tot atât de clasică încât reaminteşte chiar pe Goethe prin frăgezime şi claritate. Verificată în amănuntele ei, versiunea germană pare să se îndepărteze de textul românesc; considerată în general, primeşte înţelesul cuvenit.

Accentele duioase şi pătrunzătoare ale *„Doinei"* au primit o transpunere şi mai fidelă. Cităm câteva versuri :

Von dem Dnjestr bis zur Theiss
Dringen Klagen hart und heiss
Uns Rumänen zu bedrücken,
Beugen Fremde unsern Rücken.

Von Hotin bis an das Meer
Reiten Moskowiter her,
Und vom Meer bis nach Hotin
Lauern sie mit giftgem Sinn.
Von Boian bis Vatra Dorn
Fallen sie in unser Korn
Zwingen un ins harte Joch
Ach, wir kennen kaum uns noch ! etc.

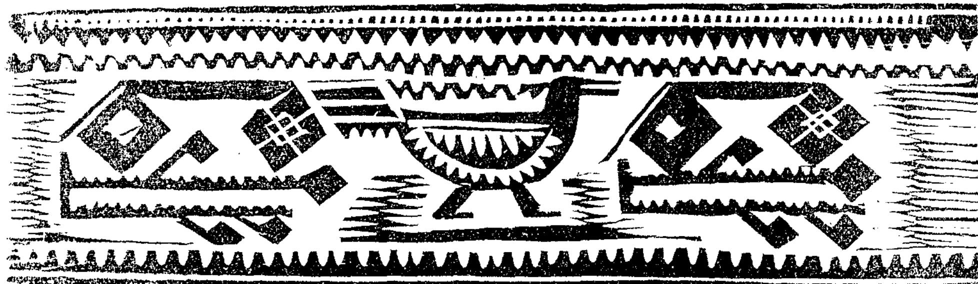
Aproape fiecare din aceste versuri reamintește versul românesc. Intregul șir de elemente caracteristice ca: ritm, rimă, ton și colorit sunt redate în măsura bogatelor posibilități de exprimare ale limbii germane.

Din Coșbuc amintim o bună traducere a *„Păstoriței"*, iar din Goga poezia *„La groapa lui Lae"*.

Prin alegerea potrivită, armonia formelor poetice și varietatea conținutului, bucățile aduc de fapt frânturi din mireasma pădurilor verzi — anunțată în titlu, — dimpreună cu o bună parte din atmosfera de mit, legendă și realitate românească.

C. Jiga

CRONICA REVISTELOR

■ In **„Zeitschrift für Deutsche Geisteswissenschaft“** (an. 5, caiet 1), **L. Reichhold** se ocupă cu „Problema spaţiului în istoria Europei“, voind să scoată în relief legătura interioară şi desvoltarea istorică aproape comună a tuturor popoarelor europene.

W. Grundmann, înfăţişează într'alt articol importanţa gândului imperial în concepţia lui Martin Luther,

O. v. Petersen, în preţioasa contribuţiune la sublinierea legăturilor interioare dintre cele două părţi ale operei Faust de W. Goethe, arată cât de mult se poate încă interpreta această capod'operă.

In rest se dau contribuţiuni asupra muzicii, filosofiei şi literaturii germane mai noui.

■ In **„Stimmen aus dem Südosten“** (an. 1942, caiet 3/4, Nr. 33—38), găsim o traducere mai mult decât exactă, am putea spune chiar artistică a legendei lui P. Ispirescu „Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte“. Traducerea se datoreşte regretatului **Konrad Richter,** care ne-a lăsat până acum cea mai bună traducere a lui Eminescu în limba germană. (M. Eminescu: Gedichte, übersetzt von K. Richter, Leipzig, 1937, W. Gronau, VII+167 p.)

Având drept ţintă o cât mai largă prezentare a literaturii şi culturii ţărilor sud-estului european, revista a adus până acum însemnate contribuţiuni, printre cari o bună parte privind literatura română.

■ **„Neue Jahrbücher für Antike und deutsche Bildung“** (an. 5, 1942, caiet 7 Teubner, Leipzig) aduce şi de această dată aceeaşi contribuţie preţioasă la adâncimea cunoaşterii lumii antice. M. Gaker sintetizează în articolul „Romische Führungsordnung“ (după o conferinţă ţinută la München în 8 Mai 1942), principiile şi concepţiile imperialismului roman. Plecând de la maxima „tu regere imperio populos Romane memento“, autorul urmăreşte tendinţa de conducere şi supremaţie atât ca principiu de drept, cât şi ca principiu de guvernare. Din concluzii remarcăm: „Deşi imperiul roman aparţine trecutului, istoria romană are o înrâurire atât de puternică în prezent încât nu poate deveni nici odată obiect de contemplare desinteresată“ şi aceasta fiindcă autorul ar crede că suntem în pragul unei schimbări după care micile state naţionale ar trebui să intre într'o grupare a statelor învecinate conduse de un singur stat.

Mai notăm articolul scris de W. Breywisch, **„Zu Schulaufführugn Antiker Theaterstücke“**, în care se relevă necesitatea continuării reprezentaţiilor de teatru antic, chiar acum în timpul războiului.

Câteva observaţiuni de sintaxă latină încheie caietul.

■ Evenimentele zilelor de astăzi ne atrag atenţiunea asupra problemelor discutate în **„Orientalistische Literaturzeitung“** o publicaţiune lunară editată de Prof. Dr. **Richard Hartmann,** care tratează toate problemele în legătură cu orientul apropiat şi îndepărtat. Din Nr. 10, an. 45, Oct. 1942, însemnăm recenzia cărţii lui Wiesner: „Fahren und Reiten in Alteuropa und im Alten Orient“.

Cărţi tratând chestiuni din domeniul islamisticei, turcologiei, vieaţa popoarelor caucaziene şi iraniene sunt comentate în pasagii corespunzătoare.

Bogate date bibliografice se găsesc în fiecare caiet. Ele orientează precis asupra ultimelor publicaţiuni ştiinţifice.

■ **„Europäische Literatur“** (an. I, Nr. 7 Nov. 1942, Berlin). Născută din dorinţa de a înfăţişa aspecte şi curente

literare din întreaga Europă, revista cuprinde și în acest număr colaborări felurite.

W. v. Scholz și **Em. Stickelberg** dela Basel scriu fragmente de gânduri despre romanul istoric. Își exprimă dorința ca romanul istoric contimporan să găsească subiecte potrivite purtate de eroi ale căror caractere să nu fie legate de epoca lor, ci să fie clădite liber după inspirațiunea autorilor.

Paul Hövel, dă în rezumat un raport asupra congresului asociației scriitorilor europeni dela Weimar, care a avut drept scop punerea bazelor spirituale pentru o nouă Europă.

Wilhelm Schäfer, cunoscutul autor german, definește, în discursul de început spus acelorași mânuitori iluștri ai condeiului, rolul omului de litere în timpul războiului, care trebuie să vorbească tocmai în ceasurile grele. „Departe, mult deasupra zilei obișnuite luăm parte la hotărîri, cu care nu suntem legați numai în iluziune — cum spune Goethe, — ci de fapt într'o realitate superioară. Aceasta este poezia și astfel înrâurește poetul. Dacă am cânta poeziile sale, sau am vedea soarta eroilor săi pe scenă, sau în cărți, totdeauna este o creațiune care lucrează".

Un fragment din scrierile romancierului flamand **Filip de Pillecijn** conține gânduri asupra reluărilor unei opere. „De abia când am scris o carte știm, spune autorul, cum ar fi trebuit să o scriem. Dar n'am putea-o scrie din nou, așa cum am vrea. O luăm deci, așa cum este și e bine.... Multe din cele ce gândim acum își pornesc adevărata ființă în timpuri care au trecut".

Hans Teske semnează o schiță potrivită asupra „Flandrei și poeților săi", în care facem cunoștiința celor mai însemnate nume ale liricei flamande. Opera lui **F. Timmerman,** a lui **E. Claes**, **A. Thiry**, sau a lui **C. Verschaeve**, **G. Walschap** și **W. Moens** își găsesc caracterizări nimerite.

Noul și curiosul aspect al oamenilor și împrejurărilor din răsărit le putem întrezări în proza luminoasă și curgătoare a lui **Ed. Er. Dwinger**, autorul sugestivelor descrieri din calvarul vieții de prizonier din timpul războiului mondial în Rusia.

Rubrica „Umschau in Europa" cuprinde considerațiuni generale despre „nouile drumuri ale romanului italian" și „literatura de astăzi a Belgiei".

Recenziile numeroase și indicațiunile bibliografice variate măresc valoarea caietului.

■ In „**Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte**" (vol. 31, caiet I, Stuttgart, 1942), găsim un interesant articol scris de **H. Hassinger** intitulat: „**Prima companie vieneză pentru comerțul cu orientul 1667—1683**". Autorul amintește și comentează toate evenimentele politice mai importante în legătură cu factorii care au contribuit la strângerea relațiunilor și răspândirea produselor apusene în orient. Agenții companiei vieneze au dat dovadă de tact, și pricepere deosebită, dar mai ales de curaj când nici drumurile depe uscat și nici cele depe mare nu erau sigure. Regretăm că autorul n'a avut posibilitatea să cunoască sprijinul dat comerțului din Orient încă din al sec. XVII-lea de Macedo-Români. Sub protecția imperiului otoman acești îndemânatici negustori aveau legături cu Veneția, Geneva și Neapole. Cercetări mai amănunțite ar desvălui și legăturile lor comerciale cu Viena încă din secolul XVII.

■ „**Deutsche Forschungen im Südosten**" (an. I, caiet 2), revista institutului de cercetări a grupului poporan din România, de sub priceputa direcțiune a profesorului Dr. O. Folbert și redacțiunea activă a d-rului G. Gündisch, dela Sibiu, a strâns toate preocupările științifice transilvane germane continuând o tradiție lăudabilă. In acest număr găsim un articol bogat în referințe semnat de **H. Brandsch**, tratând despre „Pozițiunea juridică a școlilor germane în trecut". Expune mai întâiu părerile câtorva cercetători sași ca Ieutsch, care le numește „școli pentru educarea viitorilor preoți". Urmărește apoi cronologic dezvoltarea școlilor săsești dela Honterus (sec. 16) până în sec. 20. Alături de biserică, școala, cu toate lipsurile ei, a fost pusă cu folos în slujba dominantelor etnice germane din Transilvania. Școlile săsești au răspândit cultura germană în pături largi. La ele și-au primit educația în lipsă de alte școli mai bune, în trecut și o

bună parte a intelectualilor români transilvani.

Articolul aduce amănunte importante încă necunoscute, care lămuresc o problemă culturală de interes mai general decât s'ar crede.

Rubrica bibliografică a revistei, cuprinzând scurte recenzii despre cărţi noui în legătură cu probleme apropiate, este cât se poate de folositoare.

Caius Jiga

■ Menţinută în inima actualităţii şi pe aceeaşi poziţie de naţionalism intransigent, revista *„Cetatea Moldovei"* din Iaşi, de sub conducerea d-lui prof. *Gh. A. Cuza,* îşi câştigă din ce în ce mai mulţi preţuitori, conturându-şi în acelaş timp un loc de frunte în cultura românească.

N-rul pe Ianuarie (anul IV, vol. VIII, nr. 1) aduce, între altele, convingătoare *„Preludii ale unei restaurări a gândirii creştine în ştiinţa şi filosofia contemporană"* de preotul *Valeriu Iordăchescu,* studiu în care cunoscutul teolog examinează, documentat, raportul dintre ştiinţă, filosofie şi religie, în vremurile noastre, încheind că „revelaţiunea creştină şi dogma cuprind în mod implicit şi necesar o filosofie, care în elementele ei esenţiale este acea exprimată prin noul curent filosofic spiritualist şi realist".

Nu mai puţin interesant este articolul d-lui *Artur Gorovei* despre *„Şoltuzii dela Baia"*. După ce citează în această privinţă părerile lui A. D. Xenopol şi I. G. Leca, precum şi un document din 31 August 1458 prin care Ştefan cel Mare confirmă mânăstirii Moldoviţa privilegiul obţinut dela predecesorii săi, din care rezultă că *şoltuzul* şi *pârgarii* erau agenţi executivi ai poruncilor domneşti, d. Artur Gorovei reproduce în întregime trei documente inedite, descoperite în „Muzeul Folticenilor", între hârtiile familiei Millo dela Spătăreşti, cari ni-i arată pe şoltuz şi pârgari îndeplinind funcţia de notariat. Este vorba, aşa dar, de o deosebit de preţioasă contribuţie la cunoaşterea uneia dintre cele mai vechi instituţii administrative din Moldova, despre care — cum pe bună dreptate subliniază autorul — ştim foarte puţine lucruri.

In *„Un act de dreptate istorică"*, d. *Gh. Ungureanu* prezintă toate dovezile cari au dus — ce-i drept, cam târziu —, prin decretul-lege din 2 Decembrie 1942, la schimbarea denumirii Universităţii din Iaşi din „Mihăileană" în „Cuza Vodă", denumire pentru care „Cetatea Moldovei" a luptat fără preget.

D. prof. *Gh. A. Cuza* semnează un articol intitulat *„Alăturea de Mareşal, pentru Ţară"*, din care desprindem aceste vibrante rânduri: „România are o singură şi supremă datorie, — să păşească, unită, spre împlinirea destinului ei. Căci numai de atitudinea noastră a tuturora depinde dacă viitorul va da satisfacţie năzuinţilor noastre sau nu. Datori suntem să ne devotăm Statului de astăzi a cărui expresie simbolică e Mareşalul Ion Antonescu. Datori suntem să sprijinim fără cârtire atât opera internă cât şi directivele de politică externă, dat fiind că nu nouă ne revine discernământul ci numai împlinirea hotărîrilor luate".

Semnalăm, deasemeni, articolul d-lui *D. Iov* despre *„Conace basarabene"* — „cuiburi de rezistenţă statornicite de străbunii voevozi în coborâşul Nistrului şi dela Limanul Cetăţii Albe la Ismail", poesia d-lui *Eusebiu Camilar* („Doamne, sunt singur") şi *„Ochii lui Ion"*, nuvelă de *Tatiana Găluşcă.*

N-rul pe Februarie începe cu o dramatică schiţă de d. *Al. Lascarov-Moldovanu:* „Despre Ion...". Făptaşul tuturor relelor din sat, pe cât de leneş în gospodăria lui pe atât de priceput în a le sărăci pe ale celorlalţi, hoţ în toată puterea cuvântului, Ion nu ezită însă niciun moment să se prezinte la regimentul său când se sună mobilizarea. Căpitanul, care auzise de isprăvile lui, îi spune că războiul cere ţării pe cei mai cinstiţi fii ai săi, oameni de nădejde. De aici începe drama lui Ion. Tulburat până în cele mai ascunse colţuri ale sufletului că i se refuză — pentru faptele pe cari le regretă — onoarea de a porni pe front, spaima de odinioară a satului se întoarce acum umilit acasă, cerşind cu lacrimi în ochi sprijinul preotului pentru a fi primit între camarazii dela regiment. Ceeace, fireşte, se înfăptuieşte, — duhovnicul luând imediat calea către cazarmă, cu Ion.

Sunt pagini într'adevăr emoţionante, pe cari numai o pană încercată ca a d-lui Al. Lascarov-Moldovanu le putea scrie.

Urmează un cuprinzător studiu („Gh. Asachi şi începutul picturii în Moldova") de d. *Eugen Pohonţiu,* un articol despre „Autohtonismul în teatru", semnat de d. *George Loghin,* poesii de d-nii *N. Crevedia* („Rugăciunea soldatului"), *Petre Stati* („Aşteptări". „Poveste". „Epilog"), *D. Iov* („Pizanie"), *G. Ursu* („Inzăpeziri"), cronici şi însemnări privind mişcarea culturală şi artistică din ţară.

N-rul pe Martie se deschide cu un studiu al d-lui *Radu Vulpe* despre „Muzeul arheologic din Odesa", „răsărit dintr'o manifestare intelectuală la care au par-

tic'pat și elemente românești. Această manifestare a fost, până acum douăzeci de ani, *Societatea imperială de istorie și de antichități din Odesa*, printre ai cărei cinci fundatori, pe la începutul secolului trecut, a fost, cu rol de frunte, și Românul *Alexandru Sturza*". Autorul face un amănunțit istoric al acestui vechiu așezământ cultural, subliniind contribuția armatei noastre la salvarea și repunerea lui în funcțiune.

Cu prilejul împlinirii a zece ani de când Adolf Hitler a luat cârma Germaniei, d. prof. *Gh. A. Cuza* scrie, în *„Invățămintele unei aniversări"*, rânduri de bogată informație privind realizările național-socialismului, cari au culminat în rara pregătire sufletească a soldatului german și în perfecționarea armamentului cu care Reichul a uimit lumea.

D. *Eusebiu Camilar* publică, sub titlul *„Vine Anticrist"*, un dens fragment dintr'o carte ce se va chema *„Prăpădul Slobodei"*.

Dintre poesii, pentru ai căror autori se pare că redacția revistei este uneori prea îngăduitoare, menționăm *„Tara"* d-lui N. Crevedia, din care reproducem prima și ultima strofă:

O Dunăre de grâne. Munții — bardă.
Un foșnet de porumb și de lumini —
Și forma ei, privindu-i-o pe hartă,
E ca o masă'ntinsă la creștini.

Abia un — ca visul — dacă bate.
Un car, în zare'naintează lin —
Pe'ngânduratul cer, albastru-fin,
Trec norii plini — hambare cu bucate.

In continuare, rețin atențiunea „Viața la Iași" de d. *Gh. Ungureanu* și „Cronica iudaică", trad. de d. *I. Fr. Botez.*

Teodor Al. Munteanu

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ţ I

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ BUCUREŞTI

Octav Dessila: Iubim, vol. I şi II (Roman).
Elena Matasă: Oropsiţii (Nuvele).
Ioan Al. Brătescu-Voineşti: Originea Neamului Românesc şi a limbii noastre.
Prof. Dr. Johann von Leers: Germania, Renaşterea Spirituală a unei Naţiuni.
D. Iov: Amintiri şi Lacrimi.

EDITURA „FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ“ BUCUREŞTI

Iulian Vesper: Izvoare (Poeme).
D. Ciurezu: Cununa Soarelui (Poem).
Hölderlin, Novalis, Mörike, Rilke: Poeme, trad. d. l. germ. cu intr. de **Al. Philippide.**
Ovid Caledoniu: Vrăjitorul Apelor.
Ion Pillat: Implinire.
Colonel August von Spiess: Din Ardeal la Kilimandjaro. Vânători în Africa.

„TAUCHNITZ-EDITION“ LEIPZIG.

H. Langenbucher u. w. Ruoff: Deutsche Gegenwartsdichtung.
Hans Leip: Jan Himp und die kleine Brise (Roman).
Rudolf Brunngraber: Opiumkrieg (Roman).
Friedrich Schnack: Goldgräber in Franken (Roman).

EDITURI DIFERITE

Eschil: Orestia (Dramă în 3 acte). Trad. din limba elină de **Prof. G. Murnu.**
Amiral Richard Byrd: Singur. (Trad. de **Barbu Brezianu).**
Licu Pop: Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu **„Dacia Traiană“** Sibiu.
Mihail Drumeş: O crimă pasională (Grotescă în 3 acte), Colecţ. **Univ. Literar.**
Ben. Corlaciu: Pelerinul Serilor (Poeme), Edit. **„Alfa“** Bucureşti.
Căpitan Dragomir Petrescu: Golgota învierii (versuri în Refugiu 1940—1941).
Leonida Luca: Sfâşieri (Poeme).
Leca Morariu: Veronica Micle. Institutul **„Cernăuţi“ An. IV, 1941. Nr. 18.**
Leca Morariu: Miron Costin, Instit. **„Cernăuţi“ An. V 1942. Nr. 20.**
N. Moţoc-Epureanu: Un imperativ al Vremii, **Institutul Român de Cercetări Genealogice**, Iaşi.
G. C. Nicolescu: Subiectivismul în Cercetarea Literară, **Col. Univ. Literar.**
C. D. Dimitriu: România sub Carol I şi Ferdinand I dela 1877—1918. **Conferinţă.**
Dr. Victor N. Georgescu: Sulfamidoterapia, **„Marvan“** Bucureşti.
George Juvara: „Insemnările“ lui Titu Maiorescu şi Istoria Constituţională.
George Juvara: Corespondenţa lui T. Maiorescu şi Istoria Constituţională.
George-Mihail Dragoş: Fauna şi Flora Toponimia Basarabiei, Elemente Turceşti.
C. Manolache: Critică şi Onestitate (răspuns D-lui Ş. Cioculescu).
C. Ştefăniu: Game, Edit. **„Progres şi Cultură“.**
Constantin M. Preda: Românii în civilizaţia şi Cultura Creştină.
Viktor Orendi-Hommenau: Madjarisches, Allzumadjarisches, ein kleiner Beitrag zur minderheiten Frage in Ungarn.
Ion C. Cazan: Literatura Populară, Lămuriri în vederea unui plan de cercetare.
Pascu Ludeanu: Clopoţelul de Argint (Nuvelă istorică).
Aurel Marin: Moartea lui Pan.
A. Diaconu: Cătuşe Roşii.
Mircea V. Pienescu: Banca populară rostul şi foloasele ei.
George Lesnea: Das Junge Rumänien. Gedichte.
Viktor Orendi-Hommenau: Ihr wahres Gesicht, ein rot-weiss-grüner **Kultur film aus Madjarien.**
Fritz Valjarec: Südost-Forschungen, V Iahrgang Heft 2/3 Oktober 1940.
Mihai David: Anuarul Universităţii pe Anul Academic 1938/1939, vol XXIV.
Biblioteca Academiei Române: Creşterea Colecţiunilor No. XLVIII An. 1937.

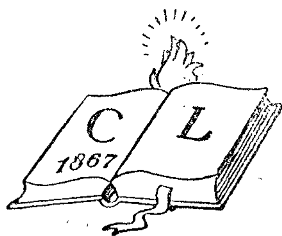
N. Bagdasar: Teoria Cunoştinţei, Expunere Sistematică şi Critică. Acad. Rom. LVII.
Ramiro Ortiz: Letteratura Romena.
Enzo Loreti: La Lingua Italiana vol. I şi II.
Traian Cantemir: Cezara şi Luceafărul lui Eminescu, **Institutul Cernăuţi 19.**
Tilică Dăncău, Trăiri şi Impliniri pe ogorul Şcoalei cu o prefaţă de **D-l Profesor C. Rădulescu-Motru. „Bucovina"** Bucureşti.
Aurel Marin: Comentarii Critice, Editura **„Gazeta Transilvaniei".**
Ugo Foscolo: Cîntecul Mormintelor. **„Ramuri"** Craiova.
Ion Schintee: Ibis, Poem. **„Scrisul Românesc"** Craiova.
Gh. Dem. Andreescu: Iliada lui Homer, Repovestită Tineretului, Tipografia **„Furnica"** Bucureşti.
Gh. Dem. Andreescu: Odisseea lui Homer. Repovestită Tineretului, Tipografia **„Furnica"** Bucureşti.
Constantin Stelian: Mireasa Lumii (Versuri). **Tiparul Universitar** Bucureşti.
Al. C. Calotescu-Neicu: Alte Vremuri altă Lume, Editura **„Ramuri"** Craiova.
C. D. Pantazescu, Mircea Streinul: Istoria literaturii Române, Edit. **„Podeanu"** Bucureşti.
Eugen Constant: Sărutul insingurărilor (Versuri), Edit. Revistei **„Condeiul"** Craiova.
S. Mehedinţi: Intrebări, **Monitorul Oficial** Bucureşti.
Alexandru Vicol: Priviri asupra Basarabiei, **„Bucovina"** I. E. Torouţiu Bucureşti.
Elvira Zamfirescu: Irina badei Călin, Editura **„Şcoala Poporului".**
Eugen Constant: Melancolii sub arcade florale (Versuri).
Sergiu Filerot: Om (poeme), Edit. **„Alfa"** Bucureşti.
Iosif Bâtiu: Inchinare învăţătorilor eroi, Tip. **„Doina"** Beiuş.
G. Bezviconi: Mânăstirea Japca din judeţul Soroca.
Petre Stati: Interpretări din Lirica Latină, Colecţ. **„Cuget Moldovenesc"** Iaşi.
Gezo Blédy: Influenţa Limbii Române asupra Limbii Maghiare, Studiu Lexicologic. **Teză de Doctorat, Dacia Traiană** S. A. Sibiu.
D. Karnabatt: Sfântul Francisc din Assisi şi Spiritul Franciscan, **„Serafica"** Roman.
Colonelul Vasile Nădejde: Primejdia Moscovită şi Misiunea Poporului Român, Tipografia **„Lumina"** Bacău.
Ileana Busuioceanu: Lumini din Ţara Mea (Poeme), **„Ramuri"** Craiova.
N. Grigoraş: Dregătorii Târgurilor Moldoveneşti şi atribuţiunile lor până la **Regulamentul Organic,** Tip. **„Avântul"** Iaşi.
Profesor Victor Papacostea: Preussen und die Rumänischen Fürstentümer im gegenwärtigen Zeitabschnitt.
Colonel C. Atanasiu: Elan Războinic, **„Curentul"** Bucureşti.
Mircea Tomescu: Migratiile din com. Aluniş (jud. Olt) şi influenţele lor, **„Ramuri"** Craiova.
Prof. Dr. Gh. N. Leon: Siebenbürgen und die Rumänische Wirtschaftspolitik.
Leonte Dumitrescu: Cântarea Biruinţii.
N. P. Vaidomir: Drepturi Româneşti în Transnistria, Tip. Carol Feder, Mediaş.
E. Ar. Zaharia: Sânge şi Crini, Edit. Ziarului **„Bucovina"** Cernăuţi.
N. Tcaciuc-Albu: Bucovina de Nord, 28 Iunie 1940—28 Iunie 1941.

REVISTE

„Slova ortodoxă", An. IV, No. 63-79, Martie-Noem. 1942.
„Păstorul Creştin Ortodox", An. X, Nr. 11-20, Ian.-Dec. 1942.
„Gazeta Cărţilor", An. XII, Nr. 1-2, Sept. 15-30/1942.
„Gazeta Cooperatorului", An. VII, Nr. 7-8, Iulie-Aug. 1942. Nr. 5-6, Mai-Iunie 1942.
„Neo-Europa", An. I, Nr. 4-5, Ian.-Febr. 1942.
„Europa Nouă", An. IV, Nr. 113-137, Ian.-Dec. 1942.
„Pământul Românesc", An. II, Nr. 11, Mart. 1942.
„Luceafărul", An. I, Nr. 1-9, Aprilie-Decem. 1941, An. II, Nr. 1-3, Ian.-Aug. 1942.
„Revista Scriitoarelor şi Scriitorilor Români", An. XVI, Nr. 2-4, April-Iunie 1942.
Trim. Oct.-Dec. 1941.
„România Tânără", An. I, Nr. 2-3, Iunie-Iulie 1942.
„Basarabia", An. II, Nr. 219-257, Martie-Mai 1942.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXVI N-RELE 5-6 MAI-IUNIE 1943

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

CRONICA LITERARĂ

CRONICA REVISTELOR

BIBLIOGRAFIE

G E O R G E   C O Ş B U C

Un sat risipit ca 'ntr'o poiană sub streaşina largă a pădurilor, la poala Ţibleşului. Casele cu acoperişul ţuguiat urcă printre arini, se pierd în pâlcuri răsleţe printre pruni şi cireşi înfloriţi. Telciul îşi tae cărare printre ele cu apa lui ca vioreaua.

Casa judelui a strâns pe podmolul din faţă satul în adunare. Mulţimea sătenilor — dispusă în amfiteatru — ridică în aerul limpede al primăverii un zumzet de chor. Fete în zadii roşii şi verzi, cu iile în râuri de fluturi, cu salbe de taleri la gât, feciori încinşi cu sclipitoare brâe, semeţi sub ale lor largi pălării împodobite cu câte trei rânduri de bertiţe, *borese* (boerese) *cu coconi* mici pe braţe — în graiul locului acestea sunt cuvintele ce numesc pe neveste şi copii — bărbaţi cu profil de medalie antică, în sumane negre cu clinii severi, şi în faţa lor bătrânii cu plete pe umeri, unii în sarica maramureşană, adastă deschiderea adunării de primăvară. Averea lor o ţin în devălmăşie, după legea voevozilor lăsată din părinţi. Acum devălmaşii-ţărani împart munţii, pentru văratec. In tăcerea care s'a lăsat dintr'odată, cel mai bătrân dintre bătrâni se ridică şi salută pe cei de faţă.

— Cinstiţi boeri şi domni! rosteşte el, deschizând adunarea. Un şoim se ridică peste pădure şi piere în zările topite în lumină. Cu mii de ochi natura mirifică, ridicată în ramuri cată spre ei. E ziua de Sângeorz, sărbătoarea turmelor, în Satul Hordou, dela Salva în sus, pe apa Telciului....

Aşa vor fi fost toate în satul de munte şi în primăvara anului în care ochii poetului au văzut lumina.

Tatăl lui, părintele Sebastian, coborîtor din 14 generaţii de preoţi, va fi luat parte şi el la acele adunări tradiţionale. Şi poate în anul acela, în ziua Sf. Gheorghe, în ochi cu o undă de bucurie ce se vroia împărtăşită măritului sfat bătrânesc, va fi intrat în cercul bătrânilor, cei cu plete cărunte şi cu mânuri albe, şi poate va fi spus, glumind: cinstiţi boeri şi domni, am un fecior, primiţi-l în sfatul vostru! — Fie primit, va fi aprobat judele, fie primit, vor fi întărit bătrânii, ridicându-se în jilţurile lor încrustate cu flori. De bună seamă însă, în aceeaş oră, în casa cu acoperişul de pae, ursitoarele vor fi stropit leagănul copilului cu apă din şapte isvoare, strânsă în ulciorul lor fermecat.

Pentru Maramureş, cele dintâi documente istorice atestă înjghebări politice româneşti, existente încă în secolul al XIII şi XIV,

sub căpetenia cnezilor și a voevozilor. Privilegiați prin situația lor de oameni de graniță, țăranii năsăudeni ca și cei din Maramureș au avut de îndurat mai puțin jugul feudalității maghiare. Ei mai au încă sentimentul descendenței lor nobile. Nicăeri poate, în tot pământul românesc, amintirea poporului n'a păstrat mai vechi urme de viață istorică decât acolo. Prin înfățișare și tradiții, acești țărani par și azi mai puțin depărtați de timpurile de aur ce se pierd în legendă. Imaginea acelei lumi împărătești, nu fără legătură cu memoria istorică, trecută în basme, fu creată parcă pe potriva lor. George Coșbuc este fiul lor. Numai unul, ca el, născut într'o regiune cu asemenea tradiții, putea aduce viziunea împărătească a poporului românesc.

Dacă din elementele culturii țărănești poetul putea alege o sugestie, din învățătura școalei ardelene el a primit un îndemn. Această învățătură a fost evanghelie pentru el. Nici un scriitor ardelean nu s'a sustras poruncilor ei. Tânărul elev al liceului grănicer esc din Năsăud, a crescut în spiritul de solidarizare cu idealurile naționale propovăduite prin școli. Dela dascălii ardeleni el a luat conștiința originii noastre latine, sentimentul de superioritate față de popoarele înconjurătoare, setea de cunoaștere a ființei noastre străvechi, imboldul de-a compara și identifica elementele culturii clasice latine în componentele culturii noastre populare. Literatura populară se dovedea a fi o fântână a geniului românesc, o fântână a istoriei. Ritualurile vieții rurale ca și tradiția pastorală a poporului românesc păstrează zăcăminte ce se cer valorificate în artă, cu atât mai mult cu cât prin ele se poate da trăsătura distinctivă a unei culturi. Teza purității rasiale susținută de savanții transilvani va primi prin opera lui Coșbuc ilustrul său corolar literar. Adorația geniilor agreste, vraja mitologiei populare, iar pe de altă parte cultul sever al formei într'o uluitoare diversitate metrică a versurilor, toate vorbesc de orizontul deschis spre clasicismul latin de corifeii școalei ardelene.

Opera lui Coșbuc este mesagiul vieții noastre străvechi, oglindită de viața țăranului, mesagiu trimis lumii literare dela sfârșitul secolului trecut, de un fiu al Transilvaniei.

Cetatea vrăjmașă care supuse cu armele rațiunii reci fanatismul cărturarilor transilvani ce apărau un sistem de scriere nepotrivit, ce-i drept, cu limba poporului, își va deschide porțile în fața cântecului său. Invinșii se vor bucura în fața acestui triumf asemenea acelor triburi dace supraviețuind în Dacia romană, care au văzut Roma biruitoare așezând pe tronul împărătesc pe un fiu al lor.

Pastelul din fruntea primului volum al lui George Coșbuc poate fi considerat ca un manifest ale unei poetice noui. El e suma de esențe a poeziei sale, formula universului său poetic. Ca într'o uvertură în el auzim întreaga simfonie solară a versurilor sale câmpenești. Inaltele poeni ale crângurilor, țarina cu lanuri, râul, satul, cuprinse toate de vraja verii — iată elementele ce-i compun peisajul. Omul nu e decât o făptură a lor, prinsă, ca și ele, în jocul divinelor

ritmuri cosmice în care se topeşte orice suflare. Din a sa *Noapte de vară* se despletesc cărările mari ale liricei sale: contemplaţia, în formele ei primare de pastel şi idilă, balada lirică, bănuită din înclinarea poetului de a supune spaţiul ordinei temporale, de al povesti, cu alte cuvinte, printr'o succesiune de tablouri, prin varietate de situaţii. Din cea dintâiu se desprinde o pârtie spre lumea erosului popular şi alta spre marea contemplaţie a lumii, surprinsă în ficrul ei transcendent. Amândouă vor sugera patria neatinsă de umbre, sediu al frumuseţii pământeşti din viziunea populară a lumii, orizontul curat al basmului. In *Noapte de vară* se precizează dela început atitudinea poetului faţă de materialul poetic, în acel răgaz contemplativ ce pune distanţă între contemplator şi natură. Este atitudinea clasicilor. De aici rezultă acel caracter impersonal, obiectiv al poeziei sale.

O asemenea atitudine la el e determinată poate şi de discreţia caracteristică a sufletului ardelean reţinut în mărturisirea sentimentelor personale. Această reţinere este o caracteristică a lirismului ardelean în general.

Spre deosebire de Alecsandri a cărui paletă surprinde natura în formele ei întâmplătoare, prinse în caracterul lor instabil, de moment, Coşbuc o înfăţişează în notele ei generice, permanente. Tabloul naturii din poezia lui, smuls din cadrul local este imaginea însăşi a omului şi a pământului românesc de pretutindeni. Uşurinţa cu care planul realităţii comunică cu acel al basmului, porneşte din dispoziţia sufletească de a înfăţişa imaginea lumii în esenţa ei. Deaceea poemele lui adeseori aruncă ancoră în tărâmul irealului. Inclinarea lui spre construcţii epice va găsi în folklor surse bogate.

In tabloul vieţii rurale prins în linii pline de graţie şi mişcare, George Coşbuc aduce un element nou, distinctiv: nota de humor ce însoţeşte ca o lumină capricioasă firul acţiunii şi figurile din idilă. Un humor bonom, derivat dintr'o mare bunătate şi înţelegere a sufletului omenesc. Cetitorul se simte înseninat, condiţia de a-şi apropia lumea creată de poet e dată dela început. Atâtea scene din viaţa erotică naivă a tinerilor de la ţară învie în această atmosferă caldă familiară. *Nu te-ai priceput, Mânioasa, Rea de plată, Subţirica din vecini, Duşmancele* şi atâtea altele zugrăvesc în fragede culori lumea tinereţii prinsă în jocul dragostei, cu întreg neastâmpărul ei şi adeseori cu dramele în care alunecă pasul ei nestatornic.

Ca şi în poezia populară, în poezia sa natura are rol de confidentă a omului, de aliată a pasiunilor sale. In *Cântecul fusului* tânguirea dorului fără ţintă precisă din inima tinerei fete ia proporţii uriaşe prin ecoul pe care îl trezeşte în natură.

Fuziunea sufletească dintre om şi natură, de atâtea ori personificată în poezia lui Coşbuc, este un act de supunere ritmului cosmic comun. Ea merge atât de departe în cât, înfrângând îngrădirile severe ale lirismului obiectiv, scoate la suprafaţă emoţia omului copleşit de spectacolul din afară. In *Vestitorii Primăverii* emoţia e mărturisită direct:

Voi aţi cântat cu glas fierbinte
Naturii calde imnuri sfinte....

Şi-acum veniţi cu drag în ţară!
Voi revedeţi câmpia iară,
Şi cuiburile voastre 'n crâng!
E vară, vară!
Aş vrea la suflet să vă strâng,
Să râd de fericit să plâng!

Această vrajă a verii dă versurilor lui Coşbuc o mare putere de seducţie. Ideea panteistă din penultima strofă a *Nopţii de vară*, cu puternica ei intuiţie a liniştei universale resorbită de natura întreagă, dă adâncime contemplaţiei poetului şi în poezia *La Paşti:*

Şi un vânt de-abia clătinător
Şopteşte prin văzduh cuvinte
— E glasul celor din morminte,
E sgomotul sburării lor.
Şi pomii frunţile-şi coboară
Că duhul sfânt prin aer sboară.

Intuiţia infinitului cosmic e concretizată prin sunete, aşa dar. Intr'un alt pastel, *In miezul verii*, sentimentul cosmicităţii naturii ţi-l dă acest fragment simfonic al verii:

Numai zumzetul de-albine
Fără 'ncepere şi-adaos,
Curge 'ntruna parcă vine
Din adâncul firii pline
De repaos.

Nicăeri însă acest sentiment nu capătă o expresie mai puternică decât în dumnezeescul său imn *Vara:*

Priveam fără de ţintă 'n sus —
Intr'o sălbatecă splendoare
Vedeam Ceahlăul la Apus,
Departe 'n zări albastre dus,
Un uriaş cu fruntea 'n soare
De pază ţării noastre pus.
Şi ca o taină călătoare,
Un nor cu muntele vecin
Plutea 'ntr'acest imens senin
Şi n'avea aripi să mai sboare!
Şi tot văzduhul era plin
De cântece ciripitoare

Privirile de farmec bete
Mi le-am întors către pământ —
Iar spicele jucau în vânt,
Ca'n horă dup'un vesel cânt
Copilele cu blonde plete
Când saltă'n largul lor vestmânt.

În lan erau feciori şi fete
Şi ei cântau o doină'n cor.
Juca viaţa'n ochii lor,
Şi vântul le juca prin plete.
Miei albi fugeau către izvor
Şi grauri suri sburau în cete.

Cât de frumoasă te-ai gătit,
Naturo, tu! Ca o virgină
Cu umblet drag, cu chip iubit!
Aş vrea să plâng de fericit,
Că simt suflarea ta divină,
Că pot să văd ce-ai plăsmuit!
Mi-e inima de lacrimi plină,
Că 'n ea s'au ingropat mereu
Ai mei şi-o să mă 'ngrop şi eu!
O mare e, dar mare lină —
Natură, în mormântul meu
E totul cald că e lumină!

Ceea ce în *Mai am un singur dor* a lui Mihai Eminescu era cântec liturgic al morţii, aici e revelaţie, isvor de fericire nepământeană, act intuit până 'n străfundurile rasei de comuniune cu lumina supremă.

Născută din concepţia sănătoasă a vieţii, poesia lui Coşbuc va arăta, în regiunea de interferenţă a planului realităţii cu acela al basmului, imaginea ideală, încărcată de atributele nobleţei originare, a poporului nostru. Strălucita baladă *Nunta Zamfirei* — aşează în apoteoză, poporul, aşa cum singur îşi oglindise chipul în oraţia de nuntă sau în basme. Ea este reflexul în poesia cultă a tradiţiilor şi a basmelor populare. Atmosfera de mare sănătate morală pe care o respiră literatura populară a trecut în întregime în poesia lui Coşbuc. După cum contemplarea spectacolului naturii e adâncită până la limita dela care conturele se pierd în „marea lină", de esenţă melodică, a lumii, prezentarea grupului social e împinsă, în mit, forma pură a istoriei sale. Cufundat în mina de aur a folklorului nostru poetul scoate un material viu, în care ard zăcăminte străvechi. Din el îşi toarnă forma strălucitoare a baladei sale a cărei acţiune se desfăşoară într'un cadru fabulos. *Moartea lui Fulger* îi oferă prilejul de a expune în cadrul unui ritual de înmormântare, chipul abătut al acestei lumi mitice, supusă şi ea legilor universale imutabile.

Vraja aurorei istoriei noastre, l-a ispitit de asemeni. Nu odată fulgeră în cadrul familiar al sfatului bătrânilor, imaginea legionarului roman, în armură de argint.

Voinicii cai spumau în salt
Şi 'n creasta coifului înalt
Prin vulturi vântul viu vuia
Vre-un prinţ mai tânăr când trecea
Cu-un braţ în şold şi pe prăsea
Cu celălalt.

Tablcul e plin încă de elemente pământești. El va fi proectat însă în curând în spațiul pur, neatins de umbre.

In împărăția naturii, absolvită de perenitate răsar nălucile basmului adevărat. Zânele coboară printre lanuri, povești de iubire se țes, în vraja unor pajiști mântuite din îngrădirile temporale.

Orcanul însuși stă domol
Și 'n gânduri dulci se pierde
Când zânele cu pieptul gol
Răsar pe lunca verde
Ușoare, ca de neguri, fug
Prin liniștea adâncă,
Obrajii lor, ca flori de rug,
Sunt nesărutați încă.

Vezi tu departe 'n Răsărit
Aprins lucind ca focul
Palatul lor? Imprejmuit
Cu zid de-argint e locul.
Acolo ele 'n veci nu mor
Și vara 'n veci nu moare....

Totul undue, totul e străbătut de o fericire nepământeană. Ileana Cosânzeana, ivită în lumina aurie a verii, încinsă cu brâul magic, apare urmărită de zeul luminei, precum făptura însăși a poesiei e urmărită de propriul ei principiu:

Ea trece 'n dulce nepăsare
Prin lunci cu flori și doarme 'n văi,
Iar păzitor pe vânt îl are —
Intreaga viață vis îi pare.

In opera poetului născut sub steaua primăverii, va rămâne până la urmă stăpân, principiul luminei. Apa din șapte isvoare cu care zânele i-au stropit leagănul, el o adună din codri și câmpuri, ca pe o rouă, în ulciorul smălțuit de flori al versului său, și le-o restitue, tot atât de curată.

Emil Giurgiuca

V L A D Ț E P E Ș

O PROBLEMĂ PSIHOLOGICĂ

Portretul lui Vlad Țepeș. La castelul din Ambras, lângă Innsbruck, se află un portret în ulei al lui Vlad Țepeș, îmbrăcat într'un costum de modă străină, cu o cușmă împodobită cu pietre scumpe și o egretă, o haină cu guler de blană, părul lung și buclat lăsat pe umeri. Figura are ceva neliniștitor, ochii mari uriași și ficși; gura sub mustața subțire și împletită, cu buza de jos imensă lăsată în jos, are ceva sadic și bestial. Acest portret este o pagină de istorie și de psihologie.

„Țepeș", cel care trage în țeapă, despre ale cărui cruzimi s'a dus vestea în toată Europa prin mici broșuri scrise cu litere groase și cu gravuri în lemn, închipuind grozăviile cruntului tiran, a fost totuși socotit ca un făcător de dreptate și apărător al celor năpăstuiți. Intr'un ceas de desnădejde Eminescu, care prevedea necesitatea unui mântuitor al neamului cu misiune mesianică, îl invoca, să vie să curme nedreptățile vieții noastre sociale, care necinstesc amintirea marelui nostru trecut: „Cum nu vii, tu, Țepeș doamne...".

Insuși Victor Hugo, care auzise despre faima crudului domn poate dela studenții români din Franța, s'a simțit atras de această figură a Evului Mediu și i-a închinat câteva versuri din culegerea scrisă la 1859, sub titlul *„La légende des siècles"*. Victor Hugo știe despre obiceiul tragerii în țeapă și despre executarea solilor turci de către Vlad, confundă însă pe sultanul care a luptat împotriva lui cu „Murad" (în realitate era Mahomed II). Versurile marelui poet au ceva sumbru și tragic; prin ele figura lui Vlad Țepeș intră în literatura universală:

Vlad, boyard de Tarvis, appelé Belzebuth,
Refuse de payer au sultan son tribut,
Prend l'ambassade turque et la fait périr toute
Sur trente pals, plantés aux deux bords d'une route;
Mourad accourt, brûlant moissons, granges, greniers,
Bat le boyard, lui fait vingt mille prisonniers,
Puis, autour de l'immense et noir champ de bataille,
Bâtit un large mur tout en pierre de taille,
Et fait dans les créneaux, pleins d'affreux cris plaintifs,
Maçonner et murer les vingt mille captifs,
Laissant des trous par où l'on voit leurs yeux dans l'ombre
Et part, après avoir écrit sur leur mur sombre:
„Mourad, tailleur de pierre, à Vlad, planteur de pieux".

Pe când unii istorici mai romantici întrebuințau despre Țepeș expresii înflorate: „Nici o tigresă nu și-a apărat puii mai cu furoare în contra inimicilor, precât Vlad și-a apărat Românii în genere în contra Turcilor și altor inamici din afară și din lăuntru" (I. Heliade Rădulescu), sau: „Dar nici tigresa nu-ș apără puii cu mai multă înfocare de vrăjmași pe cât a apărat Vlad pe Români, patria, naționalitatea și religiunea lor de corupția streină" (I. Pop Florențiu), alții dimpotrivă nu-i recunosc caracterul de tigresă protectoare, ci-l privesc deadreptul ca un tigru însetat de sânge: „Să ne întoarcem privirile dela acest tigru feroce", scrie Kogălniceanu.

Iar un mare istoric al nostru se exprimă astfel: „Aceste cruzimi aveau totuși o țintă politică și în aceasta se deosebește Vlad Țepeș de monștrii ce stătuseră odinioară pe tronul împăraților romani. Muntenia, anume, în turburările încercate sub urmașii lui Mircea cel Bătrân ajunsese într'o deplină anarhie. Nici un principiu, nici o autoritate nu mai erau recunoscute și respectate. Boierii împărțiți între partizile Dăneștilor și ale Drăculeștilor se mâncau unii pe alții, iar hoții umpluseră țara, încât nimeni nu mai era sigur pe viață și averea sa. Politicește țara era căzută într'o adevărată prăpastie" (Xenopol). Așa dar Țepeș era nevoit să fie crud, ca să ridice țara din prăpastie, era călăuzit numai de patriotism.

Rar s'au rostit asupra unei figuri istorice judecăți mai contradictorii ca asupra lui Vlad Țepeș; dacă istoricii patrioți și entuziaști au scris în felul lui Xenopol, istoricii critici ne dau o icoană cu totul deosebită asupra acestui domnitor medieval. Ioan Bogdan scrie într'un studiu întitulat *Vlad Țepeș*: „un personaj care n'ar trebui să se dea astăzi în școalele noastre drept model de vitejie și patriotism, ci de care ar trebui să ne rușinăm, ca de un trist product al unor vremuri barbare și al unei naturi patologice moștenite. Din întreaga domnie a acestui crunt tiran nu cunoaștem decât fapte de bestială cruzime... nimic nu ne testează îngrijirea lui, fie pentru propășirea materială a țării, fie pentru biserici și mânăstiri. El dă dovezi de o deprimare completă a inteligenței... aceiași lipsă de ideal politic peste tot, aceiași lipsă de consecvență și inițiativă. E un artist în crimă", probabil un paranoic. Termină exclamând: „Nedemn vlăstar din neamul lui Mircea Vodă". Istoricul amintit vede în Vlad Călugărul pe fiul lui Vlad Țepeș — era în realitate fratele său nelegitim — și îl socoate și pe el degenerat, căci faptul că un vlăstar domnesc s'a făcut călugăr, ar fi o dovadă de... manie religioasă!

Din cele câteva scrisori care ne-au rămas dela Vlad Țepeș, din relațiile mai amănunțite a doi cronicari care au povestit luptele lui cu sultanul Mahomed II, unul grec, altul sârb și din povestirile germane și rusești asupra faptelor lui, ne putem face o ideie despre adevăratul său caracter. Vlad Țepeș este o problemă psichologică a istoriei noastre; dar deslegarea nu poate veni decât din fapte și din studierea mediului social. Din viața lui vom încerca să culegem elementele esențiale care ne vor ajuta să înțelegem această figură a trecutului.

Sfârșitul lui Vlad Dracul. Vlad Dracul (1431—1447), numit astfel probabil printr'o confuzie făcută mai târziu cu fiul său, era el

însuși fiul lui Mircea cel Bătrân. Ca și tatăl său luptase cu Turcii, cavaler viteaz al creștinătății dusese cete de ostași creștini peste vadurile Dunării în țara păgânului. Cetatea de piatră a Giurgiului clădită de Mircea pe insula din fața orașului fusese reluată și întărită de dânsul. Fusese tovarăș de arme a lui Ioan Corvin, voevodul român din Ardeal, călărise cu dânsul și cu regele Ungariei la Varna, unde creștinii rămaseră învinși de către sultan, ca odinioară la Nicopole. La Dunăre se înfrățise cu cavalerii burgunzi veniți pe corăbii cu pânze să mântuiască pe creștinii din aceste părți depărtate. Cei trei fii ai lui, Mircea, Vlad (Țepeș) și Radu (cel Frumos), stăteau alături de tatăl lor, mândri că pot ajuta cu spada cauza creștinătății. Dar sfârșitul veni repede, neașteptat. Gubernatorul din Ungaria, Ioan Corvin, „valahul" ajuns stăpân peste Maghiari, voia să aibă vasali credincioși în cele două principate românești. I-se păru că Vlad se uită la Turci după împăcare, că e nesigur. Alți pretendenți unelteau cu minciuni și svonuri, așteptându-și ceasul în Ardeal. Și atunci Ioan Corvin coborî ca trăsnetul dela munte asupra vechiului său tovarăș. Vlad Dracul e prins cu cei doi fii mai mari, Mircea și Vlad, principele ardelean era cumplit în răzbunare și în ură; în mijlocul pieții, în văzul supușilor îngroziți, cad supt securea călăului capetele lui Vlad și a lui Mircea fiul mai mare. O cronică din Ungaria scrie că celui de al doilea fiu, lui Vlad Țepeș, i-s'au scos ochii, dar pesemne că a fost numai o intenție, căci Ioan din Hunedioara se gândi să-l păstreze ca o amenințare pentru mai târziu, dacă domnul pus de dânsul în scaun nu va fi vrednic și ascultător. Vlad Țepeș fu luat deci în alaiul învingătorului, peste munți și petrecu aproape zece ani pe lângă ucigașul tatălui său, fiind silit să nădăjduiască în mila și în ajutorul său, ca să-și recapete drepturile.

Istoricii n'au făcut legătura, după câte știu, între acest episod tragic și problema firii lui Vlad Țepeș și totuși el poate constitui o explicație hotărîtoare. Tânărul domnișor, cu sufletul neformat încă, vede cu ochii măriți de groază căderea casei domnești, este de față când călăul retează capetele tatălui și ale fratelui, vede cum, în timp ce boierii se adună rânjind în jurul învingătorului, călăul se apropie și de dânsul, să-i ia lumina ochilor. Este însă iertat, e luat în suita de robi a domnului ardelean, părăsește țara. Groaza, mânia, durerea trebuie să și le ascundă în suflet pentru alte vremi, trebuie să surâdă, să facă curte dușmanului și ucigașului casei sale. Și ele stau acolo în fund de suflet, rod încet sentimentele omenești, pregătesc, înnăbușite, fiara răzbunătoare, care va izbucni într'o zi.

Se pare că mânia lui Ioan Corvin fusese nedreaptă, căci după moartea lui, regele Ladislau al Ungariei scria cu părere de rău: „Pe voevozii noștri din Muntenia și Moldova, credincioși nouă și regatului nostru, el (Ioan Corvin), pe unul l-a ucis, pe celălalt l-a alungat din scaun". Se știa în Ardeal, în Ungaria, că Ioan Corvin fusese nedrept, ucisese din motive personale, întemeiat poate pe intrigi, pe un voevod credincios creștinătății și pe un fost camarad de luptă. O știa Vlad Țepeș, fiul lui, crescut în ura păgânului de către tatăl său, învățat să creadă în creștini. Și acum craiul creștinilor, patronul luptei cu păgânul făcuse această faptă, rupsese firul vieții

voevozilor credincioşi şi demni. Veninul se strecura încet în sufletul tânărului fiu de domn şi imaginea scenei de groază, cu capete tăiate, cu sângele părintesc care-l stropise şi pe dânsul, trăia desigur halucinant în mintea lui.

Urcarea în scaun. Ioan Corvin era domnul român din Transilvania care luptase o viaţă întreagă împotriva Turcilor cu puteri româneşti. Işi dăduse seamă că marile planuri de cruciată, cu oşteni ceruţi din ţări îndepărtate, nu-şi mai aveau rostul, trebuia organizată o rezistenţă locală, cu oamenii pământului, care veneau să-şi apere căminurile. De aceia şi-a alcătuit el o armată românească în Ardeal, dela Hunedioara, unde-şi clădise castelul înalt de piatră întărit cu turnuri, din părţile bănăţene, din Ţara Oltului şi de aiurea, cu cnezii şi voevozii săteşti. Pe domnii dela Târgovişte şi dela Suceava îi avea aliaţi şi vasali credincioşi, îi legase de casa lui prin căsătorii cu rudeniile sale. Pe Românii din Ardeal şi pe cei din Principate întemeiase el apărarea creştinătăţii împotriva valului ameninţător al semilunei. Alerga mereu, când la Sân Imbru, când la Porţile de Fier transilvane, când în Ţara Românească şi în Moldova, să lovească pe Turci şi-i alunga mereu înapoi. Se încumetase chiar să treacă şi peste Dunăre, în Bulgaria, în Serbia, în Bosnia, pustiind şi arzând.

Vlad Ţepeş avea mult de învăţat dela acest erou al luptei creştine, luptă ce urma să fie şi fapta vieţii lui. Cu toată lovitura cumplită ce primise din partea lui, nu se putea desigur apăra de un sentiment de admiraţie, care era pe atunci împărtăşit de toată Europa.

Ioan Corvin vedea la rândul său în tânărul vlăstar domnesc un elev vrednic; şi-l apropie, îl pregăteşte pentru domnie. Bonfini, cronicarul italian, care a scris istoria Ungariei supt regele Matei Corvin, povesteşte cum Ioan de Hunedioara a adus la Buda pe Vlad Ţepeş şi l-a prezentat tânărului rege de atunci, Ladislau. Prezenţa lui Vlad Ţepeş în capitala Ungariei, în cetatea de sus pe malul Dunării, la curtea regelui Ungariei, care avea pe atunci caracter apusean, înseamnă o consacrare. El era chemat să fie domnul ţării pus de creştini, cu scopul de a continua lupta de apărare împotriva Turcilor. Aceasta era misiunea lui, pe care o va împlini până la capăt.

Era un ceas de primejdie grea pentru creştini. La 1456, Mahomed II sultanul învingător, care cu trei ani mai înainte cucerise Constantinopolul, se pregătea să dea o mare lovitură la Dunăre: atacul Belgradului, unde străjuiau oştile lui Ioan Corvin. Voevodul ardelean voia să fie sigur dinspre Ţara Românească, dar tocmai atunci Vladislav II, domnul pe care-l lăsase în scaunul din Târgovişte în locul lui Vlad Dracul cel ucis de dânsul, se arăta necredincios. Ameninţat şi speriat de Turci, le oferise cooperarea lui în aceste împrejurări decisive. Cete prădalnice de oşteni munteni trecuseră prin pasurile munţilor, lovind satele săseşti şi mai ales moşiile lui Ioan Corvin. De aceia voevodul nu putea lăsa spatele descoperit; în Mai el trimite pe Vlad din Ardeal cu oaste de ajutor; cu sete lovi Ţepeş pe uzurpator şi-l omorî. La Târgovişte steagurile răzbunătoare se ridicaseră, fiul lui Vlad Dracul se aşezase în scau-

nul părintesc. Ioan Corvin plecând în spre Belgrad, trimise vorbă în Ardeal oraşelor şi cetăţilor să nu se teamă de îndepărtarea lui, căci „a însărcinat pe Vlad voevod să îngrijească totdeauna de apărarea lor".

Lupta dela Belgrad a fost o apoteoză a eroului român. Ioan Corvin învingător opreşte pe cuceritorul Constantinopolului, atacurile ienicerilor se sfărămaseră de zidurile şi şanţurile creştine, sultanul cu oastea înjumătăţită se retrage amărît şi disperat. Dar aceasta era să fie ultima luptă a lui Ioan din Hunedioara, îmbătrânit pe câmpuri de bătaie. Moartea care nu-l găsise între oşti, îl răpi pe patul de boală. Vlad Ţepeş deocamdată trimise jurământ de credinţă regelui Ungariei, dar aflând că după moartea guvernatorului începuseră lupte între nobili pentru putere şi pentru înlăturarea fiilor lui Ioan Corvin, caută să se împace şi cu Turcii. Atunci pretendenţii domneşti din Ardeal, fratele lui Vladislav şi alţii, recăpătară nădejde şi găsiră sprijin la nobilii şi în oraşele săseşti, apropiindu-se la pândă de graniţă.

Vlad Ţepeş şi oraşul Bucureşti. Acum aproape cincizeci de ani, când Ioan Bogdan scria studiul său despre Vlad Ţepeş, el putea să exclame cu necaz, că n'a rămas dela dânsul nimic, nici o iniţiativă, nici măcar, cum obişnuia fiece domn, vreo danie pentru biserică. De atunci am început să cunoaştem mai bine istoria din lăuntru a ţării şi judecata învăţatului istoric apare astăzi nedreaptă. Din cele cunoscute acum reies dimpotrivă lucruri neaşteptate pentru figura tradiţională a lui Ţepeş, aşa cum ne-o închipuiam mai demult.

O iniţiativă de mare importanţă pentru istoria vremurilor ce vor urma după dânsul, se datoreşte lui Vlad Ţepeş. Până la 1459 nici o cronică sau vreun document nu aminteşte încă numele unui oraş al ţării, aşa de cunoscut în veacurile următoare şi până azi, pe semne că acel oraş ca însemnătate, bogăţie şi întindere era cu totul secundar, este vorba de oraşul Bucureşti. Primul domn român care a stat la Bucureşti, cel dintâi care a descoperit importanţa strategică şi economică a acestui oraş şi l-a făcut „cetate de scaun", a fost Vlad Ţepeş. Istoria şi soarta Bucureştilor sunt legate de numele lui Vlad Ţepeş ctitorul capitalei noastre de azi. Lucrul acesta s'a dovedit numai de curând, de când s'au descoperit documentele slavoneşti ale lui Vlad Ţepeş.

Ce l-a făcut pe domnul muntean să-şi mute capitala din vechiul oraş al Târgoviştei, unde stăteau domnii munteni începând cu Mihail fiul lui Mircea? (mai înainte capitala fusese la Argeş). Bucureştii erau aşezaţi pe marginea de răsărit a pădurii celei mari care, în Evul Mediu, acoperea aproape complet şesul muntean între Olt şi Bărăgan: acolo era locul de schimb între produsele ce veneau dela deal şi pădure cu cele ale ciobanilor din stepă. Dar mai era şi un alt factor de progres şi bogăţie ce s'a ivit mai târziu. Pe când Târgoviştea era popas pe drumul Braşovului, ce trecea prin Bran spre Brăila şi era legată de înflorirea negoţului săsesc de peste munţi, Bucureştii erau popas pe drumul Giurgiului, erau legaţi de negoţul ţării cu Peninsula Balcanică. De când creşterea înrâuririi turceşti se accentuase în ţară, Bucureştii câştigau în dauna Târgoviştei şi ca bogăţie şi ca număr de populaţie. E adevărat că multă

vreme după Vlad Ţepeş importanţa acestor două oraşe româneşti a stat în cumpănă şi deaceia domnii au locuit când într'unul, când într'altul. Dar în cele din urmă prevederile lui Vlad Ţepeş s'au dovedit drepte, Bucureştii au devenit centrul comercial al ţării şi Târgoviştea a decăzut.

Unde va fi fost curtea lui Vlad Ţepeş, unde era prima biserică domnească din acest oraş, în care s'a închinat cruntul domn, sunt întrebări la cari în starea actuală a cunoştinţelor noastre despre trecutul ţării; nu putem răspunde.

Orânduielile din lăuntru. Cunoaştem azi una măcar din ctitoriile bisericeşti ale lui Vlad Ţepeş: e vorba de o biserică zidită de dânsul la Târgşor. Târgşorul era un oraş important pe drumul dela Târgovişte spre Brăila, nu departe de Ploeştii de azi, cari pe vremea aceia nu existau încă. Ridicarea unei biserici în acel loc de către „cruntul domn", a unei frumoase biserici cu chenare de piatră sculptată şi cu pisanie slavonească, e un gând evlavios, neaşteptat la „tigrul" Vlad Ţepeş.

Dar nu este singurul gând evlavios al acestui domn. Marile lui hrisoave întăresc moşiile mânăstirii Cozia, ale Tismanei şi Cotmenei. Iată cum se exprimă cruntul Vlad Ţepeş, când e vorba de cele sfinte: „Acei câţi se poartă cu duhul lui Dumnezeu, aceia sînt fiii lui Dumnezeu, spune dumnezeescul apostol, căruia pe urme mergându-i cei iubitori de dreptate, cei ce se străduiesc spre cele bune, au dobândit viaţa dorită, cele pământeşti lăsându-le pământului şi alipindu-se de cer... Cărora şi eu, binecredinciosul şi bine cinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Vlad voevod şi domn a toată ţara Ungro-Vlahiei, fiul bătrânului Vlad voevod, a binevoit domnia mea, cu inimă luminată şi curată a domniei mele să proslăvesc pe Dumnezeu, care m'a proslăvit pe mine şi m'a ridicat cu slavă în scaunul sfânt răposaţilor părinţi ai domniei mele".

Din cercetarea atentă a vieţii interne a ţării în vremea lui Vlad Ţepeş, rezultă, pe lângă constatarea de mai sus a înflorirei vieţii religioase, o imagine potrivnică celor afirmate de istoricii mai vechi: *ţara era bogată, era liniştită şi cu bună orânduială.* Umblau prin sate judecătorii domneşti, globnicii de amende şi birnicii cari adunau birul. Domnia primea vamă din oi, dela porci, din vin şi dijme din grâne. In ţară circulau monete de argint ungureşti, florini, dar monete proprii ale ţării n'a mai bătut Vlad, căci ultimul domn muntean care a bătut monetă a fost înaintaşul său, Vladislav. Cu el încetează monetăria ţării, semn că în vremea lui Vlad bogăţia ţării a dat totuşi înapoi şi rânduiala n'a mai fost aşa de bună ca înainte, căci bunăstarea nu era datorită acţiunii personale a domnului, deoarece se poate constata şi supt cei doi predecesori ai lui, Vlad Dracul şi Vladislav II. Aceleaşi mânăstiri bogate care exploatau bălţile cu peşte şi ocnele, aceleaşi legături comerciale cu Sibiul şi Braşovul, înflorirea excepţională a portului Brăilei. Dela Vlad Dracul avem privilegiul, prin care îngăduie negustorilor din Liov în Polonia să vie cu mărfuri în ţară, precum şi un tratat comercial cu Saşii din Ardeal. Drumurile erau pline de negustori, târgurile, iarmaroacele pline de mărfuri venite din ţări îndepărtate, mai ales

din Flandra, boierii și țăranii o duceau destul de bine, visteria domnească se umplea cu galbeni și îngăduia domnului muntean să ție o oaste, care, deși într'o țară mică, era ținută în seamă și de Turci și de Unguri. Cetatea Chiliei, departe pe Dunăre, Făgărașul și Amlașul dincolo de munți erau în stăpânirea domnilor munteni.

Din vestitele anecdote care circulau în Europa asupra cruzimilor lui Țepeș se pot trage aceleași concluzii. Este îndeobște cunoscută povestea cu negustorul dela Florența, care a venit în țară și a cerut domnului să-i dea o gardă pentru marfa lui, iar Țepeș i-a spus să-și lase marfa noaptea în pădure fără pază și cum a doua zi a găsit-o neatinsă, așa groază băgase voevodul muntean în hoți. Toți istoricii s'au minunat de stârpirea hoților, dar nimeni nu s'a întrebat dece venea pe atunci în țară la noi un negustor tocmai dela Florența. Nu cumva pentrucă aci era o țară cu reputație de bogăție și liniște, în care se pot face afaceri bune?

Altă anecdotă povestește cum Țepeș a ucis câteva sute de tineri sași din Ardeal „și din alte multe țări", veniți în Muntenia, ca să învețe limba. Mai întâi limba română puteau s'o învețe și în Ardeal, ei veniseră desigur să se obișnuiască cu afacerile comerciale care se făceau aci și care aduceau bani grei părinților și patronilor lor. In toate povestirile despre cruzimile lui Vlad Țepeș apare pe planul al doilea acest fond de mari afaceri comerciale. Odată aflăm că o mare caravană de negustori, care număra 600 de oameni a fost măcelărită de domn, pe când venea din Țara Bârsei spre Dunăre, la Brăila. Altă dată ni se spune că între victimele sale în țară erau o mulțime de streini, „păgâni, ovrei, creștini (catolici), schismatici". Ce căutau acești oameni bogați (căci pe săraci n'avea dece să-i prade) din multe țări streine la noi în țară? Este clar că erau atrași de bogățiile ce se puteau câștiga aici. O povestire săsească atribuie lui Țepeș aceste cuvinte: „nimeni să nu fie sărac în țara mea, ci toți să fie bogați". Domnul este arătat ca un stăpânitor vestit de comori, avea butii de fier pline cu galbeni, pe care, întocmai ca străvechiul rege dac, Decebal, le îngropa într'un râu, iar pe meșterii care lucraseră la săparea groapei îi omorîse; o țeapă a lui era în întregime poleită de aur. Este o viziune de bogăție, de aur, de mari afaceri ale negustorilor veniți din locuri depărtate. Cu toată partea de exagerare a legendei, putem conchide că în vremea lui Vlad Țepeș țara se bucura de o înflorire deosebită. Sumbrul tablou schițat de istoricul Xenopol, cu lupte interne, sărăcie și hoție peste tot, nu se potrivește de loc. Pretinsa luptă pe viață și pe moarte dintre Dănești și Drăculești nu e o realitate istorică, iar schimbarea repede a domnilor nu era chiar așa de repede, căci Vlad Dracul, Vladislav II și Vlad Țepeș domniră împreună 31 de ani. Este adevărat că erau mulți pretendenți la tron, care încercau să apuce domnia cu ajutorul Turcilor și al Ungurilor, dar aceste lupte pentru domnie erau purtate de oști foarte mici și țineau puțină vreme, nu turburau țara în adâncurile ei. In schimb, erau elemente de stabilitate, anume boierii; aceiași mari demnitari, puternici prin marile moșii ce le stăpâneau, se perindau în sfatul domnesc supt diferiții domni rivali. Credem că țara era în genere liniștită și pe cât acest lucru este omenește posibil, fericită. Țărani-

mea trebuie să fi fost pe atunci într'o stare mai ridicată (prin cărăușie, transportul mărfurilor în toată țara și mai ales prin numărul mai mare de vite ce erau pe atunci) decât în veacurile următoare.

Dar de aci rezultă un lucru: Justificarea dată de istorici cruzimilor lui Vlad Țepeș, adică ridicarea prin măsuri disperate și teroare a țării, căzute în treapta cea mai de jos a anarhiei, imoralității și sărăciei, nu este valabilă. Nu era deloc nevoie pe atunci să vie cineva, să taie în carne vie putregaiul, arzându-l cu fierul roșu. O domnie tiranică nu era justificată de împrejurările de atunci. Măsurile crude ale lui Vlad Țepeș avură dimpotrivă efectul contrar; prădarea negustorilor bogați, care mergeau la Brăila, uciderea celor ce lăsau bani în țară, fapte precise relatate de isvoare contemporane, nu erau făcute în interesul propășirei țării, ci dimpotrivă aduceau secarea isvoarelor de bogăție și propășire, isvoare pe cari nu el le crease, ci le găsise, când s'a urcat în scaun.

Cruzimile lui Vlad Țepeș. Intr'o zi lângă Brașov se ivi de sub pădure o ceată de osteni în frunte cu Vlad Țepeș și atacă pe neașteptate satele bogate ale străinilor. Pe dată casele cele bine îngrijite fură date focului, cei ce căzură în mâinile năvălitorilor fură tăiați în bucăți cu topoarele înaintea domnului, Biserica cea veche a Sfântului Bartolomei se aprinse și flăcări mari luminau toată cetatea. Apoi repede, iarăși precum sosiseră, cetele dispar în codrii munților. La fel se petrecu peste câtva timp la Sibiu: dușmanii îngroziți povesteau cum și negustorii lor din Țara Românească erau arși de vii și trași în țeapă. Chiar copii de un an avuseseră aceiași soartă, smulși dela piepturile mamelor. Și nu numai dușmanii sufereau cumplite răzbunări dela domnul transalpin în țară se petreceau lucruri neauzite, care sburleau părul pe cap de groază. Țiganii fuseseră siliți să mănânce fript pe unul dintre ai lor, domnul inventase noi mijloace de chinuri: de pildă făcuse un cazan mare cu apă cu capac, cu o gaură prin care încăpea afară capul unui om, punea pe condamnat în el și-l punea pe foc la fiert. Punea pe femei să-și mănânce copii fripți, pe unii îi îngropa în pământ până la brâu și-i lăsa încet să putrezească, pe alții îi tăia cu fierăstrăul. In craniul unui boier tăiat lăsase să crească zarzavat, din care dădu să mănânce la masă prietenilor celui ucis. Dar marea lui plăcere era să tragă oamenii în țeapă, supliciu de origine orientală, adus probabil în țară de Tătari. In jurul orașului de scaun, Bucureștii, erau înfipte peste tot țepe cu unul sau mai multe cadavre unul peste altul; odată chiar un călugăr fusese tras în țeapă călare pe un măgar, cu măgar cu tot. Domnul lua de obicei masa pe sub țepe, în care putrezeau corpurile celor uciși de mânia lui și poftea la aceste plăcute ospețe pe solii streini și pe boieri. Din când în când râdea sonor și arunca o glumă la adresa victimelor sale: „Vai, ce bine petrec ei acolo sus". Cine nu aprecia banchetul luat în aceste condițiuni și cuteza să strâmbe din nas, risca să nimerească și el sus în țeapă. Câte odată domnul aduna oameni mai mulți într'o casă, îi închidea și le dădea foc, de ardeau ca șoarecii.

Povestirile despre cruzimile lui Vlad Țepeș au foarte caracteristic accent de adevăr. Nu e vorba de o colecție de folclor, ci de

fapte trăite care sunt date cu ziua şi anul precis, se arată în ce localitate anume s'au petrecut; în special cele ce privesc pe străini sunt povestite cu cea mai mare precizie. Iar autorul povestirilor ruseşti despre Vlad Ţepeş spune că a fost personal la Buda şi acolo a văzut pe unul din fii domnului. Pe de altă parte cruzimile lui Ţepeş sunt confirmate şi de toţi cronicarii contemporani câţi vorbesc de dânsul, precum şi poreclele pe cari le aflăm chiar în hrisoavele oficiale date de urmaşii lui. Porecla Ţepeş, cunoscută chiar în veacul al XV-lea, nu este însă cea mai răspândită, pe vremea lui i-se zicea *Dracula* (pe semne un nume derivat din Drăculea, adică cel îndrăcit). In orice caz, era în jurul numelui lui o atmosferă de groază, era figura chinuitorului, o apariţie diabolică sculată din iaduri.

Povestirile despre Vlad Ţepeş, care au circulat în toată Europa au fost scrise probabil de un sas în nemţeşte, şi au fost tipărite în mici broşuri cu ilustraţii, gravuri pe lemn, înfăţişând grozăviile domnului muntean. Unele din aceste povestiri au intrat şi în marile colecţii istorico geografice apusene numite *cronografii*. Pe lângă aceste scrieri ce văzură lumina tiparului, au circulat povestiri în slavoneşte, în manuscrise, copiate de diaci şi păstrate în mânăstiri şi pe la curţi boereşti. Această colecţie de povestiri despre cruzimile lui Vlad scrisă în slavoneşte, deosebită de cea nemţească a fost socotită de istoricii noştri (în special de I. Bogdan, care a publicat-o) drept opera unui rus. Istoricul rus Sedelnikov, care a descoperit cel mai vechiu manuscris al povestirilor slave despre Vlad Ţepeş, şi în acelaşi timp cel mai corect (din anul 1490), necunoscut istoricilor români, a dovedit că limba acestei scrieri nu e rusească, *ci limba slavonă întrebuinţată pe atunci în Ţara Românească. Avem deci a face cu scrierea unui boer român,* refugiat. *Povestirea slavonă despre cruzimile lui Vlad Ţepeş este deci cea mai veche cronică internă a ţării noastre.* (A. P. Sedelnikov. *Istoria literară a povestirilor despre Dracul* (ruseşte) în Izvestiia Academiei sovietice de ştiinţe pentru limba şi literatura rusă, Leningrad II, 1929, p. 621—659).

Apariţia şi răspândirea acestor scrieri se datoreşte fireşte cumplitei faime de cruzimi neomenoase ale lui Vlad.

Este adevărat că nu era pe atunci, nici la noi, nici în restul Europei, o vreme de moravuri blânde şi umane. Chiar Ştefan cel Mare el însuşi avea obiceiul să tragă în ţeapă; orbirea duşmanilor, incendierea caselor şi a averilor lor erau, la sfârşitul Evului Mediu, lucruri obişnuite. Totuş Vlad Ţepeş este o apariţie grozavă, anormală chiar pentru acele timpuri aspre, nu numai prin numărul neobişnuit de mare al victimelor sale, dar şi prin rafinamentul în variaţia crimelor, prin plăcerea sadică de a vedea şi de a şedea în mijlocul cadavrelor tăiate în bucăţi sau a corpurilor ciopârţite în care viaţa mai licărea încă şi cari se sgârceau în dureri. Cu surâsul pe buze, rânjind şi glumind, Vlad Ţepeş era în culmea bucuriei, când alţii sufereau şi se chinuiau de moarte. Nu mai este aici un semn al vremii, al creştinismului medieval, care trăia mai aproape de chinurile iadului decât de blândeţea angelică. E ceva cu totul deosebit, el pare unul din suveranii cruzi şi ucigaşi din galeria lui Nerone şi Ivan cel Groaznic.

Intrebarea este: avem a face cu o boală sau sunt unele explicații politice și sociale: o luptă cu adversari puternici, în care nu avea de ales mijloace. Aci stă problema psihologică a lui Vlad Țepeș.

Am văzut că starea țării de atunci nu îndreptățește interpretarea unei lupte date de acest domn pentru ridicarea societății din decădere economică și a moravurilor. Dintre povestirile despre cruzimile lui Țepeș, singură aceia despre negustorul florentin care și-a găsit întreaga marfă lăsată în pădure, ar fi o dovadă că domnul „vârâse spaima în hoți". O anecdotă rusească spune că era un izvor de apă rece, unde Dracula pusese o cupă de aur „și de frică nimeni n'a îndrăznit s'o ia cu sine, cât a trăit el", conchizând că domnul nu suferea în țara sa „să se facă nimănui nici un rău, fie hoție, fie siluire sau nedreptate". Dar această singură anecdotă, în cele două versiuni, nu e întărită de celelalte povestiri, mult mai numeroase, care arată, cum am văzut, pe un om crud fără motive și justificări. Nu pentru dreptate omora Țepeș pe călugării din mânăstiri, pe negustorii cari veneau cu marfă în țara lui, prin nimic nu era justificată plăcerea sadică de a fierbe pe oameni de vii în cazane, de a obliga pe bieții țigani să se mănânce între ei. Dintre cele vre-o 30 de povestiri despre Țepeș, una singură ar justifica părerea istoricilor cari văd într'însul un făcător de dreptate și pe această singură mărturie s'a clădit o întreagă teorie istorică.

Trebue oare atunci să admitem în totul părerile istoricilor „adversari" ai lui Țepeș, ale lui Ioan Bogdan, pe care le-am amintit, că acest domn era un nevropat, pe jumătate nebun, lipsit complet nu numai de umanitatee, dar și de inteligență politică, de simț militar, ba chiar un laș care fuge în fața dușmanului?

Socotim că această părere este exagerată. Este adevărat că în figura lui Țepeș e ceva anormal, probabil în împrejurările tragice din tinerețe stă începutul setei lui de sânge. Nu este firesc ca cineva să omoare atâția oameni, mai ales cu atâta rafinament de cruzime, dar mai întâi în figura lui Vlad Țepeș sunt și unele laturi luminoase: este un domnitor care ia măsuri politice înțelepte, cu mutarea capitalei, este ca mulți alți domni, ceia ce se numește în trecutul nostru un *ctitor*. Intemeind și înzestrând locașuri sfinte, e un sprijinitor al bisericii, cutezăm să spunem că era un domn evlavios și cu teama lui Dumnezeu, ceia ce, oricât s'ar părea de neașteptat, se putea împleti în Evul Mediu în același suflet de om cu cruzimea cea mai neîndurată (d. e. Ludovic XI). Vlad Țepeș nu era un degenerat, în întreaga lui structură sufletească și vom vedea mai jos că are merite politice și de căpitan de oaste. Cruzimea era o latură a firii lui complexe, care cu această pată, nu era totuși aceia a unui om inferior, ci ea se îmbina cu talente de stăpânitor și de om. De aceia problema psihologică a lui Vlad Țepeș este așa de interesantă, ea nu privește o ființă decăzută, ci un complex superior al unui stăpânitor cu suflet complicat, dar formând un întreg.

Cu rezerva, că aceste cruzimi sunt totuși o pată și o grozăvie

la acest om de altfel bine dotat, vom cerceta dacă nu cumva ele îşi au totuşi o explicaţie într'o tensiune socială a vremii.

Boierimea şi Domnia. Veacul al XV-lea este în mai toată Europa caracterizat printr'o luptă a monarhiei pentru consolidarea puterii ei. Nobilii cari priveau pe monarh ca pe unul dintre ai lor, de care se puteau folosi după voie, se ridicau îndată împotriva aceluia care căuta să-şi întemeieze o putere solidă şi durabilă. In Polonia, Iagellonii încercau zadarnic să guverneze şi să ia din mâna nobililor conducerea statului, la fel se petrecea şi cu regii Ungariei. In Răsăritul Europei, spre deosebire de Apus, această luptă se termină cu izbânda nobilimii. Şi în Principatele Române vechile dinastii se stinseră în veacul al XVI-lea şi statul voevodal făcu loc unui stat aristocratic.

In vremea lui Vlad Ţepeş o parte din boierime, adică a clasei marilor proprietari de pământ, schimba pe domnii care nu le dădeau destule favoruri, întreţinând pe pretendenţii la tron. Este probabil că în această luptă cu boierimea anarhică stă măcar în parte explicaţia „cruzimilor lui Vlad Ţepeş". Unele izvoare ne arată că spre deosebire de alţi domni, el îşi alcătuise o gardă personală de „sateliţi" streini, adică mercenari, ceia ce arată că nu avea încredere în boieri. Pe de altă parte, din sărăcia izvoarelor contemporane, totuşi răsar unele date interesante. Un cronicar grec al vremii spune că Ţepeş se temea de boierii cei mai de frunte, ca nu cumva să se scoale asupra lui, dând domnia altuia. De aceia i-a chemat odată, în preajma începerii războiului cu Turcii, la curte şi i-a stârpit cu neamurile lor cu tot.

Povestirile nemţeşti despre cruzimile domnului spun că într'un rând el chemă în casa lui pe boieri şi le-a pus pe rând întrebarea, începând cu cel mai bătrân: „Câţi domni sau voevozi au domnit până la dânsul în această ţară?". Se pare că boierii rămaseră repetenţi la acest examen de istorie naţională, căci unii răspunseră cincizeci, alţii treizeci, unii doisprezece, cel mai tânăr auzise numai de şapte. Ca pedeapsă pentru ignoranţa lor, domnul puse de-i trase pe toţi în ţeapă.

In sfârşit, avem ştirea că atunci când au venit Turcii, boierii lăsară pe domnul lor, Vlad Ţepeş şi primiră ca stăpân pe pretendentul adus de Turci, Radu cel Frumos.

Dacă cercetăm sfatul domnesc al lui Vlad Ţepeş, vedem că dintre boierii înaintaşilor lui a păstrat pe Stan al lui Negre fost mare vornic al lui Vladislav II, pe Manea Udrişte şi pe Cazan al lui Sahac, care asemenea slujiseră sub domnii bătrâni. Dar cei mai mulţi sunt înlăturaţi; vornicia cea mare Ţepeş o dă boierului Codrea, apoi lui Vlaicul, oameni necunoscuţi până la dânsul, logofeţia lui Oprea. Se ivesc acum la curte boieri din marginea de răsărit a ţării, Bratul dela Milcov, Moldoveanul, care e făcut spătar mai mare peste oşti, ba şi un grec după nume, Duca. Către sfârşitul scurtei domnii a lui Ţepeş, unii boieri dispar din divan, au fost poate ucişi, şi sunt înlocuiţi cu alţii. Acum se iveşte Galeş vornicul, Ştefan Turcul, Buriu spătarul, Opriş stratornicul şi alţii. Observăm o primenire foarte repede a marilor dregători în această domnie, ceia ce înseamnă desigur nemulţumiri şi conflicte.

Şi totuşi în sfatul lui Radu cel Frumos, urmaşul lui Vlad Ţepeş, acel care l-a răsturnat din scaun, se ivesc între boieri, partizani de-ai acestuia, aceleaşi nume, ale celor ce trecuseră de partea noului domn adus de Turci: Duca, Cazan al lui Sahac, Voico Dobriţa şi alţii.

Era deci un conflict între Vlad Ţepeş şi boierimea locală, despre ale cărui cauze e greu să ne pronunţăm cu siguranţă. Bănuim că spiritul autoritar al domnului, care nu voia să fie încălecat de boieri, ar fi o pricină. Şi să nu ne mirăm că şi politica lui creştină, anti-turcă era alt motiv pentru care boierii nu-l iubeau. Politica aceasta, deşi nobilă şi pe linia destinului nostru de neam, nu putea fi simpatică, oricât de admirabilă apare pentru cine are perspectivă istorică. Ea însemna însă aventură şi primejdie. Turcul era duşmanul cel mai primejdios, întotdeauna învingător, era puterea cea mai mare a Europei. Lupta cu dânsul însemna nelinişte şi suferinţă, pribegie şi prada moşiilor. Boierii erau desigur, în mare parte, ceia ce am numi astăzi spirite cuminţi şi ponderate, ei erau oameni bogaţi cari aveau să-şi apere şi să-şi folosească averile, nu le trebuia aventură şi eroism. Vor fi fost şi între ei suflete de viteji, dar în genere credem că preferau pe un Radu cel Frumos lui Vlad Ţepeş, precum mai târziu în Moldova blândul Petru Şchiopul găsi sprijinul boierimei, care-l refuzase lui Ioan Vodă cel Cumplit. Eroii şi marii înnoitori de vremuri sunt întotdeauna priviţi cu neîncredere de cei mai mulţi, chiar cu ură.

Iată dar o serie de indicaţii asupra cauzelor cruzimilor lui Vlad Ţepeş: era vreme de război, de mare primejdie, cu cel mai cumplit duşman şi ţara era nemulţumită, trebuia ţinută strâns în mână prin teroare. Cel puţin aşa credea Ţepeş, după temperamentul său.

La acestea se pot adăuga şi alte consideraţii de altă natură. Am văzut că cele mai multe dintre cruzimi le-a exercitat Vlad Ţepeş asupra negustorilor streini ce veneau cu mărfuri în ţară. Străinii, care pe atunci erau principalii negustori ce cercetau aceste meleaguri. Purtarea războiului cerea bani mulţi şi bani aveau mai ales negustorii care veneau în ţară; donmul nu s'a sfiit să-i prade, să-i învinovăţească, ca să-i condamne şi să le poată lua averile de care avea nevoie. Intocmai ca Filip cel Frumos din Franţa, care a ars pe rug pe cavalerii Templieri, ca eretici, pentrucă voia să puie mâna pe comorile adunate de ei, a ars Ţepeş pe negustorii străini din Ţara Românească, ca să le ia banii şi mărfurile. De aci s'a iscat însă conflictul cu oraşele săseşti din Ardeal, care adăpostiră acum pe pretendenţii ce râvneau la tronul lui Vlad. Domnul muntean lovi răzbunător satele şi târgurile săseşti din părţiele Sibiului şi ale Braşovului şi faima ororilor săvârşite de dânsul fu purtată în lume prin cărţuliile eşite din mediul acelora care tocmai fuseseră mai crunt loviţi de dânsul.

Toate acestea nu justifică purtarea lui Vlad în faţa istoriei, el rămâne un chinuitor sadic şi cumplit, dar totuşi alături de explicaţia psichologică, împrejurările sociale şi politice ale vremii dau, nu o justificare, dar totuşi o explicaţie şi pe acest teren istoric.

Cu toate acestea, punctul central al figurei lui Ţepeş, acel

prin care el rămâne în istorie și fără de care el nu poate fi înțeles complet, este rolul său în cruciata împotriva Turcilor.

Lupta cu Turcii. Vlad Țepeș fusese pus în scaun de Ioan Corvin, eroul cruciat; era elevul lui, omul său de încredere. In jurământul de credință făcut regelui ungur, Vlad declară că o face din teamă față de Turci. După moartea lui Ioan din Hunedioara, începură conflictele cu Sașii; pretendentul Dan, fratele lui Vladislav II, fu prins de Vlad Țepeș, care după obiceiul său găsi o glumă sinistră cu prilejul uciderii lui. Puse să se sape groapa în fața nefericitului pretendent, preoții îi cântară prohodul și după aceia fu decapitat.

Dar în timpul acestor lupte cu pretendenții și cu Sașii, primejdia turcească era în creștere. In Ungaria fusese ales rege Matei Corvin fiul lui Ioan (1458), ca urmaș al avântului de cruciat al tatălui său și Vlad fu și mai mult legat de această cauză. O căsătorie era pusă la cale între Vlad și o rudă apropiată a regelui de neam român. Dar între timp Mahomet II Cuceritorul se pregătea să atace cele două chei ale Europei Centrale, Belgradul și Chilia, ultima aflându-se în stăpânirea Muntenilor, dar cu garnizoană ardeleană. Sultanul trimise vorbă domnului român să-i dea tributul, să denunțe alianța cu Ungaria, să renunțe la căsătoria proectată cu ruda liu Matei Corvin, apoi să se înfățișeze în persoană la picioarele tronului său. De oarece Vlad refuză cu mândrie și cutează să se măsoare cu stăpânul Răsăritului, Hamza beg dela Nicopole, „mai marele peste vânătorii padișahului", e trimis să-l prindă. Solul grec Catabolinos încearcă să înșele pe Vlad, să-l aducă în tabăra turcească, ce sosise la Giurgiu. „Dar din voia și mila lui Dumnezeu, scrie Vlad Țepeș însuși lui Matei Corvin, înainte de a ne duce in tabăra lor, am fost înștiințat de viclenia și de cursa ce ni se pregătea. Pe acel Hamza l-am prins în ținutul lor, sub cetatea numită Giurgiu. La strigătele oamenilor noștri, ei deschiseseră tabăra, așa încât ai noștri intrară și se amestecară cu ai lor. Indată i-am prins pe toți". Prinșii fură trași în țeapă și pe două țepe mai înalte se puteau vedea trupurile lui Hamza și Catabolinos.

Atunci Vlad Țepeș luă ofensiva împotriva păgânilor. In iarna geroasă, cu osteni îmbrăcați în zeghe ciobănească, cu arcuri și sulițe, trecu Dunărea înghețată, prădând și omorînd pe Turci. Tuturor celor uciși și celor prinși a poruncit de li s'au tăiat nasurile și punându-le în saci, le-a trimis cu căruțele la Buda, să vadă regele Matei ce ispravă a făcut.

O mare scrisoare de biruință a viteazului domn către regele Ungariei însoțea aceste trofee și ea constituie o splendidă pagină de istorie, ca și ale lui Ștefan cel Mare de mai târziu. Vlad Țepeș știa să-și descrie izbândele și să le arate sobru, ca o imputare pentru ceilalți creștini care nu-l ajutaseră.

„Indată (după lupta dela Giurgiu) am poruncit să fie arși oamenii de ambe sexe, mari și mici, la Oblucița și la Satu-Nou, aproape de locul unde cade Dunărea în mare, dela Chilia până la Zimnicea și Gigen. Au fost omorîți Turci și Bulgari în număr de 23.884, afară de acei cari au fost arși în casele lor sau ale căror capete n'au fost prezentate ofițerilor noștri. Să știe domnia ta că

am făcut acestea împotriva lor, deşi ne rugaseră păgânii de multe ori să părăsim cauza creştinătăţii. Deci să ştie domnia ta că noi am rupt pacea cu dânşii, nu pentru noi, ci pentru cinstea măriei tale, a coroanei şi a întregei creştinătăţi şi *pentru păstrarea şi întărirea credinţei creştine*".

Aşa vorbea Vlad Ţepeş, domnul pe care istoricii îl pot socoti slab la minte şi lipsit de orice înţelegere politică. Ca şi Ştefan cel Mare, el se socotea o parte numai a „republicei creştine", avea concepţia acestei unităţi politice, a cărei sentinelă înaintată era ei. De aceia era o datorie ca ceilalţi creştini să-l ajute. Şi scrisoarea continuă cu mândrie: „Ei (Turcii) au lăsat deoparte toate certurile şi-au retras trupele din alte părţi, chiar cele dinspre Ungaria şi toată furia lor se îndreaptă asupra noastră. Vara vor să vie asupra noastră, dar n'au vaduri, căci noi am ars toate vadurile lor dela Dunăre, afară de Vidin, le-am distrus şi le-am pustiit, iar de vadul dela Vidin nu se pot folosi". (E vorba de arderea tuturor corăbiilor şi mijloacelor de transport ale trupelor turceşti pentru trecerea Dunării, pe care o executase din vreme, dincolo de Dunăre, Vlad Ţepeş). „Dar ei vor să aducă luntri şi corăbii din Constantinopol şi Galipoli pe mare, la Dunăre". De aceia Vlad cere regelui să vie în ajutor în persoană cu toate oştile lui, până în ziua de sfântul Grigore, sau să trimeată măcar oştile din Ardeal şi ale Secuilor. „Dacă însă măria ta nu vrei să ne dai nici un ajutor, atunci să nu zăboveşti nici o zi, să ne dai de ştire, *pentrucă noi nu vrem să lăsăm lucrul nehotărît, ci vrem să-l ducem până la capăt*, căci dacă Dumnezeu atotputernic va asculta şi va apleca urechea la rugăciunile creştinilor şi ale umililor săi supuşi, dând Sfintei Cruci o izbândă împotriva păgânilor, aceia va fi cea mai mare cinste şi folos atât pentru coroana măriei tale, cât şi pentru *întregul regat al dreptei credinţe creştine*. Căci noi nu vom fugi în faţa cruzimii lor, ci cu orice preţ vrem să ne batem cu dânşii. *Dacă însă, ferească Dumnezeu, am fi învinşi şi mica noastră ţară ar pieri, aceasta ar fi o mare nenorocire, nu numai pentru ţara măriei tale, ci şi pentru întreaga creştinătate*".

Această scrisoare are un caracter istoric care trece de capitolul restrâns al vieţii lui Vlad Ţepeş. In ea răsună lupta seculară a Românilor împotriva Turcilor în cadrul creştinătăţii întregi, ca o sentinelă înaintată a ei. Acest destin european al istoriei noastre întregi, Vlad Ţepeş îl înţelege deplin şi-l primeşte, nu numai cu bărbăţie şi mândrie, dar îl implineşte cu vrednicie, luând ofensiva peste Dunăre.

Acum înţelegem mai bine firea acestui domn, o figură fioroasă şi mândră în acelaşi timp, încleştată în lupta pentru un mare ideal general creştin.

Dacă Mahomed II a pornit în persoană cu toate oştile imensului său imperiu împotriva lui, înseamnă că în Ţepeş vedea un adversar de seamă, un duşman care dăduse lovituri serioase imperiului său. Padişahul aflând de cele petrecute în Ţara Românească trimise după Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Ţepeş, care stătea la Poartă de mulţi ani. Insoţit de doi paşi, îl aduseră în faţa sultanului, care şedea pe tron. Adânc se închină vlăstarul domnesc în

fața stăpânului său, iar acesta îl apucă de mână și-l puse să șează pe un scaun, ceva mai jos, îi dădu ca dar de domnie nouă o cușmă albastră împodobită cu aur și steagul cel roșu și apoi îl trimise la Nicopole, să aștepte acolo oastea turcească.

Avea dreptate Vlad Țepeș să ceară regelui Ungariei să vie în persoană în Țara Românească, cu toate oștile, cu toată nobilimea, cu toate mijloacele lui. In fața puterii turcești a sultanului, Vlad Țepeș, cu toată vitejia lui, era învins dinainte. Și ca multe alte ori, regele ungur, ca și ceilalți principi creștini, lăsară pe Români singuri în fața primejdiei.

Cu mica lui oaste domnul făcu ce putu împotriva puhoiului. Mai întâi la Dunăre, se încumetă să se împotrivească trecerii ostașilor semilunei, cu toți cei pe care-i putuse aduna, chiar cu tineri și copii dela 12 ani în sus. Un cronicar grec spune că Vlad avea 7—10.000 de oameni călări, plus țărănimea, iar Turcii erau 60.000, dintre cari 25.000 de ieniceri. Oastea turcească sosi la Nicopole în Iunie 1462, cu o mare desfășurare de cai împodobiți, cămile și corturi de diferite culori. Pașii din Asia și Europa purtând hangere bătute cu pietre scumpe și turbane din stofe brodate, conduceau cetele lor venite din țări îndepărtate. Flota ce plutise pe mare, intrase pe Dunăre, cuprinzând 23 de trireme, corăbii de lemn cu trei rânduri de lopătari suprapuși pe trei punți înalte, și alte corăbii mai mici. Sultanul încredințase lui Mahomet pașa și lui Izak pașa sarcina grea a forțării trecerii Dunării. Padișahul spusese ienicerilor: „Dragii mei mielușei, ce e al meu, este și al vostru, mai ales comorile mele, deci vă rog, dați-mi sfat, ca să putem străbate la cel mal, împotriva dușmanului meu". Au strigat atunci toți ienicerii într'un glas: „Cinstite împărate, poruncește să se gătească luntrile, iar noi la noapte ne vom pune și capetele, dar vom trece peste apă". Atunci sultanul a poruncit de s'au pregătit 70 de luntri cu tunuri. In întunerecul adânc, izbutiră Turcii să treacă la malul celălalt și se așezară mai sus de tabăra lui Țepeș, făcându-și în grabă loc întărit și ocolit cu șanț, căci se temeau de călărime, iar pe margini au pus tunurile. Românii prinseseră de veste și îndată se năpustiră asupra dușmanilor, și atunci pieriră ca la 250 de ieniceri. Mult se întristase sultanul, văzând lupta de pe malul celălalt și neputând veni în ajutor ostașilor săi, temându-se să nu-și piardă ienicerii.

Dar tunurile turcești tăiaseră avântul Românilor; atunci trecură și azapii cei negri; noi corăbii aduceau mereu alți oșteni pe malul drept, tunurile se îndreptau asupra taberei românești. Incet, domnul român se retrage în fața puhoiului. Sultanul el însuși cu garda lui personală trecu pe malul din față și pe dată porunci ca urmărirea să înceapă.

Treceau păgânii prin locuri necunoscute și dușmănoase, pe șesul muntean. Mereu cădeau în curse întinse de Domnul român oștenii turci ce se depărtaseră de tabără, iar cămilele erau ucise pe furiș. Intr'o noapte, pe neașteptat, o mare larmă se ridică în tabăra otomană. Țepeș Vodă, singur cu haine schimbate, intrase tiptil între corturi; nebun de vitejie și de îndrăzneală, crudul domn ajunse până la cortul sultanului. Ca o fiară sărise în umbră și înjunghiase cu un pumnal pe un om ce stătea culcat sub cort, care

însă nu era padişahul, ci numai un paşe. Alarma fusese dată şi strigătele de îndemn, de groază sau de chemare se auzeau de pretutindenea. „Oştenii români dau năvală asupra noastră în noapte, scrie un ienicer, ucid o mulţime de oameni, cămile şi cai, corturile sunt prădate, câteva mii de Turci au pierit". Dar oastea turcească este numeroasă, păgânii pun mâna pe câteva sute de Munteni, ce se încumetaseră să le calce tabăra, şi-i taie în săbii.

După această luptă de noapte, care arătase vitejia lui Vlad, dar nu putuse opri înaintarea Turcilor, sultanul continuă încet dar sigur marşul său peste Argeş, spre Bucureşti. Oraşul era înconjurat de bălţi şi păduri şi de aceia Vlad crezu că poate lăsa acolo în siguranţă jupânesele şi copiii boierilor. Dar când Mahomed se înfăţişă în faţa Bucureştilor, oraşul se supuse fără luptă, căci boierii se închinară lui Radu cel Frumos. De acolo Turcii se îndreptară pe urmele lui Ţepeş, spre munţi, pătrunzând pe văile strimte.

Atunci, pe drum îi întâmpină pe păgâni priveliştea cumplită a unei păduri de ţepe, în care putrezeau Turcii prinşi în ţară şi peste Dunăre, iar păsările îşi făcuseră cuib între oseminte. Un fior de groază străbătu în oastea otomană, dar nici acest semn nu putu s'o oprească.

Boierii iubitori de pace trec cu cetele lor de partea noului domn. Radu le trimisese vorbă astfel: „Ce credeţi voi despre soarta ce vă aşteaptă? Nu ştiţi oare câtă oaste are sultanul, nu ştiţi ce vă aşteaptă? Vor lua ţara voastră şi vor răpi tot ce vor găsi. Faceţi-vă dar prieteni ai sultanului şi veţi dobândi pace în ţară şi în locuinţele voastre. Ştiţi că n'a rămas în ţară nici o turmă, nici o vită, ci toate au fost luate? De vină este fratele meu, omul nelegiuit, căci asemenea rele ca dânsul n'am auzit să fi făcut vreodată cineva pe lume".

Boierii se strâng în sfat şi hotărăsc să părăsească pe Vlad şi să primească pe Radu, cel aducător de pace, ca stăpân. Vlad rămâne tot mai singur, cu o mică ceată trece în Ardeal. Işi făcuse deplin datoria de domn creştin şi dacă istoricul Ioan Bogdan a putut scrie despre el aceste cuvinte nedrepte: „Bravura lui Vlad Ţepeş în luptele cu Turcii este o legendă, el fuge înaintea lor", avem în schimb aprecierea mult mai autorizată a regelui Matei Corvin, care-l caracterizează astfel: „Un bărbat dintre cei mai primejdioşi pentru Turci şi foarte războinic".

Pe când Mahomed II începea expediţia împotriva lui Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare domnul Moldovei atacă Chilia, cetatea munteană dela gurile Dunării. Unii istorici au văzut în acest act o dovadă de nerecunoştinţă a marelui domn, care stătuse înainte de domnie în Ţara Românească; s'a spus că era şi o greşală politică să atace pe domnul muntean, tocmai atunci, dând în acest chip ajutor Turcilor. Dar s'a dovedit că acest atac a fost independent de expediţia sultanului şi început chiar mai înainte de trecerea lui în Muntenia. Ştefan fu rănit la picior de un foc tras depe zidurile Chiliei şi se văzu nevoit să părăsească deocamdată asediul. Abea peste trei ani, sub Radu cel Frumos, el se întoarce şi ia cetatea în stăpânire.

Ultimii ani ai lui Vlad Țepeș. In Ardeal, în ținuturile stăpânite de Matei Corvin, Vlad Țepeș așteaptă lângă graniță prilejul de a se întoarce în scaun. Dar domnii români erau obișnuiți să trateze și cu Turcii, când aceștia erau prea puternici. De aceia el scrie o epistolă sultanului, asigurându-l de credința sa, arătându-se supus al lui și rugându-l să-l înscăuneze din nou în domnia Țării Românești. Din nefericire pentru cruntul domn care încercase un joc dublu, scrisoarea cade în mâinile regelui Ungariei, care poruncește ca Țepeș, socotit acum ca trădător, să fie prins și aruncat în închisoare. Inchisoarea dela Vișegrad pe Dunăre, lângă Buda, îl reținu doisprezece ani. Se zice că în lipsă de alte victime, el prindea șoareci și-i trăgea în niște țepe mici ascuțite de dânsul, sau cumpăra păsări din târg și le smulgea penele, iar la urmă le sucea gâtul cu mâinile sale. In timpul liber se ocupa cu meseria croitoriei, pe care o învățase ca să-și câștige traiul.

Dela o vreme craiul îl scoase din închisoare și-i dădu voie să locuiască într'o casă la Pesta. Și despre șederea lui acolo avem o povestire contemporană. Se zice că odată un hoț mare urmărit de straja regală se adăposti în casa fostului domn, dar pristavul îl urmări și acolo și-l legă. Atunci Vlad ieși înfuriat din casele lui, cu sabia în mână și deodată tăie capul pristavului, liberând pe hoț. Regele fiind înștiințat de cele petrecute, îi ceru socoteală, de ce s'a purtat în acest chip, dar Vlad îi răspunse că se cuvenea ca adăpostul în casa unui domn așa de mare ca dânsul să fie respectat; un hoț prins în casa lui merită să fie iertat sau trebuia să-i fie predat lui personal.

Peste câtva timp găsim pe Țepeș luptând din nou cu Turcii, alături de oștenii lui Matei Corvin, tocmai în Bosnia, împreună și cu despotul sârb Vuc. Se vede că meritele dobândite acolo, alături de cruzimile obișnuite, îi vor fi recâștigat încrederea regelui. Domnul muntean Basarab zis Laiotă se făcuse prieten cu Turcii, iar Ștefan Vodă al Moldovei se plângea mereu de dânsul și ar fi voit mai bine să aibă ca vecin pe viteazul luptător de odinioară. Un an și jumătate stătu Țepeș în diferite orașe din Ardeal, apoi abia în toamna anului 1476 se strânseră oștile răzbunătoare. Fără lupte mari voevodul Ardealului însoți pe Vlad la Târgoviște, apoi la București, pe când Basarab Laiotă fugi peste Dunăre.

A doua domnie a lui Țepeș a fost foarte scurtă, câteva luni abia. Intr'o ciocnire obscură cu oștile turcești, ce veneau în ajutorul protejatului lor, crudul domn își găsi sfârșitul, cu armele în mâini, cu fața spre dușmanii crucii.

Nu trebue să înlăturăm pe Vlad Țepeș din șirul luptătorilor pentru cruce și pentru țară. Locul său rămâne alături de al lui Mircea și Ștefan, în lupta de veacuri pe care neamul nostru a dus-o pentru apărarea Europei. Pe această linie istorică a fost un om de o infernală cruzime; era în mijlocul luptei, așa o înțelegea el, în imaginile de groază ce i le deșteptau tinerețele lui sbuciumate. Boierii nu aveau încredere într'însul, îl urau, din neîncredere pen-

tru domnia cu tendinţe absolutiste şi mai ales pentru marile lui planuri de luptă creştină. Ei preferau liniştea cu Turcul. Bani n'avea şi lua prin prădăciuni, fără scrupule. Nu pentru îndreptarea ţării, cum s'a spus, a fost el crud, ci din temperament, dar şi din nevoie.

A fost însă şi un ctitor, în sensul bătrânesc al cuvântului, ctitor al noii cetăţi de scaun, al mânăstirilor şi bisericilor. Evlavie şi cruzime este o notă a Evului Mediu. Nu era un complex inferior, cuvântul său e plin de încredere şi mândrie, fapta în războì de nebănuită îndrăzneală. Era o figură din vechile vremi viforoase, în care predomină ca note majore: cruzime, evlavie, vitejie.

P. P. Panaitescu

GÂNDURI ASUPRA CÂNTECULUI POPULAR ROMÂNESC

Acum câteva decenii se putea auzi din gura câte vreunei personalități muzicale dela noi — și nu dintre cele mai puțin însemnate — afirmarea că nici nu există cântec popular românesc, care n'ar fi decât un conglomerat întâmplător și amorf de elemente rusești, balcanice, unguresti.... Eroare!

*

Se mai auzea însă și câte un glas susținând că muzica noastră populară își are caracterul ei. Și nu greșea.

*

Dar și astăzi mai sunt oameni recunoscuți de specialitate cari, cu autoritatea ce și-au creat-o, pretind să constate apropieri, asemănări, între cântecul popular românesc și cântecul popular al diverselor națiuni de dincolo de hotare. Eroare, și aceasta!

*

Apropierile, asemănările, dintre cântecul popular românesc și acel al popoarelor vecine sunt cel mult exterioare, de substanță sonoră și chiar psihică — fortuite; și nu pot absolut deloc fi localizate în organismul adânc al ființei lui.

*

Cântecul popular românesc e de o complexă și nemărginită bogăție diatonică și sensibilă; modală, tonală și uneori — surprinzător — chiar armonică; și mai ales, arhitecturală.

*

Cântecul popular românesc e de esență dacică.

*

Componentele ulterioare ale cântecului popular românesc au provenit pe calea: a) colonizărilor romane, b) a muzicii religioase bizantine, c) a imigrației țigănești.

*

Tarafurile orășănești au contribuit la însărăcirea și coruperea muzicei pământene.

*

Există — cine ar putea spune de câte veacuri? — un proces de contopire a acestor componente ulterioare de mai sus, în esența primă, dacică, a cântecului popular românesc.

*

Prin urmare, cântecul popular românesc rămâne: personal, caracteristic, unic.

*

De mai bine de trei sferturi de veac muzicieni, aproape fără excepție de obârșie străină, au exploatat aproape exclusiv cântecul popular românesc, însă nici în calitatea lui cea mai autentică, nici cu mijloace artistice din cele mai fecunde.

*

De vre-o două-trei decenii compozitori autohtoni își scot, mai ales substanța realizărilor, din cântecul popular românesc, neprocedând însă întotdeauna pe căile cele mai potrivite.

*

E drept că viața cântecului popular românesc e pe creștetele, povârnișurile și platourile munților, prin prăpăstiile acestora. Prin muchi și povârnișuri de dealuri coboară și în văi și șesuri. E dusă prin codri, dumbrăvi, livezi și pajiști. Se hrănește și cu murmurul apelor, cu adierea ori răscoala înfiorătoare a vânturilor și cu ciripitul păsărilor, urletul fiarelor ori blestemul și binecuvântarea oamenilor....

*

Dar tocmai de aceea întrebuințarea lui trebue supusă unei severe discriminări în genurile dramatice, simfonice și de cameră, cari își au exigențele proprii, a căror încălcare nu se va face fără grave riscuri de ordin artistic superior.

*

Cântecul popular românesc nu a fost creat în vederea genurilor muzicale academice.

*

Pe de altă parte, artistul nu va renunța la ele — mărețe cuceriri ale generațiilor și mileniilor, spre a se restrânge la formele consecvente cântecului popular românesc.

*

Totuși, cântecul popular românesc poate rodi și în genurile muzicale academice, întâmplător, cu substanța lui însăși, fecundând geniul neamului chiar și atunci când mulți nu sunt în stare să o recunoască. Totuși din aceeași substanță — se poate face orice, însă numai cu respectarea legii genurilor și formelor.

*

Frunzuliță lăzăoară

Cuvinte din Transnistria, muzică de Dimitrie Cuclin Op. 226

Liniștit

Voce și Pian (cu vocea)

I.. Frunzu- -li- -ță lă-ză- -oa- -ră La Ni- -stru la margi- -oară crește-un nuc — cu frunza ra-ră.

Nimic nu poate îndreptăţi nerespectarea unităţii dintre substanţă şi operă. Nimic nu poate rupe continuitatea dintre esenţa rassială a operei şi substanţa ei oricât de personală.

*

Nu există deci pericol de înstrăinare pe terenul genurilor muzicale academice; ci, tocmai, cea mai bună condiţiune de universalizare, prin esenţă şi, eventual, şi prin substanţă.

*

In el însuşi, cântecul popular românesc e nemuritor.

Dimitrie Cuclin

1\. — **Frunzuliţă lăzăoară** (bis)
La Nestru la mărgioară
Creşte-un nuc cu frunza rară.

2\. — **De ce-mi creşte se răreşte** (bis)
Frunza 'ntr'ânsul veştejeşte. (bis)

3\. — **La truchina nucului**
Plânge maica cucului;
Dar mai sus pe rămurele
Cântă două păsărele:

4\. — **Una cântă glas mai gros**
Pentru-al nostru trai frumos;
Alta-mi cântă glas subţire
Pentru-a noastră străinire.

(Silvestru Gorun în „Muncitorul român")

NAE IONESCU ŞI SPIRITUL DE ŞCOALĂ

După aproape doi ani dela apariţia „Istoriei Logicei", întâiul din seria de 10 sau 12 cursuri ale lui Nae Ionescu, unul dintre cei cari i-au îngrijit apariţia, îşi ia îndrăsneala să scrie în public despre cartea editată. Niciunul dintre noi nu s'a simţit până acum dator să „recenzeze" o carte căreia, printr'o atentă şi repetată lectură, îi stătea prea aproape spre a-i fi şi comentator. Şi nici unul dintre noi, dacă nu cumva greşim, nu a cerut cuiva să scrie despre ea. Am lăsat cartea cu destinul ei. S'au scris 4 sau 5 recenzii, s'au vândut în schimb disproporţionat de multe exemplare, iar câţiva oameni cu sensibilitate filosofică au părut încântaţi. Nae Ionescu trebue redescoperit — şi nu vom face nimic care să turbure procesul acesta gingaş şi personal: descoperirea.

Intre timp aceiaşi cari au editat primul curs s'au constituit într'o Asociaţie filosofică urmând să poarte numele lui Nae Ionescu. De acum înainte tipărirea cursurilor se va putea face într'alt ritm. Dar nu numai tipărirea cursurilor. Pe oricare dintre noi, amintirea lui Nae Ionescu îl îndeamnă la mai mult decât exerciţiul cu umbrele; îl îndeamnă să *fie;* şi — curios de spus — îl îndeamnă să învețe.

Cei cari nu l-au întâlnit cu adevărat pe Nae Ionescu (chiar dacă l-au văzut, ascultat şi citit) nu-şi lămuresc cum de se poate învăţa dela un asemenea om. Au mers chiar, — văzând că, oricum, e un dram de substanţă în „Istoria logicei", — până la a spune că noi, elevii, am retuşat şi prelucrat cursul. Sunt însă prea generoşi cu noi. Nu, niciunul dintre noi nu era în stare să gândească şi să scrie această „Istorie a logicei". Nici Mircea Vulcănescu; şi poate nici Constantin Floru. Iar celor cari, în generozitatea lor faţă de elevii lui Nae Ionescu, mai păstrează vreo îndoială în această privinţă, le ţinem la dispoziţie cursul litografiat al profesorului. Dacă sunt atât de curioşi, le-am putea istorisi cât de mult ne-am certat pentru câte un punct şi virgulă, sau pentru înlocuirea câte unui „este", supărător stilisticeşte, prin „reprezintă" (nu vezi că-l faci idealist? protesta Mircea Vulcănescu).

Că Nae Ionescu ştia să gândească, e un lucru pe care îl vor admite, după ce vor citi câteva pagini din oricare curs, chiar şi cei cari n'o fac încă. Dar că dela un asemenea om se poate învăţa carte — nu numai „învăţa" în general, ci învăţa carte — continuă să fie un element de scandal. Şi totuşi numai în numele lui Nae

Ionescu ne-am putut grupa, aci în Bucureşti, câţiva oameni mai tineri, cari ne-am sfârşit studiile şi vroim totuşi să învăţăm. Mai mult decât altcineva, acest profesor al nostru, care ni se pare că nu ştia prea bine greceşte, ne-a dat gustul de-a ne trudi — cum facem acum — să citim câte un text grecesc, să comentăm texte filosofice mai vechi şi mai noui, sau să alcătuim un dicţionar metafizic. E un scandal să faci şcoală în numele unui profesor care declara, la Universitate chiar: „Şcoala e bună, cu condiţia să n'o iei în serios". Dar se întâmplă să facem aşa, şi poate nu spre paguba vieţii noastre culturale.

Şi, în definitiv, era Nae Ionescu chiar atât de ostil şcolii şi cărţii? Mi-l amintesc cu două săptămâni înainte de-a muri, cum — vorbindu-ne despre un mic tratat de logică pe care se hotărîse să-l scrie, el, care până atunci părea că dispreţueşte meseria de „autor" — ne spunea, câtorva, cât de greu lucru este să scrii şi ce mult trebue să citeşti pentru ca *să nu scrii* o pagină anumită! Aceasta în ce priveşte cartea. Cât despre şcoală, aş vroi să aduc un singur exemplu: această „Istorie a logicei", însăşi. Indrăsnesc să afirm că, într'un curs ca acesta, un student deschis la minte şi silitor (da, şcoala lui Nae Ionescu nu excludea pe: silitor) găseşte vreo 15 sau 20 de subiecte de doctorat valabile, prin ele însele, şi dincolo de Universităţile României. Mai mult mi se pare că nu se poate cere unui profesor şi unui curs. Căci mai mult decât a da gustul unei probleme, a-i arăta toată adâncimea, a nu o deslega pe dea'ntregul şi totuşi a o face obsedantă — ar însemna a servi soluţii de-a gata. Şi aşa ceva nu se mai numeşte învăţământ filosofic.

Iată zece din aceste subiecte de doctorat, aşa cum l-au ispitit pe autorul acestor rânduri, pe când citea şi recitea pentru tipar cursul lui Nae Ionescu. (Şi nu interesează dacă „subiectele" acestea sunt sută la sută ale lui; interesează relieful şi puterea *didactică* de sugestie cu care apar în Cursul lui).

Să începem cu unul care e într'adevăr extraordinar de turburător: *originile răsăritene ale Scolasticei.* Lumea consideră în genere Scolastică o apariţie apuseană. „Este încă unul din lucrurile cari sunt adevărate numai fiindcă le afirmă toată lumea — scrie Nae Ionescu (în Ist. Log. p. 134). Dacă ar fi să ne urmărim toate impresiile... eu aş spune mai de grabă că Scolastica este fără îndoială un fenomen al Apusului de origini însă categoric răsăritene". Şi explicaţia vine îndată: „Impresia mea este că un punct de vedere formal, care să precumpănească, este mai de grabă răsăritean, prin esenţa structurei spirituale, decât apusean. Este mai de grabă răsăritean, pentru că orice preocupare de formal porneşte mai înainte de toate dintr'o atitudine statică şi dintr'o atitudine care are simţ pentru ceea ce este ierarhic, pentru ceea ce este linie de repaos, pentru ceea ce este gata făcut". In câteva cuvinte, profesorul acesta a ştiut să pună sub ochii elevilor săi tot ce împiedică „activismul" occidental să genereze Scolastica. Şi când le aminteşte mai jos că la baza Scolasticei stă un tratat de logică, despre care nu se ştie bine dacă nu cumva e al lui Psellos, un cugetător bizantin, elevii simt că li se oferă aci spre cercetare o problemă

de care poate nu sunt ei vrednici, dar care, ea, ar fi vrednică de străduinţele unui întreg moment cultural din vieaţa Sud-Estului.

Aşa dar un subiect. Şi iată acum un al doilea, tot de istorie a filosofiei sau a culturii în genere. *Unde sfârşeşte istoria filosofiei antice?* Unde începe istoria filosofiei medievale? Sunt vreo 4 veacuri, între anii 200 şi 600 d. Chr., pe care istoricii nu ştiu bine unde să-i treacă: în antichitate? în istoria medievală? Istoria culturii antice cuprinde, după cum o arată Nae Ionescu (op. cit., p. 19), toată mistica alexandrină; iar pe de altă parte când studiezi istoria culturii medievale, eşti silit să începi dinaintea misticei alexandrine, în timp. Cel mai isbitor exemplu — Nae Ionescu nu-l mai dă, dar îl sugerează din plin — e cel al Sf. Augustin, care, în sec. IV şi V cum trăeşte, e rânduit totuşi în filosofia medievală. Dacă nu ne înşelăm, acea frumoasă lucrare a lui Marrou, „Saint-Augustin et la fin de la culture antique" (Paris 1938), a fost o teză de doctorat. N'ar merita şi istoria filosofiei o teză de doctorat pe o temă atât de bogată (şi de actuală!) cum e cea a articulării dintre două lumi?

Dar să scurtăm, căci fiecare dintre teme ne-ar putea prinde în desişul ei plin de farmece. Iată de pildă teza aceasta, dela sfârşitul capitolului asupra lui Platon: cu Socrate şi Platon, tot *materialul* logicei e dat; lui Aristotel i se datorează pur şi simplu prelucrarea acestui material. Până la un punct, teza aceasta a mai fost susţinută. Dar iarăşi, Nae Ionescu o pune cu o rară putere de sugestie didactică. Aşa cum, de pildă, pune ceastălaltă teză, mult mai puţin susţinută, a caracterului aproape de fel „formal" pe care-l are logica lui Aristotel. Acesta — spune în cursul său Nae Ionescu (p. 119) — „se preocupă în toată teoria raţionamentului, de adevăr, şi ca atare problema lui nu e formală". Consideraţii asemănătoare sunt de găsit abia recent, într'o comunicare făcută la Academia din Berlin asupra conceptului aristotelic de Nicolai Hartmann, care arăta că la filosoful antic nu era de fel vorba despre „concept" în înţelesul modern.

Să mai subliniem, de pildă, prospeţimea filosofică a afirmaţiei, din aproape întreg Cursul lui Nae Ionescu, că Evul Mediu nu constitue o răscruce, ci abia în Renaştere începe un nou tip de gândire? Ar trebui să arătăm, atunci, cât de revoluţionar a părut gândul, oarecum asemănător, al lui Berdiaeff, din „Cinq méditations sur l'existence", cum că o filosofie creştină, deci ceva nou faţă de antichitate, nu se constitue, în Evul Mediu, atât de pătruns totuşi de creştinătate, ci mai de grabă în filosofia modernă şi prin idealismul german! — Sau să întârziem asupra subtilei observaţii, atât de reliefat făcută, că sofistica şi scepticismul în genere, accentuând asupra formelor, favorizează toate epocile de decadenţă; sau distincţia, plină de interes filosofic, dintre unitatea matematică şi cea logică; observaţia revelatoare că timpul nostru „substanţializează" din nou până şi relaţiile logice; sau să mai punem în lumină teza cea mare a întregului curs, cum că istoria nu trebue să fie serială ci tipologică, însoţită de sugestia — demnă de cercetat în ea însăşi — că totuşi perioadele istorice sunt deosebite doar prin *accent*, nu prin material, subiectivismul Renaşterii, de pildă, apărând mult înaintea Renaşterii? Să încercăm a da relief unor lucruri pe care

le socotim turburătoare și îmbogățitoare tocmai pentrucă au atât de mult relief?

Dar fiecare își va găsi singur hrana aci — nu cele zece subiecte de doctorat de mai sus, ci alte zece, *pentru el*, — dacă se poate într'adevăr hrăni din învățătura aceasta. Căci Nae Ionescu nu spune că filosofează pentru toată lumea. De cele mai multe ori spune că filosofează pentru sine — chiar la catedră! — și că se întâmplă să fie alții pe cari acest exercițiu la persoana întâia să-i sporească în ființa lor spirituală.

Acum, și acest „se întâmplă" are un tâlc. Pentru Nae Ionescu, nici filosoful nu e o ființă aberantă și izolată, așa cum nu e niciun om viu, făcând parte dintr'un organism viu. De aceea casa lui n'a rămas pustie. Și dacă vorbim și altcra despre Nae Ionescu, nu e pentrucă ne-ar fi urît, singuri, în casa lui. E pentrucă, acum când încep să ni se stingă profesorii, simțim nevoia să spunem cine n'a fost mort dela început.

Constantin Noica

CANTONAMENT ÎN UCRAINA

O chema Maria Savelevna Cotenco. Acasă îi ziceau Marusia și Muha. Nu-i plăceau aceste nume. Mi-a spus să-i zic Musia.

Locuia într'o mahala a Nicolaevului, pe o stradă dreaptă și peste măsură de largă, mărginită de case micuțe cu porți înalte, ce se închideau între rame zidite din piatră și arcuite deasupra, ca niște intrări de biserici.

Regimentul meu intrase în oraș într'un amurg umezit de burniță, trecând podul de plute întins peste apele furioase ale Bugului.

Pe așternutul ulițelor, simțeam încă sub tălpi legănarea bârnelor marelui pod, spălat ca puntea unui vapor de valurile pe care le ridica vântul stepei.

Nicolaevul, despre care camarazii vorbiseră adesea în ultimele cantonamente prin satele de popas, ne-a desamăgit cu măreața lui tristețe. Croit să fie mare oraș, rămăsese cu vechile clădiri din vremea țarilor, jupuite de timp și neîngrijire, apoi mânjite cu vopsea cafenie ca să-și ascundă lumina zidurilor de ochii piloților germani și români. Ici colo, platoșa unei clădiri ridicată de soviete, în linii americane de uzină dar cu suprafețe nearmonioase.

Din pricina prea multor trupe, cartiruite în oraș, batalioanele noastre n'au putut fi adăpostite decât în niște hambare de cărămidă, care hăuiau sub bocancii înnoroiați ai soldaților.

Am stat până târziu între ostașii mei și tăcut i-am privit în ochi în timp ce treceau, cu gamelele în mâini, la cazanele ce răspândeau aburul ademenitor al borșului.

Apoi, când semnalul de corn a sunat stingerea, răspândindu-și sunetele duioase peste maidanele acoperite cu bălți, am plecat spre locuința ce-mi fusese hărăzită. Duceam cu mine toată apăsarea rece a nopții. Tot întunerecul hambarelor în care îmi lăsasem soldații. Toată neprietenia pământului udat îndelung de ploi și în care ni se adânceau picioarele.

Intre degete mototoleam fițuica de hârtie cu adresa locuinței: Șestaia Slobodskaia Nr. 111.

Lampa electrică m'a ajutat să citesc, pe o mică placă de tablă, numele stradei și numărul căutat. Casă joasă, cu trei ferestre la drum. Prin închizătura obloanelor se strecurau fire subțiri de lumină. Am găsit clanța porții. Niciun zăvor. Curtea îngustă se revărsa în fundul negru al unei grădini cu pomi.

O femeie înaltă și subțirică, purtând ștrengărește pe cap năframă roșie și având pe umeri o hăinuță pe care o ținea cu o mână în jurul gâtului, mi-a deschis ușa. Intâi cât un lat de palmă. Apoi toată. Mi-am cerut iertare că trebuia să o turbur, cu găzduirea mea, mai multe zile. Mi-a răspuns printr'un râs vioi și m'a poftit să intru.

Așa am cunoscut-o pe Musia. Nu-i văzusem chipul. Stătea cu spatele la lumină. Dar râsul și graba cu care îmi deschisese mi-au risipit din suflet stânjenirea ce-am simțit decâteori am intrat într'un cantonament.

O odăiță lungă și albă cu geamlâc. O canapea de mușama. O măsuță. O sobă cu plită. Apoi odaia mea. Am cuprins-o dintr'o privire — în toată înghesuiala încărcată a mobilelor ieftine și a podoabelor răspândite pe pereți și pe toate colțurile care puteau primi o fotografie sau o carte poștală ilustrată. Imi aduc aminte că o doctoriță „din centru" — căreia i-am descris mai târziu locuința mea — a subliniat cu dispreț: — Da știu, e după gustul celor din Slobodskaia. M'au durut cuvintele. Și mi-a părut rău pentru Musia. De altfel m'am mustrat și n'am să-mi iert că nu i-am luat apărarea. Căci odaia mea din Slobodskaia este una din cadrele ce mi-au păstrat înrămată înfățișarea celei mai neuitate inimi de femeie din câte am întâlnit în Ucraina.

Incăpere joasă. Sub un covor de altădată, prins în perete și reprezentând în țesătură un tablou de salon din vremea lui Ludovic XIV, un pat de fier acoperit cu o plasă albă de perdea și împodobit, în cele patru colțuri, cu funde din panglici lungi albastre. Un bufet, făcut ca și dulapul de haine din preajma lui, din lemn de stejar nevopsit. Farfurii așezate în picioare, ca să li se vadă florile imprimate în porțelanul alb. Deasupra, o pomieră cu una din tipsiile de sticlă roșiatică spartă și lipită cu clei. Un pian cu burdufe pentru picioare, ca orgele de cameră din casele coloniștilor germani din împrejurimi. O etajeră cu câteva cărți. La mijloc o masă cu o statuetă de pământ smălțuit, închipuind o fată aproape goală ieșind din lac. Pe pereți fotografii de familie, cu mirese rezemându-și tâmplele de tineri soți, cu femei strânse în bluze cu multe dantele, cu grupuri aliniate și țepene de slujbași sau lucrători. Peste tot, unde își găsiseră un locușor, lebede de gips, scoici colorate, cărți poștale cu vederi sau cu chipuri de îndrăgostiți.

— La noi nu e ca în oraș — mi-a spus Musia — dar e frumos... Nu? Și Ucraina e frumoasă. Și bogată. O! e tare frumoasă.

Am privit-o zâmbind.

Da, de abia atunci am privit-o. Ochi albaștri. Intunecați. Plini de neastâmpăr. Dar cătând drept. Firesc. Lipsiți de ascunzișuri. Ușor cârnă. Gură necontenit surâzătoare. Erau de vină și dinții albi, subțirei. Era de vină și linia prelungă a obrajilor, în care se adânceau două gropițe de câteori vorbea. Flaneluța castanie, cu guler rotunjit în jurul gâtului, îi dădea un aer băețesc, împlinit de hăinuța veche ce-și aruncase pe umeri când ieșise înaintea mea.

Nu, Musia nu era frumoasă. Intâlnisem sute de fiice ale Ucrainei care ar fi lăsat-o departe în urmă. O tânără muncitoare, ca atâtea altele.

Dar, dincolo de pereții odăii, rămăsese întunerecul rece, noroiul zilelor de marș prin ploaie și limanul larg al Bugului cu apele ridicate în valuri. In locul lor întâmpinarea voioasă a unei fete, pe pragul unei căsuțe ospitaliere, care m'a făcut să binecuvântez încăodată norocul anilor trăiți prin garnizoanele Basarabiei, unde învățasem limba rusă.

— Vă rog, stați jos — m'a rugat ea arătându-mi un scaun de lângă masă. I-am mulțumit dar am tras un alt scaun și invitând-o să se așeze am adăugat:

— După dumneata.

— Deci e adevărat? La dumneavoastră bărbații sunt atenți cu femeile?

— Fără îndoială.

— Și nu stau jos în timp ce femeile rămân în picioare?

— Nu, într'o anumită lume.

— Dar cum, sunt mai multe feluri de lumi?

— Sunt oameni care au învățat și țin la regulile bunei cuviințe iar alții, chiar cu multă știință de carte, care se gândesc, înainte de toate, să le fie lor bine. Dar aici cum e?

— Aici e pe apucate. Cine e mai repede. — Apoi după o clipă de gândire: — Totuși, în tramvai, de pildă, ne ridicăm și dăm locul unei bătrâne, unui bătrân sau unei mame cu copilul în brațe. La drept vorbind, mai mult femeile facem acest lucru.

— Și bărbații?

— Ei sunt drăguți cu noi numai când suntem și sunt tineri. Pe urmă se schimbă. — Și-și însoți răspunsul cu o încruntare a sprincenelor, repezindu-și mâna către spate ca și cum ar fi aruncat ceva de pe masă.

— Dar când sunt drăguți, ce fac?

— Ce să facă? Dacă nu ne cunosc se silesc să intre în vorbă cu noi.

— Da? Cum?

— Pe ucrainește. Trec pe lângă noi și, prefăcându-se că s'au împiedecat, ne izbesc de ajungem câteodată în gard. — Râde cât o ține inima și imită gestul cu cotul. — Sau ne trag de cozi, de ni se răsucește gâtul.

— Minunat.

— Apoi ne întreabă dacă vrem să ne conducă. Și primul cuvânt care ni-l spun este: — Ce vreme frumoasă! Cei mai mulți ne cercetează întâi dacă stăm departe.

— De ce?

— Ca să nu fie nevoiți să se obosească însoțindu-ne chilometri întregi.

Vorbind își plimba privirea din ochii mei pe uniformă, stăruind asupra nasturilor de piele împletită, asupra treselor de pe umeri, asupra butonilor dela mânecele cămășii.

— Dar cei căsătoriți?

— Ei sunt de toate felurile. Cei mai mulți se satură repede de femeile lor și le schimbă cu altele. Se duc, se înscriu și despărțirea e gata. Dacă nu te-au vestit, din vreme, îți vine hârtia acasă.

A doua zi, îți vezi soțul trecându-ți pe sub ferestre, cu alta. Și-i recunoști privirea fierbinte și brațul gata de ajutor, așa cum fusese și pentru tine la început. Plângi și-ți smulgi părul. Ce să faci? Ce poți să faci? Aștepți. Dacă ai noroc te măriți cu altul.

— Tot așa prin prefăcută împiedecare sau tragere de coadă?

— Câteodată. Alteori te place unul din uzină, din birou. Mai știu eu? Dar trebue să ai și norocul să nu stai prea departe, ca să nu-și rupă omul picioarele. Să nu vă închipuiți însă că nu sunt și femei care se răzbună. Iată chiar aici, aproape, stă una. O bate bărbatul ca pe un țol, când o prinde. Ea însă nu se lasă. Și nu zice nimic. Nu-i curge o lacrimă. După ce omul se satură, cu pumnii amorțiți de lovituri, ea își adună oasele frânte și, deasupra ligheanului, își acopere fața, plină de vânătăi, cu ștergare ude. Apoi pornește iar după ale ei. — Işi bătea pumnii între ei, ca un copil care dă cu sic.

— Dar așa, pe nevinovate, soțiile nu cunosc loviturile bărbaților? — Chipul i s'a umbrit. Căuta parcă un răspuns, în amintiri.

— Câteodată. Vedeți, acolo la muncă, ei sunt nevoiți să fie supuși, să tacă. De îndată ce vin însă acasă se răzbună pe neveste. Și de aici încep ghionții. Femeia, dacă e nevinovată, nu se clintește în fața loviturilor și strigă bărbatului: lovește! lovește! Sau tace și primește, când e vinovată. Dar adesea, mai ales dacă e voinică, ridică și ea mâna. Atunci toată gospodăria se umple de cioburile farfuriilor. Cu Ucrainianca nu e de glumit. Să vă feriți. — Râsul ei tare, sănătos, a umplut odaia. Apoi cu interes: — Unde muncește soția dumitale?

— Nu înțeleg.

— E în fabrică? E vânzătoare la cooperativă? Secretară în cancelarie? Că doar n'o fi la câmp, în colhoz.

— Nimic, nimic din toate acestea.

— Atunci ce face?

— Stă acasă.

— Cum? Stă așa? Toată ziua? — și sare de câteva ori pe scaun.

— Nu, chiar așa nu stă. Are grijă de gospodărie, primește frumos prietenele sau se duce să le viziteze, merge la teatru, la cinematograf.... — Musia mă privea cu ochii tot mai mari.

— Nu face coadă la prăvălii? Nu se scoală dela două noaptea, ca să apuce un loc la cumpărături și să nu întârzie apoi ora muncii?

— La noi nu se fac astfel de cozi, iar acolo unde e mai greu de pătruns merge o servitoare.

— Soția matale are servitoare?

— Firește.

— Și ce face servitoarea?

— Se duce la piață după târguieli, gătește.

— Și ce face în timpul ăsta dânsa? — Mă simțeam tot mai încurcat. Și mă așteptam la o exclamație de revoltă din partea fetei, care nu-și găsea astâmpăr, când încrucișându-și brațele pe piept, când frecându-și mâinile ca de frig.

— Dacă s'a culcat mai târziu, doarme. Dacă nu-i este somn, se scoală și ajută femeia din casă să pună în ordine odăile.

— Altă femeie? Altă servitoare? — Mă cerceta ea din ce în ce mai uimită.

— Da.

— Aveţi multe odăi?

— Nu. Cinci.

— Aşa de multe? Şi cine le locueşte?

— Acum numai soţia mea.

— Cinci odăi? Şi servitoarele?

— Ele îşi au odăile lor. — Clătina din cap, uluită.

— Dar femeia din casă, după ce termină de deriticat, ce face?

— Se găseşte totdeauna. Coase un nasture. Serveşte la masă. Deschide uşa când vin musafirii.

— Măi! Măi! Măi! Coase, serveşte, deschide. Dar atunci ce face soţia? E aşa de greu să-ţi coşi un nasture, să-ţi serveşti singură masa, să deschizi uşa când îţi vin prieteni?

— Fireşte nu e greu dar.... aşa a fost totdeauna. Şi apoi aceşti servitori îşi fac meseria ca să câştige şi să trăiască.

— Uşoară meserie! Iar soţiei unui om ca dumneata nu-i rămâne decât să se gătească, să se plimbe, să se uite pe fereastră... — Şi repede, cu un fulger în ochi: — O bateţi vreodată? — Nu-mi mai puteam stăpâni râsul.

— N'am pentru ce şi apoi noi nu batem femeile.

— Hai, spune drept, niciodată n'ai luat-o de păr?

— Nici nu mi-a trecut prin minte.

— Ah! Eu aş răsuci-o, uite, aşa... — şi-şi învârtea pumnul în care parcă ţinea strâns părul din capul cuiva. Apoi de odată: — Nu te superi, nu-ţi pare rău. Noi vorbim ce gândim. — Şi-a aşezat mâna, o clipă, pe mâna mea. — Te rog să mă ierţi, dar pentru mine toate astea sunt lucruri pe care le aud pentru întâia oară. Şi când mă gândesc la vieaţa noastră — căci şi noi suntem tot femei — nu pot crede că sunt altele care n'au decât grija somnului şi a frumuseţii lor. Eu muncesc dela paisprezece ani. După ce am terminat cursurile „semiletcei" am fost vânzătoare la cooperativă, apoi am lucrat în uzină şi în fine, pentrucă aveam scriere frumoasă, am ajuns secretară la un birou tehnic. Muncă acasă, coadă la prăvălii, muncă istovitoare dincolo de casă. Dar fără astea vieaţa ar fi goală. Când ajungem la capătul săptămânei ne odihnim. Adică vorba vine, căci atunci ne plimbăm, dansăm, cântăm. — Şi muindu-şi glasul, ca şi cum i s'ar fi strecurat în suflet o îndoială: — Dar poate că soţia matale a muncit înainte de a se căsători? Poate că atunci când nu era nevasta unui comandir a trăit ca şi mine. Nu avea cinci odăi, servitoare....

— A trăit tot aşa, dar învăţa la şcoală. — M'a măsurat lung.

— Mă rog, câţi pantofi are? — Am dat din umeri.

— Nu ştiu.

— O pereche? Două?

— A! Mai multe....

— Şi ce face cu ei?

— Pentru casă, pentru stradă, pentru vizite, pentru.... culoarea rochiei, pentru vară, pentru iarnă, pentru munte, pentru mare.... — Şi-a coborît privirea iar după un timp mi-a răspuns încet:

— Eu n'am decât o pereche. Pe ăştia. — Şi mi-a arătat un pantof negru, scoţându-şi piciorul de sub masă. — Il port de patru ani. — Şi alintându-se: — Nu-i aşa că port bine? Şi rochiile la fel. Una, cea bună, mi-am făcut-o dintr'o veche rochie a mamei. O să mă îmbrac odată cu ea s'o vezi. E foarte frumoasă. Ciupiturile moliilor nu-se văd. Le-am ascuns cu grijă între cusături. Mai am una albastră cu floricele roşii. Cam subţirică. Una de postav negru Şi asta de pe mine.

In clipa aceea, de foarte aproape, au izbucnit bubuiturile scurte şi repezite, ca plesniturile unor bice de oţel, ale unei baterii antiaeriene.

Ea a sărit palidă.

— Avioane roşii! Lumina! — Fără să mă mişc am rugat-o să stea liniştită.

— Fii fără teamă. Nu se va întâmpla nimic.

Printre exploziile înalte ale obuzelor se lămurea bâzâitul unui motor de avion. Cu ochii ridicaţi spre tavan, fata urmărea înspăimântată sgomotul proiectilelor. Totul a durat câteva scurte minute. Apoi noaptea a cuprins cerul în liniştea întunerecului.

Ne-am despărţit târziu. Mi-a întins mâna băieţeşte şi mi-a dorit somn bun. I-am auzit paşii, siguri şi repezi, trecând în odăiţa de alături. Dar privirea ei dreaptă, curioasă, neturburată de gânduri ascunse, a rămas ca o lumină caldă în încăperea cu obloanele închise.

A doua zi, m'am înapoiat către seară acasă. Deschizând poarta şi mergând pe cele două scânduri alăturate care făceau potecă mi-era teamă că n'aveam s'o văd. Mi-a deschis ea însăşi uşa. I-am spus cu ochii spre cer şi luând un aer prefăcut sentimental:

— Ce vreme frumoasă! — Ea mi-a răspuns cochetând glumeaţă:

— Vrei să faci cunoştinţă cu mine?

— Pe ucraineşte. — De sub basmaua roşie şi-a desprins două cozi bogate, blonde.

— Poftim, trage.

Am invitat-o la mine, să stăm de vorbă.

— Mi-e teamă că am spus, aseară, tot ce-am avut de spus.

— Oare?

Ne-am aşezat pe canapeaua din odăiţa cu geamlâc. Adusesem câteva reviste germane. Pe o copertă a văzut un crucifix, la picioarele căruia îngenunchia o femeie. M'a întrebat mirată:

— Ce înseamnează asta? — Am privit-o şi mai uimit.

— Cum nu ştii? Iisus.

— Se pare că l-au ucis jidanii. — Mi-a dat răspunsul cu nesiguranţa unui şcolar prins cu lecţia neînvăţată.

— Da. Ştii când?

— Cred că mai demult.

— In copilăria ta? A tatălui tău?

— N'aş putea spune. — Şi ochii ei albaştri, curioşi să afle adevărul, dar şi încurcaţi de neştiinţă, se ascundeau ruşinaţi.

— Cu multe sute de ani în urmă. Iată aşa, ca şi aici, L-au

pironit pe cruce. — A rămas gânditoare privind ilustrația. — Știi în ce an suntem?

— 1941.

— Dar știi de când începe numărătoarea anilor? Adică știi ce a fost în prima zi a anului unu, din acești 1941?

— Nu.

— A venit pe lume Iisus Cristos, care ne-a dat învățătura creștină. — Mă asculta tăcută, ca o școlăriță cuminte, intimidată de știința mea. Apoi deodată:

— Și eu sunt creștină. Tata m'a botezat. Imi fac și semnul crucii. La biserică n'am fost, însă. Sunt demult închise. Intr'una din ele, după ce i-au dat jos turlele, au făcut club. Se dansa în fiecare sâmbătă și duminecă seara. Tata mi-a spus că e păcat să mă duc și să petrec într'o biserică. L-am ascultat. La școală, în uzină, la adunări ni se vorbea totdeauna în derâdere despre preoți, sfinți și biserică. Am auzit, astfel, că preoții nu veneau să facă slujbe la botezuri, nunți și înmormântări până nu li se plătea; că mureau și se înmormântau copii și bătrâni săraci fără rugăciuni, pentrucă acești slujbași urmăreau câștiguri bănești, iar nu răspândirea credinței; că preoții erau cu cei puternici și storceau pe bieții nevoiași. Așa să fi fost?

— Poate să fi fost, aici ca și în alte părți, astfel de preoți. Dar nu văd cum păcatele lor îndreptățeau sugrumarea învățăturii lui Iisus. Ea rămânea, în ciuda preoților neomenoși, tot atât de adâncă și trebuinciasă. Câți dintre noi n'am avut, de pildă, desamăgiri în dragoste. Nimic însă nu poate șterge iubirea din sufletul oamenilor.

— Noi ne-am păstrat icoanele. Tata a fost gonit din fabrică, pentrucă nu și-a părăsit credința. De Paște, ca și atâția alții, am înroșit ouă. Crăciunul l-am sărbătorit totdeauna între noi. Și niciodată, la aceste zile mari, nu ne-am amestecat în cortegiile tinerilor lucrători care, pe străzile Nicolaevului, cântau cântece împotriva religiei. E adevărat însă că bisericile fiind închise și lipsind preoții n'am avut dela cine învăța prea multe despre Dumnezeu. Bolșevicii ne spuneau că adevărata noastră religie e dragostea pentru teoriile lui Lenin. De acum va fi poate altfel. Așteptăm. Numai de nu s'ar întoarce Roșii.

— Se teme lumea de ei?

— Ar fi sfârșitul nostru. Spune drept, se mai pot întoarce?

— De sigur. — Mă privea înspăimântată.

— Adevărat?

— Cine mai scapă se poate întoarce, ca prizonier. S'a terminat. Altă vieață va începe.

Tocmai intra ordonanța mea, aducând pe o tavă, dela popotă, masa. Și am văzut atunci un tablou care m'a umilit și m'a durut adânc.

Musia a rămas cu ochii în farfuriile de pe tavă, la pâinea tăiată în feliuțe subțiri, la sticla alături de care sclipea un pahar. Apoi, fără să-și poată rupe privirea de pe mâncare, s'a ridicat, ca și cum ar fi stat pe un loc ce nu i se cuvenea și, cu mâinile la spate, temându-se parcă să nu le ducă înainte spre alimentele ce-

nu-i aparţineau, s'a lipit de perete. Mi s'a părut că tânărul ei chip, încadrat în cele două cozi de aur, luase culoarea varului.

— Ai să-mi faci marea plăcere să mănânci cu mine?

— Nu. Nu. Mă duc. După aceea mă chemi, dacă ţii să mai vorbim.

— Deci nu vrei să mă socoteşti un bun camarad? Iată, aşezăm amândoi farfuriile. Aduci un cuţit şi o furculiţă. Te rog. — A trebuit să stărui un sfert de oră. Apoi ne-am aşezat pe laturile aceluiaşi colţ de masă. Eu am împărţit în două, frăţeşte, fiecare fel de mâncare. Prăjitura i-am dat-o însă întreagă. M'am jurat că nu pot să sufăr dulciurile. Şi, din acea zi, am mâncat seara împreună, tot timpul cât am rămas în Nicolaev.

Se uita atentă cum serveam, cum tăiam, cum duceam bucăţile la gură şi se străduia să mă imite. Stângace, tăia friptura în zeci de bucăţele mici, mânca páine multă, făcea economie la folosirea farfuriilor, apoi, odată masa terminată, se ridica şi strângea repede resturile, ducând totul în odaia de alături.

In căsuţa de popas întâmplător, în acele zile reci de toamnă, departe de patrie, după luni aspre de foc şi marşuri istovitoare, faţă'n faţă cu necunoscutul războiului, Musia răscolea tot dorul căminului.

Dorul pe care fiecare ostaş îl tăinueşte.

Şi nu ştie dacă şi-l va mai împlini cândva.

Gheorghe, ordonanţa mea, nu putea s'o sufere. Şi, cu toate că era de meserie o bucăţică de chelner, uita totdeauna să-i dea tacâmurile cele mai bune sau, când ne aducea ceaiul, s'o servească întâi pe ea.

De sigur nu putea înţelege cum unui ofiţer îi făcea plăcere să trateze o simplă lucrătoare în ,,domnişoară'' şi toţi ghimpii lui de arici se sburleau, de câte ori o vedea.

Mă făceam că nu observ.

— N'am crezut niciodată c'am să stau la masă cu un român. Ni se spunea că, de îndată ce ,,vrăjmaşul'' va ajunge aici, vom fi măcelăriţi. Tata nu voia să asculte. Şi, când mii de locuitori fugeau şi ne îndemnau să facem la fel, el şi-a păstrat toată liniştea. De îndată ce am auzit primele împuşcături pe străzi, ne-am ascuns cu toţii în pivniţi. Apoi, când răpăelele au încetat, unul câte unul am ieşit. In lungul gardurilor se strecuru soldaţi străini. Şi tancuri. Moscova anunţa, la radio, victorii strălucite pe graniţă, unde Prutul era plin de trupurile românilor şi germanilor. Increderea în cuvântul capitalei s'a topit. Dar spuneţi-mi, este adevărat că în atacuri aţi pus înaintea frontului femei şi copii de prin sate? Comandirii roşii repetau că din această pricină, fiindu-le milă să tragă, erau nevoiţi, necontenit, să dea înapoi.

— A văzut cineva, înaintea trupelor care atacau Nicolaevul, împingându-se femei şi copii?

— Nu.

— S'au găsit pe străzi, prin curţi, prin case, locuitori ucişi de trupele care urmăreau pe Roşii?

— Nu.

— Atunci? — Musia râse răspunzându-mi cu strigătul comunist: — Cauza noastră e dreaptă; victoria e cu noi.

M'a întrebat dacă îmi place muzica rusească. Şi a adus un patefon cu un teanc de plăci.

Odaia s'a topit deodată în unduirile fără sfârşit ale stepei de aur, peste care vântul gonea ca un hăuit de noroade. Pământul şi cerul, lanurile fugite într'o parte şi apele largi ale fluviilor, spuneau poveştile unor adâncuri răscolite, în care se îmbinau dragostea şi puterea, rugăciunea şi desnădejdea, viforul şi liniştea.

Din miile de glasuri, răsunând când deschise ca nişte chemări ale păcii şi bucuriei de vieaţă sub seninul boltei, când pierdute ca în depărtări de fugă spre zări fără hotare, se desprindea câteodată, urcând şi coborînd în avânturi înaripate, vocea hotărîtă de bas a unei călăuze, ce păşea înaintea mulţimilor nevăzute care acopereau întinderile, mergând ca nişte valuri, odată cu bătaia vântului.

Apoi glasul, ca într'o luptă cu răsvrătirea mării, era înnecat de ridicarea în cântec a tuturor piepturilor, pentruca din nou să se desprindă singuratic, în tăcerea coborîtă peste tainicul drum.

Dar imaginea era risipită de altă placă, ce horea mângâiată de acul microfonului. In întunerec, sub puzderia de stele despărţite în două de Calea Robilor, în preajma cumpenei înalte a unei fântâni, focul de vreascuri lumina chipurile unor drumeţi cu ochii pierduţi în jocul flăcărilor. O chitară însoţea sfâşierea inimei celor rătăciţi în noapte şi care, cu buzele strânse, de teamă parcă să nu-şi mărturisească jarul din suflete, întovărăşeau, cu voci innăbuşite în piepturi, gândurile ce îmbrăţişau, triste, năzuinţi fierbinţi. Apoi, sub năvală de nestăpânit, piepturile se spărgeau în cântec năprasnic. Umbrele încălecau pe cai de furtună şi, în tropot, mâna cântăreţilor sfâşia negrul nopţii.

Iată însă că, în lumină şi arşiţă, un sat întreg chiuia şi cânta, încercuind dănţuitorii care băteau pământul cu cisme grele, în jurul fetelor ce-şi plimbau braţele în aer alunecând în cercuri, pe vârful ciboţelelor, în timp ce panglici în toate culorile dădeau şi mai multă strălucire cosiţelor blonde, iar fustele largi şi scurte se rotunzeau în aripi desfăcute deasupra glesnelor.

Mai departe, în grădina nemăturisirii inimei, o armonică plângea jalea flăcăului fără nădejde, iar corul fetelor, ascunse după garduri, râdea de stângăcia voinicului lipsit de îndrăsneală.

Cu foşnet încet, peste pământul fără zări, coborau din înălţimi fulgi mari şi deşi de omăt. Intinderile erau tot una cu cerul, iar largul văzduhului unea glia, care nu se mai vedea, de albastrul care nu-şi mai arăta chipul. Intr'un fund ascuns de vale, din muşuroaiele înnecate sub aşternutul gros şi moale al albului, se ridicau, prin hogeaguri, fire de fum. Sub icoane, gătite cu ştergare, coseau, cântând, fete ale căror ochi reţinuseră lumina soarelui în seninul cald al privirilor. Cântau incet, ascultându-şi inimile şi bătăile vântului, în ferestrele mici orbite de troene.

Cântau încet în iarna lungă, până ce ghiocei şi verdele firelor de iarbă, în mirosul de pământ proaspăt al primăverii şi în strălu-

cirea cerului, scotea tineret și bătrânețe, într'o izbucnire de biruință, în stepa ce-și aștepta plugarii.

Și dragostea, necontenit dragostea, cu bucuriile și chinurile ei, urca în îmbrățișări înflorite pe ceardacurile sufletelor și cuprindea, în mrejele ei, pe muncitori și drumeți, pe războinici și rătăcitori banduriști.

Cerul și pământul iubeau.

Pietrele și fruzele iubeau.

Tinerii și bătrânii iubeau.

Balalaici, bandure, chitare, mandoline, armonici și glasuri cântau dragostea.

Dragostea care acoperea întinderile.

Ca o izbândă a vieții.

Furată de farmecul muzicei, gazda mea a început să cânte. Incet, apoi tot mai tare, însoțind poveștile plăcilor, care aduseseră o lume nouă în odăița mea. Voce ușoară și sigură de soprană caldă, suflet pentru anonimatul discurilor.

Işi însoțea cântecul cu un zâmbet, străbătut de înțelesul cuvintelor și al mișcărilor și mă privea drept în ochi. Apoi, din când în când, tăcea și chipul îi lua înfățișarea stăpânită de totdeauna. Inchidea parcă, în ea și cu tristețe, fuga ce-și îngăduise în acea lume a iubirii și revenea în colivia existenții ei. Dar imediat își pleca o tâmplă spre cutia patefonului și, întorcându-și fața spre mine, continua cu același zâmbet, ce nu i l-am cunoscut decât când cânta. Cu ochii închiși pe jumătate, fără să clipească, cu buzele rotunjite în jurul danturii străvezii și albe, cu chipul ușor palid între cozile de aur, cu mâinile aduse sub bărbia mică și ascuțită, părea o floare de câmp deschisă și neștiutoare, chemând cerul necunoscut al unei lumi pe care n'o știa decât inima ei.

Ii priveam mâinile subțirele, pe care nu le ruinaseră anii de muncă. Ii priveam fruntea limpede, ochii albaștri asemeni culorii unor zorele delicate pe care nu le-a veștejit arșița, buzele desenate într'o linie ușor tristă și mă gândeam că pentru prima oară stăteam în prietenească apropiere cu o simplă lucrătoare săracă și străină de ceea ce ea socotea strălucirea vieții căreia aparțineam.

Incetul cu încetul cântecele au început să-i legene umerii, apoi corpul. Și, mai furată de ele, mai îndemnată de mine, s'a ridicat și a prins să joace.

Cu o mână în șold, cu alta ridicată deasupra capului, în pași mărunți a desenat cercuri, pe covorul tocit, a fugit într'o parte, în alta, ferindu-se par'că de brațe nevăzute și, avântată în graba tot mai fierbinte a muzicei, a prins să se învârtească amețitor, râzând și bătând cu palmele un tact vijelios.

In rochița ei albastră cu mărunte flori roșii, părea o șuviță înaltă de flacără neastâmpărată.

Dar placa s'a terminat. Am aplaudat-o din toată inima.

— Nu! Nu! Nu! — a strigat ea. Și a închis patefonul, lovind tare, cu palma, capacul negru. O neînțeleasă tristețe i-a acoperit chipul. Și-a împletit cu mișcări repezi capetele cozilor ce începuseră să se desfacă. Fără să se așeze pe scaun, parcă vorbind singură, a spus: — Nu trebuia să joc. — Mi-am arătat mirarea. Ea a

adăugat: — Nu se cădea să joc. — Am încercat să-i readuc voia bună:

— Dansezi nespus de frumos. E pentru prima oară că văd un dans ucrainian. — Ea mi-a răspuns, ca şi cum n'ar fi auzit cuvintele mele:

— Imi iau rămas bun dela dumneata. Mâine dimineaţă rămân la o cumnată şi apoi, după amează, mă duc cu ea într'un sat la patruzeci kilometri de Nicolaev. Trebuie să-mi văd nişte rude şi să fac cumpărături.

Am întrebat-o cu glas scăzut:

— Pentru multe zile? — Nu ştiu ce i-au spus ochii mei. Când am auzit însă ştirea plecării am simţit că vieaţa ei avea laturi pe care nu le cunoşteam, că ducea în altă parte tot farmecul ce luminase drumul meu pe acele meleaguri străine, că eu nu eram decât o crenguţă pe care ciripise, din întâmplare, popasul sburătoarei. Ea m'a privit lung.

— Mă voi sili să mă întorc repede. Lipsesc trei zile.

— Aşa de mult?

— Dacă pot, mă întorc poimâne. Dar numai dacă pot. Patruzeci de kilometri. Şi drumurile sunt rele.

A trecut în odaia ei. Mi-a lăsat patefonul. Plăcile stăteau împrăştiate pe masă.

Negre.

Mute.

Am privit îndelung locul unde Musia cântase.

Şi ochii ei mă fixau, albaştri.

Am privit locul unde dansase.

Şi ea s'a desprins subţire şi mlădioasă în golul tăcerii.

A doua zi, seara, nu m'am mai grăbit să mă înapoez devreme acasă. Peste Nicolaev şi împrejurimi coborîse o uşoară ceaţă, iar sus, în depărtări albicioase, rotundul lunei se desena stins de lumină. Pe uliţele pustii, ca nişte deşerturi, goneau rare camioane militare împroşcând apa bălţilor. Câte un trecător se furişa pe sub pomii cu frunzele căzute şi amestecate cu noroi.

Fără tragere de inimă, veneam încet, pe potecuţa de piatră a largului trotuar de pământ şi socoteam că-mi voiu umple pustiul serii citind ceva din teancul de cărţi traduse de soviete în limba noastră pentru nevoile Moldovenilor din Republica Moldovenească.

Dar am tresărit. In poarta casei stătea Musia. A făcut câţiva paşi spre mine.

— N'am putut merge. Căruţaşul n'a venit. Drumurile desfundate.

In gândurile mele îmi închipuisem altfel revederea. N'am întâmpinat-o, aşa cum plănuisem, cu fraze pline de urâtul ce trebuia să mă stăpânească în lipsa ei. Dar bucuria că nu putuse pleca striga în graba ce-am pus să intrăm în casă, la lumină, acolo unde socotisem că aveam să-mi petrec seara singur.

— Ai venit mai târziu ca ieri. Credeam că ai plecat în oraş. Dece nu te-ai dus să te plimbi puţin? Puteai întâlni lume. Sunt atâtea fete frumoase.

— Da?

— Sigur. Aici, cu mine.... oricum în oraş e mult mai vesel. — Vorbindu-mi învârtea un nasture dela vestonul meu şi mă privea în ochi, curioasă parcă să citească un răspuns care o muncea.

— In oraş? Eram obosit.

— Atunci, astăseară, repede la culcare.

— Mulţumesc. Mi-a trecut toată oboseala. Sunt nespus de vesel că n'ai putut pleca. Nu nădăjduiam la bucuria de a te vedea astăzi. Mă socoteam norocos dacă te-ai fi întors mâine seară. Ba chiar, dacă vrei să ştii, după graba care ai fi pus-o în revenirea dela ţară, aş fi văzut cât ţineai să fim împreună. — Musia a dat drumul nasturelui.

— Era cât p'aci să-l rup.

— Dar mătăluţă ce căutai în poartă aşa de primăvăratec îmbrăcată. Voiai să răceşti?

— Tocmai atunci ieşisem. Mă gândeam să mă duc la vecina mea Lena. Doar nu-ţi închipui că aşteptam pe cineva.

— Ba, dacă îmi dai voie, am crezut, o clipă, că mă aşteptai pe mine. — Ea mă ameninţă cu degetul. Eu mă grăbii să adaug: — Glumesc. — Şi ea a răspuns cu aer neîncrezător:

— Ştiu.

In seara aceea Musia m'a întrebat multe despre viaţa din ţara noastră. Lămuririle mele i se păreau poveşti despre o lume depărtată şi fericită. Am întrebat-o şi eu cam ce ar voi, ca să se poată socoti mulţumită. Ea mi-a răspuns:

— Să am ce mânca, să am ce îmbrăca şi, în plus, să am un.... ceas de mână. — Apoi repede: — Ceasul e o dorinţă foarte veche şi greu de împlinit, dar masa şi o rochie două poate că le voiu avea cândva, în această Ucraină, dacă se termină războiul. Astăzi nu se mai găsesc alimente decât la ţară. Şi, de acolo, nu se pot căpăta decât pe lucruri. Mâncăm cartofi cu pâine şi tăiem, când găsim, câte o pasăre. Fireşte nu e ca în 1933, când ne băteam pentru o foaie de varză. Dar e greu. Eu una, ca şi acum atâţia ani, am descoperit mijlocul să înlocuesc mâncarea. Cânt. Imi aduc aminte şi atunci cântam toată ziua. Să încerci şi dumneata când ţi-o fi foame. Astăzi sunt o doamnă. Lena m'a întrebat: — Cum se face Musia că te-ai mai îngrăşat? — I-am răspuns fudulă: — Nu mai mănânc numai odată pe zi. Seara sunt invitată la masa ofiţerului care stă la mine.

Lămuririle Musiei m'au durut. Desvăluirea sărăciei şi mărturisirea unor dorinţi atât de îndreptăţite mi-au impus o hotărîre, pentru care de abia aşteptam ziua următoare, ca să pot trece la fapte.

Am înduplecat-o greu să ascultăm câteva plăci de patefon. După ce a lăsat să se învârtească două trei discuri a trecut la cea mai modernă muzică de dans.

— Cum, în Rusia se cântau aceste bucăţi?

— De sigur — mi-a răspuns ea, mirată de întrebarea mea — dar nu numai că se cântau, se şi dansau. Ai noştri ţineau mult la dans şi la cântece vesele ori războinice. Muzica tristă, pe cât

se putea, se înlătura. Cine asculta posturile noastre de radio pe drept cuvânt putea crede că aici era raiul pe pământ.

Mi-a vorbit mult de serile cu dans la cluburile sovietice și de obiceiurile dănțuitorilor, străini de regulile politeței și dușmani ai timidității. Intr'un târziu m'a întrebat dacă dansez. I-am răspuns că da, dar n'am înțeles dorința ei. A fost nevoită deci să se „poarte ucrainește". Și să mă invite ea.

Cu ochii fixați într'o parte, atentă la pași, s'a lăsat condusă în mișcările încete ale unui tango. Părea după primele lecții de dans. Nu prin lipsa de mlădiere a corpului ei suplu ci prin încordarea ce punea să nu greșească vreo mișcare.

Când s'a terminat placa s'a grăbit să pună alta și pe urmă alta și așa mai departe. Din ce în ce mai caldă, mai liberă, mai veselă se lăsa în voia dansului, pentru ca de îndată ce plăcile se încheiau să reia, în pauza fără muzică, un aer sever ca și cum întrupa în ea două Musii deosebite. Mă întreba numai câteodată, glumeață:

— Ai obosit? Stai — și îmi arăta un scaun, dar imediat dădea drumul altei plăci și venea cu brațele întinse spre mine.

Dansul ne-a umplut orele serilor următoare. Mărturisesc, nicicodată în acele zile nu m'am gândit că, pentru prima oară în viața mea, dansam cu o lucrătoare și dimpotrivă camaraderia noastră, bogată în descoperirile pe cari le făceam unul în sufletul și în viața celuilalt, ne apropia tot mai mult, cu darul pe care îl are o carte atrăgătoare de a te ține legat, pagină după pagină, de firul conținutului.

Câteva seri mai târziu, am revenit acasă grăbit ca niciodată. O bună verișoară din București — căreia îi scrisesem prin avionul curier chiar a doua zi după ce Musia îmi rezumase că fericirea pentru ea s'ar reduce la masă, haine și un ceas — îmi împlinise rugămintea. Nu știam încă ce-mi trimisese.

Nu putusem deschide pachetul adus dela aeroport, în fața ofițerilor. Băieții nu m'ar fi înțeles, cum nu mă prea înțelesese nici frumoasa mea verișoară. Bilețelul, pe care l-am citit în fugă era dovadă:

— Ștrengarule, îți jur că te cred. Nu trebuia să-mi dai atâtea lămuriri. Mă bucur că are statura mea. Mi-a părut rău însă că nu am avut decât prea puțin răgaz, pentru târgueli. Am adăugat listei tale și alte câteva nimicuri, după gustul meu. Căci văd că nu te pricepi să îmbraci o femeie. Nesuferitule. Pa, pa, și păstrându-ți secretul, îmi promit o urecheală la înapoiere, adorabile verișor.

Am găsit pe Musia în odăița cu geamlâc, în brațe cu o chitară. Am făcut ochii mari.

— Cântă! Cântă! Chitara e instrumentul meu cel mai drag. — Nu s'a lăsat rugată. Vocea ei clară și sunetul coardelor, sub atingerea degetelor, făceau una.

M'am așezat lângă ea. Am pus între noi pachetul. Și am început să-i desfac sfoara ce-l lega strâns. Au apărut o mulțime de cutii, la rându-le legate așa cum ieșiseră din magazine. Musia cânta fără să privească la ceea ce făceam. Am scos cu băgare de

seamă, dintr'o cutie, un ceas mic legat cu brățară și ridicând brațul fetei, i l-am prins deasupra încheeturii mâinii. Ea a exclamat:

— Ceas! Ceas! De unde e? Al cui e? — Nu mi-am putut stăpâni râsul.

— Iți place?

— Vai! N'am văzut așa ceva. E adevărat? Merge? — I s'au umplut ochii de lacrimi.

— Sigur că e adevărat. Sigur că merge. Mi-a sosit acum din București. — Musia a sărit în picioare. S'a învârtit prin odae privind ceasul de aproape, de departe, ducându-l la ureche. Apoi, rugătoare :

— Imi dai voie să mă duc să-l arăt? Dă-mi, te rog, voie. Nu-l stric. Mă întorc într'o fugă.

— Dar e al dumitale. E o bucățică din dorința pe care mi-ai mărturisit-o deunăzi. Fă-mi plăcerea să fiu mai fericit ca dumneata, văzându-te atât de bucuroasă. — Ea m'a privit nedumirită.

— Nu înțeleg. — Dar treptat ce o lămuream chipul i se umbrea. O lumină se stingea și în jur parcă se strecura întunerecul de afară.

— E un mic dar din parte-mi. Păstrează-l și adu-ți aminte de ofițerul român pe care l-ai găzduit așa de frumos. — Ea mă privea tot mai tristă. S'a lăsat pe canapea lângă mine. Incet, și-a întors ochii spre ceas. L-a mângâiat temătoare. Chitara stătea uitată pe scaun. Apoi, cu mișcări încete, fără să spună un cuvânt, a desfăcut brățara și a așezat încet ceasul alături de chitară.

Ca să rup tăcerea am spus, ascunzându-mi surprinderea: — Aici e, cred ceea ce ți-ai dorit. Să desfacem pachetele?

— Da — i-am auzit glasul stins.

A apărut o rochiță de culoarea ochilor ei albaștri. Și-a rotunzit gura într'o exclamație stăpânită. Apoi și-a trecut degetele peste cutele mătăsii, peste dantela gulerașului, cu teama cu care ar fi mângâiat un pui de panteră pe care îl vedea pentru prima oară.

Dintr'o altă cutie am ridicat o rochie de postav cărămiziu, încheiată cu nasturi mari negri. Și cum ea tăcea am șoptit:

— Cred că ține cald în lunile de iarnă. — Ea mi-a răspuns:

— E așa de frumoasă! — Și iar a mângâiat-o ca pe întâia.

Am desfăcut două cutii cu pantofi. O pereche de stradă, alta de casă. Musia le-a făcut loc pe canapea și și-a tras mâinile la spate, fixând însă asupra lor aceiași privire pe care i-o reținusem când a văzut prima masă pe care mi-o adusese ordonanța. Dar muțenia ei a fost ruptă de exclamații când a zărit apărând lenjuri fin brodate, ciorapi transparenți ca o țesătură de sticlă și, apoi, acele brățări colorate cu care unor femei le place să-și dovedească strălucirea brațelor.

Musia avea ochii umezi și respirația grăbită. Ii ocoleam privirea. Și mă simțeam încurcat. Cu totul altfel mă așteptam să primească atențiunea mea. Deodată a început să vorbească repede silindu-se să-și ia aerul voios de totdeauna, dar neizbutind să-și gonească paloarea ce-i acoperea obrajii.

— La noi ceasurile de mână erau socotite adevărate minuni. Cine avea norocul să aibă unul îl purta așa ca să fie văzut de toată

lumea. In tramvai nu se așeza pe bancă ci, stând în picioare, se ținea cu mâna la care purta ceasul de cureaua de sprijin prinsă în tavan. Pe drum, dacă era însoțită, păstra locul din stânga, astfel ca însoțitorul să nu-i acopere brațul cu ceas. Și, acolo unde era lume mai multă, se făcea că voia să știe ora. Cea mai mare bucurie pe care i-o făceai era s'o întrebi cât era ceasul. Fetele, când se fotografiau, cumpărau ceasuri de hârtie, foarte asemănătoare cu cele adevărate, și pozând cu bărbia sprijinită în degete, țineau să apară limpede această mică podoabă atât de dorită. Intre prietenele mele numai una are ceas adevărat. Ce e drept nu merge. A înghețat la ora 7. Dacă o întreabă cineva de oră ea răspunde: — Cu plăcere. — Apoi, cu un aer trist: — Vai! a stat! Uitați-vă și dumneavoastră. Am uitat să-l învârtesc. — Nouă însă ne spune: — Sunt neschimbătoare ca și ceasul meu. Rămân statornică, tocmai ca și el.

Musia își însoțea cuvintele cu gesturi pline, care imitau fericitele purtătoare de ceasuri. Se ferea însă de privirea mea, care îi căuta ochii. Am întrebat-o, într'un târziu.

— Nu-ți plac lucrurile care au sosit pentru tine din București?

— Sunt așa de frumoase! — Dar glasul ei, scăzut deodată, era plin de un regret pe care nu-l înțelegeam. — Femeile voastre trebue să fie fericite că pot purta astfel de minuni. Noi, aici, cum vezi, nu suntem alintate. Iar eu, eu.... sunt dintre cei de jos. N'am cunoscut decât sărăcia. Și n'am visat rochii de mătase.

— Musia, trec dincolo, gătește-te. Ai să vezi ce bine o să-ți șadă. — Și pentrucă întârzia: — Te rog eu. Te rog stăruitor. — Și-a plecat ochii. Nu s'a mișcat însă. — Hai Musia. Ce vezi rău în asta?

— Nu înțelegi?

— Crede-mă, nu.

— Nu pot să primesc darurile. Iți sunt recunoscătoare și n'am să uit niciodată, dar nu pot. Nu pot. Nu. Strânge-le la loc. Mă duc să fierb apa de ceai. E adevărat, ți-am spus că aș dori așa ceva și că m'aș simți fericită să le am dar nu în acest chip.

— Crede-mă, îți mărturisesc încă odată, te înțeleg greu. Mai bine zis nu te înțeleg. — Ea s'a îndreptat încet și întorcându-se spre mine mi-a spus rar:

— Nu pot să le primesc. — Apoi, după o lungă tăcere în care buzele îi tremurau, căutând parcă un cuvânt: — Sunt măritată. — Privirea ei căuta în ochii mei, în figura mea, efectul ultimelor două cuvinte.

Auzeam pentru prima oară acest lucru. Nu-mi vorbise nicicodată de soț. La rându-mi n'o întrebasem nici cel puțin câți ani avea. Prietenia noastră, de ostaș drumeț și gazdă primitoare, se legase tot mai caldă fără acele gânduri care urmăresc adesea, prea subliniate, pe cei care poposesc în cantonamentele de războiu.

Nu știu cum a luat tăcerea mea. Poate că mi-a citit în ochi o umbră de tristețe. Orice bărbat sufere, chiar când n'are o pricină îndreptățită, aflând de prezența unui alt bărbat în sufletul unei femei. Poate că în ochii mei rămăsese părerea de rău că fusesem înțeles greșit, bănuindu-se că, în spatele darului, se ascundea așteptarea la răsplata pe care o voesc bărbații dela femei. Poate că în ochii mei se îmbinau amândouă aceste regrete.

Musia a continuat cu voce scăzută:

— M'am măritat acum cinci ani. Aveam șaptesprezece ani. Soțul meu a plecat cu armata. N'am dela el nicio veste. — Avea aerul că-și cerea iertare pentru ceea ce făcuse. Și că voia să se apere, împotriva învinuirii ce-și aducea că mă lăsase să cred că era necăsătorită.

— Ți-e dor de el? — am întrebat-o blajin.

— Sigur.

— L-ai iubit?

— M'am măritat temându-mă că rămâneam fată bătrână. Toate prietenele mele se măritau de timpuriu.

— Dar de ce nu mi-ai vorbit niciodată de el?

— Știu eu? Nu m'ai întrebat. Sau poate pentrucă n'aveam ce spune. El nu dansa. Nu cânta. Nu mă bătea. Nu se îmbăta. Muncea la șantierul naval. Era lucrător de noapte. Ziua venea acasă și dormea. Eu ziua eram plecată la slujbă.

Vorbindu-mi, Musia luase chitara în brațe și-și însoțea cuvintele cu acorduri largi pe care, din când în când, le înnăbușea acoperind strunele cu palma stângă.

— Și soțul tău s'ar supăra dacă, întorcându-se, ar vedea aceste lucruri de care i-ai spune că ți le-a dăruit un ofițer român? Un ofițer care a avut cele mai curate gânduri și cea mai curată purtare? Tu știi doară că așa a fost.

— Nu cred că s'ar supăra.

— Atunci?

— Nu e vorba de el. Poate că el nu se va mai întoarce niciodată. E vorba de mine. — Și privindu-mă drept în ochi, cu o privire mustrătoare: — De ce te porți așa de mângâios? Eu sunt o biată femeie. Nimeni nu m'a băgat în seamă. Nimeni n'a stat așa de mult de vorbă cu mine. Vii din altă lume. Ce cauți în sufletul unei creaturi proaste, cum sunt eu? N'aș putea fi decât o servitoare în casa ta. Și poate nici asta n'aș putea fi. Or, te porți cu mine ca și cum ți-aș fi egală. Iți imparți cu mine orele libere. Masa. Vrei să mă gătești ca pe o doamnă dela voi. Nu-mi ceri nimic în schimb.

— Musia.

— Te ascult.

— Mâine mă mut.

— Cum?

— Da. Imi pare nespus de rău. Mâine mă mut. A fost așa de frumos timpul petrecut aici. — Ea și-a așezat o mână pe mâna mea.

— Nu, nu trebue. Să nu faci asta. — Și și-a continuat răspunsul cu un nu mut, clătinat din cap. — Mă duc dincolo. Iți voi face plăcerea să mă gătesc. Ai să vezi ce urâtă e o fată dela noi în haine cum n'a văzut încă Ucraina.

Peste un sfert de oră apărea în cadrul ușei o Musie fermecătoare în stângăcia ei, cu obrajii îmbujorați, neîndrăsnind să miște și gonindu-și privirea dela mine la rochița albastră care dădea întregului ei corp o linie suplă și naturală.

— Vrei să știi cât e ceasul? — m'a întrebat ea. Dar, încercând să glumească, nu-și putea stăpâni lacrimile ce-i jucau pe gene.

De ce n'am cuprins-o, atunci, în brațe?

De ce nu i-am spus, atunci, cât era de copilă?

De ce măcar, n'am luat-o atunci, de mână să-i lămuresc, încet, ceea ce nu era lămurit nici în sufletul meu?

De ce?

De ce? Pentrucă, atunci, inima omenească n'ar fi inimă.

Pentrucă, atunci, n'ar fi făcută să sufere.

Nu pentru asta ne-a fost dată?

Când m'am înapoiat a doua zi seara, ca de obicei acasă, n'am mai găsit-o. Pe masa din mijlocul odăii mele, lângă patefon, pe o foae de hârtie, scrisă cu creionul, am citit de o mie de ori:

„Bunul meu prieten, e prea frumos ca să mai pot rămâne. N'am să uit niciodată. Plec din Nicolaev, la niște rude. Nu știe și nu trebue să știe nimeni unde. Lena va avea grijă de casă și de dumneata. Nu fii supărat. Nu fug de alții, ci de mine. Am făcut un pachet cu câteva plăci de patefon. Sunt bucățile care îți plăceau mai mult. Când vei fi în țara ta să le asculți, din când în când. Și să-ți aduci aminte de serile noastre. Dumnezeu să te aibă în pază și fii fericit. Musia".

Așa a fost și așa am păstrat în amintire pe Maria Savelevna Cotenco din Nicolaev, Șestaia Slobodskaia Nr. 111.

Iată, băieți, — încheie căpitanul Radu Neculcea — povestea plăcilor de patefon pe care le-ați ascultat.

Octav Vorobchievici

D O I N Ă

Memoriei poetului **George Vaida**
căzut pe front

Inima încet se strânge
In luceafăru-i de sânge,
Peste visurile sparte
Ca un pal inel de moarte.

Despletitu-ţi-ai, vioară,
Doina ta cea mai amară
Peste cea din urmă rană
De voinic şi de catană.

Cântecul ce da în floare
Sângeră acum şi doare
Steaua arde şi dogoare
Peste cea din urmă zare.
Numai tu, cercel de lună,
Mi-i mai spune „noapte bună"
Cerul cu-a lui umbră dulce
Când veni-va să mă culce,
Când senin îşi va petrece
Peste nalba frunţii, rece,
Somnul, fulgerele drepte,
Fără să mă mai deştepte.

Vântule cu frunze-o mie,
Fă-te-aripă de stea, vie,
Fă-te sbor peste câmpie,
Zorii frunţii mi-i adie
Ca pe-un stol de foi mărunte,
Inspre ţară, peste munte,
Inspre casă, peste ceaţă,
Dinspre moarte înspre viaţă.
Du-mi în legănat uşure
Cântecul peste pădure,
Visul sus, înspre isvoare,
Dorul jos, peste ogoare.

Treci ca un sărut de stele
Peste ochii dragii mele,
Ca o arșiță târît
Peste cei ce m'au urît,
Iar la cei ce le-am fost drag
Du-le dulci miresme'n prag,
Poartă umbră de alun
Peste gândul lor cel bun
Și răcoare grea de lună
Peste inima lor bună....
Fă-te, apoi, lin, ușor,
Ca un asfințit de dor,
Trece-i tatii peste zile,
Temerile minte-i-le,
Nopțile adoarme-i-le.
De-i vezi fruntea numai cută
Pleacă-te și i-o sărută,
Vorba-i rară, de-alăută,
Soarbe-o, adu-mi-o băută,
Să-mi doinească legănată,
Peste moartea'nsingurată...
Pe măicuța să mi-o cați
Sub icoane de'mpărați
Unde ochii-i sfinți și buni
Cresc în cearcăne minuni:
Peste-obrajii plânși să-i treci
Aripele tale reci,
Crini de soare să-i aduci
Să-i stingi negrele năluci,
Lacrimile să-i usuci.
Mângâie-mi-o, ceas de seară,
Vestea grea când o s'o doară,
Oglindiți-i nalte stele,
Frumusețea morții mele,
Iar voi, zorilor de zi,
Tot veghind de-o veți găsi,
Spargeți negura să-și vadă
Peste zarea de zăpadă
Fiul, dincolo'n baladă.
Spuneți-i cât de ușoară
Și de sfântă îmi coboară
Umbra, noaptea, printre brazi
Peste frunți de camarazi,
Printre liniști mari de văi,
Lângă vise de flăcăi,
Printre candeli mici de floare,
Peste inimi frățioare,
Ca o binecuvântare.

Și mai spune-i, ziuă, spune
Tatii drag, măicuții bune,

Că din vetre vii, străbune,
Albe freamăte'or să sune,
Spade noi au să s'adune
Să s'aprindă'n zări, nebune,
Moartea mea să o răzbune.

I M N

Vouă,
Celor ce împingeţi cerul şi lumina
Dincolo, în veştedul besnei tărâm,
Peste întinderile oarbelor stepe,
Trecând, cu torţele inimii aprinse,
Munţi de foc, zări de lavă, —
Vouă,
Cavalerii ultimului Apocalips,
Slavă, Slavă, Slavă!

Vouă,
Celor ajutaţi de puteri nevăzute
Să treceţi păduri de aramă,
Păduri de argint, păduri de aur,
Să prăvăliţi cu spade de Arhangheli
Capetele vânătului balaur
In ţărâna stearpă şi bolnavă, —
Vouă,
Feţi-Frumoşi ai minunii,
Slavă, Slavă, Slavă!

Numai vouă,
Celor ce aprindeţi, în veac,
Freamătul orelor albe ale luptei,
Furtuna orelor roşii ale sângelui,
Trăsnetul orelor negre ale morţii,
Intr'o simfonie hieratică, gravă, —
Numai vouă,
Aleşii unor mari răstigniri
Şi-ai singurei Inalte Invieri,
Slavă, Slavă, Slavă!

Aurel Chirescu

C Â N T E C U L L U T U L U I

Nu ştiu, Doamne, cine m'a făcut
Din atâtea neguri, nestatornicie:
Port în sânge picături de lut
Peste picături de veşnicie.

Când mi-i vorba goală şi barbară
Şi cu toţi din jur m'asemuesc,
Când mi-i limpede ca o vioară
Peste care apele doinesc.

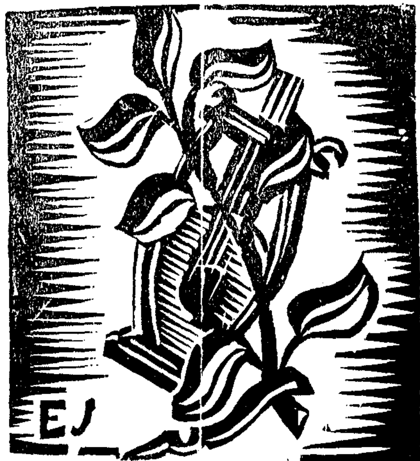
Noaptea dorm ca lemnul şi nerozii,
Iar când luna toată aţipeşte,
Plec la vânătoare cu zăvozii,
Şuerând cu vântul haiduceşte.

Două ape parcă nu mă lasă:
Una limpede precum e luna,
Alta neagră, leneşă, mâloasă —
Nu le ştiu limanul la nici una.

Urc în gânduri dimineaţa pură
Pentru visul care mă frământă,
Strâng din soare cuminicătură,
Diavolul din mine însă cântă.

Nu ştiu, Doamne, cine m'a făcut
Din atâtea neguri, nestatornicie:
Port în sânge picături de lut
Peste picături de veşnicie.

Radu Pătrăşcanu

PE APA MOLDOVEI LA VALE

Printre genele munţilor valea coboară ţinându-se laolaltă până dincolo de Pojorîta, la Muncelul Străjii. Pe urmă, pe nesimţite, se lărgeşte între colinele muntoase Deia şi Radul în stânga, Măgura, Runcul şi Bodea în dreapta până ce, trecând pe Podul Bucătarului, valea devine foarte încăpătoare.

Două alinieri de sălcii ascund undele şuşuitoare ale Moldovei, tăind de-alungul valea îngustă. Apa alunecă harnică, rostogolind bolovanii smulşi din munte, chicotind pela cotituri şi încercând să spele petele de sânge depe săgeţile păstrăvilor.

Din dreapta, despărţind o culme de alta, îi vine în ajutor pârâul Mesteacănului, capriciosul pârâu Valea Seacă, cu albia plină numai în timpul ploilor, şi dincolo de Bodea se învălueşte Izvorul Alb.

Izvorul Alb are o şuviţă subterană, ce face un puternic sgomot amplificat de pereţii stâncoşi din cari unele colţuri ies afară dând un aspect fantastic. Fantezia poporului a numit acest loc „Moara Dracului", şi fel de fel de legende explică huruitura ce se aude. Astfel se zice că nişte oameni trecând odată prin apropiere au auzit un glas subpământean care striga „Niţă şi Oniţa duc *pchiatră* la deal". Pasă-mi-te aceştia au fost cumetri şi căsătorindu-se între ei, au fost blestemaţi să-şi ispăşească vina cărând bolovani uriaşi la Moara Dracului.

Dinspre miazănoapte vin să sporească apele Moldovei, pâraiele Corlaţan şi Deia cari, câteodată, după ploi abundente, se umflă puternic, iar şuvoaiele lor furioase rup malurile şi sfarmă punţile subţiri peste care plutise vara gingăşia tinereţii şi a iubirii...

Nu rareori năvălesc în vre-o gospodărie şi o împing la vale spre marea şi cumplita spaimă şi pagubă a localnicilor.

Aceste ape mici trăesc par'că mai mult spre a sluji la rostogolitul butucilor din munte şi sunt fire ce leagă mai trainic, prin coborîrea lor de sub cei 1653 m. ai Rarăului, lanţul carpatic de cel subcarpatic.

La câţiva paşi mai încolo cată tovărăşie cu apa, şarpele drumului ce coboară din Vatra Dornei şi te duce spre Vama şi Gura-Humorului, de unde părăseşte malul Moldovei, până hăt departe la ţară în Suceava, unde demult stătea în scaun frumuseţea Domniţei şi dreptatea Voevodului.

Câte bucurii şi năduşuri n'au mers cu apa aceasta şi câte sbuciumări n'au fost prinse în acelaş chenar cu cer sprhjinit pe umerii munţilor, cu sălcii împletindu-şi litaniile în şuşotelile Moldovei grăbită către albia mai largă a Siretului!

Te uiţi la apa ce te îmbie să-i numeri pietricelele din fund, la sălciile ce se oglindesc în argintul ei, sau se ştrengăresc cu vântul, la pavăza munţilor domoli cu căciulele de brad înfundate până peste urechi şi deasupra la potopul, la marea de nori încondeiată într'o poză de abecedar, pe rotunzimele cărora aştepţi par'că să apară Dumnezeul copilăriei tale, binecuvântând oamenii şi revărsând bunătate pe pământ.

De sus depe munţi dimineaţa, când soarele se ruşinează încă să apară în toată goliciunea, întreaga vale apare acoperită de nouri mari, spumoşi, din care ies numai capetele colţuroase ale stâncilor. Te crezi atunci la un ţărm de mare şi beat de frumuseţea peisagiului te-ai arunca în valurile dela picioarele tale.

Singur, între cerul cutreerat de nori întunecaţi şi între stânca ce-a răsărit din noianul de valuri ca spre a-ţi servi de piedestal, trăeşti vremea din începutul veacurilor când omul putea fi mândru şi puternic, liber şi senin.

Abia când soarele s'a ridicat de-o suliţă şi prind a se mişca jos în vale vieţuitoarele bipede şi patrupede, dispare vraja şi te simţi mic, slab şi asvârlit într'o lume de târâtoare.

Aproape, până spre vârful munţilor se ridică micile căsuţe ţărăneşti, agăţate pe-o parte şi alta a potecilor întortochiate. Albe şi acoperite cu draniţa înnegrită de vremuri, par nişte jucării. Iată! Pe Măgură, câţiva gospodari strâng fânul. L-au pus mai dinnainte în porşori. După ce s'a uscat, l-au clădit în clăi. Acum îl cară acasă. O muncă ce se repetă, poate, de mii de ani pe aceste meleaguri.

Ceva mai jos, vile cochete, în stil neromânesc, proprietăţile străinilor, apoi oraşul propriu zis, alcătuit din prăvăliile negustorilor străini, printre care clădirile mari, greoaie ale instituţiilor par nişte piroane enorme ce se profilează pe un perete proaspăt văruit.

O mângâiere pentru ochi sunt sveltele turle ale celor patru biserici, dintre cari trei sunt ortodoxe. In special biserica „Adormirea Maicii Domnului", aşezată lângă prefectură, cu acoperişul în care se împletesc culorile ţiglelor formând motive naţionale. Este luată după biserica Mirăuţilor din Suceava şi constitue una din frumuseţile Câmpulungului.

Pe malul stâng al Moldovei se întinde culmea însorită a Deii cu cele trei vârfuri: Trei Movile, Cucoşul şi Tomnaticul. De aici vezi ca 'n palmă tot Ocolul Câmpulungului. In vechime toţi munţii din stânga Moldovei se chemau „Faţa Câmpulungului", pentrucă nicăeri ca aici nu poţi să cuprinzi cu ochiul întregul ocol câmpulungean.

Cine i-a spus *Câmpulung* bine i-a spus, căci nu e altceva.

Dela Muncelul Pojorâtei și până la Podul Bucătarului, adică vre-o 8 Km. totul ia forma văii. Drumul din care ies ici colo ramuri ca niște brandenburguri pe pieptul Câmpulungului, lanțul de case de lemn depe margine, vilele amintite adineaori și chiar pădurile negre depe margine se înșirue ca niște ațe, pe o parte și pe alta a Moldovei. O poartă în sus prin Dorna către Ardeal, o poartă în jos către Suceava, spre „țară" cum zic muntenii ținutului câmpos.

Adăpostită între două șiruri muntoase, ferită de vântoase și de ochi dușmani, această vale pare făcută anume pentru așezare omenească. Și Dumnezeu a fost darnic cu ea. A așezat aici munți ce te îmbie la urcat, ape de cristal și păduri pentru odihnă și legendă.

Cicerone Mucenic

MIHAI EMINESCU: O MAMĂ, DULCE MAMĂ

O MUTTER, SÜSSE MUTTER

O Mutter, süsse Mutter, du rufst aus grauer Zeit
Mich durch das Laub der Blätter zur ewgen Herrlichkeit.
Hoch über deinem Grabe die Weiden rauschend stehn,
Es will durch ihre Äste wie Trauerlieder wehn,
Es flüstert durch die Zweige, als wärs dein liebes Wort,
Und hört nicht auf zu flüstern, und du schläfst fort und fort.

Und sterb ich einmal, Liebste, wein nicht an meinem Grab,
Brich von der heilgen Linde ein kleines Zweiglein ab,
Zu meinen Häupten pflanze das Reis als stille Zier,
Benetz es dort mit Tränen als Abschiedsgruss von dir,
Dann wird es einst umschatten der Ruhe letzten Ort
Und immer weiter wachsen, ich aber schlafe fort und fort.

Doch sterben wir zusammen, wenn unser Auge bricht,
Bestatte man uns beide im dunklen Friedhof nicht,
Will an des Stromes Ufer, im engen Totenschrein,
In deiner trauten Nähe, mit dir begraben sein,
Dann ruhst an meinem Herzen du wohl als treuer Hort
Und rauschen auch die Wasser, wir schlafen fort und fort.

Trad. de **Viktor Orendi-Hommenau**

MIHAI EMINESCU: LACUL

IL LAGO

Il silvestre, azzurro lago,
Tutto gialli nenufàr,
Trasalendo in cerchi bianchi
Fa una barca dondolar.

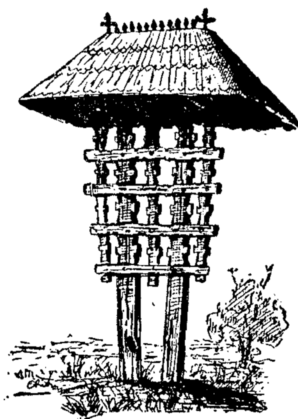
Ed io vo lungo le sponde;
Par ch'ascolti, par ch'aspetti
Che Lei spunti tra le canne
E sul petto mio si getti,

E saltiamo entro la cimba
Dal fruscìo cullati pian
E mi sfugga via la barra,
Sfugga il remo dalle man,

E vaghiam, presi da incanto,
Al chiaror di blanda luna:
Lene il vento tra le canne
Frusci e sciacqui l'onda bruna!

Ma non viene!... Solo, invano
Sto a soffrire e a sospirar
Sulla riva al lago azzurro
Tutto gialli nenufàr.

Trad. de **Raffaele Amici**

W. v. GOETHE: EGMONT

DRAMĂ IN CINCI ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

PERSOANELE

Margareta de Parma, fiica lui Carol al V-lea, Regenta Țărilor de Jos.

Contele Egmont, prinț von Gaure.
Wilhelm de Orania.
Ducele de Alba.
Ferdinand, fiul său nelegitim.
Machiavell, în serviciul Regentei.
Richard, secretarul particular al lui Egmont.
Silva, **Gomez** — sub comanda Ducelui de Alba.
Klärchen, iubita lui Egmont.
Mama ei.
Brackenburg, fiul unui burghez.
Soest, marchitan
Jetter, croitor
Un dulgher, **Un săpunar** — cetățeni din Bruxel.
Buyck, ostaș al lui Egmont.
Ruysum, invalid, surd.
Vansen, scrib.

Popor, suită, gardă, etc.

Scena se petrece la Bruxel.

ACTUL I.

La întrecerile de arbaletă.

Soldați și **cetățeni** cu arbalete.

Jetter, cetățean din Bruxel, croitor, iese din rând și-și încordează arbaleta. **Soest**, tot cetățean din Bruxel, marchitan.

Soest: Hai, trage ce mai ai, — să isprăvim! Inainte tot nu-mi iei. Trei pe rând în negru n'ai atins tu de când ești. Pe anul ăsta eu sunt întâiul.

Jetter: Intâiul și Regele. Cine ți-ar lua-o în nume de rău? Deasta la socoteală ai să și plătești dublu. Indemânarea se cade să te coste ceva.

Buyck, holandez, ostaș al lui Egmont.

Buyck: Jetter, rândul ăsta mi-l treci mie: Câștig, împărțim câștigul și cinstea o fac eu; De când sunt prin părțile 'astea tot voi m'ați cinstit. Vă sunt și eu îndatorat. Dau greș, — rămâne pe-a voastră.
Soest: De, nu-mi prea vine. Parcă văd că rămân păgubaș. Dar fie, Buyck, trage!
Buyck (Trăgând): Și-acum, băete, țin'te bine: una, două, trei, patru!
Soest: Patru lovituri în negru! — Fie!
Toți: Ura! Trăiască Regele! Ura! De trei ori ura!
Buyck: Mulțumesc, Domnilor! Mi-era deajuns și numai să fiu întâiul. Mulțumesc de cinste!
Jetter: Cinstea singur ți-ai câștigat-o.

Ruysum, cetățean din Frise, invalid și surd.

Ruysum: Ce să vă spun!
Soest: Spune, moșule!
Ruysum: Ce să vă spun! Ochește ca și stăpân'său. Ca Egmont ochește.
Buyck: Pe lângă el rămân nimica toată. Cu pușca să-l vedeți trăgând: n'are pereche 'n lume. Și nu să zici că doar la noroc ori când e 'n toane bune. Nu! Destul s'o pună la ochi — și drept în țintă nemerește. Eu dela dânsul am învățat. Dar și mare nătâng ar fi unul care-o sluji la el și nu s'o alege cu nimic. — Dar să nu uităm vorba: Un rege își cinstește oamenii. In socoteala Regelui, adu vin încoace!
Jetter: E o 'nțelegere între noi ca fiecare —
Buyck: Eu sunt strein și rege — nu țiu seama de legile și datinele voastre.
Jetter: Ești mai grozav și decât Spaniolul. Ala tot ni le-a lăsat până acum.
Ruysum: Aud?
Soest (Tare): Vrea să facă **el** cinste, — nu să punem noi câte o parte și el, ca rege, două.
Ruysum: Pentru odată, treacă! E tot ca stăpân'său, larg. Nu se uită, — trece dela el unde gândește el că e bine.

(Băiatul aduce vin).

Toți: Trăiască Majestatea Sa!
Jetter (Către Buyck): Bine înțeles Majestatea Voastră!
Buyck: Foarte mulțumesc, dacă e așa!
Soest: Cred și eu: în sănătatea Majestății spaniole, Neerlandezul nu 'nchină bucuros!

Ruysum: De cine e vorba?

Soest (Tare): De Filip al II-lea, Regele Spaniei.

Ruysum: Prea măritul nostru Rege și Stăpân. Dumnezeu să-l țină!

Soest: Tată-său, Carol Quintul nu ți-erea mai drag?

Ruysum: Hei, ba el, Dumnezeu să-l odihnească, știu că era Domn! Pământu 'ntreg îl avea în mână — dar nu s'ar fi ținut mare de nimeni. De 'ntâlnea pe care-va din noi, da bună ziua ca între vecini, iar de-l vedea că e sfios, așa știa cum să-l ia! — Da, cum vă spun. — Când ieșea, ori pe jos, ori călare, doar doi-trei dacă-l însoțeau. De-asta l-am și plâns cu toții când i-a trecut lui fiu-său domnia. — Da, — cum vă spuneam. — Ăstălalt e mai altfel, mai țanțoș.

Jetter: Cât a fost pe-aci tot cu pompă și cu alai regesc se arăta. E fire închisă, zice.

Soest: Nu face de noi Neerlandezii. Nouă ne trebue prinți omenoși și deschiși ca și noi; să trăiască și ei, și noi, în voe. Nu să ne gâtue și nesocotească, oricât am fi noi de blândoci.

Jetter: Ar fi el Regele bun cum ar fi dac'ar avea sfetnici mai cu judecată.

Soest: Nu e asta! Nu-i înțelege pe Neerlandezi. Nevoile mulțimii îl lasă rece. Nu ne iubește. Noi cum l-am iubi? Pe Contele Egmont dece-l ridică toți în slavă? Dece l-am duce pe mâini? Pentru că-l vezi că ține cu noi, — pentru că-i citești din ochi cugetul larg și firea deschisă; — pentru că n'ar avea nimic să nu împartă cu nevoiașii, ba și cu cine are. Trăiască Contele Egmont! Buyck, tu se cade să închini întâi! In sănătatea stăpânului Tău!

Buyck: Din tot sufletul: Trăiască Egmont!

Ruysum: Invingătorul dela St. Quintin!

Buyck: Eroul dela Gravelingen.

Toți: Trăiască!

Ruysum. La St. Quintin am luptat a din urmă oară. Eram sleit; nici nu știu cum mai țineam pușca grea. Dar nu m'am lăsat pân' nu le-am mai ciuruit odată Franțujilor spinarea de m'am ales și eu de bun rămas cu înc' un glonț pieziș în piciorul drept.

Buyck: Gravelingen! Acolo, vezi, băeți, n'a fost de glumă. Isbânda aceea noi ne-am câștigat-o. Nu făcuseră câinii de Franțuji tot un foc și un pârjol din toată Flandra? Dar și noi, știu că le-am venit de hac! Destulă vreme ne-au ținut piept lunganii, dar când ne-am năpustit și noi, așa i-am fugărit și scărmănat, de le-am zdrobit fălcile și le-am spart rândurile.

Acolo i-au împușcat lui Egmont calul subt el. Se încinsese atunci o luptă! Val-vârtej veneau: om peste om, cal peste cal, ceată peste ceată, pe tot întinsul nisipos al mării. Pân' ce deodată, din senin, numai ce auzim dinspre îmbucătura râului: bum! bum!, bubuituri de tun în rândurile Franțuzilor: Engleji erau, de-ai amiralului Malin. Treceau întâmplător dinspre Dunquerque. De cine știe ce ajutor n'au fost ei; doar în luntrișoare de nimic se puteau apropia de țărm, și tot nu destul; mai nimereau și printre noi. Dar bine tot ne-au prins: i-au înspăimântat pe vrăjmași, iar pe noi ne-au îmbărbătat.

Să fi văzut învălmășală! Clae peste grămadă cădeau, care morți,

care bâldâbâc în mare. Și cum dedeau de apă, cum se duceau la fund. Noi holandezii, după ei!'

Dè, noi ăștia mai băltăreții, abia acolo ne simțeam mai la larg, — ca broaștele. I-am tocat pe vrăjmași în apă și i-am împușcat ca pe rațe.

Care-au mai apucat să ne scape nouă, mi ți i-au împuns din fugă sătencile cu țepoaiele și cu furcile.

N'au avut încotro drăguții de Franțuzi și au întins lăbuța să ceară pace. Pacea asta nouă ne-o datorați, — marelui nostru Egmont.

Toți: Trăiască marele Egmont! Trăiască și iar trăiască!

Jetter: Pe el să-l fi pus ca Regent în locul Margaretei de Parma.

Soest: Ba să mă ierți! Ce e drept nu-i păcat. De Margareta să nu-mi vorbiți de rău! E rândul meu să închin: Trăiască Doamna noastră!

Toți: Trăiască!

Soest: Drept e că de treabă femei în dinastia asta! Trăiască Regenta!

Jetter: Inteleaptă și socotită e în tot ce face, — de n'ar ține-atâta, trup și suflet cu popii ei. Ea e de vină că ni se lăfăesc în țară paisprezece tichii noi de episcopi. Ce ne trebuiau nouă? Nu e tot ca să vâre pe streini în locurile de frunte în care așezam noi pe stareții aleși prin sobor?

Să ne prostească pe noi că de dragul Bisericii sunt toate! Atâta rău! Trei episcopi erau pentru noi berechet. Și erea și lucru cinstit, mergeau și toate strună. Acum se află 'n treabă fiecare ca s'arate că e de folos — și la tot pasul ai tot gâlcevuri și încurcături. Și cu cât te-i uita, mai bine, cu atât bate la ochi. (Beau).

Soest: Regele a hotărît. Ea n'a avut încotro.

Jetter: Și acum alta: Că să nu cântăm psalmii noui. — Când așa de frumoși sunt, puși în versuri și cu niște cântări de parcă te 'nalță. Psalmii să nu-i cântăm, dar cântece deșuchiate cât poftim. Și pentru ce? Că ar fi cântări eretice, și mai știu eu ce. Ba, spun drept, le-am cântat. Sunt noui, sunt frumoase, și nu văd nimic rău în ele.

Buyck: Să-i mai și 'ntrebi acum! Ba noi în părțile noastre cântăm ce ne place. Asta fiindcă pe Contele Egmont îl avem ca guvernator, și el la fleacuri de-astea nu se uită.

Și la Gand, și la Ypres, și în toată Flandra, cine vrea îi cântă. (Tare). Ce poate fi mai nevinovat ca un cânt bisericesc? Ce zici, Tată?

Ruysum: Mai vorbă? E închinăciune Domnului și e înălțare.

Jetter. Dar zice că nu merg pe calea bună: nu pe calea lor. Și când odată te simți în primejdie, mai bine te lipsești. Copoii Inchiziției mișună în tot locul și stau la pândă. Câți oameni de ispravă nu s'au nenorocit! Să-ți asuprească și crezul din suflet; asta mai lipsea! Dacă nu pot face ce vreau, măcar să gândesc și să cânt ce-mi place.

Soest: Hotărît, Inchiziția nu prinde la noi. Suntem din alt aluat decât Spaniolii: nu lăsăm să ne gâtue conștiința. Bine ar face nobilii să le mai taie când și când de unghișoară!

Jetter: Auzi năpastă! Zi că le-abate Dumnealor să dea busna

la mine 'n casă; — de s'o 'ntâmpla ca în vreme ce lucrez, eu să îngân un psalm dintr'astea calvine, fără niciun gând, nici bun, nici rău, ia așa numai fiindcă-mi sta pe limbă, hai că sunt un **eretic** și să mă trezesc că 'nfund temnița.

Ori zi că mergând pe drum, se 'ntâmplă să casc și eu gura în rând cu oamenii strânși să asculte la vreun predicator abia venit din Germania: pe loc mă și înhață ca rebel și mă văd gata-gata să mă coste capul. Voi l-ați auzit pe vre-unul din ei predicând?

Soest: De ispravă oameni. Mai deunăzi, pe câmp, l-am auzit pe unul; vorbea la mii și mii de oameni. Ăla, vezi, erea altceva decât ai noștri din amvon care-ți împuiază urechile cu latineasca lor. Ăla da, îți mergea la inimă. Spunea cum am fost duși de nas până acum și ținuți în neștiință, când am putea să ne bucurăm și noi de mai multă lumină. — Și tot ce spunea era cu lămuriri din S-ta Scriptură.

Jetter: O fi și-așa. De câte ori nu m'am întrebat și eu, n'am stat pe gânduri și nu mi-am frământat mintea!

Buyck: De-aia și aleargă lumea după ei.

Soest: Cred și eu. — Când e s'audă gânduri noi și frumos spuse.

Jetter: Și apoi, ce vezi rău într'asta? Predice fiecare așa cum judecă.

Buyck: Hei, camarazi! Tot bârfind, l-ați uitat și vinul, și pe prințul de Orania!

Jetter: Pe el nu-l poți uita: e zid de granit. Destul să-l ai în gând. Cu el în față, te simți la adăpost de nici naiba nu te mai ajunge. Sus! Trăiască Wilhelm de Orania!

Toți: Trăiască!

Soest: Acuma, moșule, e rândul tău să închini!

Ruysum. Voi, veteranii! Voi, toți ostașii! Trăiască războiul!

Buyck: Bine-ai zis, tată! Da, **toți** ostașii! Trăiască războiul!

Jetter: „Războiul! Războiul!" Dar vă dați voi seama ce preamăriți? Că vouă vi-e lesne s'o spuneți, e firesc. Dar cât de amar ni-e nouă în neputința noastră, e mai greu de spus.

S'auzi tot anul tobele bătând, să n'auzi decât „parte din trupe au luat-o pe ici, parte pe colo, cum au cucerit cutare înălțime și au ținut piept la cutare moară, — câți au căzut aici și câți acolo, cum sar la asalt, cum unii câștigă, ceilalți pierd, fără să te poți dumiri vreodată ce câștigă unii, ce pierd ceilalți, — cum cade câte un oraș, cetățenii cum sunt omorîți și ce s'alege de bietele femei și de copiii nevinovați.... Ce jale și ce groază!

Să tremuri la fiece clipă gândind: Vin acum peste noi; ne așteaptă aceeaș soartă".

Soest: De-asta ziceam eu: Și orășeanul să fie gata să ia arma!

Jetter: S'o ia, sigur, când are nevastă și copii. Eu unul, sunt mai bucuros să **aud** de soldați decât să-i văd.

Buyck: Cât pe-aci să te judec rău.

Jetter: N'am spus-o pentru tine. Tu ești de-ai noștri. Numai când am scăpat de subt ocupația spaniolă — am răsuflat.

Soest: Spune, așa-i că asta ai înghițit-o cel mai greu?

Jetter: Ce te privește?

Soest: Ştiu că dăduseră de trai la tine.
Jetter: Tacă-ţi fleanca!
Soest: Il scoseseră din cuhnie, din beci, din odae, — şi din pat. (Râd toţi).
Jetter: Eşti un dobitoc.
Buyck: Pace, domnilor! Tocmai soldatul să 'ndemne la pace? Şi acum, dacă nu ne vezi bucuros, închină măcar cu noi o închinare cetăţenească!
Jetter: Asta da! Cu dragă inimă. Pentru siguranţă şi pace!
Soest: Pentru ordine şi libertate!
Buyck: Bravo! Asta vrem şi noi!
(Plini de voe bună ciocnesc reluând cuvintele spuse, fiecare tot altul, în chip de canon. Bătrânul ascultă un timp, apoi cu ei într'un glas):
Siguranţă şi pace! Ordine şi libertate!

Palatul Regentei

Margareta de Parma în costum de vânătoare.
Curteni, paji, slujitori.

Regenta: Se amână vânătoarea. Nu sunt dispusă azi. Trimiteţi-mi pe Machiavell.

(Toţi se retrag).

Tot cu gândul la turburările astea grozave, mi s'a dus toată liniştea. Nicio mulţumire nu mai am, nicio clipă de uitare. Tot îngrijorare. Nu-mi ies din minte ororile săvârşite. Parcă-l aud pe Rege: „Astea-s urmările bunătăţii şi indulgenţii tale".

Conştiinţa îmi spune totuşi că am lucrat cum nu se poate mai chibzuit şi cuminte. Dacă porneam cu prima mânie, n'aş fi înteţit mai degrabă flacăra, şi n'aş fi întins-o? Eu tot gândeam s'o ţin pe loc, s'o înnăbuş.

Da, oricum aş gândi, oricum m'aş socoti, nu puteam lucra într'altfel.

Dar vorba-i, frate-meu cum are s'o ia? Căci poţi să-i mai ascunzi? Indrăzneala predicatorilor streini a tot sporit, pe zi ce trece: ne-au defăimat crezul, au rătăcit mintea mărginită a plebei, şi au semănat printre ei eresia. Spirite diabolice s'au strecurat printre rebeli îndemnându-i la fapte de care mă cutremur doar gândindu-le şi de care va trebui totuşi să dau la Curte raport amănunţit. Repede şi amănunţit, ca nu cumva svonurile exagerate să mă depăşească şi Regele să creadă că-i ascundem şi mai mult. Nu mai văd mijloc, nici prin asprime, nici prin blândeţe, să mai pot abate urgia. Ce însemnăm noi Regii, pe valurile mulţimii! Gândim că noi o stăpânim, şi ea ne poartă când sus, când jos, de colo-colo.
Machiavell. (Intră).
Regenta: Scrisorile către Rege sunt pregătite?
Machiavell: Până 'ntr'o oră le puteţi şi iscăli.
Regenta: Darea de seamă e amănunţită?

Machiavell: Amănunțită și cu toate datele, așa cum dorește Regele. Am arătat cum mai întâi la St. Omer a isbucnit furia iconoclastă. Cum o mulțime nebună, înarmată cu ciomege, cu topoare și ciocane, cu scări și cu frânhgii — numai câțiva purtau arme — s'au năpustit întâi pe schituri, biserici și mânăstiri, au isgonit pe dreptcredincioși dărâmând porțile zăvorite, — cum au răsturnat toate, altarele le-au sfărâmat, cum au spart statuile sfinților nimicind și toate pânzele pictate, sfâșiind, distrugând și călcând în picioare tot ce 'ntâlneau consacrat și sfânt. Cum ceata creștea pe măsură ce înainta, iar locuitorii din Ypres îi deschidea porțile. Cum cu o iuțeală fulgerătoare au pustiit domul, iar biblioteca Episcopului au ars-o. Cum o imensă mulțime de popor împinsă de aceeași nebunie s'a năpustit pe Menin, Comines, Warwick și Lille fără să întâmpine vreo împotrivire și cum într'o clipă nebunia a cuprins mai toată Flandra.

Regenta: Câtă durere îmi răscolești.

Și câtă spaimă să nu se 'ntindă prăpădul tot mai mult. Spune, Machiavell, d-ta ce crezi?

Machiavell: Să ierte Măria Voastră. Mintea mea vă părea că vede fantome. Oricât de mulțumită ați fi fost de serviciile mele, sfatul nu mi l-ați urmat niciodată: De câte ori nu-mi spuneați în glumă: „Prea departe privești, Machiavell. Ai fi bun de cronicar. Omul de acțiune să aibă veșnic prezentul în vedere". Și totuși, urgia asta nu v'am prezis-o? Tot ce se 'ntâmplă n:am prevăzut?

Regenta: Câte nu prevăd și eu fără să le pot înlătura!

Machiavell: Un sfat dintr'o mie: Crezul ăsta nou n'ai să-l poți înăbuși. Recunoaște-l, izolează de dreptcredincioși, dă-le biserici, încadrează-i în ordinea publică, îngrădește-i. In felul acesta i-ai redus dintr'odată pe rebeli la tăcere. Orice altă încercare e zadarnică. Și duci țara de râpă.

Regenta: Nu ții minte cu ce oroare respinge frate-meu până și întrebarea dacă să tolerăm noua credință? Nu știi cum cu fiece scrisoare mă silește să mențin cu orice preț Credința cea adevărată și să nici n'audă de o liniște și o ordine restabilită în dauna Religiei?

Nu ține el spioni de care habar n'aveam, până și în provincii, tot ca să afle cine înclină de partea curentului nou? Spre surprinderea noastră nu i-a și numit pe unii, din însăși anturajul nostru, care în taină s'au făcut părtași la erezie?

N'a dat el poruncă să fim aspri și neîndurați? Și eu să mă arăt îngăduitoare? Să-i propun să treacă cu vederea? Să tolereze?

Nu mi-aș pierde în ochii lui toată credința? Toată încrederea?

Machiavell: Știu. Regele dă porunci și-ți prescrie linia de conduită. Cere să reîntronezi liniștea și ordinea printr'un mijloc care ar îndârji și mai mult spiritele și care fatalmente ar deslănțui revoluția dela un capăt la altul al țării. Ia seama: Toți negustorii de frunte sunt din mișcare; nobilimea, poporul, armata. Ce rost are să stărui într'o idee fixă, când totul în jurul tău e schimbător?

Dece n'o fi înțelegând Filip că e mai bine pentru un rege să domnească peste supuși de două credințe decât să și-i macine în lupte unii împotriva celorlalți!

Regenta: Vorba asta să n'o mai aud. Drept e că în politică

rareori poți fi deschis și cinstit. Politica nu vrea să știe de probitate, bunătate și îngăduință.

In relațiile diplomatice e, din păcate, un mare adevăr. Dar — face să-l jucăm și pe Dumnezeu așa cum ne jucăm pe noi? Și face să stăm nepăsători față de credința noastră îndătinată pentru care atâtea vieți s'au jertfit? Și s'o dăm la o parte pentru o pâlpâire nesigură de opaiț, în contradicție cu ea însăși?

Machiavell: Am spus ce cred. N'ai să mă judeci mai rău decât sunt.

Regenta: Te cunosc; ți-o știu credința. Știu cât poate fi de cinstit și de înțelept până și omul care a lăsat să-i fugă cea mai temeinică și mai apropiată cale de mântuire.

Mai sunt și alții, Machiavell, pe care ar fi să-i prețuesc, dar și să-i mustru.

Machiavell: La cine faceți aluzie?

Regenta: Trebue să-ți mărturisesc că Egmont m'a mâhnit astăzi până 'n adâncul sufletului.

Machiavell: Prin ce anume?

Regenta: Prin felul lui nepăsător și ușuratic. Vestea grozavă am primit-o tocmai în timp ce însoțită de toți, și de el, ieșeam dela biserică. Indurerată, nu m'am putut abține să nu mă 'ntorc către dânsul și să mă plâng: „Iată, ce se 'ntâmplă în guvernământul d-tale. Și d-ta îngădui asta, Conte, când Regele așteaptă atâta dela d-ta!".

Machiavell: Și el?

Regenta: Ca și când ar fi fost vorba de o nimica toată, a spus: „Numai de s'ar liniști Neerlandezii în privința Constituției lor. Restul n'are vre-o importanță".

Machiavell: A fost mai mult sincer decât prudent și evlavios. Dar și cum să prindă Neerlandezii încredere când văd că țintim mai mult la bogățiile decât la bunăstarea ori la înălțarea lor spirituală?

Ce-au făcut nouii Episcopi? Au mântuit mai multe suflete decât au înghițit venituri grase? Și nu sunt mai toți streini? Neerlandezii mai sunt încă în locurile de frunte, — dar nu-și trădează Spaniolii la tot pasul râvna aprigă și nestăpânită să pună mâna pe ele?

Cum n'ar vrea un popor să fie condus de ai lui și în spiritul lui, decât de streini care, odată așezați în țară, și-adună cu japca averi pe spinarea cetățenilor, — care judecă după alte norme și cârmuesc în silă și fără inimă?

Regenta: Tu-l aperi pe adversar.

Machiavell: Cu inima sigur nu. Și aș vrea să fiu și cu rațiunea tot cu ai noștri.

Regenta: De-ar fi după tine, și regența ar fi să mi-o dau din mână. Egmont și Orania de când așteaptă? Atât le era să-mi ia locul. Se vrăjmășeau într'o vreme. Acum, împotriva mea s'au împăcat. Sunt prieteni nedespărțiți.

Machiavell: De temut prietenie.

Regenta: Eu, ca să-ți spun drept — mă tem de Orania și mă tem pentru Egmont.

Orania n'are gânduri bune; țintește departe. E fire ascunsă: Supus în tot cum s'arată și fără să te contrazică nicicând, adânc

preaplecat și cât se poate de precaut, — face pân' la urmă numai ce vrea el.

Machiavell: Pe când Egmont, dimpotrivă; nu-i pasă de nimeni, de parcă toată lumea e a lui.

Regenta: Se ține mândru și cu capul pe sus ca și când el e mai mare în țară.

Machiavell: Poporul în el își pune nădejdile. Trup și suflet e cu el.

Regenta: Nu s'a sfiit nicicând să facă nesocotințe, ca și când n'are nimeni să-i ceară lui socoteală. Nu renunță deloc la numele de Egmont. „Contele Egmont", așa-i place să-i zică toți. Tot ca să nu se uite cumva că strămoșii lui au stăpânit provincia Gelde. Dece nu-și zice „Prinz von Gaure"? Doar îi revine titlul. Spune, dece? Nu e ca să-și pună în valoare drepturi perimate?

Machiavell: Il cred totuși un supus slujitor al Regelui.

Regenta: Să vrea el, câte servicii n'ar aduce Regenței! In loc ca făr' de niciun folos pentru el să ne facă atât sânge rău! Cu primirile, cu mesele și ospețele lui, i-a ținut pe nobili înrt'un gând și o simțire mai mult decât cele mai de temut întruniri secrete. Cu fiecare închinare la un pahar de vin, oaspeții au sorbit și un neîntrerupt elan de amețitoare năzuință. Cu o glumă de nimic, cum întorcea capul mulțimii! Și cu emblemele alea absurde de pe livrelele noi ale lacheilor lui, cum pusese plebea pe gânduri!

Machiavell: Sigur că n'a făcut-o cu nici un gând.

Regenta: Cu atât mai rău. Cum îți spun: nouă ne face rău și lui nu-și face bine. Ce e serios, el ia în glumă. Și noi, ca să nu părem că stăm cu mâinile 'n sân, ne vedem siliți să-i luăm gluma în serios. Așa se adună, una peste alta, și e fatal să ducă tocmai la ce am vrea să ocolim.

Cum e, e mai de temut decât cel mai de temut conspirator. Mult m'ar mira dacă la Curte nu i s'o lua act de toate. Nu pot să-ți ascund că azi puțin, mâine puțin, simt cum crește supărare peste supărare.

Machiavell: Așa i-o fi dictând lui conștiința.

Regenta: Conștiința lui se vede că-i arată numai fața cea surâzătoare. Purtarea lui însă jicnește. L-ai crede uneori deplin încredințat că el e Stăpânul, că nu ne-o spune chiar așa în obraz — și că numai din îngăduință nu ne dă afar' din țară. Dar, că lasă, nu e timpul trecut.

Machiavell: Ascultă-mă și pe mine: Pentru firea asta a lui deschisă și spontană nu-i face așa de grea învinuire. Iți faci rău și d-tale, și lui.

Regenta: Nicio învinuire. Știu însă tot ce are să urmeze, și-l cunosc. Faptul că e nobil Neerlandez și că poartă pe piept „Ordinul Lânei de aur" îi sporesc și încrederea în sine și îndrăsneala. Astea două îl pun la adăpost ca în cazul unei mânii și a unei condamnări repezi, să n'atârne de bunul plac al Regelui. De-ai sta să iei seama, ai vedea că toată nenorocirea Flandrei din el se trage. El e întâiul care i-a tolerat pe predicatorii streini, le-a trecut toate cu vederea, ba poate că s'a și bucurat în ascuns că ne dau nouă de furcă.

Lasă, las' să mă răcoresc. Povara asta îmi stă de mult pe su-